

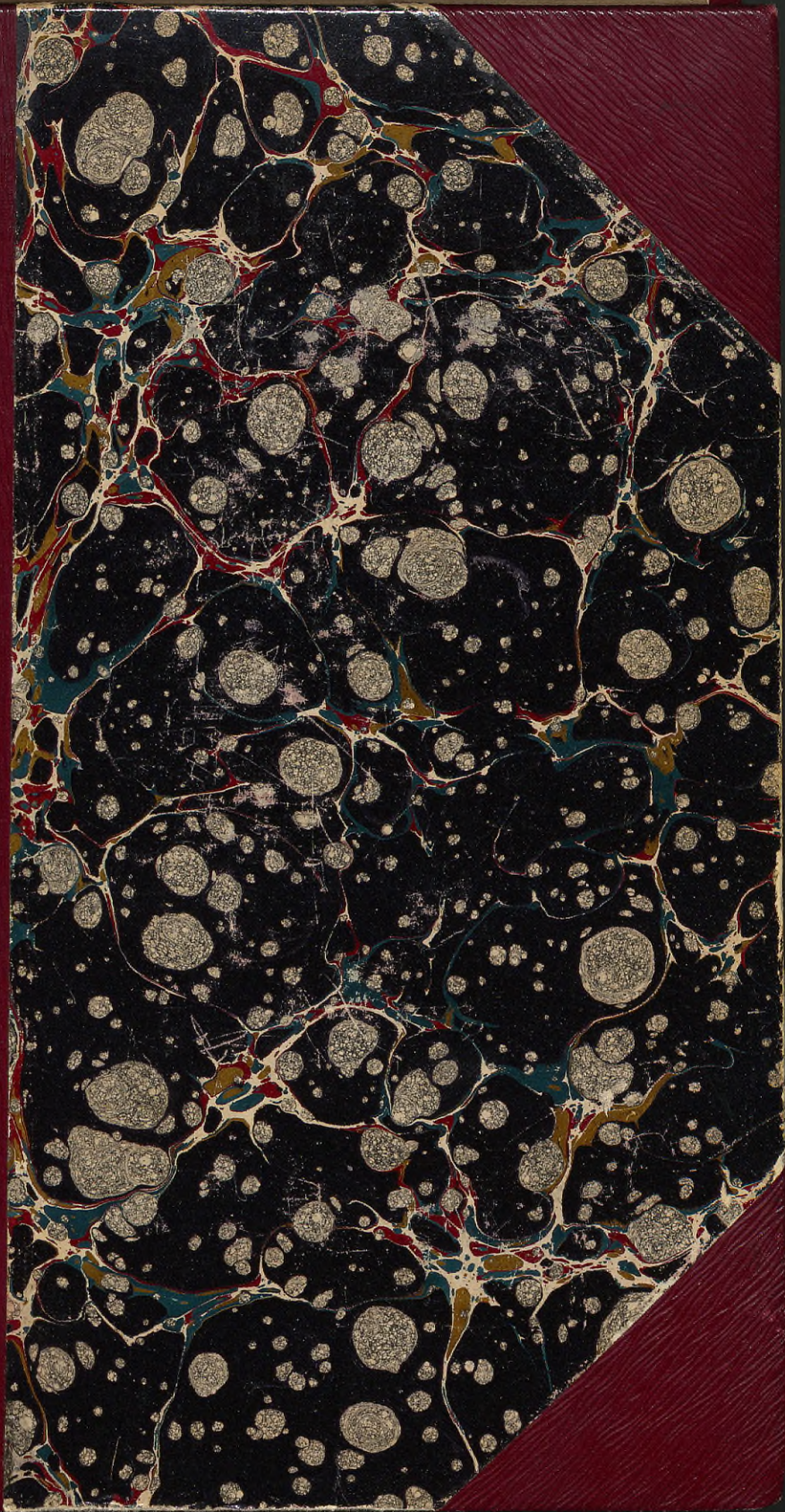

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Allmänna Sektionen

Socialpol.

Sv.

Emigr.

Ex. B

Ex. B

EMIGRATIONSUTREDNINGEN

BILAGA XIV

SMÅBRUKSRÖRELSEN I FRÄMMANDE LÄNDER

STOCKHOLM

RUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1909

EMIGRATIONSFÖRENINGEN

SÄLLSKAPET FÖR HJÄLPNING

ÅR 1881

DEL VII

ÅR 1881

I FÖRSTA KAPITLET

SMÅBRUKSRÖRELSEN Å DE BRITTTISKA ÖARNA
SAMT INRE KOLONISATIONEN I PREUSSEN
OCH FÖRENTA STATERNA

REDOGÖRELSE AF

GUSTAF F. STEFFEN, PAUL BERGHOLM

OCH A. K. ECKERBOM

UTGIFNA AF

EMIGRATIONSUTREDNINGEN

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1909

Det gifves få frågor, hvilka så ofta nämnas i sammanhang med utvandringen som *egnahemsfrågan*. Det är bekant, att utvandringen af yngre allmogeelement ofta förorsakats däraf, att tillfälle icke gifvits till förvärfvande af eget jordbruk. Många hysa därför stora förhoppningar vid den sedan några år tillbaka pågående egnahemsverksamhet, som afser att underlätta tillfällena till sådana förvärf.

Den svenska egnahemsverksamheten samt dess mål och medel bildar under de senaste åren en af de offentligt mest diskuterade jordbrukspolitiska frågorna i vårt land. Rörelsen befinner sig i utveckling, med ledning af gjorda erfarenheter sträfvas efter nya förbättrade former för densamma, och man pröfvar sig sålunda fram för att anpassa den efter svenska förhållanden.

Emigrationsutredningen har icke ansett det behöfligt att för sin del ingå på en utredning af denna redan tillfyllest beaktade fråga. Då den emellertid har nära sammanhang med utvandringsproblemet, synes den dock icke böra i det senare sammanhanget förbigås. Emigrationsutredningen har trott sig mest gagna frågans belysning och vidare behandling genom att föranstalta om utarbetandet af redogörelser öfver *i vissa främmande länder* försiggående rörelser af liknande art eller med liknande syften som den svenska egnahemsverksamheten.

Icke endast i Sverige är som bekant folkflyttningen från landsbygden en aktuell företeelse. I flera andra europeiska länder föreligga liknande förhållanden och arbetas med liknande medel som i vårt land på att befrämja den lösa landtbefolkningens bofasthet. Det bör för oss vara af intresse att taga kännedom om de erfarenheter, som vunnits i dessa länder. Däraf kunna i afseende å den svenska egnahemsverksamhetens vidare utveckling och planläggning åtskilliga värdefulla slutsatser dragas.

Det största intresset härutinnan knyter sig till den i *Preussen* samt i *Storbritannien och Irland* försiggående inre-kolonisatoriska verksamheten. Arbetet härmed är visserligen i flera hufvudafseenden olikartadt i det ena landet mot i det andra men i bägge fallen äro dess syften icke främmande för svenska förhållanden. I afseende å den inre kolonisationens allmänna organisation, tekniska utförande, finansiella sidor samt mål och resultat äro erfarenheterna från dessa båda länder äfven för svenska förhållanden belysande och lärorika.

Skildringen af här behandlade sträfvanden i Preussen är af intresse äfven från den synpunkten, att den vittnar om den utomordentliga energi och omtanke, som man därstädes nedlagt på den inre kolonisationen i våra dagar. Sannt är visserligen att detta till en del beror på det nationellt politiska syftet att hindra den polska rasens framträngande inom de tyska landsdelarna och att till och med om möjligt skjuta tyskhetens herravälde längre åt öster än för närvarande. Sannt är också att *dessa* sträfvanden, efter allt att döma, hittills åtminstone synas hafva kröntes af ringa framgång. Men just denna nationella innebörd hos arbetet har bidragit till att man ej skytt några uppoffringar och några ansträngningar; och från denna synpunkt är rörelsen af största intresse för vårt eget land, som visserligen icke behöfver söka att hålla främmande nationaliteter tillbaka, men ej heller bör lämna någon möda ospard att hålla den egna nationaliteten kvar hemma.

Att Emigrationsutredningen, jämte redogörelserna för den inre kolonisationen inom dessa länder, äfven låtit verkställa en redogörelse för home-steadrörelsen inom *Amerikas Förenade stater*, är mindre i syfte att bidraga till den svenska egnahemsfrågans utredande. Förhållandena inom vårt land och i Norra Amerika äro ju alldeles olikartade, och af den amerikanska kolonisationsrörelsen kunna inga direkta lärdomar dragas rörande vår svenska egnahemsverksamhet. Emellertid är redogörelsen för den förstnämnda äfven i detta sammanhang lärorik, då den ställer i klar kontrastbelysning de utomordentliga svårigheter, som möter den inre kolonisationen i de europeiska kulturländerna, äfvensom de jämförelsevis ringa resultat som denna kolonisation har uppnått. Skildringen af den nordamerikanska kolonisationsrörelsen är ägnad att gifva den världshistoriska reliefen åt kolonisationsförsöken inom de gamla europeiska länderna och således äfven egnahemssträfvandena hos oss. Därjämte har samma skildring bland Emigrationsutredningens publikationer ett direkt intresse, då den klargör de förhållanden, hvarunder hundratusentals utvandrade svenskar i Amerika funnit sin lycka, och den mäktiga dragningskraft de amerikanska viddernas öppnande för kolonisation har utöfvat på gamla världen.

*
*
*

Redogörelsen för småbruksrörelsen på de Brittiska öarna (»Lagstiftningen om smärre jordbruk och jordlotter i England, Skottland och Irland») är utarbetad af Professor *Gustaf F. Steffen* i Göteborg, som vid en till England företagen resa haft tillfälle att på ort och ställe studera dessa förhållanden. Redogörelsen för kolonisationsrörelsen i Preussen (»Den inre kolonisationen i Preussen 1886—1906»)

är författad af tjänstemannen i Lifförsäkringsaktiebolaget Thule i Stockholm Herr *Paul Bergholm*. Redogörelsen för den nordamerikanska kolonisationsrörelsen (»Den inre kolonisationen i Förenta staterna») är författad af Stud. *A. K. Eckerbom*, Ultuna. Sistnämnda båda författare hafva haft till sitt förfogande omfattande samlingar af officiella och privata arbeten, publikationer och trycksaker, som haft afseende å ifrågavarande ämnen och som af Emigrationsutredningen anskaffats, för en del genom välvilligt bistånd af svenska beskickningar och konsulat i Tyskland och Amerika.

Stockholm i juli 1909.

GUSTAV SUNDBÄRG.

Nils Wohlin.

EMIGRATIONSUTREDNINGEN

LAGSTIFTNINGEN

OM

SMÄRRE JORDBRUK OCH JORDLOTTER

I

ENGLAND, SKOTTLAND
OCH IRLAND

AF

GUSTAF F. STEFFEN

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1909

INNEHÅLL.

England.

	Sid.
I. De närvarande ekonomiska och sociala förhållandena inom det engelska jordbruket	1.
1. Produktionens och prisernas utveckling sedan 1870-talet	1.
2. Jordbruksbefolkningens läge	3.
3. Jordegendomens fördelning	5.
4. Jordbruksföretagens storlek	8.
II. Den engelska lagstiftningen om småbruk och jordlotter före 1907 .	13.
1. De hithörande parlamentsakterna	13.
2. Lagstiftningens innehåll före 1892	14.
3. Lagen af 1892	16.
4. Utvecklingen af lagstiftningen mellan 1892—1907	19.
III. Den engelska lagen af 1907 om små jordbrukslägenheter och jordlotter	28.
1. De viktigaste nya dragen i 1907 års lag	28.
2. Definitioner	29.
3. De verkställande myndigheterna	30.
4. Expropriationsförfarandet	31.
5. Småbrukslån och statsunderstöd	33.
6. Jordbrukslägenheternas inrättande för småbruk	34.
7. Kooperationen och småbrukarne	35.
IV. Den nya engelska jordlagstiftningens grundtankar, tillämpning och verkningar	36.
1. Grundtankarna	36.
2. Tillämpning och verkningar	39.
3. Föreskrifterna om arrendeaftalens innehåll	40.
4. Den enskilda företagsamheten	41.

Skottland.

Jordfrågan och jordlagstiftningen i Skottland	45.
1. Jordfrågan, särskildt crofterfrågan	45.
2. Jordegendomens fördelning och jordbruksföretagens storlek	49.
3. Jordlagstiftningen	51.

Irland.

I. Den irländska jordfrågan	54.
1. Allmänna sociala och ekonomiska förhållanden	54.
2. Jordbruket	56.
3. Landtproletärerna	58.
4. Jordägarne	62.
II. Den irländska jordlagstiftningen	64.
1. Arrendelagstiftningen 1870—1896	64.
2. Jordköplagstiftningen 1869—1896	69.
3. Behöfvet af fortsatt lagstiftning efter 1896	72.
4. Lokalstyrelsens demokratisering och arbetarbostadslagstiftningen	73.
5. Jordköplagen af 1903	75.
6. Jordlagstiftningens närvarande verkningar	78.

England.

I.

De närvarande ekonomiska och sociala förhållandena inom det engelska jordbruket.

1. Produktionens och prisernas utveckling sedan 1870-talet.

England är, som bekant, den stora jordegendomens land samt det land, som i högre grad än något annat fått jordbruket tillbakaträngt af industrien och landtlifvet af stadslifvet. Det är därför icke öfverraskande, att det engelska samhället för närvarande i typisk form uppvisar de ekonomiska och sociala missförhållanden, som städse, och särskildt i vår tid, framträda i länder, där de stora massorna af den kroppsarbetande befolkningen finna det omöjligt att vinna en god ekonomisk ställning inom jordbruket och i stället måste förvandla sig till industriarbetare och stadsbor — om de icke föredraga att utvandra.

Visserligen har England gjort stora ekonomiska framsteg genom sin industriella utveckling under det 19:e århundradet; och det allmänna arbetareelände, som inställde sig under industrialismens tidigare stadier, har i senare hälften af århundradet vikit för i många afseenden bättre förhållanden. Dessa framsteg ha dock ingalunda varit tillfyllest — särskildt icke hvad landtarbetarnas ekonomiska och sociala läge beträffar — samt hvad angår de kroppsliga och moraliska såväl som ekonomiska förhållandena inom de stora lagren af föga yrkesskickliga, lågt aflönade och löst anställda industriarbetare i storstäderna. England har både ett jordbruksproletariat och ett industriproletariat af stor omfattning och med synnerligt dåliga lefnadsförhållanden samt, som en lång erfarenhet synes visa, med nästan ingen förmåga och utsikt att kunna höja sig uteslutande genom egna ansträngningar, så länge ingen annan utväg finnes än lönarbete hos de stora jordägarna och deras arrendatorer eller inom industrien och de lägre yrkena i städerna.

Några uppgifter, som belysa det engelska jordbrukets närvarande läge, torde bäst kunna gifva en föreställning om arten af det ekonomiska och sociala problem, som här föreligger.

Den stora tillbakagången af det engelska jordbruket började för omkring 30 år sedan. Dåliga skördar under åren 1876—82 bragte många arrendatorer på obestånd, och ungefär samtidigt blef konkurrensen med billig importerad spannmål mycket kännbar. Hvetedlingen i Förenta Staterna blef en exportaffär i största skala tack vare obegränsad tillgång på jungfrulig, lättodlad jord och extensiva odlingsmetoder samt starkt sjunkande järnvägsfrakter och oceanfrakter. Prisfallet i England på spannmål blef ofantligt — först nu, 30 år efter spannmålstullarnas afskaffande.

Hvetepriset (i *shillings per quarter*) var i England, i genomsnitt per årtionde, 1831—1900:¹⁾

1831—1840	56	<i>shillings</i> , 11	<i>pence</i> .
1841—1850	53	>	4 >
1851—1860	54	>	7 >
1861—1870	54	>	1 >
1871—1880	51	>	1 >
1881—1890	35	>	9 >
1891—1900	28	>	3 >

Ännu mellan 1875 och 1882 höll sig hvetepriset uppe vid omkring 45 *shillings*, men 1885 gick det definitivt ned under 35 *shillings* och stod 1894 och 1895 ända nere vid 23 *shillings per quarter*.

Om prisnivåerna åren 1867—1877 sättas lika med talet 100, kunna vi, enligt Sauerbecks indexnummer för 45 af de viktigaste handelsartiklarna i England, göra följande jämförelser:

	1870—1874.	1895—1896.	1906.
Den allmänna prisnivån	103·6	61·5	77·0
Vegetabiliska födoämnens pris . . .	98·8	53·5	62·0
Animaliska födoämnens pris	102·2	75·2	89·0

På samma gång vi iakttaga det ofantliga allmänna priset mellan 1874 och 1895 samt den afsevärda prisstegringen mellan 1895 och 1906, observera vi, att de vegetabiliska födoämnenas priser sjönko starkare än den allmänna prisnivån, men de animaliska födoämnespriserna däremot sjönko mindre än denna senare. Prisrevolutionen måste sålunda prätta det engelska jordbruket i riktning mot en partiell öfvergång från spannmålsodling till köttproduktion och eventuellt, mejerihushållning. Att så blef fallet visar också statistiken på otvetydigt sätt.

I Storbritannien användes följande antal *acres* (1 *acre* = 40·47 ar) på följande sätt (se nästa sida):²⁾

¹⁾ G. F. Steffen, *Studier öfver lönsystemets historia i England*, del. II, s. 424.

²⁾ Enligt *Statistical Abstract for the United Kingdom*.

	1874.	1907.
Odlades med spannmål af alla slag	9,431,490	6,997,541
Odlades med hvete	3,630,300	1,625,483
Användes som ständig betesmark	13,178,412	17,277,884

Det i Storbritannien, särskildt England, viktigaste brödkornet, hvete, odlades således 1907 på icke hälften så stor yta som 1874. Skörden af hvete i Storbritannien utgjorde 1907 blott 7 millioner *quarters* mot 14 millioner i början af 1870-talet. Däremot importerades 1907 22·7 millioner *quarters* hvete (förutom en stor mängd mjöl) mot 7·1 millioner *quarters* 1870.

Boskapsskötselns utveckling har ingalunda uppvägt spannmålsodlingens tillbakagång. Ökningen i nötkreatur och svin var icke anseelig, under det att får gått tillbaka i antal, såsom följande tabell utvisar:

Antalet boskap i Storbritannien.¹⁾

	1874.	1907.
Nötkreatur	6,125,491	6,912,067
Får	30,313,941	26,115,455
Svin	2,422,832	2,636,766

2. Jordbruksbefolkningens läge.

Det djupaste intrycket af det engelska jordbrukets tillbakagång under de senaste trenne årtiondena erhålla vi dock, då vi erfar, att antalet personer af båda könen och alla åldrar, som förtjänade sitt uppehälle inom jordbruksnäringen i England och Wales, år 1871 utgjorde 1,423,854 men år 1901 blott 988,340 — således en minskning under 30 år med nära en tredjedel eller omkring 435,000 individer. Det bör dock framhållas, att denna återgång var i full gång redan sedan århundradets midt, i det att jordbruksbefolkningen i England och Wales för år 1851 uppgifves till 1,904,687 personer. Otvifvelaktigt hafva storgodshushållningen och industrialismen i förening kraftigt bidragit att tunna ut den engelska landtbefolkningen, redan innan det stora prisfallet för agrarprodukter började verka i denna riktning.

Hvad beträffar förändringarna i inkomstförhållandena inom jordbruket, beräknas med stöd af inkomstskattestatistiken, att jordägarnas räntor från jorden sjunkit med omkring 28·5 procent i genomsnitt mellan 1879—80 och 1902—03 samt att arrendatorernas inkomster sjunkit med 50 procent under samma tidrymd af 23 år. Landtarbetarlönerna voro på 1820—30-talen och senare helt nere vid svält-

¹⁾ Enligt *Statistical Abstract*.

nivån — delvis i följd af att arbetsgifvarna utnyttjade fattigvårdsunderstöden som regelbundna bidrag till arbetslönerna. Dessa stego under nästan hela senare hälften af det 19:e århundradet, men förklaras af officiella lönestatistiker ännu vara så låga, att hustruns och barnens arbetsförtjänster i regel äro af nöden för att komplettera familjefaderns inkomster upp till det belopp, som blotta lifsuppehållet för familjen kräfver.

De på senare tid af parlamentet föranledda utredningarna beträffande tillståndet inom jordbruket i England hafva visat,¹⁾ att jordägarna i allmänhet under den långa krisen efter 1870-talet begagnat sin ekonomiska och sociala öfvermakt på ett sätt, som för såväl arrendatorerna som landtarbetarna högst afsevärdt minskat dessas ekonomiska intresse att stanna inom jordbruksnäringen. De stora och mycket stora jordägarna äro i England allför ofta så rika på jord eller så oberoende af inkomsterna från sina jordegendomar, att de sakna det ekonomiska motivet att ägna tillräcklig personlig uppmärksamhet åt arrendatorernas och arbetarnas kraf under de nya konjunkturerna. En vidlyftig, delvis uti andelar af de indrifna arrendesummorna aflönad förvaltningspersonal förmedlar mellan jordens ägare och jordens brukare och bidrar att nedprässa dessa senare i ett ekonomiskt läge, som nätt och jämt ger dem motiv att stanna inom näringen. Det har kraftigt framhållits af medlemmar af den sista *Royal Commission on Agriculture* att arrendena i stor utsträckning för närvarande äro betydligt högre, än som är förenligt med jordens rätta skötsel och brukningsmetodernas tidsenliga utveckling. I samma riktning verka de på kort tid gällande, med hinderliga villkor beträffande jordens användning späckade arrendekontrakten.

Det är klart, att den egendomslöse landtarbetarens ekonomiska och sociala läge under sådana förhållanden ej skall bli det bästa. I regel är det jordägarens sak att se till, att det i byarna och på arrendegårdarna finnes tillräckligt bostadsutrymme af draglig beskaffenhet för jordbrukets lönarbetare; och i regel hafva de till den gråd försummat denna sin skyldighet, att det för närvarande icke finnes i England någon talrik samhällsklass, stadsproletariatet icke ens undantaget, inom hvilken bostadsförhållandena allmänt äro uslare än bland landtarbetarna. Härtill kommer, att dessas sociala och kulturella läge, i trots af deras rättsliga frihet, alltför starkt påminner om medeltidens nedtrampade jordarbetarbefolkning.

Den af regeringen föranledda undersökningen af kroppslig urartning inom den engelska befolkningen (*Inter-departmental Committee on physical deterioration*, som afgaf sin rapport 1904) har visat, att den kraftfullaste och företagsammaste delen af landtbefolkningen

¹⁾ *Royal Commission on Agriculture. Report.*

(som ej emigrerar) invandrar till städerna, för att där utsättas för stads- och industrilifvets mer eller mindre betänkliga inflytelser; under det att de svagare elementerna inom stadsbefolkningen delvis trängas ut på landsbygden för att här och hvar intaga de bortvandrade landtarbetarnas plats. Landtarbetarebefolkningen försämras sålunda därigenom, att dess bättre människomaterial går bort och dess sämre stannar, samt därigenom att försämradt material tillströmmar.

Den engelske landtarbetaren behöfver högre inkomst, bättre bostad, friare och värdigare ställning i förhållande till de öfriga samhällsklasserna samt öfver hufvud vida mer utrymme för egen ekonomisk företagsamhet och för vidtblickande, hoppfull framtidssträfvan, innan hans ställning inom nationens hushållningssystem kan anses vara fullt människovärdig samt betryggande för det samhälle, som behöfver hans tjänster och hvars sundhet och kraft i så väsentlig mån äro beroende på landtbefolkningens kroppsliga och själsliga hälsa och utvecklingsduglighet.

3. Jordegendomens fördelning.

Det är tydligt, att storgodsens omfång och antal har ett väsentligt inflytande på den kroppsarbetande landtbefolkningens ogynnsamma ställning i England. Det vore därför af stort intresse att nöjaktigt kunna besvara frågan om jordegendomens fördelning. I själfva verket är det ett oeftergifligt kraf för hvarje folk i vår tid att erhålla fullständig och pålitlig upplysning om, huru många personer som äga landets jord, huru de gruppera sig enligt storleken af sina jordegendomar, hur det förhåller sig med den på jorden hvilande skuldbördan samt hvilka sedvänjor, som reglera arf och afyttring af jordegendom.

Få drag äro mer karaktäristiska för den extrema individualismen i vår tids ekonomiska förhållanden och åskådningssätt, än att de jordägande klasserna i alla länder afvisat sådana undersökningar såsom obehöriga inblandningar i »privatangelägenheter» samt att samhället och staten icke haft kraft att genomdrifva dem trots de ägande klassernas ovillighet eller motstånd. I våra dagar, ändtligen, bryter sig en socialt lifskraftigare uppfattning väg, i det man af hård erfarenhet lärt sig inse, att intet folk kan bestå utan tjänliga jordegendomsförhållanden, samt att dylika ingalunda uppstå eller bibehålla sig »af sig själfva», utan kräfva hela samhällets och statens ständiga uppsikt och ingripande. Medeltiden och de första århundradena af nya tiden uppvisade bättre jordegendomsstatistik än nutiden, ty då hade man ännu icke låtit det enskilda egendoms-

begäret undantränga grundsatsen, att sättet, hvarpå nationens jord äges, är en livsviktig sak för hela nationen. Intet vore ju enklare än att göra hvarje jordägare pliktig att årligen till staten deklarerera omfånget, arten och skuldbelastningen af sin jord-egendom samt innehafvarna af hypoteken.

Det sista försöket i England att åstadkomma en officiell statistik öfver landets jordägare utfördes 1873, men utan tillräcklig konsekvens, så att resultatet är af tvifvelaktigt värde. Det har dock icke från nationalekonomernas sida saknats försök att kritiskt bearbeta denna statistik och att föra den fram till senare datum. En dylik undersökning har gifvit följande resultat hvad beträffar 14,000,000 hektar af de 15,000,000 hektar, som utgöra yttinnehållet af England och Wales.

Jordägare i England och Wales år 1883.¹⁾

Grupper af jordägare, enligt jord-egendomens storlek.	Antalet jord-ägare i hvarje grupp.	Jordegendomens totala storlek (anta-letacres) inom hvarje jord-ägaregrupp.	Antalet hek-tar per jord-ägare inom hvarje grupp.	Antalet pro-cent af lan-dets hela yta, som äges af hvarje grupp.	Gruppernas sociala beteck-ning.
I . . .	400	5,729,979	5,802	17	Högadel.
II . . .	1,288	8,497,699	2,673	25	Andra adliga och stora jordägare.
III . . .	2,529	4,319,271	689	12·5	Mindre godsägare.
IV . . .	9,585	4,782,627	203	14	Stora gårdsägare.
V . . .	24,412	4,144,272	69	12	Smärregårdsägare.
VI . . .	217,049	3,931,806	7·3	11	Småbrukare och små jordägare.
VII . . .	703,289	151,148	0·08	0·5	Ägare af smålot-ter och tomter.
VIII . . .	14,459	1,443,548	40·5	4	Offentliga myn-digheter.
Ödeland .	—	1,524,624	—	4	—
Summa	973,011	34,524,974	—	100·0	

Häraf synes framgå, att de tre första grupperna af jordägare, de egentliga godsägarna, tillsammans 4,217, hade i sin ägo 54·5 % af jorden. Visserligen är denna statistik icke i detalj användbar hvad de närvarande förhållandena beträffar, men den torde åtminstone sätta oss i stånd att bedöma, hvilken den minsta sannolika omfattningen af storgodssystemet är för närvarande i England. Allt tyder nämligen på att storgodsen snarare till- än aftagit i England under de senaste årtiondena. Det är obestriddigt, att de stora nya

¹⁾ John Bateman, *Great Landowners*, och L. G. Chiozza Money, *Riches and Poverty*. Tabellens kolumner 4 och 5 äro tillagda här.

förmögenheter, som förvärfvas uti industri och handel samt i in- och utländska företag af olika slag, nästan alltid delvis användas för inköp af stora gods samt gamla landtslott och herrgårdar. En rik man kan nämligen i England endast såsom stor godsägare och slotts-herre åtnjuta de fulla sociala fördelarna af sina stora penningtillgångar. Till och med amerikanska millionärer hafva i mängd låtit locka sig att bli godsherrar i England för att därigenom vinna fast fot i det engelska societetslivet, som ju har sin tyngdpunkt på landet snarare än i London. Ehuru en del äldre engelska storgodsägare blifvit ruinerade, då den sjunkande jordrönten ej kunnat betala för deras invanda dyrbara lefnadssätt, hafva de engelska storgodsen dock icke minskats och hafva icke upphört att till stor del vara sociala makt-, rang- och lyxinstitutioner snarare än förvärfsföretag, som skötas enligt normala ekonomiska grundsatser.

Det faller naturligtvis utanför ramen för denna skrift att diskutera de historiska orsakerna till att en mycket stor del af Englands jord samlats i ett fåtal familjers ägo. Likväl kan icke lämnas onämndt, att historieforskningen icke lämnar något tvifvel om, att hufvudorsaken är den rättsliga och legislativa maktens klass-egoistiska användning af de feodala jordherrarna och deras efterkommande under den långa öfvergången mellan medeltiden och nutiden — d. v. s. mellan det 15:e och det 19:e århundradet. Då medeltidens lifegna bönder och landtarbetareklasser så småningom erhöilo personlig frihet och medborgar rätt, bedref det aristokratiska parlamentet ett jordlagstiftningsarbete, som beröfvade den lägre landtbefolkningen dess gamla kommunala egendomsrättigheter öfver jorden och förvandlade den till ett åt jordägarna i ekonomiskt afseende på nåd och onåd utlämnadt, eljes, i våra dagar åtminstone, »fritt» lönarbetarproletariat. Särskildt har de gamla sockenallmänningsarnas förvandling till privategendom faktiskt inneburit en i stor stil bedrifven expropriering, utan vederlag, af de fattigare sockenborna till de stora jordägarnas fromma. Rättstolkning, lagskipning och lagstiftning lågo ju helt och hållet i de rikas händer. Så sent som mellan 1760 och 1867 blefvo icke mindre än 7,500,000 *acres* (3,037,000 hektar) allmänningsjord, d. v. s. omkring en tredjedel af hela den 1867 odlade arealen, genom talrika speciella lagar (s. k. *enclosure acts*) förvandlade till privategendom — detta, som det allmänt erkännes, utan närmelsevis tillbörlig ersättning åt den fattigare landtbefolkningen för dess härigenom förlorade möjligheter till ekonomisk själfständighet som småbrukare.

De framsteg i jordbrukets teknik och organisation, som beledsagade nedbrytandet af det gamla kommunala jordegendomsystemet, köptes sålunda med sönderslitandet af den mindre bemedlade landtbefolkningens urgamla rättsliga samband med jorden. Det mål, som

i våra dagar måste sättas för jordreformen, är i grunden intet annat än skapandet af ett nytt rättsligt band mellan jord och befolkning — d. v. s. en lagstiftning, som ger hvarje arbetare rätt till besittning eller användning af ett jordstycke, då han garanterar, att han vill och kan odla det på ett tidsenligt sätt.

4. Jordbruksföretagens storlek.

Vi lämna nu frågan om jordens fördelning mellan stora och små samt privata och offentliga ägare samt rikta vår uppmärksamhet på spörsmålet om jordbruksföretagens storlek.

I förbigående måste framhållas, att den officiella statistiken, särskildt i Sverige, dess värre icke alltid klart skiljer mellan dessa, nationalekonomiskt och socialpolitiskt så betydelsefulla och vidt skilda företeelser. Den svenska statistiken använder orden »brukningsdel» och »jordegendom» i det närmaste liktydiga och med anslutning till beskattningssystemet snarare än till de nationalekonomiska förhållandena.¹⁾ Vi behöfva veta så väl, huru jorden är delad mellan *ägare*, som huru den är delad mellan *företagare* eller *företagsledare*. Dessa senare kunna vara arrendatorer af ett eller annat slag, och äro då således icke ägare utan blott besittare af jorden i fråga samt hafva ett ekonomiskt intresse uti en lämplig lagstiftning om jordbesittning till skillnad från lagstiftning om jordägarerätt eller jordegendom. Med »en jordegendom» borde vi förstå intet annat än all den jord, hur kringspriidd i skilda gods, gårdar eller tomter den än må vara, som äges af en enda fysisk eller juridisk person eller af flera personer gemensamt. Med »ett jordbruksföretag», »ett jordbruk», »en jordbrukslägenhet» eller »en gård» bör förstås all den jord, hur skingrad i smärre stycken den eventuellt än må vara, hvars ekonomiska tillgodogörelse bedrifves såsom ett enhetligt ekonomiskt företag af en fysisk eller juridisk person eller af en organisation, som icke gäller som »juridisk person» — likgiltigt huruvida denna ekonomiska företagsledare är ägare af jorden eller af en del af jorden eller icke alls äger jorden, utan blott besitter den under något slags arrendekontrakt.

Förhärskandet af storgods i England medför, att en proportionsvis stor del af jordbruksföretagen äro grundade på jordarrende och icke på egendom i jord. Däremot behöfver den stora jordegendomen icke nödvändigtvis framkalla idel stora jordbruksföretag, d. v. s. leda till allmän stordrift inom jordbruket, utan kan vara förenlig med stor utbredning af agrarisk smådrift eller småbruk. Å andra

¹⁾ Se Statistik Tidskrift, 1906, n:r 2. Om svenska jordegendomarnas antal och åkerareal af Elis Sidenbladh, sid. 122 o. f.

sidan skall, såsom Sverige visar, öfvervägandet af liten jordegendom göra smådriften förhärskande. Endast en långt drifven Kooperation mellan de små jordägarna, enligt Danmarks-mönster, kan vid sidan af smådriften skapa stordrift åtminstone inom vissa delar af den agrariska produktions- och affärsverksamheten.

Följande statistik¹⁾ visar jordbruksföretagens storlek och de hufvudsakliga förändringarna däri från 1885 till 1895 och 1906:

Jordbruksföretagens antal och storlek i Storbritannien 1885 och 1895.

Storleksklasser.	1885.		1895.	
	Antal.	Storlek i acres.	Antal.	Storlek i acres.
5 till 50 acres	232,955	4,481,354	235,481	4,532,623
50 > 100 >	64,715	4,746,520	66,625	4,885,203
100 > 300 >	79,573	13,658,495	81,245	13,875,914
300 > 500 >	13,875	5,241,168	13,568	5,113,945
Öfver 500 >	5,489	4,029,843	5,219	3,803,036
Summa	396,607	32,157,380	402,138	32,210,721

Af denna tabell synes, att jordbruksföretagen mellan 5 och 300 acres (d. v. s. mellan 2 och 121·5 hektar) något tilltogo i antal och i totalyta mellan 1885 och 1895, samt att jordbruksföretagen öfver 300 acres (öfver 121·5 hektar) något aftogo i antal och totalyta. Dessutom faller i ögonen, att de medelstora jordbruksföretagen med 100 till 300 acres (40·5 till 121·5 hektar) ensamma betäckte föga mindre yta än klasserna å 5 till 100 acres och å 300 till 500 acres (121·5 till 202·5 hektar) tillsammans. Dessutom meddelas (vid sidan af tabellen), att af jordbruksföretag och jordbesittningar mellan 1 och 5 acres inklusive funnos i Storbritannien 1885: 135,736 med 389,677 acres och 1895: 134,677 med 383,501 acres — således någon minskning af dessa mycket små besittningars antal och totalyta.

Jordbruksföretagens storlek i England (utan Wales) 1895 och 1906.²⁾

Storleksklasser.	1895.	1906.
	Procent.	Procent.
1—5 acres	22·90	21·79
6—50 >	44·87	44·70
51—300 >	28·13	29·55
Öfver 300 >	4·10	3·96
Summa	100·00	100·00

¹⁾ Enligt *Statesman's Year-Book* och *Agricultural Returns for Great Britain*.

²⁾ Enligt *Statesman's Year-Book*.

Jämförelsen mellan 1895 och 1906 hvad särskildt England (utan Wales) beträffar visar, att de mycket små besittningarna (ungefär mellan 0·4 och 2 hektar) fortforo att minska i relativt antal samt likaså, ehuru obetydligt, den nästa storleksklassen (ungefär 2 till 20 hektar) samt de största jordbruksföretagen (öfver 120 hektar). Den enda storleksklass, som enligt denna statistik ökades i antal, var den mellan 20 och 120 hektar.

Vid sidan af denna statistik äga vi utförligare uppgifter för England (utan Wales) för år 1895.

Jordbruksföretagens antal och storlek i England år 1895.¹⁾

Storleksklasser.	A n t a l.		S t o r l e k.	
	Absoluta antalet företag.	Procent af hela antalet företag.	Antalet acres i hvarje klass.	Procent af hela antalet acres.
Öfver 1 acre, ej öfver 5 acres	87,055	22·90	265,268	1·07
» 5 acres » » 20 »	108,145	28·45	1,210,716	4·87
» 20 » » » 50 »	62,446	16·42	2,077,953	8·36
» 50 » » » 100 »	46,574	12·25	3,403,761	13·70
» 100 » » » 300 »	60,381	15·88	10,434,138	42·00
» 300 » » » 500 »	11,112	2·92	4,188,615	16·86
» 500 » » » 1,000 »	3,942	1·04	2,570,684	10·35
» 1,000 »	524	0·14	693,517	2·79
Summa	380,179	100·00	24,844,652	100·00

I denna statistik öfver »jordbruksföretag» (*holdings*, enligt språkbruket i den officiella engelska statistiken och blåbokslitteraturen) afses blott den del af jorden, som kan betecknas såsom åkerjord och gräsmark och utgör landets odlade yta (*arable land and permanent grass, forming the cultivated surface of the country*), men innesluter icke skogarna samt bergs- och hedområdena, ehuru dessa delvis användas som betesmarker.²⁾ Vidare är att märka, att de mycket talrika smålotterna under 1 acre (således under 40 ar) icke äro medräknade, ehuru en del af dem äro trädgårdar och stycken af åkrar, ängar och gräsmarker. Slutligen måste framhållas, att en stor, men med statistikens närvarande hjälpmedel icke närmare bestämbar del af de i tabellerna upptagna »jordbruksföretagen», sär-

¹⁾ Enligt *Statesman's Year-Book*.

²⁾ *Report of the Committee on Small Holdings in Great Britain*, 1906, sid. 3. Här talas om en statistik öfver hela Storbritannien. Det är mest i Skottland och Wales och relativt litet i England, som vi måste tänka oss en del jordbruk större än statistiken anger dem, emedan de förfoga öfver betesmarker, som statistiken ej upptar.

skildt de minsta klasserna (mellan 1 *acre* och 5 *acres* samt mellan 5 *acres* och 20 *acres*) ägas eller arrenderas af personer, hvilkas samsättning icke i första rummet är jordbrukarens. Den engelska statistiken är i detta afseende ofullständigare än flera andra länders jordbruksstatistik. Emellertid är det sannolikt, att en myckenhet smärre jordbesittningar i England äro i händerna på stadsbor eller förstadsbor eller folk i städernas närmaste omgifningar, och att meningen är att utnyttja jorden som byggnadsmark i en nära framtid. I ett land, hvars jordbruk gått starkt tillbaka, och hvars befolkning till omkring tre fjärdedelar bo i städer, måste en afsevärd del jordbruksmark ha ett ekonomiskt tilläggsvärde och framtidsvärde såsom blifvande byggnadsmark samt intressera smärre jordägare, jordarrendatorer och jordköpare just ur denna senare synpunkt. I själfva verket hafva Englands officiella statistiker upprepade gånger påpekat, att minskningen i småbruken i England till stor del beror därpå, att så mycken småbruksjord uppslukas af de hastigt växande städerna och därmed förvandlas till stadsjord.

Med dessa förbehåll måste vi bedöma den sista tabellen, som visar, att i England 1895 voro 67·77 procent af jordbruksföretagen utrustade med öfver 0·4 och ej öfver 20·25 hektar jord, men att de ej betäckte mer än 14·30 procent af hela ytan. De största företagen, med öfver 121·5 hektar hvardera, utgjorde blott 4·1 procent af alla företagen, men betäckte 30 procent af hela ytan. Mellanklasserna, med 20·25 till 121·5 hektar jord i hvarje företag, omfattade 28·13 procent af företagen och 55·7 procent af jorden. Vi kunna sålunda säga att jorden i England 1895 var delad så, att något mer än hälften kom på medelstora jordbruk med 20 till 120 hektar, under det att omkring sjundedelen odlades i småbruk på ett halft till 20 hektar samt ej fullt en tredjedel användes i storbruk på öfver 120 hektar hvardera. Af dessa sistnämnda utgjorde nära hälften (13·14 procent af alla jordbruken i landet) storbruk med mer än 200 hektar per företag.

De mycket små jordbruken, med ett halft hektar till två hektar jord, betäckte blott omkring en procent af hela jorden och den därefter högre klassen, med två till åtta hektar, ej fullt fem procent af ytan. Om vi visste, hur många af dessa minsta jordbruksbesittningar voro odlarnas enda inkomstkälla eller bidrogo med ett nödvändigt tillskott till familjens inkomst, och om vi dessutom kände det verkliga behovet af jord bland jordbrukets och industriens lönarbetare samt andra, dem närstående samhällsklasser, då först skulle vi kunna bedöma hurudant läget i England verkligen var 1895, hvad de små jordbrukens antal och sociala betydelse beträffar. Eftersom statistiken ej ger upplysning härom, måste vi afvakta resultatet af den nya småbrukslagstiftningen för att vinna hithörande

insikter. Som vi i det följande skola se, ådagalägga dessa resultat redan sex månader efter den nya lagstiftningens ikraftträdande att behovet af jord för småbruk uppenbarligen är vida större i England, än hvad de förut genom statistiken kända förhållandena kunde komma oss att ana.

Till slut kan framhållas, att storgodsens utbredning i England gifvit landtbefolkningen vanan att odla arrenderad jord samt att kräfva tryggande arrendevillkor eller garantier för besittningsrätt i stället för att eftersträfva äganderätt, och att detta förhållande sannolikt kommer att sätta sin prägel på småbruksrörelsens utveckling.

Proportionen är 1895 mellan jordbruksföretag i Storbritannien, som voro odlade af arrendatorer och af ägare, framgår af följande statistik.

Af de 520,106 jordbruksföretagen med mer än 0.40 hektar jord i hela Storbritannien uppvisade 439,405 företag eller 84.4 procent endast arrenderad jord, och 61,014 företag eller 11.9 procent hade endast jord, som ägdes af företagsledaren, under det att 19,687 eller 3.7 procent af företagen voro utrustade med såväl arrenderad som af företagaren ägd jord. Följande tabell visar, hur företagen med arrenderad och med egen jord fördelade sig, hvad storleken beträffar, år 1895 i hela Storbritannien.

Jordbruksföretagen enligt storleksklasser.	Med arrenderad jord.		Med egen jord.		Tillsammans.	
	Antalet acres inom hvarje klass.	Procent inom hvarje klass.	Antalet acres inom hvarje klass.	Procent inom hvarje klass.	Antalet acres inom hvarje klass.	Procent inom hvarje klass.
Öfver 1 acre, ej öfver 5 acres	313,003	1.12	53,789	1.16	366,792	1.13
» 5 » » » 20 »	1,438,697	5.15	228,950	4.93	1,667,647	5.12
» 20 » » » 50 »	2,513,977	9.00	350,999	7.57	2,864,976	8.79
» 50 » » » 100 »	4,350,476	15.57	534,727	11.52	4,885,203	15.00
» 100 » » » 300 »	12,290,515	43.99	1,585,399	34.17	13,875,914	42.59
» 300 » » » 500 »	4,295,163	15.38	818,782	17.65	5,113,945	15.70
» 500 » » » 1,000 »	2,251,355	8.06	749,829	16.16	3,001,184	9.21
» 1,000 acres	484,284	1.73	317,568	6.84	801,852	2.46
Summa	27,937,470	100.00	4,640,043	100.00	32,577,513	100.00

Enligt denna statistik var jordbrukarnas jord till omkring 85 procent af sin utsträckning arrenderad och blott omkring 15 procent var brukarens egen jord. Uppenbarligen intaga de stora gods-

ägarna själfva främsta rummet bland dessa jordbrukare med egen jord. Vi finna nämligen bland jordbruksföretagen med öfver 200 hektar (500 *acres*) endast 9·79 procent af hela ytan på den arrenderade jordens sida, men 23 procent af hela ytan bland odlarna med egen jord. Äfven inom storleksklassen 120 till 200 hektar är den ägda totalytan relativt större än den arrenderade. Inom alla de öfriga storleksklasserna, således mellan 0·4 och 120 hektar, iakttaga vi däremot en ansenligt större procent på arrendeytans än på egendomsytans sida — med undantag af de två minsta storleksklasserna (0·4 till 8 hektar), som uppvisa nästan lika proportionstal för arrenderad och ägd jord.

II.

Den engelska lagstiftningen om småbruk och jordlotter före 1907.

1. De hithörande parlamentsakterna.

Under mer än tvenne årtionden har det i ledande politiska kretsar i England varit rådande en uppfattning, att den lilla jordegendomen och de små jordbruken förekommo i mindre utsträckning än samhällets väl kräfde, och att något måste åtgöras på lagstiftningens väg för att afhjälpa detta onda. Allt sedan början af 1880-talet har England haft en lagstiftning för att skaffa jord åt de jordlösa; sedan 1882 för främjandet af den helt lilla jordbesittningen öfver hufvud samt allt sedan 1892 äfven för befordrandet af småbruk såväl med som utan äganderätt till jorden. Den hithörande lagstiftningen har redan hunnit bli så invecklad, att lord Carrington, en af de ifrigaste främjarna af dessa sträfvanden, i februari 1908 såg sig föranlåten att för parlamentet framlägga ett lagförslag, som innebar intet annat än en konsolidering af de föreliggande lagarna angående smärre jordbruk och jordlotter. Lagförslaget kallar sig *an act to consolidate the enactments with respect to Small Holdings and Allotments in England and Wales* och upphäfver sex äldre lagar, men låter åtta andra hithörande lagar helt eller delvis stå kvar. Denna lag blef af parlamentet antagen under titel *Small Holdings and Allotments Act 1908* och har laga kraft från och med den 1 januari 1909.

Den före detta konsoliderande lagförslags antagande gällande lagstiftningen om småbruk och små jordlotter bestod af följande lagar i vissa delar eller i hela deras omfattning.

- The Public Health Act, 1875* (delvis).
The Allotments Extension Act, 1882 (hela).
The Agricultural Holdings (England) act, 1883 (delvis).
The Allotments Act, 1887 (hela).
The Allotments and Cottage Gardens Compensation for Crops Act, 1887 (hela).
The Allotments Act, 1890 (hela).
The Tenants Compensation Act, 1890 (hela).
The Small Holdings Act, 1892 (hela).
The Local Government Act, 1894 (delvis).
The Market Gardener's Compensation Act, 1895 (hela).
The Land Transfer Act, 1897 (delvis).
The Agricultural Holdings Act, 1900 (hela).
The Agricultural Holdings Act, 1906 (hela).
The Small Holdings and Allotments Act, 1907 (hela).

De viktigaste bland de särskildt för främjandet af småbruk och jordlotter stiftade lagarna voro: *the Allotments Acts 1887 och 1890* samt *the Small Holdings Act 1892* och *the Small Holdings and Allotments Act 1907* samt vissa sektioner af *the Local Government Act 1894* och *the Land Transfer Act 1897*. Hela denna lagstiftning är inkorporerad i lagen af 1908 och är därmed upphäfd såsom självständigt gällande lagar.

Den viktigaste bland de för främjandet af småbruk och jordlotter betydelsefulla, men icke särskildt med hänsyn härtill stiftade lagarna äro *the Local Government Act 1894* samt *the Agricultural Holdings Act 1883, 1900 och 1906*.

2. Lagstiftningens innehåll före 1892.

Redan 1832 stiftades i England en *allotment-lag*, enligt hvilken den för fattigvårdens ändamål reserverade allmänningsjorden inom socknarna skulle utarrenderas till normalt arrende åt kroppsarbetare tillhörande socknen, dock icke mer än en *acre* (0.405 hektar) åt hvarje särskild person. Denna lag, som fick föga praktisk betydelse, följdes först 1882 af en *Allotments Extension Act*, hvilken i hufvudsak var af enahanda innehåll, utom såtillvida som det nu var fråga om att i smålotter arrendera ut all den jord, som inom en socken på ett eller annat sätt bestämts att genom sin afkastning i pengar eller in natura tjäna fattigvårdens ändamål. De förvaltande myndigheterna skulle hvarje år reservera en del af jorden för detta ändamål och annonsera, att den var att arrendera, ända tills all jorden var utarrenderad i smålotter eller inga fler ansökningar om arrenden hördes af. Äfven denna lag blef dock icke af större betydelse, bland annat därför att den, oafsiktligt, gaf

motsträfviga sockenmyndigheter möjligheter att oskäligt stegra de tillämnade arrendatorernas ekonomiska börda och risk.

Lagens upphofsman, Jesse Collings, bildade en *Allotments and Small Holdings Association*, som arbetade på att utsträcka utarrenderandet af jordlotter äfven till de socknar, där ingen »fattigvårdsjord» fanns att tillgå. Det steg, som nu skulle tagas, bestod således däri, att lokala myndigheter fingo rätt och plikt att anskaffa jord för att utarrendera den i smålotter.

Detta blef hufvuddraget i den nästa jordlottlagen (*Allotments Act 1887*), enligt hvilken hälsovårdsmyndigheterna i såväl städerna som på landsbygden under vissa förhållanden gjordes pliktiga att köpa eller arrendera jord för att arrendera ut den (icke sälja) åt kroppsarbetare inom hälsovårdsdistriktet. Det största stycke, som fick öfverlätas åt hvarje särskild arrendator, var fortfarande en *acre*. Inga bostäder, icke ens större uthus, fingo uppföras af arrendatorn. De lagar, som reglerade hälsovårdsmyndigheternas jordförvärf (särskildt *the Lands Clauses Consolidation Act 1845* och följande), voro olämpliga för de smärre köp, som här ifrågakommo. Dessutom visade det sig, att de jordägare och större arrendatorer, som talrikt voro representerade inom hälsovårdsmyndigheterna på landet, ofta voro mycket ovilliga att för jordbruksarbetarna bana väg till en mera själfständig ekonomisk ställning, samt att det därför blott sällan hände att lagen blef tillämpad. Lagens tysta antagande, att hälsovårdsmyndigheterna voro tillräckligt villiga att befordra jordlotters utarrendering åt jordbruksarbetare, visade sig vara felaktigt, och lagstiftaren måste därför ställa en annan utförande myndighet i reserv, för att lagen ej skulle bli en död bokstaf.

Detta skedde genom *Allotments Act 1890*, som bestämde att plikten, att åt arbetarebefolkningen tillhandahålla ett tillräckligt antal lämpliga jordlotter för arrendering, icke köp, skulle öfvergå på grefskapsrådet, då hälsovårdsmyndigheterna underläto att handla. Dock förde icke heller denna åtgärd till målet, ty grefskapsråden visade sig lika ovilliga som hälsovårdsmyndigheterna; och landtarbetarebefolkningen hade lika litet makt och mod att öfva tillräcklig påtryckning på de ena som på de andra. Den ökning i antalet jordlotter, arrenderade af kroppsarbetare, som kan tillskrivas jordlottlagstiftningen, var icke ansenlig, förrän den stora kommunalstyrelse-reformen af 1894 (*Local Government Act 1894*) väsentligt demokratiserade de lokala förvaltningsmyndigheterna, särskildt på landsbygden.

Sektion 9 af *Local Government Act 1894* bestämmer, att sockenrådet, då det ej kan på rimliga villkor köpa jord (för att, bland annat, utarrendera den), må hänskjuta saken till grefskapsrådet,

samt att detta skall anställa en offentlig pröfning, hvarvid jordägarna få andraga sina invändningar. Därefter skall grefskapsrådet, om nödigt, skrida till tvångsköp af jorden i fråga.¹⁾ Om grefskapsrådet vägrar att tillämpa lagarna om tvångsköp (*Lands Clauses Acts*), har sockenrådet rätt att ingifva en petition till departementet för lokalstyrelsen (*Local Government Board*), hvilket senare, efter att hafva anställt offentlig undersökning uti frågan, äger att anordna tvångsköpet med samma rättsverkan, som om det blifvit verkställt af grefskapsrådet. Sockenrådet äger också att arrendera jord för att tillfredsställa behofvet af jordlotter åt arbetarebefolkningen och kan, om nödigt, genom grefskapsråden tvångsvis genomdrifva de nödiga arrendeaftalen med jordägarna. Det i *Allotments Act 1887* stadgade maximum af en *acre* för hvarje jordlott är nu afskaffadt. Dock bestämmes, att då sockenrådet arrenderar land tvångsvis, får hvarje särskild arrendator under sockenrådet icke öfvertaga mer än fyra *acres* betesmark eller icke mer än en *acre* åkerjord och tre *acres* betesmark. Uppförandet af stall och lada på jordlotten förklaras uttryckligen vara tillåtet. Om sockenrådets rätt att använda skattemedel och att upptaga lån för att öka antalet jordlotter gälla särskilda bestämmelser.

3. Lagen af 1892.

Det har hittills varit fråga endast om jordlotter (*allotments*), d. v. s. smärre jordstycken, som utarrenderas i främsta rummet åt jordbrukets eller industriens lönarbetare för att gifva åt arrendatorn tillfälle att komplettera sina inkomster eller sin bärgning genom jordbruksarbete vid sidan af det egentliga förvärfsarbetet. Genom *Small Holdings Act 1892* kom ett nytt begrepp in i lagstiftningen — nämligen smärre jordbrukslägenheter (*small agricultural holdings*), som säljas eller utarrenderas i främsta rummet åt personer, hvilka såsom sitt enda eller viktigaste förvärfvarsarbete bedrifva själfständig jordbrukareverksamhet. Någon skarp gräns mellan de två slagen af jordbesittningar låter icke draga sig, och det måste städse finnas en massa jordlägenheter, som med ungefär lika god rätt låter räkna sig till båda slagen. Grundtanken, att en »jordlott» skall vara ett mindre jordstycke än en »liten jordbrukslägenhet» och att på den förra icke kan men på den senare kan ställas krafvet, att den skall lämpa sig för en jordbrukarefamiljs själfständiga bärgning utan lönarbete i främmande tjänst, denna princip är dock från början tydlig. Hvad storleksförhållandena för *allotments* och *small holdings* beträffar,

¹⁾ »The county council may make an order for putting in force, as respects the said land or any part thereof, the provisions of the *Lands Clauses Acts* with respect to the purchase and taking of land otherwise than by agreement.»

blefvo de klart fastställda först genom *Small Holdings and Allotments Act 1907*, till hvilken vi i det följande återkomma.

Dessutom skilja sig, äfven enligt lagen af 1907, jordlotter och småbrukslägenheter därigenom från hvarandra, att de förra icke kunna säljas, utan blott utarrenderas, under det att de senare kunna såväl säljas som utarrenderas till sina brukare.

Ett viktigt och för den ännu gällande lagstiftningen betydelsefullt drag i lagen af 1892 var, att den berättigade grefskapsråden att utlåna pengar åt smärre arrendatorer för att sätta dem i stånd att köpa sina jordbrukslägenheter. Detta gäller äfven de smärre arrendatorer, som arrenderat sin jord, utan att på något sätt ha haft med småbrukslagstiftningen att göra.

Af en viss betydelse för lagen af 1892 var *Agricultural Holdings (England) Act 1883*, hvilken i flera viktiga afseenden gaf åt den engelske arrendatorn en fördelaktigare legal ställning till jordägaren, än han förut hade innehaft. Det gällde särskildt uppsägningstidens förlängning från ett halft till ett helt år samt arrendatorns rätt att, då han lämnade ett arrende, erhålla ersättning för vissa slag af förbättringar och hans rätt att borttaga vissa af honom upprättade fasta anläggningar (såsom stängslen, maskiner, byggnader o. s. v.). För öfrigt utgjorde lagen af 1892 ett nytt steg utöfver det af *allotment*-lagstiftningen betäckta området — ett steg, som var särskildt märkligt, emedan det togs efter en särskild utredning af en år 1890 tillsatt kommitté af Underhuset samt utarbetades på regeringens eget initiativ, i det att dåvarande chefen för jordbruksdepartementet, Chaplin, framlade och genomdref lagförslaget. Något annat godt, än att den var ett första försök till lagstiftning i en ny, af behovet utpekad riktning, låter emellertid icke säga sig om denna lag, ty den var så »försiktig» i sina bestämmelser, att den blef nästan alldeles utan praktisk betydelse.

Då det i följd häraf blef nödvändigt att skrida till omarbetning af denna 1892 års lag, tillsattes en ny undersökningskommitté (en af jordbruksdepartementet utnämnd *departmental committee*), hvilken utförde sina »vittnesförhör» från maj 1905 till juni 1906 och afgaf sin »rapport» i december 1906. I denna rapport heter det: »Man kan icke säga, att verkningarna af 1892 års lag stått i något rimligt förhållande till förväntningarna hos dem, som skrefvo och antogo lagen.» Under de tio första åren af lagens verksamhet, d. v. s. 1893 till 1902 inklusive, hade icke mer än 652 *acres* (264 hektar) blifvit sålda eller utarrenderade enligt lagens föreskrifter i England, Wales och Skottland. Under åren 1903—1906 ökades summan med knappt 150 *acres* (61 hektar).¹⁾ Rapporten kommer till slutsatsen, att an-

¹⁾ *Report of Departmental Committee on Small Holdings in Great Britain, 1906, sid. 11.*

tingen föreligger intet nämnvärdt behof af det slag, som lagen vill tillfredsställa, eller ock är lagen ej affattad på ett sätt, som gör den användbar för att tillfredsställa behofvet. Senare erfarenheter ha visat, att det förra antagandet skulle varit alldeles felaktigt, och att det stora fiaskot med 1892 års småbrukslag helt och hållet måste tillskrifvas lagens egna olämpliga bestämmelser. Hvad som kan läras af denna lag, torde således i hufvudsak vara, hvilka positiva eller negativa drag en sådan lag icke får uppvisa, om den skall bli effektiv — naturligtvis under de i England rådande ekonomiska och sociala förhållandena.

Genom småbrukslagen af 1892 bemyndigades grefskapsråden, om de ansågo, att det funnes en icke på vanligt sätt tillfredsställd efterfrågan efter små jordbrukslägenheter, att »förvärfva jord, som passade att användas till småbrukslägenheter för personer, som önskade att köpa och själfva bruka jorden i fråga.» Ordet »förvärfva» (*acquire*) har här såväl betydelsen »arrendera» som betydelsen »köpa». Men ordet innesluter icke tvångsförvärf af något slag, utan hännyftar blott på arrende eller köp genom fullt frivillig öfverenskommelse med jordägaren. Det är denna frånvaro af tvångsmakt för de lagen tillämpande myndigheterna, som numera anses vara en af hufvudgrunderna till resultatlösheten. En annan grund härtill torde vara den, att hela förfarandet ställde sig allt för dyrt för de tillämnade småbrukarna. Den 18:e sektionen i lagen föreskrifver nämligen, »att grefskapsrådet icke skall förvärfva jord annat än till sådant pris, att, enligt rådets uppfattning, alla hithörande utgifter blifva betäckta genom de inkomster, som rådet erhåller genom att sälja eller utarrendera jorden, och skall rådet bestämma försäljningspriset eller utarrenderingssumman till ett sådant belopp, att rådet kan anse sig vara skyddadt mot förlust». Till »hithörande utgifter» räknades i själfva verket samtliga administrationskostnaderna, och skulle grefskapsrådets aflönade ämbetsmän hafva rätt till särskild betalning för arbete i sammanhang med upprättandet af småbruken. Dessa kommo sålunda att ställa sig relativt dyra, i många fall orimligt dyra, för dem som skulle öfvertaga dem.

Vidare är att framhålla såsom en af orsakerna till 1892 års lags gagnlöshet, att den i främsta rummet afsåg att grefskapsråden skulle sälja den till småbruk bestämda jorden, och att lagstiftaren sålunda utgick från den, som det sedan visade sig, falska förutsättningen, att efterfrågan på småbrukslägenheter i hufvudsak innebar ett kraf på full äganderätt till jorden.

Då en småbrukslägenhet såldes af grefskapsrådet, skulle en femtedel af köpesumman erläggas kontant af köparen, och en fjärdedel kunde, om rådet så fann för godt, förvandlas till en ständigt ränta; återstoden skulle betalas halfårsvis under loppet af femtio år.

Ett egendomligt drag finna vi i sektion 17, enligt hvilken grefskapsrådet kunde låna högst fyra femtedelar af köpesumman åt en arrendator, som öfverenskommit med jordägaren om att köpa sin jord fri.

4. Utvecklingen af lagstiftningen mellan 1892 och 1907.

Icke långt efter den förfelade småbrukslagen af 1892 kommer den mycket viktiga *Local Government Act 1894*, hvars stora betydelse för jordlottlagstiftningen i det föregående redan framhållits. I själfva verket torde det vara nödvändigt för en rätt uppfattning af jordlott- och småbrukssträfvandenas utveckling i England att ägna någon uppmärksamhet åt den demokratisering af den lokala själfstyrelsen, särskildt på landsbygden, som inleddes genom *Local Government Act 1888* och bragtes ett betydelsefullt stycke längre genom lagen af 1894. Erfarenheterna i England synas nämligen bevisa, att det för småbrukssträfvandenas framgång fordras, att lokalstyrelsen är byggd på demokratisk till skillnad från oligarkisk och plutokratisk grund, samt att den lokala demokratismen besitter ett kraftigt stöd uti en centralstyrelse, som i sista hand kan och vill genomdrifva de ekonomiskt och socialt svagare samhällsmedlemmarnas lagliga kraf, när det, trots all kommunal demokratisering visar sig att dessa kraf (t. ex. då de gälla ökningen af jordlotter och smärre jordbrukslägenheter) icke finna gehör hos de mäktiga och ledande personerna inom lokalstyrelserna.

Genom *Local Government Acts* af 1888 och 1894 inrättades öfver hela England en ny, demokratisk typ af landskaps- och kommunalstyrelser.¹⁾ Den länge och grundligt förberedda reformen har af ledande statsmän och politiker enhälligt betecknats såsom »ett det betydelsefullaste politiska experiment, som utförts i England under det 19:de århundradet». Reformen är så betydelsefull för framtiden just därför, att den direkt omdanar det offentliga lifvets rent lokala funktioner och sålunda ingriper i millioner medborgares hvardagliga lefnadsförhållanden, under det att den alls icke berör de parlamentariska maktproblemerna. Förhållandet mellan lokalstyrelse och centralstyrelse — i våra dagar af långt större betydelse än statens konstitution som monarki eller republik — har i Englands historia intill senaste tid utmärkts därigenom, att centralstyrelsen förmedels ett slags »sammanflyttningsprocess» härledt en viktig del af sin myndighet från de lokala styrelseinstitutionerna. De äldsta bland dessa senare ha fått sin ursprungliga auktoritet di-

¹⁾ Jag citerar här delvis min egen framställning af reformen i min bok: *England som världsmakt och kulturstat*, Stockholm 1898, kap. 6, Landtkommunernas omorganisering.

rekt från nationen, det vill säga ur det lokalt organiserade folkets sociala traditioner, sedvänjor och sig långsamt ändrande organisation. Tendensen har däremot icke varit för de lokala styrelseinrättningarna att härleda sin auktoritet från centralstyrelsen.

De territoriella enheterna i det anglosaxiska själfstyrelsesystemet — *the township* och *the shire*, motsvarande det moderna Englands *parish* och *county* — äro århundraden äldre än det under den normandiska dynastien införda systemet af riksstyrelse; och under hela det engelska statsväsendets historia kan centralmakten (d. v. s. kronan, parlamentet och de högre juridiska myndigheterna) i allmänhet sägas ha behandlat de urgamla lokaladministrativa myndigheterna som statskroppens okränkbara enheter, öfver hvilkas görande och låtande centralmakten äger en censorisk kontroll, men i regel ej tillstödjer sig något ledande eller föreskrifvande ingripande. Den underförstådda, aldrig på allvar af kronan anfäktade grundsatsen har städe varit, att de lokala myndigheterna — de må nu vara oligarkiskt eller demokratiskt inrättade, vara af halft kyrklig eller helt världslig beskaffenhet — inom sin sfär skola besitta ett fritt initiativ. Detta senare får ej innebära något öfverskridande af rikslagens föreskrifter, men utgår för öfrigt i fullkomlig oafhängighet från de lokala myndigheterna själfva. Den anda, i öfverensstämmelse med hvilken dessa sköta eller missköta sitt värf, är helt och hållet deras egen och beror ej på »inspiration» eller maktspråk från högre administrativ ort. I händelse af olaglighet eller oredlighet kunna de lokala myndigheterna disciplinariskt straffas af centralmyndigheterna samt måste dessutom eventuellt lida lagens straff, alldeles som voro de privatpersoner — men därvid blir det. Vi ha icke att göra med något byråkratiskt-politiskt subordinationsförhållande mellan de lokala och centrala myndigheterna såsom t. ex. i Frankrike. De förra äro icke enbart de senares verktyg, äro icke blotta medel för det lokala verkställandet af de centrala myndigheternas vilja.

Det är detta oberoende, som förlänar den lokala själfstyrelsen i England dess säregna prägel i godt som ondt, som gör det lokala styrelsesystemet så utomordentligt inveckladt och ger anledning till en sådan häpnadsväckande oregelbundenhet i dettas tillämpning inom de olika kommunerna. Det finns säkerligen intet land i världen, som har ett sådant virrvarr af hvarandra korsande, skärande, täckande, inneslutande och uteslutande kommunaldistrikter, som England. En by kan för kyrkliga ändamål ligga i en kommun och för världsliga ändamål i en annan, samtidigt med att den för hälsovårdsändamål hör till ett tredje distrikt, för folkskoleändamål till ett fjärde, för fattigvårdsändamål till ett femte, för väg- och brobyggnadsändamål till ett sjätte o. s. v. Man har en afvikande territoriell

indelning för nästan alla de olika hufvudgrenarna af kommunalstyrelsen.

Engelsmännen förklara alltid, att det demokratiska draget i deras statsskick härstammar från deras tidigaste anglosaxiska förfäder. Så mycket är visst, att systemet för den lokala själfstyrelsen är en afkomling i rätt nedstigande led af den gamla anglosaxiska organisationen i agrariska kommuner, *townships*, som styrdes demokratiskt af samtliga husfäder, regelmässigt församlade till folkmöte. Denna lokala organisation blef under tidernas lopp ändrad genom kristendomens kyrkliga och feodalismens socialpolitiska system. Genom kristendomen blef *the township* eller socknen förvandlad till en *parish* eller kyrkoförsamling, och genom feodalismen blef *the township* också identisk med ett *manor* eller länsgods — allt detta i största allmänhet taladt. Denna senare anordning hade den följden, att socknens fria sociala själfstyrelse genom husfäderna förvandlades till en mer eller mindre ofri samstyrelse med feodalherren. Samtidigt gjorde sockenprästen sig till medelpunkt för kommunens kyrkliga själfstyrelse. Då feodalismen förföll och upplöstes, började kommunens kyrkliga organisation öfvertaga många af den sociala själfstyrelsens uppgifter. Det första viktiga steget i denna riktning var fattigvårdslagen af 1601, som gjorde hvarje kyrkoförsamling ansvarig för vården af sina egna fattiga samt gaf kyrkorådet makt att beskatta församlingen för detta ändamål. Till slut blef kyrkoförsamlingen enheten uti hela det nationella systemet af lokal själfstyrelse och motsvarade i många väsentliga drag af sin verksamhet den roll, som spelats af ett anglosaxiskt *township*, med hvilket kyrkoförsamlingen ofta också var identisk i lokalt hänseende.

Nästa stadium i den engelska lokalstyrelsens utveckling bestod däruti, att denna intima förening mellan ecklesiastisk och social själfstyrelse steg för steg upplöstes igen, så att vi slutligen få att göra med en *parish* eller kyrkoförsamling i egentlig mening samt med en *civil parish* eller »borgerlig församling» eller socken, hvilken i det stora hela intet annat är än anglosaxarnas *township* i modern gestalt och under ett nytt, i sin vanliga förkortade form tämligen vilseledande namn. Denna, särskildt för landtkommunerna så betydelsefulla skilsmässa mellan kyrklig och världslik själfstyrelse påbörjades redan genom 1834 års reformlag för fattigvården, hvarigenom denna senare togs från kyrkoförsamlingarna och öfverantvardades åt större, speciellt för ändamålet inrättade lokala organisationer, hvilkas områden kallas för *Poor Law Unions* eller »fattigvårdssamhällen». Genom *Local Government Act* af 1894, vanligen kallad *Parish Councils Act*, har steget tagits fullt ut, så att hvarje kommun får tvenne genom lagens föreskrifter skarpt skilda former af lokal själfstyrelse — en ecklesiastisk för kyrkliga affärer och en världslik för alla

andra sociala angelägenheter. Förutom de många befogenheter, som den nyskapade världsliga kommunalförvaltningen öfvertar från den gamla, halft världsliga halft kyrkliga, erhåller den en mängd nya, ekonomiskt vidtgående befogenheter samt får dessutom ett afgörande inflytande öfver sammansättningen af de särskilda lokala organisationerna, som sköta folkskolorna, fattigvården, hälsovården, vägar och broar o. s. v.

Prästens och kyrkorådets officiella makt har på detta sätt så skarpt begränsats till rent kyrkliga och rent religiöst-filantropiska angelägenheter, att man i själfva verket kan lämna den kyrkliga lokalstyrelsen alldeles ur räkningen, då man skildrar de nya förhållandena inom Englands kommunala förvaltning. Att de nya, rent världsliga kommunalmyndigheterna väljas på grund af en mycket demokratisk rösträtt, är ett annat faktum, som innebär en stor maktöfverflyttning på det kommunala lifvets område. Dock kan ingen af dessa reformer betecknas som revolutionär. Det är egentligen blott fråga om att återföra till sitt ursprungliga, rena uttryck den demokratiska själfstyrelseprincip, om hvilken vi ofvan talade och hvilken aldrig varit fullständigt öfvergifven. Visserligen hafva sockenprästen, den store lokale jordägaren (*»the squire», »sockenherren»*) och de större arrendatorerna under århundraden skött de engelska landtkommunernas angelägenheter efter eget godtfinnande och med förbigående af jordbruksarbetarna (det egentliga *»bondfolket»*) samt till ej ringa förfång för dessa senare. Detta har dock närmast varit en följd af den rent lokala klasskillnaden och af jordmagnaternas politiska maktställning, som de på parlamentarisk väg missbrukat för att öka sina socialekonomiska fördelar som egendomsherrar. Någon direkt byråkratisk maktinkräkning å statens sida på de lokala styrelseorganisationernas befogenheter ägde dock aldrig rum.

Just därför, att den lokala själfstyrelsens grundsatser sålunda städse lämnats oantastade af den engelska staten, har denna med så stor lätthet, utan att behöfva göra någon förändring i centralstyrelsens organisation, genom ett ringa antal reformlagar kunnat möjliggöra en i demokratisk anda gående revidering af maktförhållandena inom de lokala själfstyrelseorganisationerna.

I hvart och ett af Englands historiska grefskap (*counties*) finns visserligen en *lord lieutenant*, som representerar kronan liksom en svensk landshöfding i sitt län eller en fransk prefekt i sitt *département* — men *the lord lieutenant* är blott ett dekorationsföremål med nästan nominella plikter, och hans gebit, det historiska *county't*, är icke den territoriella enheten i Englands administrativa *county*-indelning. Denna senare har i själfva verket blott därutinnan likhet med Sveriges länsindelning eller Frankrikes *département*-indelning, att den ger oss de största lokaladministrativa områdena,

hvilkas myndigheter för kontroll- och appelländamål äro direkt underordnade kronan. Det härvid fungerande departementet, hvars chef har kabinettsrang, kallas *Local Government Board* och gör parlamentet till ett slags öfverdomstol i lokaladministrativa mål, men gör icke lokalstyrelsen byråkratisk. I de flesta fall kunna endast medborgarna själfva genom sina klagomål framkalla en inblandning af centralsyrelsen uti lokalstyrelsernas affärer.

Genom *Local Government Act* af 1888 delades landet i 124 distrikt, af hvilka 60 tillhöra landsbygden och kallas *administrative counties* — d. v. s. äro delar af *historical counties* med uteslutande af städerna — samt styras af *county councils*. De öfriga 64 distrikterna bestodo 1891 af samtliga städer med öfver 50,000 invånare (*county boroughs*) samt af staden London utanför city, hvilken senare fick behålla sin medeltida kommunalförfattning. Städer med under 50,000 men mer än 10,000 invånare — hvilka kunna vara dels *quarter-sessions boroughs* och dels *boroughs* rätt och slätt — bibehålla sin urgamla form af själfstyrelse. Då däremot en *borough* har mindre än 10,000 invånare, förlorar den större delen af sin separata själfstyrelse och styres i stället af det *county council*, i hvars distrikt staden eller köpingen i fråga ligger.

Landet är sålunda icke uppdeladt i ett slags administrativa kollektivenheter (t. ex. län eller *départemens*) utan i tre dylika: *administrative counties*, *county boroughs* och *boroughs* med 50,000 till 10,000 invånare. Styrelserna för de två sistnämnda, *the town councils*, ha en vidsträcktare befogenhet än styrelsen för de förstnämnda, *the county councils*. Detta beror därpå, att de genom 1888 års lag nyinrättade myndigheterna, *the county councils*, i hufvudsak fått öfvertaga blott de finansiella *county*-administrativa plikter, som till 1888 hvilat på fredsdomarna. Dessa senare — vederhäftiga medborgare, utsedda *to conserve the peace* som frasen lyder — hade före 1888 i sina händer hvarje landskaps (exklusive städernas) gemensamma finansiella angelägenheter och skötte dessa helt privat, utan möjlighet af kontroll från den stora allmänhetens sida. Det var ett viktigt demokratiskt framsteg, att dessa befogenheter tilldelades *county councils*, men dessa senare få för öfrigt dela vissa rättigheter med fredsdomarna, t. ex. kontrollen öfver polisen; och fredsdomarnas rättsliga verksamhet fortfar. Dessutom är, som vi strax skola se, Englands lokalstyrelse ännu alltjämt starkt förvecklad därigenom, att det finns en mängd särskilda territoriella indelningar med sina särskilda styrelser för en del särskilda ändamål — såsom t. ex. fattigvården och folkskoleväsendet. Det för engelsmännen så kära »praktiska» virrvarret har icke märkbart minskats genom de stora reformlagarna af 1888 och 1894, men tillfallena att utöfva den lo-

kala själfstyrelsens demokratiska rättigheter ha mycket ökat för de lägre samhällsklasserna.

The county councils (»grefskapsråden») väljas på grundval af en valrätt, som ej är allmän men ganska demokratisk — naturligtvis en inkrånglad, till tusen teoretiska tvifvel och praktiska missförstånd ledande valrätt, eljes vore den ej engelsk, ej grundad på ett sammelsurium af suddigt affattade engelska parlamentsakter. Ett *county council* kan emellertid definieras som ett folkvaldt landskapsparlament, hvilket omväljes hvar tredje år. Utom af *councillors* (eller »rådmän») består det af ett mindre antal *aldermen* (eller »åldermän»), ett slags senatorer, som utses af rådmännen själfva och sitta i sex år, i det att halfva antalet afgår hvar tredje år. Antalet rådmän växlar naturligtvis efter områdets folkrikhet. Det är störst i London (utom *city*), där det uppgår till 118, och minst i det lilla grefskapet Rutland, med blott 21.

Genom en *Local Government Act* af 1894 förtsattes den 1888 inledda reformen i starkt demokratisk riktning. Den nya lagen uppdelar *the administrative county* uti flera slag af mindre administrativa distrikter, hvar slag med full själfstyrelse och med en särskild grupp af uppgifter. Dessa distrikter äro: socknen, fattigvårdssamhället, hälsovårdsdistriktet, väg- och vattenbyggnadsdistriktet samt tvenne slag af distrikter för juridiska angelägenheter och, slutligen, det genom en särskild, något äldre lagstiftning skapade folkskoledistriktet.

För att sköta de från kyrkostämman (*the vestry*) och dess själfskrifna ordförande, pastorn, tagna världsliga angelägenheterna inom hvarje socken samt för att utöfva en del alldeles nya befogenheter, ger lagen af 1894 upphof till tvenne nya institutioner: sockenstämman (*the parish meeting*) och sockenrådet (*the parish council*). Omkring 13,000 sockenstämmor och omkring 8,000 sockenråd hafva på detta sätt med ett slag kommit i tillvaron — en ansenlig förstärkning af organisationen för lokal själfstyrelse på den engelska landsbygden. Reformen innebär emellertid icke blott en ökning af kommunalstyrelsens organer, utan också en väsentlig ändring af dessas sammansättning. Rätt att afgifva en röst på de gamla, halft kyrkliga, halft världsliga kyrkostämmorna ägde alla församlingsbor, som skattade för mindre än 50 pund sterling (900 kronor); men för hvarje ytterligare 25 pund sterling taxeringsvärde ökades individens röstvärde med en röst ända upp till sex. De stora jordägarna besutto dessutom extra röstprivilegier, så att en godsägare ofta röstade med ej mindre än tolf röster på kyrkostämman. På de nya sockenstämmorna ha alla män och kvinnor rösträtt, som besitta rösträtt till parlamentet och grefskapsrådet, d. v. s. alla män af myndig ålder, hvilka äga jord med 5 pounds arrendevärde eller arrendera jord

till 10 pund, om året eller hyra bostad (hus eller rum), som omöble-rad betingar 10 pund i årlig hyra, samt dessutom alla män och kvinnor, som hyra eller äga och bo i ett hus, för hvilket erlägges fattigskatt. Denna senare måste vara betalad, och personen i fråga får ej själf inom tolf månader före röstlängdens uppgörande hafva mottagit fattigunderstöd. Sockenstämman sammanträder minst en gång om året och måste börja sina förhandlingar mellan kl. 6 och 8 e. m. — detta för att kroppsarbetarna icke genom sina dagsverken ute på åkrar och fält skola hindras från att närvara. Till hufvudsaklig uppgift har sockenstämman att välja sockenrådet, som skall bestå af minst fem, högst femton medlemmar. Valbara äro alla medlemmar af sockenstämman, hvilka icke sedan ett år bott längre än tre (eng.) mil utanför socknens gränser, icke sedan ett år mottagit fattighjälp, icke sedan fem år varit dömda till straffarbete eller gjort bankrutt och icke innehafva betalade sysslor under sockenrådet samt icke ha pekuniärt intresse i något af de arbeten eller någon af de transaktioner, som sockenrådet företar. Rådet är en »juridisk person» med rättighet att besitta jord och förvalta penningar.

Genom den nya lagen sönderfalla de engelska landtförsamlingarna i två grupper: sådana som hafva både sockenstämma och sockenråd och sådana som blott hafva sockenstämma; till de förra höra alla socknar med öfver 300 invånare. För socknar med 100 till 300 invånare är det valfritt att ha sockenråd. Socknar med mindre än 100 själar kunna få sockenråd endast om grefskapsrådet samtycker därtill, men kunna alltid, om de vilja, hafva sockenråd gemensamt med en eller flera angränsande socknar. Från regeln, att hvarje socken har sin egen sockenstämma, gifves det dock intet undantag; och i det fall, att en socken saknar sockenråd, utöfvar sockenstämman nästan alla sockenrådets befogenheter — ehuru delvis under något modifierad juridisk form.

Till de många viktiga värf, som sockenrådet öfvertagit från de äldre kommunalmyndigheterna, höra kyrkostämmans forna åligganden, utom de rent ecklesiastiska, vissa rent administrativa, ekonomiska och juridiska befogenheter, som förut legat i händerna på fattigvårdsnämnden och fattigvårdsuppsyningsmännen samt den tillförene af fredsdomarna utöfvade rätten att tillsätta fattigvårdsuppsyningsmännen. Det är sålunda sockenrådet, och hvarken kyrkorådet, kyrkovårdarna eller fattigvårdsuppsyningsmännen, som numera, genom sina ombud, öfvervakar fattigvårdsnämndens görande och låtande. Denna nämnd, hvars myndighet sträcker sig öfver »fattigvårdssamhället» — en förening af i genomsnitt 22 till 23 socknar på hvarje fattigvårdssamhälle — väljes således nu på grundval af en nästan allmän aktiv och passiv valrätt och ej, som förut, på grund

af förmögenhetskvalifikationer. Hela fattigvårdskontrollen är sålunda vorden följdriktigt demokratisk.

Viktigast bland de nya, af engelska kommunalmyndigheter ald-
rig tillförene utöfvade befogenheterna är sockenrådets, af oss i det
föregående behandlade rätt att på den fria öfverenskommelsens eller
det laga tvångets väg af socknens jordägare arrendera eller köpa
jord. Denna kan antingen behållas i gemensam användning, t. ex.
för en gemensam betesmark, en offentlig lekplats eller park eller för
uppförandet af kommunala byggnader — eller ock kan den, som vi
sett, i form af lotter utarrenderas åt socknens invånare (t. ex.
åt dess jordbruks-, fabriks- och grufarbetare samt handverkare).
Denna bestämmelse i den nya kommunallagen skall gifva kropps-
arbetarna ett medel att bryta igenom de stora jordägarnas mono-
polistiska jordpolitik. Englands jorddrottar hafva nämligen allt
sedan slutet af 1400-talet genom partisk lagstiftning, beständigt ju-
ridiskt bråk och hänsynslös ekonomisk konkurrens sökt utrota de
små jordägarna och tillägna sig den kommunala jorden
samt hafva dessutom systematiskt sträfvat att kvarhålla
alla de kroppsarbetande klasserna i detta artificiella till-
stånd af fullständig jordlöshet. Englands jordbruksarbetarklass
visar, hvilka vidriga former af ekonomiskt betryck och ekonomisk
osjälfständighet som uppstå, då en medborgarklass dagligen och
stundligen måste böja sig för en ekonomisk öfvermakt, som endast
kan undflys genom utvandring från fädernebygden och genom
ombyte af yrke och lefnadssätt — genom inflyttning till de
öfverbefolkade fabriksstäderna.

För att gifva kroppsarbetaren möjlighet att arrendera ett jord-
stycke *oberoende* af jordägarens ekonomiska öfvermakt och godtycke,
förordnar den nya kommunallagen om den i det föregående beskrifna
formen af tvångsköp och tvångsarrendering af jord för jordlotter.
Om jordägaren är villig att på rimliga villkor åt kommunen utar-
rendera ett lämpligt jordstycke för jordlotter eller annat ändamål
kan sockenrådet på egen hand uppgöra arrendekontraktet, för hvil-
ket antal *acres* som helst, och det kan i sin tur arrendera ut åt
sockenborna hur stora eller små jordlotter det behagar. Arrendet
för dessa senare måste dock i detta och alla följande fall vara stort
nog att täcka alla de utgifter, som sockenrådet ådrar sig i samband
med transaktionen. Vägrar jordägaren att utarrendera det äskade
jordstycket, kan tvångsförfarandet genom grefskapsrådet inledas.
Anser grefskapsrådet, att dess ingripande ej är af behofvet påkal-
ladt, kan det vägra att anställa den ofvannämnda undersökningen,
och i sådant fall har sockenrådet ingen vidare rätt att besvära sig.
Då jord arrenderas tvångsvis, får arrendet icke uppgöras för
mindre än fjorton eller för mer än trettiofem år. Önskar socken-

råd köpa jord genom frivillig öfverenskommelse, måste det vända sig till hälsovårdsnämnden (*the district council*) i socknens hälsovårdsdistrikt för att få transaktionen utförd. Om hälsovårdsnämnden vägrar att ingripa, kan sockenrådet vädja till grefskapsrådet. Alla de hithörande ansökningarna hos distriktsrådet (hälsovårdsnämnden) eller grefskapsrådet kunna göras af sex enskilda medlemmar af sockenstämman, ifall sockenrådet skulle vägra att handla.

Af den öfriga, för jordlott- och småbrukssträfvandena betydelsefulla lagstiftningen mellan 1892 och 1907 förtjäna särskildt framhållas *Agricultural Holdings Acts 1900* och *1906*, hvarigenom arrendatorns trygghet och frihet uti ett rationellt tillgodogörande af jorden vidare ökades, d. v. s. att jordägarens rätt till godtyckliga och arrendatorn ekonomiskt skadande eller för en tidsenlig utveckling af jordbruket hinderliga arrendeafvalsbestämmelser genom lag inskränktes. Jordägaren förbjödes i lagen af 1906 uttryckligen att genom hänvisning till sedvänjan binda arrendatorn vid ett brukningssätt, som denne icke finner tidsenligt eller fördelaktigt. En annan märklig princip, som uttalas i denna lag, är, att en uppsagd arrendator vid afflyttningen har rätt till fullersättning för den förlust han lider genom flyttningen, om jordägaren uppsäger honom »utan goda och tillräckliga grunder och af skäl, som icke äro förenliga med jordegendomens goda vård och skötsel, eller om arrendatorn, genom förbättringar utförda på hans egen bekostnad, stegrat jordbrukslägenhetens värde. Ersättningsrätten gäller äfven om det i arrendeafvalet finnes en öfverenskommelse af motsatt art.¹⁾

Vi ha här att göra med ytterligare ett exempel bland många på den moderna engelska jordlagstiftningens sträfvan att minska den enskilde jordägarens rätt att, blott därför att han är jordens ägare, godtyckligt bestämma, huruvida jorden skall få användas i den sociala produktionens tjänst på ett ur samhällets synpunkt tillfredsställande sätt.

¹⁾ Denna sektion (nr 4) af *Agricultural Holdings Act 1906* är så märklig, att dess ordalydelse här torde lämpligen kunna meddelas: »Where the landlord, without good and sufficient cause, and for reasons inconsistent with good estate management, terminates a tenancy by notice to quit, or, after having been requested in writing, at least one year before the expiration of a tenancy, to grant a renewal thereof, refuses to do so, or where it has been proved that an increase of rent is demanded from the tenant, and that such increase was demanded by reason of an increase in the value of the holding due to improvements which have been executed by or at the cost of the tenant and for which he has not, either directly or indirectly, received an equivalent from the landlord, and such demand results in the tenant quitting the holding, the tenant upon quitting the holding shall, in addition to the compensation (if any) to which he may be entitled in respect of improvements, and notwithstanding any agreement to the contrary, be intitled to compensation for the loss or expense directly attributable to his quitting the holding which the tenant may unavoidably incur upon or in connection with the sale or removal of his household goods, or his implements of husbandry, produce, or farm stock, on or used in connection with the holding.»

III.

Lagen af 1907 om små jordbrukslägenheter och jordlotter.**1. De viktigaste nya dragen i 1907 års lag.**

Före *Small Holdings and Allotments Act 1907* fanns det sålunda ingen möjlighet att tvångsvis köpa eller arrendera jord för att använda den till smärre jordbrukslägenheter; och lagen om tvångsköp eller tvångsarrendering af jord för jordlotter fordrade ett alltför långsamt, inveckladt och dyrbart tillvägagångssätt, för att den skulle kunna få någon afsevärd praktisk betydelse. Härutinnan har lagen af 1907 åstadkommit betydelsefulla förändringar. Densamma innebär nämligen i hufvudsak följande.

Äfven jord för smärre jordbrukslägenheter kan nu anskaffas genom tvångsköp och tvångsarrendering af jord från jordägaren.

Förfarandet vid denna expropriation har förenklats och blifvit mindre kostsamt.

Det är uttryckligen bestämdt att jordens pris vid expropriation skall vara lika med jordens försäljningspris vid frivillig försäljning — således ingen stegring af priset, därför att expropriationsförfarandet användes, såväl då det gäller jord för småbruk som jord för jordlotter.

Då ett grefskapsråd är i stånd att på frivillighetens väg köpa jord, kan det sälja densamma till småbrukare. Om grefskapsrådet däremot har måst skrida till expropriation vid inköp af jord för småbruk, kan grefskapsrådet aldrig afhända sig äganderätten till jorden. Småbruken kunna sålunda i detta fall upprättas endast på grundval af arrendeaftal.

I stället för distriktråden på landsbygden hafva sockenråden fått förvärfvandet af jord för jordlotter om hand och hafva till den ändan blifvit utrustade med utvidgad expropriationsrätt. Skillnaden mellan förfarandet för jordlotter och för småbruk är ej alldeles utplånad, men är mindre än förut.

För båda ändamålen äro grefskapsråden och i sista instans, jordbruksdepartementet de afgörande myndigheterna. Dessutom har nu inom jordbruksdepartementet upprättats en särskild afdelning, *the Small Holdings Commissioners*, som har till uppgift att hålla sig noga underrättad om behovet af jordlotter och småbrukslägen-

heter samt att se till, att allt, som lagen tillstädjer, verkligen åtgöres för att fylla behofvet.

Det ingår i lagens syfte att uppmuntra och understödja alla slags frivilliga organisationer, särskildt kooperativföreningar bland smärre jordbrukare (inköpsföreningar, mejeriföreningar, slakteriföreningar, försäljningsföreningar o. s. v.), som kunna visa sig behöfliga för de smärre jordbruksföretagens bestånd och framgång.

Ansenliga statsmedel — ej mindre än 7,200,000 kronor anslogos af parlamentet för det första året af den nya lagens verksamhet — stå till förfogande, på det att de lokala myndigheterna icke af alltför stor hänsyn till de kommunala skattedragarna må afhållas från att arbeta på lagens kraftiga tillämpning, särskildt där det bäst behöfs, d. v. s. i relativt fattiga trakter af landet.

2. Definitioner.

En jordlott (*allotment* eller *field garden*) definieras nu såsom en jordlägenhet af ett omfång, som ej öfverstiger 5 *acres* (2.02 hektar). Jordlotter utarrenderas, men säljas icke. Myndigheternas förpliktelse att skaffa jord för jordlotter föreligger dock endast hvad beträffar jordlotter, som öfverstiga 1 *acre* (0.405 hektar) i omfång. Då jord en gång är anskaffad för att användas till jordlotter kunna, i undantagsfall, äfven jordstycken öfver 5 *acres* behandlas som »jordlotter» i lagens mening.

En småbrukslägenhet (*small holding*) definieras såsom en jordbrukslägenhet af mer än en 1 *acre* och icke mer än 50 *acres* (20.25 hektar) omfång, eller, om den öfverstiger 50 *acres* i omfång, en jordbrukslägenhet, som enligt lagen om inkomstbeskattning icke upptaxeras till mer än £ 50 (900 kronor). En småbrukslägenhet kan såväl säljas som utarrenderas till sin brukare.

Häraf framgår, att lagen lämnat öppet åt de verkställande myndigheterna att, inom vissa gränser, behandla ett mindre jordstycke antingen som en jordlott (eller liten jordlägenhet) eller såsom en småbrukslägenhet (eller mindre jordbrukslägenhet).

Till att inlämna ansökan om jordlotter äro endast sådana personer (kvinnor såväl som män) berättigade, som tillhöra den i distriktet eller socknen bosatta arbetarebefolkningen. Där emot synes hvem som helst, vare sig han (eller hon) bor i eller utanför grefskapsrådet, vara berättigad att ansöka om en småbrukslägenhet. Den enda begränsande bestämmelsen är, att småbrukslägenheter få anskaffas endast åt personer, som utfästa sig att själfva, med eget intelligens- och kroppsarbete, bruka dem.

3. De verkställande myndigheterna.

Plikten att förse de ansökande med jordlotter hvilat i främsta rummet på stadsdistriktsrådet (*the urban district council*) i ett stadsdistrikt och på sockenrådet (*the parish council*) i ett landtdistrikt. Om en landtkommun saknar sockenråd, intages dettas plats af sockenstämman, som uppgör aftal o. s. v. genom sin ordförande eller annan ordinarie förtroendeman. Grefskapsrådet åligger att tillse, att stadsdistriktsråden och sockenråden göra sin skyldighet hvad anskaffandet af jordlotter beträffar. Befinnes detta icke vara fallet, kan grefskapsrådet själf vidtaga de nödiga åtgärderna. Under vissa förhållanden äro *the county boroughs* (köpingarna) och *borough councils* verkställande myndigheter.

Skyldigheten att förse de ansökande med småbrukslägenheter faller i främsta rummet direkt på grefskapsråden eller, i vissa fall, på *the county boroughs*. Grefskapsrådet kan emellertid använda distriktsråden och *borough*-råden såsom ombud för upprättandet och förvaltandet af småbrukssystemet inom ett distrikt eller en *borough*, och dessa senare kunna åtaga sig vissa ekonomiska förbindelser (förlustrisker) i sammanhang härmed. Hvarje grefskapsråd är skyldigt att tillsätta en »småbruks- och jordlottkommitté», och alla frågor om upprättandet af småbruk och anskaffandet af jordlotter (utom frågan om penninganskaffning) måste handläggas af kommittén, innan grefskapsrådet skrider till handling.

Som öfvervakande myndighet tillkomma *the Small Holdings Commissioners* (för närvarande tvenne ämbetsmän) inom jordbruksdepartementet i London. Deras skyldighet är att af eget initiativ föranstalta undersökningar öfver hela landet om behofvet af små jordbrukslägenheter och om möjligheterna för dessas ekonomiska bestånd samt att afgifva berättelse härom till jordbruksdepartementet.

På tillstyrkan af dessa småbruks-*commissioners* kan jordbruksdepartementet beordra ett grefskapsråd eller, om nödigt, småbrukskommissarierna själfva att utarbета en plan (*scheme*) för upprättandet af småbrukslägenheter inom ett gifvet område af landet. Vare sig planen tillkommit på detta sätt eller genom ett grefskapsråds eget initiativ, skall den stadfästas af jordbruksdepartementet, sedan detta noga pröfvat densamma. Då en småbruksplan sålunda är stadfästad, är det grefskapsrådets plikt att genomföra densamma. Underlåter det detta, skall jordbruksdepartementet gifva småbrukskommissarierna befallning att genomföra planen, och handla då dessa kommissarier med samma myndighet som ett grefskapsråd. Kostnaderna för de sålunda upprättade småbrukslägenheterna falla på grefskapsskatterna.

Om en småbruksplan förorsakar förluster eller måste betraktas som en sannolik källa till förluster, kan jordbruksdepartementet, med samtycke af skattkammerdepartementet (*the Treasury*, icke att förväxla med *the Exchequer*, finansdepartementet i inskränkt mening), bestrida förlusten ur de medel, som parlamentet ställt till förfogande såsom särskild småbruksfond (*Small Holdings Account*) i Engelska Banken.

Jordbruksdepartementet har dessutom rättighet att själfvt utöfva grefskapsrådets befogenheter under lagen af 1906, »för att bevisa möjligheten af att inom en viss landsända upprätta småbruk». Kostnaden för dylika experiment betalas ur *the Small Holdings Account*.

Småbrukskommissarierna kunna också anskaffa jordlotter, om jordbruksdepartementet funnit, att ett grefskapsråd härutinnan icke åtgjort allt, som kunnat göras. Äfven i detta fall funktionera kommissarierna med ett grefskapsråds befogenheter.

4. Expropriationsförfarandet.

Då ett sockenråd önskar köpa eller arrendera jord tvångsvis för att använda den till jordlotter eller småbruk, måste det vända sig till grefskapsrådet med begäran att detta sätter expropriationsförfarandet i gång. Skulle grefskapsrådet vägra, äger sockenrådet att petitionera jordbruksdepartementet om att ingripa, och kan då detta genomföra expropriationen. Eljes måste, hvad småbrukslägenheter beträffar, förfarandet alltid inledas af ett grefskapsråd. Då det gäller jordlotter, däremot, är det såväl stadsdistriktsrådets och *borough*-rådets som grefskapsrådets sak att inleda expropriationsförfarandet.

Expropriationen utföres genom en »*order*», som, hvad den ifrågasvarande jorden beträffar, ger tillämpning åt de sektioner i *Lands Clauses Acts*, hvilka ha afseende på köp och arrendering af jord »annorledes än genom frivillig öfverenskommelse». Denna *order* måste stadfästas af jordbruksdepartementet, innan den har laga kraft. Då detta ägt rum, har *ordern* samma kraft och verkan som en parlamentsakt, och det är icke längre möjligt att få den upphäfd eller ändrad på lagtekniska grunder.

Grefskastrådet's första åtgärd är att affatta sin *order* och att offentliggöra den på föreskrifvet sätt samt att underrätta jordägaren och eventuella arrendatorer af der ifrågasvarande jorden om saken. Om dessa ingen invändning göra inom viss tid, äger jordbruksdepartementet att stadfästa *ordern* utan vidare undersökning. Hafva invändningar gjorts, måste en offentlig undersökning hållas, vid hvilken såväl grefskapsrådet som alla personer, hvilka

ha ett ekonomiskt intresse i jorden i fråga, äro berättigade att yttra sig. Efter denna undersökning afgör jordbruksdepartementet, huruvida det skall ge sin stadfästelse eller ej åt *ordern*, sådan den föreligger, eller huruvida ändringar skola företagas i densamma.

Hela spörsmålet om arrendeafgift och köpeskilling samt skadestånd skall, om ej öfverenskommelse på frivillig väg kan uppnås, afgöras af en kunnig och opartisk skiljoman och utan inblandning af juridiska biträden eller fackmän. Den 10 procents förhöjning af priset i den öppna marknaden, som eljest är laglig vid expropriation, är, liksom hvarje förhöjning af det vanliga priset, uttryckligen förbjuden, då det gäller jordlotter och småbruk.

Då jord arrenderas tvångsvis, får aftalet icke gälla mindre än fjorton och icke mer än trettiotvå år; dock kan jordägaren städse, efter tolf månaders uppsägning, återfå sin jord, om han öfvertygar jordbruksdepartementet om, att han behöfver jorden för byggnadsändamål, för grufdrift eller industriella ändamål eller för härmed sammanhängande väganläggningar.

Följande slag af jordegendom kunna icke genom expropriation öfverföras till användning för jordlotter eller småbruk:

1. Jord som utgör en del af en park eller trädgård eller tillhör jordbruket omedelbart omkring en herrgårdsbyggnad eller bidrar att öka trefnaden omkring ett boningshus;

2. Skogsmark som icke gränsar intill jord, hvilken redan användes för jordlotter eller småbruk;

3. Jord som tillhör någon kommun eller lokal myndighet eller blifvit förvärfvad för att användas till järnvägs-, kanal-, vattenverksanläggning eller annat offentligt ändamål;

4. Jord på hvilken historiska eller arkeologiska minnesmärken finnas;

5. Jord som utgör del af en jordbrukslägenhet, hvilken icke öferskrider 50 *acres* (20·25 hektar).

Då jordbruksdepartementet skall afgöra, huruvida ett gifvet förslag till expropriation bör stadfästas, måste det taga hänsyn till omfånget och arten af ifrågavarande jordägares eller arrendators besittning samt tillse, att icke otillbörligt mycket jord tages från en gifven jordägare eller arrendator, eller att de bli alltför kännbart lidande i sina ekonomiska intressen genom splittring af jorden. Äfven skall såvidt möjligt undvikas, att något större antal jordbruksarbetare eller andra landtarbetare blifva förflyttade genom expropriationen.

Hvad denna sista egendomligt sväfvande bestämmelse egentligen är menad att innebära, synes icke kunna utletas ur själfva lagtexten. Om meningen är, att myndigheterna skola taga särskild hänsyn till jordägarnas och arrendatorernas välkända önskan att hafva

ett möjligast stort tillbud på jordlösa och beroende jordbruksarbetare i sin omedelbara närhet, så synes här föreligga fröet till en konflikt med lagens egentliga mening, som är att gifva jord åt de jordlösa och ett visst ekonomiskt oberoende eller en starkare ekonomisk ställning åt de arbetare, som nu äro maktlösa gentemot de stora jordägarna och arrendatorerna.

5. Småbrukslån och statsunderstöd.

Enligt de fortfarande gällande bestämmelserna i lagen af 1892 är ett grefskapsråd berättigadt att, med tillstånd af departementet för lokalstyrelsen, upptaga ett lån för att upprätta småbrukslägenheter. Lånet behöfver icke vara fullt återbetaladt förrän efter 80 år, då ändamålet är att köpa jord; och icke förrän efter 50 år, då ändamålet är att arrendera jord. Den långa återbetalningstiden för lån, som af ett grefskapsråd användts till att köpa jord för småbrukslägenheter, anses komma att i hög grad underlätta det för hela reformen så viktiga utköpandet af enskilda jordägare.

Lån medgifvas för dessa ändamål af *the Public Works Loan Commissioners*, hvilka måste taga minst 3.125 % i ränta och högst den ränta, som skattkammardepartementet bestämmer för tillfället. Räntan får icke stegras, då lånet gäller längre tid. *The Public Works Loan Commissioners* äro en statlig penningutlåningsinstitution, som upprättades genom *The Public Works Loan Act 1875* för att genom lån underlätta utförandet af »allmännyttiga offentliga företag af varaktig art». Lånen måste hvarje år erhålla parlamentets stadfästelse. Penningarna komma ur en särskild *Local Loans Fund*, som administreras uti sammanhang med statsskulden. Alla hithörande lån äro afbetalningslån, och första afbetalningen måste äga rum fem år efter lånets utbetalande.

Ett annat statligt ekonomiskt stöd har småbruksrörelsen uti den förut nämnda *Small Holdings Account*, som parlamentet upprättat i Engelska banken, och till hvilken parlamentet tid efter annan voterar pengar. Ett grefskapsråd kan ur denna fond få tillbaka alla sina utgifter för småbruks upprättande, utom själva köpe- och arrendesummorna och skadeståndspengarna. Af en del auktoriteter (t. ex. parlamentsledamoten Corrie Grant) anses denna bestämmelse vara en af de praktiskt viktigaste i den nya lagen, alldenstund det mycket ofta är just dessa extra utgifter för småbrukslägenheternas iordningsställande, utgifter vid sidan af jordens pris eller arrende samt eventuellt skadestånd, som afhålla de lokala myndigheterna från att tillämpa småbrukslagstiftningen.

Då det dessutom är stadgadt, att grefskapsråden måste sätta försäljningspriset eller arrendet på arrendelägenheterna så högt, att

skattedragarna bli skyddade mot förluster, synas de ekonomiska hindren för lagens tillämpning såtillvida, som dessa hinder kunde vara att finna på skattedragarnas och de administrativa myndigheternas sida, vara tämligen sorgfälligt undanröjda.

Sockenråden ha, på vissa villkor, rätt att upptaga lån för att anskaffa jordlotter. Äfven dessa lån kunna erhållas af *the Public Works Loan Commissioners*.

Genom *Small Dwellings Acquisition Act 1899* kunna grefskapsråden och andra lokalmyndigheter genom lån förhjälpa arbetare och med dem jämställda att blifva ägare af boningshus (enfamiljshus), som i saluvärde icke öfverstiger 7,200 kronor. Lånet får ej öfverstiga fyra femtedelar af husets saluvärde eller, absolut, i regel ej öfverstiga omkr. 4,320 kronor. Återbetalningen sker i afbetalningar med ränta hvarje vecka eller i andra perioder, som icke få vara längre än sex månader. Hela afbetalningstiden får ej öfverstiga 30 år.

6. Jordlägenheternas inrättande för småbruk.

Grefskapsrådet är berättigadt, men icke förpliktadt, att företaga en del arbete på den för småbruksändamål förvärfvade jorden för att därigenom underlätta dess användning för småbruk — t. ex. att stycka och ingärda den, att anlägga vägar, att dika och dränera, att nedlägga vattenledningsrör eller gräfvna brunnar samt att uppföra boningshus eller att omändra redan befintliga byggnader. Den ledande synpunkten skall härvid enligt lagen vara dels hänsynen till, att dessa förbättringar bli bättre och billigare, då de utföras på en gång på ett större jordområde, än då de utföras bitvis af de enskilda småbrukarna, samt dels hänsynen till de blifvande småbrukarnas svårigheter eller oförmåga att bringa upp de nödiga penningmedlen för dylika varaktiga förbättringar af jordlägenheterna.

Då ett grefskapsråd säljer en mindre jordbrukslägenhet, gäller bland annat följande särskilda bestämmelser:

1) jordlägenheten får icke delas eller utarrenderas utan grefskapsrådets medgifvande;

2) lägenheten skall odlas af ägaren själf och skall icke användas för annat än jordbruk;

3) blott ett boningshus får uppföras på jordlägenheten; dock kunna i vissa fall de till flera skilda jordlägenheter hörande boningshusen få uppföras, t. ex. i en sammanbyggd rad, på en af lägenheterna;

4) alla boningshus skola vara af sådan beskaffenhet, att de motsvara grefskapsrådets fordringar;

5) ingen byggnad får användas för försäljning af rusdrycker;

6) grefskapsrådet har städse rätt att förbjuda uppförandet af boninghus.

Småbrukarna kunna i vissa fall appellera till jordbruksdepartementet, om de tro sig hafva grund till klagomål öfver grefskapsrådets sätt att behandla dem som arrendatorer. Småbrukarna åtnjuta öfverhufvud allt det skydd i sina rättigheter som arrendatorer, som den nyare, mycket detaljerade arrendatorslagstiftningen medger.

7. Kooperationen och småbrukarna.

Grefskapsrådet har rättighet att, för småbruksändamål, utarrendera eller sälja jord åt en kooperativ förening (inköps-, försäljnings- eller produktionsförening), hvars organisation blifvit af grefskapsrådet gillad. Dessutom kan grefskapsrådet öfverlämna utarrenderandet (men icke försäljningen) af småbrukslägenheter åt en kooperativ förening eller annan association, som bildats icke för att själf bedrifva småbruk, utan för att befordra småbrukens spridning.

Med departementets för lokalstyrelsen bifall kan ett grefskapsråd medgifva penninglån åt eller garantera lån för dessa kooperativa föreningar för deras småbruksverksamhet. Äfven departementet för lokalstyrelsen kan direkt träda i förbindelse med ifrågavarande kooperativa föreningar och kan (med skattkammardepartementets samtycke) direkt gifva dem penningunderstöd eller lån samt kan använda dem som mellanhänder vid befordrandet af småbrukens spridning och organisering.

Genom dessa bestämmelser ger lagen tillfälle åt den frivilliga föreningsverksamheten att på ett synnerligt värdefullt sätt samverka med och komplettera de lokala och centrala myndigheternas samt de jordbehöfvande arbetarnas sträfvanden på småbruksrörelsens område. Många fackmän inom jordbruket äro i England öfvertygade om, att framtiden tillhör icke de själfägande och isoleradt arbetande småbrukarna, utan de under grefskapsråden arrenderande småbrukare, som genom Kooperation tillförsäkra sig möjligheten att i tekniskt afseende och hvad affärsledningen beträffar sköta sina småbruk lika tidsenligt, som de stora jordägarna och kapitalstarka stora arrendatorerna sina i stor skala tilltagna jordbruksföretag.

Ett sockenråd, som anordnat jordlotter, har rätt att utarrendera dessa till en kooperativ förening, som ämnar tillgodogöra dem kooperativt eller befordrar jordlottsystemet.

IV.

Den nya engelska jordlagstiftningens grundtankar, tillämpning och verkningar.

1. Grundtankarna.

Då parlamentsledamoten Lewis Harcourt den 27 maj 1907 i Underhuset framlade förslaget till 1907 års lag, angaf han såsom förslagets hufvudsyfte, »att den redan existerande lagstiftningen för upprättandet af småbruk och jordlotter i England och Wales skulle göras mer omfattande samt billigare och snabbare i tillämpningen». »Lagförslaget afser», tillade han, »att skapa en ny klass af arrendatorer, nämligen arrendatorer under staten och kommunerna, arrendatorer som genom sina arrendekontrakter hafva en sådan tryggad besittningsrätt, som i regel icke kan uppnås då jordägaren är en enskild person, hvars åtgärder gentemot arrendatorn äro omöjliga att förutse.» »Lagförslaget», fortsatte Harcourt, »utgår från uppfattningen, att lokalkmyndigheterna, grefskapsråden, stadsdistriktsråden och sockenråden samt *county-borough-* och *borough-*råden, äro de lämpligaste administrativa myndigheterna för en lagstiftning om småbruk och jordlotter, då de öfverhufvud äro villiga att arbeta i denna lagstiftnings anda. Då detta icke är fallet, böra centralmyndigheterna genom jordbruksdepartementet omödelbart kunna ingripa och skaffa lagen full tillämpning.»

Skillnaden mellan dessa grundtankar och de åskådningar, som uttalades af den parlamentskommitté, hvilken förberedde 1892 års misslyckade småbrukslag, är iögonfallande. Då (kommittén satt åren 1888—1890) förklarade man, i öfverensstämmelse med de välkända nationalekonomiska åskådningssätten från 1800-talets förra hälft, att »all äganderätt, hur som helst beskaffad, är beträffande små jordlägenheter att föredraga framför arrende», samt att det »icke var nödvändigt att anlita någon tvångsmakt», och att hela reformen »hade nationell betydelse framförallt såsom ett medel för betryggandet af äganderätt i allmänhet». ¹⁾

Den man, som kanske mer än någon annan af Englands ledande statsmän i våra dagar, genom såväl privat som offentlig verksamhet, bidragit att gifva småbrukslagstiftningen dess närvarande karaktär,

¹⁾ Jmfr Axel Raphael. *Smärre jordbrukslägenheter* i Preussen och Storbritanien, Bilaga till *Jordbrukslägenhetskommitténs Betänkande*, 1893, sid. 72, 73.

är lord Carrington. Själft stor jordägare, har han gifvit exempel i stor skala på, huru småbruksarrenden kunna göras någorlunda betryggande för arrendatorerna äfven under enskilda jordägare — nämligen genom en starkt organiserad »småbruksassociation», som varaktigt står såsom mellanhand mellan jordägaren och den enskilde arrendatorn. Såsom chef för jordbruksdepartementet har lord Carrington för närvarande högsta ledningen af hela småbruks- och jordlottlagstiftningens tillämpning. Genom denna sin officiella ställning har han dessutom i sina händer förvaltningen af kronodomänerna. Redan mellan april och oktober 1907 förvandlade han 3,000 *acres* af dessa (1,215 hektar) till småbrukslägenheter — genom utarrendering, ty enligt lagen af 1907 får statens jord icke säljas men väl utarrenderas för småbruksändamål.

I inledningen till en af parlamentsledamoten Corrie Grant utgifven populär vägledning till hela småbrukslagstiftningen skrifer lord Carrington bland annat följande: »Målet för vår sträfvan är att under former, som motsvara det moderna lifvets kraf, återupp-rätta de gamla bykommunernas själfständiga sociala lif, hvilket tillintetgjordes genom den lagstiftning i de 18:de och 19:de århundradena, hvarigenom allmänningarna till stor del förvandlades till privategendom. Visserligen förbättrades jordbruket i tekniskt afseende härigenom, men dessa fördelar betalades med upplösandet af den gamla gemensamhetsegendomen i jorden och med sönderslitandet af det urgamla bandet mellan landtarbetaren och den jordhan odlade. Följden var, att den sociala klyftan mellan landtarbetaren och arrendatorn alltmera vidgades, och att det inom jordbruket blef nästan omöjligt för kroppsarbetaren att stiga upp till en ekonomiskt oberoende ställning.»

»Det medgifves dock allmänt», fortfar lord Carrington, »att ett dylikt tillstånd är långt ifrån tillfredsställande, och den nya lagen (1907) afser att i någon mån bota detta onda. Lagen bereder möjligheter för de olika slagen af offentliga myndigheter att göra sig till jordägare och arrendatorer samt ger därmed ett erkännande åt principen om det sociala gagnet af att jordens användning regleras af samhället. Dessutom innehåller den nya lagen bestämmelser, som äro ämnade att väcka till nytt lif den gemensamhetsanda och den vana vid samverkan och Kooperation, som i så hög grad utmärkte den gamla engelska bykommunen. De närvarande konjunkturerna inom jordbruket äro, enligt min uppfattning, synnerligt gynnsamma för dessa sträfvanden att öka antalet småbruk... Jag betviflar icke, att småbruken och Kooperationen inom jordbruket komma att växa sida vid sida, till båtnad icke blott för småbrukarna, utan för jordbruket öfverhufvud.»¹⁾

¹⁾ I öfversättningen ha några ställen framhåfts genom spärning.

Som vi sett, bemyndigar lagen såväl de centrala som de lokala myndigheterna att genomföra köp och arrendering af jord och att företaga de nödiga förbättringarna och anpassningarna af jordlägenheterna, dit äfven uppförandet af bostäder och uthus kan höra, samt att genom penninglån understödja dem, som vilja köpa småbrukslägenheter. De lokala myndigheterna ha att påräkna statshjälp i dessa företag. De blifvande småbrukare, som ej ha eget kapital nog för att köpa jorden och ej vilja belasta sig med ett kapitallån, motsvarande jordens saluvärde, hafva möjligheten att blifva arrendatorer på kommunernas eller statens jord och att blifva behandlade enligt den socialpolitiska principen om småbrukens samhällsgagnelighet i stället för enligt den privatekonomiska principen om största möjliga penningvinst åt jordägaren och ett godtyckligt utöfvande af jordäganderätten i öfverensstämmelse med en enskild jordägarefamiljs skiftande intressen och åskådningssätt.

Lagen bestämmer emellertid ingenting om direkta penninglån åt jordbruksarbetare utan kontanta tillgångar och kanske med stora familjer, för att förhjälpa dem till det nödiga anläggnings- och driftkapitalet samt de nödiga medlen för uppehållet under det första året af deras småbrukareverksamhet. I stället för direkta lån från staten eller kommunerna har den engelska lagstiftningen en bestämmelse om att antingen grefskapsråden eller ock departementet för lokalstyrelsen utan lokal mellanhand har rätt att befordra bildandet af kooperativa kreditbanker för småbrukarnas ändamål samt att gifva understöd och lån åt dylika banker eller att garantera privata lån åt sådana banker. Den engelska lagstiftningens sträfvan att föstra en stark kooperativ rörelse i sammanhang med småbruksrörelsen framträder här på ett slående sätt.

Slutligen må framhållas, att den engelska småbruks- och jordlottlagstiftningen tydligen är ett stycke målmedveten agrarpolitik med hufvudvikten lagd på upprättandet af smärre jordbrukslägenheter samt med hela jordlottfrågan behandlad såsom sekundär eller såsom en oundviklig öfvergångsföreteelse mellan jordbrukslägenhetsfrågan å ena sidan och landtarbetarefrågan samt arbetarebostadsfrågan å den andra. Denna sistnämnda fråga är såvidt möjligt hållen utanför hela den här föreliggande lagstiftningen och är öfverlämnad åt särskild lagstiftning (såsom *Small Dwellings Acquisition Act 1889*). Jordlottlagstiftningen har det dubbla syftet att gifva de smärre jordbrukslägenheterna en elastisk gräns nedåt, hvad storleken beträffar, samt att tillfredsställa behovet af små jordlappar bland jordbruksarbetare och andra lönarbetare samt öfverhufvud bland de mindre bemedlade. Myndigheternas rättighet att uppföra boningshus på jordlotter är begränsad genom be-

stämmelsen, att hvarje jordlott ej får ha mer än ett boningshus (för en familj) samt att en jordlott med ett boningshus skall vara minst en *acre* (0.405 hektar) i omfång.

2. Tillämpning och verkningar.

Som lagen af 1907 varit i tillämpning blott sedan den 1 januari 1908, således icke fullt ett år, då detta skrives (oktober 1908), är det naturligtvis för tidigt att göra någon undersökning om dess verkningar — allra helst som upprättandet af nya jordbruksföretag ju kräfva en icke ringa tidsutdräkt samt de ekonomiska och sociala resultaten för befolkningen som ett helt ej kunna visa sig förrän efter en längre följd af år.

Icke dess mindre är det redan nu otvifvelaktigt, att lagen af 1907 kommer att hafva högst afsevärda verkningar, och att den sålunda icke blir ett upprepande af det fiasko, som 1892 års småbrukslag obestriddigt var. De båda kommissarierna, hvilka inom jordbruksdepartementet hafva öfvervakandet af småbruks- och jordlottlagstiftningens administration om hand, publicerade den 13 juli i år (1908) en interimistisk redogörelse¹⁾ för de åtgärder, som allmänheten och myndigheterna företagit med anledning af den nya lagen, mellan den 1 januari och den 30 juni 1908.

Häraf framgår, att i England och Wales under dessa *sex månader* framställts icke mindre än *20,356 ansökningar* för sammanlagdt ej mindre än *313,166 acres* (omkring 126,800 hektar) småbrukslägenheter och jordlotter — under det att under de fjorton åren 1893—1906 af 1892 års lags verksamhet blott *800 acres* (324 hektar) i följd af lagstiftningen kommo i småbrukarehänder.

Det genomsnittliga antalet *acres* per ansökan under första hälften af 1908 har sålunda varit 15.4 (eller 6.24 hektar).

Det är omöjligt att af den föreliggande redogörelsen erfara, hur stor del af ansökningarna gäller småbrukslägenheter, och hur stor del gäller jordlotter, men det synes framgå, att det långt öfvervägande antalet ansökningar gäller småbrukslägenheter.

Hvad beträffar den betydelsefulla frågan, huruvida ansökningarna öfvervägande innebära en önskan att bli jordägare eller att bli arrendator, skriva kommissarierna följande: »De närmare uppgifterna om ansökningshandlingarnas innehåll visa, att endast en mycket ringa procent af ansökarna ådagalägga någon önskan att *köpa* småbrukslägenheter.» Detta är så mycket märkligare, som de ansökande i allmänhet visa sig vara i besitt-

¹⁾ *Interim Report of Proceedings under the Small Holdings and Allotments Acts; Board of Agriculture; 1908.*

ning af vida mer kapital än myndigheterna vågat hoppas. Den engelske småbrukaren föredrar att kunna använda sina kapitaltillgångar till en tidsenlig teknisk och ekonomisk utrustning af sitt jordbruksföretag — i stället för att afhända sig sina pengar för att vinna en egendomsrätt, hvilken i regel icke innebär minsta reell ekonomisk fördel framför en tryggad och socialpolitiskt väl ordnad arrenderätt.

Då ansökningar måst afvisas, har orsaken i regel varit, att de ansökande icke kunnat visa sig besitta tillräckligt kapital för att med utsikt till framgång arrendera en småbrukslägenhet. Å andra sidan »ha de flesta ansökningar gällt jord utan bostäder eller uthus, i det att flertalet ansökande uppenbarligen endast önska jordstycken att odla inom räckhåll för sina närvarande bostäder». Jordbruksdepartementet har uppmanat de lokala myndigheterna att såvidt möjligt låta icke blott arbetare och jordbrukare, utan äfven smärre bodägare, handtverkare och dylika begagna sig af lagen.

Såsom ett viktigt spörsmål framhåller rapporten frågan om beräkningsgrunden för arrendesumman, då ett grefskapsråd har köpt jord för att utarrendera den i småbrukslägenheter och jordlotter. Skall arrendesumman sättas så hög, att den innesluter en öfver viss tidrymd utsträckt afbetalning af inköpssumman, såväl som dess förräntning? Jordbruksdepartementet har bestämt, att det skall stå grefskapsråden fritt att på annat sätt, än genom stegring af jordarrendena, amortera lån som upptagas för jordköp. Dessutom har departementet för lokalstyrelsen tillkännagifvit, att man icke ämnar vägra bifall till lån, tagna af lokalmyndigheterna för jordköp, på den grund, att arrendena icke skulle kunna täcka såväl amortering som räntor och andra utgifter.

3. Föreskrifterna om arrendeaftalens innehåll.

Jordbruksdepartementet har utfärdat särskilda föreskrifter om innehållet i arrendeaftalen med dem, som öfvertaga jordlotter och småbrukslägenheter.

För jordlotter gälla följande allmänna bestämmelser:

Arrendatorn skall: 1) hålla jordlotten fri från ogräs, skall gödsla den väl och öfverhufvud hålla den i godt skick från jordbrukssynpunkt; 2) han får icke förorsaka obehag eller olägenheter för andra jordlottinnehafvare; 3) han får icke utarrendera eller afyttra jordlotten eller någon del af den; 4) han får ej utan grefskapsrådets skriftliga tillstånd hugga timmer eller taga eller sälja mineralier, grus, sand eller lera från jordlotten.

Dessutom kan grefskapsrådet, efter tillkännagifvande, tillämpa följande särskilda bestämmelser för jordlotter. Arrendatorn skall:

1) hålla häckar, gärdesgårdar och diken i godt stånd; 2) han får ej utan grefskapsrådets skriftliga tillstånd på jordlotten uppföra andra byggnader, än som här särskilt angifvas; 3) han får ej utan skriftligt tillstånd plantera fruktträd, bärbuskar eller trädgårdsväxter af varaktigt (mer än tvåårigt) slag; 4) han får ej utan tillstånd bryta upp gräsvallar; 5) han får ej använda taggträdsstängsel utåt vägar eller stigar; 6) han måste iakttaga allt, som är innefattadt i det kontrakt, genom hvilket grefskapsrådet arrenderat jorden i fråga; 7) han är skyldig att underkasta sig alla ytterligare bestämmelser, som grefskapsrådet kan anse af nöden för att skydda jordlotten mot vanskötsel och försämring.

Hvad småbrukslägenheterna beträffar, föreskrifver jordbruksdepartementet att följande bestämmelser ingå i arrendeaftalet med småbrukaren: 1) Han skall hålla lägenheten i godt stånd från jordbrukssynpunkt; 2) han skall själf odla lägenheten och ej använda den till andra än jordbruksändamål; 3) han skall hålla häckar, gärdesgårdar och diken i godt stånd; 4) han får ej utan skrifvet tillstånd utarrendera eller skiljas vid lägenheten eller någon del af den; 5) han får ej utan tillstånd tillägna sig timmer eller mineralier o. s. v. från lägenheten; 6) han får ej utan tillstånd uppföra mer än ett boningshus på jordlägenheten och måste ställa sig grefskapsrådets föreskrifter om byggnadens beskaffenhet till efterrättelse (det kan dock ifrågakomma, att uppförandet af boningshus är förbjudet); 7) han får ej använda eller låta använda något boningshus till försäljning af rusdrycker; 8) han får ej utan tillstånd bryta upp gräsvallar eller betesmarker; 9) han är förpliktad att iakttaga alla bestämmelser, som ingå i det kontrakt, under hvilket grefskapsrådet arrenderar jorden i fråga.

4. Den enskilda företagsamheten.

Den engelska småbruks- och jordlottlagstiftningen har tillkommit, emedan erfarenheten visat, att den enskilda företagsamheten icke under närvarande jordegendoms- och samhällsförhållanden är ett tillräckligt medel mot landsbygdens affolkning och jordbruksarbetets öfvergifvande. Detta innebär likväl icke, att det saknas frivilliga sträfvanden att skydda de förhandenvarande småbrukarna och att öka deras antal. Vårt intryck af den engelska lagstiftningens framtidsutsikter skulle uppenbarligen bli ofullständigt eller skeft, om vi alldeles i tystnad förbigingo de hithörande företeelserna.

Den bästa tillgängliga kunskapen om desamma erbjuder ett större arbete, *The Small Holdings of England, a Survey of various existing Systems* af miss L. Jebb (London, John Murray, 1907). Boken

redogör för en öfver hela England under de trenne sista åren utförd undersökning, som föranstaltades af *the Cooperative Small Holdings Association* i London¹⁾ — en förening, hvars ändamål är att pådrifva lagstiftningen och lagtillämpningen på småbruksfrågans område.

Resultatet af miss Jebbs undersökning är i hufvudsak följande. Som en undersökning af småbruksförhållandena i England hittills saknats, har man ofta förbisett, att en mängd småbrukare redan existera och gifva tillfälle till iakttagelser öfver orsakerna till småbruksföretags framgång eller misslyckande. Framgången beror på ett af följande fem villkor eller flera af dem samtidigt, nämligen: god jordmån, gynnsamma klimatförhållanden, andel i rätten att utnyttja allmänningar, goda afsättningsförhållanden, möjligheter till extrainkomst genom lönarbete. Dessutom fordras för framgång, att småbrukaren icke från början genom uppfostran, yrkesträning eller begåfning står alltför främmande för jordbrukslifvet. Yrkesarbetet inom industrien och i städerna har ofta, ehuru ingalunda alltid, ett ogynnsamt inflytande på förmågan och lusten för jordbruksarbete. I hvarje fall är det nödvändigt, att åt småbrukareklassen bereda möjligheter för ett relativt intensivt socialt lif — såväl i form af ekonomisk Kooperation som i form af föreningslif och samlif öfverhufvud. Så länge jordbrukslifvet isolerar den enskilde i så hög grad, att han blir främmande för tidens stora sociala, politiska och kulturella intressen och rörelser, måste industri- och stadslifvet med rätt behålla en öfvermäktig dragningskraft.

Bland de privata sträfvandena att befordra småbruk hafva de filantropiska och de rent förvärfsmässiga i regel uppvisat de minsta framgångarna — de förra, emedan de för litet räknat med de ekonomiska och tekniska realiteterna, och de senare, emedan de skruvat upp jordpriser och arrendevillkor alltför högt. Enskilda jordägare, som vilja främja småbruksrörelsen, hafva den stora fördelen att känna de lokala förhållandena och att kunna, utan risk eller stort omak, trefva sig fram steg för steg. Under alla förhållanden är deras goda vilja af stort värde för hela rörelsens framgång.

Miss Jebb framhåller med eftertryck, att de privata försöken att etablera småbrukarna såsom jordägare lika allmänt misslyckats, som sträfvandena att göra dem till arrendatorer med trygga arrendevillkor lyckats. Just den klass, som har de största förutsättningarna att lyckas såsom småbrukare, har (i England) alltför klar uppfattning om sakens verkliga innebörd för att vara hågad att kasta bort sina kontanta medel och inkomster på förvärfvandets af en blott egendomstitel, då dessa pengar i grunden framförallt behövas för att tidsenligt organisera och utrusta själfva företaget

¹⁾ Numera kallad *The Central Small Holdings Society*, adress ö John Street, Adelphi, London, W. C.

samt för att så småningom utvidga och höja detta. Den tomma egendomsidealismen tycks vara den engelska småbrukaren tämligen främmande, under det att de ekonomiska och sociala framstegsidéer, hvarom här är fråga, ligga honom så mycket närmare om hjärtat.

Det kan i detta sammanhang vara på sin plats att anföra ett yttrande af den bekante parlamentsledamoten och statsmannen Winston Churchill på ett stort offentligt möte i London 1907, åsyftande att pådrifva antagandet af det lagförslag, som sedan blef 1907 års lag om småbruk och jordlotter. »Hvad skall ske med jord, som de offentliga myndigheterna få i sin hand? Den jord, som staten får i sina händer, bör den aldrig åter få afhända sig. Ingen liberal eller radikal regering får samtycka till en lagstiftning, som hindrar det allmänna att blifva och förblifva jordägare. Jag afvisar alla förslag om lån till stora jordägare för att sätta dem i stånd att grunda småbruk, och jag afvisar alla förslag om att gifva småbrukarna en privat äganderätt, som sätter dem i stånd att i framtiden efter behag sälja eller in-teckna sin jord. Vi arbeta icke blott för det närvarande släktledets fördel, utan äfven för framtiden, och vi vilja ej göra vårt arbete så, att det framdeles måste göras om igen». Så radikal som Churchill önskade, blef icke den nya lagens bestämmelser mot faran af de nybildade småbrukens återförvandling till storgods. Dock erbjuder lagen af 1907 en klar möjlighet för vissa offentliga myndigheter att så småningom göra sig till landets största jordägare under förhållanden, som enligt lag utesluta, att den sålunda förstatligade eller socialiserade jorden någonsin kan återgå till privat ägo.

Enligt miss Jebb hafva de framgångsrikaste privata småbrukssträfvandena utgått från *Small Holdings Associations* (småbruksassociationer), som arrendera eller köpa jord från de stora jordägarna och uppdelat jorden i småbrukslägenheter färdiga för brukarna samt arrendera ut lägenheterna på de billigaste och mest tryggande villkoren för såväl småbrukarna som associationen. De framgångsrikaste af dessa småbruksassociationer äro *the Lincolnshire Small Holdings Association*, som grundades 1891 och nu arrenderar 972 *acres* från lord Carrington och 592 *acres* från staten, samt *the Norfolk Small Holdings Association*, som genom köp förvärfvat 338 *acres*.

Ur den senaste (i juli 1908 publicerade) årsberättelsen för Lincolnshire-associationen kunna följande drag vara af intresse. Af 1,564 *acres* äro 1,092 utrustade med bostadshus och uthus samt 30 *acres* endast med uthus. De återstående 442 *acres* utgöras hufvudsakligen af jordlotter, som växla i storlek mellan 1 och 6 *acres* och innehafvas af arrendatorer, som bo utanför godset. Hela antalet arrendatorer är 220. Af dessa ha 156 mindre än 5 *acres* hvardera.

Ett antal af 33 jordlägenheter äro fullständigt utrustade med byggnader; 10 lägenheter på 6 till 10 *acres* sakna byggnader.

De sammanlagda kostnaderna för de olika lägenheternas inrättande och utrustning uppgingo till £ 8,000 (144,000 kronor) för 1,564 *acres*, eller £ 5, 2 s., 3 d. per *acre* (d. v. s. omkring 227 kronor per hektar). Summan användes till: 19 nya bostadshus med uthus; 17 nya grupper af uthus; inredning af två äldre bondstugor till bostäder för fyra familjer; inredning af andra äldre bostadslägenheter för 22 arrendatorer; 7 uthus i förbindelse med små bostadslägenheter; en ny bro; en ny väganläggning; gärdsel för 200 *acres* ängsmark; diverse vägar och stängsel.

På 12 småbrukslägenheter, omfattande 307 *acres* (124 hektar) funnos tillsammans: 31 hästar, 30 kor, 8 gödda och 43 magra nötkreatur, 41 kalvvar, 63 svin, 732 höns. Det genomsnittliga arrende, som erlægges af småbrukarna och jordlottinnehafvarna till associationen, är 37 s. 6 d. per *acre*, eller ungefär 84 kronor 50 öre per hektar. Under det att en del jordlotter växlat innehafvare, ha småbrukslägenheterna, med ett undantag, icke bytt arrendatorer under de tolf år associationen haft sin här skildrade verksamhet. Småbruken äro alla i bästa skick och ha stadigt gått framåt. Jorden är vida bättre utnyttjad och lifnär vida fler människor nu, än innan den uppdelades i småbrukslägenheter. Många af de nu själfständiga och relativt bärgade arrendatorerna voro förut fattiga lönarbetare på de kringliggande arrendegårdarna. Den uppväxande generationen visar alla tecken att vilja stanna inom jordbruksnäringen.

Associationen har inrättat en kreditanstalt, i hvilken småbrukarna kunna erhålla smärre lån för produktiva ändamål, Dessutom äro kooperativa organisationer i förberedelse — inköps- och försäljningsföreningar.

Årsberättelsen framhåller till slut, att associationen genom sin enhetliga ledning af denna komplex af utarrenderade småbrukslägenheter lyckats hålla dessa uppe på en högre och mer likformig nivå i tekniskt och ekonomiskt hänseende, än som, enligt erfarenheten, är att vänta af en grupp små själfständiga småbrukare, hvilka äro helt och hållet öfverlämnade åt sig själfva. »Vi se alltför ofta, hur illa brukad jorden är och hur försummade byggnaderna äro på de smärre själfägande böndernas gårdar.»

»Någon allmän utbredning af småbrukssystemet», säger miss Jebb i slutet af sin innehållsrika bok, »är dock icke att förvänta genom de enskilda organisationerna ensamt. Lagstiftningens ingripande är en ofafvislig nödvändighet. Lagstiftaren har likväl åtskilligt att lära af de privata småbruksassociationernas misstag och framgångar samt kan ofta framgångsrikt samverka med dem.»

Skottland.

Jordfrågan och jordlagstiftningen i Skottland.

1. Jordfrågan, särskildt crofterfrågan.

Frågan om de smärre jordbrukslägenheternas ökning, reglering och skyddande genom lagstiftningen uppvisar i Skottland delvis andra drag än i England. Uti Skottlands jordfråga intar den s. k. *crofterfrågan* främsta rummet. Det är därför nödvändigt att först antyda, hvad ordet *crofter* innebär.

Enligt den viktigaste skotska jordreformlagen — *Crofters Holdings (Scotland) Act 1886* — menas med en skotsk *crofter* en arrendator med årskontrakt, hvilken bor på arrendegården och ej betalar i arrende mer än 30 pund sterling (540 kronor) om året samt har sin arrendegård inom en *croftsocken* (*crofting parish*). Begreppet *crofter* innesluter en sådan arrendators arfvingar. Nyckeln till begreppet *crofter* ligger sålunda i begreppet *croftsocken*, hvilken i den anförda lagtexten definieras på följande sätt: »Med en *croftsocken* menas en socken, i hvilken det finnes, då denna lag träder i verksamhet, eller har funnits inom åttio år därförut, jordbrukslägenheter, som bestå af åkerjord, med hvilken följer rätten till utnyttjandet af betesmark gemensamt med andra», förutsatt att sådan åkerjord arrenderas från år till år af på den boende odlare, som ej betala mer än 30 pund sterling i arrende.

En *crofter* är sålunda en småbonde i ett byalag, inom hvilket den urgamla rätten till användning af byallmanningen ännu följer med besittningsrätten (i detta fall en arrenderätt) i åkertegar. Här föreligger en kvarleva af gammal agrarrätt, som genom lagen af 1886 blef indragen uti en socialpolitisk jordlagstiftning. Denna åsyftade att gifva småbrukaren-arrendatorn en starkare rättslig ställning gentemot jordägaren, än det förutvarande rättstillståndet inneburit. Orsakerna till, att detta senare var otillfredsställande, äro att söka i den privata jordegendomens och särskildt i storgodsens utvecklingshistoria i Skottland, hvilken, trots vissa iögonfallande egendommeligheter, uppvisar många för storgodsbildningen öfver hufvud karaktäristiska drag.

Bland kelterna i Skottlands norra högländer hade ända in i nyare tid, d. v. s. vida längre än bland Europas germanska folk, bibehållit sig urgamla, på släktskapsbandet och gemensamhetshushållning grundade samhällsförhållanden.¹ Ännu så sent som i midten af 1700-talet var befolkningen delad i »klaner»: stora släktförbund, som på ett tidigt stadium af samhällsutvecklingen uppstått ur ännu primitivare, på blodsgemenskap beroende samhällsförhållanden. Dessa gamla keltiska klaner bodde i midten af sagda århundrade på Hebriderna, Orkney- och Shetlandsöarna samt i grefskaperna Ross, Argyle, Sutherland och Inverness. Klanernas sociala organisation hade vid denna tid hunnit att i mycket afvika från de äldre förhållandena, men inom hvarje klan var ännu en stor del af jorden gemensam egendom. Klanmedlemmarna erkände uti politiska, juridiska och ekonomiska angelägenheter en ärtlig chef.

Denne klanchef ägde ursprungligen icke klanens jord, ty densamma tillhörde ingen enda klanmedlem särskildt; och chefen kunde därför ursprungligen »lika litet enligt godtycke förfoga öfver jorden eller aflägsna invånarna från densamma, som drottningen af England kan jaga sina undersåtar ur landet» — för att använda professor Newmans uttryck. Blott för någon särskildt svår förbrytelse kunde en enstaka klanmedlem förklaras sin klanrätt förlustig och sålunda beröfvas äfven vissa egendomsrättigheter. Det skulle föra oss för långt att i detalj undersöka, hur denna primitiva sociala ordning vid öfvergången från medeltiden till nya tiden revolutionerades genom klanchefernas underkastelse under den engelska kronan och dess halft feodala rättsprinciper. Klanchefen blef feodalherre, och såsom sådan kunde han — i likhet med alla feodalherrar under den feodala naturalhushållningens omvandling till penninge-ekonomi och kapitalistisk egendomsrätt — i sinom tid absorbera en stor del af klanens *gemensamma* ekonomiska rättigheter och blifva *enskild* ägare af dess jord.

Denna var naturligtvis alltjämt bebyggd och odlad af de öfriga klanmedlemmarna, stundom uppgående till många tusen. Detta öfverensstämde emellertid icke alltid med jordmagnatens nya, privat-ekonomiska intressen. Det gällde att finna ut, hvilken användning af jorden kunde gifva ägaren de största inkomsterna. Sedan man en tid experimenterat med jordens sönderstyckning i möjligast små odlingar och därigenom gynnat folkökningen samt bragt befolkningen i betydligt ogynnsammare ekonomiska villkor, fann man slutligen, att ett mindre antal mycket stora arrendegårdar skulle bli det bekvämaste, hvad arrendeinsamlingen angår, och äfven det mest vinstgivande under då rådande konjunkturer. Det var nämligen i

¹ Jmfr mitt arbete *Brittiska ströftåg*, Stockholm 1895, sid. 341—349.

de första decennierna af det 19:de århundrandet: England förde stora och dyrbara krig, i följd hvaraf alla födoämnespriser, äfven köttpriserna, stego ofantligt inom landet. De skotska lorderna beslöto nu att »förbättra» sina höglandsdomäner genom att förvandla dem till kolossala fårbeten. Men till den ändan måste en stor del af de gamla invånarna bort, hvilka lefde såsom småbrukare på de gamla klanernas jord. De drefvos bort från den jord de odlat i många århundraden; deras hus refvos ned, deras odlingar slogos samman till jättefarmar och lades igen till gräsvallar för fårens räkning. Dessa vräkningar, hvarigenom slutligen ofantliga sträckor af odlingsbar jord förvandlades till ödemarker, voro äfven i bästa fall ägnade att upprifva och fördärfva en sund folkstam. Härtill kommer, att de utfördes med största hänsynslöshet.

Bland de otaliga vräkningarna i Skottlands högländer hafva särskildt de på hertigens af Sutherland domäner i den nordligaste delen af landet vunnit en sorglig ryktbarhet såväl för sitt oerhörda omfång som för grymheterna vid utförandet. Dessa stora »rensningar» började 1807 med utdrifvandet af 90 familjer, som fingo mindre jordlotter nära kusten och tillätos medtaga det timmer, hvaraf deras hus voro byggda. Strapatserna under flyttningen kostade en del barn, kvinnor och äldre personer lifvet, och andra fingo för alltid bruten hälsa. Mellan 1809 och 1814 bedrefvos vräkningarna ännu strängare; de utdrifna bönderna fingo nu blott oländiga hedtrakter att bebo, deras möbler kastades ofta handlöst ur husen, deras skördar förstördes, och stundom brändes husen till och med ned nästan öfver invånarnas hufvuden — allt för att påskynda denna »rensning» af de hertigligena höglandsdomänerna. Mellan 1814 och 1820 förjagades ytterligare 3,000 familjer från den fäderneärfda torfvan — utan en pennys skadestånd för slojade boningar och odlingar. Hertiginnan af Sutherland (titeln innehades för tillfället af en kvinna) tillägnade sig genom denna brutala masseexpropriation nära 32,000 hektar af till stor del odlingsbar jord och gaf sina f. d. klanmedlemmar i utbyte 2,400 hektar — mindre än ett hektar per familj — ofruktbar ödemark mot ett begynnelsearrende af 6 kronor pr hektar. Den i beslag tagna jorden förvandlades till 29 ofantliga fårfarmar, på hvilka 1833 betade 131,000 får — ersättningen för de 15,000 utdrifna högländarna.

Det låter sig lättare föreställas än beskrivas, hvilken förödelsebringande verkan en omstörtning af detta slag måste utöfva på den fördrifna och i helt nya, högst ogynnsamma existensvillkor försatta befolkningen. De nya jordlotterna längs de klippiga kusterna voro utan undantag för små och ofruktbara att kunna lifnära odlarna. Bete för boskapen saknades. De fördrifna måste därför, ofta i strid mot sina vanor och traditioner, se sig om efter en binäring genom

fiske eller genom att taga tjänst som lönarbetare — i de stora städernas fabriker eller på de stora arrendegårdarna. Icke förr hade de nya kustborna hunnit vänja sig vid fiskarens farliga och mödosamma lif, förrän den hertigligen ägaren till jorden och vattnet genom en dryg skatt på fisket lade band på en uppblomstring med denna nya grundval. Den för kraft och mandom världsberömd högländaren urartade på de »rensade» domänerna till en landtproletär af den i England allmänna typen. De skotska högländarna hade fått sina periodvis svältande, hopplöst utarmade *crofters*, hvilkas elände blifvit en af Storbritanniens många »sociala frågor» i vår tid. Under Krimkriget ville det ej lyckas för hertigen af Sutherland att på sina nordliga domäner uppbåda ett höglandsregemente. Där funnos en myckenhet får och hjortar, men få stridsdugliga män, som tyckte att de hade ett fädernesland, för hvilket det kunde löna sig att kämpa.

Att förtälja till slut om »rensningarnas» förlopp i norra och nordvästra Skottland, skulle vara en lång historia. Då det ej fanns klippor och hedar att gifva åt de utvräktade bönderna, skeppade man dem i tusental öfver till Amerika och Australien — allt för att få ökad utrymme för fårhjordar. Äfven dessa fingo dock i sinom tid vika på många af de stora skotska adelsgodsen — för att ersättas af hjortar och moripor. Köttpriserna höllo sig nämligen icke länge lika högt som under de napoleonska krigen, och i våra dagar har nyseeländskt fårkött börjat konkurrera i den engelska marknaden. Däremot äro Englands adliga och industriella penningefurstar, ja, t. o. m. amerikanska sådana, villiga att betala stora summor för privilegiet att hafva en privat jaktmark i de skotska högländarna. Fåren fingo således vika, där människorna fått försvinna förut. Vida sträckor af förträffliga fårbeten förvandlas till »hjortparker», d. v. s. till kala hedar — och nu vandra några tusental hjortar i ett par tusen moripors sällskap omkring i många, en gång relativt fruktbara nejder, hvarest ännu för åttio år sedan röken steg mot skyn från vänliga byar och pittoreska bondstugor . . . Några ruiner efter dem kunna ännu spåras i den af människohänder skapade ödemarken.

Enligt en kunglig kommissions undersökning ägde Skottland omkring 1890 mer än 800,000 hektar »*deer-forest*». En ansenlig siffra, som innebär, att man för några rika personers jaktnöjens skull icke blott bragt hela landskap af fruktbar jord ur odling, utan att man äfven gjort till privategendom och fridlyst många af de skotska bergens naturskönaste partier. I Ross-shire äger en rik amerikan öfver 400 eng. kvadratmil hjortpark. Det har kommit därhän, att man t. o. m. i parlamentet diskuterat och framhållit det otillbörliga däri, att stora sträckor i ett civiliseradt land med

konst göras till en »privat» vildmark, hvarest några veckor af året ett par dussin individer komma för att tillfredsställa sin mer eller mindre uppriktiga passion för sport.

Det såg ut som en hel befolkning skulle få gå under. Detta öde ansågs på 1880-talet vara nästan oundvikligt för den då 70,000 individer räknande keltiska landtbefolkningen i norra Skottland. Hjortparksystemet har ej blott lagt beslag på den mest odlingsbara jorden, utan grannskapet af en fridlyst vildmark medför redan i och för sig stor skada för torparnas små magra odlingar. Antingen måste de bygga ett dyrbart stängsel på gränsen mellan hjortparken och sina åkrar, eller måste de dag och natt hålla vakt, så att rådjuren ej komma och beröfva dem deras knappa skörd. Och de måste ställa människor på vakt, ty att hålla hundar är dem förbjudet, liksom de förlorat rätten att äga skjutvapen. Somnar väktaren under nattens lopp, kan torparen vid uppvaknandet finna sin säd uppäten och nedtrampad. Djärfves han nu i nöd och förtviflan döda en hjort, som trängt in på hans mark, så vänta honom rättgång och exemplarisk bestraffning. Det har blifvit ett brott för dessa högländare att skjuta ett vildt djur på fältet, att fånga en fisk i strömmen — som vaktas af en särskild vattenpolis — och att gå ut i den öppna vildmarken.

2. Jordegendomens fördelning och jordbruksföretagens storlek.

Jordegendomen är otvifvelaktigt uti ännu högre grad hopad på ett fåtal händer i Skottland än i England och, t. o. m., Irland. Enligt en på den ofvan omtalade officiella statistiken stödd öfversikt,¹ som visserligen ej får anses gifva mer än en blott helt ungefärlig och i en del afseenden missvisande uppskattning, skulle i början af 1870-talet jordegendomarna på mer än 1 *acre* (0.405 hektar) varit fördelade på följande sätt i de tre länderna. I Skottland är icke jordegendomen i städerna medräknad, hvilket däremot är fallet i England och Irland. Vi ha dock ur tabellen utelämnat all jordegendom under en *acre*.

Jordegendomens storleksklass.	England och Wales.		Skottland.		Irland.	
	Totala ytomfånget.		Totala ytomfånget.		Totala ytomfånget.	
	<i>Acres.</i>	%.	<i>Acres.</i>	%.	<i>Acres.</i>	%.
1—1,000 <i>acres</i> . . .	14,741,000	44.9	1,452,000	7.7	4,345,000	21.6
1,000—10,000 <i>acres</i> . . .	13,974,000	42.6	4,355,000	23.1	9,344,000	46.4
Öfver 10,000 <i>acres</i> . . .	4,141,000	12.5	13,095,000	69.2	6,458,000	32.0

¹ *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, 2:dra uppl., art. *Grundbesitz*, s. 856.

De allra flesta »jordägarna» i Skottland, 81·1 procent af hela antalet, ägde mindre än 1 *acre* och voro väl till största delen blott ägare af hus med trädgårdar eller fabriksanläggningar eller smärre jordlappar. Däremot ägde 1,751 jordägare, eller blott 1·8 procent af hela antalet, 92·2 procent af all jorden; och bland dessa voro 326, eller 0·3 procent, i besittning af 69·2 procent af landets jord.

Om jordbruksföretagens storlek i Skottland år 1895 ger följande tabell en föreställning.¹

Jordbruksföretagens storleksklasser.				Antalet jordbruksföretag i hvarje storleksklass.		Antalet <i>acres</i> i hvarje storleksklass.	
				Absoluta tal.	Procent af hela antalet.	Absoluta tal.	Procent af hela ytan.
Öfver	1 <i>acre</i> ,	ej öfver	5 <i>acres</i>	20,150	25·30	65,891	1·35
>	5 <i>acres</i> ,	>	20 >	23,104	29·01	245,664	5·02
>	20 >	>	50 >	10,817	13·58	363,266	7·42
>	50 >	>	100 >	9,834	12·35	731,977	14·96
>	100 >	>	300 >	12,968	16·28	2,203,207	45·01
>	300 >	>	500 >	2,070	2·60	782,369	15·98
>	500 >	>	1,000 >	620	0·78	397,682	8·13
>	1000 >			76	0·10	104,410	2·13
Summa				79,639	100·00	4,894,466	100·00

Af den i jordbrukets tjänst använda delen af Skottlands yta hörde således 45 procent till jordbruksföretag af storleksklasserna 100—300 *acres* (40—120 hektar), under det att i England 42 procent af jordbruksytan tillhörde samma klass. Äfven i öfriga storleksklasser visar denna del af tabellen stor öfverensstämmelse med förhållandena i England. Jordbruksföretagens procentiska fördelning på de olika storleksklasserna uppvisar äfvenledes en iögonfallande likhet med den engelska.

Mellan 1895 och 1906 har jordbruksföretagens storlek i Skottland förändrat sig på följande sätt (se nästa sida):²

¹ Enligt *Statesman's Year-Book* 1903, s. 72—73.

² Enligt *Statesman's Year-Book* 1908.

Jordbruksföretagens storleksklasser.	1895.	1906.
1— 5 acres	25·30	23·48
6— 50 >	42·59	43·84
51—300 >	28·63	29·26
Öfver 300 >	3·48	3·42
Summa	100·00	100·00

Det faller i ögonen, att de små jordbruken, mellan 1 och 5 *acres* (0·4—2 hektar), aftagit i antal med nära två procent af totalsumman, samt att den relativa ökningen hufvudsakligen kommit den näst högre storleksklassen, 6—50 *acres*, till godo. Tillsammans minskades dessa tvenne storleksklasser — småbruken mellan 1 och 50 *acres* — med något öfver en half procent af totalsumman mellan 1895 och 1906. D. v. s., att de absolut minskades med 447, eller från 54,071 till 53,624 — ett visserligen föga afsevärdt belopp, men dock en tydlig minskning.

3. Jordlagstiftningen.

Den viktigaste skotska lagstiftningen om småbrukslägenheter är *the Crofters Holdings (Scotland) Act, 1886* samt *the Congested Districts (Scotland) Act, 1897* och sektion 26 af *the Local Government (Scotland) Act, 1894*.

Den sistnämnda lagen bemyndigar de skotska grefskapsråden att, på framställning af sockenråden, tvångsvis arrendera jord för att använda den till jordlotter. Att döma af de till underhuset 1901—06 inlämnade redogörelserna för de skotska sockenrådets och grefskapsrådets verksamhet under denna lag, har densamma hittills haft mycket ringa praktisk betydelse.

Större, ehuru långt ifrån tillräcklig verkan har 1886 års *crofterlag* haft. Dess svaghet ligger dels däruti, att den har tillämpning blott på de förhandenvarande småbrukarna i *crofter*-socknar — d. v. s. småbrukare, som enligt gammal klanrätt voro berättigade att nyttja sockenallmanningen såväl som att mot skälig afgäld tryggt besitta gård och åker. Däremot gör lagen af 1886 ingenting för de familjer, som genom de adliga jordägarnas ofvan skildrade expropriationsåtgärder blefvo helt och hållet beröfvade sin jordbesittning och som därför blifvit mest lidande och äro i största behovet af lagens bistånd. Inga nya småbrukslägenheter kunna upprättas under *crofterlag*en.

Hufvuddragen i *Crofters Holdings (Scotland) Act 1886* äro följande. Den gäller, hvad småbruksfrågan angår, blott *crofter*-hemman och blott sådana, som vid lagens ikraftträdande ej betalade mer än 540 kronor i årligt arrende. Dessa *crofters* hafva genom lagen erhållit tryggad besittningsrätt, i det att de icke kunna af jordägaren uppsägas, så länge de betala arrendet punktligt och uppfylla vissa i lagen fastställda villkor (sekt. 1). Arrendet skall, om arrendatorn begär det, bestämmas af *the Crofters Commission*, en myndighet, som består af tre kommissarier, hvilka utnämnas af konungen och hafva vidsträckt befogenhet att öfvervaka och genomdrifva lagens efterlefnad. Vid bestämmandet af arrendets storlek skola kommissarierna iakttaga, att arrendet icke stegras med värdet af förbättringar, som arrendatorn eller hans förfäder utfört och bekostat på jordlägenheten (sekt. 6). Om en *crofter* lämnar sin arrendegård, skall han af jordägaren hafva ersättning för de varaktiga förbättringar, som han eller hans förfäder utfört på lägenheten (sekt. 8). Fem eller flere *crofters* hafva rättighet att, då jordägaren vägrar att utvidga deras jordlägenheter, begära *crofter*-kommissariernas ingripande. Dessa kunna då tvinga jordägaren att arrendera ut jord mot skäligt arrende (*fair rent*). Detta får dock ej öfverstiga 270 kronor för hvarje *crofter*. Den sålunda arrenderade jorden behandlas allt framgent såsom *crofter*-jord (sekt. 11—15). Arrendatorn har testamentsrätt i sin gård och jord. Hans arvingar kunna sålunda lika litet uppsägas eller underkastas godtycklig arrendestegring som han själf. Besittningsrätten är tryggad åt familjen och dess arftagare i hufvudsak enligt den gällande testat- och intestaträtten för jordegendom (sekt. 16).

I *the Congested Districts (Scotland) Act 1897* menas med ett *congested district* ett landtdistrikt, i hvilket det råder nöd inom befolkningen i följd af otillräcklig utveckling af jordbruket och andra näringskällor, eller i följd af att befolkningen är för talrik relativt till distriktets ekonomiska utvecklingsmöjligheter. Lagen upprättar en permanent kommitté af höga regeringsfunktionärer (*Congested Districts (Scotland) Commissioners*) med uppgift att använda en särskild fond, som för närvarande ger 630,000 kronor om året, till att ekonomiskt höja *congested districts* i Skottlands högländer. Kommitténs verksamhet skall bestå uti: att befordra intensivare jordbruk, anskaffa godt utsäde af potatis och hafre samt att anskaffa mejeriutrustningar; att skaffa jord för de mindre småbrukens förstorande; att hjälpa småbrukare och jordarbetare att flytta till andra trakter af landet; att upphjälpa fisket; att förbättra vägförhållandena o. s. v.; att befordra hemindustrier. Kommittén har ingen rätt att tvångsvis arrendera eller köpa jord, men kan eljest tillämpa *Lands Clauses Acts*.

År 1907 antogs af underhuset men stympades af öfverhuset och förföll därför ett lagförslag, som i viktiga afseenden utsträckt 1886 års *crofter*-lag till alla arrendatorer i Skottland med mindre än 900 kronors arrende eller mindre än 50 *acres* jord samt dessutom möjliggjorde expropriation af jord för småbruks upprättande. Lagförslaget öfverlämnade administrationen åt en starkt organiserad centralmyndighet vid sidan af lokalmyndigheterna samt inrättade ett särskildt jordbruksdepartement för Skottland.

Hvad de praktiska resultaten beträffar, har lagen af 1886 otvivelaktigt i hög grad gagnat den trängre krets af småbönder, som den särskildt tar under sitt beskydd. De ha fått sina arrenden ned-satta i många fall och hafva blifvit befriade från en del af de skulder, som bestodo i obetalade, oskäligt uppskrufvade arrenden, samt åtnjuta nu för all framtid goda arrendevillkor och trygg besittningsrätt, under det de förut voro helt och hållet utlämnade åt jordägarens godtycke. Jordägarnes motstånd mot 1907 års lagförslag har hindrat den skotska småbrukslagstiftningens vidare utveckling efter engelskt mönster.

Irland.

I.

Den irländska jordfrågan.

1. Allmänna sociala och ekonomiska förhållanden.

Irland hade år 1841 8,175,124 invånare, men 1901 endast 4,458,775 — en folkminskning med 3,716,349 individer på 60 år. Mellan 1851 och 1901 utvandrade från Irland 3,735,725 personer; och utvandringen fortfar. År 1900 uppgick den till 45,228 och 1905 till 50,155 samt 1907 till 39,082 personer. Irlands befolkningstäthet uppgick 1841 till 251 invånare på eng. kvadratmil och 1901 till blott 137, under det att England och Wales 1841 hade 273 och 1901 558 invånare på eng. kvadratmil. År 1851 lefde 23·7 procent af det Förenade Konungarikets befolkning i Irland, men 1901 endast 10·7 procent.¹

För närvarande äro omkring 56 procent af de irländska emigranterna mellan 15 och 25 år gamla samt omkr. 24 procent mellan 25 och 35 år gamla. De flesta männen utvandra såsom grofarbetare och de flesta kvinnorna som tjänstflickor. Det är framför allt den ekonomiskt dugliga, ännu ogifta ungdomen, som lämnar landet. Giftermålsfrekvensen är den lägsta i Europa. Sveriges giftermålsfrekvens kommer därefter. På hvarje million af folkmängden utgjorde år 1900 antalet gifta kvinnor i åldern 15 till 45 år uti Förenta staterna 130,280, i Frankrike (1896) 119,983, i England 116,944, i Tyska riket 114,210, i Danmark 103,624, i Skottland 101,650, i Sverige 88,353, i Irland 76,500.² Frekvensen af barnafödelsor utom

¹ Då icke annorlunda särskildt angifves, äro de statistiska uppgifterna hämtade ur *Statistical Abstract for the United Kingdom* och *Statesman's Year-Book*, senaste årgångar, samt ur Moritz J. Bonn, *Modern Ireland and her Agrarian Problem*, Dublin 1906 (en öfversättning af d:r Bonns artiklar i *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Bd. 19 och 20, med titel: *Die irische Agrarfrage*). Detta för-tjänstfulla arbete har öfver hufvud fått tjäna som ledning för den historiska fram-ställningen i det följande.

² Gustav Sundbärg, *Bevölkerungsstatistik Schwedens 1750—1900*, Stockholm 1907, s. 21.

äktenskapet är likväl i Irland nästan lägst i Europa, men i Sverige bland de högsta i vår världsdel. Af alla lefvande födda barn föddes 1896—1900 följande procent utom äktenskapet: i Irland 2·64 %, i England 4·10 %, i Frankrike 8·84 %, i Tyska riket 8·98 %, i Sverige 11·27 %.¹ Födelseöfverskottet (den naturliga folkökningen) är i Irland blott 4·8 pro mille af hela befolkningen, mot 12—13 pro mille för Nordvästeuropa och 10—11 pro mille för Sverige.²

Hur mycket Irland än har minskat sin befolkning genom utvandring och har stärfjat sin folkökning, har det förblifvit ett af Europas fattigaste länder. »I Irland frodas ingenting annat än celibatet och gräs.» Likväl innebär den närvarande sociala fattigdomen i Irland en förbättring relativt till förhållandena för femtio år sedan. Irlands ekonomiska förhållanden äro stadda i en mycket långsam stigning upp öfver en utomordentligt låg utgångsnivå. De sociala förhållandena befinna sig, delvis åtminstone, i en liknande utveckling. Dock ger det allmänna socialekonomiska läget alltjämt intryck af en nästan tröstlös depression och ett osäkert famlande. Ett drag af kronisk sjuklighet, ett förhärskande af patologiskt missriktade lifsprocesser utmärka alltjämt samhällslifvet hos ett folk, som alla kännare beskrifva såsom begåfvadt med det muntaste lynne och det rörligaste, rikaste sjäslif.

Ingen har tydligare vittnat om denna underliga motsägelse mellan individernas själsfriskhet och samhällets själssjukdom på »den gröna ön» än sir Horace Plunkett, en irländare, som gjort till sin lifsuppgift att lösa den »irländska frågan» inifrån, framför allt genom en på Kooperation och lokal själfstyrelse (icke »home-rules») grundad pånyttfödelse af Irlands ekonomiska lif, särskildt dess jordbruk.

Plunketts bekanta bok *Ireland in the new Century*³ ger en värdefull inblick i de synnerligt invecklade socialpsykologiska problem, som i Irland blifvit följderna af det politiska, sociala och ekonomiska förtryck, som de engelska eröfrarna och de af dem på ön kvarlämnade jorddrottarna och garnisonerna utöfvat under århundraden. »Jag är ense med dem», skrifver Plunkett,⁴ »som anse, att det äldre styrelsesättet framför allt visat sin skadlighet och orättfärdighet genom att försämra den styrda befolkningens sociala karaktär, och jag instämmer äfven med dem som vidhålla, att Irlands närvarande dåliga ekonomiska förhållanden väsentligt bero därpå, att befolkningens ekonomiska kraft och duglighet alltjämt lider af verkningarna af den ekonomiska, religiösa och politiska undantagslagstiftningen för Irland och af jordegendomssystemet före 1881.»

¹ L. c., s. 49—50.

² L. c., s. 67 och Bonn, s. 17.

³ Första uppl. 1904.

⁴ L. c., s. 304 (4:de uppl.).

För en hvar som studerar irländska socialförhållanden och metoderna för deras förbättring för att därpå draga lärdomar, som skola kunna tillämpas på ett annat land, är det af yttersta vikt att beakta, att här om någonsin lägga de nationella och historiska grundförhållandena af folkpsykologisk art hart när öfverstigligen hinder i vägen för hållbara jämförelser mellan folk och folk, mellan samhälle och samhälle. Svenskar och irländare äro hvarandra till lynnet och samhällsutvecklingens förlopp så ytterligt olika, att de få, på ytan liggande öfverensstämmelserna mellan vissa socialförhållanden i Sverige och Irland ingalunda kunna berättiga oss att draga någon vidtgående lärdom af t. ex. de agrarreformer, som nu bedrifvas i Irland. Trots många djupgående olikheter mellan Sverige och England, torde detta lands exempel i alla afseenden erbjuda oss vida användbarare fingervisningar för vårt eget socialekonomiska utvecklingsarbete än det kränka Irland, där folkets själskraft alljämnt söker skaffa sig luft snarare på fantasilifvets och den religiösa, katolskt färgade mystikens, än på handlingslifvets och den sociala nydaningens verksamhetsområden.

Härtill kommer att naturförhållandena i Irland äro af synnerligt egenartad och ensidig beskaffenhet, så att näringslifvet redan därigenom får vissa grunddrag af helt egendomlig beskaffenhet, såsom strax skall visas.

2. Jordbruket.

Af Irlands 20,350,000 *acres* totalyta användas 10,586,639 som permanent betesmark och 2,260,00 *acres* såsom ängar. Dessutom äro 4,817,600 *acres* mossar, hedar och nakna berg. Åkrarna täcka 2,373,000 *acres* och skogarna 303,000 *acres*. I det ständigt fuktiga, ständigt milda klimatet, växer gräset yppigt utan människans åtgörande och frodas af sig själf på hvarje stycke odlingsbar mark, som ej bearbetas och vårdas med intensiv omsorg. Åkerbruket är besvärligt, och gräsvallarna sköta sig själfva. Boskapsskötsel blir därför lätt jordbrukarens hufvudintresse.

Irland hade 1861 3,498,500 nötkreatur, af hvilka 1,545,000 voro mjölkkor, men 1904 4,676,000 nötkreatur, af hvilka 1,497,000 voro mjölkkor. Nötkreatursskötseln har sålunda i allt mindre grad blifvit mjölkhushållning och i tilltagande grad köttproduktion. År 1901 exporterade Irland 344,954 halfmagra och 261,690 gödda nötkreatur. Det är till stor del en lägre, förberedande form af slaktdjursproduktion som bedrifves i Irland. Ungnöt uppköpas och föras på bete, tills de kunna säljas igen med någon vinst. Spekulation spelar en stor roll i denna affär. Det irländska landtfolket är snarare ett

folk af boskapshandlare än af åkerbrukare. Enligt den officiella statistiken för 1904 funnos i Irland 545,202 innehafvare af jordbrukslägenheter, men 615,933 ägare af nötkreatur. Äfven arbetare, tjänstfolk och småfolk i de mindre städerna bedrifva nötkreaturshandel och uppfödning.

I genomsnitt per år under de tre åren 1900—1902 exporterades från Irland till England 782,466 stycken nötkreatur till ett värde af 198,000,000 kronor, 920,000 får till ett värde af 23,400,000 kronor och 650,000 svin till ett värde af 24,300,000 kronor.

De förnämsta åkerbruksprodukterna äro hafre och potatis samt lin och rotfrukter. Af dessa senare odlas relativt litet, i trots af den omfattande nötkreatursafveln. Allt jordbruket bedrifves i själfva verket ännu i hög grad extensivt. Två tredjedelar af den odlingsbara jorden vidröres aldrig med plog eller spade, utan utbreder sig för ögat som folktomma gräsöknar, uppdelade i stora fält genom häckar och diken. Boskapen betar utan uppsikt innanför häckarna. Tusentals ruiner af små eländiga bondstugor erinra om att landet fordom var folkrikare. Antalet bebodda hus i Irland uppgick 1851 till 1,146,223, men 1901 till blott 858,158.

Följande tabell visar att någon tydlig tendens till intensivare jordbruk ännu icke förefinnes, utan snarare tvärt om.

*Antalet procent af den odlade ytan i Irland under olika skördar åren 1896 och 1906.*¹

Å r.	Hvete, hafre, korn, råg, bönor, ärter.	Potatis, rofvor, betor, kål, raps, morötter o. s. v.	Lin.	Gräs och klöfver i växelbruk.
1896	29·8 %	23·7 %	1·5 %	45·5 %
1906	27·7 %	21·8 %	1·2 %	49·3 %
Förändring	— 1·6 %	— 1·9 %	— 0·3 %	+ 3·8 %

Mejeriväsendet har på senare år gjort ansenliga framsteg genom Kooperationen och införandet af ångdrift. År 1904 funnos 328 andelsmejerier, som producerade öfver 20,000,000 eng. skålpund smör. Det totala antalet mejerier med ångdrift torde vara dubbelt så stort. Som relativt litet vinterfoder produceras, är dock smörproduktionen under vintern, då priseena äro högst, icke på långt när så omfattande, som vore möjligt med intensivare jordbruksmetoder. Det framhålls af historieforskare, att irländare i alla tider visat föga lust

¹ *Agricultural Statistics of Ireland, 1906, s. 2.*

för åkerbruket och föredragit boskapsskötseln. En förändring härutinnan måste vara en af förutsättningarna för landets uppstigande i framtiden till en högre nivå af välstånd.

3. Landtproletärerna.

Antalet och storleken af jordbruksföretagen i Irland hafva sedan 1841 undergått stora och märkliga förändringar — såsom följande tabell visar.

Antalet jordbruksföretag i Irland af de olika storleksklasserna åren 1841 och 1901 samt 1906.

Storleksklasserna.	År 1841.		År 1901.		År 1906.
	Absoluta antalet jordbruksföretag i hvarje klass.	Procentiska antalet jordbruksföretag i hvarje klass.	Absoluta antalet jordbruksföretag i hvarje klass.	Procentiska antalet jordbruksföretag i hvarje klass.	Absoluta antalet jordbruksföretag i hvarje klass.
1—5 acres . .	310,436	44.9 %	62,855	12.2 %	62,256
5—15 » . . .	252,799	36.6 %	154,418	29.9 %	154,228
15—30 » . . .	79,342	11.5 %	134,091	26.0 %	135,133
öfver 30 » . . .	48,625	7.0 %	164,483	31.9 %	163,034
Summa	691,202	100.0 %	515,847	100.0 %	516,651

Sålunda minskades de minsta småbruken å 1—5 acres med 247,581 och småbruken å 5—15 acres med 98,381 eller tillsammans med 345,962 företag, d. v. s. sjönko från 81.5 % till 42.1 % af hela antalet jordbruksföretag i landet mellan åren 1841 och 1901. Där emot ökades under samma tidrymd de större småbruken å 15—30 acres med 54,749 företag, eller med 14.5 % af totala antalet; och de större jordbruksföretagen med mer än 30 acres ökades med 115,858 företag, eller med ej mindre än 24.9 % af totala antalet.

De smärre småbruken med mindre än 15 acres (6 hektar) äro ännu mycket talrika, och deras innehafvares ekonomiska läge är därför af stor nationalekonomisk betydelse. Minskningen i denna klass af jordbruksföretag är i själfva verket nästan proportionell till minskningen i befolkningssiffran mellan 1841 och 1901. Det var därför ungefär samma proportion af den irländska befolkningen, som satt på småbrukslägenheter under 15 acres år 1901 som år 1841 — dock med den gynnsamma skillnaden, att 5—15 acres gårdarna 1901 voro mycket talrikare än 1—5 acres gårdarna, under det att förhållandet var tvärt om 1841.

Dvärgbruken på 1—5 *acres* (0·4—2 hektar) hafva minskats till en fjärdedel af sitt gamla procenttal, och de större gårdarna (öfver 30 *acres* eller 12 hektar) ha ökats till mer än fyra gånger sitt gamla procenttal, under det att mellanklassen 15—30 *acres* (6—12 hektar) något mer än fördubblat sitt procenttal mellan 1841 och 1901.

Jämföra vi slutligen siffrorna för 1901 och 1906 med hvarandra, faller det i ögonen, att förändringen mellan dessa tvenne år fortskridit i samma riktning som förändringen mellan 1841 och 1901. De minsta småbruken, mellan 1 och 15 *acres*, fortfara att aftaga i antal, under det att jordbruken öfver 15 *acres* fortfara att ökas i antal. Dock är nu en ökning, i st. f. en minskning, af totalsumman att iakttaga.

De 165,034 jordbruksföretagen öfver 30 *acres* år 1906 fördelade sig på följande sätt:

74,753	mellan	30	och	50	<i>acres</i> ;
57,827	»	50	»	100	»
22,837	»	100	»	200	»
8,056	»	200	»	500	»
1,561	öfver			500	»

Dessutom funnos 1906 80,693 jordbruksföretag med mindre än 1 *acre* jord hvardera. Medräknas dessa, blir totalsumman för 1906 597,344 jordbruksföretag. Motsvarande siffra för 1890 var 524,210. Totala antalet jordbruksföretag har således ökats afsevärdt under de sista decennierna, och synes denna ökning tämligen likmässigt gälla alla storleksklasserna.

Det är sålunda visserligen intet tvifvel underkastadt, att den irländska jordbrukareklassens ekonomiska läge förbättrats, därigenom att i våra dagar ett mindre absolut och relativt antal jordbrukarefamiljer lefva på småbrukslägenheter, som äro för små att under de gifna tekniska och ekonomiska förhållandena möjliggöra ett någorlunda tillräckligt uppehälle för sina brukare. Denna, enligt Irlands erfarenhet, socialt och nationalekonomiskt fördärfiga klass af småbrukslägenheter, som i den hithörande litteraturen fått benämningen *uneconomic holdings* eller *deficit holdings*, är likväl långt från minskad till betydelselösa dimensioner. Man beräknar att Irland ännu har 200,000 sådana otillräckligt stora småbrukslägenheter. Dessa beräkningar stödjä sig på den uppskattning af jordbruksföretagens afkastning, som verkställes af taxeringsmyndigheterna och lägges till grund för beskattningen. Denna taxering gaf 1901 följande resultat (se nästa sida):

Den uppskattade afkastningen per jordbrukslägenhet inom hvarje klass.	Absoluta antalet jordbrukslägenheter inom hvarje taxeringsklass.	Procentiska antalet jordbrukslägenheter inom hvarje klass.	Totala antalet acres inom hvarje klass.
Upp till £ 4	134,182	27.4	1,360,000
£ 4—15	201,309	41.1	4,760,000
£ 15—30	78,044	15.9	3,410,000
£ 30—50	35,794	7.3	2,360,000
Öfver £ 50	40,972	8.3	6,830,000
Summa	490,301	100.0	18,720,000

Man måste antaga, att alla jordbrukslägenheter med mindre än £ 4 (72 kronor) årlig afkastning samt ett stort antal af lägenheterna med en årlig afkastning mellan £ 4 och 15 (72 och 270 kronor) äro otillräckliga för innehafvarnas fulla sysselsättande och själfständiga bärgning — då vi låta detta sista uttryck beteckna den synnerligt låga och billiga lefnadsstandard, hvarmed den irländska bonden anser sig kunna vara tillfreds.

Det är dessa deficitjordbrukslägenheter,¹ som äro karakteristiska för Irlands s. k. *congested districts*. Med ett *congested district* menar den officiella statistiken en valkrets, inom hvilken mer än 20 procent af befolkningen, enligt den för valrättens utrönande upptagna inkomststatistiken, äro uppskattade till mindre än 30 *shillings* (27 kronor) per hufvud af hela befolkningen. I den *Final Report*, som 1908 publicerades af *Royal Commission on Congestion in Ireland*, finns en karta, på hvilken dessa »öfverbefolkade distrikter» äro utmärkta. Det visar sig, att de fylla Irlands hela bärgiga, fjordrika västkust, med undantag af biten mellan Galway och Shannon, samt att de förekomma blott i ringa utsträckning på ett par ställen något längre in i landet.

I ögonfallande är öfverensstämmelsen mellan denna, det irländska agrareländets lokalisering och den keltiska folkstammens närvarande geografiska utbredning i Frankrike och Storbritannien — där vi finna densamma af germanerna utträngd längst mot väster, i de ofruktbara, af hafvet omspolade bergstrakterna: Bretagne, Cornwall, Wales och Nordvästra Skottland samt Hebriderna. Måneicke Irlands *congested districts* ha vissa likheter med Skottlands? I Skottland är det keltens undandrifvande genom landets eröfrare, som ligger till grund för en ekonomiskt hjälplös befolknings hopning i en viss del af landet, nämligen i den af naturen ogynnsammast lottade. I Irland

¹ Uttrycket, »Deficitwirtschaften», synes vara uppfunnet af Dr. M. Bonn, som jag här i hufvudsak följer.

har eröfraren visserligen ej drifvit undan den keltiska befolkningen, men genom sin latifundiehushållning med den bästa jorden framkallat befolkningens artificiella koncentrerings mot bergsbygden och hafsstranden i väster.

Antalet invånare i *congested districts* uppskattades 1901 till omkring 500,000. Denna befolkning odlar sina små åkrar med potatis och hafre i växelbruk, tills jorden är för tillfället utarmad. Den får då af sig själf växa igen till betesmark, och ett nytt stycke betesmark gräfvcs upp och dikas in till åker. Gödsling af jorden i afsevärd utsträckning förekommer blott ute vid hafvet, där rätten att samla tång är en värdefull tillhörighet till en jordlägenhet. De väldiga torfmossarna förse med bränsle. Några nötkreatur, svin, får och höns komplettera småbrukarens utrustning. Man säljer dessa för att kunna betala arrende och utskylder till stat och kyrka och för att köpa te och whisky samt amerikanskt mjöl, fläsk och majs. Födan består hufvudsakligen af potatis och mjölk samt hafregröt och majsgröt.

Produktionen på en sådan småbrukslägenhet räcker emellertid icke till för att *in natura* eller genom försäljning af produkter täcka familjens behof af lifsmedel och reda pengar — hur otroligt lågt nedskrufvadt detta behof än är bland dessa irländska landtproletärer. En binäring är absolut nödvändig. De viktigaste sådana binäringar äro följande. 1) Lönarbete hos större irländska jordbrukare. Efterfrågan på landtarbetare är tämligen ringa, utom i provinsen Ulster och på några andra ställen, då särskildt västra Irland hufvudsakligen bedrifver boskapsskötsel enligt ett mycket extensivt system. 2) Viktigare är lönarbete som skördefolk i England. Enligt officiell statistik sände den väldiga *congested-district*-provinsen Connaught år 1903 13,530 och hela Irland 17,566 skördearbetare (nära 4 pro mille af landets befolkning) till England. 3) Fisket är en binäring, som numera utvecklas genom myndigheternas (*Congested Districts Board*) ingripande. 4) Att bränna sjötång för jod- och sodaberedning var förr en viktig inkomstkälla för kustborna, men har nu gått tillbaks i följd af den kemiska teknikens framsteg. 5) Hemväfning och hemspinning spela i vissa trakter en afsevärd roll. 6) Det icke minst betydelsefulla ekonomiska stödet vid sidan af jordbruksarbetet på deficitlägenheterna består i de penning-sändningar, som erhållas från de till Amerika utvandrade familjemedlemmarna och släktingarna. Det beräknas att dessa penning-sändningar äro nödvändiga, vid sidan af extraförtjänsterna, för att hålla en stor del af den irländska landtbefolkningen öfver hungersnödsnivån.

»Dessa deficitgårdar», säger dr. Bonn, »äro nationalekonomiskt att betrakta såsom jordlotter, hvilka ägas af landtarbetare, som sakna

arbetstillfällen» och följaktligen ständigt kämpa med hungersnöden. Det kan icke vara tal om verkligt jordbrukarelif inom denna del af landtbefolkningen, så länge jordbrukslägenheterna äro så små och jordbruksmetoderna så primitiva. Här är det snarare bostadsbehovet än jordbehovet som tillfredsställes, och därför fortgår parcelleringen ofta. Det egentliga utkomstproblemet löses genom emigration och genom vandringsarbete.

Enligt kompetenta iakttagare lider det irländska jordbruket öfver hufvud af brist på företagsamhet och brist på kapital. Det saknas ännu till stor del verkligt intresse å landtbefolkningens sida att bedrifva jordbrukets utveckling enligt modernt system. De förbättringar härutinnan, som ägt rum under det sista årtiondet, äro, som vi skola se, hufvudsakligen framkallade dels af den nya jordlagstiftningen och dels af den agrariska organisationsrörelse, som bland sina upphofsmän räknar sir Horace Plunkett.

4. Jordägarne.

Enligt jordegendomsstatistiken af 1870 hade Irland¹ då blott 19,547 agrariska jordägare med tillsammans nära 20,000,000 *acres*. Af dessa jordägare voro 5,982 i besittning af mindre än 100 *acres* hvardera, under det att 3,453 ägde gods på 1,000—10,000 *acres* samt 292 ägde gods med mer än 10,000 *acres* omfång. Omkring 80 procent af jorden var delad mellan storgods på öfver 1,000 *acres*. År 1876 uppger den irländska jordegendomsstatistiken att omkring hälften af landets hela yta ägdes af omkring 700 personer. De förändringar i dessa jordegendomsförhållanden, som den sista tiden medfört, skola i det följande belysas.

Af de 13,565 ägarne af jordbesittningar på mer än 100 *acres* hvardera uppgifves omkring 8,000 sällan eller aldrig hafva vistats på sina irländska gods, utan nöjt sig med att lefva upp sina jordräntor i England och utrikes. Detta är en företeelse, som under benämningen »absentismen» spelat en framträdande roll i Irlands stormiga agrarhistoria och som för öfrigt är välkänd från alla länder och tider, som lidit af starkt utveckladt latifundiesystem. Då jordägaren icke lefver på sina gods och kanske aldrig ens besöker åtskilliga af dessa, bli jordbruk och arrendatorer helt och hållet beroende på den vinst- eller utpressningshushållning, som bedrifves af jordägarens ställföreträdare, förvaltarne — i Irland kallade *agents* — samt af mellanhänderna mellan dessa förvaltare och arrendatorerna, d. v. s. rättarne eller *the bailiffs*. Ofta har en irländsk *agent* flera

¹ *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, 2:dra uppl., *Grundbesitz*, s. 856.

gods under sin förvaltning. Det beräknas att antalet irländska gods-agents för närvarande uppgår till 400.

De irländska storgodsens ha uppstått genom fyra särskilda eröfringståg från England — genom en normandisk-engelsk eröfring 1169, genom koloniseringsföretag i Munster och Ulster under Elisabet och Jacob I (början af 1600-talet), genom en krigisk kolonisering under Cromwell (midten af 1600-talet) samt slutligen genom ett stort landröfveri efter »*the glorious Revolution*» (slutet af 1600-talet). De närvarande större irländska jordägarna äro till stor del afkomlingar af de personer, åt hvilka den engelska staten vid dessa tillfällen förlänade egendomsrättigheter öfver Irlands jord.

Antalet större jordägare minskades genom bankrutten under missväxtåren 1845—51, och deras plats intogs delvis af smärre kapitalister ur medelklassen. Sedan har, särskildt i våra egna dagar, de smärre jordägarnes antal starkt ökat. Vi ha numera att göra med fyra olika klasser af jordegendom i Irland: de storgods som innehafvas af rika, frånvarande jordägare och skötas af *agents*; storgods som bebos af sina ägare; smärre gods; små bondgårdar. Dessa sistnämnda uppgå nu till omkring 80,000 och hafva den nya jordlagstiftningen att tacka för sin tillkomst.

De större irländska jordägarnes egendomsrättigheter äro i många fall inskränkta till rätten att för lång tid eller i all framtid erhålla en viss jordränta, i det att ett aftal träffats med förvaltaren, hvarigenom denne för många år framåt eller för alltid insatts såsom ett slags öfverarrendator med en jordägares fulla dispositionsfrihet hvad jordbrukets skötsel och uppgörelsen med de egentliga arrendatorerna beträffar. Vidare är att märka, att egendomsrätten till flertalet irländska storgods är reglerad genom fideikommissartade stiftelser (*entails*). Innehafvaren har besittningsrätt för lifstid, men icke full egendomsrätt, ty denna, minus besittningsrätten, är redan öfverflyttad på sonen eller annan arftagare i enlighet med familjestiftelsens föreskrifter. Enligt *Settled Estates Act, 1882* får ett dylikt fideikommissgods numera säljas af sin innehafvare, men försäljningssumman måste investeras för arftagarens räkning uti särskildt säkra värdepapper, som för närvarande icke ge mer än högst 3½ procent ränta.

Slutligen kan framhållas, att många irländska storgods äro högt in-tecknade i följd af att ägarne under långa tider lefvat öfver sina inkomster och hjälpt upp dessa på lånevägen. De ordinarie inkomsterna ha dessutom ofta varit ojämna, i följd af fördröjda arrendebetalingar, som delvis aldrig fullgjordes.

Irlands stora jordägare bestå hufvudsakligen af tvenne klasser: å ena sidan de enormt rika, mest frånvarande magnaterna, för hvilka det är alldeles likgiltigt om deras irländska gods gifva rela-

tivt goda eller dåliga inkomster; å andra sidan de landrika men penningfattiga storgodsägarna, som till stor del äro djupt skuldsatta och hvilkas gods äro illa skötta och föga inkomstbringande i följd af kapitalbrist och ett dåligt socialt förhållande mellan jordägare och arrendatorer.

II.

Den irländska jordlagstiftningen.

1. Arrendelagstiftningen 1870—1896.

År 1870 beräknades att det bland 682,237 irländska arrendegårdar fanns 526,628, som innehades på sex månaders uppsägning och ett-årskontrakt, samt 135,392, som arrenderades för ett visst kontrakt-enligt fastställt antal år, och slutligen 20,217 gårdar, som innehades af arrendatorerna i ärftlig besittningsrätt. Till dessa två sista kategorier hörde 82,145 gårdar på 1—15 *acres* samt 63,154 på 15—30 *acres*. Häraf framgår, att mer än tre fjärdedelar af arrendegårdarne innehades med ettåriga aftal samt att det ingalunda var enbart smärre jordlägenheter, utan äfven en mycket anseelig mängd större dylika, som innehades med de för arrendatorerna i så hög grad otrygga och ekonomiskt ofördelaktiga ettårskontrakten.

Dessa senare visade sig under senare hälften af det 19:de århundradet vara en i socialpolitiskt afseende ohållbar institution — i det de gånge jordägarna allt för rikligt tillfälle att missbruka sin egendomsrätt till att beröfva arrendatorerna frukterna af deras arbete.

De irländska storgodsägarna hade allt från eröfringarnas dagar underlåtit att sörja för nödig kapitaltillförsel till jordbruket; och arrendatorerna hade fått efter förmåga anskaffa eller genom sitt arbete producera det nödiga fasta och rörliga kapitalet. Då arrendatorn efter sex månaders uppsägning måste lämna sin gård, måste han utan ersättning öfverlämna åt jordägaren de byggnader, gärdsgårdar och varaktiga terräng- och jordförbättringar, som han, ofta under otrolig möda och försakelse, utfört med sina egna händer och hvarigenom han stegrat gårdens värde. Arrendekontraktens uppsägning blef ett bekvämt sätt för jordägarna att konfiskera en viktig del af arrendatorernas egendom. Vägrade eller dröjde arrendatorn att afflytta, blef han »vräkt» (*evicted*) med polisens och militärens tillhjälp. Irlands med militärmakt grundade jordägaredöme fortsatte att med militärmakt göra sig gällande och att vidga sina rent

ekonomiska »eröfringar». Den irländska landtbefolkningen grep till motvärn — i form af mordbrand, misshandling af jordägarnes boskap samt agrarmord och politiska sammansvärjningar.

Agrarkrisen 1845—48, med sin hungersnöd för de irländska arrendatorerna och inkomstminskning för de irländska jordägarna, inledde det agrarkrig, som fortgått ända fram till våra dagar. Mellan 1849 och 1880 blefvo 90,107 arrendatorsfamiljer hotade med »vräkning», och 68,967 blefvo verkligen »vräkt». Enbart under de åtta åren 1849—56 blefvo mer än 50,000 bondfamiljer vräkt. Närmare undersökningar hafva visat, att dessa tidigare vräkningar hufvudsakligen framkallades af jordägarnes önskan att slå ihop de smärre gårdarna till större sådana, under det att senare tiders vräkningar ofta därjämte hade sin grund i uteblifna arrendebetalingar samt ej sällan uti rent godtycke å jordägarnes sida.

Jordägarna underläto emellertid icke att tillämpa ännu en annan metod att rikta sig på arrendatorernas bekostnad och att göra det så litet lockande som möjligt för dessa att genom arbete och kapitalinvestering stegra jordens produktivitet. Arrendena stegrades till det yttersta, som jordbrukarna kunde uthärda, icke blott med anledning af de stigande priserna på agrarprodukter mellan 1850 och 1870, utan ofta också med särskild hänsyn till de enskilda arrendatorernas »bärförmåga». Att detta kunde lyckas i stor skala berodde därpå, att konkurrensen om småbrukslägenheter fortfor att vara synnerligt skarp äfven efter 1850, sedan jordägarna börjat slå ihop de smärre gårdarna till större dylika. Befolkningen minskades visserligen hastigt genom emigration och nöd, men utbudet af småbrukslägenheter minskades lika starkt. Det fanns inga industri-städer eller öfver hufvud någon lönande industriell verksamhet för det irländska landproletariatet att taga sin tillflykt till. Den irländske bonden hängde segt fast vid sitt jordbrukarlif, äfven då det innebar nästan outhärdliga ekonomiska och sociala missförhållanden.

I några trakter af landet, särskildt i den, delvis af en anglo-saxisk-protestantisk befolkning bebodda provinsen Ulster, hade arrendatorerna dock varit i stånd att gestalta sitt rättsförhållande till jordägarna på ett sundare sätt. Då i dessa trakter arrendatorerna släppte till det fasta kapitalet för jordbruket, uppstod en »delad egendomsrätt» till arrendegårdarna, som först utvecklade sig till sedvane-rätt och slutligen blef lag. Denna arrenderätt kallades för *the Ulster Tenant Right* och innebar i hufvudsak följande. 1) Så länge arrendatorn betalade sitt arrende punktligt, kunde han ej uppsägas. 2) Arrendet ändrades tid efter annan enligt marknadsläget, men stegrades aldrig till det yttersta, som arrendatorn kunde bära, innan han föredrog att lämna gården ifrån sig; en *rack rent* fick således ej ifrågakomma. 3) Arrendatorn hade rätt att sälja den andel

i arrendegårdens värde, som han själf gifvit upphof till genom kapitalinvestering och arbete samt genom anknytning af fasta affärsförbindelser. 4) Jordägarens vetorätt mot försäljning och rätt till förköp voro ordnade på ett för båda parterna tryggande sätt. Härigenom blef det möjligt för arrendatorn att utan förbehåll eller risk arbeta på förbättring af sitt jordbruk; och det är intet tvifvel underkastadt, att denna arrendatorsrätt varit en af orsakerna till jordbrukets relativt höga ståndpunkt i Ulster.

Agrarkriget fortfor emellertid i de flesta delar af landet. »Agrarbrottens» antal uppgingo 1844—50 till 7,958, 1851—60 till 4,153, 1861—70 till 3,189. Som befolkningens antal gått tillbaks från 6,900,000 1850 till 5,400,000 1870, är den relativa minskningen af brotten långt mindre än den absoluta. Bland de irländska utvandrarna i Amerika bildades ett »irländskt revolutionärt brödraskap» med talrika förgreningar i Irland. Denna s. k. »feniska» organisation gjorde flera revolutionsförsök, af hvilka det som utfördes 1867 låtit mest tala om sig.

De liberal-demokratiska förändringarna i Englands politiska lif hade nu hunnit så långt, att en del ledande engelska statsmän började tänka på att behandla det irländska agrareländet med reformmedel i stället för med undertryckningsåtgärder och förstärkt militärbevakning. Den första irländska arrendelagen kom till stånd 1870. Den legaliserade *the Ulster Tenant Right* hvad provinsen Ulster beträffade samt gällde dessutom hufvudsakligen årsarrenden, då dessa voro mindre än £ 100 (1,800 kronor), i det att en godtyckligt »vräkt» arrendator fick rätt till ersättning för den ekonomiska förlust han led. »Vräkningar» skulle sålunda göras möjligast dyrbara för jordägarna. På gods, hvilkas ägare gjort bankrutt, bereddes åt arrendatorerna möjligheten att göra sig till själfägande bönder — *the Bright clauses*, som dessa bestämmelser kallades efter sin upphofsman, John Bright.

Detta lagstiftningsförsök var alldeles misslyckadt; framför allt därför att blott få ersättningsanspråk af vräkt arrendatorer godkändes och därför att de betalade ersättningarna voro mycket små, samt därför att lagen öfver hufvud skyddade arrendatorn blott så länge han kunde punktligt betala arrendet. Som priserna på agrarprodukter stego till 1878 samt dåliga skördar och den transoceaniska konkurrensen ej började utöfva sin verkan förr än 1879, var det först från och med detta år, som behovet af annan lagstiftning blef kännbart. Vräkningarna ökades från 980 1878 till 1,278 1879 och 2,110 1880, och agrarbrottens antal steg från 301 1878 till 863 1879 och 2,585 1880 samt 4,439 1881.

Samtidigt blef Irlands politiska frihetsrörelse sammanorganiserad med den agrariska reformrörelsen. Den af Michael Davitt 1878 or-

ganiserade och af Parnell sedan ledda jordreformföreningen (*the Land League*) arbetade med bojkott och arrendebetalinginställelser i Irland samt med parlamentarisk obstruktion i London. »Bojkotterna» riktade sig särskildt mot dem, som arrenderade gårdar efter vräkta arrendatorer, och bestod däri att alla vägrade att hafva någon som helst ekonomisk eller social beröring med den bojkottade.

Irland förklarades i belägringstillstånd 1881, och 1882 ägde de politiska morderna i Phœnix Park i Dublin rum. Under tiden anställdes en officiell undersökning, och regeringen kom till öfvertygelsen, att de nu hastigt sjunkande priserna på agrarprodukter omöjliggjorde betalandet af de under 1870-talet uppskrufvade arrendena samt att vräkningar i följd af oförmåga att betala sådana arrenden måste hindras. Resultatet blef Gladstones arrendelag af 1881.

Denna lag gjorde *the Ulster Tenant Right* gällande öfver hela Irland, ej blott i provinsen Ulster, och gaf därmed åt den irländske arrendatorn hans »tre F»: *Fair rent*, *Fixity of tenure* och *Free sale* (rätt till ett icke obilligt uppdrifvet arrende, tryggad besittningsrätt och rätt att fritt sälja sin andel i arrendegårdens värde). Arrendet bestämdes af eller inför en domstol, hvars utslag var giltigt under femton år. Lagen innehöll dessutom bestämmelser för underlättandet af arrendatorsrättigheternas öfverförande uti egendomsrättigheter. Härtill kommer att en särskild lag om obetalade arrenden tillät, att hithörande skulder utplånades därigenom att arrendatorn betalade skulden för ett år och staten betalade skulden för ytterligare ett år samt jordägaren förpliktades att efterskänka resten. Omkring 130,000 arrendatorer fingo fördel af denna bestämmelse. Staten uppoffrade öfver £ 800,000 (14,400,000 kronor) för ändamålet.

Det märkligaste och för framtiden betydelsefullaste draget i denna *Land Law (Ireland) Act, 1881* var, att jordarrendena kunde bestämmas genom domstolsutslag, då jordägaren och arrendatorn ej kommo till frivillig uppgörelse, samt att det af domstolen fastställda arrendet ej fick vara det högsta konkurrenspriset, utan skulle vara »skäligt» eller »billigt». Grefskapsdomstolarna skulle vara första instans. Från dem kunde vädjas till en ny, särskildt för ändamålet upprättad domstol *the Irish Land Commission*, hvilken allt sedan 1881 haft administrationen af den irländska arrendelagstiftningen, samt senare äfven af jordköpslagstiftningen, i sin hand. Enligt 41:sta sektionen af 1881 års jordlag skall *the Land Commission* utgöra en särskild domstol och skall bestå af tre personer, af hvilka en, *the judicial commissioner*, måste vara en irländsk yrkesjurist af högt anseende. Som ordförande i *the Land Commission* blir han äfven medlem af Irlands högsta domstol, med alla en sådans privilegier och befogenheter. Han utnämnes på listid och aflönas med 90,000

kronor om året och hans båda bisittare, som utnämnas på sju år, med 54,000 kronor hvardera. Denna domstol har en stab af sekreterare och andra tjänstemän till sitt förfogande. Domstolens utslag beträffande arrendesummornas storlek o. dyl. äro fullt definitiva, i det att vädjan till Irlands appellationsdomstol uttryckligen (sekt. 48) är förbjuden i detta fall. Dessutom har domstolen vidsträcktaste befogenhet att tvinga vittnen att inställa sig och att tvinga parterna att framlägga alla erforderliga dokumenter samt att bringa sina egna utslag i verkställighet och att bestraffa brott mot dem.

Det är tack vare denna, speciellt för ändamålet inrättade och med stark domaremakts utrustade *Land Commission*, som den irländska jordlagstiftningen kunnat bli verkligt effektiv. Att stifta socialpolitiska lagar är en sak. Att sörja för deras stränga tillämpning är en annan sak. Först genom effektiva åtgärder i denna senare riktning bevisar lagstiftaren, att han menat fullt allvar med sin sociala reformlagstiftning.

Prisfallet för jordbruksprodukter fortfor och gjorde sig särskildt kännbart 1885. Potatisskörden slog fel 1886. Följaktligen voro i midten af 1880-talet de omedelbart efter reformlagen af 1881 för 15 år rättsligt fastställda arrendena redan högre än massan af arrendatorer kunde betala. Då regeringen — nu konservativ efter Gladstones fall på *home-rule*-frågan — vägrade göra ändringar i de fastställda arrendena, började agrarkriget på nytt. Metoden hette nu *Plan of Campaign* och innebar, att arrendatorerna erbjödo jordägarna hvad de ansågo skäligt arrende, och då jordägarna vägrade att låta sig nöja, blefvo pengarna öfverlämnade till agitationskassan.

En ny officiell undersökning anställdes, och regeringen bragte å bane arrendelagen af 1887, som tillstodde ändring, i öfverensstämmelse med prisfallet, under de närmaste tre åren af de redan rättsligt fastställda arrendena. Dessutom blefvo nu äfven de arrendatorer, som hade fleråriga arrendeaftal, d. v. s. ytterligare ett antal af omkring 150,000 arrendatorer, indragna under lagen. Genom ytterligare en arrendelag, af 1891, fingo slutligen äfven arrendatorerna med ärftlig besittningsrätt rättighet att erhålla sina arrenden fastställda på rättslig väg, om jordägarna vägrade att genom frivillig öfverenskommelse ändra arrendena enligt det nya prisläget.

Då den första femtonårsperioden af 1881 års lags verksamhet kom till slut, var det nödvändigt att komplettera och i detalj förbättra hela arrendelagstiftningen. Detta skedde genom 1896 års arrendelag, som dock lämnade den tidigare lagstiftningens grundprinciper oförändrade. De närvarande rättsliga förhållandena mellan jordägare och arrendatorer i Irland äro sålunda reglerade genom lagarna af 1881, 1887, 1891 och 1896, hvarigenom flertalet af landets arrendatorer kunna få sina arrenden reglerade enligt billighetens

kraf af en rättslig myndighet, *the Land Commission*, hvilkens afgöranden gälla för perioder å femton år; hvarförutom arrendatorerna hafva rättighet att sälja de genom deras arbete och kapital åstadkomna förbättringarna eller värdeökningarna i deras arrendegårdar.

Mellan den 22 aug. 1881 och 31 mars 1902 fingo 338,843 af Irlands 540,000 arrendatorer sina arrenden fastställda för första gången enligt den nya lagstiftningen. Icke mindre än 196,377 arrenden fastställdes genom rättsligt förfarande och oberoende af endera partens samtycke. Af Irlands 20,000,000 *acres* jord, voro 1902 10,140,000 utarrenderade under tillämpning af arrendelagstiftningen. Denna yta betingade före lagarnas tillämpning en sammanlagd arrendesumma å £ 6,900,000, men efter tillämpningen endast £ 5,440,000 eller 20·8 procent mindre.

Enligt den nyaste statistiken hade till 4 juni 1906 400,140 ansökningar om fastställandet af arrenden bifallits för en första 15-års-period och 134,658 för en andra 15-årsperiod.

Det finnes dock ännu en mängd landtbor i Irland, som intet gagn haft af denna lagstiftning. Dessa äro arrendatorerna på den jord, som är omedelbart lagd under herrgårdarna, samt arrendatorer af betesmarker på mer än 1,800 kronors årligt arrende och arrendatorer inom stadsdistrikternas gränser. Vidare höra hit de arrendatorer, som blifvit »vräkta» i ordets legala mening, d. v. s. upphört att vara »arrendatorer», men fått stanna kvar på sina gårdar såsom »vårdare» eller »väktare» (*care-takers*), utan lagligt anspråk på skydd af arrendelagstiftningen. Dessa oskyddade arrendatorer äro ej fåtaliga. År 1888 blefvo 12,387 arrendatorer lagligt »vräkta», men endast 1,199 verkligen tvingade att lämna sina gårdar. År 1896 voro motsvarande siffror 4,806 och 665. Jordbruksarbetarne ha haft gagn af arrendelagstiftningen, blott då de aflönas med en koja och ett stycke jord såväl som på annat sätt. Det finns emellertid en hel klass af arrendatorer i formell och verklig mening, som ej ha någon fördel af arrendelagstiftningen, nämligen arrendatorer med blott elfva månaders aftal, som arrendera betesmarker. Dessa arrendatorer synas dock till stor del vara kapitalstarka boskapsspekulanter eller stadsbor, som bedrifva boskapsspekulation som binäring.

2. Jordköplagstiftningen 1869—1896.

Vi ha hittills tagit i betraktande de s. k. *Fair Rent Acts*, som hafva den arrenderande irländska landtbefolkningen till föremål och afse att göra arrendevillkoren ekonomiskt rättvisa och betryggande för arrendatorerna, så att dessa kunna hafva lika starka motiv som de små jordägarne att rikligt nedlägga arbete och kapi-

tal i jordbruket. Vid sidan af denna, sedan 1870 fortlöpande arrendelagstiftning finnes i Irland en mellan 1869 och 1896 uppbyggd jordköplagstiftning, *the Land Purchase Acts*, hvars ändamål är att förvandla arrendatorer till själfägande jordbrukare.

Som i det föregående blifvit antydt, var den bekante liberale statsmannen John Bright upphofsmannen till denna småbondelagstiftning. Han utverkade 1869, att arrendatorerna på den afskaffade statskyrkans jord fingo statslån (tre fjärdedelar af köpesumman) för att köpa sina gårdar. På detta sätt köpte 6,057 arrendatorer jordegendom till öfver 30,000,000 kronors värde. I den följande jordköplagstiftningen af 1870 och 1881 bestämdes, att två tredjedelar till tre fjärdedelar af köpesumman kunde af staten lånas till de jordköpande arrendatorerna samt att nu äfven de privata godsägarnes jord kunde förvärfvas på detta sätt. Det var dock blott 1,608 arrendatorer, som använde dessa tvenne lagar. Arrendatorerna kunde sällan anskaffa den nödiga tredjedelen eller fjärdedelen af köpesumman, och de juridiska formaliteterna vid jordköp i Irland voro ännu i hög grad besvärliga och kostsamma.

Nu framställdes af Öfverhuset ett, visserligen icke allvarligt menadt förslag, att staten skulle försträcka hela köpesumman såsom lån åt den blifvande hemmansägaren. Den offentliga meningen i England var i själfva verket länge tveksam beträffande önskvärdheten af att skapa en själfägande småbondeklass i Irland. I detta land däremot hade nationalistpartiet nu tagit upp småbondefrågan på sitt program, sedan Michael Davitt misslyckats att vinna gehör för tanken att jordens nationalisering vore den framtidsgiltiga lösningen af jordegendomsproblemet. De engelska statsmännen uppgåfvo emellertid snart nog sina betänkligheter mot att låna Irland pengar och öfverlämnade åt framtiden att visa, huruvida en irländsk småbondeklass skulle kunna hålla sig fri från proletarisering genom skuldsättning och hemmansklyfning. Genom jordköpslagen af 1885 (*Ashbourne Act*) ställdes 90,000,000 kronor och efter lagen af 1887 ytterligare ett sådant belopp till förfogande som lånefond för irländska arrendatorer. Denna nya lagstiftning bestämde, att jordägare och arrendator skulle först komma till frivillig uppgörelse, hvarefter denna pröfvades af *the Land Commission* (domstolen för fastställandet af arrendena). Arrendatorn fick af staten låna hela köpesumman mot 3 procent ränta och 1 procent amortering, men jordägaren fick vid köpet blott fyra femtedelar af köpesumman och måste låta resten inestå, tills transaktionen visat sig vara tryggad för långifvaren-staten. Arrendatorn-låntagaren kom först efter 49 år i åtnjutande af full äganderätt till gården.

Då denna lagstiftning visade sig öfver förväntan effektiv, gick parlamentet 1891 ett steg längre (*Balfour Act*). Parlamentet ställde

594,000,000 kronor till förfogande såsom lånefond vid jordköp i Irland. Jordägarna betalades dock icke kontant, utan erhöles af staten utfärdade värdepapper, s. k. *land stock*, som jämnställdes med de äldre statsobligationerna (*consols*). Arrendatorn skulle betala minst 80 procent af sitt dittillsvarande arrende såsom annuitet. Denna skulle under 49 år uppgå till 4 procent, hvaraf $2\frac{3}{4}$ proc. skulle betraktas som ränta samt $1\frac{1}{4}$ proc. som amortering. Denna lag var synnerligt invecklad och visade sig föga effektiv. Den förbättrades genom en ny lag af 1896, enligt hvilken amorteringssystemet förändrades, särskildt genom införandet af sjunkande annuiteter och en till 70 år utsträckt total amorteringstid.

Mellan 1869 och 1902 uppvisade den irländska jordköplagstiftningen följande resultat. Omkring 70,000 arrendatorer hade upptagit lån af staten för att köpa arrendegårdar. Öfver 360,000,000 kronor hade på detta sätt af dem upplånats, och öfver 800,000 hektar voro på väg att öfvergå i deras egendom. Det största antalet lån, bortåt 40,000, hade upptagits enligt 1896 års lag. Detta goda resultat beror utan tvifvel därpå, att köpeförfarandet med statslån i flera afseenden ställer bonden omedelbart i en gynnsammare ekonomisk situation än fallet är med det rättsliga fastställandet och trygghandet af arrendena. Bondens årliga kontanta utbetalningar blifva afsevärdt mindre, i många fall kanske fjärdedelen mindre, då han betalar annuiteterna på lånet från staten, än då han betalar det rättsligt fastställda arrendet till jordägaren; och resultatet är i förra fallet, att han eller hans arvingar slutligen bli ägare af gård och grund. Å andra sidan fordrar staten absolut punktliga betalningar och tar ingen hänsyn till låntagarens tillfälliga trångmål i följd af felslagen skörd eller dylikt.

Den irländska arrende- och jordköplagstiftningen hade sålunda vid det 20:de århundradets ingång skapat en synnerligt märkvärdig situation. De bönder, som ville eller måste förblifva arrendatorer, betalade i allmänhet högre årliga afgifter för detta privilegium än de bönder, som lagat att de voro på väg att med statshjälp blifva själfägare. Den irländske bonden hade kommit under en lagstiftning som å ena sidan kraftigt skyddade hans intressen som arrendator och å andra sidan »mutade» honom, med omedelbara pekuniära fördelar, att blifva själfägare. Under sådana förhållanden kunde det naturligtvis omöjligt träda i dagen, huruvida den irländske arrendatorn verkligen hade något starkt begär att blifva jordägare. Begäret att minska de årliga kontanta utbetalningarna med 20 eller 25 procent är förklaring nog, då vi finna att han söker draga fördel af jordköplagstiftningen.

För jordägarna var denna senare däremot i grunden föga fördelaktig — utom de år då värdepapperna, som de erhöles i betalning,

stodo 5, 10 eller 15 procent i kurs öfver sitt nominella pris. Efter som dessa statsobligationer, *land stock*, liksom *consols*, snart kommo att stå synnerligt lågt i kurs, blef efter några år de irländska godsägarnes benägenhet att sälja sin jord åter ganska ringa.

3. Behovvet af fortsatt lagstiftning efter 1896.

Så väl arrendelagstiftningen som jordköplagstiftningen hade varit framgångsrik till en viss grad eller, rättare, under en viss tid, men de visade sig vid det 20:de århundradets ingång föga ägnade att föra den irländska agrarreformen fram till målet: den irländska jordbruksbefolkningens höjande till social själfständighet och ekonomiskt välstånd.

Hvad först beträffar arrendelagstiftningen, bestämde den ju, att jordarrendena skulle fastställas af en domstol, enligt dennas uppfattning om hvad som på hvarje särskild plats och vid hvarje särskildt tillfälle utgjorde ett »skäligt» eller »rättvist» arrende (*a fair rent*). Hvad skulle nu förstås med »skäligt» arrende? I sista hand är det priserna på jordbruksprodukterna, som bestämma det »skäliga» arrendets höjd, och dessa priser äro allt utom konstanta. Dessutom äro de lokala afvikelserna i jordbruksprodukter samt i pris- och afsättningsförhållanden och i konkurrensen om arrendegårdar synnerligt talrika och invecklade. Då jordbrukslägenheterna äro för små, att gifva odlaren hans fulla uppehälle, och denne följaktligen måste bedrifva en binäring, är det icke jordbruket ensamt utan detta tillsammans med binäringen, som sätter arrendatorn i stånd att öfver hufvud betala ett arrende. Konkurrensen om sådana småbrukslägenheter påvärkas af pris- och förvärfsförhållandena inom dessa binärningar, lika väl som af pris- och förvärfsförhållandena inom jordbruket. Här kan i praktiken ingen gränslinje dragas, och det uppstår fara för att det af domstolen fastställda »skäliga» arrendet, då det är stark konkurrens bland arrendatorerna, blir en subvention åt jordägaren ur arrendatorns binäring, hvilken kanske består i intet annat än jordbruksarbete för lön hos jordägaren själf eller hans grannar.

Administrationen af arrendelagstiftningen lyckades stäffa de värsta missförhållandena så pass, att vräkningarna minskades från 3,869 1887 till 695 1896 samt agrarbrotten sjönko från 883 1887 till 251 1896, men det kan gälla som bevisadt, att fastställandet af arrendenas »skäliga» storlek förblef ett alltför ofullständigt löst problem, för att någon varaktig pacificering af Irland skulle kunnat byggas därpå. Härtill kommer, som vi sett, att jordköplagstiftningen var så inrättad, att den arrenderande bonden fick betala mer till jordägaren än den bonde, som höll på att friköpa sin jord. Som det helt och

hållet berodde på jordägarnes fria vilja att sälja eller utarrendera sin jord, hade arrendatorerna själfva nästan ingen makt att bestämma, hvilketdera systemet som skulle komma i tillämpning. Då efter några år de flesta jordägarna, som genom sina ekonomiska förhållanden voro böjda för försäljning, hade sålt sin jord eller tillräckligt af densamma, och då de ekonomiska konjunkturerna gjorde jordförsäljningarna mindre lockande för jordägarna, hotade denna del af jordlagstiftningen att blifva föga effektiv för framtiden. Det var de mest skuldsatta och några af de allra rikaste jordägarnes arrendatorer samt företrädesvis arrendatorer i provinsen Ulster, som fått tillfälle att börja sin jords friköpning, då vidare utveckling hotade att afstanna.

Det enda medlet att komma ut ur denna återvändsgränd var enligt de irländska böndernas och deras ledares mening att genom lag upphäfva jordägarnes rätt att hindra jordförsäljningens fortgång, d. v. s. att i jordköplagen införa en expropriationsparagraf, motsvarande det drag i arrendelagstiftningen, som gjorde att jordägarna icke kunde undandraga sig ett rättsligt fastställande af »skäliga» arrenden. Expropriationsförfarandet måste, ansåg man, träffa också de stora kapitalistiska betesmarksarrendatorer, som för sina spekulationer uti boskapsuppfödning höllo undan stora sträcker af god åkerjord från småböndernas användning.

Dessa nya, mera vidtgående kraf träffade icke döfva öron inom de engelska regeringskretsarna, om man också icke var villig att tillgripa just de metoder, som irländarna själfva föreslogo. Det konservativa partiet i England, som satt vid styret från den 25 juni 1895 till den 4 dec. 1905, hade kommit till öfvertygelsen, att det bästa sättet att omintetgöra *home-rule*-sträfvandena vore att möjligast grundligt tillgodose Irlands inre reformkraf.

4. Lokalstyrelsens demokratisering och arbetarebostadslagstiftningen.

Ett i hög grad betydelsefullt steg i den angifna riktningen togs genom införandet 1898 af en demokratisk form af lokal självstyrelse i Irland genom *the Local Government Act, Irland, 1898*. Före 1898 hade det irländska folket, till skillnad från de irländska godsägarna, saknat allt verkligt inflytande öfver lokalstyrelsen, som utöfvades af *Grand Juries*, hvilka utsågos af *the Sheriffs*, som i sin ordning utnämndes af vice-konungen, det engelska herraväldets representant i Dublin. En stor del af den kommunala administrationen sköttes af fattigvårdsmyndigheterna, som dels bestodo af fredsdomarne och dels valdes på grund af en genom hög valcensus och rösträtt enligt förmögenhet kringskuren valrätt. Den nya aktiva och pas-

siva kommunala valrätten är ungefär lika demokratisk som den engelska: allmän valrätt, inga privilegier för de rika, ingen inskränkning af medborgerliga rättigheter för de fattiga. De administrativa myndigheterna äro nu grefskapsråden och distriktsråden i städerna och på landet.

Dessa senare hafva, bland annat, att administrera den viktiga arbetarbostadslagstiftningen, *Labourers (Ireland) Acts 1883—1906*, som möjliggör expropriation samt lån ur statsmedel för att tillgodose jordbruksarbetarnes behof af goda bostäder och af jordlotter.

Jordlagen af 1881 innehöll några bestämmelser om jordbruksarbetares bostäder och jordlotter, och en *Labourers Cottages and Allotments (Ireland) Act, 1882* bemyndigade *the Land Commission* att tvinga de arrendatorer, hvilka fått sina arrenden fastställda af domstolen, att förbättra sina arbetares bostäder och förse dem med jordlotter å högst en half *acre* (0.2 hektar). Domstolen kunde också fastställa de villkor, enligt hvilka arbetarne skulle inneha sina bostäder och jordlotter. Därefter gaf *Labourers (Ireland) Act, 1883*, åt lokalmyndigheterna på landsbygden befogenhet att i stor skala systematiskt förbättra jordbruksarbetarnes bostadsförhållanden. Arbetarnes hyror och arrenden kunna sättas så lågt, att kostnaderna icke därmed kunna till fullo betalas. Bristen skall då betalas ur kommunalskatterna. De af lokalmyndigheterna uppgjorda planerna för nya arbetarbostäder och jordlotter, *improvement schemes*, underställas departementet för lokalstyrelsen och måste slutligen stadfästas af parlamentet. Särskildt är parlamentets bifall af nöden, för att lokalmyndigheterna skola kunna köpa jord tvångsvis. Kostnaderna skola täckas genom kommunala lån, som förräntas och amorteras ur kommunalskatterna, samt genom lån medgifna af centralmyndigheterna ur deras kassor.

Labourers (Ireland) Act, 1885 amplifierar bestämmelserna i föregående lag och tillägger, att jordägare med begränsad egendomsrätt bemyndigas att utarrendera jord, på högst 99 år, för att användas enligt lagen af 1883. Den därpå följande *Labourers (Ireland) Act 1886* utvidgar begreppet »jordbruksarbetare», så att det nu betecknar »hvarje man eller kvinna, som under någon tid af året mot lön utför jordbruksarbete på en annan persons jord, samt inbegriper handväfware och fiskare, som utföra jordbruksarbete för lön, och innefattar äfven herdar». Expropriationsrätten utvidgas genom denna lag. Hvad beträffar lagen af 1892, innehåller den intet annat än bestämmelsen att jordlotternas storlek får vara högst en *acre* (0.4 hektar) i stället för högst en half *acre*, som förut varit fallet.

Lagen af 1896 innehöll blott smärre ändringar.

Däremot är *Labourers (Ireland) Act, 1906* synnerligt omfattande och betydelsefull. Den möjliggör att redan förefintliga arbetarbo-

städer och jordlotter blifva utvidgade och ökade, utan större omständligheter. Expropriationsförfarandet förenklas, särskildt därigenom att parlamentets bifall ej längre erfordras vid hvarje särskild expropriation. Grefskapsråden måste bistå kommunerna med lån. Dessutom bemyndigas *the Land Commission* att ur den irländska jordköpfonden utlåna 4,250,000 pund sterling (76,500,000 kronor) att användas [för jordbruksarbetares bostäder och jordlotter. Ränta och amortering bli lika med hvad som gäller för de öfriga lånen ur jordköpfonden — d. v. s. $3\frac{1}{4}$ procent annuitet och 68 $\frac{1}{2}$ års återbetalningstid. Distriktsråden förpliktas att hvarje år till departementet för lokalstyrelsen inlämna utförlig statistik och redogörelse för sin verksamhet under arbetarbostadslagstiftningen. Enligt de uppgifter, som omfatta verksamheten till midsommar 1905, hade 19,000 nya landtarbetarebostäder uppförts till en genomsnittlig kostnad af 150 pund (2,700 kronor).

5. Jordköplagen af 1903.

Den nästa irländska uppgift, som den konservativa engelska regeringen tog i hand, var jordfrågans definitiva lösning, som man nu ansåg sig böra söka uti främjandet af uppkomsten af själfägande bönder. Denna sträfvan understöddes genom den af Plunkett 1889 startade organisationsrörelsen bland Irlands jordbrukare, hvarigenom dessa medels förbättrad teknik och Kooperation börjat att höja sin yrkesduglighet och det irländska jordbrukets produktivitet. Då irländarne själfva visade sig inse, att jordbrukets höjande som produktionsart vore en nödvändighet lika väl som förbättringen af jordegendoms- och arrendeförhållandena, ökades engelsmännens vilighet att fullfölja jordlagstiftningen med en ny kraftåtgärd. Viligheten i denna riktning stegrades ytterligare, då i januari 1903 en konferens af irländska jordägare och arrendatorer uttalade sig för en fortsättning af jordköplagstiftningen såsom enda möjliga sättet att bringa den irländska jordfrågan vidare fram mot sin slutgiltiga lösning. Med detta uttalande följde ett detaljeradt lagförslag, som i hufvudsak blef inkorporerad uti det af Wyndham 1903 för parlamentet framlagda förslaget till ny *Irish Land Act*. Detta blef lag i augusti 1903.

The Irish Land Act, 1903 åsyftar att åt de irländska jordägarne gifva starka motiver att sälja sin jord och att väcka eller stegra de irländska arrendatorernas begär att köpa jord, så att efter hand hufvudmassan af Irlands jord genom frivilliga aftal skall bli öfverflyttad från stora godsägares till småbönders ägo.

För detta ändamål är skattkammarministeriet i London bemyndigadt att försträcka ända till 100,000,000 pund sterling (1,800 millioner kronor) med säkerhet, för räntor och amortering, uti de fonder, som af parlamentet voterats för den irländska lokalförvaltningens olika ändamål. Det beräknas att dessa fonder räcka till att garantera ett statsförskott å ända till 152,000,000 pund sterling. Skattkammarministeriet anskaffar de nödiga pengarna genom att upptaga ett lån till $2\frac{3}{4}$ procent ränta — dock, under de första åren åtminstone, icke till högre belopp än fem millioner pund om året. Måste detta lån emitteras under pari, förfogar ministeriet öfver en särskild fond för att täcka den brist som då uppstår, i följd af att de slutliga låntagarna, de irländska arrendatorerna, under inga förhållanden betala mer än $2\frac{3}{4}$ procent ränta (plus $\frac{1}{2}$ procent amortering). Ehuru de ifrågavarande statsobligationerna garanteras på samma sätt som *Consols*, ha de måst emitteras mer än 12 procent under pari.

Lånet utbetalas kontant åt arrendatorerna af *the Estates Commissioners*, en myndighet på tre personer, som bildats inom *the Land Commission*, den myndighet i Irland som med domstols auktoritet fastställer arrendena samt leder hela administrationen af arrende- och jordköplagstiftningen. Mer än 5,000 (i vissa fall 7,000) pund sterling (enligt lagen af 1888 var maximum 3,000 pund) få icke utlånas åt hvarje särskild arrendator-köpare. Annuiteten är, som vi sett, $3\frac{1}{4}$ procent, och hela återbetalningstiden är $68\frac{1}{2}$ år. *The Estates Commissioners* kunna icke vägra jordköplån åt arrendatorer, då dessas häri genom ådragna årliga utbetalningar blifva från 10 till 40 procent mindre än deras genom domstol fastställda arrenden. Då arrendet fastställts för en första period af 15 år, måste fördelen af jordköp för arrendatorn uppgå till minst 20 procent och högst 40 procent af arrendet. Är arrendet fastställt för en andra period af 15 år, måste jordköpfördelen uppgå till minst 10 och högst 30 procent af arrendet. De arrendatorer, som ännu icke ha lagligt fastställda arrenden, måste begära arrendelagarnas tillämpning genom *the Land Commission*, innan de kunna fordra att 1903 års jordköplag skall tillämpas på dem.

Detta är den lockelse, som nu skall förmå den irländske arrendatorn att bli jordägare. Han har icke stort annat att göra, än att besluta sig för att (med sina arfvingar) under $68\frac{1}{2}$ år betala 10—40 procent mindre (som annuitet) än förut (som arrende) — ett beslut, som icke torde förefalla allt för smärtsamt ens för en man med ett så paradoxalt lynne som den irländske bonden.

Det fordras dock att jordägaren frivilligt är med på affären. Det gäller således att se till, hvilka lockelser till jordförsäljning, som den nya lagen erbjuder honom. Då han har sin jord utarren-

derad med lagligt fastställt arrende för en första period af 15 år, kan han vid jordförsäljning icke erhålla mindre pris än 18·5 och icke mer än 24·5 gånger den årliga arrendesumman. Är jorden utarrenderad för en andra period af lagligt fastställt arrende, blir jordpriset icke mindre än 21·5 och icke mer än 27·7 gånger den årliga arrendesumman. Försäljningssumman blir emellertid icke hans personliga egendom, utan blir, liksom den jord han sålde, familjeegendom, och han erhåller själf blott $3\frac{1}{4}$ procent årlig ränta på försäljningspriset. Detta är i regel ansenligt mindre än han har som jordägare, och det synes därför vara klen beställt med hans privatekonomiska motiv att sälja sin jord. Staten kommer honom emellertid till hjälp med en gratifikation på 12 procent å försäljningspriset, och denna gratifikation blir försäljarens personliga egendom, icke familjeegendom. Parlamentet har ställt 12,000,000 pund sterling till förfogande för sådant ändamål. I trots häraf skall jordägaren likväl förlora inkomst genom att sälja sin jord — utom då denna är starkt skuldbelastad och då jordägaren tillgriper den af lagen tillåtna metoden att direkt till *the Land Commission* sälja herrgården och den till denna hörande delen af jorden — och sedan köpa den tillbaka med af *the Land Commission* försträckta penningar, enligt alldeles samma metod som skulle tillämpats, om han varit en arrendator på sin egendom. Han kan visserligen aldrig på detta sätt få låna mer än en tredjedel af egendomens hela värde; men det kan ofta vara fallet att en dylik operation ger till resultat en något högre inkomst än jordägaren förut haft som arrendemottagare.

Godsägarens fördel af att sälja är således ingalunda lika enkel och klar som arrendatorns fördel af att köpa; men godsägaren åtnjuter genom försäljningen af sin jord en mängd smärre ekonomiska och sociala fördelar, som visserligen till stor del icke bestå i annat än bortfallandet af den särskilda ekonomiska risk och sociala olägenhet, som vidlåter godsägarens ställning i det moderna Irland, men icke därför faller mindre tungt i vågskålen.

Jordköpen måste gälla hela gods på en gång, och måste därför arrendatorerna komma öfverens om samtidig och enig aktion. Dock kan *the Land Commission* under vissa omständigheter behandla en del af ett gods såsom »ett gods» enligt lagens mening, och har dessutom rätt att inköpa ett gods, om två tredjedelar af arrendatorerna kommit öfverens med jordägaren om ett köp, som öfverensstämmer med lagens fordringar. *The Land Commission* får dock aldrig ha på hand för mer än 90 millioner kronor osåld jord. Alla jordköp af *the Land Commission* måste genomföras utan förlust — utom hvad beträffar *congested estates*, d. v. s. gods med ett stort antal småbrukslägenheter, hvilkas innehafvare äro oförmögna att vinna en tillräcklig bärgning genom jordbruket och samtidigt sakna möjligheter för till-

räckliga biförtjänster. Sådana gods få inköpas och säljas med förlust för staten, på det att denna deficithushållning inom småbruket må kunna utrotas. Samhället köper sig fritt från ett socialt ondt. I grunden innebär hela den irländska arrende- och jordköplagstiftningen intet annat, än att England genom användandet af tvångsmetoder samt genom pekuniära uppoffringar söker häfva denna sjukdom i den brittiska samhällskroppen, »den irländska frågan», särskildt jordfrågan, som uppstått genom den engelska statens våldshushållning i Irland i äldre tider.

I detta sammanhang må framhållas, att lagen af 1903 inför ett par nya drag i den irländska jordlagstiftningen genom att gifva »vräkta» arrendatorer rätt till hjälp för jordköp samt genom att göra äfven icke utarrenderade delar af godsen till föremål för köpen och genom att särskildt sörja för utvidgningen af alltför små jordbrukslägenheter. Före 1903 hade denna senare verksamhet legat i händerna på *the Congested Districts Board* och varit begränsad till vissa delar af landet, kallade *Congested Districts*. Numera har *the Land Commission* att med lån och eventuellt med penninguppoffringar kraftigt understödja detta arbete samt är icke begränsad till *Congested districts*, utan kan utföra reformen hvar helst den är af behofvet påkallad, i det att hvarje gods, där detta är fallet, förklaras vara *a congested Estate*. Definitionen på ett sådant är: ett gods som minst till hälften är uppdeladt i jordbrukslägenheter, hvilka ej äro upp-taxerade till mer än 90 kronors årlig afkastning, eller ett gods som till hälften består af mossar och berg eller till en fjärdedel består af oskiftad jord. Förlusten för *the Land Commission* vid köp, melioration och försäljning af dylika gods får icke något år öfverstiga 10 procent af den under året uppnådda totala försäljningssumman.

6. Jordlagstiftningens närvarande verkningar.

Den nya lagen har varit i tillämpning sedan den 1:sta november 1903. Till den 30:de november 1907 hade öfver 20,000,000 pund sterling (mer än 360,000,000 kronor) försträckt som lån till 54,482 arrendatorer-köpare, eller omkring 6,600 kronor i genomsnitt till hvar och en. Mellan 1869 och 1907 (inklusive) hade sammanlagdt lämnats i lån 45,660,000 pund sterling (821,880,000 kronor) åt 134,300 arrendatorer-köpare, eller i genomsnitt 6,120 kronor per man. Af statistiken för 1903—1904 framgår, att arrendatorernas årliga utbetalningar för lånen blefvo 25·8 procent mindre än deras arrenden varit. Jordpriset utgjorde i genomsnitt 22·9 gånger arrendet.

Ehuru lagen af 1903 sålunda redan hunnit att uppvisa kraftigare verkningar än någon af de tidigare irländska jordköplagarna, är det

sannolikt att fortsatt lagstiftning blir af nöden. Det har nyligen upprepade gånger anmärkts i parlamentet, att de administrerande myndigheterna (*the Estates Commissioners*) ej förmå bedrifva sitt arbete raskt nog. I juli 1908 påvisades, att ansökningar om jordköp för ett sammanlagdt belopp å 1,134,000,000 kronor hopat sig, och att det gick mycket långsamt att få försäljningsaftalen till stånd. Delvis torde detta bero därpå, att den låga kursen på brittiska statsobligationer för närvarande gör affären tämligen dyrbar för staten, som därför ej brådskar med att tillhandahålla de nödiga kontanta medlen. Å andra sidan är det tydligt, att många irländska jordägare vägra att sälja — dels för att drifva upp jordpriset och dels därför att de sakna ett tillräckligt starkt privatekonomiskt motiv att inlåta sig på ett för arrendatorerna och myndigheterna antagligt försäljningsaftal. I de delar af landet, där arrendatorerna sköta sig bäst och äro minst villiga att deltaga i agitationen mot jordägarna och regeringen, där finns det i regel öfver hufvud ingen grund för jordägarna att sälja sin jord. Dessutom äro ägarna af goda betesmarker oftast ovilliga att sälja, enär de af boskapsspekulanter kunna erhålla högre arrenden, än de under jordköplagstiftningen möjliga jordpriserna kunde uppväga.

Det finns därför alltjämt stora landsträckor i Irland, hvilkas arrendatorer ej under närvarande lagstiftning kunna bli ägare till jorden, utan nödgas fortsätta att betala arrenden, som med omkring 25 procent öfverstiga de annuiteter, som arrendatorerna i andra delar af landet betala, för att efter mindre än 70 år bli jordägare. Det ligger nära till hands att som botemedel mot denna olikställighet begära en expropriationsparagraf, motsvarande den som finnes i den engelska småbrukslagstiftningen.

Å andra sidan är det långt från klart, hur de jordköpande arrendatorernas ekonomiska framtid kommer att gestalta sig. Skola de bli i stånd att afbetala sin skuld till staten på de nu fastställda villkoren? Skola de såsom själfägande småbönder höja sin låga lefnadsstandard och förbättra sitt primitiva jordbruk? Det är ju icke i första hand detta framstegsbegär, utan lockelsen att ha 25 procent mindre utbetalningar för jorden, som förmått dem att begagna sig af jordköplagstiftningen. Skola de nu och i framtiden kunna hålla sin jord tillräckligt skuldfri, för att det med så stora finansiella uppförfningar af staten skapade hemmansägaresystemet skall blifva bestående, icke blott rent formellt, utan äfven till gagnet? En så grundlig och opartisk utländsk kännare af de irländska jordförhållandena, som dr Moritz Bonn, säger härom: »man kan lugnt förutsäga, att lagen af 1903 kommer att med stor kostnad för staten gifva upphof till en klass af själfägande småbönder, som sedermera bli nödsakade att åter uppgifva sin ekonomiskt själfständiga ställning».

Lagstiftaren har visserligen sört för, att de f. d. arrendatorer, som äro på väg att blifva hemmansägare, kunna hindras från att vidtaga åtgärder, som direkt motsäga lagstiftningens mening, hvilken ju är att upprätta en själfägande bondeklass med tillräckligt stora gårdar för innehafvarnes fulla bärgning. Allt sedan 1881 har den irländska jordlagstiftningen innehållit stränga förbud mot delning af de nyupprättade småbrukslägenheterna. I stället för att tillstådja gårdens delning mellan arftagarne påbjuder lagen, att myndigheterna (*the Land Commissioners*) skola sälja gården för arfvingarnas räkning samt eventuellt bestämma, hvilken af dessa senare som skall öfvertaga gården. Utarrendering, utan medgifvande af *the Land Commission*, är äfvenledes förbjuden. Dessutom är det bestämdt att en arrendegård, som friköpes med lån från staten, icke får af innehafvaren intecknas för en summa som öfverstiger tio gånger den annuitet, som hvilar på gården då inteckningen tages.

Dessa bestämmelser, hur berättigade och nyttiga de än äro, kunna dock icke afvärja bankrutten, nu och i framtiden, då de nya hemmansägarna sakna de personliga och materiella förutsättningarna för en framgångsrik hushållningsverksamhet. Den nye hemmansägarens uppfostran till en duglig agrarisk producent och hans indragning i lämpliga ekonomiska organisationer, som stödjade och leda hans hushållningsverksamhet, äro lika nödvändiga villkor för hans bestånd som en lagstiftning, hvilken hindrar för långt drifven hemmansklyfning och skuldsättning.

Detta uppfostrings- och organisationsbehof har, äfven det, fått sitt officiella erkännande och har blifvit föremål för lagstiftarens omsorger, ehuru mycket naturligtvis lämnats åt den enskilda företagsamheten. Det är ju denna senares utveckling samt inledande och kvarhållande på de rätta banorna, som frågan gäller. Det irländska folket behöfver icke blott politisk frihet och en omhvälfning af jordegendomsförhållandena, utan behöfver också ekonomisk själfuppfostran. Irländarnes ekonomiska anlag hafva stannat i utvecklingen i följd, af de ogynnsamma politiska och socialekonomiska förhållanden, som England påtvingade dem i det förflutna. De hafva åtskilligt af en ren personlighetsutveckling att taga igen, innan de med utsikt till framgång kunna deltaga i det moderna, på en gång nationella och internationella samhällslifvet. Irländarens ekonomiska intressen hafva hittills varit för svaga. Han har alltför villigt låtit sig nöja med en ekonomisk lefnadsstandard alldeles nere vid svältgränsen och har haft allt för litet häg att göra sig förtrogen med nutidens metoder att eröfra välståndet. Den förtviflade politiska kampen har kommit honom att glömma, att ekonomisk kraft är ett grundvillkor för politisk kraft.

Irlands ekonomiska själfuppfostningsrörelse började 1889 och ledde 1894 till grundandet af *the Irish Agricultural Organisation Society* (vanligen kallad *I. A. O. S.*), en organisation af kooperativföreningar bland jordbrukare, bildad enligt mönster af *the Cooperative Union* i England, men afpassad efter de irländska småböndernas behof. Grundtanken är, att småbrukarne endast genom samverkan, men omöjligt genom isolerad hushållning enligt gammal bondemetod, kunna bedrifva sin näringsverksamhet på ett tidsenligt sätt — d. v. s. med nutidens tekniska utrustning och med nutidens affärsmetoder. Småbrukarne måste hafva mejerier, slakterier och en del dyrbarare jordbruksredskap gemensamt. De måste gemensamt göra vissa inköp och försäljningar. Ekonomisk samverkan är för dem ett livsvillkor, emedan de endast genom samverkan bli i stånd att tillämpa just de produktionsmetoder, som gifva åt stordriften en obestriddig öfverlägsenhet äfven inom jordbruket. Det äldre småbrukarsystemets mest karaktäristiska drag, den afundsjuka ekonomiska isoleringen af hvar liten bondgård från alla andra, måste utrotas genom uppfostran till systematisk ekonomisk samverkan.

Sir Horace Plunkett, rörelsens första ledare och förste president för *I. A. O. S.*, uppger i sin bok *Ireland in the new Century*, att organisationen redan 1903 omfattade öfver 800 kooperativföreningar, af hvilka 360 voro mejeriföreningar, 200 jordbrukskreditbanker, 140 inköps- och försäljningsföreningar, 40 hönsriföreningar, 50 hemindustriföreningar samt de öfriga bildade för biskötsel, linodling, svin-skötsel o. s. v. Medlemsantalet uppgick till 80,000, motsvarande 400,000 personer. Totala omsättningen uppgick till 36,000,000 kronor. Att döma af årsredogörelsen för 1905—06* var särskildt antalet kreditbanker samt inköps- och försäljningsföreningar stadt i tillväxt. I själfva verket torde just dessa arter af föreningar hafva särdeles viktiga, allmänna uppfostrande och organisatoriska uppgifter att fylla.

Hela denna agrariska organisationsrörelse har föröfrigt gjort så goda framsteg, att den ådragit sig uppmärksamhet utanför Irlands gränser och blifvit föremål för utlandets intresserade studium samt gifvit upphof till en liknande organisation för det mindre jordbruket i England.

Irland saknade emellertid ett jordbruksdepartement och saknade därmed det nödiga statliga stödet för jordbrukets omorganisering och jordbrukareklassens uppfostran enligt nutidens kraf. För att diskutera sättet att afhjälpa denna brist sammanträdde på hösten 1895 under Plunketts ordförandeskap en kommitté (bekant under benämningen *the Recess Committee*), sammansatt ur alla Irlands politiska partier och ur många olika samhällsklasser. Kom-

* *Report of the Irish agricultural society, ltd, for the year ending 30: th June 1906, Dublin 1906.*

mittén lät öfver hela Europa undersöka, hur ett regeringsdepartement i våra dagar bäst främjar utvecklingen af jordbruk och industri. På hösten 1896 hade kommittén färdigt sitt förslag om upprättandet af ett nytt regeringsdepartement för Irland, ett kombineradt jordbruks- och industridepartement, med en chef som skulle vara omedelbart ansvarig inför parlamentet — icke medelbart genom statssekreteraren för Irland, såsom fallet förut varit med de irländska förvaltningscheferna. Efter ihärdig påtryckning från irländarnas, folkets såväl som parlamentsledamöternas sida, antog parlamentet 1899 en lag gående i den antydda riktningen. Det nya regeringsdepartementet fick namnet *Department of Agriculture and technical Instruction for Ireland* och är i många afseenden olikt *the Board of Agriculture* i England.

Det nya departementet började sitt arbete i april 1900. Statssekreteraren för Irland är alltid själf departementets president. Under honom ledes det af en permanent vice-president, direkt ansvarig inför parlamentet. Departementets ena hufvuduppgift är att gifva enhetlig och noggrann tillämpning åt all lagstiftning, som äsyftar att skydda jordbruket mot naturliga faror (t. ex. kreaturspest och insektpest) samt jordbrukarne mot förfalskade gödnings- och foderämnen och dåliga utsäden samt mot konkurrensen af förfalskade landtmannaprodukter. En särskild afdelning har att vaka öfver fiskerinäringens intressen. Vidare hafva olika offentliga institutioner för landtmannautbildning samt för industriell uppfostran och för konstindustriell undervisning blifvit sammanförda under det nya departementets enhetliga ledning. Slutligen har departementet synnerligt vidsträckta befogenheter och goda resurser för att direkt ingripa i och leda utvecklingen af jordbruk, skogsbruk, trädgårds-skötsel, hemindustri, hafsfiske och inlandsfiske, transportförhållandena för jordbrukets, fiskets och hemindustriens produkter samt befolkningens hela tekniska och ekonomiska uppfostran och fackbildning. Parlamentet voterar hvarje år de nödiga medlen, i öfverensstämmelse med behovet inom dessa departementets olika verksamhetsgrenar.

Grundsatsen, att staten kan och bör utöfva en organiserande och ledande såväl som en uppfostrande verksamhet inom näringslivet, har med synnerlig klarhet kommit till uttryck uti det nya irländska regeringsdepartementet. Det är här icke blott fråga om, att »staten hjälper folket att hjälpa sig själf». Framförallt gäller det ett utnyttjande af statens öfverlägsna organisationskraft och en systematisk samverkan mellan statlig och frivillig organisation inom det ekonomiska lifvet. Det nya departementet måste därför på det sorgfälligaste upprätthålla kontakten med det praktiska lifvet och med alla samhällsklasser. Detta underlättas därigenom, att landets samtliga folkvalda lokalmyndigheter (grefskapsråden) utse medlemmar

uti permanenta representativa kommittéer, som äro inkorporerade uti departementet och vid sina sammanträden hafva departementets president eller vice-president till ordförande. Den särskildt för jordbrukets ärenden utsedda kommittén kallas för *the Council of Agriculture* och har 102 valda medlemmar, som utses för tre år. *The Council* utser underkommittéer, *Boards*, som hafva icke blott rådgifvande uppgifter, utan dessutom äga veto mot departementets förslag till användning af en stor del af de till förfogande stående penningmedlen.

Slutligen bör framhållas, att reglementet för det nya departementet tar särskild hänsyn till den demokratisering af lokalstyrelsen, som infördes genom *Local Government Act for Ireland, 1898*. Departementets åtgärder kunna icke alltid likmässigt omfatta hela landet, utan måste ofta vara speciellt afpassade för rent lokala förhållanden. För att tillgodose detta senare kraf bestämmer reglementet för det nya departementet, att de rent lokala åtgärderna skola af departementet öfverlämnas till utförande åt särskildt för ändamålet af grefskapsråden eller stadsdistriktråden utsedda lokala kommittéer.

En af lagstiftningen oafhändig faktor i det nya systemet för Irlands agrariska lif, den frivilliga organisationsrörelsen bland landtmännen, får icke förgätas i detta sammanhang. Utan en stor utbredning och en stark verksamhet af de frivilliga jordbrukareföreningarna är det icke möjligt för den nya regeringsapparaten att till fullo förverkliga sina organisatoriska syften, sitt uppfostringsverk och sina reformplaner.

DEN INRE KOLONISATIONEN
I PREUSSEN

1886—1906

AF

PAUL BERGHOLM

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1909

INNEHÅLL.

	Sid.
Inledning	5.
I. Den statliga kolonisationen i provinserna Westpreussen och Posen 1886/1906.	
1. Kolonisationskommissionens organisation	12.
2. Förvaltningskostnader	16.
3. Kolonisationskommissionens uppgift	16.
4. Kolonisationskommissionens jordförvärf	17.
5. Mellantidsförvaltningen	21.
6. Kolonisationskommissionens parcelleringsverksamhet	24.
Koloniform	28.
Jordfördelning	29.
7. Kolonisternas förmögenhetskompetens	33.
8. Kolonisternas härstamning	34.
9. Kolonisationskommissionens frågeformulär	36.
10. Kolonisationsvillkor och rättsformer	36.
11. Om användningen af de olika rättsformerna	44.
12. Den egentliga kolonisationsverksamheten	46.
13. Kolonisationskommissionens verksamhet för de nygrundade kolonistlägenheternas understödjande och utveckling	48.
14. Kolonisationens räntabilitet	59.
15. Kolonisternas finansiella läge	62.
16. Den polska kolonisationsrörelsen	66.
17. Den preussiska s. k. regleringsverksamheten	72.
18. D:r E. Stumpfes kritik öfver den statliga kolonisationen i Posen-Westpreussen	74.
19. Några erinringar med anledning af d:r Stumpfes kritik	93.
20. Kolonisationskommissionens framtidsutsikter. Expropriationsrätt och nya hundra miljoner till kolonisationens fortsättande	97.
II. Den preussiska räntegårdskolonisationen 1892/1906.	
1. Den preussiska räntegårdslagstiftningen	102.
2. Räntegårdskolonisationens mål och medel	105.
3. Om grundandet af räntegårdskolonier	108.

4. Om åtgärder för underhållandet och befordrandet af de grundade rättegårdskoloniernas prestationsduglighet	113.
5. Utförandet af rättegårdslagarna af åren 1890 och 1891	116.
Rättegårdskolonisationens utveckling	117.
Rättegårdarnas storleksförhållanden	123.
Rättegårdarnas taxeringsvärden och köpepris	126.
6. Landtbanken i Berlin och dess parcelleringsverksamhet åren 1886—1902	130.
7. Den moderna rättegårdsbildningen i Pommern	140.
Tyska kolonisationsbolaget i Berlin	142.
Pommerska kolonisationsbolaget i Stettin	144.
Landtbanken i samarbete med generalkommissionen	146.
8. Parcelleringsverksamheten i de öfriga östpreussiska provinserna	148.
9. Jämförande öfversikt öfver de olika kolonierna med hänsyn till deras finansiella läge	151.
10. Om utförandet af 1900 års lag ang. mellankredit	153.
11. Om rättegården i arbetarekolonisationens tjänst	154.

Kolonisationslagar.

Lag ang. befordrandet af tysk kolonisation i provinserna Westpreussen och Posen, den 26 April 1886	157.
Lag ang. rättegårdar, den 27 Juni 1890	159.
Lag ang. befordrandet af rättegårdars upprättande, den 7 Juli 1891	161.
Utdrag af lag ang. privilegierad arfsrätt vid rante- och kolonisationsgårdar, den 8 Juni 1896	165.
<i>Litteratur</i>	169.

Inledning.

Med *inre kolonisation* förstår man i allmänhet de statliga åtgärder, som hafva till ändamål att genom skapandet af nya besittningsenheter åstadkomma en gynnsammare fördelning af jordbesittningen.

Tvenne vägar kunna leda till detta mål. Antingen kunna tvångsåtgärder vidtagas, i det att erforderliga jordområden för grundandet af nya kolonier *exproprieras* från storbesittningen, eller också kan statens ingripande blott afse att möjliggöra denna kolonisation och genom ändamålsenliga rättsbestämmelser och föranstaltanden befördra densamma. Den första af dessa vägar bör blott då beträdas, när jordbesittningsfördelningen lider af så svåra missförhållanden, att dess fortbestånd kan medföra faror för det ekonomiska och sociala lifvets sunda utveckling. I alla andra fall synes den andra vägen tillräcklig.

Väljes då den, så försiggår den inre kolonisationen enklast och tillika effektivast, om staten själf som sådan tager den om hand, vare sig genom upplåtande af egen besittning (domäner) till styckning och grundande af nya besittningsenheter, eller genom förvärf af erforderligt jordmaterial ur privat ägares hand. Mindre lätt låter sig kolonisationen genomföras, om staten inskränker sig till att genom lagstiftningen underlätta afsöndring af jordlotter från storbesittningen eller träffa andra liknande bestämmelser, hvilkas tillämpning och omsättning i praktiken öfverlämnas åt enskildt initiativ.

Vid den omfattande kolonisationsverksamhet, som bedrifvits i *Preussen* sedan tvenne årtionden tillbaka, ha båda dessa sistnämnda tillvägagångssätt praktiserats. Dels har preussiska staten på grundvalen af en lag af år 1886 själf bedrifvit kolonisationsverksamhet i provinserna *Westpreussen* och *Posen*, och dels har den genom sin s. k. räntegårdslagstiftning af åren 1890 och 1891 samt en del följande lagar möjliggjort och befördrat en vidsträckt privat kolonisationsverksamhet.

Föreliggande redogörelse öfver denna preussiska kolonisationsverksamhet gör ingalunda anspråk på att vara uttömmande. Syftet med densamma har ock i mindre mån varit att blotta alla detaljerna i den preussiska kolonisationsapparaten, än fastmera att lämna en så-

vidt möjligt öfverskådlig bild af den preussiska kolonisationsverksamheten i dess olika skeden och former, att skildra dess förutsättningar och mål, vägar och medel samt de resultat, som af verksamheten vunnits.

Konsten att kolonisera är i vårt land föga odlad. Det är därför icke blott af vetenskapligt intresse utan äfven af största praktiska betydelse att erhålla en noggrann kännedom om det, som i nyare tider eftersträfvats, uppnåtts och förfelats på den inre kolonisationens fält. Den preussiska kolonisationsverksamheten torde i detta afseende vara synnerligen förtjänt af vår uppmärksamhet. Studiet af densamma skall åtminstone föra oss till insikt om, huru utomordentligt komplicerad en planmässigt och intensivt drifven kolonisationsverksamhet i själfva verket är, och hvilken skicklig och omsorgsfull handläggning från början och till slut som kräfvades för kolonisationsföretagets lyckliga genomförande.

Förutsättning och mål för den inre kolonisationen i Preussen.

På grund af framställningens sammanträngda form kan här icke blifva tal om att skildra den preussiska kolonisationens historia. Några få spridda historiska antydningar få i stället tjäna såsom i någon mån belysande förutsättningen och utgångspunkten för denna kolonisationsverksamhet.

Ännu under det 18:e århundradet var det preussiska bondeståndet till största delen ofritt.

Fredrik den store af Preussen (1740—1786) nedlade mycken möda såväl på förbättrandet af bondeståndets ställning som på jordbruksnäringens höjande i alla afseenden. Därunder förvärfvade han sig ock namnet af Preussens störste inre kolonisor. De vidsträckta sumpmarkerna utmed Oder, från Küstrin till Stettin, samt i Warthe- och Weichsel-gebiten torrlades, förvandlades till relativt bördigt land och befolkades med kolonister från alla möjliga länder. Man har beräknat, att under Fredrik den stores tid omkring 900 kolonistbyar grundades med omkring 300,000 egentliga kolonister. Fredrik den store grundade dessutom kreditinrättningar för landbrukets behof, de s. k. »Landschaften», eller provinsernas hypoteksbanker.

Under 19:e århundradets två första decennier genomfördes bondefrigörelsen i Preussen. Den ekonomiska och rättsliga ofrihet, hvori det preussiska bondeståndet i århundraden befunnit sig, upphäfdes nu. Bönderna löstes från det underdånighetsförhållande, hvori de förut stått till sina godsherrar; bondebesittningen befriades från alla

de band, som förut hållit den ofri och sluten; fullständig frihet proklamerades inom jordbesittningens område; och härur utvecklade sig senare tiders frihet till köp och byte, sönderdelning och sammanslagning, skuldsättning och förpantning af marken.

De ledande statsmännen vid denna tid hade ställt stora förväntningar på den sålunda genomförda agrarreformen. »Ett allmänt uppsving i kultur, landtbefolkningens tillväxt, landtarbetareklassens moraliska och ekonomiska lyftning, de dugligaste arbetarnes ernående af betydande egendomsbesittning», detta och mycket mera väntade de.

Deras förväntningar blefvo icke uppfyllda. Agrarreformen hade närmast åstadkommit, att den förut slutna bondebesittningen nu öppnades och gjordes tillgänglig för tillfredsställandet af såväl storbesittningens utvidningsbegär som de egendomslöses jordhunger. Följden häraf var bondebesittningens hastiga minskning och en ytterligare skärpning i jordbesittningens ojämna fördelning. Från år 1816 till 1860 gingo sålunda i de ostelbiska provinserna 17,530 bondgårdar förlorade, motsvarande $\frac{1}{11}$ af all där befintlig bondejord.¹

I stället för landtbefolkningens väntade tillväxt inträffade motsatsen. Landtarbetarne, som förut befunnit sig å en med bönderna i någon mån likställd nivå gentemot den gemensamme godsherren, blefvo alltmera skilda från samhörigheten med den jord, på hvilken de lefde och arbetade; deras utsikter att någonsin själfva nå en oberoende jordbrukares ställning blefvo allt mindre, jämsides med det stora jordbrukets antagande af en alltmera kapitalistisk karaktär. Då så den uppvaknande storindustrien öppnade tillfälle till riklig arbetsförtjänst i städerna, där förströelse och frihet dessutom lockade de af landtlifvets enformighet uttråkade, så begynte en omfattande utvandring af landtarbetare till städerna.

Det var särskildt i de preussiska östprovinserna, som denna landtarbetareutvandring antog karaktären af en formlig massutvandring. Den enorma utsträckning, som utvandringen här tog på 1870- och 1880-talen, var så mycket mera oroväckande, och befolkningsförlusten gjorde sig här så mycket mera kännbar, som den träffade de glesast befolkade trakter i hela Tyskland.

Orsakerna till denna ostpreussiska emigration äro framförallt att söka i den ytterst ojämna och ogynnsamma jordbesittningsfördelningen.

Tyska riket låter ungefärligen i Elbelinjen sönderdela sig i två med afseende på jordbesittningsfördelningen afsevärdt skilda delar, på så sätt att öster därom storbesittningen (= jordegendomar af öfver 100 hektars storlek) och väster därom medelstora och mindre besittningar öfverväga. Under det i hela tyska riket storbesittningen upptager 24.4 % af jordbruksarealen, så uppgår den i de sex östra preus-

¹ Sering, M., Die innere Kolonisation im östl. Deutschland, sid. 49.

siska provinserna till 42 % i genomsnitt och i vissa provinser ända till 57 %.* Storbesittningen antager dessutom här mångenstädes latifundiekaraktär; jordbesittningar från 10,000 har och ända till 70,000 har påträffas sålunda.

I mån som erfarenheten gaf vid handen, att den genom agrar-reformen införda friheten inom egendomshandelns område medförde en betydande fara för den jordbrukande medelklassens bestånd, började rop att höjas efter statens reglerande ingripande, efter *återupptagandet af den statliga kolonisationen*.

Det gällde då i första hand att finna *rättsformer*, som å ena sidan skulle underlätta jordförvärfvet för mindre bemedlade kolonister, och å andra sidan säkerställa de nya besittningens enheterna för uppsugning, sönderstyckning och öfverskuldssättning.

Förutom det *ärfvliga arrendet*, som tidigare varit en flitigt nyttjad rättsform, ända tills den genom en lag af år 1850 förklarats för otillåten, och som allmänt ansågs värd att tagas i allvarligt öfvervägande, hade man i nyaste tider från mosskolonisationen i Hannover exempel på en annan därmed närbesläktad och för den äldre tyska rätten välkänd rättsform: *räntegården*. Denna rättsform, som innebär köp af egendom mot ränta, har det företrädet framför det ärfvliga arrendet, att den medgifver icke blott nyttjanderätt utan jämväl full äganderätt. Ränteskulden häftar som en reallast vid gården och förpliktar — liksom vid det ärfvliga arrendet — endast till den öfverenskomna räntebetalningen, men icke enligt hypoteksskuldens natur till betalandet af ett kapital.

En rättsform af denna art måste vara af så mycket större betydelse för en kolonisationsverksamhet, som Preussen vid denna tid alldeles saknade kreditinrättningar, som kunde bevilja kolonister tillräckligt höga ouppsägbara lån i och för inköp af jord och uppförande af nödiga byggnader.

Räntegårdsformen vann därför snart betydande förespråkare, bland hvilka särskildt må nämnas den Preussiska centralmosskommissionen, som år 1885 förklarade sig *för återinförandet af den under en tid förbjudna räntegårdsformen*. Därmed var frågan angående rättsform i realiteten afgjord.

1886 års lag angående befordrandet af tysk kolonisation i provinserna Westpreussen och Posen — den första i ordningen af de stora preussiska kolonisationslagarna — innehöll lagligt erkännande af räntegårdsinstitutionen. Genom denna lag förklarades räntegårdsformen tillåten vid den i egen hand koloniserande statens mellanhafvande med privata.

Det tillfredsställande sätt, hvarpå räntegårdsinstitutionen fungerade vid denna statliga kolonisation, föranledde utfärdandet af *Räntegårdslagen af den 27 juni 1890*, tätt följd af *1891 års lag angående befordrandet af räntegårdars upprättande*.

* Enligt 1882 års egendomsstatistik; se *Buchenberger*, Agrarwesen und Agrarpolitik I., sid. 424.

Den förstnämnda af dessa lagar förklarade rättegårdsformen tillåten äfven privata personer emellan, och 1891 års lag *öppnade statskrediten* för rättegårdskolonisationen samt ställde dessutom de preussiska skiftesmyndigheterna, de s. k. generalkommissionerna, till dess tjänst.

Om dessa båda kolonisationslagar som ett helt gäller, »att de äro att anse som en af den nyare lagstiftningens bästa skapelser» (Sering).

Det torde böra framhållas, att de afse en *bondekolonisation*, närmare angifvet: skapandet af medelstora och mindre jordbruk.

Nästa lagstiftningsåtgärd för kolonisationens vidkommande var »lag angående privilegierad arfsrätt vid ränte- och kolonisationsgårdar af den 8 juni 1896» (lagen om »*Anerbenrecht*»). Genom denna lag ville preussiska staten betrygga rättegårdarnas själfständighet äfven vid ägarens frånfälle genom att stadga, att rättegården icke fick skiftas mellan flera arfvingar, utan i odeladt skick skulle öfvertagas af den arfvinge, som arflåtaren därtill vederbörligen utvalt, eller ock den enligt gällande lag närmast arfsberättigade.

Vidare utfärdades år 1900 en lag angående beviljandet af *mellankredit vid rättegårdskolonisation*. Härigenom anslogos af räntebankernas reservfonder medel till en mellankreditsfond (»jordförmedlingsfond») af 10 millioner mark.

Slutligen utkom år 1904 en lag angående vissa villkor för tillstånds beviljande till uppförande af boningshus utom området för fastställda ortsbyggnadsplaner. Härigenom försvårades i viss grad den privata kolonisationsverksamhet, som under de sista åren ägt rum. Särskildt gäller detta om den *polska* kolonisationsverksamheten, mot hvilken den ock förnämligast var riktad.

Härmed är listan på de moderna preussiska kolonisationslagarna väsentligen afslutad. För de ändrings- och tilläggslagar som ytterligare tillkommit, skall i det följande redogöras, liksom äfven för det närmare innehållet i de ofvan uppräknade lagarna.

Den starka eggelse, som behöfdes för att framkalla denna preussiska kolonisationslagstiftning, härledde sig, såsom redan antydts, i främsta rummet ur iakttagelsen af den enorma ökningen i utvandring från östprovinserna. Kolonisationens närmaste mål var därför tänkt såsom ett *befolknings-politiskt*.

Detta gäller i alldeles särskild grad om den statliga kolonisationen i provinserna Westpreussen och Posen.

Dessa båda provinser hade vid slutet af 18:e århundradet eröfrats, eller rättare tagits från Polen. Westpreussen öfvergick som bekant i preussisk ägo vid Polens första delning år 1772 och Posen vid dess tredje delning år 1795. Den starka polska nationalkänsla, som gaf en sådan glans åt polackar-

nas sista förtviflade kamp för sin nationella tillvaro, har alltsedan lefvat kvar hos polackarna, äfven hos dem som kommit att blifva preussiska statsmedborgare. Tanken på ett nytt, fritt Polen har städse legat på djupet af deras medvetande och mer eller mindre märkbart tagit sig uttryck i deras sträfvan- den. De ha ock förblifvit fästade vid sina gamla provinser och där mången- städes bibehållit sig i majoritet gentemot tyskarna. Vid folkräkningen år 1890 utgjorde polackarna sålunda 59.3 % af befolkningen i provinsen Posen och 36 % af befolkningen i Westpreussen.

Att befästa och stärka det tyska befolkningselementet och det tyska inflytandet i dessa båda provinser var därför en viktig uppgift för tysk politik. Den fick sitt första uttryck i meromnämnda 1886 års lag angående befordrandet af tysk kolonisation i provinserna West- preussen och Posen, och är sålunda utgångspunkten för den statliga kolonisationsverksamhet, som i det närmast följande kommer att skildras.

FÖRSTA DELEN.

Den statliga kolonisationen i provinserna Westpreussen och Posen 1886/1906.

Den statliga kolonisationen i provinserna Westpreussen och Posen hvilat, såsom redan framhållits, på *lagen af den 26 april 1886 beträffande befordrandet af tysk kolonisation i provinserna Westpreussen och Posen*.¹

Som ett allmänt omdöme om denna kolonisationslag kan sägas, att den icke innehåller något öfverflöd af bestämmelser. Den anvisar behöriga penningmedel — 100 millioner mark — till kolonisationens bedrivande, angifver kolonisationens ändamål, nämligen det tyska befolkningselementets stärkande i provinserna Westpreussen och Posen, nämner vidare orden *bonde- och arbetarekolonisation* samt gifver ett par regler för penningmedlens användning. Därefter stadgas, att staten skall tillförsäkras skälig godtgörelseränta vid de nya besittningsheternas afyttring, samt uppräknas de rättsformer som vid kolonisationen äro tillåtna: köp mot kapital, köp mot ränta samt arrende.

Räntegårdsinstitutionen, som härmed införes i den preussiska lagstiftningen, blir endast såtillvida uppmärksammas framför de öfriga afyttringsformerna, att några lagparagrafer innehålla en del bestämmelser angående räntas aflösning och därmed sammanhängande förhållanden.

Lagens stadgande af *stämpel- och afgiftsfrihet* för alla offentliga handlingar för denna kolonisationsräkning, vidare om *årlig redogörelse* för lagens utförande inför landtdagen samt slutligen om tillsättandet af en *särskild kommission* för lagens utförande, utgöra resten af lagens innehåll.

Genom en *ändringslag af år 1898* höjdes den till kommissionens förfogande ställda fonden från 100 millioner mark till 200 millioner

¹ En fullständig öfversättning af denna lag meddelas å sid. 157.

mark, och år 1902 beviljade landtdagen ytterligare 150 millioner till denna fond, så att kommissionen vid 1906 års slut inalles erhållit 350 millioner mark till kolonisationens bedrifvande.

1. Kolonisationskommissionens organisation.

Den till utförande af kolonisationslagen af den 26 april 1886 kallade kommissionens sammansättning, säte, verksamhetsområde och befogenheter fastställdes genom en *kungl. förordning af den 21 juni 1886*.

Enligt denna förordning består

»Kolonisationskommissionen för Westpreussen och Posen»

af följande ledamöter:

- 1) öfverpresidenterna för provinserna Westpreussen och Posen;
- 2) fem statskommissarier, representerande hvar och en af ministerpresidenten samt jordbruks-, inrikes-, finans- och ecklesiastikministrarne;
- 3) öfriga af regeringen på tre år utsedda ledamöter, så att kommissionen inalles erhåller 15 ledamöter.

I spetsen för kommissionen står en af regeringen bland ledamöterna utsedd *president* med kolonisationsprovinsernas öfverpresidenter som ställföreträdare.

Dessa 15 medlemmar bilda kolonisationskommissionens s. k. plenum, som i alla viktigare ärenden har att träffa afgörande. Enligt för kommissionen gällande instruktion äro följande ärenden underställda dess pröfning och beslutfattning:

- 1) det geografiska bestämmandet och begränsandet af de områden, där inköp för kolonisationsändamål kunna ställas i utsikt och förberedelser för jordförvärf och kolonisation sålunda böra vidtagas;
- 2) beslut angående inköp af jordegendomar och fastställande af de prisgränser, inom hvilka köpafval kunna afslutas;
- 3) bifall till uppförande af byggnader, till meliorationer och industriella anläggningar;
- 4) fastställande af de utarbetade kolonisationsplanerna;
- 5) fastställande af statskassans godtgörelse jämlikt § 2 i lagen af den 26 april 1886;
- 6) fastställande af normativbestämmelser att läggas till grund för kolonistkontrakt;
- 7) uppställande af kolonisationskommissionens budget för hvarje räkenskapsår; denna budget skall af statsministeriet godkännas och får utan denna myndighets medgifvande icke öfverskridas;
- 8) fastställande af årsredogörelsen till kungl. statsministeriet;
- 9) förordnande af underkommissioner eller särskilda kommissarier, vid erforderliga fall.

Då kommissionen icke är församlad, äger presidenten att i särskildt brådskande fall själfständigt afgöra och besluta. Om hvarje

sådant beslut skall meddelande hos kommissionen göras vid dess omedelbart därpå följande sammanträde.

Kommissionen har sitt säte i provinshufvudstaden Posen och sammanträder antingen på i förhand bestämda tidpunkter eller ock på presidentens särskilda kallelse. Antalet årliga sessioner har hittills varit högst 5, lägst 2, eller genomsnittligt 3, med i medeltal 5 sessionsdagar och nära 200 behandlade ärenden per år.

Kommissionens verksamhet står under uppsikt af statsministeriet och har att rätta sig efter de ledande synpunkter, som därifrån anvisas.

Under denna högsta instans kommer nu själfva *Kolonisations-ämbetsverket*. Denna centrala del af kolonisationsapparaten har under verksamhetens förlopp undergått betydande förändringar i sin organisation.

Före år 1897 var kolonisationsämbetsverket uppdeladt i tre särskilda afdelningar: *en* för rena kolonisationsangelägenheter, *en* för inköp och mellantidsförvaltning och *en* för meliorationstekniska och byggnadsangelägenheter samt i samband med skiftningen stående landtmäterigöromål.

Härmed följde emellertid den olägenheten, att ett och samma kolonisationsföretag måste behandlas i alla tre afdelningarna, hvarvid *enhetlighet* svårligen kunde förlänas åt det enskilda företaget. Allt tydligare framträdde nödvändigheten af att hvarje kolonisationsgods uppfattades som en enhet, hvars förvaltning, skiftning och kolonisation omhänderhades och leddes af en enda vilja.

År 1897 verkställdes ock en reorganisation af kolonisationsämbetsverket, som realiserade ofvan antydda önskemål.

I stället för de förutvarande tre afdelningarna, inrättades nu en rad af underkommissioner eller s. k. »*Dezernates*», som hvar för sig handlägga alla kolonisationsgöromål inom ett visst distrikt och därinom leda verksamhetens olika grenar.

Denna organisation af kolonisationsämbetsverket visade sig vara synnerligen förmånlig och möjliggjorde i viss mån det betydliga uppsving, som kolonisationsverksamheten tog kort efter dess genomförande.

År 1897 bestod det reorganiserade kolonisationsämbetsverket af 10 Förvaltningsdezernate jämte den tekniska byråns 4 Dezernate. Vid 1906 års slut funnos 20 förvaltnings- och 10 tekniska Dezernate förutom en särskild räkne- och revisionsbyrå, samt en upplysningsbyrå.

Antalet årligen behandlade ärenden hade samtidigt vuxit från omkring 50,000 år 1897 till öfver 300,000 år 1906.

Dessa siffror gifva en föreställning om omfattningen af den verksamhet, som kolonisationsämbetsverket har att utföra. Denna verksamhet omfattar väsentligen följande punkter:

- 1) jordförvärf, jämte aflösning af skulder och andra bördor;
- 2) jordegendomarnas sättande under mellantidsförvaltning, med särskild hänsyn till deras senare parcellering, nämligen genom:
  - a) reparationer af fallfärdiga ekonomibyggnader, inventarieökning m. m.;
  - b) kulturtillståndets höjande genom *meliorationer*, d. v. s. vårflodsanläggningar, vattenståndsregleringar, ängs- och mossodlingar, väganläggningar samt skogsvård,
  - c) uppförande af boningshus, stall, lador och hela gårdsanläggningar i för kolonisterna lämpliga och begärliga former;
- 3) kolonisationens förberedande genom följande åtgärder:
  - a) fastställande af ägogränser, landtmätning,
  - b) uppbäfvande af bestående offentliga förband,
  - c) utarbetande af kolonisationsplan och kolonisationsvillkor samt fastställande af själfkostnaderna,
  - d) materialanskaffning för kolonisternas byggen,
  - e) pröfning af ingångna kolonisationsansökningar;
- 4) den egentliga kolonisationsverksamheten, med följande åtgärder:
  - a) inhämtande af vederbörliga myndigheters tillstånd till kolonianläggning under föreläggande af kolonisationsplanerna; utarbetande af öfverskådliga framställningar af kolonisationsvillkoren i form af inbjudningar att bese de utlagda lägenheterna,
  - b) inrättande af provisoriska skolor för de inflyttande kolonisternas barn och provisorisk reglering af kolonisternas kyrkliga förhållanden,
  - c) uppförande af byggnader för offentliga ändamål, värdshus och enskilda kolonistgårdar på fiskalisk bekostnad, liksom äfven af baracker för tillfälligt härbärgerande af inflyttande kolonister,
  - d) uppställande af afyttringsvillkor för fiskaliskt uppbyggda värdshus och kolonistgårdar,
  - e) instruktion för och uppsikt öfver kolonisationstjänstemännen beträffande deras förhållande till kolonisterna i fråga om de provisoriska kontraktsuppgörelserna, försäkringarna och fördelandet till kolonisterna af de medgifna förmånerna under första året, bestående af lifsmedel, fria körslor m. m., anvisning på och öfverlåtande af byggnadsmaterial; och vidare i fråga om att gifva kolonisterna hjälp och ledning genom byggnadsplaner, som utarbetats af kolonisationskommissionens tekniska byrå, samt genom tillkallande af lämpliga byggnadsentreprenörer;
- 5) uppsikt öfver de bosatta kolonisterna och deras sammanslutning till föreningar, liksom de nya besittningensheternas slutgiltiga reglering, innefattande följande åtgärder:
  - a) pröfning af från kolonisterna ingångna ansökningar om successiv återbetalning af de af dem deponerade penningmedlen, om kompletteringslån, om anskaffande af kreatur, utsäde och fruktträdsplantor,
  - b) öfvervakande af de kontraktensligt bestämda försäkringsförpliktelsernas fullgörande från kolonisternas sida,
  - c) öfvervakande af kolonisternas betalningsförpliktelser, pröfning af ingående ansökningar om uppskof med förfallna förpliktelser och kontroll öfver kolonisternas kreatursskötsel, hvad särskildt från kommissionen *lånad boskap* beträffar,
  - d) ombesörjande af lagfart å kolonistaftalen,
  - e) kontroll öfver afyttring af kolonistlägenheter till andra hand, och arfsregleringar,
  - f) ombesörjande och ledning af kommunal- och fattigvård likasom äfven olycksfallsförsäkring, intill dess kommunbildningen genomförts,

- g) reglering af kolonisternas förbindelser till statskassan för de genom kommissionens försorg på statens bekostnad utförda dräneringarna genom grundande af offentliga dräneringsföreningar i enlighet med lagen af den 1 april 1879, liksom eggelse till bildande af låne- och sparkassor samt kreatursafvelsföreningar,
- h) organisation af kommun-, skol- och kyrkoförbund.

Högsta ledningen af hela den verksamhet, rörande hvars omfattning en skematisk bild här ofvan gifvits, omhänderhafves af de högre statsämbetsmän, som förordnats att biträda presidenten för kolonisationskommissionen. Som chefer för Förvaltningsdezernaterna fungera vanligen yngre regeringsassessorer och för de tekniska Dezernaterna regeringsbyggmästare. I egenskap af jordbrukssakkunnige biträda dessutom en eller flera kungl. ekonomiråd och storgodsägare.

År 1906 uppgick antalet af de sålunda tjänstgörande högre statsämbetsmännen till 35, förutom 5 jordbrukssakkunnige. Samtidigt uppgick antalet af kolonisationsämbetsverkets öfriga hjälpkrafter till inalles 538 personer, hvaribland särskildt må nämnas 71 landtmätare, 153 ritare, 184 sekreterare, byråttjänstemän och betjante, 51 byggnadsteknici m. fl.

Under denna nu skildrade centrala förvaltningsorganisation sortera kolonisationskommissionens verkställande organ: *godsförvaltarne* eller *kolonisationsförmedlarne*.¹

Om godsförvaltaren också endast har att utföra kolonisationskommissionens anvisningar och förordningar, så beror likväl kolonisationsverkets framgång i utomordentligt hög grad på hans duglighet. Han måste icke blott vara en utmärkt jordbrukare, utan öfver hufvud ett mönster i alla afseenden. Godsinspektör, koloniens sakförare och biktader, byggmästare, försäkringsinspektör, allt detta och mycket mera måste han vara. En godsförvaltare af rätta sorten är icke blott en rådgifvare utan en verklig fader för kolonien.

Godsförvaltaren är anställd med en månads uppsägning och är icke pensionsberättigad. Hans årslön uppgår, inberäknadt en del förmåner in natura, till 3,000 å 3,500 mark.

Provisioner förekomma icke; dock utdelar kommissionen några s. k. kolonisationspremier, hvilka emellertid lära vara synnerligen låga. Dessutom erhåller godsförvaltaren flyttningersättning, som utgår med 100 mark fast + 60 pf. per km. Denna ersättning, som ej utan skäl anses vara alldeles för låg, är för öfrigt synnerligen väl på sin plats, då godsförvaltaren i regel icke får genomföra hela kolonisationsförfarandet vid samma gods, utan efter vederbörande

¹ Antalet godsförvaltningar uppgick vid 1906 års slut till 502, hvaraf 180 storbruksförvaltningar. Vid dessa godsförvaltningar voro anställda 10 öfverförvaltare, 240 godsförvaltare samt 261 jordbrukssassistenter och bokhållare.

Dezernents godtfinnande får stanna kortare eller längre tid, allt eftersom han i mer eller mindre grad synes lämpa sig för den vid hvarje fall inträdande utvecklingsfasen af godsets kolonisation.

2. Förvaltningskostnader.

Kolonisationskommissionens förvaltningskostnader uppgingo vid 1905 års slut till sammanlagdt öfver 10⁵ millioner mark, motsvarande 11,3 % af totalinkomsterna. Huru förvaltningskostnaden ställt sig under de olika verksamhetsåren såväl absolut som relativt till kolonisationsresultatet d. v. s. antalet nygrundade kolonistlägenheter per år, framgår af nedanstående sammanställning.

År.	Förvaltningskostnader ¹⁾ .	Nygrundade lägenheter.	Omkostnad per lägenhet.	År.	Förvaltningskostnader ¹⁾ .	Nygrundade lägenheter.	Omkostnad per lägenhet.
	Mark.		Mark.		Mark.		Mark.
1886 . . .	52,969	142	1,139	1897 . . .	440,507	367	1,200
1887 . . .	108,820			1898 . . .	533,310	605	881
1888 . . .	156,023	166	940	1899 . . .	588,117	669	879
1889 . . .	191,146	191	1,000	1900 . . .	628,746	661	951
1890 . . .	244,602	173	1,414	1901 . . .	686,865	418	1,643
1891 . . .	304,892	193	1,580	1902 . . .	815,267	1,211	673
1892 . . .	366,327	270	1,357	1903 . . .	1,003,465	1,476	680
1893 . . .	385,437	241	1,600	1904 . . .	1,275,899	1,480	862
1894 . . .	396,286	222	1,785	1905 . . .	1,605,577	1,527	1,051
1895 . . .	404,166	186	2,173				
1896 . . .	399,667	191	2,092	1886/1905	10,588,088	10,389	1,019

Den årliga förvaltningskostnaden har sålunda stigit tämligen jämt från 53,000 mark under det första verksamhetsåret till 1,600,000 mark år 1905. Per nygrundad kolonistlägenhet uppgick förvaltningskostnaden vid 1905 års slut till i genomsnitt 1,019 mark.

Af kolonisationskommissionens årsrapporter framgår, att kommissionen framför allt genom en begränsning af sin tjänstemannapersonal sökt hålla dessa kostnader så låga som möjligt. Denna kommissionens sträfvan framträder synnerligen tydligt dels vid inköpsverksamheten, där taxeringen anförtrotts åt utomstående personer, och dels vid den fiskaliska byggnadsverksamheten, som kommissionen starkt begränsat, emedan eljest en betydlig ökning af arbetskrafter måst äga rum.

3. Kolonisationskommissionens uppgift.

Denna kolonisationskommission, för hvars organisation nu redogjorts, var kallad att lösa en lika betydande som svårlöst uppgift.

¹⁾ Löner, hyresbidrag, resekostnader o. s. v.

Kommissionen skulle inköpa lämpliga jordområden och på dem grunda kolonier af mindre bondgårdar och landtarbetareboställen, så var lagens bud. Klyftan mellan fattig och rik var i kolonisationsprovinserna synnerligen djup och svåröfverkomlig; det gällde för kommissionen att slå en brygga däröfver. Landtbruket led brist på arbetskraft; genom kolonisationen skulle denna brist afhjälpas. Hela denna sociala och ekonomiska uppgift skulle slutligen och framförallt stå i nationalpolitiska intressens tjänst. Härigenom blef kommissionens uppgift i hög grad komplicerad.

Rörande bästa sättet att utföra allt detta var så godt som intet föreskrifvet. Några få gränslinjer voro dragna, som icke fingo öfverskridas, men inom dessa gränser ägde kommissionen att själf diktera lagar för sitt görande och låtande. Denna frihet från tynande detaljbestämmelser är öfver hufvud ett utmärkande drag i den preussiska kolonisationslagstiftningen, hvilket denna framställning torde få tillfälle att ytterligare ådagalägga.

Kolonisationskommissionens första uppgift blef därför att utarbeta ett skema för sin kommande verksamhet. Den formulering, som kommissionen i 1887 års Denkschrift gaf åt sin uppfattning af kolonisationslagens innebörd i de där meddelade grundsatserna för ränte- och arrendegårdars grundande och för hela kolonisationen i öfrigt, vittnar om att kommissionen från början fattat sin uppgift med lifligaste intresse.

Genombläddrar man kommissionens synnerligen utförliga årsrapporter, »Denkschrifte», till den preussiska landtdagen, så finner man från år till år fortskridande förbättringar i det inslagna förfarandet och ett större mått af säkerhet i konsten att *grunda lifskraftiga, utvecklingsdugliga kolonier*. *Den icke minst betydelsefulla delen af kommissionens verksamhet ligger öfver hufvud just däri, att den på grundvalen af samlade erfarenheter utbildat en framgångsrik kolonisationsteknik och sålunda blifvit ett lärerikt föredöme för efterföljande kolonisationsföretag.*

Om den del af föreliggande redogörelse, som ägnas åt denna statliga kolonisationsverksamhet, möjligen kan förefalla oproportionerligt stor i förhållande till öfriga skildrade kolonisationsrörelser, så ligger orsaken därtill icke blott i det ojämförligt rikare material, som för studiet af denna verksamhet stått till buds, utan jämväl och i främsta rummet i insikten af ofvan påpekade sakförhållande. Ty ju noggrannare kännedomen är om den statliga kolonisationstekniken och den storartade apparat, som den konstruerat för sin omfattande verksamhet, desto lättare bör det tydligen vara att sätta sig in i och bedöma andra, enklare kolonisationsföretag.

4. Kolonisationskommissionens jordförvärf.

Genom kolonisationslagens germaniserande syfte gjordes kolonisationskommissionens verksamhet i flera afseenden komplicerad och

försvårad. Detta gäller framför allt om kommissionens *inköpsverksamhet*. Det nationalpolitiska intresset sammanföll icke alltid med det agrarpolitiska. Under de första åren koncentrerade sig kommissionen på förvärf af polska jordbesittningar samt sådana tyska, som voro på väg att öfvergå i polsk hand. Som de polska jordegendomarna emellertid befunno sig i ytterst låg kultur, så voro de första årens jordförvärf synnerligen oförmånliga, hvarför kommissionen snart såg sig föranlåten att alltmera låta lämplighetssynpunkten reglera sina jordinköp. Därtill kom, att de af den preussiska kolonisationspolitiken i sin starka nationalkänsla djupt kränkta polackarna intogo en alltmera fientlig hållning mot kolonisationskommissionens verksamhet, hvilket framför allt tog sig uttryck i växande obenägenhet att till något pris låta polsk jord öfvergå i tysk ägo. Som en gifven följd häraf måste kommissionen i allt större utsträckning tillfredsställa sitt jordegendomsbehof med förvärf ur tysk hand. Under det att af de första årens jordförvärf 90 å 100 % kommo från polsk hand, härrörde sålunda blott omkring 10 % af de senaste årens jordförvärf från detta håll. Af det totala jordförvärfvet vid 1906 års slut härrörde 32.2 % ur polsk och 67.8 % ur tysk hand.

Omfattningen af kommissionens jordförvärf framgår af Tab. 1. Efter de två första årens betydliga jordförvärf följer en nedgång, som i synnerhet åren 1896 och 1897 är anmärkningsvärdt stor. Genom den hårdt anlidade kolonisationsfondens höjning till 200 millioner mark år 1898 möjliggjordes den ökade omfattningen af kommissionens jordinköp från och med detta år, och 1902 års beviljning af ytterligare 150 millioner mark framkallar den betydliga stegringen i jordförvärfvets omfattning från och med detta sistnämnda år.

Under år 1906 går inköpsverksamheten, som synes, i någon mån tillbaka. Denna tillbakagång beror dels af bristande penningtillgång — af kolonisationsfondens 350 millioner mark återstodo vid 1906 års slut endast 13 millioner mark — och dels af minskad tillgång på större jordegendomar till salu.

Under det år 1903 509 större jordegendomar (gods) af 450 hektars medelstorlek och en sammanlagd areal af 230,000 har erbjödos kommissionen, inkom under år 1906 anbud på endast 368 gods af 275 hektars medelstorlek och en sammanlagd areal af 102,000 har. Samtidigt steg anbudet på bondgårdar till salu från att år 1903 omfatta 380 bondgårdar, med en sammanlagd areal af 16,000 har, till 869 bondgårdar om 28,000 har år 1906.

Af sammanställningen i Tab. 1 framgår, att kommissionen vid 1906 års slut inköpt inalles 590 gods af något öfver 500 hektars medelstorlek och 383 bondgårdar af omkring 50 hektars medelstorlek; sammanlagdt alltså 973 jordegendomar omfattande 325,994 har och betingande ett inköpspris af 292,541,661 mark.

Tab. 1. *Kolonisationskommissionens jordförvärf.*

1	2	3		4	5	6		7	8
		Areal, hektar.				Netto- inkomst per hektar, mark. ¹⁾	Inköpskostnad, mark.		
År.	In- köpta egen- domar.	I allt.	Per egendom.				I allt.	Per hektar.	Kol. 5: kol. 7 = = 1:
						<i>A. Inköpta gods.</i>			
1886	16	11,749·6	734	8·1	6,674,150	568	69·7		
1887	27	14,825·8	549	7·8	8,719,651	588	75·7		
1888	19	9,523·6	501	7·8	5,620,505	590	74·7		
1889	8	4,800·6	600	9·2	3,268,250	681	73·9		
1890	12	7,767·1	647	9·2	5,095,510	656	71·5		
1891	19	8,527·0	449	9·3	5,789,617	679	73·3		
1892	8	8,421·6	1,053	7·3	4,621,803	549	75·4		
1893	13	8,408·2	647	9·4	5,265,600	626	66·7		
1894	8	6,264·2	783	9·7	3,590,850	573	59·0		
1895	11	7,525·1	684	8·9	4,289,140	571	64·0		
1896	7	3,519·8	503	9·2	2,282,610	648	70·5		
1897	12	4,732·7	394	10·8	3,697,830	769	72·6		
1898	24	14,491·1	604	10·0	11,017,300	760	76·1		
1899	28	18,131·8	648	10·4	14,828,000	818	78·4		
1900	29	16,147·8	557	10·1	13,059,468	809	80·0		
1901	27	16,855·7	624	10·3	13,503,377	801	77·9		
1902	39	19,070·1	489	8·4	16,055,112	842	99·7		
1903	74	39,186·8	530	10·1	39,047,495	996	99·0		
1904	60	30,532·5	509	9·0	30,838,814	1,010	112·0		
1905	76	30,350·2	399	9·2	34,875,081	1,149	125·0		
1906	73	25,155·8	345	10·0	34,798,248	1,383	138·0		
1886/1906	590	305,987·1	519	9·4	266,938,411	872	93·2		
<i>B. Inköpta bondgårdar.</i>									
1886	3	110·84	36·9	11·2	88,845	802	71·0		
1887	13	575·42	44·3	10·5	352,080	612	58·3		
1888	10	602·17	60·2	10·5	429,200	713	67·8		
1889	4	38·17	9·5	11·5	25,060	657	57·2		
1890	2	7·76	3·9	14·5	9,110	1,174	80·7		
1891	—	—	—	—	—	—	—		
1892	1	0·62	0·6	13·9	450	731	52·4		
1893	1	16·43	16·4	6·5	5,765	351	53·8		
1894	—	—	—	—	—	—	—		
1895	1	41·29	41·3	16·5	31,000	750	46·0		
1896	—	—	—	—	—	—	—		
1897	7	106·04	15·1	11·8	106,100	1,000	84·5		
1898	9	337·63	37·5	11·0	460,800	1,365	123·8		
1899	7	375·91	53·7	8·8	431,200	1,149	130·8		
1900	10	427·45	42·7	9·8	426,964	999	102·2		
1901	8	163·12	20·4	13·2	224,750	1,377	104·0		
1902	41	2,936·76	71·6	10·6	3,039,418	1,035	97·7		
1903	39	2,865·35	73·5	11·3	3,296,618	1,150	102·0		
1904	49	2,576·16	52·6	10·6	3,104,644	1,205	114·0		
1905	82	4,311·00	52·6	11·5	6,155,343	1,428	124·0		
1906	96	4,514·60	47·0	9·8	7,415,903	1,451	146·0		
1886/1906	383	20,006·72	52·2	10·7	25,603,250	1,235	114·9		
A + B	973	325,993·82	335·0	9·4	292,541,661	894	94·9		

1) Efter bevillningstaxeringen.

Inköpspris. I motiveringen till 1886 års lag hade förutsatts ett genomsnittligt inköpspris af 560 mark per hektar. Detta prisläge öfverskreds redan första året, och mer än dess dubbla höjd uppnåddes vid de sista årens inköpsverksamhet. Äfven relativt till den inköpta jordens godhet, som i någon mån skulle framgå af dess bevilningstaxerade nettointkomst per hektar (kol. 5), är denna prisstegring oerhördt stor. *Förklaringsgrunden* ligger i främsta rummet i den *skarpa konkurrens* inom jordegendomsmarknaden, som kolonisationskommissionen haft att utstå från en del i nationalpolitiskt syfte arbetande, sannolikt med jesuitiskt kapital utrustade polska skiftesbankers sida. Äfven det år 1896 grundade aktiebolaget Landtbanken i Berlin har genom sitt uppträdande på jordegendomsmarknaden, företrädesvis i Westpreussen, bidragit till framkallandet och uppehållandet af prisnivåns onaturligt höga läge.

Det bör emellertid i detta sammanhang framhållas, att kolonisationskommissionens *taxeringsförfarande* icke varit i tillräcklig grad ägnadt att vid denna inköpsverksamhet tillvarataga statens intressen. Hvarje köp har visserligen föregåtts af en särskild taxering af den ifrågavarande egendomens värde. Härvid har emellertid ingen af kommissionens medlemmar eller ämbetsmän eller eljest någon representant för det fiskaliska intresset medverkat, utan hafva, enligt hvad 1887 års Denkschrift meddelar, utomstående privatpersoner, nämligen »närboende godsägare, arrendatorer och administratörer af otvifvelaktig sakkunskap och integritet med största beredvillighet ställt sig till kolonisationskommissionens förfogande. Tack vare denna oförfärliga medverkan har kommissionen icke behöft för ifrågavarande ändamål anställa egna tjänstemän i större antal», slutar citerade Denkschrift. Det är sålunda af sparsamhetsskäl som kommissionen uraktlåtitt att på ett betryggande sätt tillvarataga statens intresse på en för kolonisationens finansiella resultat så utomordentligt viktig punkt som inköpsverksamheten.

Tab. 2. *Jordförvärfvets fördelning inom kolonisationsprovinserna den 31 december 1906.*

1	2	3	4	5	6	7
Regeringsdistrikt.	Totalförvärf, hektar.	Däraf storbesitningsareal, hektar.	Reg.-distriktets hela areal, hektar.	Däraf storbesitningsareal, hektar.	Kol. 2 i % af kol. 4.	Kol. 3 i % af kol. 5.
Danzig	19,284	19,150	795,380	311,233	2.43	6.15
Marienwerder	76,127	70,793	1,757,043	846,971	4.34	8.36
Posen	105,650	97,475	1,751,270	984,915	6.03	9.90
Bromberg	124,932	112,232	1,144,880	631,127	10.91	17.78
Prov. Westpreussen . .	95,411	89,943	2,552,423	1,158,204	3.74	7.77
Prov. Posen	230,582	209,707	2,896,150	1,616,042	7.96	12.98
Summa	325,993	299,650	5,448,573	2,774,246	5.99	10.80

Tabell 2 angifver det totala jordförvärfvets fördelning inom kolonisationsprovinserna vid 1906 års slut. Hvardera provinsen innehåller två regeringsdistrikt: provinsen Westpreussen innehåller sålunda re-

geringsdistrikten Danzig och Marienwerder och provinsen Posen regeringsdistrikten Bromberg och Posen. Som af sammanställningen framgår, har jordförvärfvet koncentrerat sig på provinsen Posen och därinom särskildt på regeringsdistriktet Bromberg, där 11 % af yttinnehållet och närmare 18 % af storbesittningen förvärfvats af kommissionen. Det är framför allt ett område i sydvästra delen af regeringsdistriktet Bromberg och angränsande delar af regeringsdistriktet Posen, som utgör ett slags kolonisationscentrum. Det är närmare bestämdt kretsarna (Kreise) Gnesen, Znin och Wongrowitz i regeringsdistriktet Bromberg och kretsarna Wreschen och Posen-Ost i regeringsdistriktet Posen, som tillsammans konstituera ett område, där i genomsnitt 23 % af yttinnehållet och 36 % af storbesittningen förvärfvats af kolonisationskommissionen. I främsta rummet kommer kretsen Gnesen, där mer än $\frac{1}{3}$ af hela yttinnehållet och jämnt hälften af storbesittningen inköpts.

Det torde förtjäna att framhållas, att i de nämnda kolonisationsområdena det polska befolkningselementet är synnerligen kraftigt företrätt. I de fem uppräknade kretsarna utgöra polackarna sålunda i genomsnitt 75 % af befolkningen.

5. Mellantidsförvaltningen.

Enligt förordningen af den 21 juni 1886 beträffande kolonisationskommissionens sammansättning och verksamhetsområde m. m., skulle »den provisoriska förvaltningen af de inköpta jordegendomarna öfverlämnas åt distriktsregeringen, så länge och såvida icke kommissionen i och för kolonisationens förberedande eller utförande fordrar omedelbart förfogande öfver desamma». I öfverensstämmelse härmed ställdes ock till en början de förvärfvade jordegendomarna omedelbart efter köpet under vederbörande distriktsregerings förvaltning. Kommissionen fann emellertid snart, att denna förvaltning icke i önskvärd grad tjänade som en förberedelse för kolonisationen, hvarför den redan år 1888 själf öfvertog denna funktion.

Hvarje inköpt jordegendom ställdes därefter omedelbart efter förvärfvet under en af kommissionen utsedd godsförvaltares ledning. Denne hade sedan att, i enlighet med en af kommissionens landbruks-sakkunnige efter inhämtad kännedom om egendomens jordbruksförhållanden utarbetad plan, på egendomen införa och bedriva en rationell storbruksdrift, hvilken skulle fortsättas, tills det blef egendomens tur att skiftas.

Kommissionen hade ursprungligen tänkt sig, att denna mellantidsförvaltning i hvarje enskildt fall skulle blifva tämligen kortvarig. På grund af de båda första verksamhetsårens betydande jordförvärfvingo emellertid redan från början en del jordegendomar stå i en

ganska långvarig jordbruksdrift. De erfarenheter, som kommissionen därunder vann, föranledde en väsentlig utvidgning af programmet för kommissionens verksamhet.

Som förut antydts, hade kommissionen vid sina tidigaste jordförvärf väsentligen låtit leda sig af politiska skäl. Följden var, att de inköpta jordegendomarnas kulturtillstånd var synnerligen otillfredsställande och att betydande arbete erfordrades för att försätta jorden i produktivt skick. Åkerjorden var utsugen och illa brukad, vägar och diken igenvuxna och förfallna. Kommissionens afsikt hade varit att öfverlåta de erforderliga åtgärderna för jordens förbättring åt kolonisterna. Men den lärde sig under sin jordbruksverksamhet snart förstå nödvändigheten af att själf taga denna verksamhet om hand.

År 1888 inträffade nämligen i kolonisationsprovinserna ett ovanligt högt grundvattenstånd, som medförde i det närmaste fullständigt uteblifven rotfruktsskörd. Framförlatt på grund häraf beslöt kommissionen att genom omfattande dräneringar förbereda kolonisationen. Kolonisationspolitiska, finansiella och tekniska skäl voro härvid i lika grad vägande. Man hade icke rätt att vänta, att en kolonist, som brukade en utarmad, vattensjuk, föga eller intet gifvande jord, själf skulle kunna vidtaga erforderliga förbättringsåtgärder. Men dylika åtgärder voro nödvändiga, försåvidt hans landbruk skulle bära sig och han själf blifva i stånd att fullgöra sina betalningsförpliktelser.

Kommissionen beslöt därför att icke blott genom en rationell storbruksdrift utan jämväl genom omfattande jordförbättringsåtgärder sörja för den förvärfvade jordens höjande till en verkligt tillfredsställande, prestationsduglig nivå. En lång och kostsam omväg alltså, som dock, enligt hvad erfarenheten gifvit vid handen, säkrare och raskare fört till målet än den först inslagna vägen.

Mellantidsförvaltningens jordförbättringsarbete måste därför betraktas som en förberedelse för kolonisternas första inrättning och igångsättning af sin jordbruksdrift. De därunder fallande åtgärderna från kommissionens sida äro i hufvudsak följande:

1. systematisk dränering af all vattensjuk mark;
2. grundlig rensning och iståndsättning af de i regeln aldeles förfallna värflödesdikena, samt bättre underhåll af de offentliga vägarna;
3. förstärkning af egendomarnas dragkraft för att kunna prestera mera körslor;
4. förstärkt gödselproduktion genom ökad kreatursbesättning;
5. utbredd lupin- och seradellaodling i och för jordens gödning;
6. stegrad afkastning af jorden genom användning af artificiella gödningsmedel.

Alldeles bortsedt från dräneringskostnaderna, som bilda en fristående, på kolonisterna fallande utgiftspost, är det lätt insedt, att kommissionens förvaltningsverksamhet på grund af sin natur icke kan och icke får betraktas ur vanlig affärssynpunkt. Att genom intensiv, rationell jordbehandling skapa bärkraftig jord, är att ned-

lägga kapital för framtida vinst. Kolonisationskommissionens jordbruksdrift har därför kraft afsevärda tillskott.

Tabell 3 (sid. 24 och 25) angifver omfattningen af och kostnaden för denna kommissionens mellantidsförvaltning. Därvid har följts samma gruppindelning af de under förvaltning stående jordegendomarna, som kommissionen i sina årsberättelser använder.

Sammanställningen visar, hurusom från år till år allt flere jordegendomar och allt större areal stått under kommissionens förvaltning. De årliga tillskotten däremot visa, såväl till sitt totalbelopp som per hektar räknadt inom de olika förvaltningsgrupperna, stora oregelbundenheter. Det ena året är ett gynnsamt och gifvande år, då jordbruksdriften icke behöfver så stora tillskott och då de relativt driftsdugliga godsen t. o. m. prestera aktningvärda öfverskott, det andra året kan vara ogynnsamt och följaktligen kräfva betydande tillskott. Att exempelvis åren 1891/92 och 1901 voro synnerligen ogynnsamma skördeår, framträder tydligt vid en blick på tillskottssiffrorna. Vi se vidare att de till grupp IV hörande d. v. s. i det närmaste färdigkoloniserade jordegendomarna under de 8 senaste åren regelbundet lämnat öfverskott, hvilket ju måste anses vara ett för de därpå blifvande eller redan grundade jordbrukslägenheterna lyckligt förhållande.

Grupp II är af intresse såsom i viss mån utvisande, huru snabbt det förberedande kolonisationsarbetet bedrifves. Procentsatserna i kol. 7 synas gifva vid handen, att en större raskhet i kolonisationsförfarandet inträdt under de senaste åren. Detta står ock i öfverensstämmelse med det afsevärda förbilligandet af jordbruksförvaltningen, som, enligt hvad tillskottssiffrorna i kol. 17 gifva vid handen, inträdt under de senare åren.

De vid 1904 års slut färdigkoloniserade godsen, hvilka samtliga voro inköpta före år 1896, hade i genomsnitt kraft en kolonisationstid, räknad från jordförvärfvet till kolonisationens afslutande, af 6 år, hvaraf 2·8 år kom på jordbruksförvaltningen och 3·2 år på den egentliga kolonisationens genomförande.

För de år 1899 inköpta och vid 1906 års slut färdigkoloniserade godsen utgjorde motsvarande totaltid 4·9 år, hvaraf 2 år på jordbruksdriften och 2·9 år på kolonisationens genomförande. Ett raskare tempo har sålunda tydligen inträdt i kommissionens verksamhet i senaste tid.

Gentemot de skarpa anmärkningar, som kritiken riktat mot kommissionens tidsödande och dyrbara mellantidsförvaltning, sådan den tidigare gestaltat sig, finnes det därför möjlighet att hänvisa på en afsevärd förändring till det bättre i senare tid. Särskildt dr. Belgard ger för sin del ledningen af jordbruksdriften vid den statliga kolonisationen under dessa senaste år sitt fullaste erkännande.

Tab. 3. *Kolonisationskommissionens mellantids-*

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
År.	I. Nyförfärfade, eller högst 2 år under storbruksdrift stående jordegendomar.			II. Relativt driftsdugliga (mer än 2 år i storbruksdrift stående) jord- egendomar.			
	Antal.	Areal, hektar.	Tillskott, mark, per hektar.	Antal.	Areal, hektar.	% af hela förv.- arealen.	Tillskott, mark, per hektar.
1886/88 . . .	38	29,213	7.11	—	—	—	—
1889	31	21,260	4.31	2	4,773	12.3	17.60
1890	20	13,807	17.95	7	7,781	19.9	10.00
1891	18	11,885	22.63	18	15,997	34.8	6.60
1892	24	15,813	32.55	13	12,153	22.1	25.00
1893	17	16,631	27.64	14	13,749	21.2	1.90
1894	20	18,657	30.54	16	12,477	17.4	— 5.70
1895	23	19,083	19.31	17	16,719	22.1	3.80
1896	23	19,377	13.27	15	12,865	15.9	— 1.70
1897	18	12,294	18.05	15	15,019	17.9	1.60
1898	18	10,122	37.11	20	18,740	22.1	2.70
1899	32	18,927	39.41	23	19,413	21.0	— 10.60
1900	45	29,379	22.55	8	5,189	4.7	9.90
1901	45	26,499	51.45	17	13,293	11.4	23.30
1902	53	31,535	40.53	15	13,298	10.4	30.60
1903	76	38,460	27.22	15	11,987	8.0	0.01
1904	111	57,269	15.17	9	4,802	2.6	— 9.10
1905	81	33,712	6.79	10	5,834	2.8	— 7.70
1906	105	39,524	20.40	19	12,350	5.1	— 3.40

Han anser sålunda, att kommissionen i afkortandet af tiden för jordbruksförvaltningen af sina gods uppnått det mesta möjliga.

6. Kolonisationskommissionens parcellerings- verksamhet.

Då den inköpta jordegendomen tillräckligt länge stått under en rationell jordbruksdrift för att uppnå en tillfredsställande kultur-nivå, så vidtager, i mån som kommissionen det medhinner, den egentliga kolonisationsverksamhetens första skede: egendomens *skiftning* enligt en uppgjord *kolonisationsplan*.

Denna kolonisationsplan innehåller, förutom fullständig beskrifning af stamhemmanets läge, storlek och öfriga förhållanden, uppgift om antalet beslutade parceller, deras läge och storlek enligt verkställd uppmätning och kartläggning samt deras jordförhållanden, vidare uppgift angående den areal, som eventuellt reserverats för framtida behof (utvidgning af mindre jordbruks-

förvaltning. Omfång och kostnad.

III.			IV.			I + II + III + IV.		
I kolonisation inbegripna jordegendomar.			Jordegendomar med i allmänhet genomförd kolonisation, och med upplöst stordrift.			Samtliga under förvaltning stående jordegendomar.		
Antal.	Areal, hektar.	Tillskott, mark, per hektar.	Antal.	Areal, hektar.	Tillskott, mark, per hektar.	Antal.	Areal, hektar.	Tillskott, mark.
5	2,185	6 00	—	—	—	43	31,398	220,887
16	10,508	10 30	4	2,040	0 74	53	38,581	242,206
22	14,401	12 90	6	3,119	0 12	55	39,108	484,153
17	11,024	9 40	10	7,055	0 54	63	45,961	453,006
28	18,226	18 40	13	8,724	0 05	74	54,916	1,042,615
36	22,149	6 30	18	12,469	0 56	85	64,998	623,518
36	27,555	5 10	19	13,050	0 36	91	71,739	662,996
36	28,698	2 60	14	11,031	0 41	90	75,531	494,211
40	36,922	4 20	16	11,778	1 08	94	80,942	409,846
55	44,315	0 003	16	12,331	0 77	104	83,959	254,795
49	40,083	— 0 50	22	15,931	0 16	109	84,876	408,749
43	37,108	— 5 30	27	17,215	— 5 41	125	92,663	251,409
66	57,147	— 19 90	32	17,814	— 2 57	151	109,529	518,910
61	49,811	13 40	39	26,829	— 0 45	162	116,432	2,326,807
61	48,163	17 40	52	33,918	— 0 61	181	126,814	2,499,071
84	64,088	— 5 00	53	34,873	— 0 26	228	149,408	719,553
110	82,183	— 1 80	66	41,181	— 0 96	296	185,435	634,867
148	109,393	0 23	108	62,083	— 0 01	347	211,022	208,211
121	72,102	— 7 05	193	119,222	— 0 27	438	243,198	224,940

lägenheter), samt angående de jordområden, som afskilts till kommunbesittning (vanligen 5 % af hela koloniarealen), och i sammanhang därmed angående de åtgärder och kostnader, som i och för reglerandet af den nya koloniens kyrko-, skol- och kommunala förhållanden äro erforderliga. Slutligen skall statskassans godtgörelseränta fixeras, d. v. s. de olika parcellernas *jordandelspris* skola först bestämmas, så att statskassans utgifter för jordförvärf och jorddriftskostnader vid ifrågavarande kolonisationsgods jämnt täckas af parcellernas sammanlagda jordandelspris, och därefter fastställes den procentsats, enligt hvilken statskassans godtgörelse skall utgå. Från och med år 1905 fastställes denna procentsats alltid till 3 %.

Det är sålunda ett synnerligen omfattande arbete, som är förbundet med utarbetandet af en dylik kolonisationsplan. Och att finna en tillfredsställande lösning på alla de spörsmål, som därvid uppstålla sig, var för den nyförordnade kolonisationskommissionen en lika besvärlig som tidskrävande uppgift.

Hur borde exempelvis de på de inköpta jordegendomarna befintliga byggnaderna lämpligast utnyttjas? Hur skulle dräneringskostnaderna täckas och fördelas på respektive kolonistlägenheter? Hvilka utgifter skulle statskassan själf bestrida? o. s. v.

För att vid besvarandet af dessa frågor börja från slutet, så stadgade 1886 års kolonisationslag, att statskassan skulle bestrida alla utgifter för det första reglerandet af de nygrundade koloniernas kyrko-, skol- och kommunala förhållanden. Ehuru lagens mening här knappt kunde misstydvas, ansåg kommissionen likväl till en början, att kolonisterna själfva skulle bära kostnaderna för de till kommunbesittning afsöndrade jordområdena. Genom höjda jordandelspris och däraf följande högre räntor blefvo kolonisterna äfven debiterade denna utgiftspost, tills kommissionen år 1889 fann skäligt låta statskassan öfvertaga denna börda.

Beträffande dräneringskostnadernas täckande och fördelning var kommissionens ursprungliga afsikt att låta dessa kostnader öfvertagas af en offentlig dräneringskassa med tvångsanslutning från kolonisternas sida. Men på grund af svårigheten att debitera en offentlig kassa för utgifter, som gjorts före dess konstituerande, frångick kommissionen snart denna plan. I stället framkom den år 1892 med ett annat förslag af i hufvudsak följande motivering och lydelse:

då dräneringarna utförts före kolonisternas tillträde till sina lägenheter och dräneringskostnaderna sålunda i regel äro kända vid kolonisationsplanens uppställande, så är det möjligt att beräkna hvarje nygrundad lägenhets andel i den totala dräneringskostnaden och därmed öka lägenhetens inköpspris; statskassans godtgörelse för dessa utgifter kan därför lämpligen regleras på så vis, att kolonisten vid tillträdet får kontant erlägga en tredjedel af den beräknade dräneringskostnaden för hans lägenhet samt förränta återstoden af denna kostnad med 3 %, eller ock omvandla den i ett 4 % amorteringslån.

Såsom på en gång tillgodoseende statskassans intresse och möjliggörande en både enkel och rättvis kostnadsfördelning, följdes sedermera denna fördelningsprincip och är ännu bestående.

Beträffande slutligen det lämpligaste sättet att utnyttja de på de inköpta jordegendomarna befintliga byggnaderna, var man länge tveksam. Det ursprungligen tillämnade apterandet af dessa uteslutande för storbruksdrift afsedda byggnader för småbruksändamål, visade sig snart oekonomiskt, då det medförde i det närmaste samma kostnad som motsvarande nybyggnad, utan att medgifva dess förmåner i form af ändamålsenlig inredning. Då anläggandet af restgods, såsom föga motsvarande lagens ändamål, icke gärna vidtog, så fann man lämpligast att helt enkelt nedrifva de obehöfliga byggnaderna. Därigenom vanns större frihet vid anordningen af de mindre lägenheternas läge, liksom det minskade grundandet af restgods medförde ökad utrymme för småbruksanläggning.

I hvarje fall, där de förhandenvarande byggnaderna utan alltför stora kostnader kunna användas för särskilda af kolonisationen betingade ändamål, äger gifvetvis detta rum, särskildt i senare tid. Sålunda ombygges i regeln själfva herrgårdsbyggnaden till skola samt lärare- och pastorsbostad, hvarförutom stundom ett kapell eller en bönsal inredes däri. Dock äro apteringskostnaderna härvid vanligen ganska höga. Godsets lador och stall äro då lättare att utnyttja. De delas därvid vanligen i 2—3 delar och tjäna lika många hushåll som lada och stall. En af statbyggnaderna apteras i regeln till fattighus. Öfriga byggnader säljas och nedrifvas.

Alla hithörande värde- och bruksbestämningar äro för hvarje särskildt fall fastställda i kolonisationsplanen. Denna bildar ett för sig fullkomligt afslutadt helt, och ändringar däri vidtagas blott i den mån som under kolonisationens förlopp tvingande skäl därför

yppta sig. Detta är af en synnerligen stor betydelse, då kolonisationsplanen kommer till vidsträckt användning vid den följande afyttringsverksamheten.

Såsom förut nämnts, upprättas för hvarje kolonisationsgods en karta, på hvilken samtliga afsöndrade jordlotter äro angifna till läge och storlek. En dylik karta, där de olika jordlotterna för tydlighets skull äro utmärkta medelst olika färger, jämte en redogörelse för samtliga med ifrågakarande parcellering sammanhängande förhållanden, hålles för den intresserade allmänheten tillgänglig dels i kolonisationskommissionens ämbetslokal i Posen och dels hos godsförvaltaren på ort och ställe. Därjämte öfversändas till anmälda kolonist-aspiranter på begäran utdrag ur denna kolonisationsplan, innehållande karta samt de viktigaste punkterna rörande förvärfsvillkor m. m. Dessa utdrag ha därvid form af en inbjudan till kolonist-aspiranten att bese ifrågakarande kolonisationsgods, och han kan då därpå få en synnerligen god och värdefull vägledning beträffande möjligheterna att på ifrågakarande plats förvärfva en väl belägen och för hans förmögenhetsförhållanden afpassad jordlott.

Vid 1906 års slut hade kommissionen uppgjort inalles 524 kolonisationsplaner, omfattande sammanlagdt 247,677 hektar. Härpå kommo på

prov. Posen	383 kolonisationsplaner om	172,519 hektar,
prov. Westpreussen	141	75,158 » .

I det föregående har redan uppräknats en hel rad af faktorer, som vid kolonisationsplanens utarbetande måste tagas med i beräkningen, och det har äfven påvisats, hurusom det erfordrades icke ringa tid och möda, innan kommissionen i hvarje enskildt fall nådde fram till en tillfredsställande lösning af de förelagda frågorna. Det återstår nu att redogöra för de hufvudprinciper, som kommissionen lagt till grund för sin parcelleringsverksamhet och som närmast afse kolonistlägenheternas yttre anordning, d. v. s. *koloniformen*, samt deras storleksförhållanden, d. v. s. *jordfördelningen*.

»Angående det system, enligt hvilket vid planläggningen gårdarna skola grupperas och de enskilda parcellernas storlek skall bestämmas, gifves det», säger kommissionen i sin redogörelse för 1887 års verksamhet, »ingen allmängiltig norm. I allmänhet torde det vara riktigt — heter det i fortsättningen — att med hänsyn till det kommunala lifvets utveckling och de af sammanboendet beroende närings- och bildningselementens understödjande söka ernå det möjligast slutna byläget, samt att så ordna de enskilda parcellernas storleksförhållanden, att med eller utan tillvaratagande af på orten sig erbjudande biförvärf, de därpå bosatta familjernas ekonomiska existens är fullkomligt betryggad.»

Med detta uttalande var riktlinjen för kommissionens parcelleringsverksamhet redan från början angifven. I det följande skall visas, i hvilken mån utförandet anslutit sig till denna riktlinje.

Koloniform.

Kolonibildningens grundformer äro *by-* och *gårdssystemet*. Hvilket af dessa system, som bör tillerkännas företrädet, är svårt att a priori afgöra. Gårdssystemet, enligt hvilket hvarje gård ligger ensam för sig i midten af den tillhörande jordbruksarealen, möjliggör ett intensivare öfvervakande och ett bättre utnyttjande af såväl arbetskrafter som väderleksförhållanden; det reducerar följaktligen driftskostnaderna och medför mera slutna bruksenheter än bysystemet. De för småbrukets räntabilitet så utomordentligt betydelsefulla näringsgrenarna svin- och fjäderfäskötsel trifvas långt bättre på den ensamma gården, där hänsyn till grannförhållanden icke inkräkta på det erforderliga utrymmet för djurens rörelsefrihet. Brandfaran är slutligen mindre vid gårdssystemet än vid bysystemet. Å andra sidan talar behovet af umgänge, af ömsesidigt skydd och gagn, af arbetsfördelning, liksom äfven förvaltnings-, skol- och kulthänsyn till bysystemets fördel.

Dessa senare företräden torde dock i vår tid med dess utvecklade samfärdsmedel af olika slag vara af något mindre betydelse än hvad fallet förr kunde vara. Däremot hafva, på grund af dels den intensiva jordbruksdriftens införande och dels de svåra landtarbetareförhållandena, de rent ekonomiska motiven alltmera trängt i förgrunden, hvarigenom gårdssystemet vunnit afgjord öfvervikt. I Förenta Staterna och i Canada med deras utvecklade kommunikationsväsen och uppdrifna teknik känner kolonisationen sålunda öfverhufvud inga byar mer, utan blott enstaka liggande kvadratiske farmar med gårdsanläggningen i midten.

Öfvertygad om gårdssystemets öfvervägande fördelar, tillämpade kolonisationskommissionen äfven till en början detta system. Nationalpolitiska skäl talade emellertid kraftigt till förmån för den motsatta koloniformen, som genom sin slutenhet erbjöd det importerade tyskdömet ett väsentligt starkare värn än gårdssystemets kringströdda gårdar. Härtill kom, att nödvändigheten att utnyttja de ännu brukbara godsbyggnaderna liksom äfven kultur- och jordarternas läge inom egendomen, det bestående vägnätet, hvars förändring eller aflägsnande icke alltid är lätt att åstadkomma, den i vissa trakter svårlösta vattenfrågan m. m. lade hinder i vägen för gårdssystemets tillämpande.

Kolonisationskommissionen såg sig därför nödsakad att inskränka gårdssystemets användning till de fall, då kolonisationen omfattade

ett stort slutet landkomplex eller då terrängförhållandena talade till förmån därför, och lät i stället en annan koloniform, en mellanform mellan gårds- och bysystemet, komma till allt vidsträcktare användning. Denna koloniform, den s. k. *linjebyn* (Reihendorf) *med en bykärna*, uppkommer på följande sätt. Af kolonisationsgårdens hufvudbyggnader bildas en sluten bydel, innehållande kyrka, skola, fattighus, värdshus samt arbetare- och handtverkarelägenheter, under det kolonisternas jordbrukslägenheter placeras å ömse sidor af byns hufvudgata, med gårdsbyggnaderna förlagda vid denna förbindelseled. Finnas utgårdar med användbara byggnader å kolonisationsgodset, så uppstå däraf ytterligare grupper af gårdar, och man erhåller då den s. k. *gruppbyn*. Tvifvelsutän var det ett synnerligen lyckligt grepp af kolonisationskommissionen att sålunda förena de båda motsatta kolonisystemens fördelar i den nu nämnda linjebyn, som äfven har den fördelen med sig, att den förlämnar de nygrundade kolonierna ett särdeles tilltalande utseende. I hvarje fall har denna koloniform visat sig synnerligen användbar och framgångsrik vid den omfattande kolonisationsverksamhet, hvarom här är fråga.

Jordfördelning.

Gifvet är, att en väl afvägd jordfördelning är af den mest afgörande betydelse vid hvarje kolonisationsverksamhet. För kolonisationskommissionen gällde lagens oförtydbara ordalydelse och mening att i största utsträckning använda den inköpta jorden till grundande af medelstora och mindre jordbrukslägenheter. Kommissionens hufvuduppgift var sålunda grundandet af nya bondekolonier.

Denna sin uppgift löste kommissionen på så sätt, att den förlade de nya kommunernas tyngdpunkt till den besittningsstorlek, som betecknas som bondgård (Vollbauernstelle). Härmed menas då den jordbesittning, som är lagom stor för att gifva ägaren och hans familj full sysselsättning och uppehälle samt att fullständigt utnyttja dragkraften af ett par hästar eller oxar (spannfähig), men hvars storlek å andra sidan icke tillåter, att ägaren uteslutande tas i anspråk för jordbruksdriftens ledning, utan kräfver hans deltagande i själfva arbetet. Fördelarna af denna jordbrukstyp äro lätt insedda: å ena sidan relativt oberoende af konjunkturerna på arbetsmarknaden och å andra sidan möjlighet för ägaren att införa och i fortsättningen bedriva en verklig intensiv jordbruksdrift på sin gård. Bondgårdsarealen varierar i kolonierna mellan 10 och 20 har, allt efter olika jordbeskaffenhet, läge o. s. v. På ena sidan af bondgården utlade kommissionen sedan den större jordbesittningen och på andra sidan småbruken och dvärgparcellerna (= arbetarelägenheterna). Dessa sistnämnda fingo icke vara större, än att jordbruket väsentligen

kunde skötas af hustru och barn, medan familjens hufvudsakliga uppehälle erhöles genom mannens arbete på annat håll.

Vid tillämpandet af dessa principer lade kommissionen till en början hufvudvikten vid grundandet af lägenheter af 15—25 hektars storlek. Det visade sig emellertid, enligt hvad 1888 års Denkschrift ger vid handen, att en synnerligen stark efterfrågan redan tidigt rådde efter lägenheter omfattande 7—10 hektar medelgod jord. »Antalet af dessa lägenheter har därför betydligt ökat öfverallt, där gynnsamma jordförhållanden låta en familjs existens synas betryggad på jordbruk af detta omfång», säger kommissionen i nyssnämnda årsrapport. Under år 1890 utlade kommissionen också ett ökad antal lägenheter inom denna storleksgrupp, men återgick sedan till de större och solidare besittningarna på 15—25 har.

Nedanstående sammanställning angifver antal och medelstorlek af de under hvart och ett af åren 1887—1905 utlagda, afyttrade och öfverblifna kolonistlägenheterna.

Tab. 4.

År.	Planmässigt utlagda lägenheter.		Afytrade lägenheter.		Vid årets slut öfverblifna lägenheter.	
	Antal.	Medelstorlek, hektar.	Antal.	Medelstorlek, hektar.	Antal.	Medelstorlek, hektar.
1886/88	523	19	336	19	211	21
1889	231	20	191	18	228	20
1890	179	15	176	16	245	19
1891	244	19	195	17	297	20
1892	446	18	284	17	278	20
1893	478	17	255	15	693	20
1894	216	16	231	18	678	19
1895	359	16	189	18	856	18
1896	370	18	195	17	971	19
1897	188	15	377	17	849	18
1898	649	16	604	16	894	18
1899	687	16	673	17	908	17
1900	1,029	14	663	14	1,274	17
1901	673	16	427	15	1,522	17
1902	604	14	1,209	16	917	16
1903	1,681	12	1,486	13	1,064	13
1904	1,707	14	1,489	13	1,283	13
1905	1,792	13	1,525	13	1,550	13
1886/1905	12,056	15	10,505	15		

Af den helt allmänna bild, som dessa siffror lämna, framgår tydligt nog kommissionens sträfvan att hålla kolonistlägenheterna uppe vid en relativt hög storleksnivå. De öfverblifna lägenheterna ha sålunda genomgående en större genomsnittsareal än de afyttrade. Åren 1903 t. o. m. 1905 bilda dock ett undantag härifrån. Medelstorleken, 13 hektar, som under dessa år är gemensam för både ut-

lagda, afyttrade och öfverblifna lägenheter, visar äfven en betydlig afvikelse gentemot alla föregående år.

Af intresse skulle ha varit att utröna, huru kolonisternas efterfrågan på lägenheter fördelat sig på olika storleksklasser. Kolonisationskommissionens årsrapporter innehålla emellertid inga uppgifter därom utöfver hvad som redan omnämnts. De afyttrade lägenheterna ha helt naturligt tvungits att beträffande storleken hålla sig inom ramen för de af kommissionen utlagda, hvarför deras fördelning på de olika storleksklasserna under verksamhetens förlopp endast kan gifva en svag bild af kolonisternas önskemål härutinnan. Vid följande års utgång ställde sig den procentiska fördelningen inom olika storleksklasser af samtliga dittills afyttrade kolonistlägenheter sålunda:

Tab. 5. *De afyttrade lägenheternas procentiska fördelning på olika storleksklasser vid olika tidpunkter.*

År.	0—5 har.	5—10 har.	10—15 har.	15—20 har.	20—25 har.	25—50 har.	öfver 50 har.	Medel- storlek, hektar.
1888 . . .	8.6	26.5	22.3	13.7	11.3	14.3	3.3	19.2
1892 . . .	12.6	22.5	22.5	16.6	10.6	12.4	2.8	17.6
1897 . . .	13.5	20.7	21.0	17.3	10.9	12.9	3.7	17.5
1902 . . .	13.0	17.6	23.4	21.7	11.5	10.6	2.2	16.5
1906 . . .	12.2	18.1	28.1	23.6	9.4	7.4	1.2	15.0
1906 ¹⁾ . .	9.6	13.0	36.8	28.9	7.4	4.0	0.3	14.1

Som af sammanställningen framgår, har kommissionen under verksamhetens förlopp alltmera koncentrerat sig på grundandet af 10—20 hektarslägenheter, medan däremot den i vanliga fall mest efterfrågade arealen, 5—10 har, hållits tillbaka. Ökningen af 10—20 hektargruppens procentuella omfattning har, som af sammanställningen äfven framgår, väsentligen skett på de högre storleksklassernas bekostnad. Som en följd häraf har också genomsnittstorleken af de afyttrade lägenheterna undergått en icke obetydlig sänkning, nämligen från 19.2 har år 1888 till 15 har år 1906.

I sin 20-års-statistik (»Zwanzig Jahre deutscher Kulturarbeit, 1886—1906») redogör kolonisationskommissionen för sin erfarenhet rörande de olika storleksklassernas lämplighet för kolonisationsändamål. Den indelar därvid kolonistlägenheterna i följande grupper:

1. Grossbäuerliche Stellen . . . . . = lägenheter från 20—120 har
2. Vollbauernstellen . . . . . = » » 10—20 »
3. Halbbauernstellen . . . . . = » » 5—10 »
4. Handtverkare- och arbetarelägenheter . = » » 0—5 »

¹⁾ Talen å denna rad afse de ensamt under år 1906 afyttrade lägenheterna.

Vid 1906 års slut hade dessa grupper följande omfattning:

Grupp 1 . .	2,150 lägenheter, motsv. 18·0 % af samtliga kolonistlägenheter,
» 2 . .	6,180 » » 51·7 % » » »
» 3 . .	2,165 » » 18·1 % » » »
» 4 . .	1,460 » » 12·2 % » » »

Summa 11,955 lägenheter, motsv. 100·0 % af samtliga kolonistlägenheter.

Den förstnämnda af dessa grupper är i främsta rummet nödvändig för att åstadkomma en sund blandning af olika besittningsstorlekar inom kolonierna. Dess förnämsta värde för kolonisationen anser kommissionen ligga i storböndernas starkare utpräglade själfmedvetande och i deras sunda landtmannabildning. Att kommissionen under verksamhetens lopp inskränkte denna grups omfattning, berodde uteslutande på nationalpolitiska skäl.

Hvad storleksgruppen 10—20 hektar eller de s. k. »Vollbauernstellen», beträffar, så framgår tydligt nog af gruppens omfattning, att kommissionen funnit denna grupp synnerligen tjänlig för kolonisationsändamål. Dess öfverlägsenhet öfver öfriga grupper har i det närmast föregående redan påvisats.

Som småbruk komma inom kolonierna de s. k. »Halbbauernstellen» (5—10 har) samt handverkarelägenheterna (2—5 har) i betraktande. Särskildt den förstnämnda storleksgruppen har för tyskarna i östprovinserna i allmänhet visat sig föga gynnsam. Som kolonistlägenhet har den ett visst ekonomiskt berättigande endast i närheten af större städer, där grönsaker och handelsväxter kunna afsättas med god förtjänst. Ute på rama landet äro dessa lägenheter beklagliga företeelser, som hvarken kunna bereda sin ägare tillräckligt lifsuppehälle eller utrymme för familjens arbetskraft. Gårdsbyggnaderna ställa sig därjämte relativt dyra vid dessa lägenheter. I egenskap af öfvergångsbesittning för den uppåsträfvande tyske landtmannen med ringa förmögenhet kunna de emellertid icke gärna undvaras, och i måttligt antal insprängda mellan de s. k. »Vollbauernstellen» kunna de äfven hafva sitt existensberättigande. Som själfständig lägenhetsform däremot hafva de, som sagdt, visat sig föga tjänliga.

Inför de största svårigheterna ställdes kolonisationskommissionen vid grundandet af *handverkare-* (2—5 har) samt framför allt *arbetarelägenheter* (intill 2 har), d. v. s. lägenheter med så liten areal, att ägarne för sitt uppehälle måste söka biförtjänst. I ojämförligt högre grad än vid de s. k. Halbbauernstellen spelar här missförhållandet mellan den nödvändiga byggnadskostnaden och lägenheternas storlek samt mellan de här ifrågakommande landtmännens ringa kapitalkraft och deras besittningsanspråk en roll. Kolonisationsvillkoren måste därför ställa sig något dyrare vid dessa lägenheter, hvilket i sin ordning medförde en minskad efterfrågan på arbetarelägenheter. Många inom kolonierna bosatta handverkare och arbetare upphörde med sitt handverk och sitt lönarbete och ägnade sig uteslutande åt jordbruksdriften, sökande att till hvarje pris genom arrendering af åkerfält förstora sin jordbruksareal. För att göra byggnadsunderhållet mindre betungande uthyrde de bostadslägenheter; hyresgästerna voro gifvet polackar.

Dessa erfarenheter medförde år 1901 förändrade åtgärder för arbetarebostadsfrågans lösning. Kolonisationskommissionen började nämligen detta år att själf uppföra arbetarebostadshus med tillhörande stall och förrådsrum inom kolonierna på statens bekostnad och i egenskap af statens förblifvande egendom. Dels uppfördes tvåfamiljs-, dels enfamiljshus, utrustade med omgivande inhägnad trädgård jämte 0·37—1·00 har åker- och betesmark. Dessa bostadshus uthyrdes sedan mot på orten bruklig hyra till arbetsamma tyska landt- arbetare. Denna nya form af arbetarekolonisation, vid sidan hvaraf den äldre

formen alltjämt bibehållits, har visat sig synnerligen användbar. Vid 1906 års slut voro 256 tvåfamiljshus samt 39 enfamiljshus uppförda, och voro inalles 458 hyresaftal i kraft.

Af de 1,460 handverkare- och arbetarelägenheterna vid 1906 års slut voro ungefär hälften handverkarelägenheter. De egentliga arbetarelägenheterna vid samma tidpunkt uppgingo till ett antal af omkring 725.

Såsom i det föregående redan omnämnts, uppdelar icke kommissionen hela kolonisationsarealen i parceller, utan kvarhåller:

- 1) Jordområden, som skola användas i och för framtida utvidgning af parcellerna, i mån af kolonisternas önskan och förmåga (har hittills skett i ringa omfattning);
- 2) Områden, som äro afsedda för skol-, kyrko- och kommunbehof. Deras slutgiltiga afsöndring sker i regeln först efter kolonisationens genomförande, för att man vid afyttringsverksamheten skall hafva i möjligaste mån fria händer;
- 3) S. k. fiskaliska förbehåll, som varaktigt förblifva i statens ägo och som bortarrenderas på 6 eller 12 år. Det är antingen områden, hvilkas förarbetning betingat så stora kostnader, att staten måste försäkra sig om deras hållande i fullgodt skick, t. ex. indämda mossodlingar, eller ock sådan mark, hvars hastigt stigande värde rättvisligen bör komma statskassan och icke den enskilde kolonisten utan någon hans förtjänst till godo. Dylika fiskaliska förbehåll göras vanligen i närheten af städer och järnvägsstationer på landet. (Belgard, sid. 36 och 37.)

7. Kolonisternas förmögenhetskompetens.

I nära samband med kommissionens sträfvan att grunda stora »spannfähige» jordbrukslägenheter står ock dess princip att ställa höga fordringar på kolonisternas förmögenhetskompetens. För förvärf af räntegård har sålunda genomsnittligt fordrats omkring 40 % af räntegårdens jordandelsvärde eller årsräntans 14:e mångfald, hvilket uttryckt i mark för olika storleksklasser får följande utseende (enligt Belgard):

Areal.	Erforderlig förmögenhet.
0—2½ hektar	1,130 mark.
2½— 5 »	1,470 »
5—10 »	3,470 »
10—15 »	4,760 »
15—20 »	6,280 »
20—25 »	7,070 »
25—50 »	7,370 »

I genomsnitt har under tiden 1886/1906 hvarje räntegårdskolonist medfört en förmögenhet af 5,350 mark och hvarje arrendekolonist 1,785 mark.

Dessa höga förmögenhetskräf ha gifvetvis i betydlig grad minskat anslutningen af kolonister. Att exempelvis finna en landtarbetare, som med en hopspard förmögenhet af öfver 1,000 mk nöjer sig med en lägenhet af 1 à 2 hektar, torde icke vara synnerligen lätt.

8. Kolonisternas härstamning.

Liksom vid jordförvärfvet var kolonisationskommissionen äfven vid *kolonisturvalet* i viss grad bunden af kolonisationslagens anti-polska syfte. Sålunda följde kommissionen den principen, att ingen jordegendomsinnehafvare i kolonisationsprovinserna och icke heller annan person, som icke begagnade tyska språket som hus-, umgänges- och kyrkospråk, kunde antagas som kolonist. Eljest stod kolonisationen öppen för hvarje välfrejdad tysk man af jordbrukareklass, som bevisligen ägde så stor kontant förmögenhet, att han därmed kunde bekosta kolonistlägenhetens utrustande med behöriga byggnader och inventarier. Från hvilken landsända af Tyska riket han härstammade, gjorde till en början detsamma. Kommissionen mottog lika gärna kolonister från närliggande som från vidt aflägsna trakter, blott de höllo det nämnda lämplighetsmättet. Utanpå detta lade sedan kommissionen en vidare och djupare bedömningsgrund, som den själf formulerade sålunda: »I allmänhet torde böra framhäfvas, att den bästa kolonisten uppenbarligen är den man, som genom sitt lägenhetsförvärf i ekonomiskt och socialt hänseende stiger upp ett eller flere trappsteg. För alla element, hvilka vid bosättningen i kolonisationsprovinserna fullfölja andra ändamål, såsom att med ringa förmögenhetsrester grunda en ny existens, eller hvilka, härstammade från högre samhällsklasser, vilja bereda sig en lägre men dock själfständig existens, är framgången alltid tvifvelaktig.»

Det var emellertid endast att börja med, som härstamningsfrågan lämnades obeaktad. Af de som svar på gjorda förfrågningar utsända, till kommissionen sedermera återringångna, ifyllda frågeformulären, framgick nämligen ganska snart, att kolonist-aspiranterna särskildt från västra Tyskland voro de från närliggande trakter härstammade öfverlägsna i förmögenhetshänseende, och således ur den synpunkten att föredraga. I mån som kolonisternas jordbruksdrift kom i gång, visade det sig äfven, att dessa västtyskar voro synnerligen duktiga och intelligenta jordbrukare och att de följaktligen i ekonomiskt afseende redde sig bättre än de flesta andra kolonister. Kommissionen riktade därför alltmera sin sträfvan på värfvandets af västtyska och äfven sydtyska kolonister. Under det att 66 % af de under åren 1886—1887 antagna kolonisterna härstammade från kolonisationsprovinserna, hade detta procenttal vid

1894 års slut sålunda sjunkit till 37·4 % och vid 1906 års slut till 24·5 %.

Att märka är, att kolonisationskommissionen under de 10 första åren af sin verksamhet icke gjorde någon som helst reklam för sin kolonisation eller eljest sökte att sprida kännedom därom utöfver landet och dymedels draga till sig kolonister. »*Icke kolonisationskommissionens prospekt och annonser, utan meddelanden från kolonister som trifvas och reda sig godt, göra den bästa reklam för kolonisationen*», det är grundtanken i kommissionens kolonisationspolitik under denna tid.

Från och med 1897 vidtager emellertid en systematisk värfningsverksamhet, dels genom anställandet af förtroendemän i de olika preussiska provinserna och dels genom anlitande af den tyska pressen för kolonisationskännedomens spridande, och från och med följande år 1898 erhåller kommissionen därjämte ett eget organ för sina tillkännagifvanden, nämligen »*Neues Bauernland*», som utgör en månadsbilaga till veckotidskriften »*Deutsche Dorfzeitung*».

Först härefter kunde kolonisationen nå en större anslutning från provinsfrämmande, särskildt västtyska och under de senare åren äfven utomlands bosatta kolonistelement. Ställningen vid 1906 års slut framgår af nedanstående tablå.

Af samtliga kolonister vid 1906 års slut härstammade

Från	Antal.	Procent.	Från	Antal.	Procent.
Ostpreussen	74	0·6	Westphalen	1,145	9·6
Westpreussen	1,258	10·5	Hessen-Nassau	104	0·9
Brandenburg	780	6·5	Rhenlandet	123	1·0
Pommern	729	6·1	Från utlandet återin-		
Posen	1,668	13·9	flyttade tyskar	2,435	20·4
Schlesien	381	3·2	Öfriga tyska riksinné-		
Sachsen	995	8·3	byggare	1,671	14·0
Schleswig-Holstein	33	0·3			
Hannover	561	4·7			
				S:a 11,957	100·0

Den statliga kolonisationen i Posen-Westpreussen kan sålunda betecknas som en öfvervägande *yttre* kolonisation. Icke fullt 25 % af samtliga kolonister äro provinsinnebyggare. Anmärkningsvärdt stor är den tribut, som i utlandet — framförallt *Ryssland* — bosatta tyskar lämnat, nämligen öfver 20 %. Värningen af dessa kolonistelement har först under de senare åren tagit fart. Icke mindre än 80 % af hela antalet dylika kolonister vid 1906 års slut komma sålunda på åren 1903—1906.

Ur teoretisk befolkningspolitisk synpunkt måste en dylik återinvandring betraktas som synnerligen glädjande och i alldeles särskild grad förverkligande kolonisationens ändamål. I förevarande fall reduceras dock betydelsen däraf högst väsentligt på grund af dessa kolonist-

elements låga kulturståndpunkt. I själfva verket torde därför den statliga kolonisationen i Posen-Westpreussen snarare skadas än gagnas genom en fortsatt massvärfning af dylika kolonistelement.

9. Kolonisationskommissionens frågeformulär.

Kolonisationskommissionen inleder gifvetvis icke underhandlingar med någon kolonistaspirant utan att först ha inhämtat noggrann kännedom om hans person. I och för detta ändamål utsänder kommissionen som närmaste svar på ingångna förfrågningar eller ansökningar, förutom en allmän promemoria öfver kolonisationsvillkoren, ett utförligt *frågeformulär*, som sökanden har att efter bästa förstånd sanningsenligt ifylla.

Utom namn och hemvist, sin egen, sin hustrus och sina barns ålder, sin trosbekännelse, sitt modersmål och sina militära förhållanden, skall han därå uppgifva, huru länge han varit sysselsatt inom jordbruket och i hvilken ställning, vidare sin förmögenhet och huru mycket däraf han vid förvärfvet kan fritt disponera öfver, samt slutligen *när* han önskar företaga flyttningen till kolonien, huru stor areal han önskar förvärfva, och om han själf vill uppföra behöriga byggnader eller i motsatt fall erhålla nybyggda eller eventuellt förhandenvarande äldre bonings- och uthus. Sökandens förmögenhetsuppgift måste i hvarje fall styrkas af vederbörande ortspolismyndighet; rörande de öfriga punkterna stod det kommissionen fritt att utan vidare godtaga sökandens uppgifter eller söka få dem styrkta.

I hvarje fall äger kommissionen i det sålunda ifyllda formuläret en värdefull grundval för bedömandet af sökandens kolonistkvalifikationer. Anses den sökande lämplig, och har någon viss jordlott befunnits passande för hans räkning, gäller det endast att träffa slutgiltigt köpe-, eventuellt arrendeaftal i enlighet med gällande kolonisationsvillkor och af kommissionen fastställda kontraktsbestämmelser.

10. Kolonisationsvillkor och rättsformer.

Angående de villkor, som kolonisationskommissionen har att bjuda sina kolonister vid deras öfvertagande af de nya jordbrukslägenheterna, må här lämnas en utförligare framställning.

Kommissionen öfverlåter sina lägenheter till kolonisterna antingen såsom *räntegårdar* eller *arrendegårdar*. För arbetare finnas dessutom *hyreslägenheter* tillgängliga inom en del kolonier.

A) **Räntegårdsförvärf.** *Räntegården* blir genom förvärfvet kolonistens egendom. Kolonisten åtager sig kontraktsenligt en årlig räntebetalningsskyldighet; kontant inbetalning vid köpet äger endast rum i den händelse befintliga byggnader eller andra värdeobjekt genom köpet öfvertagas.

Räntan fastställes till en viss procentsats af de fiskaliska själfkostnaderna för gården — numera alltid 3 % — och införes på räntegårdens jordeboksblad såsom första rättighet. Den har sålunda karaktären af en 3-procentig förräntning af den oguldna köpeskillingen. Ränta erlägges halfårsvis i efterskott.

Räntan är så tillvida varaktigt förblifvande, som en tiondel af densamma icke kan aflösas utan statens medgifvande. De återstående nio tiondelarna af räntan kan kolonisten när som helst aflösa — med sex månaders uppsägningsfrist — genom inbetalning af deras kapitalbelopp. Räntans kapitalbelopp är lika med det fiskaliska själfkostnadsbeloppet d. v. s. det till grund för räntan liggande jordandelsvärdet, och utgör alltså vid 3-procentig ränta den 33.3-faldiga och vid 2-procentig ränta den 50-faldiga årsräntan.

Efter 10 års besittning är räntegårdsägaren berättigad till en så småningom skeende amortering af räntekapitalet, genom erläggandet af en högre årsränta.

Från statens sida kan räntans aflösning öfverhufvud icke fordras under de första 50 åren efter köpeaftalets afslutande och där-efter blott till räntans 25-faldiga belopp, hvilket vid 3 % ränta betyder efterskänkandet af $\frac{1}{4}$ af räntekapitalet.

Exempel. Räntegårdens själfkostnadsvärde — byggnader oberäknadt — utgör 10,000 mark. Den 3-procentiga årsräntan uppgår sålunda till 300 mark. Om nu staten efter 50 år fordrar denna räntas aflösning, så erhåller den $25 \times 300 = 7,500$ mark. Om däremot kolonisten fordrar aflösningen, så har han att erlägga hela räntekapitalet = 10,000 mark.

En dylik aflösning från kolonistens sida kan emellertid icke gärna tänkas komma i fråga, så länge den vanliga räntesatsen i landet öfverstiger 3 %. I realiteten kommer sålunda hela räntan att varaktigt förblifva fästad vid räntegården.

En stor fördel för räntegårdskolonisten är medgifvandet af *fri-år* utan förhöjning af räntekapitalet. Detta medgifvande betyder befrielse från *räntebetalingsskyldigheten* under en viss tidrymd, men icke från kronoskatt och andra offentliga utskylder.

Räntegårdskolonisten erhåller *tre, två eller ett* friår beroende på om han själf uppför samtliga byggnader på sin gård — hvilket är regel — eller vid köpet öfvertager mer eller mindre färdigbyggd gård.* Under dessa friår är kolonisten emellertid skyldig att förse sin jordbruksegendom med behöriga byggnader samt lefvande och dödt inventarium. Har han icke inom ett halft år efter tillträdet påbörjat egendomens utrustning i nämnda afseende eller inom *två år efter tillträdet* fulländat densamma, så har staten rätt att träda tillbaka från köpeaftalet.

* Från koloniprovinserna härstammande kolonister erhålla vanligen endast ett friår. *Belgard* sid. 57.

Förutom friären bereder kolonisationskommissionen sina kolonister flera andra lättnader och förmåner.

Inflyttningen till kolonierna sker vanligen på våren. Kolonisten erhåller då:

1) tak öfver hufvudet för sig och sin familj i de förhandenvarande godsbyggnaderna, så långt utrymmet medgifver;

2) rättighet att uppbära antingen årets skörd på sin nyförvärfvade egendom eller också kostnadsfritt lifsupphålle för sig och sin familj jämte utsäde samt råfoder för sin boskap ända till den 1 juli påföljande år.

Vidare är godsförvaltningen honom behjälplig med alla körslor, som kunna betingas af hans byggnadsverksamhet och det första vårbruksarbetet, samt tillhandahåller honom en del af den erforderliga byggnadsmaterielen till själfkostnadspris.

Räntegårdens öfverlåtelse till köparen sker först då denne, jämlikt köpekontraktets bestämmelser, af sin i frågeformuläret uppgifna förmögenhet hos kommissionen deponerat ett för egendomens utrustning med byggnader och inventarier afsedt, af kommissionen fastställt belopp.* I mån som han sedan för denna utrustning behöver pengar, äger han att på godsförvaltarens tillstyrkan af sin deposition terminsvis utbekomma erforderliga medel. Genom denna anordning har kommissionen velat möjliggöra en kontroll öfver penningmedlens ändamålsenliga användning.

Om nu den deponerade förmögenheten, trots vitsordad sparsamhet och planmässighet vid användningen, icke är tillräcklig för den ifrågavarande egendomens fullständiga utrustning med byggnader och inventarier, så kan kommissionen bevilja kolonisten s. k. *kompletteringslån* intill ett belopp af $\frac{2}{3}$ af den deponerade förmögenhetens ursprungliga storlek. Dessa lån löpa med en 20-årig ränte- och amorteringstid och en fast årlig annuitet af 7 %, hvarti ränta å oguldet kapital ingår med 3.5 %. (Tidigare utgick räntan med 4 % och amorteringen försiggick i 40 lika stora halfårsposter. Nu gällande lånebestämmelser äro sålunda betydligt förmånligare för kolonisten än dessa tidigare bestämmelser.)

Förutom allt detta beredes kolonisten slutligen förmånen af på statens bekostnad ordnade kyrko-, skol- och kommunala förhållanden, och är genom kommissionens förläning af betydande kommunbesittningar sörjdt för, att hans framtida utgifter för dessa ändamål icke skola blifva för betungande.

B) Arrendegårdar. Genom arrendeaftalet öfverlätas på kolonisten-arrendatorn nyttjanderätten under viss tid — enligt nuvarande bestämmelser 12 år — till den ifrågavarande jordbrukslägenheten. Öfverlåtelsen äger rum först sedan arrendatorn hos kommissionen

* Dessa depositioner kunna bestå af kontanta medel, statsobligationer eller spar-kasseböcker. De kunna göras antingen hos kolonisationskommissionens hufvudkassa, som icke betalar någon ränta å kolonistdepositioner, eller hos die Posensche Landesge-nossenschaftsbank in Posen, som förräntar de kontanta inbetalningarna med 3 procent.

deponerat en egen förmögenhet uppgående till lägst 5 ggr årsarrendets storlek. Häraf förblifver en summa uppgående till det årliga arrendebeloppets storlek i egenskap af *säkerhet* eller borgen i statens förvar, under det återstoden är afsedd att tjäna till arrendegårdens utrustning med inventarier. Denna inventarieutrustning får i värde icke understiga 4 ggr den årliga arrendeafgiften. För egendomens utrustande med byggnader, brunn, fruktträd o. d. sörjer preussiska staten genom sin kolonisationskommission.

Arrendeafgiften, som erlägges kvartalsvis i efterskott, utgör 3 % af jordvärdet + 2 à 3 % af byggnadernas värde (2 % under de sex första åren, sedan 3 %).*

Arrendator åtnjuter numera ett friår, under det att tidigare denna förmån icke beviljades åt arrendatorer.

Vid öfverlåtelsen är arrendegården i regeln vederbörligen odlad enligt småbrukets principer, d. v. s. en tredjedel af åkerarealen upptages af höstsäde, $\frac{1}{3}$ af vårsäde, $\frac{1}{6}$ af potatis och den sista sjätte delen af foderfrukter, försåvidt den ej ligger i träde.

Bland de förpliktelser, som arrendatorn kontraktsenligt ikläder sig, märkas:

1) skyldighet att sörja för byggnadernas underhåll och vård samt för på egendomen eventuellt utförda dränerings och ängsmejorations underhållande;

2) skyldighet att under hela arrendetiden hålla byggnader, lös-egendom, sädesupplag och kreatursuppsättning försäkrad emot eldfara samt den växande grödan mot hagelskada i af staten bestämda försäkringsanstalter;

3) skyldighet att vid arrendegårdens återöfverlämnande till kommissionen förete gården i ungefärligen samma skick som vid öfvertagandet, d. v. s. med väl bibehållna byggnader samt jordbruket likaledes på samma sätt ordnad som vid tillträdet.

Af stort intresse äro arrendekontraktets bestämmelser angående öfvergång från arrende- till räntegårdsform. Dessa äro i korthet följande.

Om arrendatorn under arrendetiden eller efter dess slut med kommissionens tillstånd öfvertager arrendegården på vanliga räntegårdsförvärfsvillkor till *egendom mot ränta*, så går den hos kommissionen deponerade arrendesäkerheten samt äfven den byggnadsunderhållsfond, som arrendatorn kunnat hinna att samla, i afräkning på köpepriset för byggnaderna. Vidare beviljas den förre arrendatorn *tvenne friår* på så sätt, att *jordarrendeafgiften* under två år får gälla som afbetalning på byggnadsköpepriset. På den därefter återståen-

* Den höjning af 1 % af byggnadsvärdet, som sålunda inträder i arrendeafgiften från och med 7:de året, afser att bilda en särskild säkerhetsfond för arrendebyggnadernas underhåll.

de oguldna köpeskillingen för byggnaderna beviljas honom slutligen ett amorteringslån med byggnaderna såsom hypotek, och löpande med en årsannuitet, som uppgår till den förra 3-procentiga byggnadsarrendeaftgiftens storlek och hvari lånets förräntning ingår med 3 %. Denna framställning af öfvergångsbestämmelserna belyses genom följande *exempel*.

En person, som i 10 år af kolonisationskommissionen arrenderat en jordegendom af 10 hektars storlek, önskar öfvertaga den som räntegård.

Om det till grund för arrendeaftgiften liggande

tomtvärdet antages utgöra . . . 8,000 mark

och byggnadsvärdet » » . . . 6,000 » ,

så har den årliga arrendeaftgiften uppgått till 3 % af 8,000 mark + 2 % af 6,000 mark = 240 + 120 = 360 mark.

Vid arrendets öfvertagande måste kolonisten i fråga sålunda deponera en summa af 360 mark hos kommissionen som garantisumma. (Han måste dessutom uppvisa en förmögenhet af minst $4 \times 360 = 1,440$ mark, afsedd för gårdens inventarietrustning.) Från och med det 7:de året har han måst erlägga en med 60 mark (1 % å 6,000 mark byggnadsvärde) förhöjd arrendeaftgift.* Detta tillägg, som är afsedt att bilda en byggnadsunderhållsfond, har alltså vid tidpunkten för kolonistens öfvergång till räntegårdsvillkor hunnit växa till $4 \times 60 = 240$ mark.

Det till grund för räntan vid den nya räntegården liggande själfkostnadsvärdet för jorden utgör oförändradt 8,000 mark. Härå behöver f. d. arrendatorn icke göra någon kontant inbetalning utan ikläder sig endast skyldighet att betala en årlig ränta af 240 mark.

Köpepriset för byggnaderna, 6,000 mark, måste han däremot gälda.

I afräkning å denna köpesumma går då

1) hans deposition . . . . . 360 mark

2) hans byggnadsfond . . . . . 240 »

S:a 600 mark.

Vidare räknas de två närmaste årens jordarrendebelopp såsom afbetalning å byggnadsköpesumman = $2 \times 240 = 480$ mark.

F. d. arrendatorn har sålunda utan någon extra inbetalning presterat en afbetalning af 1,080 mark, hvadan den oguldna köpeskillingen å byggnaderna uppgår till $6,000 - 1,080 = 4,920$ mark.

Å detta belopp beviljar honom nu kolonisationskommissionen ett lån med byggnaderna som hypotek. Detta lån amorteras med en årlig annuitet af 3 % af byggnadsvärdet, 6,000 mark, alltså 180 mark. I denna annuitet ingår ränta å oguldet kapital med 3 %, d. v. s. första årets ränta = 3 % af $4,920 = 147.60$ mark. Första årets amortering uppgår sålunda till 32.40 mark, och lånet är slutamorterat efter 58 år.

Den nyvordue räntegårdsägarens årliga inbetalningsskyldighet är i enlighet härmed:

räntan . . . . . 240 mark

annuitet . . . . . 180 »

S:a 420 mark,

d. v. s. *jämt lika mycket som före kontraktsförändringen.*

* Sålunda i allt 420 mark årligen.

Utan någon kontant uppoffring och utan ökade ränteutskylder har ifrågasvarande kolonist alltså öfvergått från nyttjanderätt till äganderätt af den ifrågasvarande jordegendomen. Och fastän hans årliga utbetalningar icke ökats, så sker en årlig amortering af hans resterande skuld på byggnadsköpesumman. — Förmånligare öfvergångsbestämmelser torde väl näppeligen kunna tänkas, då det förefaller att vara med en afsevärd ekonomisk fördel förbundet att öfvergå från arrende- till räntegårdsvillkor.

C) **Arbetarebostäder** (hyres-d:o). I kolonier, där rikligt tillfälle till arbetsförtjänst finnes, bygger kommissionen goda arbetarebostäder, som utrustas med $\frac{1}{2}$ å $\frac{3}{4}$ hektar jord och uthyras på viss tid. Härför erfordras icke presterandet af några förmögenhetsintyg.

Dessa nu relaterade kolonisationsvillkor måste anses vara synnerligen förmånliga för kolonisterna — för de kolonister nämligen, som besitta tillräcklig förmögenhet för att kunna blifva delaktiga däraf.

Särskildt gäller det om de tre friären för det största antalet räntekolonister, att deras fortkomst under de första och tillika svåraste åren i utomordentlig grad underlättas och främjas därigenom. En stor del af hvad till inventarieutrustningen hörer, särskildt jordbruksredskapen, inköpa kolonisterna nämligen på 3-årig afbetalning, och det skulle gifvetvis för de kapitalsvagare kolonisterna vara synnerligen svårt och i många fall omöjligt att, under det denna afbetalning pågår, åstadkomma medel till kontrakterad räntelikvid. Såsom det nu är ordnadt, reda de sig vanligen galant med sina förbindelsers fullgörande.

Å andra sidan har det hänt, att kolonisten efter den treåriga fristens slut visat sig ohägad att fullgöra sin räntebetalningsskyldighet, så att han måst icke blott allvarligt uppfordras utan rent af tvingas därtill. Man har därför sökt att konstruera en öfvergång mellan fullständig räntefrihet och full räntebetalningsskyldighet på så sätt, att

- under 1:sta året ingen ränta erlägges,
- » 2:dra året $\frac{1}{4}$ af räntan
- 3:dje }
» 4:de } åren halfva årsräntan.
- 5:te }

Om också många skäl tala för en dylik utsträckning i tid af räntefriheten med åtföljande utjämning däraf, torde kommissionen likväl icke vara för en sådan anordning. Den skulle då släppa ur händerna sitt allra förnämsta dragningsmedel vid värfvandet af kolonister. Ty just denna treåriga befrielse från räntebetalning är för mängden kolonist utslagsgifvande, när det gäller att besluta sig för den ostpreussiska kolonisationen; den betyder en slags premie eller ersättning för flyttningens mödor, för det besvärliga byggnads- och inredningsarbetet och för inlevandet i de nya förhållandena. Kommissionen har därför förblifvit vid de tre friären, hvilkas betydelse både på godt och ondt den träffande karakteriserat sålunda: »Vid ringa förmögenhet

och mindre god åkerjord medföra de tre sammanhängande friären jordbrukets framåtskridande och en förbättring af kolonistens ekonomiska ställning, men eljest välbefinnande och slösaktighet.»

Denna och öfriga förut omnämnda förmåner, som kolonisterna komma i åtnjutande af, medföra emellertid betydande kostnader för statskassan, både i form af ränteförluster och icke räntegifvande kapitalutlägg. Det är därför helt naturligt, att staten genom vissa kontraktsbestämmelser sökt tillförsäkra sig en tryggad och skyddad ställning gentemot sina räntegårdsförvärfvare och arrendatorer.

Sålunda stadga både räntegårds- och arrendekontrakt skyldighet för den öfvertagande parten att inom viss tid, sammanfallande med friårens åtnjutande, ombesörja den öfvertagna gårdens vederbörliga utrustande med allt hvad till ett fullständigt inredt jordbruk hörer, samt vidare att hos vissa af staten utsedda försäkringsanstalter, där för öfrigt tariffnedsättning beviljas kolonisterna, hålla alla på gården befintliga värdeobjekt försäkrade mot brandskada och den växande grödan mot hagelskada samt noga sörja för gårdens underhåll i alla afseenden.

Vid *räntegårdsförvärfvet* måste kolonisten därjämte underkasta sig vissa *inskränkningar i förfoganderätten* öfver sin egendom. Sålunda får han icke skifta sin egendom eller afyttra delar däraf och icke heller afyttra hela egendomen till andra personer än sådana, som därtill erhållit statens uttryckliga medgifvande. Skulle han afyttra sin egendom under de 12 första åren efter dess förvärfvande, så är han dessutom pliktig att på anfordran af kolonisationskommissionens president till staten återbära en hel årsränta eller ett motsvarande delbelopp för hvarje åtnjutet friår. (Att utnyttja denna friårsförmån i spekulationssyfte är sålunda omöjliggjordt. Kommissionen har först under de senaste åren infört bestämmelsen om 12 års plikttd; dessförinnan ansågos 5 år vara tillfyllest). Efter förloppet af dessa 12 år är en besittnings- eller egendomsväxling alltid tillåten, »försåvidt det icke på grund af föreliggande fakta kan antagas, att lagens af den 26 april 1886 syftemål därigenom ställes i fråga».

Vidare är räntegårdskolonisten förpliktad att bo på sin gård och själf bruka den; han får icke utan tillstånd helt eller delvis uthyra eller bortarrendera sin egendom eller ens låta bruka den genom en ställföreträdare.

Skulle räntegårdsägaren försumma att fullgöra dessa sina förpliktelser eller uppenbart öfverträda räntegårdskontraktets bestämmelser i något af berörda afseenden, så kan staten göra bruk af antingen sin rätt att förklara köpeaftalet ogiltigt (*Rücktrittsrecht*) eller också sin *återköpsrätt*.

Denna förstnämnda Räcktrittsrecht kommer sålunda till användning, om köparen icke i vederbörlig tid fullgör sina utrustnings- och betalningsförpliktelser eller öfverhufvud före köpets lagfarande gör sig skyldig till kontraktsbrott. Han blir då afhyst från räntegården och äger endast rätt att återbekomma hvad som kan återstå af hans hos kommissionen deponerade förmögenhet.

(Sagda lagfart (Auflassung) sker först då köparen vederbörligen fullgjort alla kontrakterade betalnings- och utrustningsförpliktelser. Dessförinnan har köparen rättsligt endast *nyttjanderätt* till räntegården).

Statens återköpsrätt kommer till användning först *efter* verkställd lagfart och omfattar räntegården i dess förhandenvarande läge med byggnader, kreatursbesättning, jordbruksredskap och öfriga tillgångar. Denna återköpsrätt begagnas:

1) om räntegårdsägaren utan tillstånd säljer fastigheten eller på annat sätt förbinder sig till egendomens öfverlåtelse, eller han försättes i konkurs;

2) om ägaren dör eller bryter emot de ofvan meddelade kontraktsbestämmelser, som afse inskränkning i hans förfoganderätt.

Återköpspriset utgör 75 % af det värde, som Kungl. Generalkommissionen genom särskild taxering tilldömer egendomen i dess varande stånd. Från detta återköpspris drager emellertid staten i afräkning den egendomen belastande räntans kapitalvärde samt summan af de årsräntor, som räntegårdsägaren under friåren befriats ifrån.

Äfven genom *arrendeaftalet* är statens säkerhet vederbörligen betryggad. Som arrendatorn befinner sig i en betydligt svagare ställning gentemot staten än räntegårdsägaren, är statens rätt här så mycket lättare att bevaka.

Arrendatorns skyldighet att hos kommissionen deponera en garantisumma af årliga arrendeaftagets storlek samt dessutom uppvisa en för inventarietrustningen afsedd egen förmögenhet af 4 gånger årsarrendets storlek, är redan omnämnd. För arrendeförmånens åtnjutande måste emellertid arrendatorn därjämte till staten pantförskrifva arrendegårdens totala, lefvande och döda inventarium, så att staten har frihet att välja, med hvilken af de presterade säkerheterna den i första hand vill göra sig tillgodosedd.

Gör sig arrendatorn i ett eller annat afseende skyldig till kontraktsbrott, går han sina arrendeförmåner förlustig. Staten äger nämligen rätt att annullera arrendeaftalet i en hel del fall, bland hvilka må anföras:

1) om arrendatorn utan anstånd resterar med en arrendelikvid längre tid än fyra veckor;

2) om han icke håller fullständig kreaturs- eller redskapsuppsättning eller inom af staten fastställd frist icke kompletterar den;

3) om han enligt sakkunnigt utlåtande sköter sitt jordbruk illa och till arrendegårdens skada;

4) om han utan statens tillstånd öfverlåter arrendet på annan person;

5) om han, utan att hålla af staten godkänd ställföreträdare boende på arrendegården, bosätter sig annorstädes;

6) om han utan statens tillstånd inom 20 km. afstånd från arrendegården för sig, sin hustru eller sina barn eller andra släktingar köper, arrenderar eller brukar jordegendom;

7) om han råkar i konkurs;

8) om han ej fullgör sina försäkringsförpliktelser;

9) om handel eller spirituosauskänkning bedrivnes i hans gård, utan att den har karaktären af världshus.

I alla dessa fall har staten rätt att uppsäga arrendatorn till omedelbar eller, vid punkterna 4, 5, 6 och 8, på en månad uppskjuten afflyttning. Dessutom upphör arrendeförhållandet vid kontraktstidens slut samt vid arrendatorns dödsfall, i senare fallet dock först efter förutgången sex månaders uppsägning.

11. Om användningen af de olika rättsformerna.

Härmed har nu lämnats en framställning angående de viktigaste bestämmelserna i kolonisationskommissionens rättegårds- och arrendekontrakt. De däri fastställda kolonisationsvillkoren ha redan framhållits såsom synnerligen förmånliga för kolonisterna. Framför allt gäller detta om rättegårdsvillkoren, som på ett högst tillfredsställande sätt synas tillvarataga såväl den enskilde kolonistens som statens intressen. Rättegården var ju ock på förhand afsedd att vara den bärande rättsformen vid den statliga kolonisationen i Posen-Westpreussen, och hade icke tillträdet till densamma försvårats genom kommissionens höga förmögenhetskraft, skulle den äfven med visshet nått en anslutning och medfört ett kolonisationsresultat, som vida öfverträffar det nu åstadkomna. Trots dessa förmögenhetskraft har emellertid, såsom af sammanställningen öfver kolonisationsresultatet å sid. 47 framgår, rättegårdsformen kommit till användning vid omkring 90 % af alla fullföljda afyttringsaftal.

Att arrendeformen i så afsevärd grad fått stå tillbaka för rättegårdsformen, beror dels på dess faktiskt inneboende underlägsenhet och dels på den politik, som kolonisationskommissionen i detta afseende följt.

Under sina tidigaste verksamhetsår, 1886—91, lät kommissionen arrendeformen komma till rätt utsträckt användning; den omfattade då i genomsnitt 18 % af samtliga afyttringsaftal. Kommissionen fann emellertid snart anledning till missbelåtenhet med denna afyttringsform. Kommissionens arrendatorer nedlade icke samma energi och intensitet i sin jordbruksdrift som rättegårdskolonisterna och redde sig därför icke heller lika godt som de. På en i ekonomiskt afseende misslyckad rättegård kom sålunda vid 1895 års slut icke mindre än *fem* arrendegårdar.* Dessutom låg — trots stränga kontraktbestämmelser — den faran nära till hands för staten, att arrendatorn begagnade sig af sin nyttjanderätt till att ur jorden frambringa den största möjliga valuta, oafsedt om jorden därvid blef utarmad. Följden häraf var, att kommissionen icke blott inskränkte antalet af de utlagda arrendegårdarna, utan äfven valde de minst eftersökta och följaktligen i ett eller annat afse-

* Totala antalet dylika fall utgjorde vid sagda tidpunkt 33, motsvarande 1.88 % af hela antalet kolonistlägenheter (Lohnrey sid. 141).

ende mindrevärdiga parcellerna till arrendegårdar. Under dylika förhållanden kunde arrendeformen icke gärna vinna någon större omfattning. Särskildt utmärker sig perioden 1896—1901 för en sparsam förekomst af arrendeafstal; under denna tid uppgingo de nämligen i procent af samtliga slutgiltiga afstal till högst 5·2 och lägst 1·8 %, eller i genomsnitt 3·7 %.

För en i betydligare grad utsträckt användning af arrendeformen beslöt sig kommissionen först då den år 1902 ställdes inför uppgiften att bedriva kolonisationen i ett raskare tempo och i öfrigt på hvarje sätt söka gifva den en betydligt ökad omfattning. Då steg arrendeformens omfattning i ett slag till 25 % af samtliga under året afslutade afyttringsaftal, och de därefter följande åren ha i genomsnitt uppvisat ungefärligen samma omfattning.

Af samtliga vid 1906 års slut grundade kolonistlägenheter, till antalet 11,957, utgöra arrendegårdarna 10·6 %.

Ränte- och arrendegårdarnas olika storleks- och prisförhållanden framgå af nedanstående sammanställning.

Tab. 6. *De afyttrade kolonistgårdarna.*

År.	Antal.			Genomsnittstorlek, hektar.		Jordandelsvärde per hektar, mark.	
	Samtliga.	Däraf		Räntegårdarna.	Arrendegårdarna.	Räntegårdarna.	Arrendegårdarna.
		mot ränta.	på arrende.				
1886/87	133	112	21	23	3	595	453
1888	203	145	58	20	13	976	860
1889	191	159	32	17	18	604	616
1890	176	143	30	16	14	623	694
1891	195	168	24	18	13	727	911
1892	284	248	22	15	13	699	559
1893	255	218	23	15	13	716	552
1894	231	196	23	19	14	673	640
1895	189	173	13	18	16	651	582
1896	195	196	7	16	.	684	.
1897	377	346	19	17	6	702	819
1898	604	577	20	16	18	729	381
1899	673	664	12	16	13	798	571
1900	663	640	21	14	6	795	—
1901	427	436	22	15	11	803	496
1902	1,209	900	301	17	13	826	926
1903	1,486	1,045	435	14	10	954	1,005
1904	1,489	961	519	15	9	1,055	980
1905	1,525	1,197	342	14	9	1,051	947
1906	1,568	1,159	409	15	12	1,050	996
1886/1906	12,073	9,683	2,353	.	.	.	.

Två olikheter framgå af denna sammanställning. För det första ha arrendegårdarna i regel mindre areal än räntegårdarna, hvilket icke minst tydligt framträder under de sista, arrenderika åren. Och för det andra bestå de, såsom redan i det föregående antydts, mer-

endels af mindre värdefull och följaktligen mindre god jord, hvilket förhållande dock under de senaste åren varit af mindre betydelse.

Det angifna *jordandelsvärdet* är det värde, som vid räntegårdarna lägges till grund för räntan och vid arrendegårdarna för jordarrendeafgiften. Som arrendatorn därjämte måste erlägga afgift för de af staten uppförda gårdsbyggnadernas nyttjande, så framgår hvarken hans årliga arrendeafgift eller hans erforderliga förmögenhet af ofvan lämnade sifferuppgifter.

För förvärf af en räntegård på 10 hektar med ett jordvärde af 10,000 mark erfordras enligt tidigare skildrade kolonisationsvillkor en förmögenhet af omkring 40 % af räntegårdens jordvärde, d. v. s. i förevarande fall omkring 4,000 mark. Årsräntan uppgår till 300 mark.

Om samma gård i stället bortarrenderades, måste staten först utrusta den med fullständiga byggnader, hvilket, enligt hvad redogörelsen för den fiskaliska byggnadsverksamheten under år 1906 ger vid handen, drager en kostnad af omkring 7,000 mark. Arrendatorn har alltså att årligen erlägga:

i jordarrende 3 % af 10,000 mark = 300 mark

i byggnadsarrende 2 % af 7,000 » = 140 »

eller sammanlagt 440 mark om året. Enligt kommissionens arrendevillkor erfordras en förmögenhet af minst 5 gånger årsarrendets storlek, hvilket här alltså skulle betyda 2,200 mark.

Skillnaden i erforderlig förmögenhet för ränte- och arrendegårdsförvärf är sålunda ganska afsevärdt stor. Det synes därför sannolikt, med hänsyn tagen till nu gällande liberala öfvergångsvillkor från arrende- till räntegårdsform, att arrendeformen kommer att nå en ytterligare ökad användning vid de kommande årens kolonisation.

Hittills har öfvergång från arrende- till räntegårdsform ägt rum i 162 fall, hvaraf 140 komma på åren 1901—1906.

12. Den egentliga kolonisationsverksamheten.

Den egentliga kolonisationsverksamheten, eller de nya besittningensheterernas skapande genom deras öfverlåtelse till de enskilda kolonisterna, är för sin omfattning väsentligen beroende af tillgång på jord och tillgång på spekulanter. Genom sina betydande jordförvärf hade kommissionen allt ifrån början af sin verksamhet sörjt för förstnämnda angelägenhet. Det visade sig ock, såsom af nedanstående sammanställning framgår, att en stor efterfrågan mötte kommissionen vid dess framträdande.

Det stora antalet efterfrågningar under kommissionens första verksamhetsår nedgick emellertid redan följande år till sin blotta tredjedel och höll sig sedan, fränsetd en uppräckning åren 1892—93, nere vid ett genomsnittligt antal af omkring 900 efterfrågningar per år ända till år 1897. Ett ökadt antal efterfrågningar under

Tab. 7.

År.	Antal efterfrågningar.	Däraf föranledda aftal.			År.	Antal efterfrågningar.	Däraf föranledda aftal.		
		Preliminära.	Stad-fästade.	Af dem arrende-aftal, %.			Preliminära.	Stad-fästade.	Af dem arrende-aftal, %.
1886/87	2,827	165	142	16	1898 . .	3,191	787	605	3·3
1888 . .	952	204	166	28	1899 . .	3,346	966	669	1·8
1889 . .	?	196	191	16	1900 . .	3,423	933	661	3·2
1890 . .	?	176	173	17	1901 . .	3,120	688	418	5·2
1891 . .	969	195	193	12	1902 . .	5,496	1,803	1,211	25
1892 . .	1,236	308	270	8	1903 . .	6,474	2,001	1,476	29
1893 . .	1,291	269	241	9	1904 . .	6,210	2,023	1,480	35
1894 . .	?	247	222	10	1905 . .	6,429	2,065	1,527	22
1895 . .	888	255	186	7	1906 . .	6,786	2,136	1,568	26
1896 . .	?	275	191	3·6					
1897 . .	1,180	463	367	5·2	1886/1906	—	16,155	11,957	10·6

detta år markerar öfvergången till en ny period med ett årligt medelantal af 3,300 åren 1898—1901, hvarefter åter en tvär höjning lyfter upp medelantalet under de följande åren till öfver 6,000 ingångna efterfrågningar per år.

Det torde emellertid böra anmärkas, att ofvanstående sammanställning endast upptager antalet af de direkt till kommissionen ingångna och vederbörligen inregistrerade efterfrågningarna. Af icke ringa omfattning och betydelse har härjämte den efterfrågan varit, som, ofta i förening med besök på ort och ställe, skett hos de enskilda kolonisterna. Det har då framförallt varit släkt och vänner till redan bosatta kolonister, som valt denna synnerligen effektiva efterforskningsmetod.

De ofvan meddelade siffrorna gifva därför, såsom sagdt, endast en bild af ansökningsfrekvensen hos kolonisationskommissionen, hvilket dock icke i nämnvärd mån förringar talens värde.

Det som i den åntydta utvecklingsgången drager största uppmärksamheten till sig, är den starka tillbakagången i antalet efterfrågningar efter det första verksamhetsårets slut. Kommissionen själf angifver som förnämsta orsak därtill det bestämda afslag den gaf på alla ansökningar och förfrågningar från tvifvelaktiga, spekulationslystna element. Kommissionens verksamhet var ny och okänd; man visste knappt mera därom, än att den af staten var understödd med betydande penningmedel, och man kunde ju därför lämpligen känna sig för. Så fick man klart besked och afstod sedan från vidare försök. Känndomen om kommissionens förmögenhetskraft torde därjämte i sin mån ha bidragit att hålla många tillbaka från att träda i beröring med kommissionen. Så länge kommissionen icke vidtog några mått och steg för att sprida känndomen om den nya kolonisationsverksamheten ut öfver landet, och kolonist-materialet som en följd däraf var så godt som begränsadt till östprovinsernas i ekonomiskt afseende efterblifna innebyggare, kunde icke heller någon ökad efterfrågan med åtföljande uppsving i kolonisationsverksamheten väntas inträffa. Genom den år 1897 sent omsider organiserade värfningsverksamheten inträder emellertid ett nytt skede i kolonisationskommissionens verksamhet,

som erhåller sitt ekonomiska underlag i 1898 års nybevillning af 100 millioner mark till kolonisationsfonden. Den tredje stora nybevillningen år 1902 markerar slutligen öfvergången till kolonisationsverksamhetens tredje och sista skede, åren 1902 t. o. m. 1906.

Den nu antydda utvecklingsgången framträder icke minst tydligt, om antalet afyttrade kolonistlägenheter eller slutgiltigt ingångna kolonistaftal per år, eller med andra ord *kolonisationsresultatet* i in-skränkt mening, lägges till grund för bedömandet häraf.

Tiden före år 1897 utmärker sig sålunda genom en årlig omfattning, som utan allt för stora afvikelser håller sig omkring antalet 200 nya kolonistlägenheter för hvarje år. Året 1897 med omkring 375 nya lägenheter bildar öfvergången till kolonisationsverksamhetens andra skede, eller åren 1898—1900, som kommer upp till närmare 650 nya lägenheter per år. Svagåret 1901 medför en icke obetydlig nedgång i kolonisationsresultatet för detta år, hvilket emellertid endast bidrager att så mycket kraftigare framhäfva den tredje och sista periodens öfverlägsna omfattning. Året 1902 visar sålunda med ens ett resultat af öfver 1,200 och de följande åren genomsnittligt omkring 1,500 nygrundade kolonistlägenheter per år.

3. Kolonisationskommissionens verksamhet för de nygrundade kolonistlägenheternas understödjande och utveckling.

I och med kolonistens inflyttning till kolonien och öfvertagande af den nyförvärfvade lägenheten begynner ett nytt skede i kolonisationsverksamheten. Det gäller nu för kolonisationskommissionen att på bästa sätt hjälpa, stödja och leda kolonisten vid den nya jordbruksdriftens upptagande och lägenhetens utrustande i öfrigt. Den lokala ledningen af denna verksamhet omhänderhafves af godsförvaltaren. Liksom han förut ledt hela det förberedande kolonisationsarbetet på platsen, rådgjort med kolonistaspiranterna angående lämplig ägobit, anvisat dem byggnadsplats och förmedlat köpeförhandlingarna, så är han nu (eller *bör* åtminstone vara) kolonistens dagliga rådgifvare och hjälpare i alla påkommande angelägenheter. Storbruksdriften möjliggör för förvaltaren att på det mest förmånliga sätt befordra sina skyddslingars intressen. Mot en ringa hyresersättning inhyser han de nyinflyttade i träbaracker eller ock i lämpliga godsbyggnader, förser dem under första året, innan de bärgat någon skörd, kostnadsfritt med hvad de för sitt lifsuppehälle kunna behöfva af säd och potatis samt vidare med utsäde för vårsådden och med foder och halm för kreaturen, hvarjämte han i möjligaste mån hjälper dem med körslor samt förmedlar deras affärer med kolonisationskommissionen, allt i öfverensstämmelse med de kolonisationsvillkor, som i det föregående skildrats.

Kolonisationskommissionens byggnadsverksamhet.

Viktigast af alla de åtgöranden, som utfylla den närmast följande tiden, är de nygrundade lägenheternas utrustande med byggnader. På grund af denna frågas utomordentliga betydelse för kolonisternas ekonomi och därmed för hela kolonisationsverkets gynnsamma utveckling, tog kolonisationskommissionen redan från början denna fråga under allvarligt öfvervägande. Det gällde då först att afgöra, hvilket som kunde anses fördelaktigast, att kolonisterna själfva eller kommissionen tog byggnadsverksamheten om hand. »Flertalet af hittills utarbetade kolonisationsplaner», säger kommissionen i sin årsredogörelse för år 1887, »hafva förutsatt, att kolonisten själf skall utrusta sin lägenhet med erforderliga byggnader. På de hittills afyttrade lägenheterna hafva kolonisterna beredvilligt åtagit sig denna uppgift och löst den på ett i det hela tillfredsställande sätt, hvarvid kommissionens tekniska personal jämte godsförvaltaren på ort och ställe i väsentlig grad varit dem behjälpliga. Men äfven om denna hjälpprestation utvidgas och göres effektivare därigenom, att stora förråd af byggnadsmaterial anskaffas och till själfkostnadspris tillhandahållas kolonisterna, och allt möjligt understöd i öfrigt lämnas, så kvarstår dock det missförhållandet, att denna kolonisationsmetod gynnar dels de från närliggande trakter härstammande kolonisterna, och dels dem, som äga tillräcklig byggnadsteknisk färdighet för att kunna arbeta bort en afsevärd del af kostnaderna. För de kolonister däremot, som komma från aflägsna orter, är berörda byggnadsskylighet ofta ett afskräckande hinder.»

För erfarenhets vinnande beslöt kommissionen därför att själf verkställa hela byggnadsarbetet i tvenne kolonier, samt vidare, för utrönandet af, huruvida icke de med kolonistens själfbyggnadsverksamhet förenade fördelarna skulle kunna beredas i ungefär lika grad åt alla kolonister, att uppföra dels provisoriska, dels till varaktig användning afsedda byggnadsdelar, hvilkas fullbordande öfverlämnades åt kolonisterna. Den ledande tanken härvid var den, att om den nykomne kolonisten blott fann tak öfver hufvudet för sig och sin familj samt för den nödvändigaste boskapen, han snart nog allt efter förmåga, önskan och hemortsbruk skulle uppföra resten af byggnaderna.

Kommissionen tog omedelbart itu med den projekterade byggnadsverksamheten. Inom ett år voro sålunda 39 större och mindre lägenheter fullständigt utrustade med byggnader. Kommissionen säger sig genom denna byggnadsverksamhet ha gjort värdefulla rön beträffande omfattningen samt den ändamålsenliga anordningen och inredningen af de för småbruk ifrågakommande byggnaderna. Därmed hade kommissionen ock förvärfvat tillräcklig sakkunskap för att vid behof kunna uppgöra kostnadsförslag för ett ändamålsenligt uppförande af behöriga byggnader å kolonistlägenheter af hvarje storlek.

Betydelsen häraf var synnerligen stor. Det hade nämligen visat sig, att kolonisterna i de flesta fall saknade förmåga att göra erforderliga kostnadsberäkningar och att välja dugliga och solida bygg-

nadsentreprenörer. Deras byggnader blefvo därför vanligen öfverflödigt stora och dyrbara.

Skulle detta missförhållande afhjälpas, var det nödvändigt att kommissionen vann ett större inflytande på kolonisternas gårdsbyggen. Kommissionen beslöt därför att vidtaga omfattande åtgärder för materialanskaffning. Noggranna undersökningar angående förekomst af sten- och lerbrott på kommissionen tillhörig mark utfördes; där lämplig tegellera påträffades, anlades tegelbruk eller utvidgades redan befintliga sådana. Kommissionen såg sig därför snart i tillfälle att verkställa betydande leveranser af byggnadsmaterial, hvilket i hög grad underlättade byggnadsverksamheten och äfven medförde icke ringa kostnadsbesparing.

Enligt kommissionens beräkning hade de fiskaliska tegelbruken under tiden från 1886 till 1906 års slut levererat inalles 365,400,000 tegelstenar förutom 7,700,000 stycken taktegel och öfver 5,000,000 dräneringsrör. Ensamt under år 1906 tillverkades vid 56 fiskaliska tegelbruk 40 millioner tegelstenar och närmare $\frac{1}{2}$ million stycken taktegel.

Som emellertid vid den af kolonisationen betingade byggnadsverksamheten inalles förbrukats icke mindre än 670 millioner tegelstenar och 180 millioner stycken taktegel, har den fiskaliska materialtillverkningen icke varit tillräcklig, utan betydande mängder tegelvirke levererats från privata företag. Ett undantag härifrån utgör dock tiden 1898—1905, då ingen privat tegelleverans för kolonistbyggenas räkning ägde rum.

Trävirkesberedningen, som kommissionen äfvenledes till en början ägnade sig åt, kom aldrig att taga någon större omfattning och synes alldeles ha upphört efter år 1896. Då trävirket i allmänhet spelar större roll än tegelvirket vid bondgårdsbyggena i kolonisationsprovinserna, hade det varit i hög grad önskvärdt, att kommissionen ägnat något större uppmärksamhet åt denna verksamhetsgren.

I hvarje fall ligger det i öppen dag, att kommissionen genom sin materialtillverkning och materialanskaffning i afsevärd grad förbilligat och underlättat kolonisternas byggnadsverksamhet. Men en mindre besvärlig och kostsam byggnadsverksamhet betyder en ökad anslutning af kolonister och därmed äfven en raskare utveckling af hela kolonisationsverksamheten.

Under det kommissionen, såsom tidigare påpekats, helt och hållet drager försorg om och bekostar arrendegårdsbyggnadernas uppförande, får rantegårdskolonisten själf bära sina byggnadskostnader. Han vill då helt naturligt gärna bygga sin gård efter egen smak. I regel väljer han därvid den byggnadsstil, som är mest bruklig i hans hemtrakt. Och när han så själf bygger sitt hus, känner han sig som den egentlige skaparen af sitt nya hem; han har därmed eröfrat landet åt sig och redan blifvit fästad vid den nya, egna torfvan. Genom att själf deltaga vid bygget kan han öfvervaka, att den största sparsamhet och ordentlighet iakttages. »Han räknar

hvarje spik och köpslår om hvar öre.» Han lyckas därför ofta bygga särdeles billigt, relativt till rådande material- och arbetskostnader.

Om kolonisterna själfva sålunda ej behöfva frukta för den egna byggnadsverksamhetens ekonomiska vådor, så hysa i stället deras hustrur så mycket större farhågor för de besvärligheter, som äro förknippade därmed. Särskildt gäller det om västtyskarna, att mången duktig landtbrukare, som icke är hemma i byggnadskonsten, därigenom låter sig afskräckas från att bosätta sig i den »fjärran östern», där endast några stenar och pålar på fältet angifva den blifvande kolonistgårdens läge. Mötte honom däremot anblicken af prydligt uppförda och hemtrefligt inredda gårdsbyggnader, som därtill kunde erhållas för skäligt pris, så förföllo säkerligen hans betänkligheter mot bosättningen i den främmande provinsen.

Insikten häraf dref kommissionen snart nog att vidtaga en rad af försök att framställa lämpliga kolonistbyggnader. Om denna kommissionens verksamhet måste sägas, att den icke varit alltigenom lycklig. Framförallt gäller detta om dess tidigaste skede, som infaller under åren 1888—1892.

Under dessa år verkställde kommissionen 170 kolonistlägenheters fullständig utrustande med byggnader. Utförandet lämnades åt entreprenörer. Byggnaderna försågos med fullständig inredning på samma sätt som skolor och värdshus, så att de voro färdiga till beboende.

Enligt af kommissionen verkställd beräkning uppgick byggnadskostnaden för lägenheter af 8—25 hektars storlek i genomsnitt under denna period till 500 mark per har. De flesta af dessa gårdar bortarrenderades. Af kolonisterna voro de icke omtyckta, förnämligast på grund af det allt för knappt tilltagna utrymmet. Byggnaderna voro därjämte synnerligen dyra. Entreprenörerna hade nämligen icke velat åtaga sig det rätt besvärliga byggandet på landet utan en betydande profit. Som kolonisterna själfva tydligen byggde billigare, inskränktes den fiskaliska byggnadsverksamheten i betydlig grad.

Åren 1893—95 verkställdes sålunda endast omkring 40 byggen. Nu gjordes stall och lador betydligt rymligare, men bostadslägenheterna blefvo fortfarande smått tilltagna. Den inre utrustningen lämnades åt kolonisten att efter godtfinnande ombestyras. Allt för små lägenheter lämnades ur räkningen, då dessa icke i samma mån som större kunde bära kostnaden för det fiskaliska bygget. Entreprenadsystemet bibehölls i brist på bättre. På denna väg lyckades det kommissionen att nedbringa byggnadskostnaden för lägenheter af 14—37 hektars storlek till i genomsnitt 250 mark per har. Kommissionen hade alltså denna gång lyckats åstadkomma *billiga* byggnader. De färdigbyggda lägenheterna fingo äfven till största delen köpare, men kunde likväl icke glädja sig åt någon särskild popularitet bland kolonisterna. Härtill bidrog tvifvelsutan i främsta rummet det intryck af torftighet och ofullkomlighet, som de på grund af sin bristande inredning och knappa bostadsutrymme gäfvo. Icke heller dessa billiga fiskaliska byggen hade sålunda visat sig kunna påskynda afyttringsverksamheten, allra minst om det gällde gårdar i en mindre omtyckt belägenhet.

De härigenom vunna lärdomarna å ena sidan och en del oerfarna kolonisters felgrepp och missöden vid egna byggen å den andra

uppfordrade kolonisationskommissionen till förnyade ansträngningar inom byggnadsverksamhetens område.

Ville man lösa gårdsinredningens svåra fråga efter de kapitalkraftiga västtyska kolonisternas önskan, så finge man hvarken bygga för trångt eller för torftigt, hvad utstyrelsen beträffar. Men detta kunde svårligen åstadkommas genom entreprenadbygge; kommissionen beslöt därför att själf öfvertaga entreprenörens roll. Godsförvaltaren blef nu den verkställande byggnadschefen inom sin koloni, med en byggnadsingenjör som sakkunnig rådgifvare i erforderliga fall. Detaljerade byggnadsplaner uppställdes. I stället för den förra skematiska behandlingen trädde nu en individuell afpassning efter lägenheternas olika storlek och beskaffenhet, och byggnadsplanerna blefvo därigenom på mångfaldigt sätt varierade. Härvid bemödade man sig också att förläna gårdarne ett så tilltalande utseende som möjligt och att träffa sådana bekvämlighetsanordningar, som, enligt hvad man visste, voro omtyckta af kolonisterna.

Då det lyckades kommissionen att vid genomförandet af dessa principer hålla byggnadskostnaden vid lägenheter af 10—35 hektars storlek nere vid i genomsnitt 310 mark pr har, ansågs byggnadsfrågan därmed slutligen hafva bringats till en tillfredsställande lösning.

Denna väg följdes sedan af kommissionen vid dess byggnadsverksamhet och visade sig särdeles framgångsrik. Endast så till vida skedde längre fram en afvikelse härifrån, som kommissionen åter såg sig föranlåten att i stor utsträckning anlita byggnadsentreprenörer. Det visade sig nämligen ogörligt för kommissionen att, utan en afsevärd ökning af kommissionens tekniskt bildade personal, fortfara med att hafva ledningen af den till omfattningen alltjämt stigande byggnadsverksamheten i egna händer.

Kommissionens byggnadsverksamhet under år 1906 må anföras som en bild af denna verksamhets omfattning. Under detta år verkställdes följande byggen:

I. *För privata ändamål:*

- 21 värdshusbyggnader,
- 371 bondgårdar,
- 45 handtverkarelägenheter,
- 77 arbetarebostadshus med 139 hyreslägenheter,
- 22 särskilda bondgårdsbyggnader,
- 95 särskilda stall och lador,
- 20 kompletteringsbyggnader,

innefattande inalles 1,172 byggnader och betingande öfver 4,500,000 mark i uppförandekostnad;

II. *För offentliga ändamål:*

- 3 kyrkor,
- 2 bönhus,

- 4 prästgårdsbyggen,
- 33 skolhus,
- 8 särskilda skolbyggnader,
- 31 byggnader för kommunala ändamål,

omfattande inalles 118 särskilda byggnader med en uppförandekostnad af 1,175,000 mark.

Kommissionens byggnadsverksamhet är sålunda synnerligen omfattande. Under år 1906 voro tidtals icke mindre än 30 byggnadsinspektörer sysselsatta med den lokala uppsikten öfver byggenas verkställande. Det ojämförligt största antalet af dessa byggen utfördes dock af entreprenörer.

De af kommissionen med fullständiga gårdsbyggnader utrustade lägenheterna, hvilka uppgå till omkring 10 % af samtliga kolonistlägenheter, ha så godt som undantagslöst öfverlämnats till kommissionens arrendatorer.

Det öfvervägande antalet räntekolonister ha sålunda själfva fått ombestyrja sina byggen. Härvid har emellertid, såsom redan nämnts, kommissionen i hög grad underlättat deras arbete, framförallt genom sin materialanskaffning och sitt tillhandahållande af omsorgsfullt utarbetade, detaljerade normalbyggnadsplaner jämte kostnadsförslag. Liksom kommissionen genom sin godsförvaltare gifver kolonisten anvisning på byggnadsplats, förbehåller den sig ock rätt att granska hans byggnadsplan och kostnadsförslag och kan sålunda göra ett icke ringa inflytande gällande beträffande såväl kolonistens hushållning i förevarande afseende som de enskilda gårdsbyggnadernas tilltalande utseende och totalverkan i byn.

Byggnadssätt. Öfver såväl byggnadssätt som byggnadskostnader vid dessa räntekolonisternas »Eigenbauten» lämnas i 1896 års Denkschrift en af Bauinspektör Fischer författad, synnerligen utförlig redogörelse.¹⁾ Karakteristiskt för flertalet af där omnämnda gårdstyper är, att boningshus och stall vanligen äro förenade under samma tak. Icke sällan äro äfven lada och loge desslikes inrymda under samma tak, under det särskilda byggnader för boningshus, stall och lada mindre ofta förekomma.

Angående *byggnadskostnaderna* meddelas i nämnda redogörelse, att faktiska kostnaden för af erfarna kolonister utan entreprenörers anlåtande verkställda gårdsbyggen vid 1896 års slut i genomsnitt utgjorde:

vid lägenheter under 10 hektar	omkring 520 mark per har
vid lägenheter om 10—20 hektar	» 360 » » »
vid större lägenheter	» 280 » » »

I kolonisationskommissionens år 1907 utgifna 20-årsstatistik meddelas härom ytterligare:

»Byggnadskostnaderna äro helt naturligt mycket olika allt efter lägenheternas storlek, jordvärde, de lokala förhållandena och kolo-

¹⁾ Denna redogörelse finnes äfven återgifven i Lohnreys: Eine Wanderfahrt etc. sid. 46—86.

nisternas anspråk. Enligt anställda undersökningar kan man under normala förhållanden anslå dem

vid lägenheter på	5—10	har till	700—500	mark per	har	eller	55 %	af	jordvärdet
»	»	» 10—20	»	»	500—400	»	»	»	40 %
»	»	» 20—50	»	»	400—250	»	»	»	30 %

Arbetare- och handtverkarelägenheterna draga vanligen en byggnadskostnad af 2,700—3,300 mark.»

En icke obetydlig stegring i byggnadskostnaderna synes alltså ha ägt rum under tiden 1896—1906. Relativt till jordvärdet torde emellertid snarare en sänkning kunna anses hafva ägt rum på grund af jordvärdets enorma stegring i kolonisationsprovinserna under denna tid.

Vid sidan af den nu skildrade byggnadsverksamheten utvecklar kommissionen inom en mångfald andra områden ett betydelsefullt arbete för de grundade koloniernas framåtskridande till allt större västånd.

Boskapsskötselns höjande har måhända i främsta rummet varit föremål för kommissionens omtanke. För att i möjligaste mån underlätta kolonisternas anskaffande af nötkreatur, träffade kommissionen redan år 1888 öfverenskommelse med Rhenlandets centrala landtbrukssällskap angående lån af kreatur. Härigenom bereddes kolonisterna tillfälle att på gynnsamma villkor låna kreatur, hvilka de sedan mot aftaladt pris kunde få köpa. Längre fram anlades på lämpliga orter kreatursdepoter, där kommissionen lät uppföda och till kolonisternas användning hålla såväl ungnöt som unga kor af bästa kvalitet. De här lånade kreaturen kunde få köpas på afbetalning, hvilket var en stor fördel för kolonisterna. För att kunna tillfredsställa kolonisternas behof uppdrog kommissionen vidare åt sina godsförvaltare att ur kolonisationsgodsens kreatursbestånd söka åstadkomma förstklassiga, till försäljning åt kolonisterna lämpliga kreatur.

Kommissionens sträfvanen i detta afseende ha ock kröntes med framgång, i det kolonisternas kreatursskötsel utvecklats på ett synnerligen glädjande sätt. Om man jämför kreatursbeståndet vid 1906 års slut i de 269 då färdigkoloniserade kolonistkommunerna med det bestånd, som förefanns å kolonisationsgodsen vid kommissionens förvärf af desamma, erhålles en bild af denna utveckling, som framgår af tabellen å följande sida.

Hästbeståndet har sålunda i det närmaste fördubblats, nötkreatursbeståndet nära tredubblats och svinbeståndet mer än tiodubblats; fårskötseln däremot har så godt som alldeles upphört att existera.

Kreatur.	Antal boskapsdjur.		Alltså ökning.	
	Vid kommissionens förvärf.	År 1906.	Absolut.	I %.
Hästar	10,629	21,115	10,486	98
Nötkreatur	24,181	69,485	45,304	187
Svin	10,177	105,002	94,825	931
Får	88,118	2,462	— 85,656	— 97

Svinskötselns betydliga uppsving är härvid särskildt anmärkningsvärd. Liksom i allmänhet boskapsskötseln utgör det mindre jordbrukets hufvudnäring och, rationellt bedrifven, gifver detta ett afgjordt företräde framför storbruket hvad afkastningen per bruksenhet beträffar, så utgör svinskötseln i all synnerhet det egentliga småbrukets förnämsta näringskälla och bedrifves äfven med framgång af arbetarekolonisterna. För svinrasens förädling och svinskötselns höjande har kolonisationskommissionen upprättat afvelstationer.

Äfven *fjäderfäskötseln* har genom kommissionens försorg gått en rask utveckling till mötes inom kolonierna.

Ett synnerligen intresserad arbete har kommissionen vidare nedlagt i och för befordrandet af den för kolonisternas välstånd särdeles viktiga *fruktträdsodlingen*. Alltifrån år 1888 har kommissionen sålunda på begäran tillställt kolonisterna fruktträd från särskildt utvalda, förstklassiga förråd. För att icke anskaffningskostnaderna skulle blifva för kännbara för kolonisterna, har kommissionen i regel låtit statskassan bära $\frac{3}{4}$ däraf vid räntegårdsrekvisition samt hela kostnaden vid rekvisition till arrendegårdar samt allmänna anläggningar. Numera äger hvarje räntegårdskolonist att till ett pris af 40 pf. pr styck bekomma ända till 40 fruktträd, hvarvid statskassans bidrag uppgår till 3 à 4 gånger detta belopp.

Tack vare dessa gynnsamma villkor har fruktträdsodlingen vunnit en betydande terräng inom kolonierna. Antalet genom kommissionens förmedling ärligen levererade träd har stigit från omkring 3,000 år 1888 till inemot 40,000 under de senaste åren.

Kommissionens önskan att göra jordbruksvetenskapens framsteg tillgängliga för kolonisterna, liksom äfven att höja de tyska återinvandrararnes tämligen lågt stående jordbruksteknik, kom den att rikta sin uppmärksamhet på hithörande *bildningsanstalter*. År 1899 upprättades äfven i tvenne betydligare kolonisationscentra (Janowitz i Kreis Znin och Neuzedlitz i Kreis Witkowo) s. k. *vinterskolor*, hvilka i främsta rummet voro afsedda för kolonistsöner, men äfven stodo öppna för andra tyska bondsöner. Vinterskolan i *Neuzedlitz* står i förbindelse med ett där inrättadt *änkehus*, hvars jordbruk utnyttjas för undervisningsändamål, och den i Janowitz förlagda vinterskolan har

en liknande fördel i sin förbindelse med en mönsterträdgård och trädskola, som år 1899 anlades där. Denna fruktträdskola levererar årligen 8—10,000 unga, förädlade fruktträd. Från år 1902 är en särskild anstalt för fjäderfäafvel förbunden med denna fruktträdskola, som till moderata priser levererar liggägg och unga afvelshönor till kolonisterna.

För kolonistdöttrarnas utbildning till dugliga bondhustrur grundades år 1900 i Janowitz en *hushållsskola* och år 1904 på två andra platser liknande utbildningsanstalter.

Vid sidan af undervisningsanstalterna hafva *landtbruksföreningarna* (die landwirtschaftlichen Vereine) till uppgift att förmedla kännedomen om landbruksvetenskapens framsteg till landbrukarne, hvarjämte de vilja bringa sina medlemmar till sällskapligt umgänge med hvarandra. Kolonisationskommissionen har, såsom i det följande skall visas, kallat ett stort antal dylika föreningar i lifvet samt anslutit mindre kolonier till föreningar i grannskapet. I många af dessa föreningar intaga kolonisterna en ledande ställning och utgöra i allmänhet det mest lifaktiga elementet inom desamma.

Härmed är öfvergången redan gjord till ett område, inom hvilket kolonisationskommissionen nedlagt ett oförtrutet och fruktbringande arbete för kolonisationsverkets framgång, nämligen den organiserade samverksamhetens eller *jordbrukarekooperationens* fält.

Småbrukarens styrka ligger ju däri, att han själf med sin familjs hjälp kan prestera den för hans jordbruksdrift erforderliga kvantiteten af arbete och sålunda är oberoende af konjunkturerna på arbetsmarknaden, samt vidare däri, att han hvarje ögonblick kan öfvervaka arbetets gång och resultat samt utnyttja hvarje tumsbredd jord på det mest inbringande sätt. Hans svaghet däremot träder i dagen, när det gäller tillägnandet och utnyttjandet af tekniska framsteg eller öfverskådandet af marknadens läge, liksom hans ringa kapitaltillgång lätt nog gör honom till ett offer för spekulerande bolag, köpmanna-mellanhänder och penningutlånare.

Att utjämna denna svaghet och därmed göra småbruket delaktigt af storbruksdriftens gifna företräden i antydda afseenden, se där jordbrukarekooperationens förnämsta uppgift.

Det säger sig själf, att en organiserad samverksamhet af dylik art i alldeles särskild grad skulle vara på sin plats inom de nya jordbrukaresambällen, som kolonisationskommissionen skapat. Det dröjde icke heller länge, förrän kommissionen lärde sig inse detta.

Kommissionen iakttog nämligen en böjelse hos sina kolonister att inrätta sig för dyrbart och lefva öfver sina tillgångar. Tyvärr fann denna böjelse understöd hos samvetslösa agenter, som formligen påtrugade kolonisterna onödiga lyxartiklar af hvarjehanda slag, bl. a.

dyrbara jordbruksmaskiner, som endast i ringa grad voro anpassade efter småbrukets behof. Kommissionens varningar förklingade oftast ohörda. Det enda verksamma medlet mot denna i längden ödesdigra affärsverksamhet vore kolonisternas sammanslutning till kreditförmedlings-, produktions- och konsumtionsföreningar. Att uppnå en sådan sammanslutning bland den från alla möjliga håll härstammande kolonistbefolkningen, föreföll kommissionen till en början nära nog omöjligt.¹⁾ I mån som förhållandena utvecklade sig, blef emellertid jordmänen allt mera mottaglig för kooperationens idé. Äfven utom kommissionens tjänst stående personer, såsom inom kolonisationsområdena bosatta präster, lärare och angränsande godsägare, ådagalade ett stort intresse för det af kommissionen igångsatta organisationsarbetet. Tack vare dessa privata personers nitiska medverkan kommo kolonisterna snart att uppfatta de kooperativa föreningarna icke såsom byråkratiska inrättningar utan såsom sina egna lokala angelägenheter, vid hvilka det förnämligast kom an på deras eget initiativ och deras egen medverkan.

De första kolonistsammanslutningar, som bildades, voro tyska *spar- och lånekassor* (Raiffeisens system). Förbättrade kreditförhållanden var nog också det önskemål, som bland kolonisterna gjorde sig starkast och allmännast förnimbart. Att en stor del af de grundade kassorna icke allenast fungerade som kreditgifvare utan voro verkliga sparkassor, förtjänar att framhållas.

Därnäst i ordningen följde bildandet af *landtbruksföreningar*, som tidigt vunno stor anslutning, samt *produktionsföreningar*. Betydelsen af dessa senare låg i så öppen dag, att kolonisterna ofta på eget initiativ bildade dylika föreningar. Som mjölk, potatis och säd voro de produkter som kolonisterna i främsta rummet sökte förvandla till penningar, så uppstodo nu så småningom ett icke ringa antal *andelsmejerier* och *andelsbrännerier*.

Dräneringssällskap för öfvertagande och underhållande af de dräneringar, som kommissionen utfört, bildades äfven jämförelsevis tidigt. Föreningar för andra ändamål följde snart i spåren: för inköp af jordbruksmaskiner, för boskaps- och biskötselns höjande, för försäljning af ägg och mjöl m. fl. ändamål. Den närmare utvecklingen af denna rörelse framgår af tabellen å följande sida, som visar antalet befintliga kolonistsammanslutningar vid tre olika tidpunkter.

Bland dessa kooperativa företag intager det af kommissionen år 1897 stiftade »Tyska handelshuset» (Die deutsche Kaufhausgenossenschaft) ett synnerligen framstående rum. I egna fastigheter i städerna Janowitz och Witkowo (reg.-distriktet Bromberg i Posen) bedrifver detta bolag handel med företrädesvis landtbruksartiklar, såsom fodermedel, gödningsämnen, järnvaror, maskiner, kol, byggnadsmaterial o. d. Kredit beviljas blott åt de medlemmar, som samtidigt tillhöra någon spar- och lånekassa, hvarvid tillgår så, att dessa medlemmar betala sina inköp med af kassan beviljade lån. Vid 1905 års slut hade handelshuset i Janowitz och Witkowo 651 delägare, med en sammanlagd ansvarssumma af 556,000 mark och en reservfond af omkring 16,000 mark.

Samma år — 1897 — grundades äfven i Janowitz ett annat betydande företag, nämligen ett spannmålsmagasin med tillhörande kvarn samt bageri.

¹ 1888 års Denkschrift.

Sammanslutningens karaktär.	Antal befintliga sammanslutningar vid slutet af		
	år 1896.	år 1900.	år 1906.
Spar- och lånekassor	23	61	omkr. 140
Landbruksföreningar	10	14	> 40
Andelsmejerier	5	15	> 40
Andelsbrännerier	3	11	> 40
Dräneringssällskap	3	21	> 40
Tröskmaskinsföreningar	—	6	9
Frivilliga brandkårer	—	2	7
Kreatursafvelsföreningar	1	3	5
Biodlingsföreningar	—	—	3
Försäljningsföreningar	—	4	4
Öfriga föreningar	—	7	omkr. 10
Summa	45	144	omkr. 338

Vid 1905 års slut hade detta företag 278 delägare, så godt som samtliga kolonister. Vanligen har spannmålsbolaget till sina leverantörer betalt det i staden Posen noterade torgpriset på säd, minskadt med fraktskillnaden mellan respektive orter, men har dessutom under en följd af år presterat en *efterbetalning*, som per levererad ton utgjorde:

år 1901	3 mark	år 1904	2 mark
» 1902	4 »	» 1905	6 »
» 1903	2 »	» 1906	8 »

Rörande omfattningen och verksamhetsresultatet af en del öfriga kolonistföretag må anföras följande.

Vid 18 *andelsbrännerier* med 711 medlemmar, samtliga kolonister, förädlades under året 1903—1904 omkring 230,000 centner potatis och utdelades till medlemmarne 356,000 mark eller genomsnittligt mer än 500 mark per medlem.

Vid 16 *andelsmejerier*, med 1,895 medlemmar, bearbetades under samma år 18,300,000 liter mjölk och utbetaltes till medlemmarna inalles 1,318,800 mark. På hvarje medlem kom alltså i genomsnitt en årsleverans af nära 10,000 liter mjölk och en kontant utdelning af omkring 700 mark.

Vid 154 *spar- och lånekassor* med 9,500 delägare, hvaraf cirka 75 % äro kolonister, steg det insatta kapitalet från den 1 jan. 1903 till den 1 jan. 1904 från 2,031,834 mark till 2,761,510 mark, hvadan alltså en ökning ägt rum af inalles 729,676 mark, motsvarande en genomsnittsökning per medlem af öfver 75 mark. Totalomsättningen under året uppgick till öfver 14,500,000 mark.

Det är alltså en verksamhet af imponerande omfattning som här föreligger, och dess betydelse som ekonomisk faktor är själfallet utomordentligt stor. Rörande dess betydelse som *ideell faktor* uttalar sig kolonisationskommissionen i sin tjuguarstatistik på följande sätt:

»Till de obestridbara materiella resultat, som de kooperativa föreningarna inom kolonisationsområdena uppnått, komma de höga ideella värden, som genom dem vunnits. De utan frändskap eller vän-

skap inom en kommun sammanförda kolonisterna, som genom intresse-motsatser lätt skulle stämts till inbördes fiendskap, hafva först genom föreningslifvet verksamt slutits tillsammans. Här hafva de bäst lärt känna sina grannar och med dem utbytt sina erfarenheter samt rådgjort om sina landtbruksbestyr. Genom arbetet inom föreningarna hafva de äfven sammanförts med traktens tyska befolkning, som till en början förhållit sig likgiltig eller afvisande gentemot kolonisterna. Likställigheten inom föreningarna, både med afseende på rättigheter och plikter, har dämpat ståndsskillnaden hos medlemmarna och i stället väckt en medveten tysk-nationell gemensamhetskänsla till lifs, som utgör en motvikt mot de polsk-nationella sammanslutningarna. Genom samarbetet med grannarne och det gemensamma bärandet af bördor och utskylder underlättas ömsesidig förståelse och sänjas ingående äfven vid tvister och stridigheter, och tränges processlystnaden tillbaka. Föreningsmedlemmarne gå i sparsamhetens och punktlighetens skola och lära sig en ordnad bokföring. Genom själfhjälpen uppfostras de till ansvars-känsla och till själförtroende.

Allt detta är fasta grundvalar för ett sundt och lifaktigt samhällslif och en resultatrik kolonisation.»

14. Kolonisationens räntabilitet.

»Kolonisationskommissionens arbete och omsorg i och för bildandet af prestationsdugliga kolonistlägenheter och kolonistkommuner, för värfvandet af duktiga och pålitliga kolonister och för deras bosättning under de mest gynnsamma förhållanden, för skapandet af sunda, i såväl tekniskt som organisatoriskt hänseende tidsenliga jordbrukareförhållanden, har så småningom utvecklat kolonisationskommissionen till ett slags landtbruksmyndighet (Landeskulturbehörde), som har att befatta sig med allt, som händer och sker inom jordbruksnäringsens område», yttrar kommissionen härom i sin 20-årsstatistik. »En sådan vidtgående försorg för kolonierna och deras utveckling kan helt naturligt icke genomföras utan penningoffer. Härtill kommer», heter det i fortsättningen, »att en statlig kolonisationsmyndighet icke arbetar lika billigt som en privat företagare. På den förra ställas med afseende på uppförandet af kyrkor och skolor, på bildandet af kommuner, på vägbyggnader m. m. fordringar, som flerfaldigt öfverträffa det vanliga måttet, och som icke kommissionen liksom privatmannen kan tillbakavisa.»

Enligt hvad kommissionens årsberättelser för åren 1904 t. o. m. 1906 gifva vid handen, belöpa sig kostnaderna för kyrka, skola och kommun genomsnittligt till 1,776 mark per kolonistlägenhet. Värdet af friår, byggnadshjälp och öfverlåten skörd under första året uppgår till ungefär 2,500 mark per lägenhet. Jordvärdet af en normal kolonistlägenhet kan anslås till 17,000

mark, och det för kolonisterna så godt som oundgängliga kompletteringslånet till i genomsnitt 2,000 mark. För hvarje kolonist, som kolonisationskommissionen bosätter, fastläser den alltså i enlighet härmed ett kapital af 23,276 mark, af hvilket endast 81·6 % löper med ränta, härvid dock aldeles bortsett från de omkostnader, som vid ett så stort företag som kolonisationskommissionen äro oundvikliga. Att kolonisationsfondens förräntning under dylika förhållanden är låg och icke uthärdar en jämförelse med vinsten vid sådana parcelleringsföretag, som grundas uteslutande på ekonomisk grund, är alltså förklarligt.

Enligt lagen af den 26 april 1886 skulle kolonisationskommissionen tillse, att statskassan erhöll skäligen godtgörelse för sina utgifter. Det gällde därvid för kommissionen att låta tvenne i viss mening motsatta synpunkter i möjligaste mån få ut sin rätt. Å ena sidan skulle statskassan säkerställas, och å den andra måste vederbörlig hänsyn tagas till kolonisternas förmåga att betala. Kommissionen har låtit den senare synpunkten öfverväga. Ty om kolonisterna belastades för hårdt, var ju fara värdt, att hela kolonisationsverksamheten skulle äfventyras och statskassan därmed gå totalt förlustig det för verksamhetens bedrivande nedlagda kapitalet.

Såsom redan förut nämnts, utgår räntan numera alltid med 3 %. Redan från början beslöt kommissionen att i intet fall fordra mer än 3 % af jordlotternas själfkostnadspris i räntegodtgörelse. Ansågos särskildt ogynnsamma jordförhållanden föreligga, sänktes emellertid räntan i motsvarande grad: för en del kolonier fastställdes den sålunda till 2 $\frac{1}{2}$, 2 och i ett enstaka fall till 1 $\frac{3}{4}$ %.

I de vid 1905 års början uppgjorda kolonisationsplanerna har statens godtgörelseränta sålunda blifvit fastställd till

3 % vid 239 kolonisationsgårdar	om	132,677	har = 69·97 % af totalytan
2 $\frac{3}{4}$ » » 20	»	10,662	» = 5·62 » » »
2 $\frac{1}{2}$ » » 57	»	29,996	» = 15·80 » » »
2 $\frac{1}{4}$ » » 8	»	4,247	» = 2·25 » » »
2 » » 21	»	11,376	» = 6·00 » » »
1 $\frac{3}{4}$ » » 1	»	690	» = 0·36 » » »

Den genomsnittliga räntan vid dessa gårdar uppgår till 21·41 mark per har. Huru genomsnittsräntan per har af årets kolonisationsareal ställt sig under de olika verksamhetsåren, framgår af följande sammanställning:

Kolonisationsår.	Genomsnittsränta per hektar.	Kolonisationsår.	Genomsnittsränta pr hektar.
1887	14·73 mark	1897	18·16 mark
1888	13·44 »	1898	21·13 »
1889	15·09 »	1899	21·68 »
1890	17·32 »	1900	24·09 »
1891	16·23 »	1901	19·92 »
1892	19·27 »	1902	22·65 »
1893	16·53 »	1903	25·17 »
1894	16·33 »	1904	27·76 »
1895	15·78 »	1905	28·61 »
1896	16·89 »	1906	30·43 »

Under år 1906 uppgick genomsnittsräntan för den totala kolonisationsarealen till 23·20 mark pr har.

Som ofvanstående bild af ränterörelsen ger vid handen, har räntan i allmänhet hållit jämna steg med jordbruksdriftens förbättring och de uppåtgående konjunkturerna inom jordbrukets område.

Det kan med fog sägas, att kolonisationskommissionens kolonister åtnjuta den sällsynta fördelen att för sina småbruk kunna förvärfva jord till samma pris som gäller för storbesittningen. Den stegring i jordpris, som uppstår på grund af kapitalförlusten vid storbruksdriftens fullständiga upplösande med åtföljande inventarie- och byggnadsrealisation, uppväges nämligen mer än väl af den låga räntefoten, som med en hel procent understiger den i landet brukliga, samt af det förut omnämnda förhållandet, att staten icke kan fordra mer än räntans 25-faldiga belopp i aflösning, hvarigenom alltså 25 % af jordandelsvärdet efterskänkes af staten.

Äfven om kolonisationskommissionen i allmänhet fått betala relativt höga pris för sina jordförvärf, så kvarstår dock berörda fördel i oförminskad grad. Ty olägenheten af kommissionens höga inköpspris kompenseras till fullo af de förmåner, som kolonisten, enligt hvad tidigare framhållits, får åtnjuta såväl under som efter sitt egendomsförvärf och sin bosättning i kolonisationskommissionens kolonier. Enligt de uppgifter, som i det närmast föregående lämnats härom, uppgår värdet af kommissionens kostnadsfria prestationer för kolonisternas räkning till omkring 15 % af jordens inköpspris.

Om någon statskapitalism kan man sålunda här icke tala. Där-om gifver ock det finansiella resultatet af kommissionens verksamhet ett tydligt och klart vittnesbörd.

Enligt de i kommissionens årsrapporter meddelade redovisningarna öfver de fullständigt genomförda godskoloniseringarnas debet och kredit förräntades det af staten för ifrågavarande kolonisationsföretag förbrukade kapitalet under åren 1893—1906 med högst $2\frac{3}{4}$ % och lägst $2\frac{1}{4}$ %, eller genomsnittligt med c:a 2·5 %.

Denna räntegodtgörelse kan förefalla ganska tillfredsställande vid betraktande af det frikostiga sätt, hvarpå staten befordrat denna kolonisation. Men de angifna räntesatserna tariffva en reduktion. Så som de meddelats i årsrapporterna hafva de erhållits genom en enkel division mellan årsafkastning och nedlagdt kapital utan hänsyn till de ränteförluster och förvaltningskostnader, som kommissionens verksamhet betingar.

En approximativ uppskattning af dessa båda faktorers inflytande på kolonisationens räntabilitet låter sig utan svårighet verkställas.

Som i det föregående påvisats, står hvarje kolonisationsgods under en genomsnittlig tidrymd af 6 år under kommissionens förvaltning. Under hela denna tid försiggår ingen förräntning af anläggningskapitalet. Ty äfven om i gynnsamma fall ett mindre antal kolonistgårdar hunnit afyttras efter en blott 3-årig mellantidsförvaltning, så åtnjuta dessa gårdar i regeln räntefrihet

under de närmast följande tre åren. Under dessa 6 år förlorar alltså staten, om 3 % räntefot lägges till grund för beräkningen, sammanlagdt 18 % af anläggningsskapitalet. Ytterligare torde ränteförlust på af statskassan försträckt kapital för dräneringsanläggningar kunna uppskattas till 2 % af anläggningsskapitalet, hvartill slutligen kommer en förvaltningskostnad, som, enligt hvad kommissionens sista årsredogörelse ger vid handen, genomsnittligt uppgår till 4 % af anläggningsskapitalet. Sammanlagdt uppstår alltså en förlust vid rörelsen af omkring 24 % af anläggningsskapitalet. Om hänsyn härtill tages vid räntabilitetskalkylen, så nedbringas statens ränteinkomst från omkring 2.5 % till endast obetydligt öfver 2 %. Till aldeles samma resultat kommer kommissionen själf i sin 20-årsstatistik, där statens medelränta enligt en något annorlunda utförd beräkning uppskattas till 2.02 %.

Denna låga förräntning af anläggningsskapitalet är otvifvelaktigt en af de svagaste punkterna i hela den nu afhandlade kolonisationsverksamheten. Ett gynnsammare resultat i förevarande afseende torde dock vara att vänta af senare årens kolonisationsverksamhet, hvars betydligt ökade omfattning med nödvändighet måste medföra ett förbilligande af kolonisationskommissionens verksamhet.

15. Kolonisternas finansiella läge.

Det antyddes i det närmast föregående, att kolonisationskommissionen, då den ställdes inför uppgiften att på en gång värna om statens och den enskilde kolonistens finansiella intresse, så till vida satte kolonistens intresse framför statens omedelbara, att den framför allt ville säkerställa kolonistens ekonomiska förkofringsmöjlighet.

Det må genast utan förbehåll sägas, att kommissionens verksamhet i detta afseende kröntes med allra största framgång.

»Kolonisternas ekonomiska utveckling har under året fortskridit på ett glädjande sätt», är ett nästan stående uttryck i kommissionens årsberättelser.

En karakteristisk måttstock för bedömandet häraf lämna kommissionens årliga uppgifter angående oguldna, förfallna afgifter och utskylder till statskassan. Vid slutet af följande verksamhetsår utgjorde de under året inbetalda utskylderna i procent af samtliga till betalning under året förfallna sådana:

1886—1887. . . 100 %	1892—1893. . . 87 %	1899—1900. . . 100 %
1887—1888. . . 75 »	1893—1894. . . 99 »	1900—1901. . . 99 »
1888—1889. . . 100 »		1901—1902. . . 85 »
1889—1890. . . 61 »	1886—1894. . . 84 %	1902—1903. . . 91 »
1890—1891. . . 71 »	1886—1897. . . 98.6 »	1903—1904. . . 95 »
1891—1892. . . 70 »	1886—1899. . . 99.7 »	1905—1906. . . 98 »

Som synes fluktuerar dessa procentsatser rätt afsevärdt. Under normala förhållanden förmår kolonisten utan svårighet fullgöra sina

förbindelser, men ett enda dåligt år kan förorsaka betydande och svårbetalda restskulder. Kriteriet på ett högtstående landtbruk i godt finansiellt läge är då förmågan att lätt öfvervinna följderna af dylika svåra år.

Den meddelade sammanställningen utvisar tvenne prestationsminima, ett tidigare under åren 1889—1893 och ett senare under året 1901—1902, båda sammanfallande med högeligen ogynnsamma skördeår.

Hvad den första af dessa jordbrukskriser beträffar, så framgår af kommissionens årsberättelser det anmärkningsvärda förhållandet, att det vid 1894 års slut befintliga, till 16 % af totalutskylderna under perioden 1886—1894 uppgående oguldna beloppet, till $\frac{9}{10}$ härrör från 6 särskilda, under kolonisationsverksamhetens allra första år grundade kolonier, och inom dessa kolonier i främsta rummet från de större jordbrukslägenheterna. Att arrendegårdarna härvid intogo en framskjuten plats, torde äfven böra anmärkas.

Det stora flertalet af kommissionens kolonister hade sålunda trots denna långa för jordbruket tryckande tid förmått att hela tiden hålla sig uppe vid en relativt prestationsduglig nivå.

Vid 1897 års slut voro sviterna af denna kris lyckligt öfverståndna, och kolonisternas betalningsförpliktelser fullgjordes sedan på det mest tillfredsställande sätt, ända tills svagåret 1901 föranledde ny betalningsoförmåga hos många kolonister. Denna gång träffades kolonisterna allmänt af ett kännbart afbräck i sin finansiella utveckling, och kommissionen måste i stor utsträckning bevilja kolonisterna betalningsanstånd.

Att de sålunda medgifna betalningsfristerna i intet fall öfverskridits, och att kolonistutskylderna alltsedan influtit till statskassan utan några störingar, vittnar godt om kolonisternas förmåga att raskt hämta sig efter den olycka, som år 1901 drabbade dem. I afsevärd mån bidragande härtill är helt visst det omsorgsfulla och grundliga jordförbättringsarbete, som mellantidsförvaltningen gjort till sin hufvuduppgift, och hvarigenom för kolonisternas småbruk jord af pålitlig bärkraft ställts i beredskap.

För bedömandet af kolonisternas finansiella läge spela vidare deras *skuldsättningsförhållanden* en betydande roll.

Frånsedt jordräntebelastningen, som ju icke har karaktären af skuld, stå kolonisterna i regeln i skuld till såväl statskassan som privata långifvare. Fiskaliska lån, de s. k. kompletteringslånen, beviljas, såsom tidigare omnämnts, till en höjd af $\frac{2}{3}$ af kolonistens medhafda förmögenhet. De privata långifvarne äro företrädesvis kolonisternas spar- och lånekassor samt anförvanter. Dessa sistnämnda äro i regel intresserade i det kapital, som kolonisten vid förvärfvet uppvisat såsom egen förmögenhet. På någon hypotekskredit utöfver den af statskassan beviljade kan kolonisten icke gärna tänka. Däremot har ej sällan förekommit ren personkredit i form af förskottslikvid för framdeles levererade landtbruksprodukter hos de småhandlare, med hvilka kolonisten stått i affärsförbindelse. I

mån som jordbrukarekooperationen vunnit insteg bland kolonisterna, torde emellertid detta kreditsystem hafva förlorat sin förra omfattning och betydelse.

Af en undersökning rörande kolonisternas skuldsättningsförhållanden i sex af kolonisationskommissionens kolonier, som vidtagits af dr M. Belgard, framgår hufvudsakligen följande.

Den genomsnittliga skuldsättningen i dessa kolonier uppgick vid 1905 års slut till *113 mark per hektar*, hvaraf 48 mark utgjorde skuld till statskassan och återstående 65 mark kom på privata fordringsägare.

I skuldräntor samt jordränte-, resp. arrendeafgifter hade kolonisterna en årlig utgiftssumma af 28 mark per har. Som deras genomsnittliga årsinkomst samtidigt uppgick till 80 mark per har, belöpte sig deras årliga nettoinkomst alltså till 52 mark per har, hvilket vid en genomsnittslägenhet af 15 har betyder en årlig nettoinkomst af närmare 800 mark.

Per vuxen individ i ifrågavarande sex kolonier ställde sig inkomst- och utgiftssiffrorna genomsnittligt sålunda:

årsinkomst	544 mark
årlig belastning	189 »
årlig nettoinkomst	355 mark

Skuldsättningsförhållandena i dessa kolonier torde i enlighet härmed kunna anses som synnerligen gynnsamma. En skuldsumma af 113 mark per har uppgår nämligen icke till halfva beloppet af kolonisternas ursprungligen medhafda förmögenhet, som kan anslås till 250 à 300 mark per har, och understiger sålunda afsevärdt det fiskaliska kompletteringslånets maximibelopp i förevarande fall.

Att kolonisterna äfven gentemot sina privata fordringsägare utan svårighet fyllt sina förpliktelser, torde under dylika förhållanden få anses gifvet. Det är också ytterligt sällsynt, att en kolonist råkar i obestånd och nödgas lämna sin gård.

Under hela den tid, som kolonisationskommissionens verksamhet hittills pågått, sålunda från 1886 och ända till 1906 års slut, ha blott 23 dylika fall inträffat. I 33 andra fall har öfvergång från ränte- till arrendegårdsvillkor visat sig erforderlig på grund af svag finansiell ställning. Samtidigt har emellertid, såsom redan förut påvisats, i 162 fall öfvergång i motsatt riktning, alltså från arrende- till räntegårdsvillkor, ägt rum. Och här var god ekonomisk ställning grunden till ombildningen.

Förbättrad ekonomisk ställning, som möjliggjort förvärf af större jordbruksfastighet, har också varit den öfvervägande orsaken till den egendomsöfverlåtelse, som i rätt stor utsträckning ägt rum inom kolonierna. Vid 1906 års slut hade sålunda icke mindre än 1,265 kolonistlägenheter växlat ägare. De nya ägarne utgjordes därvid till stor del af familjeanhöriga samt köpstarka provinsinvånare.

Den bild, som härmed lämnats öfver kolonisternas finansiella belägenhet, är ägnad att tillfredsställa äfven högtgående fordringar

på en sund ekonomisk utveckling. Att kolonisationskommissionen med en viss stolthet pekar på detta resultat af sin verksamhet, är därför lätt förklarligt, liksom det äfven från en annan sida sedt förefaller lätt förklarligt, att ett sådant resultat vunnits. Ty den preussiska statens uppoffringar för denna kolonisations räkning motivera i sanning de mest högtgående förväntningar på det åstadkomna resultatet.

Helt naturligt har kolonisationskommissionens verksamhet under sin fortvaro varit föremål för mycken uppmärksamhet från intresserade tyska kretsar, och mycket har talats och skrivits såväl för som mot densamma. I det föregående har denna verksamhet skildrats så godt som uteslutande på grundvalen af det statistiska material, som innehållits i kolonisationskommissionens årsredogörelser, och den rent sakliga framställningen har endast undantagsvis lämnat rum för en kritisk anmärkning. Som det emellertid för vinnandet af en allsidig bild af denna verksamhet är af betydelse att få del af de anmärkningar, som från sakkunnigt håll riktats mot densamma, har det ansetts lämpligt att komplettera denna redogörelse öfver kolonisationskommissionens verksamhet med ett kortfattadt referat af den ingående kritik, som den kände tyske författaren på hithörande område dr *E. Stumpfe* riktat mot densamma i sitt år 1902 utgifna mycket uppmärksammade arbete »*Polenfrage und Ansiedlungskommission*» (Polackfrågan och kolonisationskommissionen).

Att af de kritiker, som framkommit, nämnda arbete här upptagits till behandling, grundar sig dels på det faktum, att densamma fanns inom räckhåll, dels därpå att det vid undersökning visade sig vara synnerligen *fullständigt* till sitt innehåll. Såsom redan titeln angifver, har dr *Stumpfes* kritiska framställning en utprägladt politisk tendens, och den bild, som den gifver af kolonisationskommissionens verksamhet, är på grund därpå något ensidig.

Först må dock lämnas en redogörelse för den *polska kolonisationsverksamheten* samt vidare för en mot denna polsknationella rörelse riktad s. k. regleringsverksamhet, hvarigenom preussiska staten söker förebygga den tyska bondejordens fortsatta öfvergång i polsk hand. Sedan »polackfrågan» sålunda blifvit skildrad, lämnas en kortfattad innehållsredogörelse för dr *Stumpfes* ofvannämnda kritiska arbete, hvarefter ett kort bemötande af vissa punkter i densamma samt en slutbetraktelse öfver kolonisationskommissionens verksamhet afsluta denna del af redogörelsen.

16. Den polska kolonisationsrörelsen.

Hufvudändamålet med den statliga kolonisationen i Posen-Westpreussen var, såsom i det föregående framhållits, att stärka det tyska befolkningselementet gentemot de polska sträfvandena i de båda kolonisationsprovinserna. Så tillvida har den statliga kolonisationsverksamheten misslyckats i detta afseende, att det tyska befolkningselementet icke lyckats hålla jämna steg med polackarna vare sig i fråga om befolkningstillväxt eller jordbesittning. Polackarna ha tvärt om vunnit afsevärdt på tyskdömets bekostnad. Under de 11 åren från 1896 t. o. m. 1906 öfvergick sålunda i Westpreussen och Posen 75,000 hektar mer från tysk till polsk ägo än tvärtom. Se där resultatet af den kolonisationsrörelse, som polackarna organiserat till försvar och motanfall gentemot den af Preussen påbörjade striden om besittningsherravälde i de f. d. polska provinserna Westpreussen och Posen. Här om någonsin har lagen om aktion och reaktion visat sig äga giltighet.

Redan året efter den statliga kolonisationens upptagande grundades nämligen som motföretag från polsk sida under namn af »*Bank Ziemiński*» (Landtbank) och med säte i staden Posen en räddningsbank, som hade till uppgift att medverka vid köp, försäljning och parcellering af jordegendomar samt själf förvärfva och parcellera jord — allt för att rädda den polska jorden från öfvergång i främmande hand. Banken, som grundades med ett aktiekapital af 50,000 mark, förfogar f. n. öfver ett kapital af 4 mill. mark. Bank Ziemiński betecknar icke blott utgångspunkten utan jämväl stödjepunkten och medelpunkten för hela den polska kolonisationsverksamhet, som sedan dess grundande ägt rum. Den sökte ursprungligen bedrifva parcelleringsverksamhet på egen hand, men då dess svaga finansiella resurser ej medgäfvö detta, kom banken på den lyckliga idén att bilda jordinköpsföreningar, för hvilka den blott fungerar som kreditförmedlingsinstitut. F. n. existera 11 dylika föreningar eller bolag, med större eller mindre verksamhetsområden, förutom 3 föreningar hvar för sig afsedda för ett enda parcelleringsföretag. Därjämte arbeta talrika privatparcellanter och enstaka polska jordbesittare samt de polska förskottsföreningarna och bankinstitutet i samma riktning. Många polska präster ägna sig äfven åt agrarpolitik, utan att vara föreståndare för någon bank eller kassa, och förmedla försäljning af bondgårdar och parceller till polackar med hjälp af kyrko- och bolagsmedel.

På så sätt öfverspändes så småningom de båda kolonisationsprovinserna med ett tätt nät af parcelleringsbolag eller föreningar, agrarbanker och jordegendomsagenturer för koloniserandet af polska

småbrukare. Som små arealer utlades och ringa förmögenhetsanspråk ställdes på kolonisterna och som jordhungern var utomordentligt stor hos de polska lantarbetarne, så tog denna polska motkolonisation en rask fart och uppnådde äfven, såsom redan antydts, imponerande resultat. Innan dessa resultat närmare beröras, torde det emellertid vara skäl att gifva en bild af de organisationer, som den polska kolonisationsrörelsen förnämligast betjänat sig af, nämligen de nyssnämnda jordinköpsföreningarna.

Den första af dessa jordinköpsföreningar var »Åkerbruks och kreditföreningen» i Pinschin (krets Preussisch Stargard i Westpreussen), som grundades i juli 1888 i och för inköp af ett gods af samma namn. Detta parcelleringsföretag är af så stort intresse (såsom karaktäriserande polsk kolonisation och polska kolonisters anspråk), att en utförligare redogörelse därför synes berättigad.

Det förra fräsegodset Pinschin ligger i kretsen Pr. Stargards höjddistrikt, i närheten af en station Hochstüblau vid östbanan Berlin—Königsberg. Godset, som omfattar närmare 1,200 hektar, hade tidigare erbjudits kolonisationskommissionen till inköp. Dels emedan ägaren var af tysk nationalitet, och dels emedan kommissionens sakkunnige förklarar godset otjänligt för kolonisationsändamål, hade kommissionen tillbakavisat anbudet. Sedan alla öfriga afyttringsförsök likaledes visat sig utan resultat, lyckades det slutligen för innehafvaren att sälja egendomen till den första polska jordinköpsföreningen. Vid köpeförhandlingarnas afslutande och lagfarande var man nog försiktig att hemlighålla föreningens polsknationella karaktär; den polska pressens jubel, då lagfarten å köpet beviljats, förrådde den fruktan man hyst för att statsmyndigheterna genom vägradt bifall skulle förhindra den planerade parcelleringsverksamhetens genomförande.

Godsets inköpspris utgjorde 400,000 mark. Af köpeskillingen erlades 100,000 mark kontant, återstoden, eller 300,000 mark, utgjorde in-tecknad hypoteksskuld. Här af utgjorde 233,895 mark ouppsägbart lån från hypoteksbanken i Stettin, löpande med $4\frac{1}{4}$ % ränta och $\frac{1}{2}$ % amortering, under det återstoden öfvertagits mot 4 % ränta och 10 års uppsägningsfrist.

Den erforderliga kontantbetalningen täcktes i hufvudsak genom det öfvertagna godsinventariets afyttring och genom föreningsmedlemmarnes stadgade inbetalning af 50 mark per hektar. Ett godsbränneri, som brann ned till grunden, inbragte äfven en god skadeersättning.

Medel till de löpande ränteskylderna erhöles sedan på det sätt, att hvarje medlem, som förvärfvat en jordlott af föreningen, utan hänsyn till den gjorda inbetalningen af 50 mark per bar, hade att förränta hela det fastställda inköpspriset efter 5 % räntefot.

Enligt Stettinerbankens stipulerade lånevillkor ålåg det föreningen att hålla en viss reservfond. Till denna afsattes i enlighet härmed dels de erlagda inträdesavgifterna — 10 mark pr medlem — och dels $\frac{1}{3}$ af den nettovinst, som uppstod vid den under $1\frac{1}{2}$ år fortsatta jordbruksdriften af restgodsen. Reservfondens hufvudbeståndsdel utgöres emellertid icke här af utan af samtliga byggnader och inventarier, som befinna sig på den af föreningen inköpta arealen. Hvarje föreningsmedlem är förpliktad att på egen bekostnad förse sin jordlott med ur jordbrukssynpunkt tillfredsställande byggnader och inventarier samt sörja för deras hållande i fullgodt skick. Dessa byggnader och inventarier blifva emellertid icke kolonistens egendom utan öfverlämnas, jäm-

likt af kolonisten godkända föreningsstadgar, omedelbart till föreningen såsom dess egendom med karaktär af reservfond.

Reservfondens rörliga kapital gör föreningen räntebärande genom utlåning till kolonisterna mot 6 % ränta.

Då enligt gällande bestämmelser en utesluten medlem icke har rätt till några som helst anspråk på reservfondens tillgångar eller föreningens förmögenhet i öfrigt, och då uteslutandet af en på något sätt misshaglig medlem erbjuder ringa svårighet, så stå de enskilda medlemmarne i allra största beroende af generalförsamlingens majoritet, eller rättare af styrelsen, som helt och hållet förfogar öfver densamma. Sådant uteslutande kan ske, om medlem icke fullgör sina förpliktelser gentemot föreningen, om han begår någon brottslig handling, hänger sig åt ett utsväfvande lif eller försummar sin näring. Rättslig pröfning huruvida stadgeenlig grund för en verkställd uteslutning förefunnits, är utesluten. Den godtgörelse, som utesluten medlem har rätt att fordra, utgöres af hans kontanta inbetalning af 50 mark, vidare den del af hans årsinbetalning, som icke åtgått till vederbörliga ränteutskylder och förvaltningskostnader, samt slutligen eventuellt innestående andel i affärsvinst. För byggnader och inventarier erhålles sålunda ingen som helst ersättning.

Det är själfklart, att endast den intimaste icke blott ekonomiska utan äfven politiska och kyrkliga intressegemenskap kunnat möjliggöra en dylik sammanlutning af kolonister. Kyrkan torde härvid ha spelat den icke minst betydande rollen; en representant för det katolska prästerskapet har sålunda hela tiden stått i spetsen för denna förening och med stor myndighet ledt dess utveckling.

Godset Pinschins naturliga kolonisationslämplighet var, såsom kolonisationskommissionens sakkunnige funnit skäligen förklara, synnerligen ringa. Mer än $\frac{1}{6}$ af arealen bestod af torftig barrskog och betesmark, ängarna omfattade mindre än 5 % af arealen och voro därtill vattensjuka, åkerjorden bestod till 54 % af ytterst torftig sandjord och var för öfrigt utsugen och illa brukad.

Som minimiareal för ett till en familjs uppehälle tillräckligt jordbruk måste under dylika förhållanden betraktas en areal af omkring 20 hektar. Den ursprungliga skiftesplanen hade äfven ställt i utsikt jordlotter af denna storlek, nämligen 57 parceller af 15—25 hektars storlek. Men denna plan följdes icke. Den 30 juni 1891 bestodo sålunda 143 nya lägenheter, af hvilka blott 10 omfattade mer än 20 hektar, under det 107 icke uppnådde 10 hektar, d. v. s. icke ens vid de anspråklösaaste lefnadsbehof voro tillräckliga för beredandet af en familjs uppehälle. År 1905 hade det nämnda antalet lägenheter ytterligare vuxit, så att det uppgick till 180, hvaraf 146 lägenheter omfattade mindre än 10 hektar och endast 6 lägenheter öfverstege 20 hektar. Medelstorleken år 1905 var $6\frac{1}{4}$ hektar.

Man kan sålunda knappt tala om en bondekolonisation i Pinschin. Hvad som har skapats, är en arbetarekoloni; det öfvervägande flertalet af kolonisterna måste för sin utkomst söka sig arbete i kringliggande trakter och öfverlämna det lilla jordbruket åt familjen att ombestyras. Angränsande godsägare klaga allmänt öfver denna kolonibefolknings benägenhet att olofligen tillägna sig på fält och i skog hvad som möjligen kan vara åtkomligt. Preussiska regeringen lär äfven ha för afsikt att anställa en särskild ämbetsman på orten i och för öfvervakande af lagarnas efterlefnad.

Det är karaktäristiskt för den polska landtbefolkningens förmåga att kunna slå sig fram äfven i den mest utsiktslösa belägenhet, att

dessa polska kolonister i allmänhet regelbundet fullgjort sina inbetalningar. Deras lägenheter betingade i inköpspris genomsnittligt 382 mark per hektar, hvartill kom utrustning med vederbörliga byggnader, som betingat en kostnad af 318 mark per har, så att totalkostnaden för den färdiga lägenheten uppgick till 700 mark per hektar. År 1905 utgjorde lägenheternas belastning genomsnittligt 247 mark per hektar, alltså 135 mark lägre än det ursprungliga jordinköpspriset.

Om kolonien Pinschin sålunda ur nationalpolitisk synpunkt kan anses för lyckad, ur social och ekonomisk synpunkt är den det ej. Hvad den inre kolonisationen vill uppnå: arbetarnes höjande till en själfständig ställning, förökandet af den jordbesittande medelklassen, utjämnandet af de sociala motsättningarna — intet af allt detta har i Pinschin uppnåtts. Man har där skapat en proletärby.

Förutom tvenne andra föreningar af liknande art som den ofvan skildrade existera, såsom i det föregående omnämts, flera jordinköpsföreningar med mera omfattande verksamhetsområden.

Dessa föreningar, som markera en senare och mera framskriden organisation, skilja sig från de äldre därigenom, att de icke inskränka sig till en enstaka kolonianläggning, utan hvar för sig bedriva parcelleringsverksamhet inom ett visst anvisadt distrikt. Föreningen som sådan inköper jordegendomar och skiftar dem bland sina medlemmar, d. v. s. till de i de olika trakterna sig bosättande kolonisterna, hvilka å sin sida solidariskt — dock med begränsad ansvarighet — svara för samtliga koloniernas skulder. Som en dylik sammanslutning af kolonister innebär en betydligt större säkerhet för fordringsägarna än om köparen varit en enda person, mötte det i regeln ingen svårighet för föreningen att erhålla kredit hos någon hypotekskreditinrättning eller hos kyrkan; vanligen behöfde den icke aflösa de förhandenvarande hypotekslånen. Vid hvarje parcellering hade *Bank Ziemski*, hvars underorgan dessa föreningar ju äro, därför endast att erlägga skillnaden mellan köpesumman och den befintliga hypoteksskulden, hvilket belopp snart nog återgäldades af den ifrågavarande skiftesföreningen.

Den som genom någon af dessa föreningar vill förvärfva en jordlott, intages mot 10 mark inträdesafgift som medlem i föreningen och har vidare att på sin affärsandel inbetala ett visst belopp, hvilket tjänar föreningen som ett slags säkerhet för den till honom öfverlåtna parcellen. Vanligen uppgår detta belopp till endast $\frac{1}{10}$ eller ännu mindre del af inköpspriset. I regeln får kolonisten öfvertaga så många affärsandelar — vanligen belöpande sig till 1,000 mark stycket, — som motsvarar priset på den inköpta parcellen. Den obetalda delen af dessa affärsandelar får kolonisten-föreningsmedlemmen förränta och amortera genom en 4 % annuitet, hvari amorteringen ingår med $\frac{1}{2}$ %. Inbetalningarna fortgå, tills det afbetalda kapitalet tillsammans med den på medlemmen utfallande dividenden uppnår köpesummans storlek. Affärs-

vinsten åter uppstår dels genom öfverskott vid själva inköps- och skiftesverksamheten och dels genom räntevinst på föreningens utlåningsrörelse till medlemmarne.

Ehuru denna föreningsorganisation i hög grad främjat den polska kolonisationsverksamheten, så torde den förmodligen icke hafva kommit till, om man vid tiden för dess bildande, åren 1890—91, haft sig bekant, att för kolonisationsändamål en ny och outtömlig kreditkälla inom kort skulle öppna sig. Genom 1891 års lag ang. befordrandet af räntegårdars upprättande öppnades nämligen de preussiska räntebankerna för kolonisationskreditförmedling. Räntebanken i Bromberg, som hade provinserna Posen och Westpreussen till verksamhetsområde, erbjöd nu äfven den polska kolonisationsverksamheten finansiellt stöd. Därmed inträder ock det egendomliga förhållandet, att en officiell kolonisationsmyndighet, nämligen generalkommissionen i Bromberg, (se sid. 100), understöder samma kolonisationssträfvanden, som en annan, sedan årtal tillbaka verksam myndighet, kungl. kolonisationskommissionen, kallats att motarbeta. Det säger sig själft, att polackarna i största möjliga utsträckning sökte utnyttja det statliga understöd, som sålunda erbjöd sig. Under de åtta år från och med 1892 t. o. m. 1899, som generalkommissionen i Bromberg befattade sig med polsk kolonisation, blefvo icke mindre än 2,400 polackar genom dess förmedling bosatta i provinserna Posen och Westpreussen såsom räntegårdskolonister.

Efter 1899 kan man icke längre tala om någon polsk räntegårdskolonisation. I stället bildades nu en hel rad af parcelleringsföreningar; åren 1901—05 uppstodo sålunda åtminstone 6 dylika sammanslutningar. Öfver 10 af dessa föreningar, samtliga tillhörande det s. k. förbundet af polska jordförvärfvs- och landbruksföreningar, lämna D:r *M. Belgard* (i sitt arbete »Parzellierung und innere Kolonisation» etc.) ett par sifferframställningar. Medlemsantalet i dessa 10 föreningar utgjorde i enlighet därmed vid 1905 års slut sammanlagdt 3,079 personer. Affärsandelarnes storlek växlade från 50 till 1,000 mark, och den af föreningarna utdelade dividenden från 4 till 10 %. Mer än hälften af föreningarna utdelade 8 % och däröfver i dividend, hvilket tyder på en gynnsam finansiell utveckling. De 10 föreningarna hade en egen förmögenhet af 2.15 mill. mark, hvori reservfonden ingick med 0.93 mill. mark och resten, 1.22 mill., utgjordes af affärstillgodohafvanden. Därjämte arbetade föreningarna med en främmande förmögenhet af öfver 7 mill. mark. Denna väldiga kredit erhålla de framför allt genom de hopsparda kapital, som af polackar deponerats hos dem, och deras verksamhet har på grund däraf nått ett omfång, som icke står i något rimligt förhållande till deras relativt obetydliga medel.

Såsom i det föregående antydts, har den polska kolonisationsverksamheten äfven uppnått imponerande resultat. På grund af den

hemlighetsfullhet, hvarmed polackarna sökt omgifva sitt förehafvande, är det emellertid svårt att lämna en exakt uppgift angående kolonisationsresultatet. En approximativ beräkning däraf låter sig dock verkställas och lämnas här nedan.

Enligt Prof. *Sering* hade intill den 1 juli 1892 genom *Bank Ziemskis* verksamhet grundats inalles 500—550 nya lägenheter. Åren 1892—95 grundades endast genom generalkommissionens i Bromberg förmedling öfver 1,600 kolonistlägenheter. Som under åren 1896—1904, enligt hvad i kolonisationskommissionens 20-årsstatistik uppgifves, uppstodo icke mindre än 35,500 nya polska besittningsenheter af 4² hektars genomsnittstorlek, så åstadkom alltså den polska kolonisationsrörelsen under tiden 1888—1904 ett resultat af minst 37,600 nya lägenheter, eller mer än 4 ggr så många lägenheter, som kolonisationskommissionen under samma tid förmådde skapa.

Rörande den polska kolonisationsverksamhetens omfattning efter år 1904 föreligga veterligen inga som helst uppgifter. Kolonisationslagen af den 10 aug. 1904, som ju innebar ett försvårande af all privat kolonisationsverksamhet, men riktade sin skarpaste udd mot de polska sträfvandena, torde icke i afsedd grad hafva spärrat vägen för polackarna, som redan förut i stor utsträckning och med stor vinst bedrifvit parcellering till adjacenter (kringboende). Delvis nya vägar ha äfven inslagits. Sålunda ha under de senaste åren förekommit flera fall, då hela gods bortarrenderats i småparceller. Därjämte synes den polska kolonisationsverksamheten under dessa sista år mer och mer ha koncentrerat sig på inköp af tyska bondgårdar, som antingen i oförändradt skick åter afyttrats till polackar eller ock uppdelats i parceller, i den mån som de förhandenvarande byggnaderna ansetts tillräckliga för flera lägenheters behof. Finnas orter med fastställd byggnadsplan i närheten, söker man förvärfva eller uppföra hus därinom, för att på så sätt bereda bostäder åt sina kolonister. Själfallet försvåras jordbruksarbetet på grund af de ofta betydliga afstånden mellan bostad och åkerfält, och endast det anspråkslösa och sega polska kolonistmaterialet kan finna sig i och slå sig fram under dylika jordbruksförhållanden.

Som ett totalomdöme om den polska kolonisationsverksamheten måste sägas, att den bedrifvits med utomordentlig kraft, förslagenhet och målmedvetenhet. Verksamhetens omfattning och resultat äro rent af häpnadsväckande, då man tar de till synes små finansiella resurserna i betraktande. Förklaringsgrunden ligger tvifvelsutan i den stränga politiska sammanslutningen: det är en inneboende kraft af nationell och religiös hänförelse, som bär upp rörelsen och för den framåt.

Det kan emellertid ifrågasättas, om denna kolonisationsverksamhets socialekonomiska värde står i samklang med dess nationalpolitiska betydelse. Medelstorleken af de nygrundade besittningseheterna ligger med all sannolikhet betydligt under 5 hektar. Man

kan sålunda knappt tala om en polsk *bonde*-kolonisation. Och låt vara att det är öfvervägande duktiga och sträfsamma arbetare som koloniserats; en koloni af så godt som uteslutande osjälfständiga jordbruk kan aldrig växa sig kraftig och för omgifningen hälsobringande. Den urartar lätt till en proletärby och blir en sjuk och tärande bildning i samhällskroppen.

17. Den preussiska s. k. regleringsverksamheten.

Iakttagelsen af den rörelse, som en del samverkande orsaker, framför allt den höga skuldsättningen å ena sidan och den rådande högkonjunkturen å jordegendomsmarknaden å den andra, framkallat hos de tyska bönderna i kolonisationsprovinserna, väckte den tanken till lifs att söka betrygga den tyska bondebesittningens fortvaro i kolonisationsprovinserna på samma sätt som de nygrundade kolonistlägenheternas förblifvande i tysk ägo garanterats. En passande utgångspunkt härtill såg man i dess behof af förbättrad realkredit. I det man gjorde de fiskaliska räntelånens sundare skuldsättningsformer och billigare räntefot tillgängliga för de tyska bönderna, erbjöd man dem så stora ekonomiska fördelar, att man kunde pålägga dem den befogenhetsinskränkningen att icke afyttra sin jordbesittning till någon polack. Denna befogenhetsinskränkning är förutsättningen för skuldregleringen.

För genomförandet af dessa mått och steg grundades den 24 mars 1904 *die deutsche Mittelstandskasse zu Posen* för provinsen Posen och den 28 mars 1906 *die Deutsche Bauernbank in Danzig* för provinsen Westpreussen, den senare efter mönster af den förra. Staten ingår som delägare i båda dessa bankföretag med ett par provinsbanker som meddelägare.

Regleringen består däri, att de uppsägbara privathypoteken, som vanligen åtföljas af hög ränta, utbytas mot ouppsägbara amorteringslån, nämligen i första hand ett lån till stadgeenlig höjd i provinsens hypoteksbank eller annat offentligt kreditinstitut och därefter ett lån ur kolonisationsfonden till högst det belopp, för hvilket en lokal spar- och lånekassa på grund af egen taxering ikläder sig borgen. Det förstnämnda af dessa lån löper med 3.5 % ränta och en amorteringskvot af $\frac{3}{4}$ eller 1 %, hvarvid lånet blir slutbetalt på 49 resp. 43 $\frac{1}{2}$ år, och det senare lånet löper med 3.5 % ränta och $\frac{1}{2}$ % amortering och blir slutbetaldt på 62 år.

Härigenom har bonden alltså erhållit ordnade hypoteksförhållanden och lägre räntefot. Han behöfver ej längre frukta för lånens uppsägning i dåliga tider. Utan att han märker det, afbetalar han så småningom det lånfångna kapitalet. Han har jämväl frihet att afbetala större summor på en gång, om han så skulle önska.

Samtidigt med denna hypoteksreglering beredes bonden ytterligare en fördel därigenom, att hans egendom erhåller karaktär af *arfsgård* (Anerbengut). Därigenom vinnes, att gårdens själfständighet är betryggad äfven vid ägarens

frånfälle, i det den icke får skiftas mellan flera arfvingar (enligt lagen om Anerbenrecht af år 1896).

Såsom redan antydts, äro dessa förmåner förbundna med vissa förpliktelser från jordägarens sida. Utom den nämnda hufvudförpliktelser, att han icke får afyttra sin egendom till person, hvars modersmål är annat språk än det tyska, åligger det honom vidare att ha byggnader och inventarier brandförsäkrade till högsta möjliga belopp samt den växande grödan hagelförsäkrad. Som garanti för dessa förbindelser förbehåller sig staten återköpsrätt till de ifrågavarande jordegendomarna, hvilken rätt träder i kraft, därest ägaren bryter sina förpliktelser. Återköpspriset utgör 75 % af egendomens värde vid tiden för återköpet.

De kommuner, i hvilka genom regleringen skapats en garanterad tysk majoritet, erhålla som gåfva af regleringsbanken ett till 3 % af hela kommunarealen uppgående jordområde som kommunbesittning, hvarvid följande förvaltningsbestämmelser äro fästade: Två tredjedelar af kommunbesittningen bortarrenderas, och den därigenom uppkomna arrendeinkomsten fördelas på samtliga jordbrukslägenheter inom kommunen i förhållande till deras bevillningstaxerade nettoinkomst. För de lägenheter, som genom regleringsbankens förmedling äro omvandlade till kolonisations-räntegårdar, användes nämnda vinstandel till minskning i deras realskatter, under det de oreglerade jordegendomarnas andelar tillfalla regleringsbanken.

Den sista tredjedelen af kommunbesittningen uppdelas i flera jordlotter, afsedda att tjäna till understöd för de äldsta tyska kommunmedlemmarna, hvilka minst fem år tillhört kommunen och ej äga utöfver 1.5 hektar jord. Man hoppas därigenom vinna en förbättring af arbetareförhållandena inom kommunen, i det man tror, att arbetarna hellre skola kvarstanna på orten, om de hafva utsikt att få arrendera ett stycke kommunjord och sedan på äldre dagar åtnjuta ett, om ock ringa så dock högt värderadt, understöd.*)

Die Mittelstandskasse, som grundades först, måste till en början arbeta synnerligen försiktigt, emedan man alldeles saknade erfarenhet och därjämte hade att kämpa mot böndernas okunnighet och misstroende. Likväl har dess verksamhet redan vunnit en anseelig omfattning: icke mindre än 106 spar- och lånekassor i provinsen Posen hade sålunda vid 1906 års slut förklarat sig villiga att ikläda sig borgensförbindelse för de medlemmar, som önska få sina gårdar reglerade; 185 bondgårdar voro samtidigt fullständigt reglerade, och

*) Hittills har regleringsverksamheten endast i en enda kommun fortskridit så långt, att kommunbesittningen kommit till utdelning. I brist på lämplig mark har regleringsbanken insatt det därför bestämda beloppet i kommunens spar- och lånekassa. Räntorna behandlas på samma sätt som inkomsten af kommunbesittningen. Härigenom har vunnits, att de reglerades kommunalskatter minskats med 72 % och att de fem äldsta tyska arbetarna i byn erhålla ett månatligt understöd af 4 mark hvardera.

ytterligare 445 lågo under reglering. De reglerade hade tidigare att för sina till 3,135,000 mark uppgående skulder uppbringa i räntor 151,325 mark; efter regleringen uppgår skuldsumman till 3,185,000 mark, emedan flere tagit en utsträckt kredit i anspråk för meliorations- och byggnadsarbeten; trots detta har räntebördan minskats till 116,596 mark, hvadan dessa ägare alltså göra en årlig räntebesparing af 34,756 mark, eller 22.9 % af den tidigare räntebördan. (Härvid är dock ej medräknadt det årliga amorteringsbeloppet, som uppgår till 15,924 mark).

Liknande äro de verksamhetsresultat, som *die deutsche Bauernbank in Danzig* uppvisar. 626 bönder med en totalbesittning af 20,000 har, en skuldsomma af 19,800,000 mark och en årlig räntebörda af ungefär 948,000 mark hafva där anhållit om reglering. De beräknas genom regleringen göra en årlig ränteinbesparing af 230,000 mark, motsvarande 24.3 %. 65 lånekassor hafva till banken afgifvit borgensförbindelser.

Som ett sista led i den preussiska kolonisationsverksamheten är den nu skildrade regleringsverksamheten otvifvelaktigt af stor betydelse. Icke endast därigenom, att den hindrar den polska jordbesittningens frammarsch i de nygrundade koloniernas grannskap, utan framför allt därigenom, att den binder kolonister och gamla provinsbönder närmare tillsammans, ställer dem under likartade rättsförhållanden och gör dem intresserade i samma kreditföreningar. Men då bönderna, det större och äldre jordbrukets representanter, sålunda bringas i beröring med kolonisterna, så öppna sig för dessa senare nya utvecklingsmöjligheter, eggande dem i deras sträfsamma nyodlingsarbete.

18. D:r E. Stumpfes kritik öfver den statliga kolonisationen i Posen-Westpreussen:*

D:r Stumpfe inleder sitt här ofvan sid. 65 omnämnda arbete med en redogörelse för de polska sträfvandenas omfattning och betydelse. Som motto öfver denna redogörelse står följande utdrag ur rikskansleren grefve Bülow's stora polacktal den 13 jan. 1902:

»Jag anser östprovsfrågan vara icke blott en af de viktigaste frågorna för vår politik utan rent ut sagt den fråga, på hvares utveckling vårt fosterlands närmaste framtid beror.»

Vid den följande skildringen af den polska kolonisationsverksamheten påpekas särskildt, hurusom generalkommissionen i Bromberg under en följd af år förmedlat flera polska kolonisters bosättning än kolonisationskommissionen grundat tyska kolonistlägenheter, samt lämnas en del statistiska uppgifter angående det polska befolkningsselementets framträngande i provinserna Posen-Westpreussen.

Provinns Posen's folkmängd ökades under årtiondet 1890—1900 med $7\frac{3}{4}$ %. Den polska befolkningens tillväxt uppgick därvid till $10\frac{1}{2}$ %, den

* »*Polenfrage und Ansiedlungskommission*», Berlin 1902.

tyska befolkningens till $3\frac{3}{4}$ %. Den polska rörelsen riktar sig icke blott på jordbesittningsförvärf utan söker jämväl i städerna drifva det tyska befolkningselementet tillbaka. Den tyska industrien och handtverket har ock betydligt trängts tillbaka, liksom den tyska handeln. Agitationen på detta område har år från år skärpts, och det lider intet tvifvel att de polska sträfvanterna afse en fullkomlig brytning med allt tyskt näringslif.

I allt väsentligt gäller samma om provinsen Westpreussen.

För att göra den polska befolkningen oberoende af den tyska handeln hafva grundats en mängd polska varuhus och konsumtionsföreningar, som med stor framgång upptagit konkurrensen. Under det att år 1873 blott funnos 43 polska föreningar med en sammanlagd reservfond af omkring 75,000 mark och 3,740,000 mark deponerad kapital, så existerade år 1901 126 föreningar med 2,870,000 mark i reservfond och depositioner till ett belopp af 53,560,000 mark. Dessa polska folkbanker och handelsföreningar hafva icke blott grundats för ekonomiska ändamål utan tjäna i lika grad nationalpolitiska syften.

Hufvudgrunden till polackarnas starkare tillväxt ligger däri, att polackarna stödja sig på befolkningens breda lager och i första hand söka stärka och föröka detta, hvilket icke kan sägas om den preussiska kolonisationsverksamheten. Denna koloniserar öfvervägande med medelstora eller stora bondgårdar, under det polackarna kolonisera med arbetare och småbönder. Detta förhållande har medfört, att det råder verklig brist på tyska småbönder, handverkare och arbetare.

Författaren går därefter skarpt tillrätta med den tillmötesgående- och välviljepolitik, som preussiska regeringen följt gentemot polackarna alltifrån 1800-talets början och ända in på 1870-talet. Med bitter ironi framhålles, hurusom, under det man i Tyskland särskildt under 1850- och 60-talen svärnade för de »ädla» polackarna, dessa å sin sida målmedvetet arbetade för sin nationella uppryckning och i ostördt lugn organiserade en stark, tyskfientlig och äfven tyskfarlig politisk sammanslutning, samt senare genom sin kolonisationsverksamhet tillfogade det tyska befolkningselementet betydande förluster. Denna polska nationalitetskamp kan lätt nog blifva ödesdiger för Tyskland. Det gäller därför att offra alla sentimentala åsikter och med hänsynslös kraft arbeta på tyskt befolkningsherradöme öfver de ifrågavarande provinserna. »Vi måste», yttrar författaren i slutet af denna inledning, »genom en stark massinvandring göra oss till landets verkliga herrar.»

Innan förf. öfvergår till arbetets kritiska del, frambärfver han med styrka, att kolonisationskommissionens kolonier med högst få undantag måste betecknas som obetingadt lyckliga. De beteckna helt enkelt det fullkomligaste som någonsin framställts inom den inre kolonisationens område, och knappast något annat kolonisationsföretag kan uppvisa något därmed jämförbart. Kolonisterna hafva så godt som undantagslöst nått en god bärgning, hvarom bland annat deras punktliga fullgörande af alla kontrakterade förpliktelser utgör ett glädjande bevis.

Om i detta hänseende kolonisationskommissionens verksamhet sålunda endast förtjänar loford, så gäller icke detta beträffande det *tempo*, i hvilket kolonisationen har fortskridit. Däremot riktar sig också förf:s kritik i främsta rummet, ty det är kolonisationens fortskridande som i första hand får lida genom kolonisationskommissionens missgrepp och oriktiga organisation.

Det är en hel rad af åtgärder, som förf. betecknar som mer eller mindre förfelade. Den första punkt han upptager till kritisk behandling, gäller de nygrundade lägenheternas *storleksförhållanden*.

Genom en hel del siffersammanställningar visas, huru kommissionen lagt hufvudvikten vid grundandet af medelstora bondgårdar af 15—25 hektars

storlek, under det att efterfrågan framför allt riktat sig på storleksklassen 5—10 hektar. Tydligast framträder detta vid en jämförelse mellan de af kommissionen planmässigt utlagda och de afyttrade lägenheterna. För åren 1892—1900 gifver sålunda en sammanställning öfver de utlagda och afyttrade lägenheternas procentiska fördelning inom olika storleksklasser vid handen följande:

Storleksklass.	Utlagda	Afytttrade
	lägenheter,	lägenheter,
	%.	%.
0—5 hektar	13·7	14·9
5—10 »	2·8	18·6
10—15 »	20·6	21·5
15—20 »	38·0	18·7
20—25 »	16·3	11·9
25—50 »	7·6	11·8
Öfver 50 »	1·0	2·6

Lägenheterna inom storleksklassen 5—10 hektar utgjorde i enlighet härmed under ofvannämnda period blott 2·8 % af de utlagda, men 18·6 % af de afyttrade lägenheterna. Det afyttrades sålunda mer än sex gånger så många lägenheter af 5—10 hektars storlek, som det ursprungligen planerats och utbjudits, hvilket gifvetvis blott möjliggjorts genom omfattande planändringar och omskiftningar. Inom storleksklassen 15—20 hektar falla däremot 38 % af de utlagda men endast 18·7 % af de afyttrade lägenheterna. Det afyttrades sålunda nära nog lika många lägenheter inom dessa båda storleksklasser, fastän det utlades 14 gånger så många lägenheter inom 15—20 hektarsgruppen som inom 5—10 hektarsgruppen.

Kommissionen har sålunda systematiskt tillbakahållit 5—10 hektarsarealen och i stället sökt drifva fram 15—20 hektarsarealen.

För att utvisa hvilken storleksklass, såsom jordbruksareal betraktad, visat sig mest motsvara den landbrukande befolkningens förhållanden och följaktligen rönt den största efterfrågan, meddelar förf. ett par tabeller öfver tillväxt resp. minskning i såväl antal jordbruksenheter som i jordbruksareal inom olika storleksklasser under tiden 1882—1895 i Preussens sex östprovinser. Enligt dessa tabeller ställde sig tillväxten inom de olika storleksklasserna sålunda:

Storleksklass.	Ökning	Ökning
	i antal,	i areal,
	%.	%.
5—10 hektar	20·4	+ 18·0
10—20 »	11·1	+ 9·3
20—50 »	0·7	— 0·6

Storleksklassen 5—10 hektar visar sålunda en väsentligt starkare tillväxt än de högre klasserna och är följaktligen i den fria rörelsen föremål för långt starkare efterfrågan.

Enligt kolonisationskommissionens ömt omhuldade »hästehemmansteori» (spannfähigkeit) är en jordbruksareal af 5—10 hektar för liten för att medgifva hållandet af dragkraft och otillräcklig för innehafvarens själfständighet. Vare därmed huru som helst, så visar sammanställningen här ofvan otvetydigt, att en jordbruksegendom på 5—10 hektar såväl i arbete som areal lämnar småbrukaren hvad han helst önskar och behöfver, nämligen full sysselsättning,

samt befrielse från tvånget att hålla främmande tjänare, hvarförutom och framförallt den bäst motsvarar hans förmögenhetsställning.

Kolonisationskommissionen har därför genom sin ringaktning af storleksklassen 5—10 hektar gjort ett felgrepp, som bär en dryg del af skulden till kolonisationsverkets långsamma fortskridande.

Hade kommissionen rundat lägenheter på 5—10 hektar i samma proportion till öfriga storleksklasser, som de vid midten af 1890-talet redan bestodo i de sex ostpreussiska provinserna, så hade den skapat ungefär tre gånger så många lägenheter af denna storlek. Tillräcklig areal stod till förfogande, och lagens ändamål hade därmed på bästa sätt gagnats. Men kommissionen har ögonskenligen mindre betraktat sig som ett germaniseringsinstitut än som ett slags landskulturmyndighet. Däremot vill förf. inlägga sin kraftigaste gensaga. »Kolonisationskommissionen är och måste förblifva i första hand en germaniseringsmyndighet, eljest förlorar den, framförallt på grund af sitt dyra arbete, hvarje existensberättigande. För öfrigt har», säger förf., »kolonisationens utomordentligt långsamma förlopp äfven haft den stora nackdelen, att polackarna under tiden vuxit sig ekonomiskt starkare och att de polska bönderna hafva lärt en hel del af de tyska nykoloniserade kulturpioniärerna, hvarigenom polackdömet tillbakaträngande blir allt svårare.»

Förf. hänvisar därefter på tvenne andra kolonisationsföretag, som i berörda afseende uppvisa en aldele motsatt praxis, nämligen polackarnas samtida motkolonisation och den störste tyske kolonisatorn Fredrik II:s kolonisation.

Genom att grunda kolonistlägenheter af öfvervägande 3—5 hektars storlek och i samband därmed ställa ringa förmögenhetskräf, har den polska kolonisationen försäkrat sig om en stor köpekrets och på relativt liten areal skapat ett utomordentligt stort antal bofasta hushåll. Att de polska kolonierna icke befinna sig i liknande läge som kolonisationskommissionens är ju uppenbart och helt naturligt, då de polska skiftesbankerna efter alla omkostnaders täckande utdela en dividend af 5—8 %, under det kolonisationskommissionen tillskjuter betydliga summor. Likafullt kunna de polska kolonierna i allmänhet icke betraktas som misslyckade.

Det är så mycket större skäl att härvidlag lära af sina fiender, som Fredrik den store tillämpat samma kolonisationspraxis. De af honom grundade lägenheterna voro öfvervägande mellan 2 och 5 hektar stora. Endast därigenom var det honom möjligt att öka invånareantalet i hans så glest befolkade stat med icke mindre än 300,000 personer och därmed verksamt påbörja germaniseringen i de nyförvärfvade landsdelarna.

I viss grad kan nu visserligen denna Fredrik den stores kolonisation betecknas som förfelad på grund af de nygrundade lägenheternas alltför ringa areal. Men här har aldrig varit tal om så små bruksenheter, utan om de bevisligen existenskraftiga lägenheterna på 5—10 hektar.

Följden af kommissionens sträfvan att hålla jordbruksarealen så högt uppe som möjligt har blifvit att i de flesta kolonier en icke obetydlig polsk tjänstepersonal måste hållas. (Några tyska tjänare stå nämligen ej att få i dessa trakter). Den polska befolkningen visar äfven i många kolonier en tendens att tillväxa snabbare än den tyska befolkningen. Om i hvarje kolonistförsamling en del af de större gårdarna, låt säga 4 gårdar om 25 hektar, hvardera ersatts af 3 gårdar på 8 à 9 hektar, så skulle den erforderliga polska arbetarebefolkningen i motsvarande grad hafva förminskats och den tyska befolkningen i hög grad ökats.

Kolonisationskommissionens förmögenhetskraft.

I närmaste sammanhang med nu berörda storleksförhållanden stå de fordringar, som kommissionen ställer på sina köpare förmögenhet. Äfven i detta afseende gäller, att småbrukarebefolkningen systematiskt uteslutes från kolonisationen eller åtminstone dess tillträde försvåras.

Af en undersökning angående den erforderliga förmögenheten i ett stort antal fall under åren 1892—1900, som förf. meddelar, framgår att af 1,054 utbudna kolonistlägenheter vid 35 olika skiftesgod:

6 lägenheter	=	0·6 %	kunde köpas för omkring	2,500	mark
35	»	=	3·3 %	»	»
80	»	=	7·6 %	»	»
933	»	=	88·5 %	»	»
			öfver	5,000	»

Den stora massan af köpare är alltså från första början utestängd från kolonisationsförvärf, och äfven för den sträfsamma småbrukare-, resp. arbetarebefolkningen med en förmögenhet af 2,000—4,000 mark är kolonisationen nära nog omöjliggjord. Äfven om ett större antal lägenheter säljas till kolonister med mindre än 5,000 marks förmögenhet än som på dylika villkor utbudas, så har kommissionens utbudningspraxis skadat kolonisationsverket i hög grad genom att hålla många lämpliga landtmän på afstånd. Desto bättre kringgås ofta kommissionens höga förmögenhetskraft, i det köparne låna sig pengar, så att de understundom knappt äga hälften af den förmögenhet, som de uppvisa. Som de vanligen äro sträfsamma element, så slå de sig igenom trots höga skuldräntor.

Beträffande den erforderliga förmögenhetens storlek relativt till köpesumman, anmärker förf., att kommissionen tillämpat den principen att vid mindre lägenheter fordra relativt mera än vid större lägenheter. Under det kommissionen vid de större lägenheterna nöjer sig med 40 % af jordvärdet, så fordrar den vid mindre lägenheter oftast 50 % och mer af jordvärdet. Denna praxis är så mycket mera oriktig, som de mindre lägenheterna visat sig äga mera lifskraft och motståndstyrka än de större, en erfarenhet som kolonisationskommissionen själf vitsordat. Då kommissionen som skäl emot en ned-sättning af sina förmögenhetsanspråk anför dels egna tråkiga erfarenheter från de första årens verksamhet och dels privata kolonisationsföretags erfarenheter, så gör sig kommissionen skyldig till felslut, ity att i de båda fallen hufvudskulden icke låg i kolonisternas ringa förmögenhet utan på helt annat håll.

I första fallet var det dyrt inköp samt uraktlåtenhet att vidtaga erforderliga åtgärder för den utomordentligt eländiga åkerjordens förbättring, som försorsakade den nästan allmänna nöden hos kommissionens förstlingskolonier.

Och i andra fallet, så gäller ingalunda om de i några fall misslyckade polska kolonierna, att endast den ringa förmögenheten vållat undergången. De flesta af de polska kolonisterna behöfva för en egendom af 10—15 har icke större förmögenhet än kolonisationskommissionen fordrar för en arbetarelägenhet på 1·5 har, och ändock slå de sig vanligen igenom. Vore icke deras kolonisationsbetingelser (inbegripande mager okultiverad jord, inga friår, inga naturaprestationer, ingen kommundonation, hög räntefot), så ofantligt underlägsna kolonisationskommissionens villkor, så skulle deras finansiella ställning helt visst vara en annan.

Det måste sålunda på det skarpaste betonas, att icke kolonistens förmögenhet, utan de betingelser, under hvilka han sitter på sin lägenhet, äro utslagsgivande för hans existensförmåga.

Om kolonisationskommissionen för ofrigt tror sig genom höga förmögenhetskraft kunna skydda staten för finansiella förluster, så har detta slags skydd en betänklig skuggsida. De höga förmögenhetskraftven draga trånga gränser omkring kundkretsen och föranleda på grund därpå ett långsamt afyttringstempo och i sammanhang därmed en dyrbar utsträckning af mellantidsförvaltningen. Om man nu genom en påskyndad kolonisation minskade dessa utgiftsposter, så finge man därigenom medel disponibla för täckande af de ränteförluster, som eventuellt kunde uppstå på grund af antagandet af kolonister med lägre förmögenhet.

Som resultat af föregående betraktelser framgår alltså att »om vi vilja kolonisera i ett raskare tempo, så måste vi i första hand framställa mindre lägenheter samt sänka anspråken på kolonisternas förmögenhet».

En ytterligare förutsättning för vinnandet af detta mål är naturligtvis, att kommissionen, vid lägenheternas planmässiga utläggning, i möjligaste mån rättar sig efter efterfrågan, hvarigenom borde kunna inbesparas den icke obetydliga tidsutdräkt samt de besvär och kostnader, som de hittillsvarande talrika planändringarna betingat. Förf. visar att af de under åren 1894—1900 utlagda lägenheterna icke mindre än 42 % måst ändras. Som lägenheterna före utbudandet noga uppmätas och gränserna markeras med stenar, så stöter en arealändring alltid på stora svårigheter; kolonisten, som önskar ändringen, vänder sig med sin begäran till godsförvaltaren, denne i sin ordning framför ärendet till vederbörande kolonisationsdezernent, som fattar beslut om ändringens utförande och förordnar landmätare därtill. Allt detta tar tid, helst som ingen älskar dylika ändringsarbeten, och är till stor skada för kolonisationen.

Handverkare-, arbetare- och arrendelägenheter.

Förf. anser sig vid sina besök i kolonierna hafva erhållit tydliga bevis för det antagandet, att det råder en stor brist på tyska *handverkare* i kolonisationsdistrikten. Orsaken härtill, åtminstone den förnämsta, är kommissionens alltför höga förmögenhetsanspråk. Då handverkarens ekonomiska utvecklingsmöjligheter äro afgjort större än enbart jordbrukarens, och då ett visst antal handverkare nära nog nödvändigtvis måste finnas i hvarje koloni, så är det synnerligen önskvärdt att kommissionen sänker sina anspråk på handverkarnes förmögenhet, och därjämte koloniserar småbönder med en besittning af 5—10 hektar, hvilkas barn sedan kunna leverera erforderlig ny arbetskraft åt handverket.

Hvad kolonisationen af tyska *arbetare* beträffar, så har den ägt rum i beklagligt ringa omfattning. Om man antager, att omkring 400 arbetareboställen afyttrats, så motsvarar detta antal föga mer än 10 % af de afyttrade bondgårdarna, af hvilka dock flertalet på grund af sin storlek har behof af främmande arbetskraft. Nu fylla polackarna detta arbetsbehof — ett tillstånd, som icke kan få existera i de blifvande kolonierna, men som icke upphör att existera, så länge kommissionens förmögenhetsanspråk förblifva vid oförminskad höjd.

Förf. visar, att vid en kolonistlägenhet af 1 hektars storlek den årliga räntan genomsnittligt utgör 37 mark och den erforderliga förmögenheten 1,070 mark. Men en arbetare, som besitter ett kapital af öfver 1,000 mark,

nöjer sig icke med en jordbruksegendom på 1 har, och i all synnerhet icke, om han därtill måste utvandra från de västra provinserna till de polska landsdelarna. Vill man åstadkomma en arbetarekolonisation af någon betydligare omfattning, måste man därför ovillkorligen sänka sina förmögenhetsanspråk.

Förf. anser för sin del, att kolonisationskommissionen vid lägenheter af 1—2 hektar måste godtaga kolonister med en förmögenhet i inventarier och kontanter af 500 mark. Här af kunde 250 mark ligga i inventarier (en ko och ett par svin), 200 mark kontant inbetalas och 50 mark behållas på hand som en nödpenning.

Förf. betonar med skärpa, att kolonisationskommissionen icke af fruktan för små förluster eller för eventuell kritik från de fientligt stämda tidningarnas sida får bedrifva den af lagen af den 26 april 1886 anbefallda germaniseringspolitiken på ett så lamt sätt, att, som dittills varit fallet, trots de oerhörda finansiella kostnaderna icke blott ingen vinst i areal å tysk sida ernåtts, utan tvärtom en beklaglig förlust af tysk jord uppstått.

Öfverallt där arbetare kunna finna stadigvarande sysselsättning, vare sig vid jordbruket eller som skogs-, järnvägs- eller vägarbetare, måste arbetareboställen framställas, som kunna förvärfvas med en liten förmögenhet af 400—500 mark. Dessa lägenheter få icke vara mindre än att ägaren åtminstone kan hålla sig med en ko, d. v. s. de böra vara genomsnittligt 1 å 1½ har stora.

Gifvetvis böra vid arbetarekolonisationen, såsom ock redan skett till viss del, de gamla tjänstefolksbyggnaderna komma till största möjliga användning. De böra därvid afyttras till billigast möjliga pris.

Där sådana bostäder icke äro för handen, som för 500—1,000 mark kunna säljas till arbetaren, är arbetarekolonisationen visserligen försvårad men dock ej outförbar. Där gäller det att uppföra nya och *billiga* arbetarebostäder, hvilket dock ej tyckes vara kolonisationskommissionens starka sida.

Skulle icke ens de nu föreslagna åtgärderna föra till målet, så måste vidtgående uppoffringar göras för arbetarekolonisationen, ty massorna äro nödvändiga, om kolonisationen i östern skall åstadkomma genomgripande och varaktiga resultat. Till och med en uppoffring af 1,000—2,000 mark för hvarje bosatt arbetarefamilj vore förenlig med lagens syftemål; en bondefamilj kostade i sjalfva verket betydligt mer. Att söka nå målet med arbetarearrendatorer torde icke vara lämpligt och icke heller lönande. Vill man behålla arbetaren, så bör man låta honom växa fast vid torfvan likaväl som bonden.

Vill man ernå ett skyndsammare kolonisationstempo, så bör man däremot i vida utsträckt omfattning grunda arrendebondgårdar. Förf. uppvisar att en betydande minskning härutinnan ägt rum under 1890-talets senare hälft, och bemöter de orsaker som eventuellt kunnat föranledt denna minskning. Om det dittillsvarande arrendesystemet hade att uppvisa åtskilliga mindre goda erfarenheter, vore detta lätt förklarligt. För det första ägde arrendatorn en mindre förmögenhet än räntekolonisten, och dessutom var det tydligt, att arrendegårdarna i många fall voro sådana gårdar, som kommissionen försökt men ej lyckats att afyttra på räntegårdsvillkor. Men af en kapitalsvag arrendator på en i ett eller annat afseende mindrevärdig jordbruksegendom kunde man ej begära några lysande utvecklingsresultat. Vid verkligt gynnsamma kolonisationsvillkor däremot är arrendeformen synnerligen lämplig och säkert förande till en snabb kolonisation.

Kolonisation af katoliker.

Af samtliga kolonister vid 1904 års slut voro 4,028 af protestantisk och 249 af katolsk trosbekännelse. Den ultramontanistiska och den polskvänliga pressen har af denna omständighet format ett stridsvapen mot kolonisationskommissionens verksamhet, hvarmed de bedrifvit en ytterst häftig agitation bland katolsksinnade och polskvänliga kretsar. Katolikerna höra visserligen icke till den mera utprägladt nationalmedvetna delen af Tysklands befolkning, men de utgöra dock en så betydande del däraf — enligt 1890 års folkräkning funnos i Tyskland 31·03 mill. protestanter och 17·67 mill. katoliker, — att deras deltagande i den antipolska kolonisationen vore synnerligen önskvärd. En mera omfattande kolonisation af katoliker skulle äfven beröfva motståndarne det stridsvapen, hvarom förut ordats, och sålunda bidraga att samla Tysklands hela folk till förenad aktion mot den fara, som hotar i öster.

Det är den katolska pressen, som bär skulden för den ringa anslutningen af katoliker. Under kommissionens första verksamhetsår 1887, då kommissionen ännu var ett oskrifvet blad, så uppgingo de tyska katolska sökandena till endast 33, gentemot 2,482 protestanter, och de närmaste åren höll sig antalet vid ungefär samma ringa höjd. Kommissionen kunde helt naturligt icke grunda talrika kolonier för ett sådant fåtal sökande. År 1900 funnos två katolska kolonidistrikt, nämligen kretsarna Wreschen och Pleschen, båda i regeringsdistriktet Posen. De katolska koloniernas förläggande till dessa kretsar betecknas såsom synnerligen olyckligt, då polackdömet just här har sin allra argaste och mest koncentrerade form. Polackarna utgöra nämligen i bemälda kretsar omkring 85 % af befolkningen; om en kolonisation här skulle ifrågakomma, så borde tydligen de pålitligaste trupperna skickats i elden och icke tvärtom.

Förf. berör vidare de utomordentliga kostnader, som en kolonisation under dylika omständigheter betingar; ensamt de kyrkliga förhållandenas ordnande i det katolska kolonikomplexet i Pleschen drog exempelvis en kostnad af närmare 200,000 mark. Genom en praktisk förläggning af de katolska kolonierna till tätare tyskbefolkade trakter, där katolska församlingar förut existerade, hade kommissionen på en gång kunnat göra stora inbesparingar i anläggningskostnad och uppnått ett vida värdefullare och pålitligare kolonisationsresultat.

Kolonisation af utlänningar.

Förf. angifver äfven en annan väg, på hvilken kolonistmateriallets förstoring lämpligen kunde ske, nämligen *införskrifning af utlänningar*. Han tänker därvid närmast på svenskar, holländare, finnar och letter, hvilka »alla äro duktiga och intelligenta jordbrukare, öfvervägande stående på en hög kulturnivå» och följaktligen synnerligen värdefulla kolonister. Ärligen utvandra tusentals personer från dessa länder till Amerika. Vi ha godt om jord i östern, det fattas blott folk; skola vi i fortsättningen vara lika dåraktiga och låta så användbart material draga förbi vårt land? Emot en kolonisation af dessa element skulle på sin höjd centumpartiets religiösa ifver resa något motstånd.

Kolonisationskommissionens organisation.

Förf. redogör till en början i raska drag för kolonisationskommissionens sammansättning.

De 15 medlemmarne i kommissionen utgöra, om man så vill, *styrelsen*; därefter komma de högre förvaltningstjänstemännen, förutom specialkrafter såsom landbrukssakkunnige, byggnadsteknici och landtmätare; och slutligen kommissionens verkställande organ: godsförvaltarne — kolonisationsförmedlarna.

Styrelsens verksamhet åskådliggöres genom en sammanställning, som visar såväl antalet sammanträden som antalet expedierade ärenden per år. Därpå framgår att styrelsen genomsnittligt sammanträd 3 gånger om året, och därvid på i medeltal 5 sessionsdagar behandlat 150 ärenden. Det gör således 50 beslutsaker per dag eller omkring 6 per timma. På hvarje beslutsak medgafs sålunda en rådplägnings- och beslutfattningstid af högst 10 minuter. Detta faktum synes tyda därpå, att *antingen* största delen af ärendena icke varit mycket viktiga, ty eljest hade betydligt längre tid erfordrats, *eller* ock, hvilket förf. håller för troligast, att tjänstemännen redan bearbetat och färdigställt dem, så att styrelsen blott haft att skriva under. I hvarje fall ligger det tydligen i sakens intresse, att alla ärenden, som icke på grund af sin allmänt principiella eller sin speciella betydelse måste föreläggas styrelsen, expedieras fortast möjligt, utan att behöfva ligga och vänta i flera månader på behandling vid nästa session. Att så skett är utan gensägelse en stor nackdel och icke ägnadt att befördra kommissionens verksamhet. Däremot måste det, på grund af de omfattande rubbningar i olika hänseenden, som kolonisationskommissionens verksamhet för med sig, och den mängd af instanser, som därvid måste medverka, tvifvelsutan anses vara en lycklig anordning, att, såsom här skett, låta hvarje intresserad ministerialinstans genom en kommissarie vara företräd i kolonisationskommissionens styrelse.

Förf. berör därefter förvaltningsorganisationens utveckling från tre efter hvarandra följande afdelningar till en hel rad bredvid hvarandra stående Förvaltningsdezerne. Under år 1900 stodo 151 gods, omfattande 109,529 hektar, under kommissionens förvaltning. Samtidigt funnos 11 Förvaltningsdezerne, hvadan på hvarje dezernent kom 14—15 gods med omkring 10,000 hektar.

Hvarje dezernents verksamhetskrets är sålunda mycket stor, då reglerandet af de mest tilltrasslade hypoteksförhållanden, förvaltningen, skiftningen och kolonisationen af hvarje gods, affärsumgänget med kolonisterna samt reglerandet af alla offentligt-rättsliga förhållanden förorsaka en möda och ett arbete, om hvars storlek den utomstående icke har en aning. Det är gifvetvis af alla största betydelse, att ledningen af hela detta arbete ligger i de mest kompetenta händer, att sålunda dezernenten (= dezernatschefen) fullkomligt behärskar sitt omfattande verksamhetsfält, så att han förmår själfständigt disponera det hela.

Häri ligger emellertid en af de svagaste punkterna i kolonisationskommissionens organisation.

Efter att ha citerat ett pressuttalande, hvari klagas öfver en alltför hastig förflyttning och växling af dezernenterna och därmed sammanhängande olägenheter för kolonisationsutvecklingen, gör förf. en undersökning huru därmed förhållit sig, och kommer till det resultat, att artikelförfattaren haft rätt i sina klagomål. På sina resor genom kolonisationsdistrikten säger sig förf. själf hafva funnit samma uppfattning råda ganska allmänt. Och föga underligt! Som dezernenter fungera nämligen i regel unga regeringsassessorer, som

vid förordnandet så godt som undantagslöst äro fullkomligt främmande för allt hvad till landtbruk och kolonisation hörer. Och knappt ha de efter ett par, tre års uppehåll på platsen hunnit sätta sig in i sina många olikartade funktioner, förrän de söka sig bort till någon annan, ekonomiskt fördelaktigare ämbetsmannasyssla. Som lön för sitt ytterst ansträngande och ansvarsfulla arbete erhålla nämligen dessa ämbetsmän under de första ett eller två åren ingenting, och därefter ett från 1,500 till 2,400 mark stigande årsarvode. Dessa befattningar anses emellertid vara mycket meriterande, hvarför det alltid finns ett stort antal aspiranter därpå. Tack vare denna omständighet kan ett välgörande urval bland de sökande äga rum och kolonisationsverksamheten riktas med unga, ofta verkligt dugande krafter — en ljuspunkt, som väl förtjänar att framhållas.

Förf. ingår i sammanhang härmed på frågan om kolonisationskommissionens *landtbrukssakkunnige*, och finner den vara synnerligen otillfredsställande löst. Vid år 1900 funnos tre landtbrukssakkunnige, af hvilka dock blott tvenne voro ständigt disponibla för jordbrukets öfvervakande och ledning vid ett förvaltningskomplex af 151 gods, omfattande i rundt tal 110,000 hektar. Åren 1896—98 fanns för öfrigt blott en landtbrukssakkunnig. Förf. lämnar en utförlig bild af denne ende mans häpnadsväckande mängd af åligganden, som tydligen lämnat full sysselsättning åt ett flertal personer.

En uppgift, som i främsta rummet kunde synas åligga dessa landtbrukssakkunnige, nämligen taxeringen af de till kommissionen utbjudna jordegendomarna, tyckes kommissionen emellertid ha befriat dem ifrån. I stället har kommissionen uppdragit denna utomordentligt betydelsefulla taxering åt utomstående sakkunnige, hvilket måste betraktas som ett synnerligen betänkligt felgrepp från kommissionens sida.

Huru nära till hands ligger det icke för äfven den hederligaste godsägare att bedöma den salubjudna granngårdens värde med det öfverskattade värdet af den egna besittningen som utgångspunkt. Generalkommissionernas verksamhet erbjuder flera exempel härpå. Skall någon likmässighet och någon trygghet i taxeringsförfarandet vinnas, är det därför nödvändigt att den *ene* taxeringsmannen alltid tillhör kommissionen, såsom ämbetsman eller sakkunnig. Förf. anser för sin del lämpligast att tillsätta en eller flera landtbrukssakkunnige med utslutande uppgift att granska till kommissionen inångna egendomsanbud, samt om möjligt medverka vid hvarje taxering.

Äfven kolonisationskommissionens verkställande organ, godsförvaltaren-kolonisationsförmedlaren, lämnar mycket öfrigt att önska.

Godsförvaltaren är af fundamental betydelse för hela kolonisationsverksamheten; på kolonistens väl och ve har han det största inflytande. Särskildt gäller det om en klass af godsförvaltare, som öfvervägande består af f. d. militärer och godsägare, att de ha svårt att träffa den rätta tonen gentemot kolonisterna.

De med de täta, hvartannat eller hvart tredje år inträffande, flyttningarna förenade olägenheterna drabba ock hårdast denna klass af förvaltare. Tanken på flyttningen, som *i regel* sker efter kolonisationens slutförande, verkar icke lifvande på godsförvaltaren och sporrar honom icke gärna till ansträngningar att snabbast möjligt genomföra godskolonisationen. Den flyttningserättning af 100 mark fast + 60 pf. per km. som hittills utgått, är för snålt tilltagen. Förf. föreslår en fix godtgörelse af 500—1,500 mark, som kunde gå under namn af försäljningspremie, flyttningserättning, premie för god kolonisation eller hvad som helst dylikt och som säkert skulle medföra ett snabbare kolonisationsförfarande. Efter att ha berört önskvärdheten af att åt godsförvaltarne beredes rätt att i vederbörlig ordning pensioneras, sam-

manfattar förf. sina gjorda framställningar sålunda: »För den utomordentligt viktiga, svåra och mångsidiga post, som godsförvaltaren intager på ett kolonisationsgods, äro blott de allra bästa krafter goda nog. De böra icke blott fasthållas genom lämpliga åtgärder, utan på lämpligt sätt och i tillräcklig grad göras finansiellt intresserade af kolonisationsverkets gynnsamma fortskridande.»

Förvaltning och kolonisation af inköpta jordegendomar; kolonisationens räntabilitet.

Förf. söker först besvara den frågan: Huru lång tid åtgår för förvaltningen och kolonisationen af ett gods? och kommer med sina beräkningar till det resultatet, att vid jordegendomar öfver 150 hektar mellantidsförvaltningen i genomsnitt drager en tid af 6·5 år, hvaraf ungefär 2 år åtgå för den fortsatta storbruksdriften och de återstående 4·5 åren åtgå för den egentliga kolonisationen. »Det ligger i öppen dag», säger förf. »att dessa tidrymder måste betecknas som synnerligen långa och att de verka starkt nedtryckande på det finansiella resultatet.» Vid privata kolonisationsföretag gäller det som en hufvudregel att under inga förhållanden hålla en egendom länge på hand, utan fortast möjligt åter afyttra den. Då statens jordbruksdrift otvifvelaktigt ställer sig dyrare än en privatpersons, så borde denna regel vid den statliga kolonisationen så mycket mera obetingadt följas. Önskvärdheten däraf, eller rättare följden af att icke tillämpa denna regel i möjligaste mån åskådliggöres genom en sammanställning öfver de 52 gods, rörande hvilkas kolonisation kommissionens årsrapporter t. o. m. år 1900 innehållit slutgiltig redovisning.

Enligt kommissionens beräkning förräntades det till omkr. 24 mill. mark uppgående anläggningskapitalet vid dessa 52 kolonisationsgods med genomsnittligt 2·39 %, som efter af förf. vidtagen frånräkning af ränteförluster reduceras till 2·01 %. Då statens passivräntor för det nämnda kapitalet af 24 mill. mark torde utgå med 3·5 %, så betyder resultatet en ränteförlust som kapitaliserad utgör 43 % af detta kapital eller omkr. 10 mill. mark.

Ur en privat företagares ståndpunkt måste detta resultat betecknas såsom i tänkbaraste grad ogynnsamt. Likväl ha här icke tagits med i räkningen kommissionens förvaltningskostnader, och ränteförlusterna ha blifvit lågt beräknade. Vill man upptaga alla poster till deras fulla belopp, så sjunker statskassans räntegodtgörelse med ytterligare 20 à 25 % och kommer väl att uppgå till endast 1·70 à 1·75 %. *Aktivräntorna skulle då endast utgöra hälften af passivräntorna, och kapitalförlusten sålunda uppgå till halftva anläggningskapitalet.*

Förf. bemärker härvid, att en försämring ägt rum under loppet af kommissionens verksamhet, i det de senast slutredovisade godskoloniseringarna uppvisat betydligt lägre aktivränteprocent än de föregående. I ett fall betecknade kolonisationsresultatet t. o. m. en förlust af mer än $\frac{2}{3}$ af anläggningskapitalet.

Hade denna penningslukande kolonisationsverksamhet åstadkommit en utomordentligt rask germanisering af Preussens östprovinser, så kunde ett dylikt misslyckadt finansresultat ha varit bärbart. Förf. ser endast tvenne vägar öppna för östprovinsernas bevarande under det tyska våldet: antingen ett ekonomiskt befugande och måhända till utgången ovisst blodigt krig eller ock en framgångsrik, fredlig germaniserings oblodiga krig. Därför kan intet offer vara för stort, blott det befördrar tyskdömets utbredning och eröfring af de hotade landsdelarna.

Anmärkningsvärdt är, att privata kolonisationsföretag visat sig kunna konkurrera med en under så betydligt gynnsammare förhållanden arbetande institution som kolonisationskommissionen, hvilken har statens förtroendeingifvande auktoritet vid sin sida, förfogar öfver ett synnerligen billigt rörelsekapital, icke fordrar någon amortering af kolonisterna, icke behöfver betala några stämpel- eller öfverlåtelsekostnader och som framförallt blott låter en del, stundom icke ens hälften af själfkostnaderna ouppsägbart förräntas (räknadt efter en så låg räntefot som 3·5 %). Men trots sina ogynnsamma arbetsförhållanden har exempelvis Landtbanken i Berlin icke blott täckt sitt anläggningkapital, betalat sina omkostnader och samlat reserver utan äfven utdelat en afsevärd vinst åt intressenterna.

Förf. underställer det finansiella resultatet af de 52 kolonisationsgodsen en ytterligare pröfning. Han finner därvid, att de 1,373 kolonister, som bostatts på dessa 52 gods, kostat staten ett tillskott af sammanlagdt öfver 10 mill. mark, eller sålunda hvarje kolonistfamilj omkring 7,500 mark, under förutsättning att statens passivräntefot är 3·5 %. Antages denna räntesats till blott 3 %, så blifva motsvarande tillskott 8 mill. mark inalles och omkring 5,800 mark per familj.

Af de 1,373 kolonisterna beräknar förf., att 843 äro provinsfrämlingar. Tager man sålunda endast den genom dessa finansiella offer uppnådda förstärkningen af tyskdömet i koloniprovinserna i betraktande, så faller på hvar och en af dessa 843 familjer vid 3 resp. 3·5 % räntefotsberäkning 9,500 resp. 12,200 mark. Resultatet står icke i något rimligt förhållande till uppoffringarna. Berget har födt en rätta!

Hvarje åtgärd, äfven den minsta, som kan vara ägnad att förbilliga och därmed äfven befordra kolonisationen, är därför beaktansvärd.

Byggnadsverksamheten i kolonierna.

Redan under vanliga förhållanden är byggnadsfrågan af stor betydelse för jordbrukaren. För kolonisationen, som nästan öfvervägande fotar sig på nybyggnad, är emellertid denna fråga af ojämförligt större betydelse. Vid mindre jordbruk betinga byggnaderna oftast högre pris än själfva jorden. Att förbilliga och underlätta gårdsbygget för kolonisten måste därför vara föremål för kolonisations synnerliga omtanke.

Kolonisationskommissionen hade bort gå mycket längre inom detta område. Förf. uppehåller sig vid de upprepade växlingarna i kommissionens byggnadspolitik, med åtföljande fluktuationer i byggnadsverksamhetens omfattning, och visar, hurusom kommissionen periodvis låtit kolonisternas tydliga önsksningar beträffande fiskalisk byggnadsverksamhet i någon mån komma till sin rätt, men däremellan så godt som fullständigt låtit denna verksamhet ligga nere, hufvudsakligen på grund af den därmed förknippade, kommissionens arbetskrafter hårdt betungande, vidlyftiga bokförings- och redovisningskyldigheten.

Förf. finner det uppenbart, att en stor efterfrågan rådt och råder på färdigbyggda gårdar, och att kommissionen ej i tillräcklig grad sökt tillfredsställa denna efterfrågan. Under det att vid privata kolonisationsföretag kolonisations ombesörjer gårdsbyggnadernas uppförande, så att det hör till undantagen att en kolonist behöfver taga itu därmed, så är detta senare regel vid kolonisationskommissionens kolonier. Vid år 1900 hade kommissionen på egen hand eller genom entreprenörer färdigbyggt 300 gårdar, motsvarande endast

omkring 8 % af samtliga nybyggda 3,700 gårdar. Kommissionen klagar själf i en årsberättelse öfver svårigheten att finna dugliga byggnadsentreprenörer i tillräckligt antal. Huru mycket värre skall det icke då vara för den från aflägsna trakter kommande kolonisten, för hvilken allt är främmande och ovant!

Vid privata kolonisationsföretag, som dock i detta hänseende erbjuda så mycket gynnsammare villkor, stranda många köpeafstal på byggnadsfrågan. Man har då skäl för antagandet att detsamma inträffar vid kolonisationskommissionens verksamhet och i betydligt utsträckt grad. »Det lider därför intet tvifvel», säger förf. »att en god del af skulden till det långsamma framåtskridandet af kolonisationkommissionens verksamhet faller på byggnadsfrågans svårigheter.»

Kommissionens hufvudargument gentemot en utvidgning af den fiskaliska byggnadsverksamheten, nämligen att en afsevärd förstoring af kommissionens tjänstemannaapparat däraf skulle föranledas, förefaller tämligen svagt i betraktande af att genom den ökade byggnadsverksamheten ett befordrande och förbilligande af kolonisationen borde kunna uppnås. Erkännas bör, att kommissionen med framgång bemödat sig att inom byggnadsväsendets område lämna kolonisterna hjälp och understöd. Detta gäller särskildt kommissionens åtgärder för framställande och anskaffande af byggnadsmaterial. En icke otydlig minskning i byggnadskostnaden har därigenom faktiskt uppnåtts. Att mycket mera kunde ha utträttats äfven inom detta område, kan emellertid anses gifvet. Framförallt borde kommissionen sört för erforderligt trävirkes framställande och tillhandahållande i samma utsträckning som den sört för tegeltillverkning. Men med undantag för tiden före 1894 har kommissionen icke vidtagit några åtgärder i denna riktning, utan tvärtom afhänt sig synnerligen värdefulla och för ändamålet lämpliga skogar till virkeshandlare, som sedan icke utan förtjänst levererat trävirke till kolonistbyggena.

Om kolonisten vid köpeförhandlingarna kunnat bibringva den vissheten, att kommissionen ombesörjde de viktigaste byggnadsmaterialens (tegelsten och trävirke) tillhandahållande på byggnadsplatsen till på förhand bestämda priser, så skulle hans betänkligheter gentemot det förestående förvärfvet i betydlig grad ha reducerats och kolonisationen i sin helhet ha påskyndats. Om kommissionen därjämte åtog sig att för kolonistens räkning tillhandahålla ritningar och kostnadsförslag samt underhandla med byggnadsentreprenören, så vore ytterligare mycket vunnit. Bäst vore naturligtvis att kommissionen själf åtog sig att uppföra erforderliga byggnader, hvarigenom på en gång billiga och ändamålsenliga byggnader i stort antal skulle kunna framställas.

Om fångarbete i kolonisationens tjänst.

I sammanhang härmed föreslår förf. att vederbörande må taga i öfvervägande, huruvida icke för byggnadsfrågans tillfredsställande lösning fångarbete i stor utsträckning lämpligen kunde användas. Vid flera mossodlingsföretag ha straffarbetsfångar användts till byggnadsarbete med synnerligen gynnsamt resultat. Vid tvenne östpreussiska mosskolonisationer ha sålunda genom fångarbete uppnåtts en besparing i byggnadskostnad af 20—30 procent. Af gjorda uttalanden att döma, skulle statsförvaltningen sannolikt icke ställa sig afvisande gentemot en framställning om fångars användning för berörda ändamål.

Förf. bemärker, att kommissionen under åren närmast före 1900 i alldeles för liten skala grundat arrendegårdar, och påyrkar en betydlig ökning däraf. Om kommissionen grundade hela kolonier af uteslutande arrendegår-

dar, så vore ingen risk förbunden därmed, men i stället den betydande fördelen vunnit, att kommissionen kunde på en gång låta uppföra samtliga byggnader i hela kolonien. Om nu det relativt billiga fångarbetet därvid utnyttjadés, så kunde synnerligen billiga byggnader ernås och följaktligen gynnsamma arrendevillkor stipuleras, så att ett tillräckligt antal arrendekolonister med säkerhet kunde väntas inställa sig. Förf. medgifver, att svårigheter kunna tänkas uppstå vid fångars användning till utomhusarbete, men tror att dessa kunna aflägsnas. I alla händelser rekommenderar han varmt fångarbetets utnyttjande till allt erforderligt träarbete, till virkesberedning, fönster- och dörrtillverkning o. s. v.

Innan förf. lämnar byggnadsfrågan, ägnar han äfven en betraktelse åt kommissionens uppförande af arbetarebostäder. Under det kommissionen tidigare framställt tämligen enkla och billiga enfamiljshus, så voro de under år 1900 uppförda boningshusen afsedda för två familjer, ofta pryddligt utstyrda samt dyra.

De första årens arbetarebostäder, inberäknadt stall och lada, kostade mellan 2,100 och 3,000 mark, hvilket redan är för högt. Med hjälp af fångarbete borde denna kostnad kunna nedbringas till 2,000 mark. Om arbetaren därefter erhåller 1.5 hektar jord för 900 mark, hvaraf 200 mark kontant inbetalas, får han alltså en skuld på sin lägenhet af $2,000 + 900 - 200 = 2,700$ mark, hvarå ränta efter 3 % årligen erlägges med 81 mark. Under någorlunda gynnsamma förhållanden kan han utan svårighet gå i land därmed. Framförallt är han då ensam herre i sitt hus; vidare har han sin trädgård att odla samt tillräckligt med åkerjord och betesmark för att kunna hålla en ko, hvilket allt utgör betydliga och högt skattade fördelar för arbetarekolonisten.

Vid det nya arbetarebostadssystemet däremot kostar eganderätten till halfva huset i rundt tal 3,400 mark, hvars förräntning (sedan 200 mark såsom kontant afbetalning frändragits), d. v. s. 3 % å 3,200 mark, uppgår till 96 mark om året. Detta belopp får arbetaren sålunda årligen erlägga endast för bostaden, utan egandebelopp eller nyttjanderätt till något jordområde.

Denna 1900 års princip är sålunda afgjordt underlägsen de tidigare årens. Det måste hållas i sikte, slutar förf. denna del af sin kritik, »att arbetarekolonisationen nästan alltid fordrar en viss direkt uppoffring eller ett tillmötesgående i pris af kolonisatorn. I kolonisationskommissionens verksamhetsdistrikt, där det gäller att åstadkomma en inflyttning af de felande tyska arbetarna inom den nedtryckande polska konkurrensens område, kan detta så mycket mindre undvikas. Dock synes mig just denna uppgift vara af sådan betydelse för kolonisationskommissionens ändamål, att de erforderliga, i själfva verket obetydliga uppoffringarna skulle vara synnerligen väl motiverade.»

Smärre åtgärder för kolonisationens befordrande.

Förf. öfvergår nu till att dryfta en del smärre åtgärder, som hvar i sin stad i mer eller mindre mån kunna vara ägnade att befordra kolonisationsverkets framgång.

Förf. börjar med att redogöra för kommissionens åtgärder för skapande af kommunal- och föreningslif inom sina kolonier. Förf. gifver sitt erkännande åt den lifaktighet, som från 1890-talets midt i allt högre grad utvecklats inom detta område, men anser, att kommissionen långt tidigare bort gripa sig an med denna speciellt för unga kolonier så betydelsefulla organisationsverk-

samhet. De invändningar, som däremot kunna göras, nämligen att de från skilda orter sammankomna kolonisterna först måste lära känna hvarandra och lefva sig in i de nya gemensamma förhållandena, innan de kunna sammansluta sig till gemensamt arbete för gemensamma mål, innebära visserligen en god sanning, men äga icke här sin tillämpning. Ty kolonisationskommissionen ägde ett ytterst verksamt motmedel, som den likväl försummade att göra bruk af, nämligen sina *kommundonationer i jord*.

Vid donerandet af dessa kommunbesittningar borde kommissionen stipulerat vissa delars användning för vissa gemensamma ändamål, exempelvis till hållandet af ett eller annat afvelsdjur i och för förädling af koloniens kreatursbesättning. Härigenom hade omedelbart en sammanslutning af kolonisterna blifvit följden, och efter en första kooperativ bildning hade andra snart följt i spåren.

Förf. utvecklar därefter närmare behovet af ett energiskt arbete för kreatursbesättningens förädlade och stärkande i kolonierna. »Man må betänka, att vid medelstora bondgårdar och småbruk 70 à 80 % af inkomsterna, ja ofta ännu mycket mer, komma från kreatursskötseln.» I stället för att tjäna till minskning i skatterna måste kommun-allmänningsarna därför i främsta rummet utnyttjas i och för kreatursskötselns höjande. Vid en sådan användning skulle dessa kommundonationer förränta sig med 10 à 20 % och kanske mera, under det den uppnådda skattebesparingen väl knappt uppgår till 4 à 5 %.

Förf. öfvergår därefter att kritisera den ställning, som kommissionen särskildt under senare tider intagit gentemot förnyade köp af kolonister, som sålt sina första gårdar, samt vidare gentemot kolonistbarns egendomsförvärf.

Af samtliga vid 1899 års slut befintliga 3,616 kolonistlägenheter hade vid 1900 års slut 12 % bytt ägare. Kommissionen hade lugnt åsatt denna egendomsväxling, då den funnit, att de nya ägarerna i regel voro kapitalkraftigare än de förutvarande, till hvilka de dessutom ofta stodo i släktskaps- eller vänskapsförhållande. Men i årsrapporten för år 1899 röjer sig en förändrad uppfattning hos kommissionen, nämligen att de förutvarande ägarerna på ett för staten skadligt sätt profiterat af de beviljade friären och andra förmåner, och att de med sina nya gårdsförvärf endast åsyftade att upprepa detta förfarande. Gentemot denna kommissionens uppfattning drager nu förf. i härnad, påvisande hurusom denna egendomsväxling, långt ifrån att vara skadlig, tvärtom befordrar kommissionens verksamhet och, på lämpligt sätt publicerad, kan blifva en den bästa reklam därför. För öfrigt är ju kommissionen genom en i de allmänna villkoren inryckt bestämmelse berättigad att, i händelse kolonisten under *de 5 första åren** efter tillträdet afyttrar sin egendom, af honom återfördra kapitalvärdet af de åtnjutna friären, hvarigenom en eventuell spekulation dock är betydligt begränsad.

Att söka hindra en duktig kolonist, som genom intensivt arbete på sitt första jordbruk nått upp till en sådan förmögenhetsställning, att han ser sig i stånd att förvärfva en större jordbruksegendom, är ett stort missgrepp från kommissionens sida. Tvärtom borde allt göras för att uppmuntra en dylik utveckling.

Ännu mera förkastlig är den princip, som kommissionen följt gentemot kolonistbarn, som önskat förvärfva sig en jordbruksegendom i närheten af föräldrahemmet. Dessa hänvisas nästan alltid till afsides liggande gårdar, som af en eller annan orsaks skull varit svåra att afyttra. Där behöfva vi duktiga kolonister, resonerar kommissionen, och därför skola kolonistbarnen dit. Men det händer icke sällan att kolonistbarnen icke finna sig i att blifva

* Enligt nu gällande allmänna villkor är denna tid utsträckt till 12 år.

kommenderade till okända, ödsliga trakter, utan i stället flytta tillbaka till sina föräldrars hembygdsprovins. Särskildt i de fall, då kolonisten vid själfva köpeunderhandlingarna lockats af det löftet, att hans barn, när de blefvo vuxna, skulle beredas tillfälle till gynnsamma jordbruksförvärf, är detta tillvägagångsätt strängt förkastligt. Och att kolonisationsverket icke befordras därpå, ligger i öppen dag.

Om kolonistbarnen däremot bereddes tillfälle att i möjligaste utsträckning bosätta sig som själfständiga jordbrukare i närheten af föräldrar och vänner, skulle vinnas, dels att genom förbindelsers knytande mellan närboende familjer en fastare sambörighet såväl kolonisterna sinsemellan som ock mellan dem och kolonisationsbygden skulle uppnås, dels ock att de nya jordbruken genom föräldrars och vänners hjälp kunde inrättas och igångsättas betydligt billigare, än hvad som eljest blefve fallet.

Kommissionen har naturligtvis vid sin ofvan relaterade behandlingsprincip äfven låtit leda sig af en sträfvan att reservera de bästa och lättast säljbara jordlotterna till de nyinflyttade kolonisterna. För att i någon mån kompensera olägenheten af att de bästa lägenheterna väljas först, föreslår förf. ett enkelt medel. Man säljer de första lägenheterna till högre pris än det ursprungligen fastställda, och de slutligen öfverblifna för ett i motsvarande grad billigare pris. Detta skulle utan större svårighet kunna genomföras vid kommissionens omfattande verksamhet, liksom det länge praktiserats vid privata kolonisationsföretag, och vore ur ren affärssynpunkt att varmt förorda. Ty kommissionens verksamhet är ett affärsföretag af första klass och bör ock drivas som ett sådant, hvilket dock, såsom förf. upprepade gånger framhåller, tyvärr icke varit kommissionens starka sida.

Författaren kastar sedan en blick på de *nya kommuner*, som kolonisationskommissionen grundat. Vid år 1900 utgjorde de omkring 120, med i medeltal 30 à 35 kolonistgårdar i hvarje. Då så godt som alla de gods, genom hvilkas kolonisation dessa kommuner uppstått, tidigare burit synnerligen svåruttalade polska namn, har kommissionen i regeln fått gifva nya namn åt sina kolonistkommuner. Därvid har den dels valt öfversättningen af det polska namnet, dels konstruerat rent nya namn, af hvilka några få synbarligen äro hämtade från respektive kolonisters hemtrakter. Förf. fäster uppmärksamheten vid den stora betydelse som denna namngifning kan ha och säkerligen också har haft och har för kolonisationens framgång. Det är ju också lätt begripligt, att en kolonist exempelvis från Sachsen bra mycket hellre beslutar sig för besättning i en koloni, som bär det i hans hemtrakt välkända ortnamnet Sachsenthal eller något dylikt, än till en annan minet lika väl belägen och förmånlig, som bär ett sådant namn som Sedziewojewo eller Grzybowo chranowice eller något annat polskt ortsnamn.

I sammanhang med namngifningen berör förf. fördelen och betydelsen af att bosätta kolonisterna landsmansvis. I några få kolonier hade kolonisationskommissionen redan uppnått detta mål, men i flertalet kolonier voro flere olika folkstammar blandade om hvarandra. Om kommissionen i stället utvalde ett visst kolonisationsområde för en viss kolonistgrupp, exempelvis württembergare, så kunde den på förhand välja lämpliga württembergiska namn på dithörande kolonisationsgods. Drefve den sedan ett tillräckligt intensivt värfningsarbete, skulle ifrågavarande område snart vara besatt med kolonister, som hade den största utsikt att trifvas och slå sig igenom med godt resultat.

Kolonisternas härstamning. Af samtliga 4,277 kolonister vid 1900 års slut härstammade 1,562, eller 36.5 %, från kolonisationsprovinserna. Från den

koloniserande staten, konungariket Preussen, härstammade 84·2 %, från det öfriga Tyskland 10·7 %, och resten 5·1 % utgjordes hufvudsakligen af från Ryssland återinvandrade tyskar. I provinsen Westpreussen utgöra de provinsanhöriga 65 % af kolonisterna och i provinsen Posen 26·3 % — en synnerligen märkbar skillnad, tydande på att Westpreussen ej är mycket populärt bland kolonisterna i allmänhet. Som Westpreussen dock på sina ställen kan uppvisa särdeles gynnsamma jordbruksförhållanden, torde detta förhållande väsentligen bero på en oklok värfningstaktik.

Värfningsverksamheten.

För hvarje affärsföretag måste göras reklam, skyltas och annonseras, med ett ord sagdt bedrifvas en omfattande och energisk värfningsverksamhet, om det skall göra några mera betydande framsteg. Detsamma gäller i icke mindre mån om en kolonisationsverksamhet. Man kan aldrig kolonisera med framgång utan att agitera för saken. Att kolonisationskommissionen i känslan af sin värdighet försmått att med allvar omsätta denna lättfattliga sanning i handling, är en betydande orsak till kolonisationens långsamma utveckling.

Med anledning af kommissionens yttrande i 1897 års Denkschrift om en förestående »anknytning till den preussiska kolonisationshistoriens gamla traditioner», hvilket yttrande förf. ägnar ett ironiskt löje, gifver han en kort skildring af den outtröttliga värfningsverksamhet, som Fredrik den store på sin tid bedref för sin omfattande kolonisation, hvarigenom omkr. 300,000 kolonister förmåddes att invandra och bosätta sig i de preussiska östprovinserna. Kolonisationskommissionens system, försatt till Fredrik den stores tid, skulle ha gjort ett fullkomligt fiasko, under det denne stora kolonisators system skulle ha medfört storartade resultat, om det med behörig anpassning efter tidsförhållandena tillämpats vid nu afhandlade kolonisation.

Förf. ger sedan en bild af kommissionens ställning till kolonistvärfningsfrågan och påvisar den tidspillen och däraf förorsakade förlust, som kolonisationsverket fått vidkännas på grund af kommissionens totala afstånds-tagande från allt hvad reklam hette under de första 10 à 11 åren af sin tillvaro. En energisk värfningsverksamhet, som väcker hela Tyskland till deltagande i kolonisationsarbetet, bör vara kommissionens mål.

Förf. erinrar vidare om att i Ryssland finnas öfver 200,000 tyska landtgdärdar med mer än 2 mill. invånare, hvilka i flere afseenden ha det trångt ställt, så att de i skaror utvandra till Amerika. Dessa måste vinnas för den tyska kolonisationen. Omplanterade i Posen-Westpreussen skulle de nästan täcka hela kolonistbehovet där. Men vill man vinna dessa kolonistelement, får man icke fortsätta att med en oändlig massa frågor och paragrafer förbrylla dem och stöta bort dem. Kolonisationskommissionen bör icke och får icke i främsta rummet vara en säkerhetskommission, som genom många och långa kontraktsbestämmelser tryggar sig mot hvarje upptänklig riskeventualitet.

Förf. redogör för kommissionens värfningsmetoder, hvaraf den tidigaste, att sända ut agenter på agitationsresor, såsom resultatlös snart upphörde att praktiseras, under det den senare metoden, med förtroendemän bosatta ute i de olika provinserna, väl näppeligen visat sig resultatrik men dock bibehållits. Af sådana förtroendemän funnos år 1901 sammanlagdt 150, hvilka dock voro synnerligen ojämnt fördelade på de olika provinserna. Sålunda funnos i Hannover 68 förtroendemän, under det exempelvis Schlesien blott ägde en enda. Beträffande omfattningen af deras arbete för kolonisationen anføres

som exempel, att de i Schleswig-Holstein befintliga 18 förtroendemännen förmedlat inalles 6 kolonisters bosättning i kolonisationsprovinserna under en tidrymd af 6 år.

Icke heller kan kommissionens senast uppfunna agitationsmedel, månadsbilagan »Das Bauernland», anses motsvara fordringarna på en god värfnings-skrift.

Kommissionen måste därför skrida till de mest vidtgående åtgärder inom detta område. Endast då kan kolonisationen nå en värdig omfattning. Icke hundratals utan tusentals kolonister skola årligen bosättas. Inga tekniska omöjligheter få resas häremot. Sådana få icke finnas och skola icke heller finnas, om blott viljan och trycket ofvanifrån finnes och gör sig förnimbart.

Inköpspolitiken.

Kommissionens jordförvärfspolitik utgör det sista föremålet för förf:s kritiska betraktelser. Såsom ett svårt taktiskt felgrepp framhålles till en början att kommissionen, på få undantag när, gjort sina jordförvärf i kretsar med stark polsk befolkningsmajoritet. Hade kommissionen i stället valt sina kolonisationsgods i sådana trakter, som äga en relativt stark tysk befolkning, så hade betydliga fördelar därmed vunnits.

Dels hade kommissionens inköpsfält vidgats och ett bättre urval möjliggjorts, samtidigt som billigare priser lättare kunnat uppnås, dels hade i många fall den nya kolonien kunnat anslutas till en förutvarande tysk kommun och skola, vidare hade en mycket starkare invandring af provinsfrämmande kolonister då vunnits, ty just den öfvervägande polska färgen på många af kommissionens kolonidistrikt har afskräckt särskildt många västtyskar från kolonisationen, och slutligen skulle därigenom ha undvikits att polackarna, i så stor utsträckning som skett, hämtat lärdom och insikter från kommissionens mönsterkolonier, hvaraf följt en stark höjning af deras jordbruk och boskaps-skötsel.

Af ett par tabeller öfver kommissionens jordförvärf framgår, att af den vid 1900 års slut inköpta arealen, uppgående till 147,475 hektar, 56.3 % förvärfvats ur polsk hand och 43.7 % ur tysk hand. Dessa jordförvärf ligga öfvervägande i kretsar med stark polsk befolkningsmajoritet.

Svåra konkurrenter ha försvärat och fördyrat kommissionens inköpsverksamhet. Generalkommissionen i Bromberg, som varit en af de värsta konkurrenterna, har i detta afseende spelat ut sin roll. Den polska adeln och skiftesbankerna ha vidare presterat en hård och alltjämt lifaktig konkurrens. Hvar polackarna fått medel till sina stora och kostsamma jordförvärf, är en fråga som sysselsatt många tyskar. I den tyska pressen återfinnas emellertid uttalanden, hvari på vissa grunder med tämligen stor säkerhet påstås, att jesuitiskt kapital i stor utsträckning placeras i den polska kolonisationen.

En annan mycket farlig medtäflare på jordegendomsmarknaden har kommissionen fått i det år 1896 grundade kolonisationsbolaget Landtbanken i Berlin. Under tiden 1896—1900 har Landtbanken inköpt 89 gods på sammanlagt 67,625 hektar, hvaraf nära $\frac{2}{3}$ faller på Posen-Westpreussen, under det resten kommer på de 4 öfriga östprovinserna. Under år 1900 gjorde Landtbanken större jordförvärf i de båda kolonisationsprovinserna än kommissionen själf. Uppträdandet af en så betydande kraft på egendomsmarknaden har helt naturligt medfört högre priser, äfven om Landtbanken och kommissionen sällan slåss om samma föremål. I Posen-Westpreussen kommer för

öfrigt knappt en enda jordegendom till försäljning som icke först utbjudits åt Landtbanken.

Å andra sidan tyda de gynnsamma finansiella resultat, som Landtbanken vid sin kolonisation lyckats uppnå, därpå att kommissionens inköpspris, äfven om de i genomsnitt legat något högre än Landtbankens, dock icke i och för sig uteslutit ett i finansiellt hänseende normalt genomförande af den statliga kolonisationen i Posen-Westpreussen.

Förf. framhåller slutligen, att det icke finnes grundade farhågor för att den disponibla jorden vid en kraftigare kolonisation snart skall taga slut. Men när en gång kolonisationen i Posen-Westpreussen framskridit tillräckligt långt, då är *Schlesien* moget för kolonisationen. Där utbreder sig nämligen den polsk-nationella rörelsen med makt och kommer snart att där hafva skapat ett andra Posen, om man icke i tid tar till offensiven.

Sammanfattning af d:r Stumpfes kritik.

Det härmed lämnade referatet af d:r Stumpfes kritiska framställning kan sammanfattas i följande korta sats.

Kolonisationskommissionens hittills grundade kolonier måste betraktas som obetingadt lyckade. Hufvudanklagelsen träffar kolonisationens utomordentligt långsamma tempo. Massorna af tyska folket måste dragas med, mindre jordbruksarealer utläggas, handverkare- och arbetarelägenheter grundas i ökad antal, och krafven på kolonisternas förmögenhet nedsätts. Hela arrendekolonier böra grundas. Kommissionen bör eftersträfvä en stark kolonisation af tyska katoliker samt af utomlandstyskar. Kolonisationskommissionen själf behöfver i vissa punkter reorganiseras samt gifvas en mera oberoende ställning. Framför allt bör förvaltningsämbetsmännens (dezernenternas) tjänstgöring göras stabilare, vidare bör antalet landtbrukssakkunnige ökas och godsförvaltarne utväljas med största omsorg och försiktighet samt göras intresserade af kolonisationens snabba genomförande. Mellantidsförvaltningen, som kräfver stora tillskott, måste i möjligaste mån förkortas. Inom byggnadsverksamhetens område måste mera uträttas; särskildt bör byggnadsvirke framställas med utnyttjande af fångarbete i största omfattning. Inga hyreskaserner, om ock så vackra, utan billiga enfamiljshus för arbetarekolonisterna! Kolonisternas produktionsförmåga och finansiella ställning bör i högre grad än tillföre höjas genom en intensiv jordbrukarekooperation, uppbyggd på kommunallmänningen som grund och utgångspunkt. Kolonist bör vara berättigad till nytt räntegårdsförvärf (förstoringsköp) under normala villkor. Den första kolonistgenerationens barn, åtminstone de provinsfrämmande kolonisternas, måste behandlas och göras bofasta med samma hänsynsfullhet och på samma sätt som deras föräldrar. Hvarje koloni måste uppvisa den största möjliga blandning af olika besittningsstorlekar; särskildt bör öfverallt ett tillräckligt antal »begynnelsejordbruk» på 5—10 hektar grundas.

Önskvärdt är, att kolonister från samma hemtrakt bosättas i samma distrikt, och att vid de nya kolonistkommunernas namngifning i lämpliga fall anklang sökes i kolonisternas hemtrakt. Värfningsverksamheten bör ryckas upp och bedrifvas i stor stil samt anförtras åt de bästa krafter. Den måste sträcka sig öfver hela Tyskland liksom äfven till lämpliga områden utom Tyskland. Regeringen bör med kraft befordra kolonisationen. Kolonisationen i Posen-Westpreussen bör företrädesvis omfatta de svagare polskbebodda distrikten, där den kan bedrifvas lättare och billigare.

Detta är de viktigaste punkterna i d:r Stumpfes kritik. »Tillsammans torde de», säger författaren, »i stora drag angifva den väg, som måste följas, om en snabbare och mera storstilad kolonisation i Posen-Westpreussen skall uppnås.»

19. Några erinringar med anledning af d:r Stumpfes kritik.

D:r Stumpfes »framställning öfver den statliga kolonisationen i Posen-Westpreussen och kritiska betraktelser öfver dess resultat» offentliggjordes år 1902 och riktar sig alltså mot kolonisationskommissionens verksamhet, sådan den gestaltade sig före år 1902. Såsom i det föregående uppvisats, inträdde emellertid ett nytt skede i kolonisationskommissionens verksamhet just år 1902, af sådan omfattning, att verksamhetsresultatet under de 5 åren 1902—1906 med mer än 50 % öfversteg resultatet af de 15 föregående verksamhetsåren. Häraf följer, att d:r Stumpfes kritik, som ju i främsta rummet riktar sig mot kolonisationens ringa omfattning och långsamma tempo, icke längre är till alla delar tillämplig, eller rättare uttryckt, att dess tillämplighet i afsevärd grad minskats.

Den påvisade stegringen i kolonisationsverksamhetens omfattning har nämligen åtföljts af eller rättare möjliggjorts genom en hel rad af förändringar i kommissionens kolonisationsförfarande. Dessa förändringar, som i den föregående framställningen redan blifvit vederbörligen berörda, skola i det närmast följande ytterligare framhållas, i den mån som de stå i samband med eller kunna influera vid bedömandet af ifrågasvarande kritik.

Först förtjänar då att påpekas, att genomsnittsarealen af kolonisationskommissionens jordbrukslägenheter under den nämnda femårsperioden undergått en märkbar minskning, ehuru dock icke på långt när tillfredsställande den kritiske författarens fordran. Det kan för öfrigt ifrågasättas, om en så långt drifven minskning af småbruksarealen är förenlig med en sund och framsynt kolonisationspolitik. *Räntegårdsprincipen försvårar rubbandet af en gång fastställda ägo-*

gränser. Inom koloniens likaledes strängt uppdragna gränser finnes endast obetydligt af disponibel jordbruksareal. När kolonisten därför efter några års förlopp önskar öka till sin gård med några hektar åkerjord, antingen emedan han för egen räkning anser en större gård förmånligare att bruka, eller emedan hans barn vuxit upp och blifvit arbetskraftiga och han vill skaffa dem arbete hemma, så finnes detta vanligen omöjligt. Men härigenom beröfvas kolonisten den utsikt, som förut sporrat honom till den mest intensiva jordbruksdrift, han blir mindre intresserad af sitt arbete, och hans barn vandra till städerna.

En ökning af antalet jordbrukslägenheter inom storleksklassen 5—10 har måste därför åtföljas dels och framför allt af grundandet af tillräckligt stora åkerjordsreserver inom koloniens gränser för att kunna tillfredsställa de mindre kolonistgårdarnas utvidgningsbehof. Dessutom måste det anses synnerligen önskvärdt, att kommissionen i hvarje större koloni grundar ett större s. k. restgods, som dels kan till fullo utnyttja de gamla godsbyggnaderna, dels eventuellt genom senare skiftning bereda kolonister eller kolonistbarn tillfälle till önskad jordförvärf inom kolonien, och slutligen under sitt fortbestånd kan tjäna som förebild och mönster för de mindre gårdarna inom kolonien, hvilkas eventuellt öfverflödiga personbesättning äfven kan finna tjänlig sysselsättning på detta restgods. Stor vikt bör emellertid läggas vid att restgodsförvärfvaren besitter framstående duglighet och förmåga att leda och organisera. Han kan då blifva till stort gagn såsom medelpunkten icke blott för koloniens landbruksintressen, utan för dess hela ekonomiska och sociala lif.

På för ringa utläggning af *arrendegårdar* kan icke längre med fog klagas. Under åren 1902—1906 utgjorde nämligen arrendegårdarna icke mindre än 27 % af totala antalet afyttrade kolonistlägenheter under samma tid. Med nuvarande arrendevillkor, som medgifva arrendegårdarnas öfvergång till räntegårdar på utomordentligt gynnsamma villkor, finnes emellertid ingenting som talar emot en ännu starkare arrendegårdsutläggning, då kolonisationen endast kan befordras däraf.

Icke heller kan kolonisationskommissionen längre beskyllas för att icke hafva vidtagit några effektiva åtgärder för de i utlandet, företrädesvis i Ryssland talrikt förekommande tyska kolonistelementens återeröfrande till den tyska fosterjorden och till kolonisationens befordrande. Under åren 1903—1906 utgjorde dessa återinvandrare ungefär $\frac{1}{3}$ af hela kolonistanskaffningen under samma tid. Och det torde utan tvekan kunna sägas, att en starkare tillströmning af dessa kolonistelement icke gagnar kolonisationen, utan snarare tvärtom. »Dessa kolonister», säger d:r Belgard härom i sitt meromnämnda

arbete om den preussiska kolonisationen, »må besitta huru politiskt värdefulla egenskaper som helst, den statliga kolonisationens innebörd är likväl ej förverkligad genom dessa ekonomiskt och socialt lågtstående individers kolonisation.» Långt ifrån att höja sina gårdars kulturnivå, sköta de vanligen jordbruket på ett så eländigt sätt, att den genom mellantidsförvaltningens omsorgsfulla jordförbättringsarbete uppnådda tillfredsställande kulturnivån inom kort sänkes ned till den lägsta möjliga. Sina vackra hus smutsa de ned och skada på allt sätt totalintrycket af det statliga kolonisationsverket på de trakter, där de finnas (väsentligen inom regeringsdistriktet Marienwerder i provinsen Westpreussen). För öfrigt äro de undergifna, nästan indolenta, förnöjsamma och vana att reda sig i små omständigheter.

Det visar sig alltså, att de af d:r Stumpfe föreslagna vägarna till en skyndsammare kolonisation icke alltid äro obetingadt lyckliga. Att ingenting försummas för att gifva den raskast möjliga fart åt kolonisationsverksamheten, bör visserligen vara ett grundbud för den koloniserande myndigheten, men det förefaller som om d:r Stumpfe till hvarje pris ville uppnå en dylik iltågsfart. Ur ren kolonisations-synpunkt sedt, kan en sådan uppfattning aldrig gillas. Ty så brådtom får det aldrig vara med en kolonisation, att de nygrundade jordbruksenheter utvecklingsduglighet lämnas obeaktad eller betraktas som en andrahands sak. Anmärkningarna beträffande kolonisationskommissionens organisation synas däremot fullt befogade och väl formulerade. Äfvenledes måste man erkänna önskvärdheten af att kommissionens kraf på erforderlig kolonistförmögenhet undergå en reduktion. Indirekt kan emellertid detta redan sägas ha ägt rum genom den underlättade öfvergången från arrende- till räntegårdsvillkor.

Räntabilitetsfrågan är onekligen en af de svagaste punkterna i kolonisationskommissionens verksamhet. Det är något oerhördt, att den koloniserande staten faktiskt förlorat nära hälften af det hittills för kolonisationen i fråga förbrukade kapitalet. Man måste fråga sig, huru något dylikt kunnat äga rum.

I en viktig punkt är det tydligt, att kommissionen gjort sig skyldig till försumlighet vid bevakandet af statens intressen, nämligen vid jordförvärfvet. Att utan vidare förlita sig på utomstående, låt vara framstående och förtroendevärda, men dock alltid direkt eller indirekt af egendomsköpet intresserade personers taxering af den ifrågavarande egendomens värde, det vittnar minst sagdt om en förvånande okunnighet rörande vikten af hvad som förehafves. Att preussiska staten tillfogats stora förluster genom detta godtyckliga taxeringsförfarande, kan anses för gifvet. Men för öfrigt låter sig något slöseri med statens medel svårligen uppvisas. Den långa

mellantidsförvaltningen af de förvärfvade jordegendomarna, som ådrager staten betydliga ränteförluster, har påvisats bära en dryg del af skulden för det dåliga finansresultatet. Som denna mellantidsförvaltning under kommissionens senare kolonisationsverksamhet reducerats högst väsentligt, torde emellertid ett betydligt gynnsammare finansresultat vara att förvänta af de senaste årens arbete.

Af den skildring, som härmed lämnats öfver kolonisationskommissionens verksamhet, har framgått, hvilken omfattande och komplicerad apparat, som vid en kolonisation kräfvades. Att kolonisationsapparaten vid nu afhandlade verksamhet icke varit fullkomligt fullfritt konstruerad och att den icke heller alltid manövrerats med mästartehand, har vederbörligen påvisats. Men det har ock framhåfts, att denna kolonisationskommission fattat sin uppgift med lifligt intresse och haft stora synpunkter i sikte, då den skridit till uppgiftens lösning. På ett okänt fält har kommissionen gått fram, banande väg för sig själf och gifvande efterföljare ett lärorikt föredöme. De kolonier, den skapat, göra skäl för namnet *mönsterkolonier*. De utgöra en prydnad för de provinser, där de grundats, men icke blott en prydnad utan ock en härd för hög kultur, för nationalmedveten tysk kultur.

Äfven en så sträng kritiker som d:r Stumpfe erkänner villigt, såsom i det föregående visats, de grundade koloniernas öfverlägsna beskaffenhet. Andra framstående kännare af den inre kolonisationen uttala sig icke mindre erkännansamt däröfver. Hos *Sering* återfinnes sålunda följande uttalande:

»Det gifves intet kolonisationsområde i världen, där kolonisternas trefnad och utvecklingsmöjligheter förberedas på ett så omsorgsfullt och förståndigt sätt som i Posen-Westpreussen.» (1893).

Heinrich Lohnrey, som under våren och hösten 1896 bereste kolonisationsprovinserna och grundligt studerade alla kommissionens kolonier, instämmer för sin del obetingadt i detta *Sering*s uttalande. I företalet till sin reseberättelse säger han sålunda bl. a.: »Under tidsförhållandenas tryck — åren 1895 och 1896 befann sig kolonisationsverksamheten i ett synnerligen tryckt läge — anträdde jag min resa som *pessimist*, men återvände som *optimist*. Jag hyser den öfvertygelsen», slutar han, »att kolonisationsverket i Posen-Westpreussen är ett framstående mönster af statlig försorg och att det befinner sig i en löftesrik utveckling.»

20. Kolonisationskommissionens framtidsutsikter. Expropriationsrätt och nya hundra millioner till kolonisationens fortsättande.

Vid 1906 års slut återstodo af kolonisationsfondens 350 millioner mark endast 13 millioner mark. På fortsatt jordförvärf var under dylika förhållanden icke att tänka, utan kolonisationskommissionen såg sin parcelleringsverksamhet inskränkt till sin ännu disponibla förvaltningsareal af omkring 70,000 har, som kunde antagas gifva utrymme åt ännu ett par års verksamhet. Huruvida nya medel skulle beviljas i och för kolonisationens fortsatta bedrivande, var ovisst. Resultatet af de gångna tjugu årens verksamhet motsvarade icke de förväntningar, som man i allmänhet ställt på denna penningslukande kolonisation. Man betraktade endast kolonisationsresultatet i inskränkt mening, d. v. s. antalet grundade kolonistlägenheter, och förbisåg eller ville icke se kolonisationsverksamhetens utomordentliga betydelse för de båda kolonisationsprovinsernas ekonomiska och sociala utveckling. För att åtminstone den preussiska landtdagens ledamöter skulle komma till en klar insikt häraf, utarbetade kolonisationskommissionen en 20-årsstatistik: »*Zwanzig Jahre deutscher Kulturarbeit*», i hvilken betydelsen af kommissionens verksamhet för provinserna Westpreussens och Posens ekonomiska utveckling är framställd, hvilket innehållsrika och ståtliga arbete i juni 1907 tillställdes landtdagens ledamöter.

Detta arbete utmynnar i följande slutanförande: »I det föregående har bevisats, att statens kolonisationsverksamhet uppnått stora ekonomiska och politiska resultat. Det kan emellertid icke döljas, att i en riktning, nämligen beträffande jordförvärfvet, svåra, verksamhetens resultat hotande missförhållanden uppstått.

Staten kan icke möta dessa genom att inställa sina jordinköp, ty bortsett därifrån, att de redan uppnådda resultaten därigenom skulle prisgifvas och att redan därför ett dylikt steg vore *politiskt* omöjligt, så skulle i *ekonomiskt* afseende med den köpkraftigaste förvärfvarens försvinnande från jordegendomsmarknaden grundvalen för det kreditväsende, på hvilket de viktigaste grenarna af näringslivet inom kolonisationsprovinserna, jordbesittningen och byggnadsväsendet, bygga sin fortvaro, i betänkelig grad rubbas. Drager staten undan sin stödjande hand från kolonisationsprovinsernas ännu icke tillräckligt utvecklade näringslif, inom hvilket sjukliga och sunda företeelser ännu äro oupplösligt förknippade med hvarandra, så har man att emotse en krasch, i hvilken handtverket, småhandlaren, grosshandlaren, fabrikanten och det unga tyska föreningsväsendet, alla dragas med och gå under.

Å andra sidan kan det stora, med kolonisttillströmningen växande behovet af jord, som är nödvändig för kolonisationens oinskränkta fortsättande, icke för framtiden täckas på sätt, som hittills skett. Ty därmed skulle det redan nu nästan outhärdliga läget inom jordegendomsmarknaden jämte den sammanhängande följderna af betänkliga företeelser inom kolonisationsprovinserna ytterligare försämrade, i den mån som antalet salubjudna jordegendomar minskades och priserna stego under den allt hårdare konkurrensen.

På grund häraf åligger det staten som en bjudande plikt att för kolonisationskommissionen möjliggöra och äfven för framtiden säkerställa ett planmässigt bedrifvet, i såväl ekonomiskt som politiskt afseende sundt jordförvärf.»

I öfverensstämmelse med detta kommissionens uttalande framlade äfven den preussiska regeringen vid landtdagens öppnande den 26 november 1907 ett förslag till »Lag angående åtgärder för tyskdömets stärkande i provinserna Westpreussen och Posen». Genom detta lagförslag yrkades:

- 1) kolonisationsfondens ökning med 300 millioner mark;
- 2) statens erhållande af *expropriationsrätt* för bestämda, territoriellt begränsade områden i de båda kolonisationsprovinserna;
- 3) en fond af 50 millioner mark för att inköpa större jordegendomar, afsedda att i sin helhet afyttras som räntegårdar; samt
- 4) ytterligare 50 millioner mark till ökning af en år 1902 beviljad fond för tyskdömets stärkande i provinserna Westpreussen och Posen.

Den häftiga debatt, som detta regeringsförslag framkallade såväl i den preussiska landtdagen som i hela den tyska pressen, återgafs på sin tid i den svenska pressen och torde därför vara tämligen allmänt känd äfven här i Sverige. Slutet på förhandlingarna blef, att landtdagen den 3 mars 1908 antog regeringens förslag med en del afprutningar. Af de begärda 400 millionerna mark beviljades sålunda endast 225 millioner, och statens *expropriationsrätt* inskränktes till en maximiareal af 70,000 hektar, afsedd att utnyttjas i och för afrundandet och stärkandet af ett större kolonisationsområde i hvardera provinsen.

I hvarje fall har kolonisationskommissionen härmed utrustats med erforderliga både penning- och maktmedel för en i årtal fortsatt, omfattande verksamhet. Man må då hoppas, att de fel och brister, som kommit till synes i kommissionens tidigare verksamhet, icke skola återfinnas i dess förestående arbeten.

ANDRA DELEN.

Den preussiska rättegårdskolonisationen 1892—1906.

Den preussiska rättegårdskolonisationen hvilat, såsom tidigare ömnamnts, på de båda rättegårdslagarna af åren 1890 och 1891, hvaraf den första, *rättegårdslagen af den 27 juni 1890*, skapar en ny privaträttslig, och den senare, *lagen af den 7 juli 1891 angående befordrandet af rättegårdars upprättande*, den offentligt-rättsliga grundvalen för modern preussisk kolonisationsverksamhet.

Den förstnämnda af dessa lagar förklarar sålunda i sin första paragraf, att »fastighet må under äganderätt upplåtas mot öfvertagandet af en fast penningränta, hvars aflösning göres beroende af båda parternas samtycke». Och den senare lagen säger likaledes i sin första paragraf: »De på rättegårdar af medelstorlek eller mindre omfång hvilande ränterna kunna på ansökan af vederbörande intressenter genom räntebankens förmedling aflösas, för så vidt deras aflöslighet icke är beroende af båda parternas samtycke. Rättegågaren erhåller i godtgörelse antingen 27 gånger räntans belopp i 3·5 % obligationer, eller $23\frac{2}{3}$ gånger räntans belopp i 4 % obligationer, efter deras nominella värde, eller därest likvid icke kan ske i obligationer, i reda penningar.» Från rättegårdssägarens sida förräntas och amorteras räntebankslånet genom en räntebanksränta af 4 resp. 4·5 %, hvarvid lånet blir slutbetaldt efter 60·5 resp. 56·5 år.

Staten försträcker sålunda köpeskillingen för de nygrundade rättegårdarna i statsobligationer, som genast kunna omsättas i penningar, och blir å sin sida fordringsägare hos kolonisten. Därjämte kan räntebanken bevilja kolonisterna lån i och för det första upprättandet af deras gårdar. Dessa lån utgå äfven i statsobligationer och förräntas och amorteras på samma sätt som det ofvan berörda räntelånet.

Under de första, särskildt svåra åren efter lägenhetens upprättande, kan rättegårdssägaren på anhållan befrias från räntans gäldande. Det sålunda oguldna räntebeloppet lägges då till ränte-

kapitalet, och årsräntan undergår en motsvarande höjning. Den af staten till räntegårdskolonisationens förfogande ställda krediten är till sitt totalbelopp obegränsad. I det enskilda fallet afpassas krediten med hänsyn till den nödvändiga säkerheten för ränteskyldighetens fullgörande. *Belåningsgränsen* är emellertid vidare än hvad som är vanligt och tillåtligt vid andra kreditinstitut. »Säkerheten kan anses vara för handen, när räntebankräntans 25-faldiga belopp kommer att ligga inom den taxerade nettoafkastningens 30-faldiga belopp, ökad med halfva brandförsäkringsvärdet af redan befintliga byggnader, eller ock inom de första $\frac{3}{4}$ af räntegårdens genom särskild taxering utforskade värde.»

Räntegårdsinstitutionen innebär intet hinder för kolonisten att vid behof upptaga lån utöfver den statliga belåningsgränsen. För sådan tillskottskredit är icke heller upptagandet af kapitalhypotek uteslutet för räntegårdssägaren, ehuru ränteprincipen alltmera tillämpas äfven på detta område.

Som *kolonisationsmyndighet* fungera de s. k. *Generalkommissionerna*, tvifvelsutan en härför synnerligen väl ägnad instans. Ingen annan preussisk statsmyndighet står för öfrigt i så oupphörlig och intim beröring med landtbefolkningen, och dess verksamhet inom jordskiftningens område kan anses som en omedelbar förberedelse för kolonisationsverksamhet.

Dessa generalkommissioner upprättades år 1811 för genomförandet af samma års edikt angående reglerandet af förhållandet mellan godsägare och deras underlydande bönder — *en* för hvarje provins. Denna regleringsverksamhet upphörde så småningom, och skiftesverksamheten blef hufvudföremålet för generalkommissionernas arbete, tills förmedlandet af räntegårdars grundande och räntebankslåns beviljande, eller, med andra ord, hela den nya räntegårdskolonisationen anförtroddes åt dem.

Alla dylika ärenden handhafvas af de 9 preussiska generalkommissionerna, af hvilka de förnämsta äro

generalkommissionen i Frankfurt a. O. för prov. Brandenburg och Pommern			
» i Bromberg	»	»	Westpreussen och Posen
» i Königsberg	»	»	Ostpreussen.

De öfriga 6 generalkommissionerna äro förlagda till Breslau, Merseburg, Hannover, Münster, Kassel och Düsseldorf.

Som generalkommissionens lokala organ fungera s. k. *specialkommissarier*. Dessa hafva inga fixa verksamhetsdistrikt, utan placeras alltefter behof på olika orter. De förena vanligen juridisk bildning med insikter i jordbruksangelägenheter. De funktioner, som åligga generalkommissionerna i deras egenskap af *kolonisationsmyndighet*, hafva fått en synnerligen lycklig formulering. Lagen undviker hvarje schabloni-

sering. Måttet och arten af myndighetens ingripande rättar sig helt och hållet efter dess egen pröfning och de praktiska behofven.

I den *instruktion angående utförandet af 1891 års lag*, som i november 1891 tillställdes de olika generalkommissionerna, antydas de allmänna synpunkter som generalkommissionerna i och för förverkligandet af lagens mål måste hålla i sikte. Den börjar med följande uttalande:

»Med utfärdandet af 1890 års lag påbörjades försöket att icke blott skapa bofasta landtarbetare utan äfven föröka det medelstora och mindre bondeståndet och därmed skapa det outhärliga mellanstadiet mellan storbesittningen och de egendomslösa landtarbetarnes klass. Med införandet af den nya rättsformen *räntegården* var emellertid denna uppgift ingalunda löst; fastmer måste statens hjälp tillkomma för att underlätta eller möjliggöra för privata personer upprättandet af räntegårdar. Denna väg är beträdd med 1891 års lag, till hvars utförande generalkommissionerna och deras organ specialkommisarierna i första hand äro kallade. Dem åligger att lösa en uppgift, som är af stor ekonomisk och social betydelse och därför med alla krafter och största omtänksamhet måste genomföras. Generalkommissionerna få därvid icke intaga en afvaktande hållning och framför allt icke hysa den uppfattningen, att de blott hafva att expediera affärer, som hänvisas till dem, utan de måste fastmer vara genomträngda af insikten däraf, att på ifrågavarande ekonomiska fält en stor statlig uppgift föreligger, hvars fullgörande blott då kan lyckas, om den verkställande myndigheten utvecklar ett energiskt initiativ.» Instruktionen påpekar därefter vikten af att lagens innehåll i vidsträcktaste mån bekantgöres samt fäster uppmärksamheten på en del detaljer i kolonisationsarbetet, som kunna vara af betydelse för vinnandet af ett godt resultat. Den nämner därvid bl. a. upprättandet af konsumtionsföreningar och andelsföretag, försäkring af olika slag o. s. v. »Vid lagens tillämpning», heter det i fortsättningen af instruktionen, »bör den allmänna synpunkten fasthållas, att den i intet fall påligger staten en *förpliktelse* att öfvertaga grundandet af räntegårdar, bevilja lån eller ombestyrja aflösningen genom räntebankens förmedling. I stället har staten blott tilldelats *befogenhet* därtill, och generalkommissionen är alltså berättigad — såväl af finansiella skäl för att skydda räntebanken för förluster som äfven af ekonomiska skäl, särskildt för undvikande af lagens utnyttjande i spekulativt syfte — att då skäl därtill pröfvas föreligga, helt eller delvis afböja statens förmedling.»

»Begreppet räntegård af *medelstorlek eller mindre omfång*, som med afsikt icke definierats i lagen, bestämmes olika alltefter olika jordbruks- och besittningsförhållanden. I allmänhet kan man hänföra dit sådana jordbesittningar, där ägaren själf leder jordbruket och deltagar i arbetet vare sig med eller utan hjälp af andra. Beträffande *öfre gränsen* torde därför sådana egendomar, där ägaren blott utöfvar ledning och uppsikt öfver jordbruket och sålunda väsentligen arbetar med främmande arbetare, icke böra hänföras under begreppet räntegård af medelstorlek. *Nedåt* böra sådana små besittningar, som blott bestå af ett hus med eventuellt därtill hörande trädgårdsjord, icke längre räknas som räntegård af mindre storlek. Äfven vid dessa lägenheter måste grundvalen för den ekonomiska existensen ligga i räntegårdsjordbruket, utan att det därvid kommer an på, huruvida ägaren och hans familjeanhöriga använda hela sin arbetskraft uteslutande för räntegårdens brukande eller äro i sådant läge, att de i och för anskaffande af erforderliga existensmedel måste söka sig biförtjänster i grannskapet. Härigenom är emellertid icke uteslutet,

att vid grundandet af en koloni äfven de erforderliga handtverkarne (smed, vagnmakare, skomakare o. s. v.) göras bofasta, och äfven om de blott förvärfa sig en oansenlig jordbesittning, blifva delaktiga af lagens fördelar, då dylika handtverkare äro alldeles nödvändiga för den under bildning varande kolonien.»

Efter att ytterligare ha lämnat en hel del förtydliganden af lagens innehåll, slutar instruktionen med att beteckna generalkommissionernas lokalorgan, specialkommisarierna, såsom de egentliga bärarna af rättegårdskolonisationen, hvilkas raska och sakkunniga behandling och genomförande af inlämnade ansökningar sålunda utgör den säkraste garantien för lagens resultatrika genomförande.

1. Den preussiska rättegårdslagstiftningen.

Den preussiska rättegårdslagstiftningen har i det föregående redan blifvit vidrörd. Till komplettering af de antydningar, som därvid lämnats angående densamma, meddelas härjämte å sid. 159 ff. en fullständig öfversättning af de båda *rättegårdslagarna af åren 1890 och 1891*, hvilka tillsammans bilda den fasta grund, på hvilken den preussiska rättegårdskolonisationen hvilar, samt ett utdrag af den likaledes betydelsefulla *lagen om privilegierad arfsrätt vid ränte- och kolonisationsgårdar* af den 8 juni 1896. Genom denna sistnämnda lag betryggas de nygrundade kolonistlägenheternas själfständighet äfven vid ägarens frånfälle, och kolonisationsresultatets bestånd erhåller därigenom ett välbehöfligt skydd utöfver hvad den tidigare lagstiftningen mäktat gifva. Det meddelade utdraget af denna lag torde vara tillfyllest för att klargöra de vägar och medel, genom hvilka den preussiska lagstiftningen sökt uppnå detta mål.

Lagen angående beviljande af mellankredit vid rättegårdskolonisationen af den 12 juli 1900* utgör nästföljande länk i den preussiska rättegårdslagstiftningen och tillika den sista, som i denna redogörelse utförligare omnämnes.

Denna lag har följande lydelse:

§ 1.

Försåvidt generalkommissionens förmedling inträder i och för upprättandet af rättegårdar, kan erforderlig kredit (mellankredit) för aflösning af de skulder och onera, som häfta vid den för skiftning eller afsöndring afsedda fastigheten, och för rättegårdarnas första utrustning med nödiga bonings- och ekonomihus beviljas ur räntebankernas förhandenvarande reservfond.

För detta ändamål må ett belopp af intill tio millioner mark lånas ur denna fond.

* Rörande utförandet af denna lag, se sid. 153.

§ 2.

Öfver mellankreditens utnyttjande skall årligen redogöras inför landtdagen.

§ 3.

Att bringa denna lag i verkställighet åligger finansministern och ministern för landtbruk, domäner och skogar.

I den *tillämpningsinstruktion*, som åtföljde utfärdandet af ofvanstående lag, innehålles i tvenne bilagor A och B en framställning af det förfarande, som hos generalkommissionen i Frankfurt an der Oder under verksamhetens förlopp utbildat sig i och för anläggandet af rättegårdskolonier.¹ »När och försåvida rättegårdskolonier grundas enligt detta förfarande, kan den genom lagen af den 12 juli 1900 i beredskap ställda mellankrediten tagas i anspråk i enlighet med de i bil. C innehållna grundsatserna.»

De sålunda gifna grundsatserna angående beviljandet af mellankredit vid rättegårdskoloniers grundande äro i korthet följande:

- 1) Den statliga mellankrediten beviljas blott vid de under generalkommissionernas förmedling upprättade rättegårdarna, nämligen:
  - a) åt rättegårdsutgifvaren i och för den till skiftning eller afsöndring af sedda fastighetens frigörande från skulder och onera;
  - b) åt rättegårdsutgifvaren eller rättegårdsemottagaren i och för rättegårdarnas första inredning genom uppförande af nödiga bonings- och uthus.
- 2) Kredits beviljande måste förordas af generalkommissionen, som därvid har att tillvarataga statskassans intressen och särskildt är bunden vid följande grundsatser:
  - a) Förord gifves icke, då öfvermåttan stor skuldsättning är för handen. Som högsta tillåtna skuldsättningsgräns gäller i allmänhet en belastning af intill $\frac{3}{4}$ af ifrågavarande fastighets taxeringsvärde (utom inventarier), — jämlikt generalkommissionens i Frankfurt förfarande bestämdt såsom det köpepris, som rättegårdsutgifvaren sammanlagdt vill ernå för rättegårdsparkellerna.

Vid fastställandet af detta köpepris får — bortsett från eventuella särprestationer som rättegårdsutgifvaren iklädt sig — blott läggas till grund fastighetens jordbruksvärde, utan afseende på den värdestegring af jorden, som genom skiftningen och den däraf följande intensivare småbruksdriften kan tänkas uppstå.

- b) I regeln lämnas blott tillträde åt sådana rättegårdsmottagare, som uppvisa en kontant förmögenhet af minst 25 % af köpepriset (för inbetalningar, inventarieanskaffning, byggnader, rörelsekapital o. s. v.) samt deponera denna förmögenhet under villkor, att den endast med generalkommissionens medgifvande får komma till användning.
- c) Krediten får icke tagas i anspråk, förrän skiftningen och parcellafyttringen framskridit så långt, att det kan antagas, att hela egendomen kommer att skiftas.

¹ En utförlig framställning öfver detta rättegårdsförfarande lämnas i det följande, sid. 108 och följ.

3) Mellankrediten förmedlas närmast genom ett bankinstitut *die Seehandlung*,¹ som utåt uppträder såsom innehafvare af låneaffären. Liksom general-kommissionen skall äfven denna bank vid sina beslut hafva den grund-satsen till rättesnöre, att å ena sidan den här ifrågavarande låneaffären icke så mycket har till ändamål att vara ett vinstgifvande finansföretag som fastmera att befordra ett socialpolitiskt verk, men att å andra sidan statskassans säkerhet i hvarje fall måste vara vederbörligen betryggad. Banken bör gifvetvis samarbeta med generalkommissionen, men har att på eget ansvar besluta angående beviljande af lån. För detta ändamål åligger det generalkommissionen att på anfordran förse banken med för låne-garantiens prövande erforderligt material samt vidare att yttra sig öfver, huruvida och när köpeförhandlingarna kunna bringas till ett definitivt af-slutande samt hvilka belopp i kontanter och obligationer antagligen komma att stå till lånesökandens förfogande.

4) Det tillåtna lånemaximum har att rätta sig efter de värdeobjekt, som lämnas såsom borgen. Dessa kunna utgöras af de som godtgörelse för köperäntorna eller som byggnadslån af generalkommissionen i utsikt ställda obligationerna, af den till bankens förfogande säkerställda delen af räntegårdsförvärfvarnas kontanta inbetalningar eller andra dylika säkerheter.

Obligationerna få icke belånas utöfver 90 % af deras — icke öfver pari stigande — kursvärde. Samma procentsats gäller äfven för belånandet af de ofvannämnda inbetalningsandelarna.

Skulle vid sådant fall, att endast en del af den till skiftning afsedda godsarealen afyttrats på räntegårdsvillkor, den svårigheten uppstå, att den medgifna mellankrediten icke är tillräcklig för att afgålda en erforderlig del af skulder och utskylder, så äger banken att på generalkommissionens förord därutöfver medgifva en måttlig extrakredit med endast hypoteks-garanti till underlag. Som förutsättning för en dylik kreditförhöjning gäller ovillkorligen, att man kan vänta det ytterligare bildandet af ett motsvarande antal räntegårdar från restgodset, och att den extra krediten med garanti af första hypotek i intet fall öfverskrider hälften af restgodsets taxeringsvärde.

5) Lånevillkor:

a) Beträffande *räntefoten* vid mellankrediten gäller, att statens själfkostnader skola täckas och att särskildt reservfonden tillförsäkras minst 3 % förräntning å de utlånade beloppen, samt att *die Seehandlung* i enlighet med af densamma uppgjord beräkning erhåller minst $\frac{1}{2}$ % för täckande af sina kostnader.

Till en början må emellertid räntefoten försöksvis fixeras till endast $3\frac{1}{2}$ %. I händelse af behof kan denna räntefot dock höjas intill 4 %.

Uppskof med ränteinbetalning till tiden för obligationernas utgifvande medgifves i regeln icke.

b) *Die Seehandlung* får icke vid sidan af låneräntan beräkna någon provision för kreditförmedlingen. Vid inköp eller försäljning af värdepapper eller andra liknade transaktioner må banken däremot tillgodoräkna sig vederbörlig ersättning.

c) Låntagaren är berättigad att när som helst verkställa afbetalningar, under det att *die Seehandlung* först efter obligationernas utlämnande kan återfordra lånet.

¹ »Die Seehandlung» är en preussisk statsbank, som har till uppgift att bilda en föreningslänk mellan statsfinansförvaltningen, penningmarknaden och bankvärlden i Preussen samt framför allt med råd och dåd stödja den förstnämnda.

Dessförinnan inträder omedelbar betalningsskyldighet, i den händelse generalkommissionen inställer sin förmedling, och vidare om låntagaren icke efterkommer generalkommissionens anvisningar, icke i vederbörlig ordning fullgör sina ränteinbetalningar eller råkar i konkurs.

- d) Då lån på dylikt sätt i förtid förfaller till betalning, skall en högre förräntning, än den enligt a) fastställda, med återverkande kraft bestämmas, exempelvis till samma räntefot efter hvilken de förutvarande skulderna förräntats.
- e) Som säkerhet för det till skuldens gäldande beviljade lånet skall en första inteckning inskrifvas eller de amorterade inteckningarna afträdas till *die Seehandlung*. Som säkerhet för byggnadslånet skall läggas ett borgenshypotek i den till skiftning afsedda jordegendomen, hvilket i brist på annan säkerhet äfven då skall äga rum, när lånet beviljas räntegårdsemottagaren.
- f) Räntegårdsutgifvaren skall i egenskap af lånetagare till *die Seehandlung* afträda alla till grund för mellankrediten hvilande rättigheter, d. v. s. sina anspråk på ränta och obligationer, på kontanta inbetalningar och på eventuell försäljningssumma för icke till räntegårdar bestämda lotter af skiftesgården.

Mellankredit i och för uppförande af byggnader må, där inga specialsäkerheter utan blott byggnadslänsobligationer skola tjäna som underlag, endast beviljas:

- aa) åt räntegårdsutgifvaren, då räntegårdsemottagaren till honom afträdt sina anspråk på obligationerna;
  - bb) åt räntegårdsemottagaren, då antingen lagfart redan beviljats å hans räntegårdsförvärf, eller då räntegårdsutgifvaren — personligen och med egendomen — medansvarar för mellankrediten. Räntegårdsemottagaren som låntagare har att till *die Seehandlung* afträda sina anspråk på de obligationer och eventuella kapitalbelopp, hvari af räntebanken beviljad byggnadslån kommer att utgå.
  - g) Att ombesörja vederbörlig inskrifning i fastighetsboken åligger räntegårdsutgifvaren.
- 6) Inom de ofvan angifna gränserna öfverlämnas åt *die Seehandlung* att i det enskilda fallet fastställa lånevillkoren. Af befogenheten att höja räntefoten intill 4 % får banken dock icke begagna sig utan särskildt tillstånd från vederbörande ministerium.
- 7) Under hvilka förutsättningar den statliga mellankrediten må kunna beviljas vid ett från generalkommissionens i Frankfurt förfaringssätt afvikande tillvägagående i fråga om grundandet af räntegårdskolonier eller enstaka kolonistlägenheter af räntegårdsnatur, afgöres af vederbörande ministerium.

2. Räntegårdskolonisationens mål och medel.

Räntegårdslagarna af åren 1890 och 1891 innehålla inga särskilda föreskrifter angående det förfarande, som borde följas vid grundandet af räntegårdar. Denna lucka i lagstiftningen — om ett dylikt uttryck öfver hufvud här kan användas — kan emellertid icke betraktas som ett fel utan snarare tvärtom. Ty på den inre

kolonisationens fält ligga förhållandena i de enskilda fallen ofta så vidt olika, att en skematisk behandling, som med tämligen stor säkerhet skulle ha framkallats genom detaljerade lagbestämmelser, måste vara principiellt utesluten. Lagen tillåter därför den enskilda generalkommissionen att själf bilda sig en lämplig förfaringsmetod, hvarigenom vinnes den bästa garanti för att det mesta möjliga skall uppnås på den väg, som genom lagstiftningen utstakats.

För att kunna förstå medlet och vägarna är det emellertid nödvändigt att först hafva målet klart för sig. Generalkommissionen i Frankfurt angifver på följande sätt rättegårdskolonisationens mål:

»Målet för en sund inre kolonisation i östra Tyskland består i skapandet af lifskraftiga landskommuner med besittningsenheter af blandad storlek (bönder, torpare, bofasta landtarbetare, handtverkare). Prestationsdugliga kommuner kunna endast uppnås försåvidt:

- 1) de enskilda kolonisterna icke köpa för dyrt, samt därjämte bosättas under sådana förutsättningar, att de kunna nå en god bärning;
- 2) de offentligt-rättsliga förhållandena (kommun-, kyrko- och skolförhållanden) blifva fullständigt ordnade;
- 3) de allmäntekonomiska förhållandena och jordkulturens kraf blifva vederbörligen tillgodosedda;
- 4) en tillräcklig kommunförmögenhet i jord och, om möjligt, äfven i penningar anskaffas.

Det är tydligt, att äfven grundandet af *enskilda rättegårdar* under vissa förhållanden kan vara lämpligt, och att t. o. m. förstörandet och stärkandet af små osjälfständiga lägenheter i många trakter kan vara gagneligt, men dessa inskränkta uppgifter måste dock i allmänhet utgöra undantag och träda tillbaka, försåvidt och så länge det gifves tillfälle att nå antydda större mål.»

»Den som närmare vill se», fortsätter generalkommissionen, »hvad som erfordras för grundandet af en prestationsduglig kommun, behöfver blott gå igenom en af de redogörelser, som kolonisationskommissionen för provinserna Westpreussen och Posen årligen förelägger preussiska landtdagen. För genomförandet af sin uppgift förfogar emellertid kolonisationskommissionen öfver betydande penningmedel, och det är just frågan, huruvida det eftersträfvade målet, bildande af prestationsdugliga kommuner, äfven kan uppnås förmedelst rättegårdslagarna.»

Dessa lagar hänvisa nämligen, i hvad mån det rör grundandet af kolonier, till bestämmelserna i lagen af den 25 augusti 1876. Och denna lag ålägger helt enkelt koloniens grundare att reglera de offentligt-rättsliga förhållandena. Det var alltså nödvändigt att finna ett sådant förfarande, som satte generalkommissionen i stånd att grunda prestationsdugliga kolonier och att förskaffa sig de för

detta ändamål erforderliga, icke obetydliga medlen *ur det enskilda företaget själf*. Vid ett första påseende kan detta synas nära nog omöjligt. En mångårig praktisk verksamhet har emellertid ådagalagt, att planen är utförbar, utan att köparne därvid belastas för hårdt. »Medlen erhålla vi», säger generalkommissionen i Frankfurt på tal här-om, »däriigenom, att vi taga den vinst, som i regeln uppstår vid hvarje större godsparcellering, i anspråk för samtliga kolonisternas räkning och använda den till deras gagn (= kolonisationstillskott)».

Innan en mera detaljerad bild lämnas af den kolonisationsapparaten och det förfaringssätt, hvaraf den preussiska rättegårdskolonisationen betjänat sig, torde det vara skäl att fästa uppmärksamheten på en del för denna kolonisation säregna begrepp och förhållanden.

Det förtjänar då först att påpekas, att enligt rättegårdslagarna icke generalkommissionen utan *säljaren* innehar *kolonisatorns* roll. Han har att skaffa köpare och avsluta köpeaftalen, han skall utrusta rättegårdsförvärfvarne med erforderliga naturapersedlar i och för igångsättande af deras jordbruksdrift, han skall understödja dem vid deras byggen o. s. v. Han bär slutligen också risken af att köpare i tillräckligt antal och med tillräcklig betalningsförmåga icke inställa sig. Under dylika förhållanden är det lätt begripligt, att det icke finnes många jordägare, som lämpa sig för genomförandet af en större kolonibildning. Därtill kommer — och det väger tungt i vågskålen — att hvarje systematisk kolonisation kräver mycket pengar. Aflossning af hypoteksskulder, som vanligen genast vid skiftningens påbörjande måste äga rum, uppförande af erforderliga kolonistbyggnader, anläggning af vägar och diken, brunnar och dräneringar o. s. v. förorsaka betydande penningutlägg, som först efter avslutadt förfarande återgåldas. Att förskottera dessa summor öfverstiger i regeln säljarens förmåga. 1900 års lag ang. beviljandet af mellankredit för rättegårdskolonisationens behof medför visserligen i detta afseende — särskildt tack vare den kreditförmedlande statsbankens välvillighet gentemot de lånesökande — en betydande lättnad för kolonisatorn, i det den afkortar den tid, för hvilken han från annat håll måste skaffa sig pengar. Den låter sig emellertid icke utsträckas till alla de ändamål, som vid den inre kolonisationen måste uppnås, och icke heller förser den kolonisatorn med erforderliga medel *i rätt tid*. Kunde dessa önskemål vinnas, utan att långifvarne behöfde befara några förluster, vore mycket vunnet.

För kolonisationens framgång äro kolonisternas personliga egenskaper och förmögenhetsförhållanden af afgörande betydelse. Hvad särskildt de senare angå, så erfordras vid rättegårdskolonisationen så pass stor förmögenhet, att någon del af köpepriset kan kontant inbetalas och att kolonisten därjämte kan igångsätta och uppehålla rättegårdens jordbruksdrift. I allmänhet anses, att en kolonist för rättegårdsförvärf måste förfoga öfver en förmögenhet af följande storlek:

- 1) $\frac{1}{4}$ af köpepriset för den med erforderliga byggnader utrustade rättegården;
- 2) tillräckligt jordbruksinventarium (såväl dött som lefvande);
- 3) ett visst driftskapital, lämpligen uppgående till dubbla årsräntans storlek.

Men aldrig är en schablonmässig behandling af en fråga betänkligare än här. Ju lägre anspråk kolonisterna ställa på hvad till deras lifsuppehälle hör och särskildt äfven på byggnaderna, ju lägre blifva äfven anspråken på

deras förmögenhet. Skulle man som oeftergifligt villkor uppställa den i regeln fordrade kontanta inbetalningen af $\frac{1}{4}$ af köpepriset, skulle därigenom kretsen af köpare betydligt inskränkas och det socialpolitiska syftet med räntegården förfelas. Afvikelser från nämnda grundsats, som icke sällan förekomma, äro icke minst på sin plats om man utgår från den tanken, att större mått af flit, sparsamhet och arbetskraft hos kolonisten mer än utjämna eventuell underlägsenhet i inbetalningsförmåga. En grundfordran är emellertid, att kolonisten i hvarje fall insätter så pass stort kapital i räntegården, vare sig i tomt eller byggnader, att han af fruktan för den förlust, som vid egendomens lämnande hotar honom, skall afhållas från att med lätt hjärta afhända sig egendomen.

Reglerandet af de offentligträttsliga förhållandena faller icke inom generalkommissionernas verksamhetsområde. Dessa kunna därför i detta stycke icke gå längre än att genom anskaffande af jord och penningmedel befordra de nya samhällenas utveckling. Genom sin noggranna kännedom om kolonisternas personer och förhållanden kunna de emellertid därjämte vara vederbörliga myndigheter till värdefull hjälp. Samarbete mellan alla medverkande myndigheter är slutligen ovillkorligen af nöden för den inre kolonisationens befordrande och likaledes en snabb och beslutsam expedition af alla förekommande ärenden.

3. Om grundandet af räntegårdskolonier.

Vid den följande framställningen af det förfaringssätt och den kolonisationsteknik, som utbildat sig och praktiserats vid den preussiska räntegårdskolonisationen, har det meromnämnda af generalkommissionen i Frankfurt a. O. utarbetade och vid en framgångsrik kolonisationsverksamhet pröfvade förfaringssättet fått tjäna som underlag. I tillämpningsinstruktionen till 1900 års lag angående mellankredit har detta förfaringssätt, såsom i det föregående visats, anbefallts såsom förebildligt för de öfriga generalkommissionerna, i det den uppställts som ett grundvillkor för beviljande af mellankredit, och det kan sålunda betraktas såsom det officiella kolonisationsförfarandet vid den preussiska räntegårdskolonisationen.

Inledande förfarande.

Hvarje till kommissionen ingången ansökan om förmedling vid grundande af räntegårdar meddelas vederbörande landtråd (Landrath) med anmodan att inom 4 veckor anmäla eventuella betänkligheter gentemot den ifrågasatta räntegårdsbildningen. Därefter infordras alla underrättelser och handlingar, som kunna gifva någon upplysning i frågan huruvida den ifrågavarande egendomen lämpar sig för kolonisation. Dit höra särskildt kartor och beskrifningar öfver egendomen, taxeringsvärden, tidigare för egendomen erlagda köpepris, i trakten brukliga arrendepreis, grund- och inkomstskattens storlek, afskrifter af jordeboksblad o. s. v.

Om ur denna pröfning icke framgår några afsevärda betänkligheter emot bildandet af en koloni, så beordras *specialkommisarien* att på ort och ställe — mestadels under tillkallande af kretsrådet (Kreisbeirath) — uppgöra den

s. k. *generalförhandlingen*. Detta aktstycke måste innehålla alla punkter, som för kolonisationsförfarandet kunna komma i fråga, samt vara så uttömmande, att det kan gifva den ledande myndigheten en fullständig bild i och för besvarandet af frågan, huruvida förfarandet ur ekonomisk och rättslig synpunkt sedt är genomförbart.

Generalförhandlingen måste i enlighet härmed gifva utlåtande angående frågorna:

- 1) huruvida egendomen med hänsyn till jordbeskaffenhet, läge, kulturart, kommunikationsförhållanden o. s. v. lämpar sig för kolonisation;
- 2) om belastningsförhållandena stå i vägen för kolonisationens genomförande;

hvarförutom kommissarien måste yttra sin mening, huruvida *räntegårdsutgifvaren* på grund af sina personliga egenskaper och därvid särskildt på grund af sin karaktär och sin affärsvana är i stånd att själf leda de svåra förhandlingarna, eller om han anlitar en affärsvan förmedlare, som, försedd med behörig fullmakt, kan ställföretråda honom vid förfarandet.

Om från ingen af dessa sidor betänkligheter föreligga, så inledes kolonisationsförfarandet *preliminärt* genom

- 1) en preliminär taxering af ifrågavarande jordegendoms värde (*die Vortaxe*);
- 2) fastställandet af kolonisationsvillkoren.

Den under iakttagande af vissa bepröfvade taxeringsprinciper gjorda *preliminära taxeringen* afser att fastställa egendomens saluvärde såväl i dess helhet som i dess enskilda beståndsdelar (jord, byggnader, inventarier, skogstillgång); att genom utforskande af de olika jordarternas bärighet skaffa en hållpunkt för fastställandet af de därå uppstående räntegårdarnas köpepris; samt att tjäna som underlag för den senare, i och för egendomarnas beläning erforderliga, taxeringen. På grund af det föreskrifna omsorgsfulla utförandet användes den äfven ofta i och för ändrad fördelning af grundskatten.

Den preliminära taxeringen i förbindelse med de ofvan omnämnda handlingarna och underrättelserna, framförallt *generalförhandlingen*, anses lämna en tillförlitlig bild af kolonisationsgodsets allmänna saluvärde vid ifrågavarande tidpunkt.

Kolonisationsvillkorens fastställande.

På grundvalen af dessa förhandlingar skrider nu kommissionen till kolonisationsvillkorens fastställande. Dessa kolonisationsvillkor måste innefatta allt, som kan erfordras för grundandet af en prestationsduglig koloni. De måste sålunda

- 1) fastställa godsets *kolonisationsvärde* samt bestämma, huru mycket däraf som skall
  - a) tillfalla räntegårdsutgifvaren som *totalgodtgörelse* (Gesamt-Abfindung), och
  - b) användas för offentliga ändamål (= kolonisationstillskott);
- 2) innehålla en allmän *skiftesplan*, som särskildt angifver de blifvande räntegårdarnas antal och genomsnittstorlek samt för offentliga ändamål afskilda jordområden.

Kolonisationsvärdet.

Med kolonisationsvärde menas det totalbelopp, som genom försäljningen af de enskilda parcellerna måste erhållas, för att det skall blifva möjligt att

genomföra förfarandet, och som äfven på grund af sakläget *kan* erhållas, utan att köparna pressas alltför hårdt.

Därvid kommer närmast i betraktande fastställandet af

Säljarens totalgodtgörelse.

Försäljningssumman för egendomen skall i allmänhet fastställas till det högsta belopp, som enligt sakkunnigt utlåtande i lyckligt fall skulle kunna erhållas vid en försäljning af hela egendomen.

Godtgörelsen inbegriper emellertid i sig icke blott egendomens saluvärde, utan äfven ersättning för den räntegårdsutgifvaren åliggande skyldigheten att vid den första inrättningen utrusta räntegårdarna med utsäde, foderämnen, för jordbruksdriften erforderliga arbetsprestationer och slutligen för de mångahanda utgifter, som uppstå vid parcelleringen af en egendom, såsom landtmäteri- och förmedlingskostnader m. m. Från den på detta sätt erhållna summan drages sedan värdet af egendomens lefvande och döda inventarium samt förråd af timmervirke, som i regeln uteslutes vid köpet och öfverlämnas till räntegårdsutgifvarne att efter godtfinnande realisera.

Detta fastställande af totalgodtgörelsen grundar emellertid ingen rätt för räntegårdsutgifvaren att under alla omständigheter ovillkorligen utbekomma densamma, utan innebär endast den garantien, att från kommissionens och andra vid detta kolonisationsföretag sysselsatta myndigheters sida intet anspråk kan ställas på denna summa, och att han därför med tämligen stor säkerhet kan räkna på dess utbekommande, försåvidt förfarandet kan genomföras enligt uppgjord plan. Men han ensam bär risken för att detta icke skall lyckas, och då särskildt för att det erforderliga antalet acceptabla köpare icke skall finna sig. Slutligen kan räntegårdsutgifvaren icke erhålla garanti för totalgodtgörelsens utbetalande uteslutande i penningar eller i obligationer, då det vid detta skede af förfarandet omöjligen låter sig utrönas, huru mycket som kan erhållas i kontanta inbetalningar och i obligationer, och huru mycket däraf som kan komma att tagas i anspråk för kolonisationstillskottens räkning. Det är tvärtom regel, att han erhåller en del af godtgörelsen i från hans sida uppsägbara resträntor.

Kolonisationstillskotten.

Den andra till beloppet ojämförligt obetydligare delen af kolonisationsvärdet utgöres af de i flertalet fall för en sund kolonibildning oefftergiftiga *kolonisationstillskotten*.

Dessa omfatta närmast de för ordnandet af det nya samhällets *offentligt-rättsliga* (kommun-, kyrko- och skol-) förhållanden nödvändiga kontanta utgifterna. Genom de förberedande förhandlingarna, som äfven omfattat öfverläggning och rådplägning med representanter för intresserade kommunala, kyrkliga och skolmyndigheter, har på förhand klargjorts, hvilka förändringar och inrättningar, som det offentliga intresset kräfer vid koloniens grundande. Genom kolonisationstillskotten sörjes nu för att de erforderliga penningmedlen icke saknas. Det gäller sålunda här endast att täcka kostnaderna för den första inrättningen, under det att löpande utgifter i öfrigt vanligen säkerställas genom donationer. Förestår upplösandet af det godsdistrikt, i hvilket kolonien grundas, och dess omvandling i en landskommun eller förenande med en annan kommun, så kan uppförandet af ett fattighus och ett spruthus samt anlägg-

gandet af en ny begravningsplats komma i fråga. Likaså kan det visa sig behöfligt att utvidga kyrkobyggnaden eller t. o. m. att uppföra ny predikolokal. Synnerligen nödvändigt visar det sig merendels vara vid skiftandet af en patronatsskyldig egendom att aflösa dithörande onera genom en kapitalinbetalning på en gång, försåvidt icke denna kapitalinbetalning, med kyrkligt tillstånd, under parcellgårdarnas frigörande därifrån får öfvertagas af det eventuellt förblifvande restgodset. Från skolmyndigheternas sida kräfvdes vanligen utvidgandet af de förhandenvarande skolbyggnaderna eller uppförandet af ny skolanläggning. Till alla dessa behof måste vid fixerandet af kolonisations-tillskotten i första hand tagas hänsyn. Deras andra ändamål är att ställa medel i beredskap för sådana *allmänt-ekonomiska och allmännyttiga inrättningar*, som för jordens rationella skötsel äro oundgängliga och därjämte för befordrandet af kolonisternas ekonomiska välfärd äro högst önskvärda. Hit höra anläggandet af vägar, diken, broar, dräneringar, gemensamma brunnar o. d., vidare fruktträdsplanteringar, bildandet af spar- och lånekassor, försäkringsföreningar, åtgärder för befordrandet af fjäderfäskötsel, fiske, biskötsel och liknande biförvärf, upprättandet af folkbibliotek o. d. Det har äfven visat sig ändamålsenligt att på detta konto uppföra den på köparna fallande hälften af regleringskostnaderna, inklusive afgifter för revidering af jordeboks-bladet.

Vanligen uppgå kolonisationstillskotten till 8 à 12 % af kolonisationsvärdet. Medlen därtill tagas, sedan de realberättigade vederbörligen tillfredsställts, antingen i mån af behof eller ock hela summan på en gång, ur de i kontanter eller obligationer inkommande köpepenningarna, och förenas i senare fallet till en särskild fond, som benämnas »rättegårdskassan». Sedan säljaren erhållit hela sin totalgodtgörelse, tillflyter hela återstoden af försäljningsinkomsten kolonisationstillskottsfonden. Dessa rättegårdskassor äro köparnes gemensamma egendom, men äro enligt kolonisationsvillkoren underkastade generalkommissionens förfogande.

Har kolonisationsförfarandet fullständigt genomförts utan att rättegårdskassorna på föreskrifvet sätt förbrukats, så tillfaller det eventuella öfverskottet de politiska kommunerna.

Skiftesplanen.

En synnerligen viktig del af kolonisationsvillkoren är en omsorgsfullt förberedd skiftesplan. Icke som om det gällde eller ens önskades att framställa ett i alla detaljer färdigt planutkast. Det vore liktydigt med rättegårdsförsäljningens försärande genom påläggandet af oviga fjättrar. Ty öfver rättegårdarnas storlek, sammansättning och läge bestämma köparnes olika önsknings, böjelser och kapitalkraft, och oantagliga anbud kunna alltid förhindras af generalkommissionen genom vägradt bifall till köpekontraktet. Däremot är det af vikt att på förhand veta, huru många lägenheter som torde komma att grundas, ty däraf beror i främsta rummet frågan, huruvida och hvilka ändringar, som behöfva vidtagas i kommun-, kyrko- och skolförhållandena, samt kostnaderna därför, liksom det vidare äro betingadt nödvändigt, att anläggandet af nödiga vägar och diken samt förläggandet af ler-, sand-, kisel-, mangelgrafvar o. d. liksom af andra inkomstbringande jordområden för kommun-, kyrko- och skolbehof icke omintetgöres eller i hög grad försvåras genom de senare jordlotsafyttringarna. Angående alla dessa åtgärder innehålla kolonisationsvillkoren i regeln bestämmelser.

Kommer icke enighet till stånd angående kolonisationsvillkoren, så inställes naturligtvis förfarandet, och säljaren har att bestrida kostnaderna för besväret — en risk, hvarom han från början gjorts underkunnig. Uppnås däremot nödig enighet, så vidtager omedelbart förfarandets definitiva genomförande.

Säkerhet för kolonisationsvillkorens fullgörande.

Liksom generalkommissionen vid rättegårdsförfarandet icke uppträder som part utan uteslutande utfövar en myndighets lagstadgade befogenheter, så innebär enandet angående kolonisationsvillkoren ingen kontraktssenlig öfverenskomelse mellan kommissionen och rättegårdsutgifvaren på grund af hvilken den senare kan tvingas att fullgöra de pålagda förpliktelserna. Det finns emellertid många medel att trygga kolonisationsvillkorens fullgörande, som i bindande kraft icke stå tillbaka för ett privaträttsligt kontrakt.

- 1) Säljaren måste oinskränkt förpliktiga sig att för samtliga delförsäljningar af kolonisationsgodset inhämta kommissionens samtycke, vare sig han säljer mot ränta eller mot kapital. Vidare måste han förbinda sig att deponera alla genom försäljning af parceller ingångna medel i kontanter, obligationer eller sparkasseböcker i enlighet med kommissionens anvisning, vanligen hos ett kreditinstitut, som beviljar den erforderliga mellan-krediten — och under sådana villkor, att utbetalningar däraf blott ske med kommissionens medgifvande eller på dess föranstaltande. Slutligen måste säljaren förpliktiga sig att afträda de i kolonisationsvillkoren fastställda penning- och jorddonationerna för offentliga och allmänt-tekniska behof till samtliga rättegårdsförvärfvarne och därtill föga det villkoret, att generalkommissionen äger att fritt förfoga däröfver och särskildt äfven att vidtaga ändringar i de förut bestämda ändamålen.

Uppfyller rättegårdsutgifvaren icke dessa förpliktelser, så återstår för generalkommissionen intet annat tvångsmedel än att hota honom med inställandet af förfarandet. Enligt hvad erfarenheten gifvit vid handen, går det dock aldrig så långt. Sedan kolonisationen i stor skala engång har begynt, ligger det nämligen i rättegårdsutgifvarens eget intresse att prestera allt, som kan erfordras för företagens genomförande.

- 2) Säljaren kan blott då räkna på generalkommissionens godkännande af afslutade köpekontrakt öfver utskiftade parceller, då däri tydligt och utan förbehåll uttryckes, att försäljningen sker enligt de af generalkommissionen fastställda kolonisationsvillkoren.

Att köparnas rätt till de för offentligt-rättsliga och allmänt-ekonomiska ändamål donerade jord- och penningmedlen inskränkts på sätt som ofvan antydts, har icke vållat några svårigheter eller något missnöje hos kolonisterna. Tvärtom erkänna kolonisterna med tacksamhet, att kommissionen genom sin förfoganderätt däröfver på bästa sätt bevakat och tillvaratagit deras rätt och deras intressen.

Kolonisationens genomförande.

Efter kolonisationsvillkorens fastställande gå handlingarna tillbaka till specialkommissarierna med uppdrag till denne att under största möjliga hänsynstagande till rättegårdsutgifvarens och de eventuella köpspekulanternas

önsknings genom en landtmätare låta utkasta en speciell skiftesplan. Därpå öfversändes den fullständiga kolonisationsplanen med bifogad kopia af nämnda planutkast till kretsutskottet i och för godkännande. Sedan vederbörligt godkännande här erhållits, sprides — efter de föreskrifna annonsernas utfärdande — till de kringboende godsägarna och kommunerna underrättelse om den förestående koloniseringen. Då genom offentligt tillkännagivande styckningen af ifrågavarande gods redan nått till den kringliggande traktens kännedom, lyckas det i regeln att avsluta ett tillräckligt antal af försäljningar. Rantegårdskontrakten öfversändas skyndsammast till specialkommissarien för pröfning af köparens personliga och förmögenhetsförhållanden. Kommissarien anställer nödiga efterforskningar genom öfversändande af ett frågeformulär och lämpliga upplysningars inhämtande i öfrigt och inlämnar, sedan han inhämtat kretsstyrelsens utlåtande, kontrakten till generalkommissionens sanktionerande, försävidt inga betänkligheter äro för handen. Omedelbart efter kontraktens stadfästelse blifva rantegårdsförvärfvarne därom meddelade och förhjälpna att fortast möjligt taga itu med rantegårdsbyggnadernas uppförande, så snart ritningar och kostnadsförslag granskats och godkänts.

Det härmed begynnande utförandet af själfva kolonisationen gestaltar sig olika allt efter olika förhållanden. I allmänhet söker man ordna det hela så, att kolonisterna flytta in den 1 april och under tiden till gårdarnas färdigbyggande erhålla tak öfver hufvudet i dagsverkarestugor eller andra bostadslägenheter. Vårbruket ombesörja kolonisterna vanligen själfva, sedan jorden under vintern förarbetats af säljaren. Om kolonisterna själfva deltaga vid sina gårdsbyggen, och isynnerhet om de därvid själfva prestera byggnadskörsloerna, måste emellertid säljaren ombestyrja vårbruket. Ett omsorgsfullt öfvervakande af byggena af kommissarien och en sakkunnig fackman, förutom råd och understöd i kolonisternas olika angelägenheter, är synnerligen af nöden för att förebygga misstämning och missbelåtenhet. Kommissarien har äfven att öfvervaka och förmedla fördelandet af de kolonisterna kontraktens enligt tillkommande andelarna af halm och hö samt utlofvade naturaprestationer i öfrigt.

Under tiden utföras de erforderliga landtmäteriarbetena och sker det slutgiltiga utmärkandet af ägogränser genom stenuläggning. Sedan är tiden inne att revidera fastighetsboken, och ingen möda sparas att så skyndsamt som möjligt genomföra detta tidskrävande arbete.

Samtidigt pågår äfven arbetet med anläggning af vägar, diken och andra dylika allmännyttiga åtgärder.

Att fatta beslut om bildandet af en kommun af den nya kolonien tillkommer kretsutskottet. Vid denna uppgift, som kräfver ganska lång tid för sitt genomförande, arbetar generalkommissionen hand i hand med de bestämmande förvaltningsmyndigheterna och lämnar dem alla de uppgifter, som den på grund af sin noggranna kännedom om koloniens alla förhållanden är i stånd att lämna.

4. Om åtgärder för underhållande och befordrande af de grundade rantegårdskoloniernas prestationsduglighet.

Redan i tillämpningsinstruktionen till 1891 års lag fästes generalkommissionernas uppmärksamhet därpå, att om det önskade resultatet i fullt mått skulle uppnås, de grundade kolonierna icke fingo

sakna, förutom andra ekonomiskt betydelsefulla inrättningar, exempelvis konsumtions- och produktionsföreningar, att en rationell försäkring mot brand- och hagelskada m. m. för kolonisternas räkning måste ombesörjas o. s. v. Genom en förordning af den 27 mars 1895 ålades generalkommissionerna därjämte att i och för räntebankkräntans säkerställande hafva uppsikt öfver räntegårdarna, och afsågs med denna »Aufsichtsrecht» att statskassans skyddande från finansiella förluster väsentligen skulle ske genom ett positivt befordrande af räntegårdsägarens förkofran inom alla områden af det ekonomiska lifvet.

I enlighet med dessa anvisningar har generalkommissionen i Frankfurt inom sitt verksamhetsområde sökt verka undervisande, intresseväckande och hjälpande på alla de områden, som hit höra. För kolonisternas utbildning ha sålunda *vandringslärare* utsändts till räntegårdskolonierna, *fortsättningskolor* och s. k. *vinterskolor* med särskild undervisning i jordbruksfacket inrättats, *kommunbibliotek* i stor utsträckning grundats, och goda kalendrar och andra skrifter utdelats bland kolonisterna.

För att hos kolonisterna väcka till lif allmänanda och bringa dem till insikt om nödvändigheten af själfhjälpl, för att uppfostra dem till ordning och sparsamhet, höja personalkrediten, underlätta afsättningen af landbruksprodukter samt inköp af utsäde, gödningsmedel och maskiner, för att förbättra och höja produktionen m. m., har generalkommissionen vidare arbetat på bildandet af spar- och lånekassor i kolonierna och sökt förmå kolonisterna att inträda i dylika och att ansluta sig till inköps- och försäljningsföreningar, andelsmejerier och andra dylika jordbrukskooperativa företag.

Af stor betydelse för räntegårdarnas finansiella läge är ett väl ordnad försäkringsväsen. Härvid komma hufvudsakligast i betraktande brand-, boskaps- och hagelförsäkring. Generalkommissionen har nedlagt ett energiskt arbete på inarbetandet af dessa olika försäkringsgrenar hos kolonisterna och äfven sett sina sträfvanden krönta med god framgång.

Förutom på en rad af åtgärder för åkerbrukets och boskapsskötselns höjande har generalkommissionen äfven riktat sin uppmärksamhet på befordrandet af en del särskildt för småbruket viktiga bigrenar af jordbruksdriften, sådana som fruktodling, fjäderfäskötsel, fiske och biskötsel.

Den s. k. landbrukskammaren i Pommern har härvid som sakkunnig rådgifvare och medhjälpare stått vid generalkommissionens sida. Särskildt vid fruktträdsodlingens befordrande har denna hjälp till fullo tagits i anspråk. Under generalkommissionens första kolonisationsdecennium planterades sålunda omkring 30,000 fruktträd inom dess kolonier, förutom ett betydande antal bärbuskar. För öfvervakandet af dessa nyplanteringar ha särskilda föranstaltanden

vidtagits. Landtbrukskammaren anordnar särskilda kurser för utbildning i fruktträdkultur, och kolonister, som med framgång tillgodogöra sig denna undervisning, anställas sedan som fruktträdsinspektörer i kolonierna.

Fördelarne af skildrade förfarande.

Det här i korthet skildrade förfarandet är i ungefär lika mån fördelaktigt för säljare och köpare. *Säljaren* vet på förhand, hvad han kan få för egendomen. Den risk eller fara för förluster, som han enligt räntegårdslagstiftningen måste bära, reduceras i möjligaste grad. Om under loppet af själfva förfarandet afsevärda förluster skulle uppstå, hvilket särskildt kan tänkas inträffa vid storbruksdriftens nedläggande, så erbjuder det rikliga anslaget till kolonisationstillskottens konto medel, som kunna medgifva ett utjämmande däraf. Vidare befrias säljaren från den vid alla godsparcelleringar lätt framträdande misstanken att vilja favorisera enskilda köpare på de andras bekostnad. Han får snarare en opartisk förmedlars ställning, hvars noggranna kännedom om egendomen kan vara till största gagn i och för en rättvis fördelning af olika jordarter och jordens riktiga värdesättning. Förfarandet medgifver äfven den möjligheten för säljaren att vid eventuell kursförlust på statsobligationerna erhålla en skälig godtgörelse, hvilket är en ingalunda oväsentlig fördel.

Köparen å andra sidan betalar icke mera än den på honom fallande andelen af egendomens totalvärde. Honom komma alltså de fördelar till godo, som följa med godsets uppdelning, nämligen gynnsam fördelning af jordarter, underlättadt jordbruk o. s. v. De i köpepriset ingående kolonisationstillskotten höja visserligen detta pris i någon mån, men största delen af denna merkostnad återbäres sedermera i form af kommunförmögenhetens afkastning samt de fördelar, som komma kolonisterna till godo genom de förmedelst kolonisationstillskotten möjliggjorda allmännyttiga anstalter, som inom kolonien inrättats. Just den omständigheten, att medel till dessa kostnader i förväg på en gång uttagas, betecknar en afsevärd fördel. Ty ingenting uppväcker kolonistens ovilja i högre grad än kraf på utgifter för allmänna ändamål vid en tid, då från alla håll penninganspråk ställas på honom. Ifrågavarande kolonisationstillskott af 8 å 12 % uppgå för öfrigt icke till höjden af den vinst, som en privat företagare i regeln betingar sig vid en godsparcellering. Denna frigjorda företagarevinst användes här i stället till kolonisternas fromma. Alldeles samma borde naturligtvis resultatet blifva, om man tilläte säljaren att taga ett högre pris af kolonisterna och till gengäld pålade honom regleringen af skildrade förhållanden.

Detta har äfven försökts i ett par fall, men visade sig icke vidare praktiskt, hvarför man afstod därifrån.

»Af de enligt detta förfarande genomförda parcelleringarna har ingen enda misslyckats, om ock en eller annan i förhållande till de öfriga uppvisar mindre företräden», säger generalkommissionen i Frankfurt härom i juni 1902.

5. Utförandet af räntegårdslagarna af åren 1890 och 1891.

Såsom tidigare påvisats, äro öfvervägande storbesittning och storbruksdrift sedan gammalt utmärkande för de östpreussiska provinsernas ekonomiska och sociala struktur. Så länge jordbruket kunde drifvas med billig och riklig arbetskraft och dess produkter betingade goda priser, hade storbesittningen fört en lifskraftig tillvaro och varit en källa till välstånd för innehafvarne. Men samfärdsmedlens hastiga utveckling och det därmed i samband stående förbilligandet af frakter medförde, att utländska jordbruksprodukter kunde konkurrera med inhemska, och konkurrensen förde med sig ett kännbart prisfall på de egna jordbruksprodukterna. Då vidare, på grund af industriens storartade uppblomstring och koncentrerung företrädesvis i städerna och på grund af det med en stigande bildning sammanhängande begäret hos folkets breda lager efter större personlig frihet och egen besittning, mänsklig arbetskraft i allt större omfattning undandrogs jordbruket, så följde däraf brist på arbetskraft för jordbruket och allt högre löner åt jordbruksarbetarna. Genom dessa två omständigheter: minskad afkastning och fördyradt arbete, var jordbruket försatt i ett helt förändradt läge. Det nya läget medförde ett oafvisligt kraf på nya arbetsmetoder, på en omläggning af jordbruksdriften från den gammalmodiga extensiva till intensiv, rationell drift.

Storbesittningen såg sig härmed ställd inför en utomordentligt svår och kräfvande uppgift. Framförallt erfordrades kapital för att kunna genomföra den nödvändiga omgestaltningen. Men kapitaltillgången i de preussiska östprovinserna stod i ett utomordentligt missförhållande till de enskilda besittningarnas storlek. De så godt som öfverallt företagna omvandlingsförsöken blefvo därför oftast ofullkomliga, och jordbruket kom därigenom i ett synnerligen svårt läge. Icke ens försöket att genom införandet af skyddstullar höja priset på jordbrukets produkter kunde i åsyftad grad befria det därur. Oron öfver denna storbrukets belägenhet var, om också icke den enda, så dock en stark driffjäder till utfärdandet af räntegårdslagarna af åren 1890 och 1891.

Man väntade, att storbruket genom dem skulle beredas möjlighet att genom afsöndrandet af en del af besittningen, i främsta rummet de styfmoderligt behandlade, aflägsat från hufvudgården liggande utgårdarna, och genom deras upplåtande till jordbrukande kolonister vinna erforderligt driftskapital och så småningom äfven de nödvändiga arbetskrafterna.

Samtidigt som rättegårdskolonisationen fyllde sin stora uppgift att lämna folkets breda lager tillfälle att genom förvärf af ett eget hem nå en ekonomiskt och socialt högre existens, skulle den alltså bidraga att förhjälpa storbruket ur dess betryckta ställning. Den följande framställningen skall visa, i hvad mån rättegårdskolonisationens utveckling motsvarat dessa förväntningar.

Rättegårdskolonisationens utveckling.

Den preussiska rättegårdskolonisationens utveckling och resultat framgår af sammanställningen i tabell 8, kol. 6. Såsom synes sköt kolonisationen vid sin begynnelse en kraftig och löftesrik fart och nådde redan år 1894 ett årsresultat af 1,902 grundade rättegårdar. Därefter begynte emellertid rättegårdsbildningen att starkt och oafbrutet aftaga, så att den år 1902 med 311 grundade rättegårdar icke ens uppgick till sjättedelen af det år 1894 uppnådda maximiresultatet. Efter en obetydlig ökning åren 1903 och 1904

Tab. 8. *Parcellering i och för rättegårdskolonisation.*

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
År.	Antal helt eller delvis parcellerade jordegendomar.	Ytinnehåll af		Kol. 4 i % af Kol. 3.	Antal grundade rättegårdar.	Deras medelstorlek, hektar.
		ifrågavarande jordegendomar, hektar.	de parcellerade jordområdena, hektar.			
1891/92	59	20,770	5,083	24·5 %	392	15·5
1893	176	38,606	13,296	34·4 »	1,490	8·9
1894	239	53,307	21,829	40·9 »	1,902	11·5
1895	131	28,446	12,908	45·4 »	1,237	10·4
1896	104	27,669	14,177	51·2 »	1,167	12·1
1897	93	15,581	9,990	64·1 »	915	10·9
1898	73	15,947	9,164	57·5 »	720	12·7
1899	54	18,507	8,046	43·5 »	651	12·4
1900	44	6,945	4,297	61·9 »	322	13·3
1901	49	7,075	4,714	66·6 »	422	11·2
1902	59	5,436	3,645	67·1 »	311	11·7
1903	67	8,609	5,400	62·7 »	393	13·7
1904	64	8,531	5,242	61·4 »	376	13·9
1905	103	13,644	9,778	71·7 »	664	14·7
1891/1905	1,315	269,073	127,569	47·4 %	10,962	11·6

uppvisar år 1905 ett årsresultat af 664 rättegårdar, hvilket betyder en rätt afsevärd stegring, jämfördt med närmast föregående års resultat. År 1906 förmådde icke uppnå fullt så mycket, utan stannade vid ett resultat af 618 rättegårdar.

Orsaken till denna tillbakagång i rättegårdskolonisationen är enligt D:r Belgard att söka dels i de under senare år för kommun-, kyrko- och skolförhållandenas reglering fordrade höga kostnaderna, hvilka i förväg måste garanteras genom deponerandet af en betydlig borgen, och dels i den afsevärda tid som en parcellering under generalkommissionens förmedling tager i anspråk. Under det generalkommissionerna i den första tiden efter rättegårdslagarnas utfärdande vid pröfningen af de ingångna ansökningarna icke förforo med tillräcklig försiktighet, så blefvo de på grund af några mindre lyckliga kolonibildningar motspänstiga, tveksamma och gingo vid ansökningarnas pröfvande alltför ängsligt till väga.

Ehuru dessa sakförhållanden nog kunna hafva ett visst inflytande på kolonisationens utveckling, så ligger det likväl i öppen dag, att mera djupgående orsaker måste ligga till grund för den så plötsligt inträdande och ihållande tillbakagången i rättegårdskolonisationens omfattning.

Såsom i det närmast föregående påvisats, ställde storbesittningen i de preussiska östprovinserna stora förväntningar på rättegårdskolonisationen. Ingenting var då naturligare, än att de stora godsägarna sökte främja denna kolonisationsrörelse genom att i stor omfattning erbjuda generalkommissionerna delar af sina besittningar till rättegårdskolonisation. Att parcelleringen väsentligen gällde *delar* af de anmälda godsens, framgår af Tab. 8 kol. 5, som visar, att under åren 1891—92 endast $\frac{1}{4}$, år 1893 ungefär $\frac{1}{3}$ och år 1894 endast något mer än $\frac{1}{3}$ af de deltagande jordbesittningarna användes till parcellering, under det att efter år 1895 så godt som hvarje år mer än halfva godsarealen parcellerats. Under samma tid, d. v. s. till och med år 1894, hade icke mindre än 3,800 rättegårdar med en sammanlagd areal af 40,000 har hunnit att grundas; ett väl knappt väntadt, storartadt resultat.

Den förbättring till sitt läge, på hvilken storbruket hade hoppats, uppnåddes emellertid icke på denna väg. De uppgifter, inför hvilka storgodsägaren i sin egenskap af rättegårdsutgifvare ställdes, förmådde han, trots kraftigt understöd af statsmyndigheterna och trots den genom räntebankerna till förfogande ställda statskrediten, icke att lösa på tillfredsställande sätt; han var i allmänhet hvarken tillräckligt affärsvan eller kapitalstark för ett dylikt företag. Den förstnämnda bristen låter sig ju afhjälpas genom anlitaandet af en skicklig förmedlare; om det däremot rent af var bristande penningtillgång för det egna jordbrukets intensiva drifvande, som framkallat kolo-

nisationsbeslutet, så var det synnerligen svårt och i de flesta fall omöjligt för godsägaren att skaffa de för kolonisationens genomdrivande erforderliga medlen. Därtill kom den ofta långa tidsutdräkten vid kolonisationsförfarandet, som först efter fullständigt afslutad uppmätning af jorden och revidering i fastighetsboken samt efter obligationernas utgifvande kunde bringas till definitiv afslutning. Men detta öfversteg ofta godsägaren-kolonisatorns krafter: utan stora förluster aflöpte det sällan, och det hände, att enstaka kolonisationsföretag i förtid måste afbrytas, emedan ägarens pekuniära ställning blef ohållbar.

Då sålunda storbrukets stödjande och höjande icke i önskelig grad uppnåddes på denna väg, så förlamades helt naturligt äfven intresset därför hos vederbörande kolonisationsmyndigheter, och blef i stället intresset för räntegårdskolonisationen i och för sig uteslutande dominerande. I motsats mot storbruksintresset fordrade detta intresse i regeln skiftandet af — om också icke *hela* — så dock *största delen* af kolonisationsgodset i och för bildandet af prestationsdugliga *kolonier* af medelstora eller mindre räntegårdar. Enligt hvad meromnämnda Tab. 8, kol. 5, ger vid handen, har alltifrån år 1896 samma princip mer eller mindre strängt tillämpats, i det att — på ett enda undantag när — under samtliga år efter 1895 mer än halfva arealen af de deltagande jordegendomarna parcellerats.

För att räntegårdskolonisationen skulle kunna nå en större omfattning och för att den öfverhufvud skulle kunna bedrivas, måste emellertid erforderliga jordområden i tillräcklig utsträckning stå till dess förfogande. Men detta var icke längre fallet, sedan storgodsägarna kommit till insikt om, att de af räntegårdskolonisationen icke hade att vänta några större fördelar och denna kolonisation därför förlorade deras förra bevågenhet.

På grund häraf var räntegårdsbildningens höjdpunkt redan år 1894 uppnådd och öfverskriden. Dess därefter följande starka tillbakagång har i det föregående redan framhållits, liksom äfven den främst bidragande orsaken därtill påvisats vara *brist på erforderligt kapital*.

Den tanken låg då icke fjärran att grunda ett för dessa ändamål afsedt, med tillräckligt kapital utrustadt företag, som på en gång kunde fylla ett förhandenvarande ekonomiskt behof och gifva sina intressenter ett godt finansiellt utbyte. Så bildades år 1895 aktiebolaget *Landtbanken i Berlin*, som alltsedan sitt grundande bedrifvit en omfattande och vinstgifvande kolonisationsaffär, men först år 1902 började samarbeta med de statliga kolonisationsmyndigheterna. Andra kolonisationsföretag följde snart i spåren; gemensamt för dessa senare är det kapitalistiska intressets tillbakaträdande och företagens baserande på ren allmännyttig grund samt vidare på samarbete med de statliga kolonisationsmyndigheterna. Det första af dessa

företag var det *Tyska kolonisationsbolaget i Berlin* af år 1899, därefter följde grundandet af det *Pommerska kolonisationsbolaget i Stettin* år 1902 och det *Ostpreussiska landbolaget i Königsberg* år 1905.

Framträdandet af dessa kolonisationsinstitut — som i det följande skola närmare betraktas — medförde ingen omedelbar ökning i räntegårdskolonisationens omfattning. Landtbanken i Berlin ägnade sig, såsom redan antydts, ända till år 1902 åt själfständig kolonisationsverksamhet, och Tyska kolonisationsbolaget var utrustadt med för små finansiella resurser för att kunna åstadkomma några betydligare resultat. *Mellankreditlagen* af år 1900, som ju eljest var afsedd att stödja företag af liknande karaktär, var till föga nytta, då den blott medgifver statskredit *efter* jordförvärfvet i och för aflösning af hypoteksskulder samt för erforderliga byggnaders uppförande och icke lämnar någon hjälp vid själfva förvärfvet. Den afsevärda ökningen i kolonisationsresultatet för år 1905 är emellertid att betrakta som en direkt följd af en systematiskt iscensatt samverkan mellan de privata kolonisationsinstituten och generalkommissionerna. Därmed kan en modern räntegårdskolonisation sägas ha brutit sig igenom, af hvilken man har skäl att vänta sig en omfattande och framgångsrik verksamhet.

Räntegårdsrörelsens provinsiala utbredning och utveckling framgår af Tab. 9 å följande sida.

Denna sammanställning visar i främsta rummet i huru hög grad räntegårdsrörelsen koncentrerat sig på de sex östprovinserna. Af samtliga vid 1906 års slut genom generalkommissionernas förmedling grundade räntegårdar, till antalet 11,580, falla sålunda icke mindre än 10,439, eller öfver 90 %, på dessa östprovinser. Af de öfriga preussiska provinserna förtjänar endast framhållas *Westfalen*, som uppvisar en på hela kolonisationstiden tämligen jämnt fördelad räntegårdsbildning och uppnår ett slutresultat af 690 grundade räntegårdar, under det *Schleswig-Holstein* och *Hannover*, med resp. 210 och 114 grundade räntegårdar, icke lagt i dagen något större intresse för saken. Generalkommissionen för *Hessen-Nassau* utvecklade under ett enda år — år 1893 — en anmärkningsvärd lifaktighet men har sedermera varit så godt som överksam. Provinserna *Sachsen* och *Rhenlandet* äro, den förra i det närmaste och den senare fullkomligt, oberörda af räntegårdskolonisationen.

Hvad åter de sex östprovinserna beträffar, så framgår af sammanställningen att en förskjutning af kolonisationsintensiteten dem emellan ägt rum. Sålunda intaga provinserna *Westpreussen* och *Posen* under kolonisationens tidigare år den främsta platsen, hvilken den förstnämnda provinsen behåller ända till och med år 1899, hvar efter rangplatsen innehafves af *Pommern*, som allt från räntegårds-

Tab. 9. Genom generalkommissionernas förmedling grundade rättegårdar inom hvarje provins.

Provins.	1891—92.	1893.	1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.	1905.	1906.	Summa.
Ostpreussen	44	261	345	80	155	141	115	29	78	43	117	123	49	64	106	1,750
Westpreussen	89	472	635	435	397	296	254	369	93	80	24	13	1	11	53	3,222
Posen	79	326	439	224	170	139	31	5	—	45	1	—	—	3	14	1,476
Pommern	88	99	182	138	185	131	103	134	110	98	39	138	161	433	320	2,359
Brandenburg	56	27	44	56	32	45	31	2	—	44	—	14	61	21	10	443
Schlesien	20	185	148	234	153	116	98	90	6	51	27	11	28	21	1	1,189
Östprovinserna	376	1,370	1,793	1,167	1,092	868	632	629	287	361	208	299	300	553	504	10,439
Sachsen	—	—	—	1	5	1	10	—	—	—	—	—	—	—	—	17
Schleswig-Holstein	3	8	8	28	17	9	10	3	6	3	26	20	21	18	30	210
Hannover	2	7	8	2	8	3	3	—	5	10	18	16	11	5	16	114
Hessen-Nassau	—	89	10	2	4	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	110
Westfalen	11	16	83	37	41	34	65	14	24	48	59	58	44	88	68	690
Rhenlandet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga provinser	392	1,490	1,902	1,237	1,167	915	720	651	322	422	311	393	376	664	618	11,580

Tab. 10. Råntegårdarnas storleks

1	2	3	4	5	6	7
Provins.	Till råntegårdsbildning använda jordegendomar.		Parcellerade jordområden.			
	Antal.	Yttinnehåll, i hektar.		Yttinnehåll, i hektar.		Kol. 5 i % af kol. 3.
		I allt.	Per egendom.	I allt.	Per egendom.	
Ostpreussen	169	32,193	190	18,272	108	56.8
Westpreussen	257	70,204	273	37,863	147	53.9
Posen	131	35,168	268	16,545	126	47.0
Pommern	128	66,911	523	35,594	278	53.2
Brandenburg	33	14,451	438	4,017	122	27.8
Schlesien	102	26,586	261	7,553	74	28.4
Östprovinserna	820	245,513	299	119,844	146	48.8
Sachsen	3	376	125	96	32	25.5
Schleswig-Holstein	120	8,343	70	3,456	29	41.4
Hannover	41	1,765	43	849	21	48.1
Hessen-Nassau	7	1,362	195	390	56	28.6
Westfalen	324	11,714	36	2,934	9	25.0
Rhenlandet	—	—	—	—	—	—
Samtliga provinser	1,315	269,073	205	127,569	97	47.4

rörelsens början varit skådeplatsen för en lungt fortskridande och relativt betydande råntegårdsbildning, till dess den slutligen på allra sista tiden genom en kraftig uppräckning på ett öfverväldigande sätt distanserat alla de öfriga råntegårdsbildande provinserna. Af 1905 års kolonisationsresultat kommer sålunda icke mindre än 65 % eller nära $\frac{2}{3}$ på denna enda provins, och af 1906 års resultat 52 %.

Denna förskjutning i råntegårdsrörelsens provinsiella utbredning sammanhänger med den tidigare berörda kolonisationspolitik, som generalkommissionen i Bromberg under en följd af år praktiserade. Fullständigt ignorerande det nationalpolitiska intresse, som en annan statsmyndighet (Kolonisationskommissionen för Westpreussen och Posen) under stora uppoffringar från statens sida sökte bevaka inom dess eget verksamhetsområde, blef denna generalkommission ett villigt och flitigt redskap i de polska kolonisationssträfvandenas tjänst. Af samtliga genom denna myndighets förmedling vid 1899 års slut grundade råntegårdar, till antalet 4,360, befunno sig sålunda enligt d:r Stumpfes beräkning närmare 2,400, eller omkring 55 %, i polsk hand. Sedan denna polska kolonisationstrafik från nyssnämnda år blifvit omöjliggjord på grund af preussiska regeringens ingripande, antog generalkommissionens i Bromberg kolonisationsverksamhet tämligen blygsamma former och uppnådde under de sex åren 1900—1905 det oansenliga resultatet af 271 råntegårdar. Under samma tid uppnådde generalkommissionen i Frankfurt a. O. — provinserna Pommerns och Brandenburgs kolonisationsmyndighet — tack vare sin omsorgsfullt planerade och skickligt genomförda kolonisationspolitik det aktningvärda resultatet af 1,119 nygrundade råntegårdar.

Af östprovinserna må vidare framhållas provinsen Ostpreussen och jämväl Schlesien, som genom sina generalkommissioner i Königs-

förhållanden 1891—1905.

8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Antal grundade räntegårdar.	Däraf faller inom storleksklassen						Medelstorleken, hektar.	Räntegårdar per kolonisationsgods.	Nya besittningsenheter, %.
	0 till 2½ har, %.	2½ till 5 har, %.	5 till 7½ har, %.	7½ till 10 har, %.	10 till 25 har, %.	öfver 25 har, %.			
1,644	4.9	16.4	25.2	15.7	29.4	8.4	11.1	9.7	71
3,170	3.6	16.6	19.8	16.5	34.6	8.9	11.9	12.4	} 81
1,462	5.6	16.3	19.1	14.7	34.5	9.8	11.3	11.2	
2,039	4.4	6.0	5.8	13.5	56.9	13.4	17.5	15.9	} 85
433	8.3	20.5	15.5	14.8	34.2	6.7	9.3	13.1	
1,188	13.6	40.2	22.5	8.4	11.1	4.2	6.4	11.6	33
9,936	5.7	17.3	17.9	14.4	35.5	9.2	12.1	12.1	75
17	11.8	17.6	41.2	11.8	17.6	—	5.6	5.7	} 18
180	6.7	11.7	7.2	9.4	33.9	31.1	19.2	1.5	
98	3.1	22.4	24.5	18.4	30.6	1.0	8.7	2.4	} 86
110	70.0	11.8	3.6	—	10.0	4.6	3.5	16.0	
622	39.1	33.1	11.2	4.7	8.4	3.5	4.7	1.9	71
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10,963	8.2	18.1	17.3	13.7	33.6	9.1	11.6	8.4	74

berg och Breslau riktats med ett rätt ansenligt antal räntegårdar. Rörande kolonisationsverksamheten i öfrigt i dessa östprovinser hänvisas till den sammanfattande framställning härom, som längre fram kommer att lämnas.

Räntegårdarnas storleksförhållanden.

Räntegårdskolonisationens gestaltning i de olika preussiska provinserna framgår af sammanställningen i Tabell 10.

För samtliga genom generalkommissionernas förmedling vid 1905 års slut grundade 10,963 räntegårdar ha, såsom af sammanställningen framgår, inalles 1,315 jordegendomar med en sammanlagd areal af 269,073 hektar kommit till användning. Af denna areal ha dock endast 47.4 %, eller 127,569 hektar, parcellerats, under det återstoden af jordegendomarna kvarstått i form af s. k. restgods. De till räntegårdsbildning använda jordegendomarnas eller kolonisationsgodsens genomsnittstorlek uppgår i enlighet härmed till 205 hektar, hvaraf i medeltal 97 hektar åtgått för de nya lägenheternas grundande och återstoden 108 hektar kvarstått såsom restgods.

I de enskilda provinserna visar detta genomsnittsförhållande stora afvikelser. Bland östprovinserna draga särskildt Brandenburg och Schlesien uppmärksamheten till sig på grund af den särställning, de i förevarande afseende intaga. I *Brandenburg* uppgår kolonisa-

tionsgodsens storlek i genomsnitt till 438 har, hvaraf föga mer än $\frac{1}{4}$ skiftats. Det rör sig sålunda här om större jordegendomar, från hvilka endast mindre delar afsöndrats som räntegårdar, hvilket, såsom kol. 16 ger vid handen, dock icke utesluter att kolonibildningar här förekomma. I *Schlesien* är förhållandet ungefärligen detsamma; dock har räntegårdsbildningen här mindre tjänat att skapa nya själfständiga besittningsenheter än fastmer att förhjälpa redan förhandenvarande besittningar till en förstoring genom förvärf af lämpliga jordområden på räntegårdsvillkor. Såsom kol. 17 utvisar, utgör i *Schlesien* endast en tredjedel af de grundade räntegårdarna nya själfständiga besittningsenheter. *Pommern* har att uppvisa de största kolonisationsgodsen och jämväl den, absolut taget, största genomsnittliga parcelleringsarealen, och det rör sig här sålunda i regeln om större kolonibildningar. I *Ostpreussen* komma öfvervägande bondgårdar i fråga vid räntegårdsbildningen: kolonisationsgodsens medelstorlek utgör endast 190 har och de s. k. restgodsens $190 - 108 = 82$ har. I *Westpreussen* och *Posen* skiftas ungefär hälften af de i genomsnitt 272 har stora kolonisationsgodsen i och för räntegårdsbildning.

Hvad de öfriga preussiska provinserna beträffar, så synes kolonisationen i provinserna *Schleswig-Holstein*, *Hannover* och *Westfalen* bestå i afsöndrandet af 25 å 50 % af arealen från medelstora bondgårdar, och det sålunda erhållna jordområdets klyfning i och för tvenne räntegårdars grundande. I *Sachsen* och *Hessen-Nassau* kan man knappt tala om en kolonisation: de 10 godsparcelleringar, som i dessa båda provinser inalles gått af stapeln och hvarvid 25 å 30 % procent af egendomarna skiftats, ha nämligen gifvit till resultat allenast 15 nya själfständiga besittningsenheter, förutom 112 egendomsutvidgningar.

Den genomsnittliga storleken af samtliga grundade räntegårdar uppgår till 11.6 har. Räntegårdskolonisationen kan alltså i sin helhet karakteriseras såsom en *bondekolonisation*, hvilket ju ock var räntegårdslagstiftningens syfte. Bondgårdar af medelstorlek eller mindre omfång, där i hvarje fall jordbruket är grundvalen för innehafvarens ekonomiska existens — skapandet af sådana lägenheter har, enligt hvad sammanställningen gifver vid handen, tydligen varit hufvudföremålet för denna kolonisationsverksamhet. Detta gäller framför allt om östprovinserna, med undantag blott för *Schlesien*, där, såsom redan påvisats, räntegårdsbildningen i tämligen ringa utsträckning tjänat att framställa nya besittningsenheter och där de grundade räntegårdarnas medelstorlek äfven betydligt understiger det ofvan angifna medeltalet. För alla de öfriga östprovinserna gäller, att kolonisationen där koncentrerat sig på skapandet af lägenheter inom storleksklassen 10—25 har, d. v. s. under normala jordförhållanden fullt själfständiga, ägarens ekonomiska existens betryg-

gande jordbrukslägenheter. Särskildt framträder härvid *Pommern* med den betydande genomsnittsarealen af 17·5 hektar.

I detta afseende öfverträffas *Pommern* likväl af en af västprovinserna, nämligen *Schleswig-Holstein*, som företrädesvis riktat sin kolonisationsverksamhet på grundandet af räntegårdar inom storleksklasserna 10 till 25 har och öfver 25 har. Nära $\frac{1}{3}$ af samtliga inom denna provins grundade räntegårdar äro sålunda öfver 25 har stora, och medelstorleken uppgår till 19·2 har. I den under samma generalkommission lydande provinsen *Hannover* uppgår räntegårdarnas medelstorlek till endast 8·7 har och i den återstående i egentlig mening koloniserande västprovinserna *Westfalen* till 4·7 har. Denna sistnämnda provins har koncentrerat sin relativt betydande kolonisationsverksamhet på grundandet af *mindre* jordbrukslägenheter: nära $\frac{3}{4}$ af dess räntegårdar hafva en storlek understigande 5 hektar.

Då genomsnittstorleken är känd såväl af de parcellerade jordegendomarna som af de därå grundade räntegårdarna, så låter sig därur härledas det antal räntegårdar, som i genomsnitt bildats vid hvarje godsparcellering.

Som af kol. 16 framgår, ha vid den preussiska räntegårdskolonisationen i genomsnitt grundats 8 å 9 räntegårdar vid hvarje godsparcellering. Inom östprovinserna uppgår detta medeltal till öfver 12 räntegårdar per godsparcellering, d. v. s. kolonisationen har där resulterat i en verklig *kolonibildning*, om ock i tämligen blygsamma proportioner. *Pommern* intager äfven i detta afseende främsta platsen bland östprovinserna, och ingen annan koloniserande provins gör den platsen stridig. Bland västprovinserna figurerar visserligen *Hessen-Nassau* med en genomsnittssiffra, som t. o. m. öfverglänsar *Pommerns*, men som förut påpekats, och som af kol. 17 framgår, har räntegårdsbildningen i denna provins i synnerligen ringa utsträckning främjat kolonisationens egentliga mål, som är nya besittningensheters skapande. I de västprovinser, där en verklig kolonisation ägt rum, spåras däremot knappt några ansatser till kolonibildning. De små arealer, som där parcellerats, hafva endast lämnat rum för bildandet af en å två, högst tre räntegårdar. Naturligtvis kunna relativt betydliga afvikelser från detta genomsnittsförhållande i enstaka fall tänkas hafva inträffat, men det tillgängliga statistiska materialet lämnar ingen som helst upplysning därom.

I nära samband med kolonibildningen står det redan berörda förhållandet, att räntegårdsrörelsen icke inskränkt sin uppgift till att endast bilda nya besittningensheter. Hvarje gång ett visst antal räntegårdar i det föregående uppgifvits, så har däri innefattats såväl nygrundade besittningar som ock på räntegårdsvillkor förvärfvade tilläggsarealer till förut befintliga jordbesittningar; och dessa senare ha kunnat utgöra en större eller mindre bråkdel af det uppgifna antalet. Kol. 17 angifver för de olika provinserna dessa bråkdelar, uttryckta i procent. Som synes uppgå tilläggsförvärfven i genomsnitt till 26 % af samtliga räntegårdsförvärf. Rörande de en-

skilda provinsernas ställning till detta förhållande har redan i det föregående lämnats en del antydningar och hänvisas i öfrigt till procentsatserna i ofvannämnda kol. 17.

Huru dessa tilläggsförvärf fördela sig på olika storleksklasser, framgår af nedanstående sammanställning:

Storleksklass.	Antal räntegårdar.	Däraf tilläggsförvärf.	
		Antal.	%.
0 — 2·5 hektar	899	360	40 %
2·5— 5 »	1,986	844	42 »
5 — 7·5 »	1,893	660	35 »
7·5—10 »	1,501	361	24 »
10 —25 »	3,684	532	14 »
öfver 25 »	1,000	89	9 »
Summa	10,963	2,846	26 %

Som var att vänta, faller hufvudvikten af dessa tilläggsförvärf inom de lägsta storleksklasserna. En följd häraf blir i sin tur, att de fristående räntegårdar, som grundats, i starkare grad än hvad som af sammanställningen i Tab. 10 framgår, frekventera de högre storleksklasserna och att deras medelstorlek jämväl kommer att i någon mån öfverstiga den i tabellen uppgifna.

Räntegårdarnas taxeringsvärden och köpepris.

Taxeringsvärdet af samtliga 10,963 räntegårdar, med den sammanlagda arealen af 127,569 har, uppgår till i rundt tal 101,700,000 mark, eller genomsnittligt 797 mark per hektar. Enligt sammanställningen i Tab. 12 ha säljarne erhållit 762 mark per har, hvaraf framgår, att taxeringsvärdet i regeln ställt sig något högre än köpepriset. Taxeringsvärdet af själfva jorden, som i den officiella statistiken meddelats sedan 1896, uppgår för den under åren 1896—1905 till räntegårdsbildning använda arealen till i genomsnitt 596 mark per har, under det köpepriset för jorden uppgår till 573 mark per har; äfven här ställer sig alltså taxeringsvärdet något högre än köpepriset.

Taxeringsvärdet torde emellertid icke böra tillskrifvas alltför stor betydelse med afseende på sin tillförlitlighet. Enligt hvad d:r Belgard uppgifver, skulle taxeringsnämnderna, på grund af den särskildt för några år sedan i Tyskland allmänna öfvervärderingen af det mindre jordbrukets produktionsförmåga, hafva varit benägna för att taxera öfverdrivet högt. Samme författare anser sig äfven ha skäl att antaga, att de vid taxeringen medverkande godsägarna genom kolonisternas böner vanligen läto sig påtryckas att icke taxera för lågt, för att icke lägga hinder i vägen för räntans öfvertagande af räntebanken. Ytterligare säger sig d:r Belgard i flera fall ha gjort den iakttagelsen, att taxeringsmännen taga hänsyn till de relationer, i hvilka de på grund af sina egendomars närbelägenhet stode till räntegårdsutgifvaren, och sålunda föfara

med större stränghet, om denne var en yrkesmässig parcellant, än om det gällde ägaren till ett gammalt familjegods, ehuru det icke var bevisadt att denne sistnämnde vid räntegårdarnas grundande hade förfarit mindre affärsmässigt än en yrkesparcellant.

Tab. 11. *Räntegårdarnas taxeringsvärden och köpepris pr hektar.*

Provins.	Åren 1891/1905.				Åren 1896/1905.	
	Taxerings- värdet, mark.	Köpepriset.			För själfva jorden:	
		Ränta (= R), mark.	Kapital (= K), mark.	25 R + K, mark.	taxerings- värde, mark.	köpepris, mark.
Ostpreussen	607	19	168	643	466	484
Westpreussen	632	22	137	687	469	476
Posen	743	23	170	745	586	600
Pommern	868	25	154	779	613	546
Brandenburg	1,050	29	224	949	778	755
Schlesien	1,106	30	264	1,014	910	909
Sachsen	1,372	47	115	1,290	1,080	1,015
Schleswig-Holstein	1,216	32	205	1,005	863	797
Hannover	1,029	29	110	835	589	544
Hessen-Nassau	1,569	61	7	1,532	1,031	1,031
Westfalen	1,722	39	483	1,458	1,333	1,294
Rhenlandet	—	—	—	—	—	—
Summa	797	24	169	769	596	573

I begreppet räntegård ligger ju, att köpepriset helt eller delvis skall utgå i form af en årlig ränta. Enligt hvad sammanställningen i Tab. 11 utvisar, belöper sig det genomsnittliga köpepriset för samtliga räntegårdar till 24 mark per har i ränta och 169 mark per har i kapital. Om räntans kapitalvärde beräknas efter 4 %, uppgår köpepriset alltså till 769 mark per har, hvilket stämmer nära öfverens med det i det föregående omnämnda, i annat sammanhang beräknade, till 762 mark per har uppgående köpepriset.

Huru räntegårdarnas taxeringsvärden och köpepris ställa sig i de olika provinserna, framgår äfven af nyssnämnda Tabell 11. Bland östprovinserna framträder *Schlesien* med synnerligen höga priser, sannolikt beroende på de där bemärkta talrika tilläggsförvärfven från förutvarande jordägares sida, af hvilka räntegårdsutgifvarna anse sig kunna taga bra betaldt, liksom äfven på de nybildade lägenheternas tämligen minimala storlek. Billigast ställa sig räntegårdarna i Ostpreussen och Westpreussen, där köpepriset för själfva jorden endast uppgått till 484 resp. 476 mark per har. Att häraf sluta sig till ett alldeles särskildt gynnsamt läge för kolonisterna i dessa båda provinser, torde emellertid icke vara tillrådligt, då det nämligen icke är uteslutet att denna lägre belastning motväges af mindre gynnsamma jordförhållanden. Motsvarande gäller naturligtvis för det motsatta fallet. Det höga prisläget i Brandenburg uppväges sålunda

af såväl utmärkta afsättningsmöjligheter för de flesta kolonierna som äfven synnerligen gynnsamma jordförhållanden.

Beträffande samtliga kolonisationsprovinser torde det kunna sägas, att genomsnittspriset 573 mark per har för själfva jorden kan betecknas som *lågt*, relativt till det gängse bytesvärdet på bondejord. För jämförelses skull må här erinras om de inköpspris, som kolonisationskommissionen för Westpreussen och Posen vid sina omfattande jordförvärf måste erlägga, och som i genomsnitt för tiden 1886—1906 utgjorde: för gods af 519 hektars medelstorlek 872 mark per har, och för bondgårdar af 52 hektars medelstorlek 1,235 mark per har. Äfven om de vid köpet medföljande byggnadernas värde, som här ingår, uppskattas tämligen högt, återstår likväl en differens, hvars anmärkningsvärda storlek ger ett godt vittnesbörd om det fördelaktiga prisläge, som rättegårdskolonisationen lyckats tillvinna sig.

Tab. 12. *Belopp, som säljarna mottagit. Per hektar.*

Provins.	Sammanlagdt, mark.	Kontant inbetalning.		Resterande köpeskilling.						
		I allt, mark.	% af köpepriset.	I allt, mark.	Obligationer.			Privatränta.		Privattalitek, mark.
					I allt, mark.	% af		I ränteform, mark.	Kapitaliserad efter 4 %, mark.	
						köpepriset.	rest. köpepenning.			
Ostpreussen . . .	634	78	12.3	556	432	68.4	77.7	1.60	40	84
Westpreussen . . .	614	92	15.0	522	439	71.5	84.1	1.49	37	46
Posen	752	106	14.1	646	523	69.5	81.0	1.83	46	77
Pommern	860	154	17.9	706	568	66.0	80.5	2.75	69	69
Brandenburg	980	210	21.4	770	625	63.8	81.2	5.74	144	1
Schlesien	1,067	198	18.6	869	802	75.2	92.3	0.14	4	63
Sachsen	1,378	99	7.2	1,279	1,263	91.7	98.7	—	—	16
Schleswig-Holstein	1,060	162	15.3	898	854	80.6	95.1	0.07	2	42
Hannover	882	66	7.5	816	630	71.4	77.2	5.69	142	44
Hessen-Nassau	1,621	9	0.6	1,612	932	57.5	57.8	27.21	680	—
Westfalen	1,540	451	29.3	1,089	1,035	67.2	95.0	0.97	24	30
Rhenlandet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	762	129	16.9	633	540	70.9	85.3	2.01	50	43

Angående det sätt, hvarpå köpeskillingens gäldande sker, lämnar sammanställningen i Tab. 12 en åskådlig bild. Den kontanta inbetalningen belöper sig i genomsnitt till 129 mark per har, motsvarande 16.9 % af köpepriset. Nära $\frac{3}{4}$ af totalpriset, eller 70.9 %, hafva säljarna erhållit i obligationer. Det är en utomordentlig lättnad för parcellanten att af den resterande köpepenning, som i hypotekform blott med svårighet och till en del låter sig placeras, erhålla 85 % så godt som kontant. Visserligen måste han taga med i köpet privathypoteket eller, hvilket är honom ännu mindre ange-

nämt, privatröntan, hvilken form för den privata skuldsättningen generalkommissionerna under de senaste åren föredragit. För godsägaren, som blott skiftar en del af sin egendom i och för rättegårdsbildning, är denna oförytterliga rest icke synnerligen obekvämt, då obligationerna fylla hans närmaste behof af kontanter, under det att det för yrkesparcellanten främst kommer an på att snarast möjligt lösgöra hela det fastlåsta kapitalet för att kunna tillfredsställa sina fordringsägares kraf och inleda nya affärer.

Som tidigare framhållits, kan nu den faran tänkas yppa sig, att genom privatröntan och den ranteberättigades därmed sammanhängande befogenheter kolonisterna råka i ett beroendeförhållande till sina fordringsegare, som förblifva boende på sina partiellt skiftade jordegendomar och behöfva arbetskrafter. Dr Belgard säger sig emellertid vid sina undersökningar på ort och ställe icke ha kunnat finna, att något dylikt någonstädes inträffat. De ranteberättigade ha tvärtom på allt sätt sökt att fortast möjligt öfverlåta privatröntan på rantebanken för att utfå sina pengar. Detta har i senaste tider hos generalkommissionen i Frankfurt an der Oder genomförts redan efter 5 år, under det 10 år förut ansågos nödvändiga, för att först låta det statliga rantekapitalet amorteras i motsvarande grad.

Rättegårdskolonisternas *belastning* består i främsta rummet af rantebankröntan, som för samtliga 10,963 rättegårdsinnehafvare uppgår till i rundt tal 3 millioner mark, eller i genomsnitt 272 mark per hufvud i årlig ranteväld, och som per har uppgår till 21.78 mark. Betänker man, att i denna rantebelastning ingår den förhöjning, som uppstått dels på grund af kolonisternas åtnjutande af ett friår, hvilket i regeln beviljas, och dels genom den inryckta, till $\frac{1}{2}$ % uppgående amorteringskvoten, hvarigenom hela skulden slutbetalas på ungefär 60 år, så måste man finna denna årliga rantebankränta synnerligen billig. Vidare stå de 8,117 rättegårdskolonisterna i skuld för det dem i regeln beviljade fiskaliska s. k. byggnadslånet, till ett totalbelopp af i rundt tal 5,200,000 mark, hvilket motsvarar en årlig ränta af 207,512 mark, eller 25.50 mark per kolonist. Samtliga rättegårdsägares skuld till rättegårdsutgifvarne uppgick vid samma tidpunkt, som i det föregående hela tiden afsetts, nämligen vid 1905 års slut, till 256,569 mark i form af privatröntor och 5.3 millioner mark i privathypotek.

Fördelas de ofvan nämnda beloppen af rantebankränta, byggnadsränta och privatränta samt den till 4 % antagna förräntningen af privathypoteken på rättegårdarnas sammanlagda areal, så erhålles följande bild af deras rantebelastning (se nästa sida).

Tab. 13. *Räntebelastning. Mark pr hektar.*

Provins.	Räntebank-ränta.	Byggnads-låne-ränta.	Summa fiskalisk ränta.	Privat ränta.	Hypoteks-räntor efter 4 %.	Summa årlig räntebelastning.
Ostpreussen	17.61	2.02	19.63	1.60	3.36	24.59
Westpreussen	17.67	1.88	19.55	1.49	1.84	22.88
Posen	21.06	1.50	22.56	1.83	3.08	27.47
Pommern	22.78	0.78	23.56	2.75	2.76	29.07
Brandenburg	25.09	2.10	27.19	5.74	0.04	32.97
Schlesien	32.23	0.48	32.71	0.14	2.52	35.37
Sachsen	50.90	0.62	51.52	—	0.64	52.16
Schleswig-Holstein	34.91	3.82	38.73	0.07	1.68	40.48
Hannover	25.89	3.69	29.58	5.69	1.76	37.03
Hessen-Nassau	37.30	1.13	38.43	27.21	—	65.64
Westfalen	41.42	6.09	47.51	0.97	1.20	49.68
Rhenlandet	—	—	—	—	—	—
Medeltal	21.78	1.63	23.41	2.01	1.72	27.14

Sammanlagdt belöper sig alltså räntegårdarnas årliga räntebelastning, per hektar räknadt, till 27.14 mark per år. Afvikelseerna inom de olika provinserna från denna genomsnittsbelastning sammanfalla närmast med motsvarande avvikelser beträffande köpepriset för själfva jorden, som meddelats i Tab. 11. Billig jord och talrik räntegårdsbildning åtföljas alltså af låg räntebelastning, under det dyr jord och gles räntegårdsbildning leda till hög belastning.

Den närmast föregående framställningen har på statistisk grundval gifvit en totalöfverblick öfver den privata räntegårdsbildning, som under generalkommissionernas förmedling ägt rum i de preussiska provinserna intill utgången af år 1905. I det närmast följande kommer nu att redogöras dels för den fristående privata parcelleringsverksamhet, som *Landtbanken i Berlin* bedrifvit i de östpreussiska provinserna åren 1896—1902, och dels vidare för den moderna räntegårdsbildning, som, företrädd af 1) Tyska kolonisationsbolaget i Berlin, 2) Pommerska kolonisationsbolaget i Stettin och 3) Landtbanken i dess nya samverksamhet med generalkommissionen, under de senare åren försiggått i provinsen Pommern under därvarande generalkommissions insiktsfulla och energiska ledning. En kort öfversikt öfver parcelleringsverksamhetens omfattning och läge i de öfriga östpreussiska provinserna kommer att afsluta denna del af redogörelsen.

6. Landtbanken i Berlin och dess parcelleringsverksamhet åren 1896—1902.

Die Landbank in Berlin, aktiebolag, grundadt i juli 1895, bedrifver hvarje slag af egendomshandel, som förekommer på egendomsmarknaden i de ostelbiska provinserna.

Enligt sitt statut har Landtbanken till ändamål:

a) att för egen och andras räkning förvärfva och afyttra fastigheter inom Tyska riket;

b) att på de förvärfvade jordegendomarna idka jordbruksdrift, samt grunda och drifva företag af olika slag, eller ock bortarrendera dem;

c) att på egen eller främmande besittning grunda räntegårdar;

d) att genom annan affärsverksamhet befordra jordbrukets intressen.

Landtbankens *grundkapital* utgjorde ursprungligen 5 mill. mark, fördelade på 5,000 aktier, men höjdes redan år 1897 till 10 mill. mark och ytterligare år 1905 till 15 mill. mark. Under åren 1900—02 utsläppte banken därjämte 4.5 % obligationer till ett belopp af 10 mill. mark, och år 1907 till ytterligare 10 mill. mark så att den nu arbetar med ett rörelsekapital af sammanlagdt 35 mill. mark.

Den under ett verksamhetsår uppkomna *nettobehållningen* skall enligt Landtbankens statut sålunda disponeras:

1) 5 % afsättes till lagstadgad *reservfond*, så länge denna icke öfverstiger 10 % af grundkapitalet;

2) på styrelsens förslag afsättes dessutom medel till en *specialreserv*, afsedd att täcka oförutsedda förluster och utgifter;

3) ytterligare afsättes till en fond för diverse kolonisationsändamål en summa lika stor med det belopp, som aktieägarne erhålla utöfver 7 % dividend (har hittills ej ifrågakommit).

4) Af öfverskottet utdelas:

a) 4 % dividend till aktieägarne,

b) 10 % af återstående vinstbelopp som *tantième* åt Landtbankens Styrelse (Aufsichtsrat.),

c) resten som *superdividend* till aktieägarna.

Landtbanken i Berlin har förstått att centralisera en omfattande jordegendomshandel i sin hand. Den hade ock vid sitt uppträdande på jordegendomsmarknaden stora förutsättningar för en framgångsrik och inbringande verksamhet. Den förfogade sålunda öfver så betydande penningmedel, att den vid skicklig finansiell ledning icke behöfde släppa någon gynnsam affär ur händerna. Vidare bestodo dess styrelsemedlemmar och aktieägare af en rad af de mest framstående godsägare och jordbrukare, med vidtgående relationer — en omständighet som förlänade Landtbanken anseende och förtroende från såväl den afyttringsvilliga som den köpkraftiga allmänhetens sida.

Som skicklig affärsmessig ledning icke heller saknats, har Landtbankens verksamhet därför nått en synnerligen betydande omfattning och lämnat ett godt finansiellt utbytte.

Enligt det i Landtbankens årsberättelser meddelade statistiska materialet, hänföra sig Landtbankens jordförvärf, med undantag för 12 jordegendomar, till de sex östra preussiska provinserna och fördela sig på bankens tillryggalagda verksamhetstid, åren 1896—1906 sålunda (se följande sida):

År.	Förevärfvad jordbesittning.			Afytttrad jord.	
	Landtgodts.	Bondgårdar.	Areal, hektar.	Areal, hektar.	Antal köpare.
1896	15	—	17,500	6,000	240
1897	13	—	7,250	9,000	326
1898	13	—	8,750	9,250	296
1899	14	—	10,075	8,500	263
1900	34	—	24,050	12,000	126
1901	17	—	10,525	12,425	213
1902	12	—	6,660	16,435	549
1903	28	—	22,450	14,584	281
1904	24	5	18,124	19,204	391
1905	34	41	24,989	22,543	593
1906	36	36	24,080	19,800	376
Summa	240	82	174,453	149,741	3,654
Totalyta	168,980 har	5,473 har			
Medelstorlek	704 har	66·7 har			

Kommissionsvis hade Landtbanken vid 1906 års slut försålt endast 8,677 hektar till 139 köpare.

Bortsedt från en dividend af 6 % under missväxtåret 1901, har Landtbanken regelbundet utdelat 7 % till sina aktieägare. Den för år 1906 utdelade dividenden uppgick till 1,050,000 mark, och totala nettovinsten samma år till 1,328,831 mark.

Att Landtbankens verksamhet krönts med sådan framgång, beror i främsta rummet på den stigande konjunkturen inom jordegendomsmarknaden. Därigenom har icke blott vunnits, att den i bankens hand befintliga jordarealen alltjämt stigit i värde, utan äfven och framförallt, att, på grund af fastighetsprisens oerhörda stegring, bankens hypotek, som representera en god del af dess aktiva, kommit att stå ofantligt mycket säkrare.

I Landtbankens kolonisationsverksamhet låta två riktningar urskilja sig, nämligen:

- 1) privat skiftesverksamhet,
- 2) räntegårdsbildning.

Som tidigare skildrats, hade räntegårdskolonisationen vid tiden för Landtbankens grundande råkat i misskredit hos de ostpreussiska storbesittarne, delvis beroende på generalkommissionernas långsamma och ängsligt försiktiga handläggande af dithörande ärenden. Landtbanken var nu icke, såsom i allmänhet privata parcellanter, beroende af generalkommissionen för aflösning af resterande köpeskillingar, dess kapital var tillräckligt stort för att till stor del kunna nedläggas i köpeskillingshypotek på 10 år. Landtbanken föredrog därför tillsvidare att icke anlita generalkommissionernas förmedling utan i

stället med oinskränkt rörelsefrihet agera på egen hand. Men då den allmänna egendomshandeln med tiden utvecklade sig och Landtbankens affärsomsättning steg samt fordrade mycket kapital, då var det på sin plats att upphöra med det ytterligare fastläsandet af stora summor genom privatparcelleringar, så mycket hellre som rörelsens tyngdpunkt icke längre låg däri. Följaktligen låg ingenting närmare till hands än att börja samarbeta med generalkommissionerna och låta sig nöja med en ringa förtjänst på denna gren af rörelsen. Under det Landtbanken tidigare klagat öfver en del statsmyndigheters ringa tillmötesgående och erkännande af dess affärsbehandling, hvarigenom verksamheten eljest i hög grad skulle ha underlättats, så inträder, enligt hvad Landtbanken själf med stor glädje erkänner, i och med dess nya ställning en afgjord förändring härutinnan.

År 1902 ägde denna öfvergång från privatparcelleringsverksamhet till rättegårdskolonisation rum, och Landtbanken grep sig genast an med en kolonisation i stor stil i enlighet med de af generalkommissionen i Frankfurt a. O. införda formerna. Landtbanken hade visserligen tidigare grundat 145 rättegårdar i Westpreussen, men denna rättegårdsbildning bar alltigenom en privat karaktär; generalkommissionens förmedling inträdde nämligen här först efter verkställd skiftning och bosättning i och för de resterande köpeskillningarnas aflösning genom räntebanken, hvarvid kommissionen nöjde sig med en rent förmedlande roll.

Denna förändring i Landtbankens kolonisationspolitik dröjde icke att visa sina följder, såsom framgår af följande sammanställning öfver resultatet af Landtbankens parcelleringsverksamhet.

År.	Själfständiga nya jordbrukslägenheter.	Förstoringsköp.	Själfständiga utgårdar och restgods.	Summa.
1896	193	39	8	240
1897	257	42	27	326
1898	147	126	23	296
1899	112	129	22	263
1900	66	34	26	126
1901	68	114	35	217
1902	86	424	35	545
1903	203	37	41	281
1904	265	143	49	457
1905	402	180	45	627
1906	214	165	36	415
Summa	2,013	1,433	347	3,793
Upptagande	30,546 har	6,782 har	121,090 har	
Medelstorlek	15 har	4.7 har	349 har	

Ökningen i antalet nygrundade jordbrukslägenheter från och med år 1903 är, som synes, afsevärdt stor. Beträffande nedgången i

1906 års resultat säger Landtbanken i sin årsberättelse för nämnda år följande: »Grundandet af själfständiga jordbrukslägenheter låta vi fortfarande som hittills vara oss synnerligen angeläget; vi gå därvid i sakens intresse ut från den grundsatsen, att vi därtill blott använda sådana egendomar, som å ena sidan på grund af läge och jordbeskaffenhet särskildt ägna sig härför och å andra sidan äro mindre passande för storbruksdrift. Vid beaktandet af denna grundsats måste omfånget af våra räntegårdsbildningar under redovisningsåret undergå en inskränkning och till följd däraf antalet grundade jordbrukslägenheter gå tillbaka.» Inalles har Landtbankens parcelleringsverksamhet resulterat i 2,013 nya jordbrukslägenheter af 15 hektars genomsnittstorlek, 1,433 smärre tilläggsarealer till redan bestående jordbesittningar och 347 själfständiga utgårdar och restgods af i genomsnitt 349 hektars storlek.

Landtbankens privata skiftesverksamhet.

Öfver Landtbankens privata parcelleringsverksamhet i de förnämligare kolonisationsprovinserna lämnar nedanstående sammanställning en öfversikt.

Provins.	Inalles t. o. m år 1902 köpta jordegendomar.		Parcellerade jordegendomar.		Nygrundade lägenheter.			Antal		Donationsjord, har.
	Antal.	Ytinnehåll, har.	Antal.	Ytinnehåll, har.	Antal.	Däraf räntegårdar.	Medelstorlek, har.	Restgods.	Tilläggsköp.	
Ostpreussen	10	9,530	1	3,078.4	78	—	13.3	5	70	72.7
Westpreussen	35	23,570	17	14,521.9	293	145	15.6	27	114	106.3
Pommern .	17	11,685	13	8,889.5	297	—	11.6	21	117	152.0
Posen . . .	27	24,275	5	6,092.6	38	—	17.9	10	39	54.3
Schlesien .	13	6,195	4	1,245.0	3	—	5.0	3	176	10.1
Summa	102	75,255	40	33,827.4	709	145	13.8	66	516	395.4

Bland de i denna tabell upptagna provinserna kommer *Pommern* främst, såväl med afseende på antalet nygrundade lägenheter som med afseende på parcelleringsintensiteten, d. v. s. de parcellerade jordegendomarnas relation till de förvärfvade. Af 17 gods i Pommern hafva sålunda icke mindre än 13 parcellerats.

Detta förhållande sammanhänger tvifvelsutan med de särskildt gynnsamma kolonisationsbetingelserna i vissa trakter af denna provins, hvarjämte frånvaron af nationalpolitiska betänkligheter här underlättat verksamheten. Den yttre anledningen för Landtbanken att föredraga Pommern torde likväl vara att se däri, att en ryktbar

privat parcellant, som där alltsedan 80-talet uppdelat bortåt ett dussin gods och på dem grundat omkring 250 kolonistlägenheter — däraf 200 före räntegårdslagarnas ikraftträdande — anställdes i Landtbankens tjänst. Dylika anställda parcellanter, som trots sin vidtgående fullmakt kallas för godsförvaltare — liksom hos kolonisationskommissionen, — hafva ett arvode af 1,000 à 1,500 mark per parcellering och därjämte 2—3 % af den uppkommande vinsten.

Då parcelleringen af de nämnda 13 pommerska jordegendomarna erbjuder en synnerligen lämplig illustration till Landtbankens kolonisationsverksamhet, så lämnas i det närmast följande en kortfattad redogörelse för denna Landtbankens pommerska parcelleringsverksamhet.

Hvad först själfva *jordförvärfvet* beträffar, så lyckades Landtbanken vid de flesta godsen ernå synnerligen förmånliga köpepris, som i en del fall t. o. m. understego de pris som vid närmast föregående köp betalats för dem.

För 7 jordegendomar om sammanlagdt 3,972 har erlade Landtbanken åren 1896—1902 inalles 2,695,000 mark, eller 678 mark pr har. Samma jordegendomar hade vid nästföregående köpetillfälle, som genomsnittligt inträffat 12 år tidigare, betingat ett sammanlagdt pris af 2,668,500 mark, hvilket belopp med en obetydlighet af 26,500 mark, eller mindre än 1 %, understiger Landtbankens nyssnämnda köpepris. Häraf framgår alltså att Landtbanken köpt synnerligen billigt.

Beträffande *mellantidsförvaltningen* af de förvärfvade jordegendomarna, har Landtbanken i allmänhet följt den grundsatsen, att kolonisten på kort tid förmår att bereda sin jord till intensiv drift i samma utsträckning som vid en mellantidsförvaltning endast kan ske med betydliga kostnader. I de fall, då dräneringar och ängsmeliorationer varit af nöden, ha dessa emellertid icke lämnats ur sikte. Landtbanken har därvid följt den principen, att blott då utföra desamma, när en mot uppoffringen svarande värdeökning af jorden kunde ernås och köpare funnos, villiga att betala de högre prisen. Ehuru Landtbanken sålunda i möjligaste mån sökt begränsa kostnaderna för jordförbättringsarbetena, är det, enligt D:r Belgard, ytterst sällsynt att kolonisterna klaga öfver hithörande förhållanden. Om så verkligen är fallet, torde detta böra tillskrifvas den verkligt sakkunniga uppmärksamhet, som Landtbanken vid sina egendomsförvärf ägnar åt jord- och kulturförhållandena.

Utgående från den allmänt erkända sanningen, att en godsparcellering kan betraktas som finansiellt utsiktslös, om icke parcellerna hastigt nog afyttras, emedan det långvariga underhållandet och brukandet af egendomen i förening med de betydande ränteförlusterna eljest absorbera vinsten på samma sätt som för dyra köp, har Landt-

banken sträfvat att lika hastigt som andra privata parcellanter skifta sina gods. Af 12 pommerska kolonisationsgods blefvo sålunda 4 skiftade redan samma år som de förvärfvats, 6 under loppet af följande år och de återstående två godsena under det därpå följande året, d. v. s. efter 2 års förlopp från köpet räknadt.

Afyttringen af de nygrundade lägenheterna har likaledes försiggått med stor snabbhet. I regeln ha största delen af kolonistaspiranterna infunnit sig redan innan den första försäljningsterminen inträdt. Detta står å sin sida i samband med det förhållandet, att köparne vid privata parcelleringar särskildt i Pommern till största delen härstamma från närliggande trakter.

Som grundval för jordens försäljning uppställer Landtbanken en minimi- och en maximitaxering. Till grund för den förra ligga de beräknade själfkostnaderna jämte ett tillägg, afsedt för det senare täckandet af en skälig vinst. Angående maximitaxeringens innebörd anför D:r Belgard följande: »Det är omöjligt att på förhand bestämdt veta, hvilket pris man kan ernå för de enskilda parcellerna. Vid vissa af köparne särskildt omtyckta parceller låter sig ett högre pris ernås, under det vid andra det lägsta pris, som man har fastställt, icke kan fås. Man måste därför i början fordra något mera än de ursprungligen fastställda prisen, på det att öfverskottet vid försäljningen af de omtyckta parcellerna skall utjämna den förlust som uppstår vid de minst säljbara. Maximi- och minimitaxorna angifva för säljaren de gränser, hvilka han utan direktionens medgifvande icke får öfverskrida, vare sig uppåt eller nedåt».

D:r Belgard gör i sitt arbete ett försök till beräkning af den vinst, som Landtbanken ernått vid 9 större godsparcelleringar i Pommern. Han kommer därvid till det resultat, att försäljningspriset genomsnittligt öfversteg själfkostnadspriset med 194 mark per har, motsvarande 23.3 % af själfkostnadspriset. Härvid voro emellertid icke förvaltningskostnaderna inräknade i själfkostnadspriset. Med ytterligare hänsyn tagen till ränteförlusterna, anser sig förf. böra anslå Landtbankens vinst på försäljning af jord och byggnader till 10 % af själfkostnaderna. Därtill kommer emellertid den enorma nettovinst, som Landtbanken skördat genom afyttring af skog, som i stor omfattning förefunnits på nästan alla skiftesgods, hvarigenom den nyssnämnda, tämligen blygsamma parcelleringsvinsten säkerligen flerdubblas.

Det återstår nu att betrakta de af Landtbanken grundade kolonierna med hänsyn till jordfördelning, byggnadsväsen, prisgestaltning och belastning. Det är af ett särskildt intresse att här studera alla dessa för en kolonis utveckling normgifvande faktorer, då de här öfverlämnats till säljarens fria öfverenskommelse med kolonisterna, och då det här handlar om 12 större kolonier, hvilkas för noggranna iakttagelser tillgängliga förhållanden torde kunna anses utmärkande och karakteristiska för privata kolonier i allmänhet.

Beträffande *jordfördelningen* i dessa Landtbankens pommerska kolonier, gäller i främsta rummet såsom karakteristiskt bibehållandet

af stora restgods i och för befintliga godsbyggnaders och inventariers utnyttjande. Nära $\frac{2}{3}$ af den skiftade arealen upptages sålunda af restgods, af hvilka genomsnittligt komma två per koloni. Ehuru en dylik egendomsfördelning synes erbjuda den gynnsammaste förutsättning för grundandet af *arbetarelägenheter* inom bondekolonierna, förekomma inga sådana. Detta torde mindre bero på arbetarnes ovillighet i nämnda afseende än på bristande intresse hos parcellanten att bosätta personer med ringa förmögenhet på parceller, hvilkas belåningsvärde så godt som uteslutande ligger i de byggnader, han själf måste upprätta, och som icke erbjuda någon fordringsägare tillfredsställande hypotekarisk säkerhet. Kraftigt företrädda äro däremot jordbrukslägenheter af 7·5 till 15 hektars storlek, som utgöra 54 % af samtliga nygrundade lägenheter. En alltigenom gynnsam jordfördelning är sålunda utmärkande för ifrågavarande kolonier.

Öfver den erforderliga *förmögenheten* vid dessa lägenhetsförvärf lämnar D:r Belgard en del uppgifter, som emellertid blott afse den *uppvisade* förmögenheten, oberoende af, om och i hvilken grad denna utgjordes af lånt kapital. Vid 143 lägenheter, samtliga under 50 hektars storlek, uppgick i enlighet därmed den uppvisade kontanta förmögenheten till i genomsnitt 5,000 mark per hufvud, hvaraf 3,200 mark erlades som afbetalning på lägenheten och återstående 1,800 mark af kolonisten användes till inventarieutrustning och driftkapital. Köpepriset uppgick i genomsnitt till 14,500 mark per kolonistlägenhet, motsvarande 1,264 mark per har för jord och byggnader.

Som grundsats beträffande den kontanta *inbetalningens* höjd har Landtbanken föreskrifvit sina ombud, att vid afyttring af fastigheter *med* byggnader fordra fjärdedelen, och vid afyttring af fastigheter *utan* byggnader fordra åttendedelen af försäljningspriset i kontant inbetalning. Då i senare fallet den frånvarande åttendedelen af inbetalningen blott utgör en ringa del af de för byggnadernas upprättande erforderliga kostnaderna, så är försäljningen af den obebyggda jorden och byggnadsbestyrets öfverlåtande åt kolonisterna tydligen fördelaktigare för parcelleringsföretagets finansiella resultat. Landtbanken har emellertid i de allra flesta fall sett sig nödsakad att öfvertaga lägenheternas fullständiga utbyggande, och har därför ock i genomsnitt kontant uppburit fjärdedelen af försäljningspriset. Vid den pommerska kolonibildning, hvarom här närmast är fråga, har Landtbanken sålunda afyttrat kolonistlägenheter och restgods med en areal af inalles 8,000 har för i rundt tal 8·5 mill. mark, och af detta pris kontant uppburit 2·1 mill. mark eller 24·7 %.

Huru *byggnadsbelastningen* genomsnittligt ställer sig för de olika storleksklasserna af lägenheter, visar följande sammanställning:

Storleksklass:	2·5—5 hektar.	5—7·5 hektar.	7·5—10 hektar.	10—15 hektar.	15—20 hektar.	20—25 hektar.
Totalköpepris per har, mk.	1,671	1,528	1,398	1,295	1,236	977
Pris för byggnader per har »	937	501	398	371	371	257
Byggnadspris i procent af totala köpepriset	56	33	28	29	30	26

Under det kolonisationskommissionens kolonister själfva få ombestyra och bekosta sina lägenheters utrustande med byggnader men äro befriade från kontant inbetalning, så är alltså förhållandet omvänt vid Landtbankens kolonier. Det kan därför vara af intresse att se, huru de presterade inbetalningarna från mer än 200 af Landtbankens kolonier förhålla sig till värdet af de öfvertagna byggnaderna.

Storleksklass:	2·5—5 hektar.	5—7·5 hektar.	7·5—10 hektar.	10—15 hektar.	15—20 hektar.	20—25 hektar.
Byggnadspris per har, mk.	937	501	398	371	371	257
Inbetalning » » »	458	416	309	258	274	256
Inbetalning i procent af bygg- nadskostnaderna	49	83	78	70	74	100

I genomsnitt hafva kolonisternas kontanta inbetalningar täckt cirka $\frac{3}{4}$ af byggnadskostnaderna. Ungefärligen samma proportion består i de statliga kolonierna i Westpreussen och Posen mellan kolonisternas disponibla medel och byggnadskostnaderna, hvarvid de s. k. kompletteringslånen få täcka den återstående delen af kostnaden.

Utsträcket jämförelsen mellan Landtbankens och kolonisationskommissionens kolonier till att omfatta jämväl kostnaden för inventarietrustning, så framträder, enligt hvad D:r Belgard härom meddelar, en märkbar skillnad. Särskildt gäller det om Landtbankens kolonier, att de äga ett mindervärdigt kreatursbestånd, och att kostnaderna för den första inrättningen i öfrigt i dessa privata kolonier äro betydligt lägre än i de statliga kolonierna.

Landtbankens pommerska kolonistlägenheter äro i allmänhet belastade med i rundt tal 1,000 mark per har. Räntesatsen är i regeln 4 %; endast undantagsvis uppgår den till 4·5 %. Den genomsnittliga räntebelastningen per år och hektar utgör alltså 40 à 45 mark, hvarvid de särskilda kolonierna dock kunna förete afsevärda afvikelser.

Restgårdarnas skuldbörda på grund af resterande köpeskilling uppgår, med 665 mark per har, till knappt 67 % af kolonistlägenheternas. Detta gynnsamma förhållande för storbruket har sin grund dels i dess vida lägre jord- och byggnadspris, och dels äfven i den högre kontanta inbetalningen

från deras ägares sida. Äfven i detta afseende råder emellertid stor olikhet mellan de olika kolonierna.

Som det gifvetvis ligger i Landtbankens intresse att vid de nygrundade lägenheternas afyttring utbekomma så mycket som möjligt af köpeskillingen i kontanter, äro lägenhetsförvärfvarne kontraktsevenligt förpliktade att söka belåna sina fastigheter till högsta möjliga belopp.

De kreditinstitut, som härvid stå till buds för Landtbankens kolonister, äro: för de stora restgodsen i främsta rummet die Preussische Zentral-Bodenkreditbank, och för de mindre och medelstora jordbrukslägenheterna die Pommersche Landschaft (= den pommerska hypoteksbanken). De enskilda pommerska kretssparkassorna äro därjämte i allmänhet icke obenägna att vid privata parcelleringar placera sina pengar i första hypotek för resterande köpeskillingar. Som högsta länegräns gäller härvid i gynnsammaste fall halfva köpepriset, ökad med byggnadernas brandförsäkringsvärde.

I de af Landtbankens pommerska kolonier — till antalet 9 — som vid 1905 års slut hade hunnit att fullständigt verkställa sin belåning, uppgick köpepriset för kolonistlägenheterna till 1,203 mark per har. Därpå hade de nämnda kreditinstituten försträckt 504 mark per har, eller 42 % af köpepriset, under det Landtbanken själf blott behållit 307 mark per har, eller 25.5 % af köpepriset, på egen hand. Detta gynnsamma förhållande, enligt hvilket Landtbanken icke ens behöft öfvertaga hypotek till en höjd af $\frac{1}{3}$ af köpepriset, vittnar om en utomordentlig finansiell förmåga hos Landtbanken beträffande grundandet af jordbrukslägenheter.

I motsats till privata parcellanter, som söka afyttra så stor del som möjligt af sina köpeskillingshypotek till sin kundkrets och understundom för att finna afnämare, till och med öfvertaga garantien och besörja räntornas indrifvande, har Landtbanken icke öfverlåtit sina hypotek till tredje man.

Landtbanken som kolonisternas fordringsägare.

På grund af hvad som ofvan anförts angående hypoteksförhållandena vid Landtbankens parcelleringar, inses lätt, att förbindelserna mellan kolonisterna och Landtbanken efter skedd egendomsupplåtelse äro ganska lösa. De bestå däri, att Landtbanken förpliktigar sig att icke uppsäga den resterande köpeskillingen inom förloppet af 10 år. För att trygga sin egen ställning har banken å andra sidan i kontraktet med kolonisterna inryckt rätt stränga bestämmelser.

Kapitalet förfaller sålunda till omedelbar betalning:

- 1) då räntebetalingen icke punktligt fullgöres;
- 2) vid vägran att belåna till högsta möjliga belopp;

3) vid försäljning till tredje person utan Landtbankens medgifvande;

4) vid uraktlåtenhet att i föreskrifven ordning försäkra;

5) vid konkurs.

Kolonisterna äro därjämte vid samma fastslagna risk skyldiga att på Landtbankens anmodan belåna de inköpta parcellerna i visst af banken anbefalldt kreditinstitut och använda lånebeloppet till afbetalning å köpeskillingen. Önskar kolonisten upptaga lånet hos annan kreditinrättning, så motsätter sig Landtbanken gifvetvis icke detta, förutsatt att belåningen genom detta institut låter sig genomföras på tillfredsställande sätt.

Dessa villkor förefalla samtliga att vara väl motiverade och af behovet påkallade. Om och i hvilken utsträckning Landtbanken gjort bruk af sina befogenheter, låter sig icke utforskas. I hvarje fall skulle exekutivt förfarande leda till större förluster, än om banken då och då beviljar uppskof med en räntelikvid och inskränker sig till att gifva de försumligen en allvarlig varning. Dr Belgard säger sig ytterst sällan hafva hört kolonisterna klaga öfver för stor stränghet från Landtbankens sida. Kolonierna göra äfven i regeln ett gynnsamt intryck. Blott i ett fåtal fall, då Landtbanken anförtrött parcelleringen åt oerfarna entreprenörer, hvilka blott lade an på att blifva af med jorden till högsta möjliga pris, blef resultatet mindre lyckadt.

7. Den moderna räntegårdsbildningen i Pommern.

Pommern är den inre kolonisationens klassiska land.

Redan vid slutet af 1880-talet hade en privat företagare i kretsen Kolberg-Köslin i norra Pommern genomfört en till omfattningen lika betydande som planmässigt och skickligt ledd godsparcellering och kolonibildning. Tack vare denne Kolbergerparcellants framgångsrika uppträdande och upptagandet af den statliga kolonisationsverksamheten i Posen-Westpreussen förlorade parcelleringsverksamheten så småningom det dåliga rykte, som den ännu under 1860- och 1870-talen ägde på grund af de yrkesmässiga parcellanternas, de s. k. godsslaktarnes, samvetslösa geschäftsmakeri. Marken hade sålunda blifvit i viss mån beredd, då räntegårdskolonisationen vid 1890-talets början upptog sin nya och lofvande verksamhet.

Generalkommissionen i Frankfurt a. O. försummade icke att draga nytta af de nämnda förelöparnes erfarenhet på den inre kolonisationens fält. Hvad särskildt Kolbergerparcellanten beträffar, lyckades generalkommissionen redan vid början af sin verksamhet försäkra sig om hans erfarna och pröfvade förmåga genom att åvägabranga samarbete med honom vid ett flertal parcelleringar. De

äldre pommerska rättegårdskolonierna uppvisa ock, enligt hvad Dr Belgard meddelar, en stor likhet med Kolbergerparcellantens privata kolonier. Utmärkande för dessa äldre rättegårdsbildningar är framförallt strängt genomförd sparsamhet vid arbetets utförande. Gårdarna blefvo måhända icke så bekvämt och propert uppförda, och koloniernas välfärdsinrättningar blefvo väl åtskilligt bristfälliga. Men böndernas årliga rättegäld blef också tvifvelsutan betydligt lägre än i de nyaste, moderna kolonierna, och detta tillåter dem att göra större besparingar och nedlägga mera kapital i jordbruksdriften. Det kan nog för öfrigt tänkas ligga en fara i detta, att kolonisationen uppfostrar kolonisterna till större och dyrbara behof genom att från början sätta in dem i mönstergillt ordnade förhållanden, i stället för att mera öfverlåta åt kolonisternas eget initiativ att förvandla sin koloni till en blomstrande by.

De preussiska jordbesittarne voro, såsom tidigare framhållits, på grund af sin brist på rörelsekapital och affärsvana i allmänhet, föga skickliga att själfva ombesörja parcelleringen af sina gods. Parcelleringsverksamheten låg därför mestadels i händerna på yrkesparcellanter, hvilkas enda sträfvan, såsom redan antydts, gick ut på inhöstandet af största möjliga vinst på företaget. Att i möjligaste mån minska behovet af dessa mellanhänder och att i hvarje fall undandraga dem förmånen af statsmyndigheternas regleringshjälp och beviljandet af statskredit vid deras parcelleringsföretag blef ett af de närmaste målen för generalkommissionens i Frankfurt a. O. verksamhet. Med detta mål i sikte utarbetade generalkommissionen en ny metod för rättegårdskolonisationens utförande, som från och med år 1896 lades till grund för kommissionens kolonisationsverksamhet, och som jämväl på grund af sin öfverlägsenhet öfver förut praktiserade tillvägagångssätt kom att tjäna som en mönsterbild för hela den preussiska rättegårdskolonisationen. Genom denna metod, för hvilken i det föregående utförligt redogjorts, beröfvades nu privatparcellanterna hvarje möjlighet att inom rättegårdsbildningens område tillskansa sig oskäligen förtjänster, och äfven det rent privata parcelleringsgeschäftet hade blifvit mindre lockande på grund af de betydande kontanta donationer, som därvid affordrades dem.

Tvifvelsutan tjänade detta nya kolonisationsförfarande äfven att i större utsträckning förmå jordägarna att själfva utföra sina parcelleringsplaner. Följande sammanställning öfver antalet parcelleringar i Pommern under tiden 1875—1902 visar, att mellanhändernas roll vid kolonibildningar af rättegårdsnatur icke varit synnerligen omfattande (se nästa sida).

Rättegårdskolonisationens ringa omfattning i Pommern vid 1890-talets slut gaf emellertid vid handen, att jordbesittarne, trots generalkommissionens beredvilliga förmedling, icke ägde den finansiella bärkraft, som ovillkorligen kräfdes af rättegårdsutgifvaren.

Tyska kolonisationsbolaget i Berlin, som grundades år 1899, sökte utan framgång sätta fart i rättegårdskolonisationen. Generalkommissionen i Pommern grundade år 1902 endast 39 rättegårdar — ett

Parcelleringen utfördes af	Antal parcelleringar.	
	Af privat natur,	För räntegårds- bildning,
	1875—1902.	1892—1902.
Ägaren	24 = 28 %	48 = 75 %
Ägare och yrkesparcellant	15 = 18 %	—
Yrkesparcellant	33 = 39 %	11 = 17 %
Landtbanken	13 = 15 %	—
Tyska kolonisationsbolaget	—	5 = 8 %
Summa	55	64

obetydligt resultat för förvaltningsapparaten i Frankfurt a. O. Den förmådde emellertid nu Landtbanken i Berlin att upprätta ett afdelningskontor i Pommern i och för samarbete med generalkommissionen på räntegårdsbildningens område och föranledde än ytterligare bildandet af det *Pommerska kolonisationsbolaget* af år 1903, allt för främjandet af den inre kolonisationen företrädesvis i Pommern. Därmed hade räntegårdskolonisationen inträdt i ett nytt skede, *den moderna räntegårdsrörelsen*, som kännetecknas genom det kapitalistiska intressets tillbakaträdande.

Tyska kolonisationsbolaget i Berlin.

Det första försöket att på allmännyttig grund under generalkommissionens medverkan befordra den inre kolonisationen företogs af det år 1899 grundade *Tyska kolonisationsbolaget* i Berlin. Då förlagskapitalet blott utgjorde 20,000 mark och den väntade krediten från statens sida uteblef, så upphörde bolagets stort anlagda verksamhet redan år 1901.

Enligt bolagets stadgar afsåg dess verksamhet att befordra den inre kolonisationen genom skapandet af lifskraftiga egna hem på landet, särskildt hela bykommuner. För uppnåendet af detta mål ämnade man:

1) draga försorg om inköp och skiftning af jordegendomar samt bosättandet af kolonister, hvilket skulle ske genom bolagets fast aflönade tjänstemän under frånvaro af hvarje kapitalistiskt särintresse;

2) på fördelaktigaste sätt göra tyska bönder, handverkare och arbetare bofasta, vid lämpliga fall under användning af bolags- eller föreningsprincipen;

3) gifva de uppstående kommunerna en god utrustning med allmännyttiga inrättningar och förläningar i såväl jord som kapital;

4) bereda tillfälle för hvarje duktig och sparsam arbetare att äfven med blygsamma medel förvärfva sig ett eget hem inom kolonien.

Vidare afsåg man att i anslutning till hufvudkontoret i Berlin upprätta ett särskildt förmedlingskontor för inköp och försäljning af fastigheter, med hvilket skulle förenas en upplysningsbyrå, där upplysningar rörande alla med

den inre kolonisationen i samband stående angelägenheter på ett fullt objektivt sätt skulle lämnas.

Bolagets stiftare förklara sig slutligen till verksamhetens favör afstå från såväl rätten till det inbetalta stamkapitalet som ock från alla de fördelar, som därur kunde tillflyta dem: »En fördelning af nettovinsten på bolagets delägare är för alltid utesluten; nettovinsten skall uteslutande användas för tryggheten af bolagets fortvaro och befordrandet af dess syften.»

Under sitt första verksamhetsår grundade Tyska kolonisationsbolaget 171 nya lägenheter, hvarförutom 69 tilläggsparceller afyttrades. Af nettointkomsten under året, 153,400 mark, åtgick till affärsomkostnader 68,400 mark; återstoden, 85,000 mark, användes till rörelsekapitalets stärkande.

Den kolonisationsverksamhet, som bolaget under sin korta tillvaro hann utföra, kan karaktäriseras som alltigenom förstklassig.

Stor möda nedlades på anskaffandet af dugliga kolonister och skapandet af väl ordnade kolonier. Den schablonmässighet, som icke sällan utmärker de nya räntegårdskolonierna, synes här så mycket mera hafva undvikits, som bolagets ledare visade ett stort intresse jämväl för den inre kolonisationens mindre viktiga frågor och personligen sörjde för allt.

Tyska kolonisationsbolagets uppträdande på den inre kolonisationens verksamhetsfält blef af stor betydelse. Kolonisationsrörelsen leddes in på nya vägar och riktades med nya synpunkter. Fast godtgörelse för godsägaren, begränsad parcelleringsvinst och öfverskottets användande till kolonisternas bästa — dessa grundsatser har Tyska kolonisationsbolaget först uppställt och i praktiken förverkligat. En dylik princip stämde gifvetvis icke synnerligen väl öfverens med Landtbankens dåvarande parcelleringsvanor. Det kom till häftiga kontroverser mellan de två i styrka så vidt skilda konkurrenterna. Tyska kolonisationsbolaget ställde högst 4 % förräntning af sitt obetydliga kapital gentemot Landtbankens väldiga 7 % dividend, och vidare de betydliga förläningar, som deras kolonister erhöillo, gentemot Landtbankens donationer. Landtbanken pekade framförallt på sitt stora aktiekapital och sin kolossala affärsomsättning, som möjliggjorde ett billigare arbete, såväl som på sin jordegendomsmarknaden behärskande ställning, som satte den i stånd att göra förmånligare jordförvärf än Tyska kolonisationsbolaget och hålla ett i motsvarande grad lägre afyttringspris.

I hvarje fall ägde Tyska kolonisationsbolaget på grund af sina otillräckliga penningmedel föga lifskraft; det var icke i stånd att i rätta ögonblicket kontant inköpa jordegendomarna. Mellankreditslagen af år 1900, som först *efter* verkställt köp försträcker medel men icke medgifver någon som helst kredit för själfva jordförvärfvet, var här till föga nytta. För privatkredit erbjöd bolagets ringa för-

mögenhet ingen tillfredsställande säkerhet, hvarjämte förtroende till dess räntabilitet sagnades. Ett förslag var visserligen uppe att genom en statsfond understödja de oegennyttiga sträfvandena hos detta bolag, men det föll på storbesittarnes i öfverhuset principiella motstånd mot söndersplittrandet af storbesittningar i och för bildandet af bondekolonier.

Pommerska kolonisationsbolaget i Stettin.

Större framgång hade det år 1902 på liknande allmännyttiga grundsatser bildade *Pommerska kolonisationsbolaget* i Stettin. Efter ett par års arbete under finansiellt betryck bereddes nämligen bolaget genom en år 1905 i statsbudgeten för dylika kolonisationsändamål beviljad fond af 2 mill. mark den finansiella grundvalen för en omfattande verksamhet.

Förloppet vid en parcellerings finansiering är därefter följande:

Den kontanta inbetalningen på köpeskillingen vid ett godsförvärf bestrides för tillfället till största delen ur den af *die Seehandlung* förvaltade, nyssnämnda fonden, och efter köpets avslutande träder den lagstadgade mellankrediten, likaledes under förmedling af *die Seehandlung*, i och för hypotekens aflösning i verksamhet. Detta betyder, i korthet sagdt, att största delen af köpepriset förskottas af staten genom *die Seehandlung*, för att senare täckas af de för de nya lägenheterna utfärdade obligationerna; endast för den resterande delen af köpeskillingen samt för förvaltningskostnadernas bestridande tages bolagets egen, relativt obetydliga förmögenhet i anspråk.

En annan för bolagets verksamhet betydelsefull och glädjande tilldragelse inträffade äfvenledes år 1905, då Preussiska staten inträdde som delägare i bolaget genom öfvertagande af 50 affärsandelar, ställda på 1000 mark stycket, och samtidigt en för bolaget förmånlig öfverenskommelse ingicks mellan staten och bolaget. Enligt denna öfverenskommelse kan Pommerska kolonisationsbolaget beviljas statskredit (mellankredit) intill 85 % — under de tre första åren efter fördragets avslutande intill 90 % — af de af bolaget inköpta egendomarnas taxeringsvärde, så snart generalkommissionen intygat, att ifrågavarande jordegendomar äro lämpliga för räntegårdsbildning och att, enligt hvad man kan förutse, de för dess genomförande erforderliga medlen skola erhållas ur företaget i fråga. Som detta i regeln kan intygas omedelbart efter verkställd taxering, så underlättas därigenom bolagets verksamhet i afsevärd grad.

Beträffande omfattningen af Pommerska kolonisationsbolagets verksamhet och det resultat, som bolaget därigenom ernått, må följande anföras.

Under år 1905 inköpte bolaget 13 jordegendomar med en sammanlagd areal af 5,200 har och afyttrade samtidigt omkring 2,800 har. För hela den areal, som bolaget vid 1905 års slut afyttrat, uppgick bolagets inköpspris genomsnittligt till 720 mark per har och försäljningspriset till 904 mark per

har. Denna till 25 % uppgående stegring af jordpriset beror väsentligen af de s. k. kolonisationstillskotten.

Kolonisterna erhålla undantagslöst sina gårdar med fullständigt upparbetade fält, under det bolaget allt efter storbrukets tillstånd får öfvertaga jorden med trädesåker och betesmark och dessutom ofta alldeles utan eller med svag skörd.

De af generalkommissionen vid bolagets samtliga parcelleringsföretag förutsedda kolonisationstillskotten fördela sig på följande sätt:

reglerings- och landtmättningskostnader	2.00	%	af	bolagets	inköpspris.
reglering af de offentligt rättsliga förh.	4.73	»	»	»	»
välfärdsfonden	1.25	»	»	»	»
till täckande af kursförluster	1.41	»	»	»	»
meliorationer, mellantidsförvaltning och följdinrättningar	9.16	»	»	»	»
Pommerska kolonisationsbolagets kommissionsarvode	4.33	»	»	»	»
	<u>22.88</u>	%	»	»	»

Beträffande bolagets kolonisationsarvode, som enligt ofvanstående uppställning, i genomsnitt under åren 1903—05, uppgått till 4.33 %, förtjänar anmärkas, att det numera utgår med i vanliga fall 3 % och högst 4 %.

Vid 1905 års slut hade Pommerska kolonisationsbolaget grundat — förutom 9 större gårdar från 100 till 430 har, af hvilka 4 icke ägde rättegårdsnatur — 403 småbrukslägenheter. Af dessa sistnämnda voro omkring 70 afsedda att vara arbetarelägenheter.

På de olika storleksklasserna fördela sig dessa lägenheter på följande sätt, efter hektar räknadt:

	0—2.5.	2.5—5.	5—7.5.	7.5—10.	10—25.	25—100.	S.a.
Antal	56	12	14	62	229	30	403
Eller i %	14	3	3.5	15	57	7.5	100 %

Öfver halfva antalet grundade lägenheter faller alltså inom storleksklassen 10 till 25 har, hvilket måste anses vara ett synnerligen gynnsamt förhållande.

Arbetarelägenheterna äro så pass stort tilltagna, att ägaren kan hålla en ko. Mindre lägenheter belånas icke med räntebankslån. Såväl byggnadskapital som ränta ställa sig gifvetvis relativt högt vid lägenheter som blott omfatta boningshus och trädgård. »Icke desto mindre», yttrar Pommerska kolonisationsbolaget på tal härom i redogörelsen för 1905 års verksamhet, »torde det vara lämpligt, att dylika lägenheter åtminstone försöksvis inrättas.»

»Grundandet af medelstora jordbruk såsom restgårdar synes oss synnerligen önskligt», heter det i fortsättningen af citerade årsredogörelse. »Därvid är för oss icke bestämmande, att dylika gårdar äro eftersökta och att de förhandenvarande byggnaderna därigenom utnyttjas på fördelaktigaste sätt. Utan enligt vårt förmenande är det af allmänt intresse, att några större besittningar kvarstå i rättegårdskolonierna, särskildt där hvarest parcellering i större skala

ägt rum. Deras ägare komma naturligen att inom sin koloni blifva de ledande, i hvad mån det rör införandet af tekniska framsteg, samt bärarne af de offentlig-rättsliga och förtroendeuppdragen. Faran att restgårdsförvärfvarne några år efter rättegårdsbildningens avslutande söndersplittra sin besittning och till relativt höga priser afyttra parcellerna till de i ekonomiskt afseende längst hunna ränkebönderna, kan mycket lätt undvikas därigenom, att restgårdarna genomgående blifva rättegårdar, då de endast med generalkommissionens samtycke kunna skiftas.»

Beträffande Pommerska kolonisationsbolagets försäljningspris, anmärker D:r Belgard, att såväl jordpris som byggnadskostnader i bolagets kolonier i allmänhet ställa sig högre än i de i det föregående omnämnda äldre pommerska kolonierna. Byggnadskostnaderna uppgå i genomsnitt till $\frac{1}{3}$ af totalpriset för lägenheterna. Det är till största delen timrade och enligt teknikens alla regler uppförda gårdsbyggnader, och det nyssnämnda prisförhållandet kan därför icke anses vara för högt.

Då vid lägenheternas öfvertagande med fullständiga byggnader $\frac{1}{4}$ af totalvärdet fordras som inbetalning, hvilken summa i hvarje fall måste uppvisas, så erfordras alltså en ganska afsevärd förmögenhet för att i dessa moderna kolonier förvärfva en rättegård. En stark efterfrågan är emellertid rådande efter dessa lägenheter.

Landtbanken i samarbete med generalkommissionen.

Liksom det Pommerska kolonisationsbolagets verksamhet utslutande hvilat på allmännyttig grund, så gäller äfven i det stora hela beträffande *Landtbankens* moderna kolonisation, att den har en genomgående allmännyttig karaktär. Såsom i det föregående omnämmts, såg sig nämligen Landtbanken föranlåten att från år 1902 arbeta i samförstånd med generalkommissionen i Pommern efter liknande grundsatser som det vid denna tid grundade Pommerska kolonisationsbolaget. Generalkommissionen i Frankfurt a. O. har förstått att till fördel för den inre kolonisationen spela ut de båda bolagen mot hvarandra, fastän Landtbanken gifvetvis står själfständigare, dels på grund af sitt stora kapital och dels emedan tyngdpunkten för dess verksamhet är förlagd till *egendomshandeln*. I denna nu antydda konkurrens, som för öfrigt visat sig vara af tämligen oskyldig natur, ligger tvefvelsutän ett fruktbarande moment, som sporrar båda bolagen till större verksamhetsifver än man eljest är van att finna hos allmännyttiga företag.

De genom Landtbanken grundade rättegårdarnas afyttringspris bestämmas i samråd med generalkommissionen. Landtbanken erhåller först efter kolonisationens slutförande en totalgodtgörelse i obligationer, som är sammansatt af följande poster:

I. *Landtbankens självkostnader*, bestående af

- a) enligt kontrakt erlagdt köpepris för kolonisationsgodset;
- b) de enligt ett utförligt kostnadsförslag beräknade kostnaderna för egendomens omvandling till en koloni, hvilka utgöras af:
  - 1) förvaltnings- och byggnadskostnader, med afdrag för eventuella inkomster af egendomens jordbruksförvaltning,
  - 2) samtliga ränteförluster ifrån tiden för hypotekens aflösning ända till obligationernas mottagande,
  - 3) kursförluster vid obligationernas försäljning på börsen.

II. Ett kolonisationsarvode af omkr. 6 % af godsvärdet.

Bortsett från att denna förtjänst är relativt obetydlig för Landtbanken, kunna äfven genom oförutsedda svårigheter, såsom t. ex. genom brist på kolonister med tillräcklig förmögenhet och kolonisationens däraf föranledda fördröjning eller genom större kursfall på obligationerna, uppstå högre omkostnader för Landtbanken, än som i kostnadsförslaget beräknats. Detta gäller i lika grad för Pommerska kolonisationsbolaget. Dylika sig först under kolonisationens förlopp yppande förluster, som eljest understundom kunna utjämnas genom motsvarande oförutsedda vinster vid andra räntegårdsbildningar, kan generalkommissionen endast med svårighet godtgöra, då den arbetar utan egna medel och icke gärna vill ersätta på dylikt sätt uppkomna förluster vid en räntegårdsbildning genom högre kolonisationsarvode vid en annan.

Sammanlagda resultatet af Landtbankens räntegårdskolonisation vid 1906 års slut kan uppskattas till inemot 1,000 nygrundade räntegårdar, hvaraf öfvervägande antalet faller på provinsen Pommern, där ett 25-tal jordegendomar under åren 1903 till 1905 skiftats i och för räntegårdsbildning.

I Landtbankens balansräkning uppföras de till räntegårdsbildning bestämda jordegendomarna på ett särskildt fastighetskonto, från hvilket de för afyttrade räntegårdar ernådda köpeprisen afföras för att ända till obligationernas försäljning påföras det s. k. räntegårdsmassans konto.

Vinst- och förlustkontot upptager äfven som en särskild post vinst upkommen vid räntegårdsbildning.

Enligt Landtbankens balansräkning utgjorde per 31 december:

	1906.	1905.	1904.
	Mark.	Mark.	Mark.
Räntegårdars fastighetskonto	3,118,102	2,304,210	} 11,741,442
Räntegårdsmassans konto	5,694,227	10,092,080	
Vinst från räntegårdars kommissionskonto	45,792	97,000	

Den tidigare omnämnda tillbakagången i Landtbankens räntegårdskolonisation under år 1906 framträder äfven tydligt af ofvanstående räkenskapsposter.

8. Parcelleringsverksamheten i de öfriga östpreussiska provinserna.

Efter den tämligen utförliga redogörelse, som lämnats öfver den inre kolonisationen i provinsen Pommern, återstår det att gifva en öfversikt öfver parcelleringsverksamhetens omfattning och läge i de öfriga östpreussiska provinserna.

Ostpreussen.

De enskilda kretsarna i denna provins hafva berörts väsentligt olika af de sista årtiondenas parcelleringsverksamhet. Där finnas sålunda betydande områden, där under de sista 30 åren ingen som helst parcellering ägt rum; vissa kretsar uppvisa företrädesvis räntegårdsbildning, andra åter söndersplittring af medelstora bondgårdar i dvärgparceller utan räntegårdskaraktär. Belysande för detta sistnämnda fall är kretsen Johannsburg, belägen i sydöstra delen af provinsen helt nära polska gränsen. Under åren 1901—1903 styckades där 40 bondgårdar af i genomsnitt 45 hektars storlek i omkring 300 parceller af 5 hektars medelstorlek. Endast $\frac{1}{12}$ af dessa grundades genom generalkommissionens förmedling som räntegårdar. Så godt som samtliga öfriga parceller ha tjänat att förstora förut bestående osjälfständiga småbruk, som först genom dessa tilläggsförvärf inträdt i raden af själfständiga jordbruk.

Beträffande den ostpreussiska generalkommissionens kolonisationsverksamhet förtjänar särskildt att omnämnas dess med statsmedel understödda, relativt betydande *mosskolonisation* i provinsens nordligaste, utmed Kurisches Haff liggande landsända. För resultatet af dess räntegårdsbildning har i det föregående redogjorts.

I allra senaste tid har emellertid en ny faktor tillkommit, som för den ostpreussiska kolonisationen torde få en stor betydelse.

År 1905 grundades nämligen, med preussiska statskassan, Landtbanken i Berlin och ett ostpreussiskt bankinstitut som delägare, ett kolonisationsinstitut, benämndt

Ostpreussiska landbolaget i Königsberg.

Detta företag, som förfogar öfver ett stamkapital af 1,800,000 mark, har till ändamål att genom skiftning af jordegendomar grunda nya bonde- och arbetarlägenheter i provinsen Ostpreussen och därjämte förbättra och befästa den förhandenvarande bondebesittningens läge.

Bolaget har, såsom af statens delägarskap ju var att vänta, en öfvervägande allmännyttig karaktär. Utdelningen till aktieägarna får sålunda icke öfverstiga 5 % å inbetalta kapitalet. Mera kompliceradt är det ömsesidiga förhållandet mellan bolaget och dess ena

stiftare och delägare, Landtbanken i Berlin. Härom stadgar bolagsordningen i hufvudsak följande:

Ostpreussiska landbolaget är skyldigt att åt Landtbanken som kommissionär öfverlåta kolonisationen af minst 2,500 har årligen, dock icke mera än 75 % af årets kolonisationsareal, mot en provision af 6 à 9 % å det taxeringsvärde, som den förmedlande generalkommissionen vid sin förberedande taxering fastställer för egendomen i fråga. Landtbanken å sin sida är skyldig att i kommission öfvertaga kolonisationen af de erbjudna jordegendomarna, försåvidt den medverkat vid eller tillstyrkt deras förvärfvande. I den händelse kolonisationsföretaget i något enskildt fall skulle medföra förlust, får Landtbanken bära denna, försåvidt icke förlusten har sin grund i felaktig uppskattning från generalkommissionens sida beträffande kostnader för de offentlig-rättsliga förhållandenas reglerande, då bolaget själf står risken.

Det åligger vidare bolaget att vid sina jordförvärf betjäna sig af Landtbanken som kommissionär, hvarvid provisionen rättar sig efter det belopp, hvarmed det verkliga inköpspriset understiger det af bolaget fastställda maximipriset. Landtbanken förpliktigar sig i gengäld — med förbehåll för afvikande bestämmelser i enstaka fall — att i provinsen Ostpreussen förvärfva jordegendommar och hypotek uteslutande på grundvalen af de i förevarande öfverenskommelse fastställda grunderna.

Det nya kolonisationsbolaget har alltså genom dessa bestämmelser tillförsäkrat sig stödet af Landtbankens bepröfvade affärsskicklighet, samtidigt som Landtbanken fått sina intressen tillgodosedda.

Rörande *Ostpreussiska landbolagets* verksamhet föreligga ännu inga uppgifter. I Landtbankens årsredogörelse för år 1906 nämnes emellertid beträffande detta bolag, att dess verksamhet, »trots många i dess komplicerade organisation grundade svårigheter», utvecklats på ett tillfredsställande sätt.

Westpreussen och Posen.

Öfver omfattningen och resultatet af kolonisationskommissionens verksamhet i dessa båda provinser har i det föregående en utförlig redogörelse lämnats. Såsom senare påvisats, fann äfven rättegårdsbildningen till en början här sin kraftigaste utveckling, fastän den under de senare åren varit så godt som inställd. Landtbanken i Berlin har äfven utsträckt sin verksamhet till dessa båda provinser, särskildt *Westpreussen*, där den genomfört ett icke ringa antal godsparcelleringar. I *Posen* däremot har Landtbanken lika litet som andra privata parcellanter haft något fält för sin parcelleringsverksamhet, medan dess jordegendomshandel däremot här varit synnerligen liflig och omfångsrik.

Brandenburg.

Provinsen Brandenburg kan icke sägas utgöra något gifvande fält för den inre kolonisationen. Parcelleringar af större jordegendommar i och för bildandet af jordbrukskolonier förekomma sällan,

medan däremot skiftning af medelstora bondgårdar i rätt stor utsträckning ägt rum, framför allt i hufvudstadens närhet. Där bildas i bondgårdarnas ställe ett stort antal dvärgbesittningar, hvilkas ägare uppehålla sig på grönsaksodling samt kreaturs- och fjäderfäskötsel m. m. i och för afsättning på storstaden. Antalet jordbrukslägenheter *under 2 hektar* i provinsen Brandenburg uppgick år 1882 till 17,483 eller 18.5 % af hela antalet jordbruk inom provinsen. År 1895 hade deras antal stigit till ej mindre än 178,015, motsvarande 63 % af provinsens samtliga jordbruk vid samma tid. Under tiden hade antalet jordbesittningar *öfver 100 hektar* undergått den obetydliga minskningen från 2,166 till 2,110, d. v. s. summa 56 storbesittningar hade parcellerats under den nämnda tidrymden af 13 år.

Orsaken till detta förhållande torde i främsta rummet vara att söka i den skarpa skillnad mellan bonde- och storbesittning, som råder i största delen af Brandenburg. Parcellanterna föredraga därför att operera i trakter med öfvervägande bondebefolkning, där de äro i tillfälle att afyttra större jordområden åt närboende lägenhetsinnehafvare, och där de i öfrigt kunna åtnjuta stöd af bestående kommunala förhållanden.

Såsom ytterligare orsaker torde kunna anföras dels Berlinerkapitalisternas passion för gods och herresäten, som icke ligga för aflägsset från hufvudstaden, och dels det stora antal brandenburgska gods, som sedan gammalt innehafvas af adliga familjer, hvilkas medlemmar beklåda höga ämbeten i hufvudstaden. Å andra sidan ha under de senaste åren mer än ett dussin stora jordegendomar i Berlins aflägsnare omgivning afyttrats och uppdelats i byggnadstomter för villakolonier. Vid dessa parcelleringar har särskildt *Die deutsche Ansiedlungsbank* (Tyska kolonisationsbanken) tagit en verksam del.

Detta kolonisationsbolag grundades år 1898 med ett aktiekapital af 4 mill. mark och upptog på sitt program bl. a. bildandet af nya jordbrukslägenheter med eller utan rättegårdsnatur. Rörande dess kolonisationsverksamhet föreligga emellertid högst få uppgifter; Dr: r Belgard säger sig sålunda endast känna till en enda egentlig kolonibildning af detta bolag, som öfvervägande synes ha kastat sig på uppköpanandet af stora jordegendomar i och för tomtspekulation.

Om en inre kolonisation i Brandenburg kan man egentligen blott tala för ett begränsadt område i norr, nämligen den södra delen af kretsen Westprieignitz. Där förefinnes också en mera likformig blandning af bondekommuner och godsdistrikt, så att flera kolonier kunde uppstå i anslutning till redan bestående bondekommuner. Ett utmärkt kolonisationsmaterial erbjöd sig äfven dels i traktens relativt välbeställda landbruksarbetare och dels från det närliggande Mecklenburg.

Fem större kolonier hafva grundats i Westprieignitz, hvaraf tre under generalkommissionens direkta ledning, en genom Tyska kolonisationsbolaget

och den återstående af ägaren själf. Inalles omfatta dessa kolonier 95 kolonistlägenheter med en genomsnittsareal af 12 hektar. Grundade under gynnsamma förutsättningar, hafva de samtliga utvecklats på ett i det hela taget glädjande sätt. Icke minst gäller detta om den af Tyska kolonisationsbolaget grundade kolonien, som bl. a. kan berömma sig af att äga traktens bästa kreatursbestånd.

Schlesien.

Icke heller Schlesien har visat sig vidare mottagligt för den inre kolonisationen. Som utmärkande för räntegårdsbildningen i denna provins har i det föregående påvisats, hurusom denna mindre fått tjäna att skapa nya besittningsenheter än att åstadkomma en förstoring af redan bestående jordbrukslägenheter. Af de 1,118 räntegårdar, som generalkommissionen i Breslau vid 1905 års slut grundat, voro icke mindre än $\frac{2}{3}$ adjacent- eller tilläggsförvärf, under det motsvarande siffra för de sex östprovinserna tillsammans blott utgör $\frac{1}{4}$.

Detta sakförhållande är betecknande för den torftighet, hvori en stor del af jordbruksbefolkningen i Schlesien är försänkt. Ty för en välbeställd jordbrukare kan lockelsen icke gärna vara stor att för förvärfvet af en angränsande jordlott pålägga den måhända faderneärfda besittningen räntegårdskaraktär. Blott därigenom är det stora antalet tilläggsförvärf mot ränta förklarligt, att de i regeln tjänat till förstoring af dvärgbesittningar, som först genom denna förstoring uppnått rang och värdighet af själfständig jordbrukslägenhet.

Hela räntegårdskolonier, som exempelvis i Pommern äro ganska talrika, förekomma ytterst sparsamt i Schlesien. Då vidare privata parcelleringar, enligt hvad D:r Belgard meddelar, högst sällan förekomma och grundandet af nya besittningsenheter är ännu mera sällsynt, under det tvärtom sammanslagning af smärre fastigheter till större besittningsenheter äger rum, så är Schlesien uppenbarligen ännu icke moget för den inre kolonisationen. Äfven kolonisationsförsök, som under de senaste åren företagits af Landtbanken i samråd med generalkommissionen, hafva hittills varit föga framgångsrika. Den tvära öfvergången mellan storbesittning och småbruksbesittning i Schlesien och svårigheten att där finna ett finansiellt prestationsdugligt kolonistmaterial torde vara hufvudorsaken till kolonisationens ofvan beskrifna läge i denna provins.

9. Jämförande öfversikt öfver de olika kolonierna med hänsyn till deras finansiella läge.

Den inre kolonisationen i Preussen har, såsom den föregående redogörelsen visat, framgått på tre skilda vägar, nämligen

1. den statliga kolonisationen i Posen-Westpreussen,
2. privat parcelleringsverksamhet,
3. rântegårdskolonisation, förmedlad genom generalkommissionerna.

Den frågan uppställer sig nu: på hvilken af dessa vägar ha kolonisterna nått fram till den säkraste bärgningen och det största allmänna välståndet?

D:r Belgard, som ägnat den inre kolonisationen i Preussen ett synnerligen ingående studium på ort och ställe, lämnar i sitt arbete en utförlig redogörelse för kreatursbeståndet i de olika kolonierna, hvilket han betraktar som en god exponent för kolonisternas ekonomiska läge. Han kommer därvid till följande resultat:

Ett nötkreatur (Grossvieh) kommer

i de statliga kolonierna	på en areal af 1.31 hektar
» de helt privata kolonierna	» » » » 1.54 »
» de privata rântegårdskolonierna	» » » » 1.69 »
» samtliga landskommuner i de fyra östligaste preussiska provinserna	» » » » 1.92 »

Häraf framgår alltså, att samtliga kolonier, såväl privata som statliga, uppvisa ett större kreatursbestånd relativt till arealen än samtliga landskommunerna i de af kolonisationen hufvudsakligast berörda provinserna. De helt privata kolonierna, sålunda företrädesvis Landtbankens kolonier, äro på grund af sin bättre jordbeskaffenhet, särskildt i Pommern, öfverlägsna de äldre rântegårdskolonierna med hänsyn till sin kreatursbesättning, men äro å andra sidan betydligt högre räntebelastade än dessa. De statliga kolonierna däremot uppvisa, trots åkerjordens öfverlägsna kulturnivå, lägre ränta än alla öfriga kolonier. Då slutligen kreatursbeståndet i dessa statliga kolonier i regeln öfverträffar de privata koloniernas och icke ens står tillbaka för kreatursbesättningen i de bästa Landtbank-kolonierna, så äro de statliga kolonisterna i allmänhet såväl med hänsyn till belastning som till kreatursbesättning och följaktligen äfven med hänsyn till sitt finansiella läge gynnsammare ställda än de öfriga kolonisterna.

Såsom redan antydts, utmärka sig kolonierna i allmänhet för större välstånd än de omgifvande landskommunerna. Så bör ju ock vara målet för hvarje kolonisation: att skapa i förhållande till det redan bestående mervärdiga jordbruk, som kunna tjäna som mönster och verka eggande och uppräckande på grannskapets landtbrukare.

10. Om utförandet af 1900 års lag angående beviljande af mellankredit vid räntegårdars grundande.

Vid 1906 års slut hade den statliga mellankrediten kommit till användning i följande utsträckning:

1.	2.	3.	4.	5.	6.
Krediten förmedlad genom generalkommissionen i	För räntegårdsutgifvarna		För räntegårdsförvärfvarne		Antal kreditfall.
	beviljad	däraf återbetalad	beviljad	däraf återbetalad	
	mellankredit, mark.		mellankredit, mark.		
Frankfurt a. O.	16,038,458	7,111,805	235,869	139,669	76
Hannover	15,089	15,089	20,500	4,500	2
Königsberg	788,212	520,516	600	600	9
Breslau	685,856	14,324	—	—	4
Summa	17,527,615	7,661,734	256,969	144,769	91
Enl. koll. 4 och 5	256,969	144,769			
Totalsumma	17,784,584	7,806,503			

Mellankrediten har alltså så godt som uteslutande tagits i anspråk af räntegårdsutgifvarne, för hvilka den ock i främsta rummet var afsedd. Endast 1·5 % af den beviljade krediten har kommit räntegårdsförvärfvarne till godo. Vidare framgår af ofvanstående sammanställning, att generalkommissionen i Frankfurt förmedlat den hufvudsakligaste delen af mellankrediten. Mer än $\frac{9}{10}$ af den beviljade krediten har förmedlats genom denna enda kolonisationsmyndighet.

Den alltifrån tiden för lagens ikraftträdande beviljade mellankrediten uppgick vid 1906 års slut till 17,784,584 mark. Häraf var dock vid samma tidpunkt återbetaladt ett belopp af 7,806,503 mark, hvadan alltså vid 1906 års slut de utestående mellankreditslånen uppgingo till 9,978,081 mark. Som den genom 1900 års lag beviljade mellankreditsfonden uppgår till 10 mill. mark, voro fondens disponibla medel vid nyssnämnda tidpunkt så godt som alldeles uttömda, och ny mellankredit sålunda tillgänglig endast i den mån återbetalningar inföto. Intill dess mellankreditsfonden ökas, torde därför under de följande åren den nybeviljade mellankrediten näppe- ligen komma att öfverstiga 5 mill. mark per år. Under år 1906 uppgick annars den nybeviljade lånesumman till 6,750,000 mark, och samma år återbetalades något öfver 3 mill. mark af en ogulden lånesumma vid årets början af omkr. 6·3 mill. mark.

11. Om räntegården i arbetarekolonisationens tjänst.

Man har ofta framhållit beträffande räntegårdslagarna af åren 1890 och 1891, att de äro föga ägnade att befordra en *arbetarekolonisation*. Redan år 1898 visade emellertid presidenten för generalkommissionen i Frankfurt i en uppsats härom, att en *landtarbetarekolonisation* mycket väl låter sig genomföras på grundvalen af den gifna räntegårdslagstiftningen, och han förordade därvid en jordareal af 1.5 à 2 hektar. En dylik kolonisation af landtarbetare har äfven ägt rum, om ock i ringa omfattning. Antalet arbetarerräntegårdar, grundade under tiden 1891—1905, torde kunna anslås till 400 à 500, motsvarande 6 à 7 % af hela antalet nygrundade själfständiga lägenheter af räntegårdsnatur.

En betydligt vidsträcktare användning af denna rättsform torde emellertid vara att förutse, då den nu ställts till *industriarbetarekolonisationens* förfogande. I januari 1907 utgick nämligen till generalkommissionerna en förordning från preussiska jordbruksministeriet af följande lydelse:

»För att underlätta skapandet af bofasta arbetare hafva vi beslutat att försöksvis tillåta, att bestämmelserna i lagen af den 7 juli 1891 beträffande befordrandet af räntegårdars upprättande användas i vidsträcktare omfång, än som på grund af tillämpningsinstruktionen till denna lag af den 16 november 1891 hittills varit fallet. Och särskildt hafva vi ansett med lagen förenligt att stadfästa, att tills vidare räntegårdar få bildas intill en minimistorlek af 12.50 ar.

Försåvidt upprättandet af så små lägenheter kommer i fråga för *landtarbetare*, bortses från utfärdandet af särskilda föreskrifter, emedan man allmänt är ense därom, att det icke är tillrädligt att ute på landsbygden upprätta rena arbetarekolonier, och å andra sidan den i samband med bondekolonisationen pågående arbetarekolonisationen ligger inom ramen för de synpunkter, som i allmänhet äro normerande för den inre kolonisationen. Om det däremot är fråga om sådana lägenheter för *icke* landtarbetare, särskildt för *industriarbetare*, så synes det af nöden att uppställa ett antal grundsatser, som vid upprättandet af dylika räntegårdar böra beaktas.

För öfrigt påpeka vi ännu en gång uttryckligen, att åtgärden närmast blott har karaktären af ett *försök*, och att vi förbehålla oss, så vida det kan blifva erforderligt, att begränsa de summor, som för detta ändamål kan komma att utgifvas i obligationer af de enskilda räntebankerna.

De synpunkter, som böra följas vid grundandet af små räntegårdar för icke jordbrukande arbetare, i synnerhet för industriarbetare, äro följande:

1. Förutsättning för bildandet af dylika räntegårdar är det bevisliga förefinnandet af ett ihållande behof. Detta kan naturligtvis endast förefinnas där, hvarest tillräcklig och varaktig arbetslägenhet bjudes. Och framför allt synes, med tanken fäst på det beroende, hvari de flesta industrier stå till de växlande konjunkturerna, företrädesvis sådana trakter vara ägnade för upprättandet af industriarbetarelägenheter, där flera industri-grenar äro representerade. Ty härigenom minskas faran för en större arbetareutvandring vid ekonomiska kriser inom enskilda industrier, och

därmed äfven en plötslig allmän värdesänkning af räntegårdsfastigheterna.

2. Tills tillräckliga erfarenheter samlats på detta för generalkommissionerna nya område, anse vi nödvändigt, att i hvarje fall af arbetaräntegårdsbildning landtbruksministerns medgifvande därtill inhämtas. För att i möjligaste mån undvika svårigheter, bör detta äga rum vid en tidpunkt, då å ena sidan det erforderliga underlaget är anskaffadt för att möjliggöra en pröfning af förhållandena, och å andra sidan möjlighet ännu finnes för parterna att utan finansiella förluster afstå från företaget.
3. Vid lägenheternas *beläning* bör förfaras med särskild försiktighet. För att göra räntegårdsutgifvaren intresserad af räntegårdarnas framtida öde, är det nödvändigt, att han antingen låter en ouppsägbar restprivatränta eller ett resthypotek kvarstå i lägenheterna för en längre tid (minst 10 år) eller att han presterar en minst 10- eller 15-årig garanti för räntebetalningarna. Endast då är det berättigadt att bevilja den fulla lagstadgade krediten af $\frac{3}{4}$ af lägenhetens värde; eljest bör beläningsgränsen sättas lägre — ungefär till $\frac{2}{3}$ af värdet.

För att äfven fästa räntegårdsförvärfvarens finansiella intresse vid hans besittning, bör af honom i regeln fordras en på lämpligt sätt afpassad *inbetalning på köpepriset*, om också blott till en höjd af $\frac{1}{10}$ å $\frac{1}{8}$ af lägenhetens värde.

4. Förutsättning för generalkommissionernas medverkan vid utnyttjandet af räntebankskrediten är i regeln, att räntegårdsutgifvaren är ett kommunalförband, ett bolag eller en allmännyttig förening. I undantagsfall, då företaget har en allmännyttig karaktär, vid hvilket hvarje spekulativt motiv är uteslutet, — i synnerhet om en arbetsgifvare vill skaffa egna hem åt sina arbetare, — kunna äfven privatpersoner godtagas såsom räntegårdsutgifvare, försåvidt inga betänkligheter föreligga gent emot deras personlighet och deras förmögenhetsförhållanden.
5. Med omsorg bör tillses, att räntegårdens egenskap och ändamål såsom arbetarehem på landet icke lider afbräck genom spekulativ vinstintäkt, en fara som i närheten af hastigt växande industrisamhällen ej torde vara sällsynt. Därför synes det oeftergifligt att föreskrifva räntegårdsförvärfvarna vissa befogenhetsinskränkningar, nämligen:
  1. förbud mot räntegårdens söndersplittring eller sammanslagning med andra fastigheter;
  2. skyldighet att ordentligt underhålla byggnaderna samt hafva dem försäkrade;
  3. skyldighet att inhämta generalkommissionens medgifvande till fastighetens afyttring;
  4. förbud mot utskänkningsrörelse inom fastigheten;
  5. iakttagandet af vissa bestämmelser rörande egendomens bebyggande och bostädsanvändning.

Dessa torde ofta blifva ändamålsenligt ordnade genom en lokal byggnadsstadga. Då det emellertid icke alltid torde vara möjligt att före räntegårdsplanens igångsättande åstadkomma utfärdandet af en byggnadsstadga, så måste räntegårdsförvärfvaren i första hand åläggas att iakttaga kontraktsbestämmelserna, och därjämte bör, om så erfordras, försök göras att åstadkomma en byggnadsstadga. De räntegårdsförvärfvarna sålunda åliggande bestämmelserna äro:

- a) På hvarje räntegård måste en yta af minst 90 % — vid hörntomter 85 % — af hela tomten förblifva obebyggd.

- b) Hvarje räntegård får, bortsett från de erforderliga uthusen, endast förses med *ett* boningshus. Detta senare måste vara ett enfamiljshus, hvilket dock gifvetvis icke utesluter, att på gränsen mellan två räntegårdar två hus byggas intill hvarandra med gemensam brandmur.
- c) Boningshusen få icke innehålla mer än två våningar. Källare- och vindsvåning blifva härvid medräknade, om de innehålla boningsrum eller till inrättande af boningsrum ägnade utrymmen.
6. I de nationellt hotade trakterna är köparen pliktig att bevara lägenheten i tysk hand.

Härvid komma äfven enstaka trakter i monarkiens västra del i betraktande. I samråd med de administrativa myndigheterna bör här för hvarje gång pröfvas, huruvida, på grund af förhållandena, nationella säkerhetsåtgärder äro af nöden.

För vinnandet af förestående under 1—6 angifna ändamål förbehålles i räntegårdskontraktet mellan räntegårdsutgifvaren och köparen den rättsliga *återköpsrätten*, och ålägges räntegårdsutgifvaren förpliktelsen att på statens begäran afträda återköpsrätten till denna, och att så länge intet bruk göres häraf, å sin sida i enstaka fall på statens begäran utöfva återköpsrätten.

Förutsättning för att återköpsrätten skall göras gällande, är brott mot de ofvannämnda räntegårdsägarens åliggande skyldigheterna. Huruvida denna förutsättning föreligger, tillkommer generalkommissionerna att med rättslig giltighet afgöra. Återköpspriset bestämmes sålunda:

- a) för *tomten* enligt det taxeringsvärde, som från generalkommissionernas sida lagts till grund för belåningen;
- b) för *byggnaderna* enligt det rena byggnadsvärde, som de vid tiden för återköpsrättens utöfning hafva. Härvid går i afdrag värdet af byggnader och byggnadsdelar, som uppförts i strid mot kontraktets bestämmelser, ökad med kostnaderna för deras bortskaffande.

Det totala återköpspriset bör dock i intet fall uppgå till mer än 90 % af räntegårdens dåvarande saluvärde. Härigenom skall räntegårdsförvärfvaren afskräckas från att bryta mot räntegårdskontraktets bestämmelser. Återköpspriset fastställande skall underkastas generalkommissionens rättsgiltiga afgörande.

7. Då arbetarerräntegårdarna icke äga någon ekonomisk själfständighet som jordbrukslägenheter, erfordras gifvetvis icke inskrifvandet af anerbengutsegenskap.
8. Generalkommissionerna böra städse hafva klart för sig, att vid arbetarerräntegårdarna lägenhetens värde förnämligast ligger i byggnaderna. För att säkerställa räntebanken bör därför förfaras synnerligen omsorgsfullt vid den värdering, som ligger till grund för belåningen. Särskildt böra i alla icke klart och tydligt liggande fall tillförlitliga byggnadssakkunnige tillkallas för att bedöma byggnadernas värde.

Vid byggnadernas värdering får hyresvärdet i intet fall öfverskridas. Detta hyresvärde är lika med det kapitaliserade värdet af det hyresbelopp, som efter allt att döma varaktigt skall kunna uppnås, minskadt med offentliga utskylder och byggnadsunderhåll samt en lämpligt tilltagen nötningsannuitet.

9. Statsbidrag för reglerandet af de offentligt rättsliga (kommunala, skol-, kyrko-) förhållandena vid räntegårdar för icke jordbruksarbetare, kunna icke beviljas ur jordbruksförvaltningsfonden.

Till slut påpeka vi äfven, att det vid grundandet af dylika räntegårdar torde vara synnerligen ändamålsenligt att icke blott tänka på möjligheten af en ut-

vidgning af arbetarekolonien som sådan, utan äfven på anskaffandet af framtida byggnadsmark, samt söka uppnå detta för en sund utveckling af bostadsväsendet viktiga mål på omlägningsförfarandets väg (im Wege eines Umlagungsverfahrens). Härvid anbefalles tillkallandet af sakkunniga, som äro förtrogna med de för stadsbyggnadsplaner viktiga praktiska och estetiska synpunkterna och veta huru de bruka gestalta sig särskildt inom de större stadsförvaltningarna.

Angående utförandet af hvad i denna förordning anbefallts, skall vid årsberättelsernas afgifvande lämnas redogörelse inför mig, ministern för jordbruk, domäner och skogar.

Finansministern

Ministern för jordbruk, domäner
och skogar

Frhr v. RHEINBABEN.

v. ARNIM.

Kolonisationslagar.

Lag angående befordrandet af tysk kolonisation i provinserna Westpreussen och Posen

af den 26 april 1886.

§ 1.

Till regeringens förfogande ställes en fond af 100 millioner mark med ändamål att genom kolonisation af tyska bönder och arbetare stärka den tyska nationaliteten i provinserna Westpreussen och Posen gentemot de polska sträfvanterna, genom att

1. inköpa fastigheter;
2. i mån af behof bestrida de kostnader, som på grund af
  - a) det första upprättandet,
  - b) det första reglerandet af kommunala, kyrkliga och skolförhållanden

uppstå vid skapandet af nya lägenheter af medelstorlek eller mindre omfång eller hela landskommuner, vare sig de upprättas på särskildt därför inköpt (n:r 1) eller staten eljest tillhörig jordegendom.

Förvärf af jordegendom genom köp får icke företagas i större omfattning, än att tillräckliga penningmedel återstå för bestridande af de kostnader, som kunna finnas erforderliga för de under n:r 2 afsedda ändamål.

§ 2.

Vid de särskilda lägenheternas öfverlåtande (§ 1) skall staten hållas skadeslös genom skälig godtgörelse.

Öfverlåtelse kan ske under äganderätt mot kapital eller ränta eller ock genom arrende.

§ 3.

Sker lägenhetsöfverlåtelsen (§ 2) emot öfvertagandet af en fast penningränta (räntegård), kan räntans aflöslighet göras beroende af båda parternas samtycke.

Aflösningsbelopp och uppsägningsfrist fastställas genom aftal. Räntetagaren må dock icke, därest aflösningen sker på hans begäran, fordra högre aflösningsbelopp än tjugufem gånger räntans belopp.

Då räntan inskrifves i fastighetsboken, skola aftal om uteslutande af räntans aflöslighet samt om aflösningsbeloppets och uppsägningsfristens fastställande jämväl inskrifvas. Har detta icke skett, gäller gentemot tredje man, att den fastigheten belastande räntan kan af räntegifvaren aflösas efter sex månaders uppsägning med tjugofaldiga beloppet.

§ 4.

Likställda med de fasta penningräntorna äro de fasta spannmålsräntor, hvilka skola evalveras i penningar efter årligt markegångspris, fastställt jämlikt aflösningslagen den 2 mars 1850 §§ 20—25.

§ 5.

Om vid afyttrandet af en lägenhet mot ränta räntegårdens ägare kontraktensligt inskränkes i sin föfoganderätt såtillvida, att egendomens styckning eller afsöndrande af delar från densamma göres beroende af räntetagarens tillstånd, så kan vägradt samtycke ersättas genom utslag af skiftesmyndigheten, om styckningen eller afsöndringen synes önskvärd ur allmän ekonomisk synpunkt.

§ 6.

Är räntegårdsförvärfvaren kontraktensligt pliktig att genom redan befintliga eller framdeles uppståande byggnaders hållande i fullgodt skick, att genom hållande af ett bestämt jordbruksinventarium på lägenheten eller genom andra prestationer varaktigt säkerställa den öfvertagna lägenhetens ekonomiska själfständighet, så kan han genom utslag af skiftesmyndigheten befrias från sin förpliktelse, om öfvervägande allmänt ekonomiska intressen tala emot upprätthållandet af lägenhetens ekonomiska själfständighet.

§ 7.

Om i fall jämlikt § 5 räntetagarens samtycke ersättes, eller i fall jämlikt § 6 räntegifvaren befrias från sin förpliktelse, så kan räntetagaren, försåvidt i kontraktet ej annorlunda stadgas, fordra hela räntans aflösande med dess tjugufemfaldiga belopp.

§ 8.

De belopp, som staten erhåller såsom godtgörelse (§ 2), liksom inkomsterna på återförsålda fastigheter samt af mellantidsförvaltningen skola årligen upptagas i statsbudgeten och tillfalla — försåvidt de ej härflyta från försäljning af domäner och skogar —* intill den 31 mars 1907 den i § 1 omförmälda fonden.

* Enligt 1898 års ändringslag bortfalla i denna § orden »till den 31 mars 1907» samt sista punkten.

Från och med sistnämnda tidpunkten upptagas dessa inkomster bland de allmänna statsinkomsterna.

§ 9.

För uppbringande af medel för de i § 1 omförmälda ändamål skola obligationer utfärdas.

När, genom hvilket bankinstitut och till hvilket belopp, till hvilken räntefot, på hvilka uppsägningsvillkor och till hvilken kurs obligationerna skola utfärdas, bestämmer finansministern.

I öfrigt lända beträffande lånens förvaltning och amortering och räntornas preskription föreskrifterna i lagen den 19 december 1869 till efterrättelse.

§ 10.

Alla af §§ 1 och 2 i denna lag föranledda ansökningsärenden, jämväl fastighetsinskrifningsärenden, så ock ärenden handlagda inför skiftesmyndigheten, äro fria från stämpel och annan afgift.

§ 11.

Öfver verkställandet af denna lag, isynnerhet öfver verkställda köp och försäljningar, öfver kolonisationsföretagen och deras förberedande samt öfver förvaltningen af de inköpta godsens skall årligen afläggas räkneskap inför landtdagen.

Öfver den i § 1 omnämnda fondens totalinkomster och -utgifter skall redovisning ske enligt de för statshushållningen bestående föreskrifterna.

§ 12.

Verkställandet af denna lag skall, för så vidt detsamma icke jämlikt § 9 ankommer på finansministern, uppdragas åt en särskild kommission, som är underställd statsministeriet.

Närmare bestämmelser angående kommissionens sammansättning, säte, verksamhetsområde och befogenheter meddelas af Konungen.

Personliga och sakliga förvaltningskostnader skola bestridas ur den i § 1 omnämnda fonden och från och med den 1 april 1887 upptagas i statsbudgeten på sätt Konungen förordnar.

Lag angående rättegårdar

af den 27 juni 1890.

§ 1

Fastighet må under äganderätt upplåtas mot öfvertagandet af en fast penningränta (rättegård), hvars aflösning göres beroende af båda parternas samtycke.

Aflösningsbelopp och uppsägningsfrist fastställas genom aftal. Räntetagaren må dock icke, därest aflösningen sker på hans begäran, fordra högre aflösningsbelopp än tjugufem gånger räntans belopp.

Då räntan inskrifves i fastighetsboken, skola aftal om uteslutande af räntans aflöslighet samt om aflösningsbeloppets och uppsägningsfristens fastställande jämväl inskrifvas. Har detta icke skett, gäller gentemot tredje man, att den fastigheten belastande räntan kan af räntegifvaren aflösas efter sex månaders uppsägning med tjugufaldiga beloppet.

Räntegården måste upprättas fri från stamfastighetens hypoteks- och grundskulder.

Vid afyttring i och för upprättande af räntegårdar tillämpas lagbestämmelserna angående underlättad fastighetsförsäljning, hvarvid iakttages, att oskadlighetsattest kan meddelas äfven vid afsöndring af större områden, om inteckningshafvarnas säkerhet icke därigenom minskas.

§ 2.

Likställda med de fasta penningräntorna äro de fasta spannmålsräntor, hvilka skola evalveras i penningar efter årligt markegångspris, fastställt jämligt aflösningslagarna.

§ 3.

Om vid afyttrandet af en egendom mot ränta räntegårdsförvärfvaren kontraktensligt inskränkes i sin förfoganderätt såtillvida, att egendomens styckning eller afsöndrandet af delar från densamma göres beroende af räntetagarens tillstånd, så kan vägradt samtycke ersättas genom utslag af skiftesmyndigheten, om styckningen eller afsöndringen synes önskvärd ur allmän ekonomisk synpunkt.

§ 4.

Är räntegårdsförvärfvaren kontraktensligt förpliktigad att genom redan befintliga eller framdeles uppstående byggnaders hållande i fullgodt skick, att genom hållande af ett bestämt jordbruksinventarium på fastigheten eller genom andra prestationer varaktigt säkerställa den öfvertagna fastighetens ekonomiska själfständighet, så kan han genom utslag af skiftesmyndigheten befrias från denna sin skyldighet, om öfvervägande allmänt-ekonomiska intressen tala emot uppehållet af lägenhetens ekonomiska själfständighet.

§ 5.

Om i fall jämlikt § 3 räntetagarens samtycke ersättes eller i fall jämlikt § 4 räntegifvaren befrias från sin förpliktelse, så kan räntetagaren, för såvidt i kontraktet ej annorlunda stadgas, fordra hela räntans aflösande med dess tjugufemfaldiga belopp.

Lag angående befordrandet af räntegårdars upprättande

af den 7 juli 1891.

§ 1.

De på medelstora eller mindre räntegårdar hvilande räntorna kunna på ansökan af vederbörande intressenter genom räntebankens förmedling aflösas, för så vidt deras aflöslighet icke är beroende af båda parternas samtycke.

Sådan ansökan må göras af:

räntetagaren, försåvidt han kan göra anspråk på aflösning från den andra partens sida; *räntegifvaren*, försåvidt han är berättigad att aflösa räntan utan den andra partens samtycke, eller af den andra parten uppfodrads därtill.

Räntetagaren erhåller i godtgörelse antingen 27 gånger räntans belopp i 3½ % obligationer, eller 23 ²/₃ gånger räntans belopp i 4 % obligationer efter deras nominella värde eller, försåvidt likvid icke kan ske i obligationer, i kontanter.

Godtgörelsen förräntas och amorteras genom erläggandet af en räntebanksränta från räntegårdsägarens sida (§ 3).

§ 2.

För uppförande af nödiga boningshus och ekonomibyggnader vid första inrättandet af en räntegård af i § 1 omnämnda beskaffenhet, kan räntebanken bevilja räntegårdsägaren lån i 3½ % eller 4 % obligationer efter deras nominella värde eller, om detta icke kan ske, i kontanter.

Lånen förräntas och amorteras genom betalandet af en räntebanksränta (§ 3).

Lånen äro från räntebankens sida ouppsägbara. Räntebanken är dock berättigad att genast återfordra lånet eller hvad däraf återstår oguldet, om låntagaren icke efterkommer sin skyldighet att hålla byggnaderna i ordentligt skick samt försäkra dem mot eldfara, eller om han råkar i konkurs eller genom utmätning måste tvingas att betala resterande räntebanksräntor.

§ 3.

Räntegårdsägaren har att från tidpunkten för räntans öfvertagande (§§ 1 och 2) erlägga en räntebanksränta till räntebanken. Denna utgör:

- 1) om 3½ % obligationer lämnats som godtgörelse eller som lån, 4 % af obligationernas nominella värde och af det till komplettering lämnade kontanta beloppet;
- 2) om 4 % obligationer lämnats som godtgörelse eller som lån, 4½ % af obligationernas nominella värde och af det till komplettering lämnade kontanta beloppet.

Räntegårdsägaren har att erlägga den 4-procentiga räntebanksräntan under en amorteringstid af 60½ år, eller den 4½-procentiga räntebanksräntan under en amorteringstid af 56 ¹/₁₂ år.

§ 4.

Så länge en räntebankränta hvilar på räntegården, fordras generalkommissionens samtycke för upphäfvandet af räntegårdens ekonomiska själfständighet, styckning af räntegården och afsöndring från densamma.

§ 5.

Sker räntans aflösning (§ 1) eller beviljandet af lån (§ 2) samtidigt med räntegårdens upprättande, så kan på ansökan af räntegårdsägaren befrielse vinnas från gäldandet af första årets räntebankränta. Den förlust, som härigenom uppstår för räntebanken, täckes på så sätt, att räntekapitalet ökas med ett års ränta å obligationerna och det kompletterande kontanta beloppet och den i enlighet med § 3 beräknade räntebankräntan betalas å denna summa under en amorteringstid af 60 $\frac{1}{2}$ eller 56 $\frac{1}{12}$ år.

§ 6.

I öfrigt äger lagen den 2 mars 1850 angående upprättandet af räntebanker jämte densamma kompletterande lagbestämmelser motsvarande tillämpning med iakttagande af följande särskilda bestämmelser:

1. Verksamheten i de väster om Rhen liggande landsdelarna och i Hohenzollern uppdrages åt räntebanken i Münster.
2. De föreskrifter, som gifvits för de i reallasternas ställe trädande penningrätterna, gälla äfven för de i §§ 1—3 omnämnda rätterna.
3. De bestämmelser, som förutsätta en amorteringstid af 41 $\frac{1}{12}$ år respektive räntans sänkande till $\frac{9}{10}$, äga icke tillämpning.
4. Hvilka summor, som i fall jämlikt § 23 i räntebanklagen den 2 mars 1850 erfordras för räntebeloppens aflösning de olika åren af de båda amorteringsperioderna, framgår af de som bil. 1 och 2 bifogade tabellerna. Dylik aflösning under de 10 första åren efter räntegårdens upprättande må endast äga rum med generalkommissionens medgifvande.
5. Öfverlåtelse af resterande räntegårdsräntor må icke äga rum.
6. På ansökan af generalkommissionen antecknas i fastighetsboken, att fastigheten är räntepfiktig till räntebanken i egenskap af räntegård. Denna anteckning upptager äfven räntebankräntans belopp och amorteringstid.
7. Räntebankräntans öfvertagande kan äfven ske den 2 januari och 1 juli, hvarvid ifrågavarande obligationer förräntas på motsvarande sätt.
8. Beträffande de hos generalkommissionen genom denna lags tillämpning uppstående kostnaderna lända — oafsedt föreskrifterna i § 12 — bestämmelserna i lagen ang. kostnader vid skiftesärenden den 24 juni 1875 till efter rättelse med iakttagande af att för bestämmandet af totalsumman grundsatserna i § 2 n:r 1 äga giltighet. Årsvärdet fastställes efter rätterna å de utgifna obligationerna.
9. Vederbörande ministerium bestämmer, huruvida och från hvilken tidpunkt 3 $\frac{1}{2}$ - eller 4 % obligationer skola utgifvas som godtgörelse (§ 1) eller som lån (§ 2). Så länge 4 % obligationernas kurs på börsen i Berlin varaktigt noteras till eller under nominella värdet, skola 3 $\frac{1}{2}$ % obligationer utgifvas endast med mottagarens medgifvande (§§ 1, 2).

§ 7.

Generalkommissionen skall afslå begäran om räntas aflösning (§ 1) eller beviljande af lån (§ 2), därest:

1. ifrågavarande ränta eller lån icke erhåller förmånsrätt framför annan privaträttslig belastning å rättegården;
2. vederbörlig säkerhet icke förefinnes för den räntebankränta (§ 3), som skall öfvertagas.

Säkerheten kan anses vara för handen, då räntebankräntans 25-faldiga belopp (§ 3) kommer att ligga inom den vid senaste grundskatteuppskattning taxerade nettoafkastningens 30-faldiga belopp, ökad med byggnadernas halfta brandförsäkringsvärde, fastställt enligt räntebanklagen den 2 mars 1850 § 19, *eller* inom de första tre fjärdedelarna af lägenhetens vid allmän eller särskild taxering uppskattade värde.

§ 8.

Utforskas lägenhetens värde genom särskild taxering, må hänsyn jämväl tagas till det genom erforderliga bostads- och ekonomibyggnaders uppförande uppstående mervärdet. Räntebankräntans öfvertagande skall dock för dylikt fall helt eller till motsvarande del uppskjutas till den tillträdesdag, som infaller näst efter det byggnaderna blifvit behörigen uppförda.

§ 9.

Den särskilda taxeringen (§ 7 st. 2) verkställas af generalkommissionen med biträde af två kretsombud och, om fråga är om byggnadstaxering, en byggnadssakkunnig.

I enkla och tydliga fall är generalkommissionen befogad att efter sitt bepröfvande antingen verkställa uppskattning eller ock göra sig förvissad om säkerheten på annat lämpligt sätt.

§ 10.

På ansökan af räntetagaren kan räntebanken öfvertaga den blott med båda parternas samtycke aflösliga delen af räntan, om denna räntedel äger förmånsrätt framför annan privaträttslig belastning å rättegården, och om den mot denna räntedel svarande räntebankräntans 25-faldiga belopp, ökad med den summa, som enligt § 6 mom. 4 erfordras för aflösning af den på rättegården vid tidpunkten för ansökan redan hvilande räntebankräntan, kommer att ligga inom de i §§ 7 f. föreskrifna säkerhetsgränserna.

Räntetagaren erhåller godtgörelse jämlikt föreskrifterna i denna lag. De öfvertagna räntorna hafva samma förmånsrätt som räntebankräntorna.

I och med räntans öfvertagande inträder staten i alla de rättigheter, som på grund af rättegårdskontraktet tillkomma räntetagaren.

Om staten det påfordrar, skall denna ränta förvandlas till en i enlighet med bestämmelserna i denna lag beräknad räntebankränta.

§ 11.

Bestämmelserna i §§ 2—10 äga tillämplighet på af staten upplåtna rättegårdar, endast för så vidt rättegårdsägare beviljas lån i och för rättegårds inrättande (§ 2).

§ 12.

Upprättande af rättegård (§ 1) kan på ansökan af part ske genom generalkommissionens förmedling.

Sådan ansökan afslås, därest rättsliga eller sakliga betänkligheter förekomma mot räntegårdens upprättande. Eljest har generalkommissionen att låta uppsätta och stadfästa kontrakt angående räntegårdens upprättande samt, där sås erfordras, jämväl aftal rörande räntas aflösning eller låns beviljande. Det stadfästade kontraktet skall af generalkommissionen ingifvas till vederbörande fastighetsboksdomare med ansökan om egendomens omförande. I detta fall förvärfvas äganderätten till räntegården, då på grund af det stadfästade kontraktet äganderättsöfvergången inskrifves i fastighetsboken.

Generalkommissionen skall, så snart den funnit ansökning om räntegårds upprättande vara af beskaffenhet att kunna bifallas, anmoda fastighetsboksdomaren att göra anteckning om aftal fråga om räntegårds upprättande är å bane. Denna anteckning har den verkan, att senare inskrifven rättighet af privat natur saknar giltighet emot räntegårdsförvärfvaren. Då äganderätten till räntegården omföres, annulleras anteckningen.

Beträffande förfarandet och kostnaderna äga de för skifte af samfälligheter gällande föreskrifterna motsvarande tillämpning, hvarvid iakttages följande:

1. Till kontraktsenligt upprättande af räntegårdar är blott den berättigad som eljest kan i laga ordning öfverlåta sin fastighet.
2. De till följd af räntegårds upprättande och räntebankräntas öfvertagande erforderliga inskrifningarna i fastighetsboken ske på ansökan af generalkommissionen. Härvid lärer § 41 i fastighetsboks-förordningen den 5 maj 1872 till efterrättelse.
3. För upprättande af räntegård skola de i § 2 n:r 3 i lagen ang. kostnader i skiftesärenden den 24 juni 1875 omförmälda totalsummorna gäldas. Om vid räntegårds upprättande räntebankränta öfvertages, skall endast den i § 2 n:r 3, icke därjämte den i § 2 n:r 1 omförmälda totalsatsen gäldas.
4. Med distriktsregeringens tillstånd kan totalbeloppet af de grundskatter, som tidigare utgått af de till räntegårdar disponerade fastigheterna, fördelas på räntegårdarna i enlighet med af generalkommissionen fastställd uppskattning.

§ 13.

Vid de räntegårdar, som upprättats före denna lags ikraftträdande, kan räntetagaren endast med räntegårdsägarens medgifvande fordra räntans aflösning genom räntebankens förmedling.

§ 14.

Lagen angående förnyadt tillstånd för räntebankerna att förmedla reallasternas aflösning den 17 januari 1881 träder ånyo i kraft, hvarvid iakttages, att den i §§ 4 och 6 stadgade fristen bortfaller och att lagen äger tillämpning äfven på sådan aflösning, som efter den 31 december 1883 anhängiggjorts hos vederbörlig skiftesmyndighet.

§ 15.

De för verkställandet af denna lag erforderliga närmare föreskrifterna meddelas af finansministern och ministern för jordbruk, domäner och skogar, för såvidt fråga är om verkställandet af § 12 i samråd med justitieministern.

(Utdrag ur) **Lag angående privilegierad arfsrätt vid
ränte- och kolonisationsgårdar**

af den 8 juni 1896.

[Gesetz, betreffend das Anerbenrecht bei Renten- und Ansiedlungsgütern.]

§ 1.

Genom arfsgårdsegenskapens (Anerbengutseigenschaft) inskrifning i fastighetsboken blifva följande gårdar arfsgårdar i den mening, som i denna lag afses:

1. alla räntegårdar, som jämlikt § 12 i lagen ang. befordrandet af räntegårdars upprättande den 7 juli 1891 bildats eller komma att bildas genom generalkommissionens förmedling, eller jämlikt §§ 1, 2 eller 10 i samma lag blifvit eller framdeles blifva räntepliktiga till räntebanken;
2. alla räntegårdar, som i enlighet med räntegårdslagen den 27 juni 1890 af staten upprättats eller framdeles upprättas;
3. alla kolonistlägenheter, som enligt lagen den 26 april 1886 ang. befordrandet af tysk kolonisation i provinserna Westpreussen och Posen afyttrats eller framdeles komma att afyttras under äganderätt.

Vid de genom tilläggsköp bildade räntegårdarna blir genom arfsgårdsegenskapens inskrifning i fastighetsboken hela lägenheten arfsgård i den mening, som i denna lag afses.

§ 2.

Arfsgårdsegenskapens inskrifning i fastighetsboken sker på ansökan af behörig myndighet.

Behörig är för de i § 1 angifna gårdar:

vid n:r 1: generalkommissionen,

vid n:r 2: den myndighet, som företräd staten vid räntegårdens upprättande,

vid n:r 3: kolonisationskommissionen.

§ 7.

Ägaren till en arfsgård kan utan generalkommissionens medgifvande hvarken genom rättshandling i lefvande lifvet eller för dödsfalls skull stycka arfsgården eller från densamma något afsöndra.

Om ägaren genom rättshandling i lefvande lifvet afyttrar gården i dess helhet till annan person än afkomling, syskon, syskons afkomling eller hustru, erfordras härtill generalkommissionens medgifvande. Detta medgifvande förvägras endast, såframt föreliggande fakta gifva stöd för det antagandet, att arfsgårdens ekonomiska själfständighet kommer att upphävas genom sammanslagning med en större egendom.

§ 10.

Om en arfsgård ingår i en kvarlåtenskap och arfåtarens ärfves af flera personer, så tillfaller arfsgården med tillbehör som del af kvarlåtenskapen endast en arfvinge, hufvudarvingen (Anerbe), såframt ej genom testamente annorlunda förordnats.

Privilegerad arfsrätt (Anerbenrecht) gäller, bortsett från bestämmelserna i § 30, endast för arfåtarens afkomlingar och syskon samt deras afkomlingar. Den träder i tillämpning endast om hufvudarfvingen tillika är arfåtarens arfvinge.

§ 14.

Hufvudarfvingen förvärfvar äganderätten till arfsgården jämte tillbehör i och med förvärf af arvet. Dock står det honom fritt att afstå från sin företrädesrätt utan att därför afstå från arvet. I sådant fall öfvergår denna på närmaste företrädesberättigade, med samma verkan, som om denne från början varit hufvudarfvinge.

För lagfarts beviljande å hufvudarfvinges förvärf erfordras medarfvingarnas samtycke. Före lagfarten kan arfsgården icke tagas i mät för hufvudarfvingens fordringsägares räkning. Dessa äro emellertid berättigade att i hufvudarfvingens ställe söka lagfart för hans räkning och att utbekomma de för detta ändamål erforderliga handlingar från domstolar och notarier.

Den privilegerade arfsrättens öfverlåtande genom rättshandling i lefvande lifvet, särskildt genom kvarlåtenskapsköp, är icke tillåtet.

§ 16.

Med tillbehör till arfsgård afses i denna lag:

1. de med arfsgården eller delar af densamma förbundna rättigheter;
2. de på arfsgården befintliga byggnader, anläggningar, skogar och träd;
3. jordbruksinventariet, som innefattar: på arfsgården befintlig, för gårdsbruket erforderlig boskap, åkerbruksredskap och husgeråd inklusive linne och sängkläder, befintliga gödselörråd samt för brukningen intill nästa skörd afsedda förråd af frukter och andra produkter.

§ 17.

Värdet af arfsgården jämte tillbehör fastställes enligt följande grundsatser: Arfsgården taxeras efter varaktiga årliga nettoafkastningen vid ordnad bruk af arfsgården jämte tillbehör, betraktadt som ett helt, i dess hittillsvarande kulturtillstånd. Befintliga byggnader och anläggningar skola icke särskildt taxeras, försåvidt de behövas för bostads- eller jordbruksändamål, men eljest efter den afkastning, som genom uthyrning eller annorledes kan erhållas däraf. Det senare gäller i synnerhet om sidobyggnader samt byggnader och anläggningar, som äro afsedda för industriell drift. Från den sålunda bestämda årliga afkastningen skall afdragas det uppskattade årliga beloppet af alla på arfsgården jämte tillbehör varaktigt hvilande onera och afgifter. Sådana onera och afgifter, på hvilka aflösningslagarna äga tillämplighet, skola därvid jämlikt bestämmelserna i dessa lagar uttryckas i en årlig penningränta. För arfsgården besvärande hypotek, grundskulder och varaktiga räntor med undantag för dem, som på grund af aflösningslagarna träd i stället för onera och afgifter, äger intet afdrag rum.

Tjugufemfaldiga beloppet af den återstående årliga nettoafkastningen räknas som kapital. Från det sålunda fastställda beloppet dragas de vid arfsgården häftande bördor af öfvergående art (undantag och dylikt) med ett mot deras sannolika varaktighet svarande kapital. Amorteringsräntor afdragas endast i det fall, att de på grund af aflösningslagarna träd i stället för onera och afgifter, och då med det återstående oguldna kapitalbeloppet.

Det kapital, som framgår genom denna beräkning, utgör arfsgårdens uppskattningsvärde.

§ 18.

Vid arfsskiftet skola stärbhusets skulder, inklusive de arfsgården jämte tillbehör besvärande hypotek, grundskulder och de jämlikt § 17 icke afdragna räntor, gå i afräkning från den utom arfsgården jämte tillbehör befintliga förmögenheten. För detta ändamål skola de varaktiga räntorna kapitaliseras till 25-faldiga beloppet, eller om räntans aflösning på framställning af räntegifvaren enligt aftal skall ske med högre belopp, till detta. Amorteringsränta går i afräkning med sitt återstående oguldna kapitalbelopp.

Om de sålunda i afräkning gående stärbhusskulderna täckas af den utom arfsgården jämte tillbehör befintliga förmögenheten, erhåller hufvudarvingen en tredjedel af uppskattningsvärdet utan afräkning på sin arfslott.

Täckas de däremot icke genom sagda förmögenhet, skall det öfverskjutande skuldbeloppet gå i afräkning från uppskattningsvärdet, och från det återstående beloppet erhåller hufvudarvingen en tredjedel utan afräkning på sin arfslott. I detta fall är hufvudarvingen förpliktigad gentemot medarvingarna att ensam ansvara för det sålunda afdragna öfverskjutande skuldbeloppet.

Testamentariskt förordnande behandlas enligt denna lag såsom stärbhuset åhvilande gäld.

§ 19.

Försåvidt denna lag ej annorlunda stadgar, sker kvarlåtenskapens fördelning mellan medarvingarna, hufvudarvingen icke utesluten, enligt allmän lag. Lag samma vare beträffande arfvingarnas ansvarighet för stärbhusets skulder. Hufvudarvingen svarar gent emot stärbhusets fordringsägare jämväl med den förmögenhet, som han i sin egenskap af hufvudarvinge erhållit.

§ 20.

Enas icke arfvingarna om huru arvet skall skiftas, skall generalkommissionen på ansökan af arfvinge söka åstadkomma förlikning mellan stärbhusdelägarna i enlighet med denna lags föreskrifter och härvid verka för att arfsgården bibehålles odelad och vid oförminskad afkastningsförmåga.

Uppnås icke enighet, kunna medarvingarna göra anspråk på sina arfslotter i det värde, som återstår, sedan hufvudarvingens företrädesrätt och möjligen föreliggande skuldöfverskott (§ 18 st. 3) afdragits, dock allenast i form af en från deras sida ouppsägbar penningränta (arfsgodtgörelseränta). De äga rätt att för sådan ränta erhålla inteckning i arfsgården. Om arfslotterna hvar för sig icke öfverstiga ett belopp af 30 mark och sammanlagdt icke öfverstiga värdet af den årliga varaktiga nettoafkastningen, kunna medarvingarna likväl fordra godtgörelse i kapital.

§ 21.

Arfsgodtgörelseräntan motsvarar tjugufemtedelen af arfsandelens kapitalvärde. Den löper från arflåtarens dödsdag och utbetalas vid slutet af hvarje kvartal från denna dag räknadt. Därest annan öfverenskommelse mellan stärbhusdelägarna icke träffas, skall räntan amorteras genom tillägg af ett årligt amorteringsbelopp af 1½ % af godtgörelsekapitalet, hvarvid amorteringstiden uppgår till 33¹/₃ år.

Hufvudarfvingen och, om räntan är inskrifven i fastighetsboken, äfven arfsgårdens ägare äga rätt att efter tre månader förut skedd uppsägning aflösa ränta genom kapitalinbetalning.

§ 22.

Den enligt förestående bestämmelser fastställda arfsgodtgörelseräntan kan på ansökan af part aflösas genom räntebankens förmedling enligt följande grundsatser:

1. Räntetagaren erhåller såsom godtgörelse antingen arfsgodtgörelseräntans 24⁵-faldiga belopp (§ 20) i 3⁵ % obligationer eller dess 26-faldiga belopp i 3 % obligationer efter deras nominella värde, eller, därest likvid icke kan ske i obligationer i reda penningar. I händelse af en väsentlig förändring af räntefoten kan för framtida aflösningar Konungen bestämma, att godtgörelsen skall sättas till annan mångfald af arfsgodtgörelseräntan.
2. Hufvudarfvingen har att från tidpunkten för räntans överlåtande på räntebanken utgöra en räntebankränta. Denna uppgår,
  - a) om 3⁵ % obligationer lämnats i godtgörelse, till 5 %,
  - b) » 3 % » » » » » » » 4⁵ %
 af obligationernas nominella värde och det därutöfver lämnade kontanta beloppet.

Hufvudarfvingen har att utgöra den 5-procentiga räntebankräntan under en amorteringsperiod af 35 år, och den 4⁵-procentiga räntan under en amorteringsperiod af 37 ²/₁₂ år.

§ 26.

Afyttras arfsgården inom tjugu år efter arfåtarens död, skall hufvudarfvingen till stärbhuset återbära värdet af sin bekomna företrädesrätt (§ 18) och vid partiell afyttring, försåvidt icke likvärdiga fastigheter utbytas, en motsvarande del af samma värde.

Denna bestämmelse äger icke tillämpning, om hufvudarfvingen helt eller delvis afyttrar arfsgården till anförvant, som i förhållande till honom har privilegierad arfsrätt.

§ 27.

Säljes arfsgården inom 20 år efter arfåtarens död, tillkommer lagstadgad förköpsrätt medarfvinge, som själf har privilegierad arfsrätt och ej afstått från densamma. Prioriteten mellan flera förköpsberättigade bestämmes enligt §§ 11—13 och 28.

Förköpsrätten inskränker sig till det fall, då gården af hufvudarfvingen försäljes. Den äger äfven rum, om försäljningen sker på exekutiv väg. Förköpsrätt är utesluten, då gården säljes till någon som i förhållande till säljaren har privilegierad arfsrätt.

§ 32.

Den, som testamentariskt kan förfoga öfver arfsgården, är berättigad att — — — med afvikelse från bestämmelserna i §§ 10—13 och 28 bland arfvingarna utse den som skall blifva hufvudarfvinge. Han kan likaledes be-

stämman, att hufvudarfvingen skall vara skyldig att mot skäligt arbete ståndsenligt uppfostra sina medarfvingar högst intill deras myndighetsålder och i fall af nöd underhålla dem på arfsgården, och att däremot medarfvinges anspråk på arfsgodtgörelseräntans utbetalande under denna tid skall hvila.

Likaledes kan bestämmas, att arfsgården af hufvudarfvingens köttslige fader eller moder kan brukas och förvaltas under dennes omyndighet med skyldighet att under denna tid mot skäligt arbete gifva hufvudarfvingen en ståndsenlig uppfostran och i fall af nöd underhålla honom på arfsgården, liksom äfven att för hans räkning utbetala arfsgodtgörelseräntan till medarfvingarna eller jämlikt ofvanstående föreskrift i denna paragraf uppfostra och underhålla dem.

Litteratur.

- Sterneberg und Peltzer*, Die Preussischen Rentengesetze (1898).
Prof. Dr. Max Sering, Die innere Kolonisation im östlichen Deutschland. Leipzig 1893.
Dr. Martin Belgard, Parzellierung und innere Kolonisation in den 6 östlichen Provinzen Preussens 1875—1906. Leipzig 1907.
Heinrich Lohnrey, Eine Wanderfahrt durch die deutschen Ansiedlungsgebiete in Posen und Westpreussen. Berlin 1897.
Dr. E. Stumpfe, Polenfrage und Ansiedlungskommission. Berlin 1902.
Georg Friedrich Knapp, Die Bauernbefreiung und der Ursprung der Landarbeiter in den älteren Theilen Preussens. Leipzig 1887.
H. Metz, Innere Kolonisation in den Provinzen Brandenburg und Pommern 1891 bis 1901. Berlin 1902.
Kgl. Ansiedlungskommissionen, Denkschrifte 1887—1906.
 — Rentenguts- (pacht-) vertrag m. m.
 — Zwanzig Jahre deutscher Kulturarbeit. Berlin 1907.
 Summarische Nachweisungen über die Resultate der durch *die Generalkommissionen* erfolgten endgültigen Rentengutsgründungen 1892 bis 1906. Landtbanken i Berlin, Stadgar och årsredogörelser.
 Pommerska kolonisationsbolaget, Stadgar och årsredogörelser m. m.

EMIGRATIONsutredningen

DEN INRE KOLONISATIONEN
I FÖRENTA STATERNA

AF

A. K. ECKERBOM

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1909

Med järnhårdt grepp hålla de ekonomiska lagarna sedan ur-åldriga tider sitt tag kring människans nacke och kasta henne utan förbarmande i dyn, om hon bryter mot dem. Hvilken snigelgång är icke vår väg fram mot materiellt oberoende! Från stenåldersmänniskans dagar allt intill den moderna 1900-tals-bonden hafva vi endast steg för steg, under hårdt arbete till kropp och själ, lyckats vidga det svårtänjda förhållandet mellan utgifter och inkomster, arbete och arbetsresultat, och fått något större svängrum. Men än i dag står nöden ofta vid stuguknuten, om han ej rent af knackar på dörren och stiger in i småfolkets stugor eller den ruinerade herremannens hem. De ekonomiska konjunkturerna göra alltfort sin rond kring världen, och komma de än icke längre med hungersnöd i följd af felslagna skördar, så kunna de dock svårt nog trampa den ekonomiskt svage under sina fötter. Ännu så sent som under 1800-talets sista kvartssekel hemsöktes Västeuropa och äfven Förenta Staternas öststater af en lågkonjunktur på landbrukets område, som märkte sin väg med hård skuldsättning, tvångsauktioner, utmätningar, nöd och öfvergifna jordbruk.

Sådana rön äro ägnade att öfvertyga om nödvändigheten af *starka ekonomiska grundvalar för det jordbrukskoloniasatoriska bygget*. Hvertill båtar socialpolitikerns och människovännens optimism, om dagens byggnadsverk ramla för morgondagens ekonomiska stormar? Det kan ju icke vara meningen att skapa fattighjon och degenerationstyper, som duka under inför ett öfvermått af samma arbete, hvilket under lyckligare materiella lifsvillkor skulle utvecklat sund lifskraft och hälsa, — och som uppföda barn, hvilkas anlag förkrympas och stäckas af brist på lifvets nödtröft och hvilka sedan emigrera till andra mera gifvande arbetsplatser.

Så mycket större skäl har man att akta sig för ekonomiska öfvervilningar och misstag, om de jordbrukskoloniasatoriska arbetena antaga karaktären af ett riksbygge, däri staten sätter in skatte-dragarnes medel i afsikt att söka tvångsvis reglera den inre folk-omflyttningen och arbetskraftens rörlighet mellan olika yrken. Om möjligheterna af en dylik statlig reglering är icke här platsen att diskutera. Men vill man komma någonstädes, torde man ej ha annan väg att välja än denna: man måste lära sig beherska de orsaker, som

bestämma folkomflyttningen. Och dessa äro bland våra dagars människor af utprägladt ekonomisk karaktär. Staten kan ingenting uträtta i strid mot de sträfvanden och förhoppningar, som behärska millionerna, hvaraf den själf är sammansatt.

Så blir det då en hufvuduppgift för det inrekolonisatoriska arbetet att komma på det klara med de elementära ekonomiska krafter, som styra individernas hushållning, och i detta fall enkanerligen att klargöra de ekonomiska livsvillkoren för de producerande företag, hvarur jordbruksbefolkningen hushållar fram kläder, föda och hem — de ekonomiska livsvillkoren för lönande jordbruksföretag.

Jordbrukaren har liksom hvarje annan företagsledare att samorganisera faktorerna natur, arbete och kapital, så att företaget ger en god varaktig nettointkomst. Hufvudrollen vid starten spelar härvid framför allt jorden, jordbruksfastigheten. Billig jord, billiga byggnader, billig kredit, med ett ord *billiga anläggningskostnader* — se där idealet, som egnahemsgrundaren aldrig får släppa ur sikte, om han vill ha inkomstbringande ränta på sina i företaget insatta pengar.

Vid en totalkostnad för uppsättningen af 10,000 kr. och ett årsnetto af 500 kr. får jordbrukaren 5% på nedlagdt kapital. Men antag, att han köpt för dyrt och byggt för dyrt, så kan mycket väl tänkas, att anläggningskostnaderna äro uppe i 15,000 kr., och då sjunker räntan till 3½%. Räntan på kapitalet blir låg vid öfverbetalning af jordbruksfastigheter enligt samma naturliga lagar, som trycka ned ränteinkomsten på aktier och obligationer för köpare, som betalat öfver pari, ehuru verkliga värdet är det nominella. Kapitalet blir urvattadt, liksom ofta vid trustbildningar, och netto-procenten sjunker, medan samtidigt svårigheten att etablera sig som jordbrukare stegras i följd af det växande kapitalbehovet.

Vi stå tyvärr inför en särdeles omfattande företeelse, djupt rotad i människonaturen, som gärna öfverskattar framtiden på nutidens bekostnad, och kraftigt understödd af en med folkökningen växande efterfrågan på en (evigt) begränsad jordareal. Allmänt öfverbetalas jordbruksfastigheter vid öfvergång till ny ägare, och detta särskildt då stigande konjunkturer blanda det sunda omdömet och efterfrågan är stark. Hvad menas med öfverbetala? Naturligtvis att betala mera för fastigheten, än som motsvarar hvad den kan gifva den nye innehafvaren i nettointkomster. Till någon del kan detta vara berättigadt, såsom att man erlägger ett moderat pris för fastighetens hemvärde. Men hvad däröfver är, är af ondo. Ty i denna öfverbetalning af jorden utöfver dess afkastningsvärde ligger en af hufvudorsakerna till öfverdrifven skuldsättning med alla dess svåra följder för landbrukets ekonomi. »Om», säger dr Laur, upphofsmanen till nutidens intressantaste jordbruksstatistik, »om bönderna genast

kapitalisera i högre jordpris hvarje prisstegring, hvarje nedsättning i produktionskostnaderna, så utmynna alla sträfvanden för landtbrukets höjande alltjämt i högre skuldsättning, i ökade skuldräntor, i ett stegrande af det arbetslösa förvärfvets (kapitalets) andel i afkastningen från jorden.» En högst allvarlig situation, hvars faror uppenbarligen växa, ju snabbare omsättningen af fastigheter försiggår. Då man i Amerika anser sannolikt, att jorden byter ägare genom köp, gåfva och testamente minst tre gånger på århundradet, kan man vänta, att det naturliga lägets fördelar (klimat, växter, jord) och likaså de ekonomiska konjunkturerna rätt snart kapitaliseras och konsumeras af räntor. Kort sagdt, den nye jordägaren skördar föga nytta af den utveckling, som ligger före öfverlåtelsen. Häraf följer bl. a. nödvändigheten att sörja för ett raskt och jämnt ekonomiskt framåtskridande på jordbrukets område.

Kan man från detta resonnemanng hämta några uppslag till åtgärder för förhindrande af jordbruksfastigheters öfverbetalning och skuldsättning? Två vägar äro tänkbara, på hvilka det onda kan motas: 1) Behåll om möjligt jordbruket inom släkten och vidtag åtgärder, som skydda öfvertagaren af gården mot för hög skuldsättning vid arfskiftet; 2) Reglera prisbildningen på jordbruksjord, som öfvergår i nya händer genom köp och arrende. Hvad den förra vägen angår, så låter sig kanske en del uträttas genom *arfslagstiftningen*¹ och påverkan af allmogens seder och bruk i detta hänseende. Men till sakens kärna tränger man icke annat än på upplysningens väg, genom att förmå jordbrukarna, åtminstone vid utvalda typgårdar, att föra ordentlig bokföring till fastslående af nettoafkastningsvärdet.² Hvarför icke också upplägga familjekonti öfver uppväxande familjemedlemmars debet och kredit, så att den som t. ex. fått särskild skolbildning genom hjälp hemifrån får motsvarande nedsättning i arfslotten, och den som arbetat som dräng hemma vid gården får detta sig godtskrifvet till arfskiftet? Så uppmantras folket till *planmässig familjekolonisation*, — en rörelse som har seklers häfd för sig, och jordbruket blir, åtminstone till viss grad, befriadt från arfslösen och räntor till barn, som det kostat på uppfödning och fostran men sedan måst lämna åt industrien eller andra yrken. Årligen dragas stora summor bort från modernäringen med folkströmningen från land till stad och industri. *Prisbildningen* åter på jord kan påverkas genom sina båda verkande krafter: utbudet och efterfrågan. Det är ej nog med att jord lösgöres (eventuellt genom expropriation) i för jordbrukskolonisationen lämpliga arealer, — stora eller små nog att tjäna som underlag för lägenhetsbruk (ar-

¹ Jfr lagstiftningen om den tyska »Anerbenrecht».

² Jfr schweiziska bondesekretariatets landtbrukekonomiska statistik.

betarejordbruk), småbruk eller annan jordbruksklass, som man vill uppmuntra. Idealet vore, att jordbruksjorden äfven i små poster, för småfolket, ställde sig lika billig som i stora arealer, under förutsättning af samma afkastningsvärde. Man måste då rikta in efterfrågan mot de stora arealerna, intill dess att priserna jämnas ut sig. Vidare bjuda förhållandena att sätta utbud och efterfrågan i skilda landsändar i förbindelse med hvarandra. Det kan visa sig nödvändigt att ersätta fastighetshandels privata mellanhänder, de för vinst arbetande egendomsagenterna och egendomsstyckarna, med allmännyttiga jordförmedlare, liksom man skapat en offentlig arbetsförmedling. Det kan också visa sig nödvändigt att organisera egnehemsgrundarna själfva i ekonomiska föreningar: jordinköpsföreningar och egnehemsföreningar. Till sist ställes man inför uppgiften att hålla efterfrågan på jordbruksjord inom rimliga gränser och hämma den allmänna tendensen till öfverbetalning genom en väl ordnad bokföring, som utreder jordbruksfastigheternas och jordens verkliga nettoafkastningsförmåga i händerna på genomsnittsjordbrukare, samt genom spridande af gedigna kunskaper i egogradering och egovärdering.

Det nu uppkastade spørsmålet gifver oss ännu andra frågor att tänka på. Bland dem måste åtminstone några ytterligare skärskådas, om man skall få en något så när fullig uppfattning af hvad saken gäller.

Byggnadskostnaderna spela en växande roll för jordbrukets ekonomi. De kunna sänkas genom tillgång på husbehofsskog (stödskog), genom rationell skogsvård (ev. skogshushållningsföreningar af små skogsägare), genom uppmuntran till billig arkitektur, genom tillgång till byggmästarekonsulenter och billiga praktiska ritningar, genom att bygga så småningom, i mån som jordbruket vidgas och dess behof växer, etc.

Vi kunna ej underlåta att ånyo framhålla familjens enastående roll som koloniasör. Hur lätt och ledigt afvecklas icke den jordbrukskoloniasöriska härfvan, om familjen som en man planmässigt arbetar på att genom inköp, nyodlingar och systematisk byggnadsverksamhet ge sina söner plats på den gamla torfvan, så att denna vid arfskiftet rymmer två gårdar om ej tre, där fordom stått en.

Familjens koloniasöriska arbete kan stödjas på många sätt, bl. a. genom *nyodlingsfonder*, som gifva *billig odlingskredit*; genom jordstyeckningslagar och andra anordningar, som möjliggöra tillköp af smärre arealer till egendomens arronderande och smidiga anpassning efter konjunkturen och behof; genom *tillgång på odlingsbar utmark* med lämpligt läge och pris; o. s. v.

Hvilka medel har egnehemsökaren i sin hand att förvärfva jord? Eget kapital och kredit. Det förra måste i regel sparas och läggas af från hans förtjänster. För att *besparingarna* skola nå

största möjliga höjd, fordras sålunda i första hand duktiga inkomster. Det är godt, om den blifvande jordbrukaren kan få dessa genom landt arbete, ty går han i sina unga dagar till industrien och städerna, händer det allt för lätt, att han fastnar där för hela lifvet. Härur flyter krafvet på ekonomiskt blomstrande större jordbruk med landt arbetsyplatser lämpliga att tjäna som öfvergångsstadium till själfständiga småbruk. För det andra fordras också, att sparsamheten och sparmöjligheterna upparbetas, att kapital verkligen lägges åsido och förräntas efter högsta möjliga räntefot, till dess dagen kommer, då egnahemsjordbruket kan startas. *Spar- och kapitalförsäkringsväsendets organisation* i ett land spelar en icke oväsentlig roll för den fattigare jordbrukarebefolkningens möjligheter att bana sig väg till egen torfva.

Ett annat medel af växande betydelse är *kredit*en, den må nu lämnas egnahemsgrundaren såsom penningkredit för inköp af jordbruksfastigheten eller såsom jordkredit, i det jord öfverlåtes åt honom mot köpeskillingens intecknande eller på arrende eller på andra upplåtelsevillkor. Billig, sund och säker kredit blir ett allt nödvändigare komplement till de egna kapitaltillgångarna, såväl då det gäller att starta jordbruk som andra företag. Sällspordt klart belyses kapitalets och kreditens roll vid startandet af egnahemsföretag i en tablå (jfr här nedan) af schweiziska bondesekretariatets sekreterare, den förut omnämnde dr Laur. På grund af sekretariatets ur flera hundra landtbruksbokföringar sammanställda statistik anser dr Laur, att en schweizisk bondefamilj nätt och jämnt kan draga sig fram på en inkomst af 1,200 fr. (1 fr. = 72 öre). Häre är då inräknadt hvad familjen får in natura från landtbruket och till och med hyra för bostaden. Den nationalekonomiska inkomsten från landtbruket, omfattande familjens inkomst plus skuldräntor (och arbetslöner), beräknas till 600 fr. pr hektar, jordbruksfastigheten till 5,000 fr. pr har och behovet af öfrigt kapital (inventarie- och rörelsekapital) till 1,250 fr. pr har.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
A r e a l.	Nationalekonomisk inkomst.	Däraf återgår till familjens existensminimum.	Återstår till skuldräntor.	Nödvändigt kapital.	Ur återstoden kan efter $4\frac{1}{2}\%$ för räntas en skuld å	För köp af fastighet och inventarier m. m. fordras ett eget kapital å
	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.
2 hektar	1,200	1,200	—	12,500	—	12,500
2.5 >	1,500	1,200	300	15,625	6,667	8,998
3 >	1,800	1,200	600	18,750	13,333	5,427
3.5 >	2,100	1,200	900	21,875	20,000	1,875
4 >	2,400	1,200	1,200	25,000	26,666	—

Af kolumnen 5 synes, att redan för startande af ett småbruk, som nätt och jämnt föder egnahemsgrundaren och hans familj, åtgår betydande kapital, enligt föreliggande schweiziska öfversikt växlande mellan närmare 10,000 och 20,000 kronor, hvarvid ju dock är att märka, att man i praktiken icke grundar jordbruk ensamt på skuld, såsom den senare siffran förutsätter.

En jämförelse mellan kolumnerna 6 och 7 visar kreditens för- måga att minska behovet af egna spar- eller arfsmedel och därmed att öppna tillgång för den mindre bemedlade men dugande egnahemssökaren till själfständig jordbrukshushållning vid tidigare år. Samma öfversikt (koll. 1 och 6) påpekar ännu en annan sida af krediten: ju högre skuldsättningen är, desto mera jord erfordras för att kunna hushålla fram ett existensminimum. Med andra ord: ju mera skuld- belastad ett lands jordbruksjord är, desto färre småbruk kan det rymma.

Låt oss öfvergå till frågan *äganderätt eller arrende* och med några ord beröra dess betydelse för jordbrukets ekonomiska start. På grund af diverse ekonomiska förhållanden, bl. a. kreditgifvarens mindre risk (och kraf på riskpremie), vill arrendeafgiften gärna hålla sig under penningräntan. I nedanstående tabell, hvars grund- siffror i öfrigt äro desamma som i föregående, har arrenderäntan satts till 4% och 3% respektive.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
A r e a l.	Kapi- tal.	Arren- deradt fastig- hets- kapi- tal.	Arren- dator- kapi- tal.	Natio- nal- eko- no- misk in- komst från jord- bruk- et.	Famil- jens exi- stens- mini- mum.	Åter- står för arren- de och skuld- räntor.	Häraf åtgår för arren- det efter 3% och 4%.	För skuld- räntor äro alltså lediga	Här- med kan för- rän- tas en inven- tarie- och rörel- se- skuld å 5% å	För köp af inven- tarier o. d. ford- ra- alltså eget kapi- tal å
	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.
3 hektar . .	18,750	15,000	3,750	1,800	1,200	600	$\frac{\text{å } 4\%}{600}$ $\frac{\text{å } 3\%}{450}$	—	—	3,750
3.5 hektar . .	21,875	17,500	4,375	2,100	1,200	900	$\frac{\text{å } 4\%}{700}$ $\frac{\text{å } 3\%}{525}$	200	4,000	375
								375	7,500	—

En blick på kolumnerna 2 och 4 ger strax vid handen, hvilka olika kapitalkraf jordbruksstarten ställer på jordägaren och på

arrendatorn. Ännu djupare får man se i korten, om man jämför de sista kolumnerna i denna och föregående tabell. Samma inflytande som vanligt arrende utöfva därmed likställda upplåtelseformer, såsom ärftlig besittningsrätt, arfsarrende, åborätt eller hvad de nu må bära för namn. De möjliggöra alla en tidigare start, en sak af särskild vikt för den dugande men på egna medel fattige mannen, och det särskildt i tider och länder, där kunskapernas ekonomiska makt är i stigande och därmed äfven möjligheterna till raskt framåtskridande genom införande af förbättrade metoder och arbetsmedel i jordbruket.

Huruvida penningkredit eller jordkredit, äganderätt eller nyttjanderätt äro att föredraga beror dessutom på åtskilliga andra omständigheter:

1) Räntans höjd. Om jordägaren arrenderar ut sin egendom mot 3% på fastighetsvärdet och penninglån icke stå att få under 4%, så föredrar man gärna det förra anbudet.

2) Arrendeförhållandet jämfördt med kreditförhållandet. Erfarenheterna från skilda länder synas visa, att det ofta är svårare för stat och individ att åstadkomma ett sundt och säkert förhållande mellan jordägare och arrendator än mellan långifvare och låntagare. Man har nämligen i utsträckt grad lyckats organisera penningkrediten, och detta utan att därför behöfva införa någon betungande och byråkratisk kontroll på kredittagaren. I denna riktning verka dels bankerna i allmänhet, dels allmännyttiga anstalter, såsom sparbankerna, dels intressentsammanslutningar af skilda slag, såsom föreningsbanker, hypoteksföreningar och egnahemsföreningar. Arrendeförhållandet åter har icke undergått någon dylik ekonomisk organisationsprocess, om man undantar de högst intressanta uppslagen härtill i Italien och England, där småarrendatorer föreningsvis arrendera jord, sammanslutna i arrendeföreningar. Möjligen torde också hit på sätt och vis böra räknas de fall, då staten eller annan allmännyttig institution (eller bolag o. dyl.) upplåter jord på arrende, ärftlig besittningsrätt eller dylikt. Men kontrollen och begränsningarna i arrendatorn-kredittagarens dispositionsrätt äro gärna tunga och besvärande i förhållande till dem, som hvila å jordägaren-kredittagaren. Hvad speciellt statsdomäner angå, lida de af den byråkrati, som alltid åtföljer tjänstemannakontroll. Men lägg ansvar och kontroll i händerna på en förmedlande intressentorganisation, en arrendeförening, så vore kanske den gordiska knuten afskuren.

3) Dispositionsrättens inverkan på arbetsintensiteten är en tredje faktor att lägga på vägen, då äganderätt vägs mot besittningsrätt. Arbetskraften är ett lands dyrbaraste kapital; det är af utomordentlig vikt, att den ges högsta intensitet. Härför fordras en viss dispositionsrätt öfver arbetet och dess frukter — olika för

olika nationalkaraktärer, tider och individer. Den fria dispositions-makt, som äganderätten ger, är en förträfflig sporre till arbete och framåtskridande: den har ju burit fram hela den moderna ekonomiska snabbutvecklingen. Men människonaturen är alltför mångskiftande, för att man skulle tvifla på möjligheten af att etablera andra dispositionsformer med lika stor förmåga att skapa glädje, intresse och intensitet i egnahemsgrundarens arbete. En viktig värdemätare blir under alla förhållanden arbetsintensiteten.

4) Jord eller pengar? Det är ej likgiltigt om staten bjuder egnahemsgrundaren det ena eller andra. Risker är mindre att jord skall förfaras än pengar: frestelsen för kredittagaren är mindre, vägen är bättre jämnad för honom och hela frågan förd närmare sitt mål. Ty det ligger massor af möjligheter och omöjligheter, kobbar, skär och olösta spörsmål mellan pengarna, egnahemslånet, och den jordbruksfastighet, som därför skall anskaffas och bebyggas.

Man fattar af det föregående, att en statsman, som vill arbeta jordbrukskolonisationen i händerna, måste ägna stor uppmärksamhet åt organiserandet och utvecklandet af sitt lands jordbrukskredit. Huru trollo fram billiga amorteringslån, och billiga just i de poster, som egnahemsgrundaren behöfver? Huru å andra sidan förebygga missbruk och skydda honom mot kreditens faror, som flyta ur bl. a. följande två källor: dess öfverdrifna anlåtande och dess oriktiga placering exempelvis dess användande för öfverbetalning af jord och för improduktiv byggnadslyx? Man måste undersöka, huru hög procent skuldkapitalet lämpligen får utgöra af egnahemsgrundarens hela anläggningskapital, landbrukskapitalet, utan att hans ekonomi äfventyras. Man har att öfverväga, huruvida icke intressenter, grannar och kamrater mer och mer böra organiseras och dragas in i kontroll och ansvar för statens egnahemskredit.

Statsmannens största konst är att organisera folk. Så är också jordbrukskolonisationens: att organisera intressenterna till samarbete för gemensamma mål.

Mot den här ofvan skisserade bakgrunden vilja vi nu göra ett öfverslag af den inre kolonisationens utveckling och ställning i För-enta Staterna.

1. Inledande anmärkningar.

Det nordamerikanska fastlandet är mer än dubbelt så stort som hela Europa och upptages till ungefär hälften af För-enta Staterna. År 1800 lefde norr om Mexico icke fullt 6 millioner människor. Sverige hade då 2·3 millioner invånare. Omkring 1870 hade ensamt För-enta Staterna en folkmängd mätande sig med de samtida stora mellaneuropiska staterna, c:a 40 millioner, medan Sveriges gick på nå-

got öfver 4 millioner. Och redan 1900 hade Förenta Staterna med sina 76 millioner invånare skjutit förbi det starkt växande Tyskland med mer än en tredjedel af dess dåvarande invånarantal; och Sverige hade samma år blott $\frac{1}{15}$ af Förenta Staternas folkmassa.

Denna enormt snabba kolonisation af väldiga vidder har mäktigt främjats af *unionens domänpolitik*, som ställt jord till förfogande gratis eller för rampris, jord, som var lätt att odla och i det stora hela gaf goda inkomster i ersättning för nedlagdt arbete och kapital. Den billiga jorden har varit af stor betydelse, allt ifrån det de första nybyggarna landade på Nya världens kust intill våra dagar. I den gamla goda tiden, då det blef ondt om jord i Massachusetts, tog folkströmmen vägen till Connecticut, och när detta område var fyllt, vandrade man vidare till New York, där det ännu fanns godt om obesatt jordbruksjord. Jorden sög folkströmmen till sig allt längre och längre västeröfver, och i senare tider, då de ändlösa prärieslåtterna gjorts lätt åtkomliga genom järnvägarna, drefs kolonisationens tempo på de billiga, lättbrutna unionsdomänerna upp till en snälltågsfart, som blef roten och upphovet till den europeiska jordbrukskrisen under 1800-talets sista kvartssekel.

Hvilka väldiga uppgifter ha icke unionsdomänerna lagt fram för Amerikas statsmän att lösa! Unionen fick i sina händer kolonisationsledningen och eganderätten öfver hela Förenta Staterna väster och söder om gränserna för lokalstaterna New York, Pennsylvania, West-Virginia, Kentucky, Tennessee och Georgia — hela den stora, vida Västern (utom Texas): 1.5 milliard acres, d. v. s. 600 millioner har. Det gällde vid utdelningen af domänjorden till åkrar och betesmarker, skogar, bergverk, stadsområden och järnvägar att för generationer framåt lägga grunden för folkets sociala och ekonomiska bygge. Knappast någon ekonomisk faktor spelar en viktigare och skickeligare roll för ett lands sociala förhållanden än jordegendomens fördelning. Härpå hänger i första hand förmögenhets- och inkomstfördelningen och därmed den sociala klassbildningen. Så låg då i unionslagstiftarens hand afgörandet af frågan, om Amerika skulle blifva en aristokratisk eller en demokratisk stat, om rikedom och makt skulle fördelas jämnt eller ojämnt: en uppgift, som i dylika dimensioner icke förelegat allt sedan folkvandringens dagar.¹

2. Historik.¹

Det dröjde emellertid, innan Amerikas statsmän fingo ögonen öppna för uppgiftens verkliga storhet och innebörd. Att börja med betraktades unionsdomänerna endast som mjölkkor för statskassan.

¹ Hufvudsakligen efter Sering, hvars uppgifter dock i vissa punkter ej fullt öfverensstämma med vissa andra författares.

År 1790 framlade Alexander Hamilton en plan för disponerandet af unionens domäner af följande lydelse: »Vid utstakandet af en plan för användningen af Förenta Staternas oupptagna domäner synas två synpunkter böra beaktas: dels lättheten att få till stånd förmånliga försäljningar, dels hänsynen till de nuvarande och kommande nybyggarna i västern. Den förra förtjänar första plats såsom finansoperation, den senare är af vikt såsom ägnad att tillgodose de faktiska inbyggarnas kraf. Det är önskvärdt och synes icke otänkbart att förena båda synpunkterna. Köpare kunna tänkas af tre slag: penningrika individer och bolag, som vilja köpa för att sälja igen; sammanslutningar af personer, som själfva vilja bli nybyggare; enskilda personer eller familjer, som nu bo i västern eller komma att emigrera dit. De två första slagen komma ofta att bli sammanblandade och komma alltid att behöfva ansenliga områden. De sista skola allmänt köpa i små arealer. Därför bör en plan för försäljning af domänerna i västern ta tillbörlig hänsyn till denna sista klass, samtidigt som den söker ernå så många fördelar som möjligt af de två första klasserna.»

Det tog dock sin tid, innan småfolkets intressen blefvo tillgodosedda. Den grundläggande lagen af 1796 föreskref försäljning af domänerna, så snart de uppmätts af landtmätare, och det till den mestbjudande och i block om minst 9 engelska kvadratmil (23½ kvkm.) Därmed voro de små egnahemsgrundarna utestängda från jordauktionerna.

Hundratals acres domänjord försålde i sammanhängande block och för rampris åt kapitalister och bolag, hvilka antingen själfva behöllo den eller försålde den vidare åt egnahemsgrundare, naturligtvis med god vinst. Unionen tog minst 2 dollar per acre (c:a 18 kr. pr har), ett minimipris, som 1820 nedsattes till 1.25 doll. (c:a 11.50 kr. pr hektar), hvarvid det bibehållit sig allt sedan dess, dock att domänerna efter järnvägslinjerna betinga dubbla minimipriset, 2.5 \$ (c:a 23 kr. pr hektar).

Storkapitalet gynnades sålunda kraftigt af den dåtida domänlagstiftningen, och i lika grad i södra och i norra delarna af unionen. Men de ekonomiska förhållandena spelade in, dominerande utvecklingen och räddande Nordstaterna från följderna af den kortsynta jordpolitiken. I Södern härskade slafveriet, och det lönade sig förträffligt att samla jättelika privatdomäner och bruka dem med de billiga negrerna. Men i Norden måste arbetskraften dyrt betalas, och under sådana omständigheter kunde större jordbruk alldeles icke bära sig i urskogen, där nyodlingen kostade mycket arbete. Stick i stäf mot den vid första kolonisationen rådande domänlagstiftningen framkallade de ekonomiska konjunkturerna sålunda i den skogbevuxna Norden en tämligen jämn fördelning af jordegendomen på mindre och medelstora

landtbruk med blott enstaka större gods, medan i Södern båda samverkade till bildande af storgods.

Dessa missförhållanden i domänernas förvaltning framkallade lifliga protester från de mindre farmarnas sida. Först i president Jackson (1829—1837) funno de en man, beredd att med järnvilja träda i breschen för deras intressen mot såväl de mäktiga kapitalist-intressena som mot kongressen själf. Han hänvisade med kraft till nödvändigheten att gifva jordpolitiken en annan riktning. »Det kan icke betviflas», säger han, »att en snabb kolonisation af unionsdomänerna utgör republikens sanna intresse. Ett lands rikedom och kraft ligger hos dess folk, och dettas bästa del äro jordens odlare. Själfständiga jordbrukare äro öfverallt folkets märg och kärna och frihetens sanna vänner. Den rätta politiken för oss synes därför vara att genast göra slut på systemet att handskas med domänerna i förvärfssyfte. De böra säljas till egnahemsgrundare i begränsade arealer, till ett pris som jämnt upp täcker Förenta Staternas utgifter för landtmäteri etc.»

Till stor del tack vare president Jacksons energiska sträfvanden öfvergaf man småningom finanssynpunkten och började se unionsdomänernas ändamål i en kraftig kolonisation af Västern. Här ute i vildmarken slog sig ofta nybyggare ned, grundade hem och bröto bygd, men tyvärr utan iakttagande af laga former. När så dessa områden öppnades för kolonisation och jorden såldes i stora block, kunde den stackars fattige nybyggaren ej göra något åt sin sak; den jordbit, han brutit, köptes af kapitalister och egendomshandlare, och så låg hans öde i vinningslystnadens händer. Det var att gå från gård och grund eller betala hvad egendomshandlaren begärde.

Genom förköpssystemet gjordes äntligen slut på detta oeffterrettighetstillstånd med hjälp af en serie lagar, som 1841 upphöjde *nybyggarens förköpsrätt* till ett bestående institut, med mindre förändringar gällande till år 1891. Härmed berättigades verkliga egnahemsgrundare att förvärfva arealer icke större än 160 acres (65 har) och icke mindre än 40 acres (16 har), *innan* vederbörande unionsdomäner öppnades för offentlig försäljning. I gengäld fordrades af nybyggaren, att han skulle ha sitt hem i en bostad på fastigheten, att han skulle uppodla (improve and cultivate) en del af den, och att han efter en viss tid skulle betala det vanliga minimipriset af 1.25 dollar pr acre. »Förköpssystemet», säger Donaldson, »sprang fram ur nybyggarnas svårigheter och genom en serie af öfver 57 års erfarenheter och försök med att sälja eller annorledes disponera öfver unionsdomänerna. Den gamla idén att sälja för vinst öfvergafs och ersattes af en plan att använda dessa domäner för egnahem. Förköpssystemet var resultatet af lag, erfarenhet, förvaltningsorder, departementsreglementen och domstolstolkning. Det har haft många utvecklingsfaser och

tillämpades genom speciallagar på specialområden, med särdrag och tillägg. Men det har alltid innehållit och innehåller än i dag (1880) fröet till verklig kolonisation, hvarur tusentals hem spirat upp och vida jordarealer gjorts produktiva, i sina skördar gifvande inkomster åt farmaren och ökande nationens resurser.»

Så hade de då fått laga skydd och förmånsrätt till jorden, nybyggarna på unionsdomänerna — folket som slog sig fram med två tomma händer — ett hårdigt, sträfsamt och själfständigt släkte. Men deras ställning var ändå i många fall bekymmersam, såsom man kan finna t. ex. af skildringar ur Wisconsin's kolonisationshistoria. Det var lika svårt i dessa tider att skrapa hop pengar till slutet af året, då minimipriset (1.25 \$ pr acre) skulle erläggas, som i början. Jordspekulationen uppträdde ofta i råa former, för att nu icke tala om, att redan innehafvet och fasthållandet af odlingsbar jord i stora privatdomäner lade black om foten på jordbrukets och jordbrukskolonisationens utveckling. På sina håll bildade emellertid nybyggarna sammanslutningar för att bevaka sina intressen vid regeringens jordförsäljningar och för att skydda sig mot hänsynslösa och kapitalkraftiga jobbare. Nästan hvarje bygd inom Dane county i Wisconsin hade sin lokala sammanslutning — Squatter's Protective Society, — och så stark var disciplinen bland medlemmarna, att jordspekulanterna för en tid åtminstone höllos i schack. En meddelare säger på tal om egnahemssökarnes strider vintern 1839: »De offentliga försäljningarna började i denna bygd sistlidne måndag och ha under veckans lopp inbragt i medeltal 20,000 å 30,000 dollar pr dag. Det har icke varit någon konkurrens vid köpen, enär nybyggarna bilagt sina tvister genom förlikning och kapitalisterna funnit det vara mera i sitt intresse att låna ut pengar än att köpa jord. Vi tro, att ännu ingen domänjord köpts på spekulation, och att följaktligen en stor del af den bästa jorden inom distriktet skall förbli ledig för immigranten instundande sommar.»

Men på andra håll var det sämre ställt, och jordspekulanterna lågo öfver. Dessutom hade icke förköpslagen upptagit president Jacksons tanke att utdela unionsdomänerna gratis till nybyggarna. Dessa hade ännu att erlægga en köpeskilling för att de bröto bygd och grundade hem i urskogen. En kraftig rörelse flammade upp för *frijordsidén*, och intressena bröto sig i skummande bränningar. Sällan har i debatterna den djupa klyftan mellan Södern och Norden, mellan det fria arbetet och slafarbetet, mellan demokrati och aristokrati framträdt så skarpt som i denna fråga, säger Sering. Och han fortsätter: »Först efter inbördeskrigets utbrott, sedan Nordens fria bönder slagit Söderns djärfva generaler på flykten, antogs förslaget till egnahemslagen af kongressen år 1862 och stadfästes af president Lincoln den 20 maj samma år. Man kan säga, att detta fruktans-

värda krig var en nödvändig följd af den dittills utvecklade, förvända jordpolitiken. Ty (blott) denna hade möjliggjort den omfattande utbredningen af de stora privatdomänerna i Sydstaterna och hade på hela den följande utvecklingen öfverlåtut och befäst den alltifrån den första kolonisationen bestående motsatsen mellan dessa och de demokratiskt fördelade Nordstaterna. Inbördeskriget gällde i första hand afgörandet af frågan, hvem som för framtiden skulle regera unionen: Söderns godsaristokrati eller Nordens farmare och köpmän; för slafvarnas befriande hade ingen farmarson låtit skjuta ihjäl sig» (Sering). Lincolns ord, att »detta land kan icke längre förbli hälften slaf, hälften fritt», var lika sant i ekonomiskt som i politiskt afseende (Bogart).

Egnahemslagen af 1862 — Homestead Act — var sista steget som togs i riktning mot fri jord för verkliga egnahemsgrundare. Lagen var, åtminstone delvis, resultatet af frijordsdemokraternas (Free Soil Democrats) agitation. De förklarade, »att Förenta Staternas unionsdomäner tillhörde folket och därför icke borde säljas till de enskilde, ej heller bortskänkas till korporationer, utan borde till folkets bästa förvaltas såsom heligt anförtrodt gods och gratis utdelas, i begränsade arealer, till obesutna nybyggare.»

Egnahemslagen antogs af kongressen i afsikt att disponera öfver de vidsträckta unionsdomänerna till förmån för Förenta Staternas medborgare. Fastigheterna skulle i lotter om 160 acres (65 har), eller mindre, utdelas till medborgare som fyllt 21 år eller vid ansökningens inskrifning voro familjeförsörjare. Allt detta under förutsättning, att sökanden (man eller kvinna) då icke ägde mer än 160 acres jord i någon lokalstat eller territorium; att ansökningen ärligt och i god tro gjordes för att verkligen grunda hem och jordbruk (settlement and cultivation) och icke till förmån för annan person, personer eller korporation; att sökanden ville redbart och ärligt försöka att fullgöra alla laga villkor med afseende å hemvist och odling, som voro nödvändiga för förvärf af äganderätten till den jord som söktes; att ansökan om inskrifning af jorden icke skedde i spekulationssyfte utan i god tro för att skaffa sig ett hem; att sökanden hvarken direkt eller indirekt träffade eller komme att träffa något aftal i någon form med en eller flere personer, korporation eller syndikat, hvem det vara måtte, hvarigenom den äganderätt, som af sökanden kunde förvärfvas från Förenta Staterna, skulle helt eller delvis bli till gagn för någon annan än sökanden själf. Efter 5 års hemvist och odling å fastigheten skulle egnahemsgrundaren få lagfart därå och full äganderätt.

»Ett omsorgsfullt studium af denna lag», heter det i sista domänkommissionens betänkande, »synes gifva vid handen, att kongres-

sens ursprungliga afsikt med antagandet af egnahemslagen (Free homestead act) var att gifva hvarje behöfvande medborgare, som var familjeöfverhufvud, 160 acres jordbruksjord — för att idoga farmare skulle befolka unionens odlingsbara slätter och jordarealer, där förut vildmarkens djur ensamma härskat; för att farmer skulle blomstra upp i ödelanden, där vilden förr haft sitt tillhåll, och trefna samhällen fylla de folktomma vidderna.»

Waples, en af de grundligaste kännarne af Förenta Staternas egnahemslagar, uttalar sig sålunda om deras anda och mening: »Unionens egnahemslagstiftning afser snarare att framkalla familjehem än att omgärda dem med garantier. Den afser också att stycka ut unionsdomänerna till idoga medborgare, som vilja bebygga och odla den jordbit de fått. Slutmålet är att främja det allmännas väl genom uppammande af ett kraftigt bondestånd (yeomanry).»

Hvarken i denna hufvudlag eller i öfriga speciallagar, som reglera dispositionen öfver unionsdomänerna — med undantag för bevattningslagen 1902, — finner man någon uttrycklig uppgift om, *huruvida afsikten är att grunda storbruk eller småbruk*. Men egnahemsfastigheternas för amerikanska förhållanden obetydliga areal (160 acres) leder under de extensiva jordbruksförhållanden, som råda i kolonisationsområdena, i regel just till småbruk (sid. 73 o. 82). Och då det måste förutsättas, att de lagstiftande myndigheterna ägt kännedom härom, synes den slutsatsen icke oberättigad, att just småbrukare varit den jordbruksklass, hvarmed man innerst afsett att besätta åtminstone den öfvervägande delen af domänerna. I domänkommissionens betänkande (1905) uttalas tanken tydligt och klart på följande sätt: »Sedan domänernas jordbruksmöjligheter med skälighet fastställts, böra åtgärder vidtagas för deras uppdelande i arealer nog stora att ge bärgning åt en familj, men icke större. . . » Längre fram föreslår kommittén att upplåta unionens betesmarker på arrende i »betesfarmer (ranges) af egnahemskapacitet.» Med en areal af 'range homestead capacity' förstås en areal betesmark, ekvivalent, i sin förmåga att ge bärgning åt en familj, med egnahem om 160 acres god jordbruksjord.» Om vi så återgå från förslagen till gällande lagstiftnings innehåll, så finna vi i 1902 års bevattningslag § 4 följande stadgande . . . »och därpå skall han (inrikesministern) utfärda offentligt meddelande om det bevattningsbara området inom sådant bevattningsprojekt och begränsningen i areal pr inskrifning, hvilken areal skall omfatta så många acres, som enligt ministrernas uppfattning skäligen torde behövas för en familjs uppehälle på ifrågavarande jord.»

Detta lagrum uttalar med all önskvärd tydlighet principen om ifrågavarande unionsdomäners användning till *familj jordbruk—småbruk*. Stadgandet får desto större räckvidd, som det sträcker sig

öfver vidder, hvilka man — med rätt eller orätt är svårt att afgöra — väntar skola gifva hem åt millioner. Så godt som alla medel influtna vid försäljning och disposition af unionsdomänerna i Arizona, Californiä, Colorado, Idaho, Kansas, Montana, Nebraska, Nevada, New Mexico, North Dakota, Oklahoma, Oregon, South Dakota, Utah, Washington och Wyoming skola enligt lagen afsättas till en fond för bevattningsarbeten, afsedda att indraga de regnfattiga områdena och stepperna (arid and semiarid lands) inom dessa stater under kultur. Närmare två femtedelar af Förenta Staternas territorium, säger Bogart har en årlig nederbördsmängd af under 500 mm. (Sverige har i genomsnitt 500) och kan därför icke utan konstgjord bevattning användas annat än såsom betesmark. Mycket häraf är jord af utomordentlig fruktbarhet. Hvad som ännu återstår af Förenta Staternas unionsdomäner, ungefär 842 millioner acres, ligger praktiskt taget nästan helt och hållet inom denna torra zon.

Allt sedan sitt antagande 1862 står egnahemslagen i centrum af Förenta Staternas domänpolitik. Donaldson värdesätter den högt redan 1880. »Egnahemslagen», skrifver han, »är nu ett värderadt och framför andra föredraget medel att förvärfva äganderätt till unionsdomänerna. Den har bestått profvet i 18 år och utgör öfverbyggnaden på ett system, som användts under nära åttio år; och nu, sedan ett sekel förrunnit från det Förenta Staterna fingo sina första unionsdomäner, står egnahemslagen där som den koncentrerade visheten i fråga om lagstiftning för kolonisation af unionsdomänerna. Den skyddar unionen, den fyller staterna med hem, den bygger upp samhällen och förminskar riskerna för social och civilrättslig oreda genom att förläna äganderätten till jorden, i små arealer, åt dess brukare. Den är icke en kopia af något annat folks system. Den är ursprungligt och utprägladt amerikansk och står där som ett monument öfver sina upphofsmän.» Sedan dessa ord nedskrefvos, har ännu ett kvartsekel rullat fram öfver Amerika, men alltjämt »erkännes egnahemslagen, oaktadt alla svek och missbruk, allmänt vara den mest tillfredsställande och välsignelsebringande inom domänlagstiftningen».

Under densamma har förfogats öfver betydligt mera jord än under alla öfriga lagar tillsammans, som reglera försäljningen och dispositionen af domänerna. Jag anser mig därför berättigad att i den följande redogörelsen för gällande lag endast referera egnahemslagens stadganden. Steppjords-, skogs- och stenjords-, koljords-, grufjords och skogsodlingslagarna m. fl. äro alla mer eller mindre lyckade eller misslyckade försök att specialisera upplåtelsevillkoren efter särskilda ändamål, lokala förhållanden och kraf. Skogsodlingslagen, som var i gällande kraft från 1873 till 1891, berättigade i sin

ursprungliga form envar till erhållande af 160 acres skoglös präriejord gratis på villkor, att en föreskrifven del däraf skogsodlades och sköttes i tio år. Flera tiotal millioner acres förvärfvades under denna lag, men »från skogsodlingssynpunkt var lagen ett misstag». Den gaf också anledning till jordspekulationer och jobberi i stor omfattning. En annan lagparagraf, som också visat sig i hög grad användbar i de svekfulla intressenas och vinningslystnadens tjänst och som kastat rätt djupa slagskuggor öfver den annars ljusa egnahemslagen, är ett tillägg till denna af år 1891, känt under namn af kontantköpsklausulen (commutation clause). Den berättigade envar, som inskrifvit en egnahemsfastighet, att utbyta krafvet på 5 års hemvist och odling mot 14 månaders d:o och kontant köp efter minimipriset (1.25 \$). Då kongressen antog denna lag, synes dess tanke varit, att personer, som i ärliga afsikter bosatt sig på unionsdomänerna i enlighet med egnahemslagens kraf och i syfte att uppfylla dessa, men som på grund af sjukdom, svårigheter eller olycksfall urståndsattes att så göra, måtte beredas tillfälle att förvärfva jorden redan efter fjorton månaders verkligt och oafbrutet hemvist därå. Denna klausul var i viss mån bestämd att ersätta den gamla förköpslagen och liknar den i viss grad till form och resultat.

Innan vi lämna historiken, måste ytterligare ett fält af Förenta Staternas domänpolitik beröras, ett fält, som spelat stor roll för Västerens jordbrukskolonisation och fördelningen af dess jordegendom, för att nu icke tala om hela landets snabbutveckling. Här afses de kolossala jorrdonationerna till *järnvägsbolagen* och vidare för främjande af det allmänna skolväsendet, landtbruksskolor och tekniska skolor, kanaler, landsvägar, flodregleringar, hamnanläggningar och dylikt. Det mesta af dessa donationer gick i första hand till lokalstaterna. Under 1850- och 60-talen bortgäfvos enligt sista domänkommissionen närmare 200 millioner acres för järnvägsbyggen, hvaraf dock ett 50-tal mill. senare indrogos på grund af bristande uppfyllelse af villkoren i donationsbrefven. Dessa oerhörda donationer hafva mäktigt befordrat det snälltågssnabba tempot i Amerikas kolonisationsrörelse. Järnvägarna visade vägen för folkströmmen öfver de ändlösa prärierna. Hvar de drogo fram, sprungo farmer och industrisambällen upp ur jorden, och det blef lif och fart ute i ödemarkerna. Men å andra sidan inskränkte dessa donationer i hög grad tillgången på fri unionsjord, att utdela åt obemedlade egnahemsgrundare. Deras verkningar på jordfördelningen stodo också i uppenbar motsats till grundsatserna i förköps- och egnahemslagarna. Visserligen sökte man motarbete uppkomsten af sammanhängande järnvägsdomäner genom att utlämna jorden icke i block utan i form af hvarannan udda sektion som de svarta rutorna på ett schackbräde

(se landtmäteriplanen sid. 20). Men endast få järnvägsbolag förmådde motstå frestelsen att, då tillfälle yppades, på allehanda omvägar skaffa sig äfven mellanliggande sektioner. På så sätt uppkommo t. ex. de stora hvetegodsen i Red River-dalen. Och äfven när småfarmer grundades på järnvägarnas donationsjordar, hade systemet alltid den olägenheten, att egnahemsgrundarna i regel fingo betala jorden dyrt. Det dröjde ej länge förrän jorden utefter järnvägslinjerna sprang upp till sitt fulla afkastningsvärde och till och med däröfver.

Lokalstaternas donationsjordar synas ha öppnats för kolonisation på billigare villkor. Äfven här gäller det enorma arealer. Till belysande af lokalstaternas jordpolitik kan från Wisconsin (spec. från det för Wisconsins jordbruksregion typiska Dane County) meddelas följande. Skoljordarna kastades genast på marknaden till ett pris, som 1850 växlade mellan 10 cents och 10 dollar pr acre. Försäljningsvillkoren voro synnerligen lätta: en tiondel af köpeskillingen kontant och resten på trettio år efter 7 % ränta. Den öfriga statsjorden såldes till 1.25 \$ pr acre (c:a 11.50 kr. pr har) på tjugo års afbetalning efter 10 % ränta. Så stark var efterfrågan, på grund af det låga priset, att större delen af statens donationsjordar inom detta område såldes redan på 1850-talet. Man följde grundsatsen att sälja så billigt som möjligt för att locka till sig invandrare och få landet uppodladt och bebyggdt. Mången fattig och dugande man lyckades också i dessa tider svinga sig upp till oberoende farmare, och i icke få fall befinna sig de då inköpta jordlotterna ännu i de ursprungliga köparnas ägo. Så godt om jord var det och på så billiga villkor bjöds den ut åt egnahemsgrundare, att spekulationen i denna trakt aldrig lyckades drifva upp jordprisen, förrän större delen af statens jord afyttrats. Ur statsfinansiell synpunkt har denna politik senare klandrats under framhållande af huru annorlunda det skulle klingat i statskassan, om donationsjordarna sålts till sitt verkliga värde och icke till de rampris, som faktiskt betingades. »Det är en politik lika orättvis som oklok», säger prof. Hibbard. »Den är orättvis, emedan blott ett begränsadt antal egnahemsgrundare kunna draga nytta af de låga prisen; och den är oklok, emedan, ... mannen, som får jord för en tiondel af dess verkliga värde, icke är villig att gifva lika frikostigt som han fått, när skatter begäras för täckande af de allmänna utgifterna.»

3. Landtmäterisystemet.

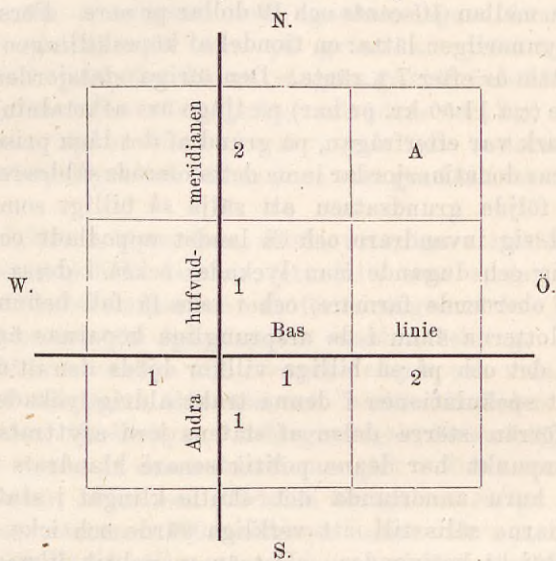
Förenta Staternas domäner utläggas då så kan ske, i så kallade townships, »så nära som det låter sig göra» 6 mil (eng.) i fyrkant; gränslinierna för townships löpa i norr och söder samt öster och väster.

Dessa townships mäta således 36 eng. kvadratmil, d. v. s. cirka 93 kvadratkilometer (9,324 hektar). De förläggas norr och söder om en baslinje, som är en breddgrad och numreras åt norr och söder från basen. Sålunda betyder T. 3. S. township nr 3 söderut från baslinjen. Hvarje rad af townships, som löper i norr och söder, kallas en range (rad) och numreras åt öster eller väster från utvalda hufvudmeridianer. Sålunda anger R. 2. W. att man har att göra med rad 2 väster om den gifna meridianen.

Hvarje township-fyrkant fördelas därpå i 36 sektioner à 1 kvadratmil engelsk (640 acres eller 259 hektar), »så nära som det låter sig göra», och dessa numreras från nordöstra sektionen, såsom framgår af nedanstående plan.

Plan öfver 9 townships.

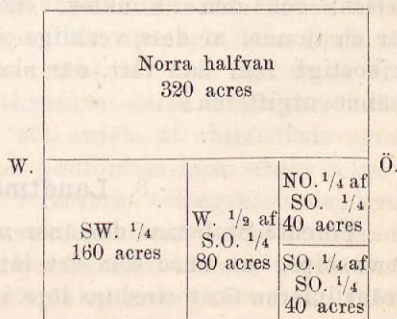

A = township 2 norr i rad 2 öster.

En township
à 36 sektioner.

6	5	4	3	2	1
7	8	9	10	11	12
18	17	16	15	14	13
19	20	21	22	23	24
30	29	28	27	26	25
31	32	33	34	35	36

En sektion
à 640 acres.

En kvartsektion (160 acres) betecknas som nordöstra eller sydvästra fjärdedelen af sektionen, och en 40-acres-fastighet såsom nordväst- eller sydostfjärdedelen af vederbörande fjärdedel. Så angifves läget af en 80-acres-fastighet (en åtting) som västra halfvan af sydöstra fjärdedelen af sektion 3, township 2 norr och rad 1 väster om baslinie och meridian.

Jordytans rundning gör det omöjligt för township-gränserna att löpa exakt i norr och söder och samtidigt mäta 6 mil (eng.) i kvadrat. Öfverskott och brister, uppkomna genom meridianernas konvergens och jordytans hvälfning, tilläggas eller från dragas, enligt lag, de västra och norra raderna af sektioner och halfsektioner inom hvarje township.

Ofvanstående har varit regeln vid uppmätning och utläggning af unionsdomänerna i öfver ett århundrade, ehuru väl många undantag framkallats af skilda orsaker.

Inom sektioner, som koloniserades i äldre tider (de tretton äldsta kolonierna och några till), utlades jorden ofta på ett mycket oregelbundet sätt, låt vara att man för gifna områden använde mer eller mindre ensartade system. I dessa fall måste vederbörande fastigheter noga beskrivas efter rå och rör. Däremot bibehåller sig öfver mycket af nordcentralstaterna, Amerikas förnämsta jordbruksstater, än i dag det gamla kvadratiske landtmäterisystemet, som arbetat väl i de flesta afseeenden.

Detta kvadratiske landtmäterisystem, som alltsedan de gamla romarnas dagar icke af något folk genomförts med sådan konsekvens som af amerikanerna, har förmånen att vara ovanligt klart och redigt. Blott sällan hör man, säger prof. Sering från sina undersökningsresor i Västerns farmdistrikter på 1880-talet, ordas om förekomna misstag eller klagomål öfver bristfälligt utförande af landtmäteriarbetena. För själfva kolonisationen spelar systemet en afgörande roll, enär det möjliggjort och i hög grad främjat den faktiskt öfver hela Nordamerika rådande bosättningen på strödda, väl arronderade gårdar. Byar höra till sällsyntheterna. De enda slutna samhällena ute på landsbygden äro de små handelsplatserna, dit farmarna komma från sina gårdar för att klarera sina handels- och bankaffärer.

Amerikas landtmäterisystem har ett väsentligt fel, nämligen att detsamma icke alls ansluter sig till landets naturliga topografi. Men bristerna falla till föga inför systemets ovedersägliga förtjänster.

En intressant slutillustration till ofvanstående lämnar den första egnahemslagfarten under egnahemslagen af 1862. Den första ansökningsingen enligt denna lag ingafs af dr Daniel Freeman tidigt på morgonen den 1 januari 1863 (dagen för lagens ikraftträdande) i Brownsville, Nebraska. Denna första »homestead» ligger vid Cub Creek,

fem engelska mil väster om Beatrice, Gage county, Nebraska. Lagfart utfärdades 1 sept. 1869 af I. Barret, sekreterare. Jorden beskrifves lagenligt, som följer: »Södra hälften (S. $\frac{1}{2}$) af nordöstra fjärdedelen (NO. $\frac{1}{4}$) och nordöstra fjärdedelen (NO. $\frac{1}{4}$) af nordvästra fjärdedelen (NW. $\frac{1}{4}$) och nordvästra fjärdedelen (NW. $\frac{1}{4}$) af nordöstra fjärdedelen (NO $\frac{1}{4}$) af sektion tjugosex (26) i township fyra (4) norr och rad fem (5) öster, inom distriktet för domäner underkastade försäljning i Brownsville, Nebraska Territoriet, innehållande ett hundra sextio (160) acres.»

För kuriositetens skull kan tilläggas, att dr Freeman ännu år 1900 lefde i allsköns välmåga på unionens första egna hem — homestead n:o 1.

4. Gällande egnahemsförfattningar. Domämförvaltningen.

Med ledning hufvudsakligen af domänstyrelsens samling af lagar och förvaltningsstadgar af 1904, dess råd till egnahemsgrundare af 1906 och jur. dr Waples afhandling om egna hem och exekutionskydd (s. 924—953) af 1893 lämnas här en framställning af de viktigaste dragen i gällande egnahemslagstiftning och förvaltningsstadgar.

Definition. Ändamål. Hufvudstadganden.

§ 1.¹ Unions-egna hem äro odlingsbara fastigheter, som Förenta Staterna på vissa lagstadgade villkor bortgifva till egnahemsgrundare.

§ 2. Lagstiftningens ändamål är att stycka ut unionsdomänerna till idoga medborgare, som vilja bebo, bebygga och odla den jordbit de fått. Slutmålet är att främja det allmännas väl genom uppdragande af ett kraftigt bondestånd.

§ 3. Egnahemslagstiftningen tillförsäkrar kvalificerade personer rätt att sätta bo på, inskrifva och förvärfva äganderätt till högst en kvartssektion (160 acres) unionsjord genom att grunda och bibehålla hemvist därå samt bebygga, hägna och odla jorden under en oafbruten period af fem år.

Egnahemssökaren måste vara familjeöfverhufvud, eller en person som fyllt 21 år. Han måste vidare vara statsborgare inom unionen eller hafva ingifvit förklaring att vilja blifva sådan.

Lagen medger som regel icke mer än ett egnahemsprivilegium, så att om den första egnahemsrätten förlorats, kan (som regel) icke en andra förvärfvas.

Uppmått unionsjord får sökas och förvärfvas endast i form af de genom landtmäteriatgård utlagda fastigheterna. Åtgå flera små-

¹ Indelningen i §§ är delvis gjord af förf.

fastigheter för att nå önskad totalareal, skola de ligga bredvid hvarandra, bildande ett sammanhängande block.

Egnahemssökaren får icke förut äga mera än högst 160 acres i någon stat eller territorium. Äger och besitter han redan jord, må han söka inskrifning å angränsande domänjord, ifall den ansökta arealen tillsammans med den redan ägda och besutna icke i ett som allt öfverstiger 160 acres.

Förundersökning.

§ 4. Egnahemssökare böra att börja med skaffa sig full kännedom om naturen och beskaffenheten af den jord, de önska inskrifva (»inmuta»). De böra icke under några omständigheter ansöka om inskrifning, förrän de besett och ingående undersökt hvarje fastighet (legal subdivision), hvarom de inlämna ansökning. Ty tillfredsställande upplysning om domänjordens lämplighet och obesutenhet kan icke förvärfvas på annat sätt.

Hvarje sökande måste aflägga ed på, att han väl känner till den jordlott, som beskrifves i hans ansökningshandling. Huru skall han kunna aflägga en sådan ed utan personlig undersökning? Huru skall han för resten utan dylik åtgärd kunna vara säker om att fastigheten icke redan är upptagen af en annan kolonist, då ju alla inskrifningar måste vika för tidigare kolonisters rätt?

Huruvida ett särskildt område af unionsdomänerna är ledigt för inskrifning (»inmutning»), därom kan på muntlig eller skriftlig förfrågan upplysning erhållas från registratören eller kassören å domänkontoret i det distrikt, inom hvilket området är beläget. Men dessa tjänstemän kunna icke lämna upplysning rörande beskaffenheten af oinskrifven jord eller lämna vidlyftiga förteckningar öfver inskrifningslediga domänfastigheter annat än i form af kartor och planer, som de äro berättigade att uppgöra och sälja enligt följande taxa:

En township-plan öfver inskrifna fastigheter	\$ 1·00
En township-plan öfver inskrifna fastigheter, deras form, innehafvarnas namn och fastigheternas beskaffenhet	\$ 2·00
En township-plan öfver d:o d:o och dessutom fastighetsnummer	\$ 3·00
En township-plan öfver d:o d:o och dessutom inskrifningsdagen samt uppgifter rörande topografien etc.	\$ 4·00

En förteckning öfver den allmänna beskaffenheten af alla unionsdomäner, som den 30 juni hvarje år äro oinskrifna och således lediga i de olika kommunerna inom domänstaterna, kan när som helst erhållas genom att tillskrifva Direktören för Domänstyrelsen, Washington, D. C.

Alla blanketter och formulär till edsförsäkringar (affidavits) och andra handlingar, som behöfvas för ansökan om inskrifning eller för slutbevisning (final proof), kunna egnahemssökande och egnahemshafvare (entrymen) få från domänkontoret i det distrikt, där jorden ligger.

Egnahemsledig domänjord.

§ 5. Alla ännu icke bortdonerade, genom landtmäteriatgård uppmätta unionsdomäner stå lediga för egnahemsinskrifning, om de icke äro af grufjords- eller saltjordskaraktär, icke hafva tagits i besittning för drifvande af handel eller yrke och icke ligga inom gränserna för något tillfälligt undantag, någon afsättning (reservation) eller något inkorporerad stadssamhälle (town eller city). Dock skola egnahemsinskrifningar inom vissa områden verkställas i enlighet med dé speciallagar, hvilka öppnat sagda områden för egnahemssökare. Uppllysningar rörande dessa specialvillkor fås på muntlig eller skriftlig förfrågan hos registratören eller kassören vid vederbörande domänkontor.

Egnahemssökare.

§ 6. Enhvar må söka egnahemsinskrifning för en fjärdedelssektion (160 acres) eller mindre, blott vederbörande icke tillhör någon af följande klasser:

- a) Gift kvinna — med nedan anfördt undantag;
- b) Personer, som redan gjort en egnahemsinskrifning — med nedan anfördt undantag;
- c) Utlänningar, som icke ingifvit deklaration om sin afsikt att blifva medborgare i Förenta Staterna;
- d) Personer som inom Förenta Staterna äga mer än 160 acres jord;
- e) Personer under 21 år, som icke äro familjeförhufvuden — med undantag för minderåriga hvilka skaffa sig inskrifning såsom arfvingar i enlighet med hvad nedan anföres eller hvilka minst två veckor hafva tjänat i armén eller flottan.
- f) Personer som genom bosättning eller inskrifning efter den 30 aug. 1890 förvärfvat äganderätt eller innehafva besittningsrätt, i enlighet med någon af jordbruksdomänlagarna, till så stor mängd jord, att arealen tillsammans med ytterligare ansökt fastighet skulle öfverstiga 320 acres.

§ 7. Gift kvinna, som i öfrigt besitter en egnahemssökares alla kvalifikationer, må beviljas inskrifning af egnahemsansökan i följande fall:

- a) då hon faktiskt öfvergifvits af sin man;
- b) då mannen af sjukdom eller annan orsak förlorat förmågan att sörja för familjens uppehälle och hustrun i verkligheten är familjens öfverhufvud och egentliga försörjare;

c) då mannen intagits på straffanstalt och hon är familjens verkliga öfverhufvud;

d) då hon är arfvinge till en nybyggare (eller en väckare af klandertalan), som dör, innan han fått inskrifning;

e) då gift kvinna före äktenskap haft hemvist å ansökt fastighet och därå utfört förbättringar, må hon efter äktenskaps ingående beviljas inskrifning, om mannen icke vid tiden för hennes ansökan innehar annan fastighet såsom ofullbordad egnahemsinskrifning (inskrifven men ännu ej lagfaren).

§ 8. Om egnahemshafvare (entryman) öfverger sin hustru och den inskrifna jorden, har hustrun ensam rätt att väcka klander mot inskrifningen, om hon fortsätter att bebo fastigheten; och sedan hon fått inskrifningen upphäfd, må hon söka ny för egen del. Hustru kan också i dylika fall fortsätta att ha sitt hemvist å fastigheten och förebringa slutbevisning (final proof) i mannens namn, hvarefter lagfart utställes på honom.

§ 9. Om egnahemshafvare öfverger sina minderåriga barn och sin inskrifna fastighet efter hustruns död, få barnen samma rättigheter som skulle tillfallit hustrun, om hon öfvergifvits i lifvet.

§ 10. Om man och hustru innehafva hvar sin primär- eller sekundär-inskrifning samtidigt, måste de återlämna en af dem, såvida icke endera innehar sin egnahemsinskrifning som arfvinge till någon tidigare egnahemshafvare, nybyggare eller väckare af klandertalan. Ifall de icke få behålla båda egnahemmen, tillåtes dem att välja, hvilket de vilja ha kvar.

§ 11. Sekundär eller ytterligare egnahemsinskrifning för en kvarts-sektion (160 acres) eller en mindre fastighet (t. ex. 80, 40 acres) må, enligt särskilda föreskrifter, verkställas af följande personer, såvida de i öfrigt äro kvalificerade till inskrifning:

a) af f. d. egnahemshafvare, som före den 5 juni 1900 köpt sitt egnahem kontant i stället för att förskaffa sig äganderätten gratis i vanlig ordning genom slutbevisning efter 5 år;

b) af f. d. egnahemshafvare som före den 17 maj 1900 erlagt betalning för jordlott, på hvilken han efter denna dag varit berättigad att få lagfart utan någon betalning — enligt egnahemslagen (»Free homes act»);

c) af f. d. egnahemshafvare, som före den 28 april 1904 förverkat sin primära egnahemsinskrifning, emedan han varit urstånd-satt att fullfölja den på grund af något oundvikligt afbräck i sin rörelse eller sina personliga angelägenheter eller på grund af misstag, i god tro, rörande jordens beskaffenhet;

d) enhvar egnahemsägare, som redan aflagt slutbevisning enligt egnahemslagen (se § 36) men för mindre än 160 acres, må, om han i öfrigt är kvalificerad, få inskrifning å ett sekundärt

egnahem eller ett tilläggs-egnahem af sådan storlek, att arealen tillsammans med den jord, för hvilken slutbevisning redan aflagts, i ett som allt icke öfverskrider 160 acres;

e) en person, hvilkens första egnahemsinskrifning slagit fel af orsak, som ej kan läggas honom själf till last, må under vissa omständigheter beviljas en andra inskrifning, såvida han icke lämnat sin först inskrifna fastighet mot vederlag; ehuruväl det icke finns något speciellt lagrum, som berättigar till sekundärinskrifning i dylika fall. Det är icke många omständigheter som medgifva sekundärinskrifningar af detta slag, hvarför den, som anser sig berättigad därtill, icke kan få saken afgjord annat än genom en ansökan om inskrifning af specificerad fastighet åtföljd af med ed bestyrkt försäkran som fullständigt framlägger de skäl, på hvilka vederbörande grundar sitt anspråk.

§ 12. Inskrifning af tilläggs-egnahem (additional homestead) må beviljas å unionsjord, som gränsar intill sökandens första, vid ansökningstiden af honom bebodda egnahemsinnehaf, och det till så stor areal, att den tillsammans med omskrifna innehaf icke öfvergår en totalareal af 160 acres. Dylik tilläggs-inskrifning må göras af enhvar, som icke genom bosättning eller inskrifning efter den 30 augusti 1890 förvärfvat äganderätt eller besittningsrätt, under någon af jordbruksdomänlagarna, till så stor mängd jord, att arealen tillsammans med ytterligare ansökt fastighet skulle öfverstiga 320 acres. Sökanden slipper dock i detta fall förete någon bevisning rörande de öfriga kvalifikationer, som skola ägas af blifvande egnahems-hafvare.

§ 13. Fyllnadsinskrifning (adjoining farm entry) må tagas för så stor areal domänjord, som stöter intill sökandens redan ägda och bebodda jord, att sammanlagda arealen icke i ett som allt öfverskrider 160 acres. Men ingen är berättigad till inskrifning af detta slag, som icke innehar kvalifikationerna för primär egnahemsinskrifning.

Förvärfvande af egnahemsrätt. Bosättning och inskrifning.

§ 14. Egnahemsrätt *förvärfvas* 1) genom bosättning på (genom landtmäteriatgård) uppmätt eller ouppmätt jord af det slag, som nämnes i § 5; eller 2) genom ingifvande af ansökan om inskrifning af uppmätt jord af samma slag.

§ 15. Bosättning (settlement) må göras af enhvar, som är kvalificerad till en primär eller sekundär egnahemsinskrifning, såsom omtalas i §§ 6 och 11. För laga bosättning måste nybyggaren (settler) personligen slå sig ned på den jord han önskar förvärfva och därå utföra förbättringar af något slag (improvements — exempelvis

byggnad, hägnad, odling etc.) eller ock grunda hemvist därå. Genom dylik bosättning vinner nybyggaren ensamrätt till inskrifning af vederbörande jord, gällande mot alla och enhvar, dock ej emot Unionen, ifall jorden skulle blifva undantagen för andra ändamål.

Bosättning på någon del af en uppmätt landmåteritekisk fjärdedels sektion gifver nybyggaren rätt att inskrifva hela denna fjärdedel (utom hvad som möjligen kan vara öppnadt för kolonisation) utan att behöfva utföra förbättringar på hvarje 40-acres-fastighet däraf. Men om nybyggaren önskar förvärfva egnahemsrätt till uppmätta fastigheter liggande inom flera landtmåteritekiska fjärdedels-sektioner, bör han utföra någon bosättningsakt — d. v. s. verkställa någon jordförbättring — på enhvar af de småfastigheter (smallest legal subdivisions) han önskar förvärfva.

Bosättning måste göras af nybyggaren personligen och kan icke verkställas genom ombud. Dessutom måste hvarje nybyggare inom skälig tid efter bosättningen grunda och därefter stadigvarande upprätthålla faktisk hemvist å egnahemsjorden. Försummar han själf eller hans arfvingar eller testamentstagare att fullgöra detta kraf, eller underlåta samma personer att, i den händelse jorden är uppmätt och kartlagd, inskrifva densamma inom tre månader från den dag bosättningen skedde, eller i den händelse jorden är ouppmätt, inom tre månader från den dag landtmåterikartan öfver den »bosatta» jorden efter föregående delgifningsåtgärder officiellt anslogs å domänkontoret, så förlora de sin ensamrätt till inskrifning, och fastigheterna bli lediga för inskrifning af förste kvalificerade sökande.

§ 16. Ansökningar om egnahemsinskrifning (homestead entry) gifvas till domänkontoret i det distrikt, hvarinom de önskade fastigheterna ligga. De skola åtföljas af edliga försäkningar (affidavits), af lagda inför registratorn eller kassören vid domänkontoret eller inför vissa andra ämbetsmän inom den kommun eller församling, där jorden ligger, eller annorstädes inom distriktet.

§ 17. Hvarje inskrifningsansökan och åtföljande edsförsäkran måste relatera alla fakta, som behöfvas för att visa: att sökanden känner till vederbörande jord; att denna, så vidt sökanden vet, hvarken är salt- eller grufjord; att sökanden är i besittning af alla en egnahemshafvares kvalifikationer; att ansökningen göres ärligt och i god tro för att verkligen sätta bo och odla jorden och icke för att gagna tredje man; att sökanden redbart och ärligt vill försöka att fullgöra de lagens stadganden om bosättning, hemvist och odling hvilka fordras för förvärf af äganderätt till den ansökta jorden; att sökanden icke handlar som ombud för annan person, personer, korporation eller syndikat; icke heller i samförstånd med dylika tredje män för att låta dem helt eller delvis draga nytta af den inskrifna jorden; att ansökningen icke göres i spekulationsssyfte

utan i god tro för att skaffa ett hem åt sökanden; och att sökanden hvarken direkt eller indirekt träffat eller ämnar träffa något aftal eller öfverenskommelse i någon form med en eller flere, med korporation eller syndikat, hvem helst det vara må, hvarigenom äganderätten till den ansökta fastigheten, som eventuellt förvärfvas från Unionen, skulle helt eller delvis komma någon annan än sökanden själf till godo.

§ 18. Enligt egnahemslagen fordras tre villkor för en fullständig inskrifning af domänjord. För det första måste egnahemssökaren afgifva en edlig försäkran rörande de förhållanden, som berättiga honom till inskrifning, för det andra måste han göra en formlig ansökan och för det tredje måste han erlægga de afgifter som lagen stadgar. Då dessa tre villkor uppfyllts och i följd däraf inskrifningsbeviset utskrifvits och öfverlämnats åt sökanden, är inskrifningen (entry) lagligen gjord — jorden är inskrifven (the land is entered).

§ 19. Alla ansökningar om sekundär egnahemsinskrifning måste, utöfver hvad som angifvits i § 17, upptaga nummer och datum för egnahemssökarens första (original) inskrifning, namnet på det domänkontor, där första inskrifningen togs, beskrifningen på däri omhandlade jord äfvensom alla fakta hvilka berättiga sökanden till en andra inskrifning.

§ 20. Alla ansökningar från personer, som förvärfvat egnahemsrätt genom bosättning, måste angifva dagen för bosättningen och beskrifva de bosättningsakter (§ 15), på hvilka de grunda sina anspråk om förmånsrätt till inskrifning. Ansökningar af änkor, testamentstagare eller arfvingar till nybyggaren (the settler) måste åtföljas af bevis om hans död och om deras rätt att få inskrifning, äfvensom att nybyggaren var kvalificerad till inskrifning vid tiden för sin död och att de inskrifningssökande arfvingarne eller testamentstagarne äro unionsmedborgare eller hafva ingifvit sin förklaring om afsikt att bli dylika. Men dessa arfvingar eller testamentstagare behöfva icke styrka öfriga kvalifikationer, som fordras af en egnahemshafvare (homestead entryman). Och det faktum, att de en gång tagit en tidigare inskrifning, hindrar dem icke att taga inskrifning såsom arfvingar eller testamentstagare. Icke heller skall den omständigheten, att någon fått inskrifning i egenskap af arfvinge eller testamentstagare till en nybyggare, hindra honom från att taga inskrifning för egen del, om han i alla öfriga afseenden är kvalificerad därtill.

Arfvingars rättigheter under home-steadlagen.

§ 21. Om egnahems-nybyggare (homestead settler) dör före inskrifning, har hans änka ensamrätt att inskrifva den jord, som täckes

af hans bosättning; och om han icke efterlämnar änka, äger enhvar, åt hvilken han lagligen testamenterat sin förvärfvade egnahemsrätt, att fullfölja den med inskrifning. Men dör nybyggaren utan vare sig änka eller testamentstagare, då öfvergår hans rätt till inskrifning å hans laga arfvingar. De personer, på hvilka nybyggarens egnahemsrätt öfvergår, måste inskrifva jorden inom den i § 15 angifna tiden, vid äfventyr att annars förverka sin rätt till förste kvalificerade sökande. Dock må de få inskrifning äfven efter nämnda tid, om icke någon annan kvalificerad sökande förekommer dem.

§ 22. Om egnahemshafvare dör, innan slutbevisning (final proof, se § 36) presterats, öfvergå hans rättigheter på änkan. Finns ingen änka och äro den afidne egnahemshafvarens barn alla minderåriga, öfvergår rätten till lagfart omedelbart på dem, eller ock må vederbörande fastigheter säljas för deras räkning i den ordning andra, minderåriga tillhörande fastigheter enligt lag försäljas.

Om barnen till afidnen egnahemshafvare icke alla äro minderåriga och hustrun är död, öfvergå hans med inskrifningen förbundna rättigheter till den person, åt hvilken han testamenterat samma rättigheter. Men om egnahemshafvare dör utan vare sig änka eller testamente och hans barn icke alla äro minderåriga, så öfvergå hans egnahemsrättigheter till hans laga arfvingar.

§ 23. Om någon efter väckt klandertalan får en egnahemsinskrifning upphäfd men därefter dör, så öfvergår hans rätt till inskrifning såsom vinnande klanderväckare på hans arfvingar. Men om han dör, innan han fått den klandrade inskrifningen upphäfd, må hans arfvingar fullfölja hans klandertalan och själfva taga inskrifning, om de vinna i målet.

Egnahemshafvares skyldigheter: hemvist och odling.

§ 24. Egnahemslagets kraf på fem års stadigvarande hemvist och odling (residence and cultivation) afser dels ett oafbrutet uppehållande af ett verkligt hem på den inskrifna jorden, så att hem icke får hållas annorstädes, och dels en oafbruten årlig odling af en del af denna jord. En blott temporär vistelse på egnahemsjorden, följd af tillfälliga besök därstädes hvar halfår eller oftare, är icke nog. Därmed äfventyrar man inskrifningens upphäfvande.

§ 25. Lagen fordrar icke något bestämdt mått af vare sig odling eller jordförbättring (improvement, jfr § 15). Men en sådan stadigvarande förbättring och en sådan faktisk odling måste utföras, att den visar egnahemshafvarens goda tro. Jord, som omfattas af en egnahemsinskrifning, må användas till bete om sådan användning lönar sig bättre än odling till skörd. Då jord af detta slag i god tro begagnas som betesmark, godkännes bete i stället för faktisk odling.

Det faktum att inskrifven egnahemsjord är af sådan beskaffenhet, att den icke kan finna lönande användning vare sig som betesmark eller odlad jord, godkännes icke såsom ursäkt för underlåtenhet att odla den eller begagna den såsom betesmark.

§ 26. Faktisk hemvist å inskrifven jord måste börja inom sex månader från dagen för egnahemsinskrifningen, utom i fråga om tilläggs- och fyllnadsinskrifningar af det slag som omtalas i §§ 12 och 13. Hemvisten jämte förbättringarna (byggnad, hägnad, dikning och andra »förbättringar» som nedläggas på fastigheten) och den årliga odlingen måste fortsätta, till dess att inskrifningen är fem år gammal, allt med här nedan angifna undantag. Men alla egnahemshafvare, som faktiskt bebott och odlat den inskrifna jorden, innan inskrifning gjordes, må aflägga slutbevisning när som helst efter inskrifningen, då de kunna bevisa fem års hemvist och odling.

Under vissa förhållanden må tillstånd till bortovaro beviljas enligt § 30, men egnahemshafvaren får icke tillgodoräkna sig den tid han är frånvarande.

§ 27. Personer, som taga inskrifning såsom arfvingar till nybyggare eller klanderväckare, behöfva icke både bebo och odla jorden. Men de måste inom sex månader, från den dag då deras inskrifning började gälla, och därefter under hela den erforderliga femårsperioden, oafbrutet uppehålla antingen hemvist eller odling.

§ 28. Änka, arfvingar eller testamentstagare till egnahemshafvare, som dör innan han vinner lagfart, behöfva icke både bebo och odla den jord, inskrifningen omfattar. Men de måste inom sex månader från egnahemshafvarens död antingen taga hemvist å eller begynna odlingen af den inskrifna jorden. Därefter måste de oafbrutet fortsätta med hemvist eller odling för så lång tid, att den tillsammans med den tid, hvarunder egnahemshafvaren själf fullgjorde dessa laga kraf, i ett som allt uppgår till erforderliga fem år.

§ 29. Hvarken hemvist eller odling fordras i fråga om jord, som täckes af en tilläggs- eller fyllnadsinskrifning af det slag som §§ 12 och 13 afhandla. Men en person, som tar en fyllnadsinskrifning, kan icke få lagfart därå, förrän han fortsatt med hemvist och odling under fulla fem år på den angränsande jord, hvartill han redan var ägare då fyllnadsinskrifningen togs, eller på den då inskrifna jorden. Person, som fått en tilläggsinskrifning å jord, som stöter intill hans primärskrifning, kan icke få lagfart till så inskrifven jord, förrän han fått lagfart på den tillstötande jord, som täckes af hans första egnahemsinskrifning. Men har han fått lagfart på sin första inskrifning vid den tid, då han tager sin tilläggsinskrifning, är han omedelbart berättigad till lagfart å tilläggsinskrifningen.

Tillstånd till frånvaro.

§ 30. Tillstånd till frånvaro för ett år eller mindre må beviljas egnahemshafvare, som grundat faktisk hemvist å den inskrifna jorden, i alla de fall, då total eller delvis missväxt å grödorna eller dessas förstörelse eller sjukdom eller annan oundviklig olyckshändelse har urständsat honom att genom jordens odling skaffa uppehälle åt sig själf och dem som af honom bero.

Ansökningar om tillstånd till bortovaro från egnahemsinnehafvet skola ställas till registratorn eller kassören vid domänkontoret, där inskrifningen ägde rum, och skola upptaga följande punkter, vederbörligen styrkta:

a) inskrifningens nummer och datum, beskrifning på inskrifven jord, dagen för hemvists grundläggande därå samt omfattningen och beskaffenheten af de förbättringar och den odling sökanden utfört;

b) hvilket slags gröda, som slog fel eller förstördes, och orsaken till samt vidden af felslagningen och förstörelsen;

c) beskaffenheten och vidden af den sjukdom eller skada, som uppgifves, och den utsträckning hvari egnahemshafvaren förhindrats att fortsätta sin hemvist på jorden; om möjligt bör ett intyg från pålitlig läkare öfver sådan sjukdom eller skada bifogas;

d) karaktären, orsaken och vidden hos den oundvikliga olyckshändelse, hvarpå ansökan grundar sig;

e) den tid, hvarunder tillstånd till bortovaro begäres.

Kontantköpsklausulen.

§ 31. Alla primär-, sekundär-, fyllnads- och tilläggsinskrifningar af domänjord må på nedanstående villkor köpas under äganderätt, — med undantag för inskrifningar gjorda under speciallagar, som sådant förbjuda.

Då faktisk hemvist grundats inom sex månader från egnahemsinskrifning, och under fjorton månader efter inskrifningen har fortsatts med sådan odling och sådana förbättringar, som visa god tro hos egnahemshafvaren, eller då hemvist och odling grundats och börjats före inskrifningen och sedan fullföljts i god tro med faktiska förbättringar i fjorton månader; då må egnahemshafvaren, hans änka, arfvingar eller testamentstagare få lagfart därå, med villkor att de styrka sådan hemvist och odling i den ordning, som för slutbevisning stadgas, och att de erlägga kostnaderna för sådan slutbevisning, afgifterna till domänkontoret och priset på jorden. Detta pris, som nu kontant erlägges, uppgår till \$ 1.25 pr acre för jord utom gränserna för järnvägs-donationsjordarna och \$ 2.50 pr acre för jord inom dessa gränser, med undantag för vissa domäner, som öppnats för kolonisation under speciallagar föreskrifvande andra priser.

Inskränkningar i dispositionsrätten öfver egnahemsjord.

§ 32. Skogen. Egnahemshafvare, som gjort bosättning i god tro på domänjord och som, i afsikt att förvärfva äganderätt därtill, bebor, odlar och utför förbättringar å densamma i öfverensstämmelse med lag och förvaltningsstadgar, må hugga och bortföra eller låta hugga och bortföra från den del af jorden, som skall röjas för odling, så mycket skog som erfordras för detta ändamål eller till byggnader, hägnader eller andra förbättringar å den inskrifna jorden.

Skulle vid röjning för odling uppkomma ett öfverskott af fälld skog, utöfver hvad som behöfs för ofvan nämnda ändamål, må egnahemshafvare sälja eller annorledes disponera däröfver. Men egnahemshafvare äger icke afverka skogen på inskrifningsområdet i ändamål att sälja eller bedrifva spekulation, innan han fått lagfart på egnahemsinnehafvet.

§ 33. Försäljningsförbud. Om egnahemshafvare försäljer sin egnahemsrätt till tredje man, innan lagfart beviljats honom å fastigheten, medför detta icke för köparen någon äganderätt gent emot Unionen. Vid företeende af slutbevisning skall egnahemshafvaren enligt lag aflägga ed däruppå, att icke någon del af jorden afyttrats, utom för kyrka, begravningsplats eller skola eller för beredande af väg för järnväg, kanal eller bevattnings- eller dräneringsdike.

§ 34. Exekutionsskydd och inteckningshinder. Lagen stadgar, att inga fastigheter, som förvärfvats i enlighet med densamma, »skola i något fall svara för skuld, ådragen före lagfartsbevisets utfärdande». Från inskrifningsdagen till lagfartsdagen svarar egnahemsfastigheten icke för någon egnahemshafvarens skuld, af det skäl att denne icke äger fastigheten. Men äfven sedan egnahemshafvaren i och med lagfarten förvärfvat äganderätten, befriar Unionen, på grund af sin suveräna rätt att skydda den bortdonerade jorden, egnahemsfastigheten från ansvar för tidigare skuld.

Egnahemsjorden kan icke säljas för exekution af domfäst skuld, ådragen före lagfarts utfärdande, vare sig den förblir i den ursprungliga egnahemsägarens hand eller tillhör en köpare, på hvilken den förre öfverlåtit sin lagfarna äganderätt. (Waples).

Egnahemssökaren garanteras, att den jord han inskrifver skall vara befriad från ansvar för sådan skuld, som han har ådragit sig medan äganderätten till jorden tillhörde Unionen. Han garanteras detta, vare sig lagfarten utfärdas till honom eller till hans änka, arfvingar eller testamentstagare. Exekutionsskyddet gäller till förman för den afidne egnahemshafvarens änka och minderåriga barn, såsom om han själf lefvat för att mottaga lagfarten.

Af ofvanstående framgår ytterligare en inskränkning i egnahemshafvarens dispositionsrätt: han får icke inteckna egnahemsfastigheten,

så länge han icke äger den, eller åtminstone icke så länge han icke fått det slutbevis, som berättigar till lagfart.

Slutbevisning och kontantköpsbevisning.

§ 35. Inskriftningsbeviset (certificate of entry) gifver egnahemshafvaren besittningsrätt. Slutbeviset (final certificate) visar, att alla laga villkor från egnahemshafvarens sida uppfyllts, och berättigar honom till utfående af lagfartsbevis (patent). Lagfartsbeviset är det äganderättsbevis, som Förenta Staterna utfärda åt medborgare, hvilka uppfyllt alla vid unionsdonationen af egnahemsjord bundna villkor.

Lagfartsbeviset är det offentliga, vid alla domstolar gällande intyget om jordens öfvergång från unionsdomän till privategendom.

§ 36. Slutbevisning (final proof) och kontantköpsbevisning (commutation proof) må afläggas, så snart egnahemshafvaren kan bevisa, att hemvist och odling uppehållits under den lagstadgade perioden, — i ordinarie fall fem år. Men om egnahemshafvaren försummat att föranstalta om slutbevisning inom två år från de fem årens utlöpande, och således inom sju år från egnahemsperiodens början, upphäfvat inskrifningen och därmed hans egnahemsrätt, såvida icke skälig ursäkt kan anföras för bristande slutbevisning. För personer, som förvärfvat sin egnahemsrätt efter inskrifningsansökan (§ 14), börjar femårsperioden af stadigvarande hemvist och odling att löpa från inskrifningsdagen. För dem åter, som förvärfvat sin egnahemsrätt genom bosättning (§ 14), börjar samma period att löpa från den faktiska bosättningen, för så vidt inskrifningen hos domänkontoret äger rum inom de föreskrifna tre månaderna eller före mellankommande laga ansökan från annan egnahemssökares sida.

§ 37. Slutbevisning verkställes af egnahemshafvare själf eller af hans änka, arvingar eller testamentstagare, och kan icke afläggas genom ombud, administrator eller exekutor med undantag för följande fall:

a) Om egnahemshafvare blifver sinnesrubbad, sedan inskrifningen är gjord, skall lagfart utfärdas till honom, sedan genom hans förmyndare eller annan laga ställföreträdare, bevis företetts om att egnahemshafvaren uppfyllt lagens kraf intill den dag, då sinnesrubningen inträdde;

b) Om egnahemshafvare har lämnat den jord, som omfattas af hans inskrifning, och öfvergifvit sin hustru, må hustrun aflägga slut- eller kontantköpsbevisning såsom hans ombud. Och om hustrun dött och mannen-egnahemshafvaren öfvergifvit sina minderåriga barn, må de aflägga samma slutbevisning såsom hans ombud. I båda fallen utfärdas lagfartsbeviset på egnahemshafvarens namn.

c) Om egnahemshafvare dör ifrån barn, hvilka alla äro minderåriga, och båda föräldrarna äro döda, må egnahemshafvarens exekutor eller administrator eller barnens förmyndare, när som helst inom två år efter öfverlevande faders eller moders dödsfall, sälja jorden för barnens räkning, genom särskildt förfarande vid lokal-domstolen, hvarefter lagfartsbevis utfärdas till köparen. Men om jorden icke sålts i sådan ordning, utfärdas lagfartsbeviset till de minderåriga barnen, sedan bevisning om dödsfallet, arfsrätten och minderårigheten förebragts utaf administratören eller förmyndaren.

§ 38. Slutbevisning, liksom kontantköpsbevisning, med därför fordrade edliga försäkningar, må afläggas inför registratören eller kassören å domänkontoret och åtskilliga andra ämbetsmän, som äro bemyndigade att mottaga edsförsäkningar från sökande.

Enhvar, som önskar aflägga egnahemsslutbevisning, skall först ingifva ett skriftligt meddelande om sin önskan till registratören och kassören vid domänkontoret, upptagande postadress, inskrifningens nummer, namnet och den officiella titeln på den ämbetsman, inför hvilken han önskar aflägga slutbevisning, platsen där denna skall äga rum, jämte namn och postadresser på minst fyra af hans grannar, som af egen erfarenhet kunna styrka de fakta, som visa, att han i god tro uppfyllt alla lagens fordringar.

§ 39. Egnahemshafvarens meddelande till domänkontoret skall af registratören publiceras (delvis, se nedan) i en lokaltidning, som utkommer på ort, som ligger jorden i fråga närmast, en gång i veckan under fem veckor i följd. Egnahemshafvaren, som skall bestrida dessa publikationskostnader, bör, samtidigt med sitt meddelande till registratören rörande önskan att aflägga slutbevisning, öfversända till kassören en summa motsvarande annonskostnaden. Denna afgift må icke öferskrida de afgifter statslagarna föreskrifva för publicering af liknande legala notiser. Om egnahemshafvaren icke skickar den erforderliga summan, kan han i stället öfversända en förklaring från tidningsutgifvaren att saken är med honom arrangerad.

§ 40. Då registratören vid domänkontoret mottager egnahemshafvarens i föregående paragraf berörda meddelande, skall han i sin tur utfärda ett meddelande rörande tiden och platsen för slutbevisningen samt den ämbetsman, inför hvilken slutbevisningen skall afläggas, och låta införa detta meddelande en gång i veckan fem veckor i rad i en välkänd och allmänt spridd tidning, utkommande å ort närmast egnahemsjorden, samt därjämte anslå en afskrift af meddelandet på någon i ögonen fallande plats å domänkontoret.

På utsatt dag måste egnahemshafvaren infinna sig hos den ämbetsman, som skall leda slutbevisningen, åtföljd af minst två bland de i meddelandet anförda vittnena. Om af något skäl egnahemshafvaren och hans vittnen skulle vara ur stånd att infinna sig på

utsatt dag, må slutbevisning i stället kunna afläggas under någon af de närmaste tio dagarna. Men om det öfverhufvud är möjligt, böra egnahemshafvaren och hans vittnen söka att infinna sig första dagen.

Egnahemshafvare tillrådas att om möjligt aflägga sin slutbevisning inför registratorn och kassören å domänkontoret, enär det annars kan bli nödvändigt att skicka ut en kontrollant (special agent) att undersöka och rapportera förhållandena, innan lagfartsbevis utfärdas; under det att en sådan åtgärd troligen ej behöfver tillgripas vid bevisning inför domänregistratorn och domänkassören, då större sannolikhet i detta senare fall föreligger, att bevisningen ej varit falsk och vilseledande.

Egnahemshafvare varnas för oförtänksamma och olämpliga kontantköp af inskrifven jord. De varnas också för falska påståenden i sina slut- och kontantköpsbevisningar, enär sådana leda till dom och straff för mened.

Afgifter vid inskrifning och slutbevisning.

§ 41. Vid ansökan om *inskrifning* skola följande afgifter (fees and commissions) erläggas till domänkontoret för täckande af omkostnaderna:

Jord som vid försäljning betingar
\$ 2.50 pr acre. \$ 1.25 pr acre.

I Alabama, Arkansas, Florida, Iowa, Kansas, Louisiana, Michigan, Minnesota, Mississippi, Missouri, Nebraska, North Dakota, Oklahoma, South Dakota och Wisconsin:		
För 160 acres	\$ 18.00	\$ 14.00
För 80 acres	9.00	7.00
För 40 acres	7.00	6.00
I Arizona, California, Colorado, Idaho, Montana, Nevada, New Mexico, Oregon, Utah, Washington, Wyoming och Alaska:		
För 160 acres	\$ 22.00	\$ 16.00
För 80 acres	11.00	8.00
För 40 acres	8.00	6.50

§ 42. Vid *slutbevisning* skola följande afgifter erläggas:

Jord som vid försäljning betingar
\$ 2.50 pr acre. \$ 1.25 pr acre.

I Alabama, Arkansas, Florida, Iowa, Kansas, Louisiana, Michigan, Minnesota, Mississippi, Missouri, Nebraska, North Dakota, Oklahoma, South Dakota och Wisconsin:		
För 160 acres	\$ 8.00	\$ 4.00
För 80 acres	4.00	2.00
För 40 acres	2.00	1.00
I Arizona, California, Colorado, Idaho, Montana, Nevada, New Mexico, Oregon, Utah, Washington, Wyoming och Alaska:		
För 160 acres	\$ 12.00	\$ 6.00
För 80 acres	6.00	3.00
För 40 acres	3.00	1.50

Utdrag ur lagtexten.

För fullständighetens skull afslutas redogörelsen för lagstiftningen med ett par utdrag ur gällande lagtext — United States Revised Statutes.

Sec. 2289. Enhvar, som är familjeöfverhufvud eller fyllt 21 år och som är Förenta Staternas medborgare eller har ingifvit sin förklaring om afsikt att i lagenlig ordning blifva sådan medborgare, äger inskrifva en fjärdedels-sektion eller mindre af odisponerad unionsdomän, belägen i ett block sammanfallande med domänernas laga fastighetsindelning; men ingen, som är ägare till mer än ett hundra sextio acres jord i någon stat eller territorium, eger förvärfva någon som helst rätt enligt egnahemslagen. Enhvar, som äger och bebor jord, må enligt denna paragraf inskrifva annan till hans ägor stötande jord, som icke tillsammans med redan ägd och besuten areal öfverstiger summa ett hundra sextio acres. (Så ändrad genom lag af 3 mars 1891.)

Sec. 2291. Intet slutbevis skall (likväl) utlämnas eller lagfartsbevis därför utfärdas, förrän fem år förflutit från dagen för (sådan) inskrifning. . . .

Sec. 2296. Inga fastigheter, förvärfvade enligt föreskrifterna i detta kapitel, skola i något fall svara för skuld, ådragen före lagfartsbevisets utfärdande.

Sec. 2298. Ingen skall tillåtas förvärfva äganderätt till mer än en fjärdedels-sektion enligt föreskrifterna i detta kapitel.

Domänförvaltningen.

Domänförvaltningen ligger i händerna på en central domänstyrelse (General Land Office) och 116 lokala domänkontor (local land offices).

Domänstyrelsens chef (Commissioner of the General Land Office) har till åliggande att under inrikesministern (Secretary of the Interior) handhafva alla angelägenheter rörande landtmäteriet och dispositionen af Förenta Staternas unionsdomäner i enlighet med kongresslagarna. Han har äfven att efter ansökan och betalning lämna ut afskrifter af lagfarter och annat som inskrifves (registreras) hos domänstyrelsen. Han har att förvara sådana lagfartsbevis och handlingar, och afskrifter däraf, försedda med sigill och bestyrkta af domändirektören, gälla såsom original.

Unionsdomänerna äro belägna inom Alabama, Arkansas, California, Colorado, Florida, Idaho, Illinois, Indiana, Iowa, Kansas, Louisiana, Michigan, Minnesota, Mississippi, Missouri, Montana, Nebraska, Nevada, North Dakota, Ohio, Oregon, South Dakota, Utah, Washington, Wisconsin, Wyoming; Arizona, New Mexico, Oklahoma och

Alaska. Men numera finnes föga jord kvar obesatt i Ohio, Illinois, Indiana, inom hvilka stater ej heller finnas några domänkontor. Den lediga unionsjorden därstädes inskrifves hos domänstyrelsen, i det domändirektören fungerar som registrator och kassör. Inom öfriga stater och territorier finnas ett eller flera domänkontor i hvarje, hvilka förmedla dispositionen öfver unionsdomänerna inom bestämda distrikt.

I anslutning till domänkontoren finnas 17 landtmäteridistrikt, hvar och ett med en distriktslandtmätare (surveyor-general) i spetsen. Man arbetar, som ofvan nämnt, inom domänområdet efter det kvadratiske landtmäterisystemet. Landtmäteriförrättningarna under domänstyrelsens kontroll utföras med få undantag enligt kontraktssystemet. Distriktslandtmätaren upprättar, under domändirektörens kontroll och godkännande, kontrakt med underlandtmätare (deputy-surveyor), som visat sig kvalificerad att utföra vederbörande landtmäteriarbete och som ställt stadgad säkerhet för redbart uppfyllande af åtagna skyldigheter.

Ansökningar om landtmäteriförrättning ingifvas af intresserade parter till distriktslandtmätaren. Så öfversändas de af denne, jämte rapport, till domänstyrelsen; om behörig begäran om förrättning befinnes föreligga och om det finnes anslag att betäcka kostnaderna, godkännas ansökningarna, och distriktslandtmätaren bemyndigas att träffa kontrakt för landtmäteriarbetets genomförande. Dessa kontrakt underställas, tillika med underlandtmätarnas säkerhet, domändirektören, och i fall af deras godkännande får distriktslandtmätaren bemyndigande att fullfölja saken. Sedan förrättningen avslutats och resultatet af underlandtmätaren insändts till distriktslandtmätaren, inrapporteras fakta till domänstyrelsen, hvarpå en landtmäterikontrollant utsändes från denna myndighet för att noggrant kontrollera arbetet och åter gå öfver åtminstone 10 % af landtmäterilinjerna. Om allt befinnes i godt skick, bemyndigas distriktslandtmätaren att i tre exemplar utföra karta öfver förrättningsområdet med ledning af den fältbeskrifning, som underlandtmätaren aflämnat. Han har att lämna en kopia af denna karta till domänstyrelsen, tillsammans med fullständig afskrift af fältbeskrifningen. En kopia af kartan skall äfven öfversändas till registratorn och kassören å de lokala domänkontor, vid hvilket vederbörande jord skall disponeras.

Registratorn och kassören hafva därpå omedelbart att på en i ögonen fallande plats å kontoret anslå ett meddelande, hvaruti de townships, som uppmåtts, specificeras och hvaruti förklaras, att landtmäterikartan skall officiellt anslås och inskrifvas (be filed) å kontoret en bestämd i meddelandet utsatt dag, icke senare än trettio dagar från meddelandets datum; äfvensom att nämnda tjänstemän från och

med den dagen äro beredda att mottaga ansökningar om inskrifning af egnahemsjord inom vederbörande townships. De skola äfven öfversända kopior af detta meddelande till postmästarna vid postkontoren belägna närmast intill det ifrågavarande jordområdet äfvensom till vissa domstolar (courts of record) inom domändistriktet — med anhållan att desamma anslås på någon i ögonen fallande plats å respektive kontorslokaler. De skola vidare förse den offentliga pressen inom sitt distrikt med kopior af nyssnämnda meddelande i och för notisers införande, och i öfrigt gifva saken all den offentlighet de kunna. Å den i meddelandet utsatta dagen öppnas sedan domänområdet inom de nya townshipskartorna för inskrifning under därå tillämpliga lagar — egnahemslagen m. fl.

Så snart domänstyrelsen i ofvan skildrad ordning mottagit kartor och fältbeskrifningar, uppläggas jordeböcker (tract-books) efter townships, ordnade i förhållande till meridian och baslinje, och efter sektioner, numrerade. När så en inskrifning eller ansökan mottages, antecknas i dessa jordeböcker den fastighet som afses, vederbörande parts namn, nummer och andra data. Jordeböckerna bilda ett register öfver dispositionen af unionsdomänerna, så ordnad, att man med beskrifningen af någon särskild fastighet i sin hand genast kan fastslå dess ställning. Inom domänstyrelsens jordeboksafdelning finnes en karta öfver hvar stat, upptagande numren på de jordeböcker, hvari inskrifningarna för vederbörande townships göras. Från denna karta afläser man med lätthet numret på den jordebok, som innehåller inskrifningar och andra data rörande fastigheterna inom vederbörande township, och då volymerna, som sagdt, uppläggas efter sektion, township och rad (range), går det lätt att få tag i inskrifningar rörande viss fastighet. Townshipskartorna bindas i volymer och ordnas liksom jordeböckerna. Fältbeskrifningarna hopbindas också och numreras i stats-serier. Vare sig det gäller kartor eller beskrifningar, är det lätt att få reda på dem man önskar genom registerkartor och förteckningar.

Landtmäterieärendena höra enligt lag till domänstyrelsens viktigaste åligganden. De hafva här behandlats rätt utförligt både af detta skäl och enär man svårigen kan ingå på en allmän redogörelse för domänförvaltningen utan att först klargöra förfaranden och metoder etc. vid landtmäteriet.

Tjänstemännen vid domänkontoren, registratorer och kassörer (registers and receivers), förses med samma system af jordeböcker och landtmäterikartor som domänstyrelsen. Öfver hufvud taget är det deras plikt att i första instans undersöka alla ansökningar om egnahemsinskrifning eller annan disposition öfver unionsdomänerna inom kontorets domändistrikt. I de flesta fall ha de att pröfva dylika ansökningar och godkänna dem, om de ha laga form och den ön-

skade jorden är ledig för sådan ansökan och om afgifterna (fees and commissions) ha erlagts. För vissa fall hafva de emellertid blott att inskrifva ansökningarna i sina registerböcker och öfversända dem till domänstyrelsen för afgörande.

Vid slutet af hvarje månad öfversända de till domänstyrelsen utdrag öfver inskrifningar och dylikt, som gjorts under månadens lopp. De mottaga slutbevisningar, godkänna dem och utfärda sådana bevis därom, hvarpå lagfarter grunda sig. De upptaga afgifter och köpeskillingar för försäld domänjord och afge räkenskap däröfver genom regelbundna systematiska rapporter. De anordna vittnesförhör rörande klander af första inskrifning, bedöma härvid erbjudet vittnesmål och afgifva anvisningar rörande rättstvistsens disposition. Båda tjänstemännen å domänkontoret hafva här behandlats tillsammans vid uppräknandet af deras åligganden, emedan de i många fall måste uppträda gemensamt. Andra fall finnas emellertid, då än kassören och än registratören enligt lag har att utfärda vederbörande bevis (certificate) eller vidtaga andra åtgärder på egen hand. Det lönar sig dock knappast att upptaga det korta utrymmet med några detaljer härutinnan.

Domänstyrelsen, sorterande under inrikesdepartementet, har den allmänna ledningen öfver de 17 distriktslandtmätarne och de 116 domänkontoren. Styrelsens arbete är fördeladt på elfva skilda afdelningar, hvar och en med sin chef. Härtill kommer en arbetsstyrka, som sorterar omedelbart under generaldirektörens närmaste man (chief clerk). Afdelningarna benämnas som följer: B registreringsafdelningen, C domänafdelningen, E landtmäteriet, F järnvägsafdelningen, G afdelningen för steppjords-, skogsodlings- och stadsområdesinskrifningar samt för skol- och indianjordar etc., H klanderafdelningen, K afdelningen för s. k. försumpade marker, L afdelningen för kartor och planer, M räkenskapsafdelningen, N grufafdelningen, P afdelningen för fältkontroll, R skogsafdelningen. Registratören är chef för afdelningen B o. s. v.

Förutom det rena förvaltningsarbetet har generaldirektören i domänstyrelsen att afgifva berättelser och uttalanden i lagstiftningsfrågor, som på något sätt beröra dispositionen öfver unionsdomänerna. Han skall fälla utslag i alla vadmål från de lokala domäntjänstemännens verksamhet och i tvistiga fall afgöra, hvilken af flera parter skall beviljas lagfart till viss fastighet. I regel äro hans utslag och beslut underkastade inrikesministerns revision. Men i fall, då enskilde häfda rättigheter, som icke äro föremål för klander eller bestridande från annan part, är hans utslag i premisserna definitivt, om gynnsamt för vederbörande rättssökande. En stor del af domänstyrelsens arbete är af sistnämnda karaktär. Då ansökningar i vanlig ordning ingifvits till rätt domänkontor om förvärf af viss del af

unionsdomänerna och ansökningarna af dess tjänstemän mottagits, godkänts och insändts till domänstyrelsen och då denna anser sökanden berättigad till lagfart å den jord, hvarpå han gör anspråk, är ett utslag i denna riktning i regel definitivt, eftersom meddelandet af lagfart afskär inrikesdepartementet från vidare dom rörande premisserna. Skulle åter domänstyrelsen afslå sökandens begäran, äger han enligt af inrikesdepartementet promulgeradt förfarande att vädja till detta inom viss tid.

Domänstyrelsens arbete består delvis i slitande af tvister, hvori anspråk framställas på samma fastighet från två eller flera parter. Klanderafdelningen (H) har att förbereda dylika mål och affatta utslag däri, att underställas generaldirektören. Frågorna kunna i dessa fall vara rätt invecklade och svåra; handlingarna kunna gå på hundratal, ja tusentals skrifsidor. Det fordras en hel stab af tränade och skickliga män för att fullgöra detta arbete.

En lag af 1880 ger förmånsrätt till inskrifning »i alla fall, då någon väckt klander, betalat domänkontorsafgiften och genomdrifvit upphäfvandet af någon förköps-, steppjords-, egnahems- eller skogsodlingsinskrifning». För enhvar, som har vetskap om eller uppsparar att lagens stadganden icke iakttagits, att en inskrifning svikligen förvärfvats eller innehafves, har lagen härmed skapat en sporre att väcka klandertalan, få inskrifningen upphäfd och därmed skaffa sig förmånsrätt att inskrifva vederbörande jord.

Generaldirektören har vidare kontrollen öfver icke blott unionsdomänerna utan äfven öfver rättsfrågor rörande järnvägs- och statsdonationsjordarna m. fl. Förköps- och skogsodlingslagarna sattes ur kraft 1891, så att arbetet med jordförvärf under deras hägn nu närmar sig sitt slut. Rätt mycket arbete kräver å andra sidan reglerandet af jorrdonationerna till skilda stater för skolor, universitet och andra allmänna ändamål; likaså donationerna af s. k. försumpade marker (swamp lands), hvilka öfverlämnades åt lokalstaterna i och för vidtagande af flodregleringar, hamnanläggningar m. m. Rörande undantagande, försäljning och disposition af stadsområden (town-sites) förekomma ofta bittra stridigheter, som kräva tid och arbete att slita.

Kartor öfver Förenta Staterna liksom öfver skilda stater och territorier utföras och tillhandahållas genom domänstyrelsen. Material härför lämna hufvudsakligen de landtmäterikartor, som finnas hos styrelsen. Hvad därutöfver erfordras, hämtas från autentiska källor.

Gruf- och kollagarna falla likaledes under domänstyrelsens verksamhetssfär, men det är knappast värdt att här ingå på dessa frågor. Man har i Förenta Staterna ännu icke skilt på rätten till mineralfyndigheten och rätten till jorden.

Generaldirektören för domänstyrelsen har att behandla alla ansökningar om vägrätt öfver unionsdomänerna för järnvägar, bevattningsbassänger, kanaler, diken, rörledningar för diverse ändamål, telegraf- och telefonlinjer m. m. Han faller äfven utslag i mål rörande dylika vägrättsansökningar.

Domänerna disponeras jämväl enligt skogs- och stenlagen. Men arealerna äro ej vidare stora i förhållande till dem, som unionen afhänder sig enligt egnahemslagen. Enligt denna senare lag inskrifves betydligt mera jord än under alla de andra domänlagarna tillsammans. Fiskalåret 1904 inskrefs under egnahemslagen rundt 10 millioner acres, medan under alla öfriga dispositionsformer blott 6 millioner acres disponerades.

Under domänstyrelsen tjänstgöra vidare en stab af 70 å 80 fältkontrollanter (special agents), hvilkas uppgift är att undersöka alla saker rörande svek och bedrägeri i inskrifningar och deras fullföljande upp till slutbevisning och lagfart. De skola genom undersökningar på platsen öfvertyga sig om, att unionen icke blir lurad på sina domäner och sina skogar. Men så omfattande dimensioner synes jobberiet i domänjord och domänskogar antaga där ute i Amerika, att staben icke på långt när räcker till. Det är ju också oerhörda arealer man disponerar öfver för hvart år. Kontrollanterna skola inberätta alla bedrägerier, som de komma på spåren, och biträda domstolarne, om åtal väckes.

Förenta Staternas president fick 1891 bemyndigande att undantaga och för framtida behof och skogens bättre vård reservera vissa skogsområden. Sådana hafva grundats i rätt stor omfattning; den 30 juni 1904 uppgingo de till öfver 60 mill. acres. Arbetet med dessa kräfver en stab på 50 man i domänstyrelsen förutom fältstabens ute i skogarna. Under fiskalåret 1904 lämnade inrikesdepartementet tillåtelse till periodvis betning för närmare två millioner får å begränsade arealer inom 21 reserverade skogsområden. Samma år fingo 620,000 nötkreatur och hästar tillträde till 38 reserverade skogsområden. Domänstyrelsens sträfvanden i fråga om skogsreservationerna hafva hufvudsakligen gått ut på att organisera, instruera och utrusta en duktig skogskår, som kan skydda skogarna mot svikliga afverkningar och skogseldar och lösa de många frågor, som uppkomma med anledning af nybyggareprivilegier och nybyggareättigheter. Att döma af den hittillsvarande utvecklingen kommer skogsfrågan i framtiden att skaffa domänförvaltningen ett oerhördt arbete. Det är en tämligen ny fråga för Förenta Staterna, kraftigt lancerad af Roosevelt och andra framsynte män. För en tio å tolf år sedan sköttes inom domänstyrelsen alla frågor rörande skogsreservationerna af en enda tjänsteman, medan redan sex, sju år senare skogsdomänernas tjänstemannastab, som nyss nämnts, sprungit upp till närmare femtio man. I fråga om skogsodlingstekniken har

man redan, enligt jordbruksdepartementets årsbok (årg. 1906, sid. 67), genom praktiska metoder bragt det därhän, att skogsodlingar, oaktadt de höga lönerna, utföras till nästan samma kostnad pr hektar som i Tyskland.

Genom en lag af 1906 har man skapat vida möjligheter att grunda egnahem inom unionens undantagna skogsreserver (kronoparker) på jord som passar för odling. Jordbruksministern äger, på ansökan eller därförutan, undersöka och till läge och areal klassificera sådan skogsmark, inom ständiga eller tillfälliga skogsreserver (undantagandes några kommuner i Californien), som har sitt hufvudsakliga värde som jordbruksjord och icke behöfves för offentliga ändamål, om den enligt hans åsikt kan användas för egnahemsodlingar utan att skada skogsreserverna. Han må låta uppgöra förteckningar och beskrifningar därå efter rå och rör (metes and bounds) eller annorledes och inlämna dem till inrikesdepartementet med begäran att sagda marker öppnas för egnahemsinskrifning.

Då dessa handlingar inkommit till inrikesdepartementet, skall inrikesministern förklara de nämnda områdena efter förloppet af 60 dagar från förteckningens officiella inregistrering (filing) å det domänkontor, inom hvars distrikt vederbörande jord är belägen, öppna för egnahemsbosättning och inskrifning i arealer icke öfverstigande 160 acres i vidd och 1 eng. mil i längd. Under denna period skall förteckningen finnas uppsatt på i ögonen fallande plats inom kontorslokalen och därjämte annonseras under en tid af minst fyra veckor i någon tidning med allmän spridning inom de kommuner, inom hvars gränser den odlingsbara marken ligger.

Af särskildt intresse är, att urvalet af den odlingsbara mark, som har sitt hufvudsakliga värde för jordbruksändamål, anförtros icke åt domänförvaltningen utan åt jordbruksdepartementet, som äger en hel stab af fackmän med förmåga att sakkunnigt lösa denna fråga.

Rörande jordbruksdepartementets klassificeringsarbete föreskrifves, att marker med skogsbestånd af handelsvärde icke i annat fall må klassificeras som odlingsbar jordbruksjord, än då den skarpaste bevisning förebragts rörande dess jordbruksvärde både med afseende å produktionsförmåga och lägliga afsättningsförhållanden. Man utgår således både från de naturliga och de ekonomiska förhållandena.

Personer, som redan slagit sig ned som nybyggare inom skogsreserverna, ha förmånsrätt och få ingifva ansökan om att få sin besutna jord undersökt och klassificerad; sådan ansökan insändes med posten till jordbruksdepartementets skogsbyrå i Washington.

Till slut måste vi också med några ord beröra det stort anlagda förvaltningsarbetet för de *regnfattiga regionernas och stepptrakternas bevättning* och indragande under småbrukskultur.

Väststaterna, omfattande 11 stater och territorier och en areal öfverstigande en tredjedel af hela Förenta Staternas landområde (Alaska och öarna frånräknade), kunna i stort sedt karaktäriseras som högländernas och de låga regnmängdernas region. Man möter där hufvudsakligen grässlätter eller öppna skogsmarker, oanvändbara för jordbruk utan bevattning. Åtskilliga omständigheter bidrogo att skärpa intresset för dessa vidders exploaterande i jordbrukets tjänst, bland annat president Roosevelts personliga kännedom om dessa trakter och hans okufliga energi i arbetet för deras utvecklande. I sitt första budskap till kongressen säger Roosevelt: »Inom steppregionen är det tillgången på vatten, icke på jord, som afgör produktionen. Västra halfvan af Förenta Staterna skulle kunna underhålla en befolkning större än hela landets nuvarande invånarstock, om vattendragen, som nu rinna bort utan gagn, tillvaratoges och användes för bevattning.»

Så framdrefs 1902 års bevattningslag, som beslöt uppförandet med allmänna medel af reservoarer och kanaler för bevattning. För-säljningen af vattenrätterna och jorden skulle sedan betäcka unionen för dess omkostnader. Redan vid utlöpanDET af fiskalåret 1904 hade 23 millioner dollar afsatts för ändamålet, och bevattningsprojekt voro under utförande gående lös på 27 mill. dollar och afseende att draga in öfver en half million hektar jord under kultur.

Det är inrikesdepartementet, som har sig anförtrodt dessa omfattande och betydelsefulla domänarbeten. Departementet har att verkställa utredning och kartläggning af jord, som ligger så till, att den kan bevattnas, och att låta utföra erforderliga bevattningsanläggningar — reservoarer, kanaler m. m. Inrikesministern har också att, före eller vid tiden för afvägningars och uppmätningars igångsättande för påtänkta bevattningsverk, undantaga vederbörande domänområde från inskrifning, under andra lagar än egnahemslagen. Sådan bevattningsbar jord skall nämligen upplåtas endast åt verkliga egnahemsgrundare, i arealer ej understigande 40 acres, ej öfverstigande 160 acres, allt efter jordens växlande förmåga att ge uppehålle åt en familj. Och egnahemshafvaren skall icke blott fullgöra de vanliga egnahemslagskrafven utan äfven lägga under jordbruk minst hälften af egnahemmets bevattningsbara areal samt betala unionens omkostnader för fastigheten. Först därpå meddelas lagfart. De årliga inbetalningarna upptagas af kassören vid vederbörande domänkontor.

Då full betalning inkommit för större delen af den areal, som bevattnas från en anläggning af ofvan nämnda beskaffenhet, skall förvaltningen och skötseln öfver dylikt bevattningsverk öfverlämnas till ägarna af den bevattnade jorden, hvilka därefter hafva att underhålla detsamma på egen bekostnad — sammanslutna i sådan or-

ganisation och under sådana stadgar, som inrikesministern kan godkänna; dock att äganderätten till samt förvaltningen och skötseln af själfva bevattningsreservoarerna förbehålles unionen, till dess kongressen annorlunda bestämmer.

Slutligen stadgas, att de olika staternas och territoriernas jord bör komma i åtnjutande af bidrag från bevattningsfonden i proportion till de bidrag vederbörande stats- och territorialområden själfva lämnat fonden.

5. Exekutionsskydd för egna hem.

Medan domänpolitiken, såsom vi sett, hufvudsakligen afser att befolka vidderna genom grundande af nya egna hem, träffa vi hos de flesta lokalstaterna lagar, hvilka se sin hufvuduppgift i säkerställandet af redan bestående hem, de må vara tillkomna genom unionens kolonisationspolitik eller på privat väg. Enligt dessa till sitt innehåll något växlande lokalstatliga lagar befrias på visst sätt kvalificerade fastigheter från exekution för vissa privatskulder (homestead-exemption). Den amerikanske domaren Rufus Waples definierar juridiskt en sålunda privilegierad fastighet som »ett familjesäte, ägdt, besutet (innehafdt), dediceradt, begränsadt, exekutionsskyddadt och inskränkt ifråga om afhändbarhet, såsom lag föreskrifver». Det väsentliga är här exekutionsskyddet, hvartill sluter sig stadgandet om inskränkning i afhändbarheten, hvilket, efter hvad nedan skall framgå, afser att skydda makas rätt.

Lagstiftningens i fråga ändamål är, att bevara »familjehemmen». För att förhindra familjernas upplösning och säkerställa deras bestånd söker lagstiftaren skydda deras hem mot tvångsförsäljning, så långt ske kan utan orättvisa mot tredje man. Äfven i Förenta Staterna finnes det vanliga utmätningfria existensminimum, som undantager från exekution hvad gäldenären nödvändigtvis anses behöfva för sin existens eller sitt arbete. Men man går därutöfver och anser sig böra befria äfven bostad och arbetsplats från exekution. Det är hela familjens och hemmets existens man vill skydda. »Egnahemslagarnas anda gynnar giftermål, bekämpar skilsmässor; gynnar uppfostran af barn, bekämpar deras arflösgörande; gynnar änkor och föräldralösa och uppskjuter fastighetens delning bland arfvingarna, så länge någon bland dem är minderårig.»

Det är hemegendom (home property), som lagen undantager från exekution. Det måste vara något beboeligt såsom en familjebostad — huru tillbehör och jordareal än må vara beskaffade — hvilka tillsammans därmed undantagas. Denna egendom måste vidare bebos af ägarens familj; detta kraf uppställa så godt som alla staternas lagar. »Skyddet varar så länge familjen varar, upphör då den

upphör. Föräldrarnas död och utgången af barnens minderårighet gör slut på exekutionsskyddet. Egendomen kvarstår, men de förutsättningar, hvarunder den var ett lagligen exekutionsbefriadt familjesäte, upphöra i och med dessa händelser.»

Hvad den exekutionsskyddade fastighetens storlek angår, så hafva de olika staternas lagar stannat vid skilda maximibelopp i penningvärde eller areal (från 500 \$ till 5,000 \$, från 40 till 200 acres). Öfverstiger icke en egendom, som i öfrigt fyller villkoren för exekutionsskydd, detta maximum, så kan tvångsförsäljning icke ifrågakomma. Vid större fastigheter afskiljes och försäljes öfver-skjutande område. Dock att, om så ej utan väsentlig skada kan ske, det hela må säljas, hvarvid gäldenären får sin skydds rätt förvandlad till motsvarande summa inexigibla pengar. I de flesta stater tilltages det exekutionsskyddade existensminimum så rikligt, att det synes utvidgadt till ett minimum för oberoende ekonomiskt förvärf. »Den exekutionsbefriade jordarealen är vanligen en eller en half egnahemsfastighet, d. v. s. en eller en half kvartsektion¹ af den i förra århundradet uppmätta, för kolonisation anslagna jorden».

De hufvudsakliga villkoren för att man skall komma i åtnjutande af exekutionsskyddet äro:

1. Vederbörande skall vara familjeöfverhufvud, d. v. s. antingen gift man eller i vissa fall hustru eller änka med barn, eller annars en person som har laga skyldighet att sörja för uppehälle af andra personer, hvilka icke kunna själfva försörja sig.

2. Vederbörande måste faktiskt bo på egendomen. Han kan med sin familj äga flera egendomar, men han kan icke begära att få mera än en af dem exekutionsskyddad, nämligen den, där familjen har sitt säte och hem.

3. Vederbörande fastighet måste på något sätt dediceras till exekutionsskydd. I flertalet stater är det nog med, att fastigheten faktiskt innehafves af vederbörande och hans familj. Själftva detta innehaf anses där tillfyllest att skydda tredje mans, fordringsägares, rätt, och vederbörligen kvalificerade fastigheter åtnjuta således ipso jure exekutionsskydd. På andra håll anses vetskap om exekutionsskyddet bragt till tredje man först genom särskild åtgärd, såsom ingifvande af en deklaration härom (declaration of homestead) och fastighetens inskrifning i ett offentligt register.

Det lokalstatliga egnahemsskyddet försöker å ena sidan att förebygga förhastad skuldsättning och afhändelse af fastigheten och ger å andra sidan exekutionsskydd mot vissa ådragna skulder. »Förebygga, icke bota, är lagstiftarens afsikt», säger Waples i detta samband. De flesta stater förbjuda icke vederbörande att belasta sina exekutionsskyddade fastigheter med inteckningsgäld, som på grund af sin sakrättsliga

¹ D. ä. 160 eller 80 acres = 65 eller 32¹/₂ hektar.

karaktär kan i laga ordning uttagas. Men de lägga vissa hinder i vägen härför. Gift ägare förbjödes enligt flertalet lagar både att inteckna och sälja exekutionsbefriad fastighet utan hustrus begifvande. »Hans hustru har vetorätt.» Nästan lika allmänt gäller, att mannen, då hustrun är ägare, kan förhindra henne att sälja och inteckna fastigheten genom att vägra sitt bifall. Dessa lagbestämmelser förstärka möjligheterna att sammanhålla hemmet för barnens räkning, eftersom det är många gånger svårare för två att handla tillsammans än för en att handla ensam (Waples).

Det viktigaste af egnahemsskyddet ligger i befrielsen från exekution för viss gäld, ådragen sedan tredje man fått vetskap om skyddets bestånd. Fastigheten skyddas mot sådan gäld, men därmed befrias icke gäldenären personligen från ansvar för sina skulder. »Ingen stat försöker genom egnahemslagstiftning att frigöra gäldenären från skyldigheten att fullgöra sina förbindelser. Lagarna om exekutionsskydd för egnahem äro inga bankrutt-lagar». Vederbörande svarar personligen och med all sin lösa och fasta egendom, endast med undantag af det exekutionsskyddade fastighetsområdet. Såsom äfven ofvan framgått, lider exekutionsskyddet af betydande inskränkingar, så stora, att de i många fall göra denna rättsinstitution tämligen overksam. Mot skulder af tidigare datum än privilegiet, skyddas detsamma icke, om man undantager lagstiftningen i staten Texas. Lika litet åtnjutes någon befrielse för intecknad gäld (sakrätt) utom i staterna Texas och Louisiana. Det är egentligen blott mot personalkredit, som skyddet verkar, och detta endast så länge, som gäldenären kan hålla stånd mot borgenärens begäran att få sin fordran säkerställd genom inteckning. Skatter, böter och dylikt kunna alltid uttagas på exekutiv väg. Detsamma gäller i alla stater, äfven i Texas, om köpeskilling för exekutionsskyddad fastighet, hvarvid bör anmärkas att, i många af de lokalstatliga lagarna, penningar lånade af köparen till en exekutionsskyddad fastighet utaf tredje man och erlagda till säljaren, betraktas såsom köpeskilling, hvarför den köpta egendomen svarar inför sådan tredje man. Slutligen jämställa de flesta af dessa lagar »förbättringar (improvements) med köpeskilling och undantaga därigenom ådragna skulder från exekutionsskyddets sfär.» Fordringar för arbete eller material, som levererats till dylika förbättringar, kunna därför i vanlig ordning uttagas ur egendomen. »Förbättringar (improvements), såsom ordet vanligen brukas i dessa lagar, omfatta uppförande af boningshus och tillhörande byggnader, deras förbättrande och underhåll samt allt som göres till fast tillbehör af den exekutionsskyddade fastigheten».

Frågan om *orsakerna* till uppkomsten af dessa för Amerika karakteristiska lagar belyses af en tysk författare i följande ordalag: »Mexico beslöt år 1829 att frigifva alla slafvar, men provinsen Texas

trädde i opposition och proklamerade sig år 1836 såsom oberoende stat. Då krisen 1837—1839 bragte ruin öfver många plantageägare i sydstaterna, flydde flera ruinerade sådana till Texas och togo sina slafvar med sig. Fordringsägarna i Boston, New York och Philadelphia kunde visserligen endast med svårighet ansätta dem ända dit, men gjorde det dock mången gång; ... under alla förhållanden sutto de flydda plantageägarna icke i säker besittning af jord och slafvar. Då beslöt Texas regering att skaffa dessa värdefulla invandrare trygghet och utfärdade 1839 Amerikas första lag för exekutionsskydd af egnahem.»

En fransk författare,¹ som verkställt grundliga undersökningar på ort och ställe, har inlagt stor förtjänst genom att påvisa orsakssammanhanget mellan exekutionsskyddslagarna och de ekonomiska och sociala förhållandena. Dessa lagar voro såväl i Texas som i unionens öfriga stater en följd af de kommersiella kriserna, som sträckte sina förhärjande verkningar äfven ut öfver landsbygden. »För att kunna fullt intränga i detta rättsinstitutets anda och mening är det nödvändigt att taga i betraktande den stora nordamerikanska nationens specifika ekonomiska förhållanden, och man skall då finna, att ... exekutionsskyddslagarna uppfunnos under de korta perioderna af ekonomisk depression och icke visade sin praktiska nytta annat än under dessa korta perioder.» Den skuldsatte farmaren fick under kristiderna sina lån uppsagda och ställdes samtidigt inför omöjligheten att till något pris komma öfver nya kapital. Hans egendom gick under klubban, tyvärr för rampris, så att fordringsägaren icke heller blef hjälpt. Lägg härtil, att landbrukarna icke hade minsta skuld till dessa osunda förhållanden. De voro icke insolventa. Deras ekonomiska fall var icke resultatet af slöseri eller lättsinne, ej heller af någon nedgång i räntabiliteten inom landthushållningen, utan allenast en följd af spekulationskrisen. Det gällde därför att göra dessa periodiska depressioner oskadliga, och så lämnade man ett förvärfvsminimum så att säga bankruttfritt. Gent emot landbrukaren var detta en enkel gärd af rättvisa; fordringsägaren skadades icke däraf, då han ju kunde in-teckna sin fordran; staten skördade af en sådan åtgärd endast nytta, enär kolonisationen kunde pågå mera ostörd af dessa periodiska skakningar. Här se vi tvifvelsutan en viktig orsak till exekutionslagarnas uppkomst. Ännu ett par andra torde finnas. Man gynnade genom exekutionsskyddet hypotekslånen, medan landbrukarna befriades från den i äldre tider farliga personalkrediten, hvilken lättare öppnade möjlighet för öfvergrepp och ocker. Man bör dessutom taga i betraktande hustruns svaga förmögenhetsrättsliga ställning i Amerika. Där får hon vanligen ingen hemgift, och medför hon förmögenhet, så tillhör förvaltningen

¹ Dr Bureau; jfr litteraturförteckningen.

af denna enligt amerikanarnas individualistiska rättsuppfattning helt och hållet mannen. Därför är det för amerikanaren af särskild betydelse att få sin familjs framtid säkerställd. Det sker i våra dagar genom det storslaget utvecklade lif försäkringsväsendet. Men förr i tiden kände man icke denna moderna försäkringsmetod utan tillgrip i stället egnahemsskyddet, hvilket äfven af de rättslärdre betraktats såsom ett slag af försäkring, låt vara af gröfre och mindre utvecklade art. Numera användas andra försäkringsmetoder, och egnahemsskyddet faller mer och mer i glömska.

Härmed äro vi inne på frågan om *exekutionsskyddets resultat och praktiska värde* för landtbruket och kolonisationen i Förenta Staterna. Till detta spörsmåls besvarande hafva amerikanarna själfva föga bidragit. Sering var den förste, som genom sitt grundläggande verk om Nordamerikas landtbruksekonomiska förhållanden spred ljus i saken. »Liksom alla skonsamma skuldlagar», skriver han, »skada också de amerikanska exekutionsskyddslagarna i första hand ärligt folk till förmån för bedragare... Faktiskt har denna lagstiftning icke förmått hindra, att landtbrukarna i många trakter sitta djupt fast i skulder... Exekutionsskyddslagstiftningen hindrar icke, att farmen vid fall af faktiskt kreditbehof belastas med in-teckningar och i nödfall öfverlastas därmed; den förhindrar vidare icke landtbrukarnas uppskörtande genom ocker, ja den framkallar en öfverdrifven utvidgning af real- och särskildt hypotekskrediten på personalkreditens bekostnad... Farmen får ingen kredit utan emot hypotek eller annan realsäkerhet. Blott småskulderna hos handlanden utgöra ett undantag, men denne håller sig skadeslös genom en betydande prisförhöjning på krediterade varor. I Texas, där egnahemsskyddet är verksamt genomfördt (omfattande äfven in-tecknad gäld), klaga farmarna öfver brist på kredit.» Den amerikanska lagstiftningens största värde på detta område ligger kanske i den möjlighet den bereder en omtänksam och energisk hustru att i någon mån skydda sig och de sina mot följderna af mannens slösaktighet eller lättsinne (Buchenberger, Sering). Hvad åter landtbefolkningens ekonomiska bestånd beträffar, så medge till och med officiella berättelser, att skyddslagstiftningen i detta afseende intet förmått uträtta. »Det är ingalunda sällsynt, att exekutionsskyddade fastigheter komma till exekutiv försäljning» (Sering).

Bureau indelar (1895) Förenta Staterna i tre regioner allt efter skyddslagarnas verkningar. I väststaterna, där kolonisationen fortfarande pågår och lagarna hafva en obligatorisk karaktär, åberopas de mången gång af gäldenären; dock är deras inflytande ringa. Något bidrag till skapande af mindre jordbruk hafva dessa lagar icke ens här lämnat; tvärtom hafva de verkat skadligt genom att försvåra och fördyra krediten. »Ty det är dock omöjligt», skriver Bu-

reau, »att förneka kreditens välsignelserika verkan. . . Inteckningen är den kungsväg, som i Förenta Staterna leder tusentals familjer till egen torfva». I Södern har exekutionsskyddet knappast ledt till något resultat alls. I öststaterna slutligen äro exekutionsskyddslagarna så godt som okända.

6. Kolonisationens gång. Kolonisationspolitikens fel och förtjänster.

Liksom civilisationen på sin bana genom tiderna vandrat västeröfver från Asien till Europa och Amerika, så har ock kolonisationen och kulturen inom Förenta Staterna allt från början af dess historia varit stadd i ständig rörelse mot väster. Icke blott invandrarströmmen utan äfven folkmassorna inom riket själfvt hafva rört sig i denna riktning öfver de vida folktomma regionerna — en oerhörd invasion af fredliga nybyggare. Själftva folkkaraktären tyckes i viss mån hafva fått sin säregna prägel af dessa västvandringar, med deras naturlif, primitiva förhållanden och obegränsade möjligheter. I sig själfvt redan från början af kärnfullt virke, kunde folkmaterialet icke undgå att ytterligare höjas i företagsamhet och kraft genom storheten i denna uppgift att lägga en hel kontinent för sina fötter. Arbetet på öppnandet och exploaterandet af det egna landets och folkets resurser har satt sin färg på hela den ekonomiska och politiska historien intill våra dagar.

Befolkningscentrum har flyttats allt längre och längre västeröfver — från 77:e longituden (fr. Greenw.) i närheten af Atlanterkusten år 1800 till 86:e longituden ungefär vid Columbus i Indiana, söder om Michigan-sjön, år 1900. Så länge oupptagen jord fanns att tillgå, sökte sig folkströmmen västerut, stigande och fallande med de ekonomiska konjunkturerna, på jakt efter bättre livsvillkor.

»I allmänhet ha vid västerns kolonisation tre folkklasser rullat fram efter hvarandra som oceanens vågor. Först kommer nybyggaren, pionjären, som för sitt och familjens uppehälle hufvudsakligen är hänvisad till den naturliga växtlighetens och jaktens produkter. Hans jordbruksredskap äro enkla, mest hemgjorda, och hans sträfvanen gå hufvudsakligen ut på en majsskörd och en »trädgårdslapp». . . En blockhydda och eventuellt ett husdjursstall och ett majsskjul samt en åkerbit om ett dussin acres . . . äro nog för honom. Förköpslagen berättigar honom att sälja stuga och åker till nästa emigrantklass . . .

Denna emigrantklass köper jorden, lägger åkerlapp till åkerlapp, banar vägar, slår enkla broar öfver vattendragen, bygger upp bostäder af biladt timmer med glasfönster, planterar eventuellt frukt-

trädgårdar, bygger kvarnar, skolhus, tingshus etc. och erbjuder bilden af ett flärdfritt, sparsamt, civiliseradt lif.

Nästa väg rullar fram. Kapitalets och företagens män komma. Nybyggaren är färdig att sälja och begagna sig af de stigande jordvärdena, kasta sig djupare in i förhållandena och själf i sin tur blifva kapitalist och företagsledare. Den lilla byn växer till ett stort municipalsamhälle eller en stad; ögat mötes af stenbyggnader, vidsträckta åkerfält, fruktträdgårdar och andra trädgårdar, högre läroverk och kyrkor.»

Det har sitt stora intresse att höra en sådan kärnkarl som president Roosevelt skildra nybyggarlivets vedermödor och dess karaktärsbildande roll. Han talade år 1901 i Colorado borta i Västern med anledning af statens 25-års-jubileum sålunda:

»Ni män af Colorado, och framför allt de äldre bland er, som nu åhöra mig, hafva varit med om vårt folks stora typiska arbete. Med undantag af Unionen själf har ingen annan uppgift varit så betydelsefull som eröfringen och bebyggelsen af Västern. Denna kolonisation har varit vår storbragd för det sekel, som just ändat. Den står högst bland alla sådana bragder. Samma slags arbete har utförts i Australien och Canada men i mindre skala, medan Rysslands expansion öfver Sibirien har gått ojämförligt långsammare. I hela mänsklighetens historia gifves intet, som går upp emot det sätt, hvarpå vårt folk fyllt ut en öde kontinent med själfstyrande samhällen, hopbundna till en nation. Och den underbaraste delen i denna underbara historia är kanske den, som handlar om kolonisationen af Stillahafskusten och Klippiga bergen.

Männen, som grundade dessa samhällen, visade praktiskt genom sina lifsverk, att det är äfventyrens anda som skapar samhällen. Deras djärfhet, hårdnackenhets och bistra uthållighet äro oundgängliga icke blott för nybyggare och pionärer; de äro karaktärsdrag, som måste finnas hos hvarje mäktigt och framgångsrikt folk. Ni och edra fäder, som byggde upp Västern, gjorde mera än ni trodde; ty ni afgjorde därmed hela republikens öde och påverkade därigenom, såsom en nödvändig följd, händelsernas gång i hela världen. Mer och mer, allt som åren gå, skall denna republik komma att ledas af Västerns tankar och handlingar, emedan utvecklingsförhållandena i Västern ständigt tenderat att till full skärpa utpräglade folkets specifikt amerikanska karaktär.

Där fanns föga plats för fege och veklingar i de djärfva gränsbarnas led — bland pionärnybyggarna, som först bröto upp den vilda präriejorden, som först högg sig väg i urskogen, som ledsagade sina hvitöfverdragna vagnar öfver de ändlösa indianjagade ödemarkerna och utforskade hvarje undangömd bergskedja under rastlöst sökande efter metallernas rikedom. Efter dem kommo männen, som

fullbordade det verk, de börjat i groft: som drefvo fram järnvägs-linjerna öfver slätt, öken och bergspass; som besatte de fruktbara betesfarmerna med djur och sågo öknens grå Artemisia-täcke vika inför bevattningen och ersättas af klargröna lucernvallar och guld-gul sädesstubb; som byggt stora folkrika städer — städer, där alla civilisationens konster och vetenskaper drifvas upp till sin höjdpunkt — i trakter, som, ännu då det nittonde seklet passerade sin middags-höjd, icke kändes af andra än de grymma trappers och jägarna samt vildmarkens röda herrar, med hvilka de lågo i ständig fejd.

Sådan är den historia, hvaröfver vi äro så stolta. Det är en historia om män, som mycket vågade och mycket vunno; en historia om vandringar, vidsträcktare och farligare än vikingarnas; en historia om ändlösa fejder, om seger efter seger vunnen i ständig kamp mot vilda män och vild natur. Intagandet af Västern var det stora epos i vår ras' historia.

Vi hafva därför rätt att mötas i dag med sinnet fylldt af berättigad stolthet öfver det förgångna. Men då vi nedlägga vår vörndnad för de hårdhändta, bistra, beslutsamma män, som med otrolig möda och risk lade de djupa grundvalarna för den civilisation, som vi ärft, låt oss då minnas, att den enda vörndnad, som gäller, är handlingens vörndnad, icke blott ordets . . . De gamla järndagarna hafva gått, då veklingen dog som straff för sin oförmåga att frälsa lifvet i den hårda kampen mot yttervärlden. Vi lefva i mildare tider . . . Men säkert behöfver icke ni, män af Västern, män som med starkt hjärta, kallt hufvud och skicklig hand smidt er egen lycka och byggt upp dessa nya, stora samhällen, helt visst behöfver icke ni påminnas om det faktum, att om män eller nationer vilja spela en stor roll i världen, duger det icke att leka bort tiden i lättjefull bekvämlighet . . .»

Dessa citat sprida ett hjärt ljus öfver den atmosfär af djärf företagsamhet, som hvilat öfver den nordamerikanska kontinenten och som gömmer så mycket af storsvenskt kynne. Vi få en föreställning om att det var män med ruter i, som skapade Förenta Staternas blomstrande kolonisationsrörelse; att man fick ligga i och gno utan förbarmande; men att det då också lönade sig, ty välstånd och komfort växte fram ur den jord, nybyggarfamiljernas svett och kanske tårar vattnat. Den billiga, jungfruliga jorden och de väldiga naturliga resurserna gjorde icke ensamma allt, vid deras sida verkade som mäktiga häfstänger för framåtskridandet ett godt folkmaterial och ett energiskt, företagsamt arbete.

Dock, hvad var det som lockade nybyggarna med så underbar kraft, som förde millioner af landtbrukare och arbetare till Amerika och kom omflyttningens vågor att gå i mäktigt svall från öststaterna mot västern? Intet annat än jorden, den billiga domänjorden, som man särskildt efter 1862 års egnahemslag med så frikostig hand ut-

delade åt egnahemsgrundarna. Härmed öppnades möjlighet för den obemedlade mannen att skaffa sig ett hem och en egen förvärfskälla, och härmed lades också den fasta grunden för ett lönande jordbruk. Starten underlättades, och driften fritogs från betungande räntor för oguldna köpeskillingar. Egnahemsjorden uppläts ju från år 1862 så godt som gratis och, tilläggom det, i enorma arealer. Under egnahemslagen inskrefvos från 1862 till 30 juni 1904 icke mindre än rundt 233 millioner acres. I tabellen här nedan anger första kolumnen arealen af primära egnahemsinskrifningar. Andra kolumnen upptager totalarean af unionsdomäner, som man disponerat för skilda ändamål: kontant försäljning, primärinskrifningar under egnahems- och skogsodlingslagarna, donationer till staterna och järnvägarna m. m.

Primära egnahemsinskrifningar.		Disponerad totalareal.	Primära egnahemsinskrifningar.		Disponerad totalareal.
År	Acres.	Acres.	År	Acres.	Acres.
1863 . . .	1,040,989	2,966,699	1885 . . .	7,415,886	20,995,516
1864 . . .	1,261,593	3,281,866	1886 . . .	9,145,136	22,124,564
1865 . . .	1,160,533	4,513,738	1887 . . .	7,594,350	25,858,038
1866 . . .	1,892,517	4,629,313	1888 . . .	6,676,616	24,485,834
1867 . . .	1,788,043	7,041,115	1889 . . .	6,029,230	17,036,673
1868 . . .	2,328,923	6,655,742	1890 . . .	5,531,679	12,798,837
1869 . . .	2,737,365	7,666,152	1891 . . .	5,040,394	10,477,700
1870 . . .	3,698,910	8,095,413	1892 . . .	7,716,062	13,664,019
1871 . . .	4,600,326	10,765,705	1893 . . .	6,808,792	11,891,144
1872 . . .	4,671,332	11,864,976	1894 . . .	8,046,968	10,406,101
1873 . . .	3,793,613	13,030,607	1895 . . .	5,009,491	8,406,849
1874 . . .	3,518,862	9,530,873	1896 . . .	4,830,915	13,209,523
1875 . . .	2,356,058	7,070,271	1897 . . .	4,452,290	7,839,117
1876 . . .	2,875,910	6,524,326	1898 . . .	6,206,558	8,453,897
1877 . . .	2,178,098	4,849,768	1899 . . .	6,177,587	9,182,413
1878 . . .	4,418,345	8,686,179	1900 . . .	8,478,409	13,453,888
1879 . . .	5,260,111	9,333,383	1901 . . .	9,479,275	15,562,796
1880 . . .	6,045,571	14,792,372	1902 . . .	14,033,246	19,488,535
1881 . . .	5,028,101	10,893,397	1903 . . .	11,193,120	22,824,300
1882 . . .	6,348,045	14,309,166	1904 . . .	10,171,266	16,405,822
1883 . . .	8,171,914	19,430,033			
1884 . . .	7,831,510	27,531,170			
			Summa	233,043,939	518,007,830

Af dessa primära egnahemsinskrifningar är det blott en del, som förts fram till slutbevisning och lagfart genom fem års hemvist och odling och sålunda förvärfvats gratis, om man bortser från de obetydliga afgifterna till domänkontoren. De öfriga hafva dels förverkats eller uppgifvits eller också köpts enligt kontantköpsklausulen — låt vara för en spottstyfver: \$ 1.25 å 2.50 pr acre. Nedanstående tabell ger en öfversikt öfver de egnahemsinskrifningar, som förvärfvats på vanlig väg genom fem års hemvist och odling (final homestead entries) och som därför med någorlunda säkerhet kunna betraktas som verkliga egnahem. Kontantköpsklausulen begagnades ju, som ofvan i historiken påpekades, i stor utsträckning för att bekvämt föra öfver domänjordar och domänskogar i jord- och skogsjobbares händer.

Slutförda egnahemsinskrifningar till den 30 juni 1907.

Fiskalår slutande den 30 juni.	Antal.	Acres.	Fiskalår slutande den 30 juni.	Antal.	Acres.
1868	2,772	355,086	1889	25,549	3,681,709
1869	3,965	504,302	1890	28,080	4,060,593
1870	4,041	519,728	1891	27,686	3,954,588
1871	5,087	629,162	1892	22,822	3,259,897
1872	5,917	707,410	1893	24,204	3,477,232
1873	10,311	1,224,891	1894	20,544	2,929,947
1874	14,129	1,585,782	1895	20,922	2,980,809
1875	18,293	2,068,538	1896	20,099	2,790,243
1876	22,530	2,590,553	1897	20,115	2,778,404
1877	19,900	2,407,828	1898	22,281	3,095,018
1878	22,460	2,662,981	1899	22,812	3,134,149
1879	17,391	2,070,842	1900	25,286	3,477,843
1880	15,441	1,930,235	1901	37,568	5,241,121
1881	15,077	1,928,005	1902	31,627	4,342,748
1882	17,174	2,219,454	1903	26,373	3,576,964
1883	18,998	2,504,415	1904	23,932	3,232,717
1884	21,843	2,945,575	1905	24,621	3,419,387
1885	22,066	3,032,679	1906	25,546	3,526,749
1886	19,356	2,663,532	1907	26,485	3,740,568
1887	19,866	2,749,037			
1888	22,413	3,175,401			
			Summa ¹	795,582	107,182,118

Belysande för den liberalitet, hvarmed unionsjorden öfverläts på medborgarna, och för de ringa kostnader hvarmed sådan jord förvärfvades af egnahemsgrundare och andra, äro äfven ett par andra fakta. Totala farmarealen mer än fördubblades i Förenta Staterna från 1860 till 1900. Den i farmer utlagda arealen uppgick nämligen 1860 till cirka 400 mill. acres och 1900 till rundt 840 mill. acres. Hvilken roll den fria jorden härvid spelade, säger Taylor, visar arealen under egnahemslagen inskrifven domänjord, uppgående till närmare 190 millioner acres (för perioden 1863—1900).

Samma författare beräknar (1905), att unionen allt som allt disponerat c:a 418 mill. acres domänjord före den 30 juni 1860 och cirka 525 mill. acres efter detta datum — således sammanlagdt närmare en milliard acres. Men för denna enorma areal har icke i köpeskillingar, domänkontorsafgifter och dylikt influtit mera än rundt 400 millioner dollar, däraf något öfver hälften (200 mill.) från 1785 till den 30 juni 1880 och resten under fiskalåren 1881—1907. Detta gör i genomsnitt icke mera än en (säger en) dollar pr hektar domänjord, eftersom en milliard acres just motsvarar 400 millioner hektar.

Man måste i hufvudsak gifva Sering rätt, då han i sin klassiska undersökning öfver Nordamerikas landtbrukskonkurrens — ett bestående hufvudverk öfver de landtbruksekonomiska förhållandena där ute, som i grundlighet söker sin like — uttalar sig som följer (1885): »Af allt detta framgår, att det enda nationalekonomiska företräde, som landtbruksproduktionen i Nord-Amerika åtnjuter framför Väst- och Mellaneuropa, ligger hos *det låga priset på jorden*. Med

¹ Summan acres stämmer ej fullt, till följd af decimalernas bortkastande.

hänsyn till alla andra produktionsfaktorer, såsom arbetslöner och räntor . . . synes däremot den engelske, tyske och franske landtbrukaren gynnsammare ställd än konkurrenten på andra sidan Atlanten . . . . Farligast måste konkurrensen synas från de trakter, där fastigheterna ännu icke hafva något handelsvärde, där ännu stora sträckor domänjord finnas att tillgå.»

Det var den i förhållande till dess inkomstgivande förmåga (produkten af naturförhållanden och ekonomiskt läge) billiga domänjorden, hvilken i långa tider stod till buds i hart när obegränsade mängder, som öppnade möjlighet för den obemedlade mannen att svinga sig upp till själfständig farmare, ehuru kapitaltillgångarna inskränkte sig till ett par arbetsföra armar och en vaken, energisk intelligens. *Den billiga jorden* var det, som öppnade möjligheter att slå sig fram, att komma sig upp. Huru härvid tillgick, vilja vi visa med ett par rätt lärorika exempel ur Serings reseberättelse (1885), det ena från den djupa urskogen, det andra från präriens ändlösa grässlätter.

Urskogen kräfde af den inträngande nybyggaren ett långt mödosammare arbete än prärien. Måktiga trädstammar och en tät undervegetation skulle röjas undan, innan vägar, järnbanor och odlade fält fingo se dagen. Aldrig hade det varit amerikanarna möjligt att så oväntadt och häftigt låta sin spannmål svämma ut öfver den europeiska spannmålsmarknaden och framkalla allmän jordbrukskris i Västeuropa, ifall områdena väster om Mississipi varit bevuxna med skog i stället för med gräs och örter. I följd af detta jordbrukets och befolkningens långsammare framträngande i urskogsområdena blef det ingen plats för jordspekulationen och storbruket. Själftva natur- och ekonomiförhållandena gynnade småbruket och den medellose egnahemsgrundaren.

Han behöfde i början knappt något annat rörelsekapital än en fast vilja att klara sin existens, ett par kraftiga armar, yxa och såg. Biförtjänster voro naturligtvis en nödvändig förutsättning för en sådan start, och dem fick han ute i skogarna. Vanligen anlände nybyggaren till det område, som vi här tala om, nämligen norra Wisconsin, på hösten. Det gällde då framför allt att få ihop en bostad till vintern. Sering var själf med på ett sådant bygge. Grannarna, mest svenska timmerhuggare, trummades samman och med skarpt arbete från morgon till kväll timrades stugan upp på en dag. Timret var naturligtvis fälldt förut. En sådan tilldragelse togs i dessa folktomma nejder som en fest, ingen ville ha betaldt för sitt arbete, nybyggaren hade blott att sörja för mat och dryck. Så sågades fönster- och dörröppningar ut och isattes med färdiga fönster och dörrar från närmaste handelsbod. Fogarna tätades med mossor och lera, och så var allt färdigt så när som på inredningen. Till stugans uppvärmning inköptes en

högst praktisk järnspis med bleckrör ut genom taket. En sådan kostade i handelsboden 25—30 \$. Läger man härtill priset för fönster och dörrar med 3 \$, så stego, som man ser, de kontanta utgifterna för det enklaste slagets blockhus till rundt 30 \$ (112.50 kr.). Bättre blockhus om 5×6 m. gingo på 80—120 \$. Men som man vanligen saknade större tillgång på kontanter, väntade man med uppförandet af en dylik dyrbarare bostad, tills man bättrat på sin förmögenhet. Det synes vara ett genomgående drag, som förtjänar framhållas, att egnahemsgrundarna i Amerika bygga smått och försiktigt i början, för att skaffa sig trefnare hem först då inkomsterna stiga; i regel låter man också, vill det synas, ekonomibyggnaderna gå före boningshuset — ett utslag af amerikanarnas sunda ekonomiska förstånd. Detta gäller framför allt skandinaver och tyskar, mindre de infödda elementen.

Så snart nu bostaden är färdig, skrider man till det tunga arbetet att röja undan skogen och nyodla. Det är en svår uppgift, som kräfver tåliga, fasta näfvar. Man räknar för uppröjningen af en hektar bort emot 40 dagar skarpaste arbete och ett par tre ox-dagsverken. Oxarna lånas från grannen. Har nu nybyggaren första vintern lyckats röja inemot 2 hektar, så får han i alla fall några månader öfver att gå på skogsarbeten hos timmerbolagen och förtjäna sig litet kontanter. Man betalar bra. En timmerhuggare får utom kost 22 à 35 \$ (cirka 80 à 130 kr.) i månaden. Man förstår, att dessa extrainkomster måste vara en god hjälp för egnahemsgrundaren, då det gäller att öfvervinna startårens besvärligheter och bana sig väg till en själfständig jordbrukareexistens.

Man odlar att börja med potatis och litet grönsaker, för hushålllets behof, och hafre och hö dels för djuren, dels till försäljning. Skogskörarna betala bra; år 1883 gick klöfverhöet upp till 15 \$ pr ton (5 à 6 öre pr kg.). Amerikanerna sälja helst hö, medan tyska nybyggare gärna slå sig på husdjursskötsel och bereda smör och ost. De köpa då in ungdjur från äldre kolonister och föda upp. Goda mjölkkor betalas med 55 \$ (cirka 200 kr.), ett par fyraårs oxar med 150 à 200 \$ (550 à 750 kr.).

Efter fyra fem år skaffa sig de flesta ett par hästar. Det kostar 300 \$ (1,120 kr.). Man betalar 100 \$ och ställer säkerhet för resten. Sedan kan man med sitt spann skaffa sig synnerligen goda extraförtjänster. Har nybyggaren en gång röjt upp inemot 4 hektar — således efter ungefär tre år — så skaffar han sig genom försäljning af skog, grönsaker, mjölk, ungdjur m. m. en årsinkomst af cirka 300 \$ (1,120 kr.).

Någon regelbunden landthushållning inträder dock knappast förrän större delen af de vid röjningen kvarstående trästubbarna efter 6—8 år murknat så pass, att man kan köra upp dem med kedja och

oxspann. Nu börjar hveteodlingen med hjälp af maskiner. Under de förflutna 6—8 åren, som nybyggarlivet varat, har äfven den fatigaste, under förutsättning af hårdt arbete, lyckats skaffa sig så god ekonomi, att han kan köpa sig de härför nödvändiga landtbruksredskapen och maskinerna. Först nu börjar för nybyggaren en tid af större kontanta inkomster, medan han förut icke förtjänat just mera, än hvad som räckt till för de mest trängande lefnadsbehofven. Hittills har hela hans diktan och traktan gått ut på att klara livets nödortf. Hädanefter skall äfven en del af livets bekvämligheter komma honom till del. Men det tar sin tid i alla fall. En ensam farmare behöfver i allmänhet 10 år för att röja upp en areal af 16 hektar af sitt egnahemsområde.

Sammanfattande skulle man kunna säga, att framgången är så godt som gifven, blott man är en karl med ruter i.

Nu är vidare att märka, att redan vid Serings besök i dessa bygder var den bästa jorden inom 12 à 15 eng. mil från järnvägen redan upptagen; där fanns ingen fri egnahemsjord att få, utan måste nybyggaren i allmänhet besluta sig för att köpa. Han hade då i regel ingen annan att vända sig till än en i orten boende egendoms-handlande, som för egen räkning eller för järnvägen sökte kolonisera trakten och förmedlade jordförvärfvet. Att detta var en lönande syssla förmärktes nog samt däraf, att denne handlandes hus i alla nykoloniserade bygder var det vackraste och bästa. Med denne man hade nybyggaren vanligen på förhand korresponderat, af honom hade han kanske till och med erhållit sin biljett till bestämmelseorten, till honom ställde han sina första steg, hos honom köpte han sig farm och hos honom fick han också goda råd öfver hvad som var att göra. Hvilka följder hade nu denna privata jordförmedling och detta tvång att kolonisera på privatjord i stället för på unionsdomän? Jo man fick sin landtbruksdrift belastad med köpeskillingslikvider och skuldräntor, såvida man ej kunde betala kontant. Långt bort ifrån järnvägen kostade oröjd järnvägsjord oberoende af dess beskaffenhet 5 \$ pr acre (något mer än 45 kr. pr har), betalbara i fem årliga terminer efter 7 % ränta på återstående skuld. Det gör för en egnahemsfarm à 160 acres 800 \$, dvs. rundt 3,000 kronor, och om vi reducera till svensk ränta à 4.5—5 %, så resulterar det i cirka 4,500 kr. (jfr nedan sid. 86) — en icke obetydlig summa, om man sammanställer den med de obetydliga afgifter egnahemsgrundaren fått erlägga, ifall domänjord varit åtkomlig i första hand. Härom mera framdeles.

Senare öfverfor Sering under sin resa *öfvergångsområdet från skogs- till prärieregionen* och hade där tillfälle göra en del intressanta iakttagelser rörande tyska kolonister inom Minnesotas parkregion. De tyska invandrarna, liksom skandinaverna, synas på sätt

och vis vara ett lämpligare kolonisationsmaterial än amerikanerna själfva. Dels medföra de från sitt hemland ett högre kunskapsföråd, dels äro de icke så rädda som dessa för att börja i smått och genom sparsamhet och ihärdighet arbeta sig upp i stället för att genast slå på stort. I förbigående må nämnas, att dessa karaktärsolikheter återfinnas äfven på ett annat håll i Amerikas jordbrukskolonisation, nämligen i fråga om judar och italienare. Italienarna starta absolut oberoende. Familjerna börja som bärplockare, skaffa sig så litet pengar och en stuga af enklaste slag och lefva på det viset, tills de tjänat sig fria från skuld och samlat litet på hög; då börja de bygga sina egna hem. Judarna åter starta alltid med skuld för sina farmer och lefva för öfrigt högre. Det dröjer länge innan de komma på någorlunda god fot. Under tiden går italienaren utan gäldbörda steg för steg framåt och förvärfvar hus och hem och jordbruk — allt skuldfritt.

Men vi återgå till nybyggarna i Minnesota. De flesta tyskar — säger Sering — som jag talade med i Minnesota (vid Perham och Carver), hade kommit dit utan ett öre på fickan. Att börja med hade de brutit upp en 8 å 10 acres med ett lånadt oxspann och sedan småningom utvidgat den odlade arealen, så att de numera (i början af 1880-talet) samtliga befunno sig i säkert välstånd, fria från större skulder: de prisade ödet, som fört dem dit ut. De tyska farmarnes öfverlägsenhet öfver de amerikanska synes till god del bero, förutom på högre kunskaper och förnöjsamhet, äfven på den omständigheten, att familjemedlemmarna, såväl söner som döttrar, hjälpte till i landtbruket, hvilket mera sällan är förhållandet med de infödda amerikanerna. Så besökte vi i Carver en farmare från Thüringen i Tyskland, som skötte sin farm på 240 acres (97 har — odlad jord, äng, bete och skog) ensamt med sina tre söner i åldern 15, 17 och 25 år, hvarjämte hustru och döttrar hjälpte till duktigt. Det var således en genuin familj jordbrukare, småbrukare. Vid besöket voro man och hustru och en vuxen dotter ute och sysslade med höet; den äldste sonen körde själfbindaren öfver ett rågfält med ett fyrspann, hvars främsta häst tyglades af den lilla dottern. De båda andra sönerna reste kärffvarna. Då kvällen kom, gjorde damerna i huset icke desto mindre les honneurs med samma grace som infödda amerikanska farmarfruar och farmardöttrar; och fadern tog ned från biblioteket sin gamle rådgifvare, Thaers »grundsatser för det rationella landtbruket».

Nå, det var kanske i någon mån ett undantag, en alltför duktig farmare för att kunna tjäna som genomsnittstyp. Dock må märkas, säger Sering, att kringboende amerikanska farmare icke utan afund sågo på de duktiga tyska familjerna. Intet under, att inom vida områden den ena farmen efter den andra går öfver i tyska

händer. Hade hela Nordamerika koloniserats af tyskar, så hade Europa blifvit utsatt för en än hårdare konkurrens. Ty tyskarne producera billigare och lida ej så hårdt af de växlande konjunkturererna, enär de oftare äro äkta småbrukare med mångsidigare odling och mindre beroende af främmande arbetshjälp.

De stora grässlätterna, prärierna, återstå att behandla. Vi följa äfven här Serings ledning vid skisserandet af jordbrukskolonisationens gång. Hur ställde sig starten för nybyggaren på Nordvästerns prärier? Man kunde föreställa sig, att kolonisternas ställning här var synnerligen god, då ju den skoglösa slätten lade minsta möjliga hinder i vägen för uppodling och kultur. I själfva verket finner man dock att billig jord visserligen är en förträfflig grund att bygga på, men icke ensam utgör borgen för en blomstrande jordbrukskolonisation. Landbruksföretaget kräver för sin blomstring, utom billig och god jord, ett gynnsamt klimat, en ändamålsenlig ekonomiorganisation, billigt virke för byggnader och vedbrand m. m.

Men nu lider farmaren inom nordvästra prärieregionen ofta af froster, torcka, ogräs och djurskador, som göra skörden osäker. Säsongen är vidare så kort, att alla fältarbeten måste utföras på 5—6 månader, hvilket kräver ett stort inventariet kapital, som ligger dödt och drager räntor under resten af året. Därtill komma de utomordentligt höga utgifterna för byggnadsvirke, bränsle och dricksvatten, som snart sagdt alldeles bortfalla i skogsregionerna. Redan för att kunna skaffa sig de härför nödvändiga kontanterna ser sig farmaren tvungen att från början odla en så stor areal hvete — den enda produkt som ständigt har marknadsvärde, — att en stor inventarieuppsättning blir nödvändig. Detta behof af en landbruksorganisation öfverstigande nybyggarens kapitalkrafter får ytterligare ett godt stöd i den liberala domänlagstiftningen, som här medger ett kostnadsfritt förvärf af 320 acres, och i järnvägsbolagens jordpolitik. För småbrukskolonisationen ute på nordvästprärierna ha dessa möjligheter till opropotionerligt stora jordförvärf spelat en högst fördärlig roll. Följden har blifvit, att äfven de minsta farmarna (cirka 160 acres, d. v. s. 65 har) oundgängligen erfordra ett dödt och lefvande inventar af följande omfattning:

3 hästar	500 \$
1 plog	20 >
1 harf	35 >
1 vagn	80 >
1 skördemaskin	250 >
	<hr/>
	Summa 885 \$

Härtill komma utgifter för bostad, stall, brunn, utsäde, foder och familjens underhåll, så att man i regel gör en rätt svag start med 1,200—1,400 \$ (4,500—5,250 kronor). Detta är ju en rätt betydande

summa för en mindre landtbrukare, och dock ingår däri intet för själfva jorden.

De vinster, som småhandlarna taga på farmaren, äro enorma. Agenter och affärsresande för maskinfirmer och hästhandlande öfversvämma dem och locka genom bekväma betalningsvillkor till köp långt utöfver behof och resurser. Till råga på allt låta farmarna ofta, i sin ifver att få största möjliga areal under odling, förleda sig till att anställa främmande arbetskraft.

Om nu nybyggaren fått sin jord fritt af Unionen, så reder han sig oaktadt de oordnade förhållandena. Men måste han, såsom vanligen är fallet i närheten af järnvägslinjerna, förvärfva jorden genom köp mot delvis kreditering af köpeskillingen, dröja betalningssvårigheterna icke länge med att infinna sig. De flesta börja med mycket ringa kapital och äro därför tvungna att starta på skulder. Men äfven i Amerika är det tydligen en högst riskabel sak att grunda landtbruk utan egna tillgångar. Den vanliga räntan i Nordvästern går på 10 à 12 % mot säkerhet i löst och fast (början af 1880-talet). Blott en rad goda skördar kan rädda farmaren och skaffa honom en skuldfri gård. Men en sådan lyckträff medger klimatet endast i undantagsfall. Kan landtbrukaren så icke göra sina afbetalningar på utsatt tid, stiger räntan till 12 à 15, ja 20 %. Banken, maskinhandlanden och krämaren ansätta den stackars farmaren och beröfva honom frukterna af hans hårda arbete. Slutet blir då tvångsförsäljning, och nybyggaren förvandlas till arrendator eller drar vidare mot väster för att på nytt pröfva sin lycka. Ingenstädes i Nordamerika, säger Sering, har jag träffat så många skuldsatta och missnöjda farmare som i nordvästra prärieregionens hvetedistrikt. Till någon del torde förklaringen härtill ligga i nedgående konjunkturer på hvetemarknaden. Men de i främsta rummet bidragande orsakerna äro tvifvelsutan att söka i de dåligt ordnade handels- och kreditförhållandena, i den alltför liberala jordpolitiken, med dess snedvridande af landtbrukets organisation, samt i bristen på en sparad grundplåt hos nybyggarna. Härtill kommer ännu en sak af stor vikt för nystartade egnahemsjordbruk: de obemedlade nybyggarna ute på prärien ledo, i motsats mot sina bröder i skogsregionen, svår brist på tillfällen till extra förtjänster. Här och hvar kunde de nog sommartiden få arbete med spann och plog på någon grannfarm. Men det var blott nödhjälps; hela den långa vintern voro de dömda till nästan fullkomlig sysslolöshet.

Naturligtvis finnes det i det hvetedlande Dakota också talrika mindre jordbrukare, som lyckats bättre än de nu skildrade — för att nu icke tala om majsfarmarna i Syd-Dakota, som tycktes befinna sig i goda omständigheter. Hvilka var det då, som lyckades, där så många andra misslyckades? Hufvudsakligen två klasser: 1. sådana

som började med tillräckligt kapital eller förskaffade sig sådant genom lyckliga spekulationer; 2. sådana som ersatte bristen på egna rörelsemedel genom hårdt arbete och umbäranden af alla slag.

Till den senare klassen, menar Sering, höra framför allt skandinaverna, hvilka utgöra majoriteten af de utländska nybyggarna på nordvästprärierna, medan de tyska invandrarna mera uppsökt skogs- och öfvergångsregionerna eller prärieregionens majsodlingsdistrikt. Liksom tyskarna ha skandinaverna mycket mindre personliga anspråk än de amerikanska farmarna. De förstå mycket bättre att rätta munnen efter matsäcken under de dåliga åren. Därtill arbeta de, om icke mera energiskt, så dock mera uthålligt än amerikanarna. Man har så mycket större anledning att glädja sig öfver detta den framstående författarens omdöme om det skandinaviska folkmaterial, som det icke kan vara dikteradt af någon medveten eller omedveten nationell partiskhet. Det ådagalägger, hvad vi för öfrigt redan borde veta, att Sverige förfogar öfver ett ypperligt kolonisationsmaterial. Sådant folk som skandinaverna, anmärker Sering, börja i smått, odla första året blott litet grönsaker och potatis, andra året gå de kanske på arbete och förtjäna så ihop till ett oxspann. Först nu plöja de upp en större areal — det är ju bara att sätta plojen i backen — och vinna sålunda icke sin första sädesskörd förrän tredje eller fjärde året. Dock, detta slags landbruk hör till undantagen, och alla, som hafva ett större, på kreditens väg anskaffadt anläggningkapital att förränta, äro därifrån afskurna.

För att i någon mån utplåna det kanske alltför ogynnsamma intryck, som den senaste skildringen kvarlämnat i läsarens sinne, vilja vi anföra ett par exempel på framgångsrik kolonisationsrörelse. Ty man får af litteraturen alldeles gifvet det intrycket, att, bortsett från krisperioder och lokala lågkonjunkturer, farmarna i det stora hela tagit sig godt fram i Förenta Staterna. Så omtalas i domänkommissionens betänkande (1905) en farmare, som slog sig ned på sitt inskrifna egnahemsområde i Nord-Dakota år 1900. Han hade ingenting, då han började, men var nu ägare af \$ 2,500 i levande och döda inventarier och \$ 3,000 i inneliggande spannmål; därtill finge han nog \$ 3,000 för sin jord, om han ville sälja den, sedan lagfart meddelats. Detta gör i ett som allt \$ 8,500, d. v. s. rundt 30,000 kronor, intjänade på fem år. »Naturligtvis var detta ett undantagsfall, men det visar dock, hvad som kan göras på denna jord, om man kan få verkliga nybyggare att slå sig ned där.»

Ett närmare studium af *Emigrationsutredningens Bilaga VII, »Utvandrarernas egna uppgifter»*, ger också intryck af att våra nybyggare där ute i det stora hela redt sig bra; fast man fått ligga i och gno förstås: det synes vara en oundgänglig förutsättning för framgång.

I »History and government of West Virginia» (1906), s. 239, heter det belysande nog för den allmänna uppmarschen: De som icke sökt anställning i de nya näringarna hafva åtminstone tagit ut sin andel af välståndet genom att sälja kol, jord eller landtbruks- och trädgårdsprodukter. Tusentals moderna och komfortabla hem öfver hela staten, där billiga, små, mörka stugor stodo för femton år sedan, bära vittne om de goda tiderna. Landtbruket har gjort framsteg genom att utveckla sig på nya banor: bättre afvelsdjur, bättre landtbruksmaskiner, bättre utsäde, större åkerfält, bekvämare och varmare husdjursstallar, högre komfort och mera af livvets bekvämligheter för familjerna. Goda tidningar och sunda böcker läsas af ett folk, som har skäl att vara mera nöjdt med tillvaron än någonsin tillföre.

En amerikansk ekonomisk författare, F. A. Walker, nämner i sin bok om »nationens uppbyggande» tre orsaker, som han anser Förenta Staterna hafva att tacka för sin storartade och dominerande utveckling inom jordbruket, allt sedan kolonialtiden. Först de enorma vidderna af jungfrulig jord, som gjorde att man blott behöfde odla upp det allra bästa. För det andra den demokratiska jordpolitiken och förträffliga lagar för jordförmedling — landtmäteri, lagfart och fastighetshandel. För det tredje den omständigheten, att färmarna, i motsats mot nästan alla europeiska länder, aldrig bildat ett jordbundet, konservativt och trögt bondestånd.

Såväl detta uttalande som ock föregående skisser öfver kolonisationens gång gifva ett starkt intryck af, huru *helt öfverlämnad åt sig själf jordbrukskolonisationen varit*, sedan grundvalarna för densamma lagts genom jorddonationer och fastighetslagstiftning. Staten har föga lagt sig i det direkta kolonisationsarbetet annat än genom att ställa billig jord till förfogande genom domänkontoren. Arbetet och jordförmedlingen i öfrigt har lämnats åt den privata företagsamheten, representerad af intressenterna, egnahemssökarna och deras sammanslutningar (sid. 108), samt af förvärfvets män, järnvägsbolag, jordspekulanter, egendomshandlande och egendomsagenter. Har domänjorden en gång kommit ut i öppna marknaden, öfvergått från domän- till privatjord, så bekymrar sig staten icke längre där- om. Den vidare jordförmedlingen handhafves af förvärfvskolonisatörer, d. v. s. af män som bedrifva inrekolonisatoriska arbeten för att så skaffa sig uppehälle och inkomster. Af allmännyttiga kolonisatörer gifves det endast ett försvinnande fåtal; vi skola nedan redogöra för frälsningsarméns intressanta kolonisationsförsök. Intressentsammanslutningar äro likaså fåtaliga, ifall vi hålla oss till jordbrukskolonisationsföreningarna, som dock synas ha framtiden för sig och

vinna terräng; byggnads- och låneföreningar (egnahemsföreningar) bland arbetare finnas visserligen i tusental, men de synas, så vidt jag kunnat upptäcka, blott tjäna bostads-, icke jordbrukskolonisationen.

Hela kolonisationsrörelsen utmärker sig, om man ser saken från det allmännas synpunkt, för en lika stor brist på organisation och system som för öfverlägsenhet i sina dimensioner. Unionen understödde icke, såsom Canada, enskilda kolonisationsbolag; icke heller organiserade den några särskilda myndigheter, som hade att i råd och dåd biträda de invandrande nybyggarna och leda folkströmmen i bästa riktning. Dock har förslag härom väckts i senare tider, liksom man ju också måste medge, att försöksstationernas småskrifter, pressens och domänkontorens meddelanden om vederbörande traktors natur, förhållanden, jordbruksmöjligheter, förråd af ledig domänjord m. m. äro ett godt stöd för nybyggaren. En gifven öfverlägsenhet ådagalägga amerikanerna i reklamen. Deras förmåga att draga allmänhetens blickar till ett visst område och skapa tro på dess möjligheter är beundransvärd. De olika staterna ha sina jordbruksdepartement, hvilka, såsom i Kansas och West Virginia, utge arbeten på flera hundra sidor, späckade med vackra illustrationer, fyllda af statistiska data och andra uppgifter rörande deras naturliga resurser, jordbrukets möjligheter och dylikt. Den som icke bläddrat i en dylik bok kan icke göra sig en föreställning om, huru inspirerande den ovillkorligen verkar på läsaren.

Ett arbete af direkt betydelse för startande egnahemsgrundare utöfvar jordbruksdepartementets jordbyrå i Washington. Jordens klassificeras i olika typer med hänsyn till beskaffenhet och användbarhet för skilda kulturer, och så skapar man sig efterhand ett jordbruksekonomiskt kartverk. Nu konstatera departementets årsböcker både för 1905 och 1906, att efterfrågan på dylika kartor med text från egnahemssökares sida eller annars från personer, som vilja flytta öfver till farmer i nya distrikt eller införa nya specialkulturer på sin jord, är i stadigt växande. Man fattar lätt, hvilket värde det måste hafva för egnahemsgrundare, som söka sig ut till för dem okända jordbruksregioner, att få dylika upplysningar rörande jordens natur och lämplighet för den ena eller andra odlingen, rörande dess gödsling, tjänliga bearbetning m. m.

Allt detta är utan tvifvel godt och efterföljansvärdt, i all synnerhet som man i det jordbrukskolonisationsarbetet måste sträfva att verka efter alla linjer, på alla punkter, om något stort skall skapas. Men det berör dock icke hufvudfrågan, jordförmedlingen, till hvilken vi måste återgå. Om vi konstatera, att unionen i detta stycke icke gör mera än håller domänjord till förfogande genom sina myndigheter, så måste vi å andra sidan fastslå, att det funnits och

finnes andra ledande instanser, som gifvit en viss planmässighet och reda åt kolonisationsrörelsens detaljer.

Järnvägsbolagen förfoga ju öfver stora arealer af donationsjordar och arbeta planmässigt och målmedvetet för deras bebyggande. Bref från egna hemssökare till egendomsagenten (landagent) vid vederbörande järnvägsbolags hufvudkontor kunna påräkna snabb och affärs-mässig uppmärksamhet. Såsom ofvan i domänpolitiken framhållits, arbeta de dock ingalunda alltid efter sunda linjer. Sering refererar från Dakota allmänna klagomål öfver att järnvägsförvaltningarna ännu mera än den slappa domänförvaltningen gynnar ansamlingen af stora privatdomäner på få händer. »Järnvägens egendomsagenter träda med förkärlek i förbindelse med stora kapitalister och sälja jorden i stora arealer.» Kortsynt nog synes man särskildt i Dakota icke hafva uppskattat fördelen af att få jorden öfver i händerna på en befolkning af till eget arbete hänvisade småfarmare. På andra håll åter kan man iakttaga rena motsatsen till denna okloka politik. Så tillkommer förtjänsten af att ha uppfattat och med sällsam handlingskraft framdrifvit hela Stillahafs-nordvästerns resurser i främsta rummet en järnvägsman, Henry Villard (Heinrich Hilgard) född i Pfalz, Tyskland. Som chef för ett af honom grundadt finansbolag slog han under sig aktiemajoriteten i diverse järnvägsföretag och lyckades så förvärfva kontrollen och ledningen öfver hela samfärdselnätet till lands och sjös i Oregon, Washington och Californien. Så började han efter en enhetlig plan öppna detta jätteområde för kolonisationen och handeln. Han nöjde sig icke med att på några få år förse landet med järnvägar. Villard organiserade också en hel kår af framstående lärde med uppgift att utforska den ännu till stora delar okända Stillahafs-nordvästerns resurser. Ett bolag grundades, som exploaterade förhandenvarande vattenfall och startade bergverk och fabriker. Med hjälp af hans storslagna frikostighet grundades två universitet, flera skolor, hospital m. m. Med ett ord, Villard utvecklade en i sanning storartad, statsmannamässigt skapande verksamhet. Detta är ett af de få sällsynta exemplen på att monopolartad anhopning af maktmedel icke missbrukats i den enskilda vinningslystnadens tjänst. De talrika affärsmän och farmare, med hvilka Sering talade vid sitt besök i Oregon och Washington, berömde enhälligt den härskande kommunikationsförvaltningens måttfulla, liberala och vidsynta politik. — Denna lilla skiss öfver Villards lifsverk, som jag medtagit med fara att gå utom ämnet, gömmer på mycken lärdom. Den visar i all sin enkelhet, att inre kolonisationen alltid måste drivas, i viss mening, som affär, ty den skall skapa icke blott hem utan äfven förvärfvskällor, affärer i industrier och landtbruk. Hos förvärfvskolonisationen, som mer eller mindre orga-

niserad pågått sedan uråldriga tider, skall den allmännyttiga kolonisationen och statskolonisationen lära sina metoder.

Förutom unionsdomäner och järnvägsjordar kommer *ett stort antal farmer inom de i äldre tider koloniserade staterna* ut på marknaden. Denna källa för jordförvärf är i själfva verket betydande. »Inom en del stater publicera offentliga byråer förteckningar öfver farmer, som äro till salu, jämte korta meddelanden rörande deras hufvudsakliga beskaffenhet, och vid deras sida offentliggöra talrika egendomsagenter liknande listor.» Så vidt man kan döma af detta korta meddelande i Hunts landbruksekonomiska handbok (1906), skulle amerikanerna således redan hafva etablerat en offentlig jordförmedling af privatjord — ett intressant och betydelsefullt uppslag. Tyvärr har jag icke lyckats finna uppgifter härom i andra källor, som kunde styrka riktigheten af min uppfattning, att det här rör sig om förmedling af privatjord, icke af statsjord.

Men i stort sedt var och är jordförmedlingen och ledningen af det direkta kolonisationsarbetet i Förenta Staterna förlagd, hvarken till staten eller till föreningar eller kommuner, utan till privatföretagare, som hafva saken till lefvebröd. Det är hufvudsakligen *landthandlanden* och *egendomshandlanden*, som hafva gifvit jordbrukskolonisationen den affärsfärg och planmässighet, som ofta utmärka densamma.

Man slår sig i Förenta Staternas kolonisationsområden sällan ned i byar utan på enstaka strödda gårdar. Den naturliga medelpunkten för dessa bildar då en liten handelsplats med en vanlig bod, några handtverkare, ett församlingshus och längre fram skola och tingshus. I dessa nya samhällen är landthandlanden förste man. Hos honom får farmaren allt hvad han behöfver i fråga om kläder, föda, redskap med mera. Hos honom samlas man för att resonnera om allmänna angelägenheter. Men därjämte bedrifves af landthandlanden en omfattande fastighetshandel. Nybyggarna få således hos honom sina första förnödenheter, och äfven i många fall sin jord, och bringas därför snart i pekuniärt beroende. Landthandlanden blir den allmänne rådgifvaren inom sitt distrikt, han svingar sig upp till grossör och bankir, kort sagdt till den kommersiella och andliga medelpunkten för kringboende nybyggare.

Han öfvertrumfas dock af kolonisatorerna i stort, egendoms-handlarna (real estate agents), hvilka dyka upp öfverallt, så snart de vädra en större affär. Vi veta, att allt sedan femtiotalet järnvägarna visat vägen för jordbrukskolonisationen; där de inrätta en station, där kan det snart bli en handelsplats af, ty dit komma farmarna för att lagra sin spannmål i elevatoren och för att tillhandla sig sina lifsförnödenheter. Därför sätta sig egendoms-handlarne genast i förbindelse med järnvägen och sälja dess jord mot provision

eller köpa den för egen räkning. Hur som helst, jord och tomter söka de få i sina händer. Merendels äro egendomsagenturerna handelsbolag. Då trakten börjar befolkas, etableras vanligen vid sidan af egendomsaffären en bank, som lämnar ut lån åt nybyggarna mot hög ränta och god säkerhet och mottager deras besparingar i deposition. Genom dessa båda lokala penninganstalter strömma så kapitalen från Österns handelscentra ut öfver kolonisationsområdet för att användas till jordspekulationer eller produktiva företag.

Lyckas det att få trakten raskt befolkad, då är allt godt och väl; storartade vinster vänta landthandlanden, hans affärsvänner i Östern och alla som slagit sig ned på platsen. Ty då stiga jordvärdena i hela omgifningen, bankaffärerna och fastighetshandeln florerar, och egendomshandlanden blir rikligen lönad för den risk och de umbäranden, som alltid äro förenade med start i folktomma regioner. Folkmängden stiger, skolor, kyrkor och tingshus måste byggas. Eventuellt anläggas fabriker för landtbruksmaskiner och dylikt; slutligen äfven bryggerier, kvarnar och packhus för export. En hel stad växer upp, om alla beräkningar slå väl in, och egendomshandlanden skördar ytterligare vinster. Ty han har på förhand låtit lägga ut gatorna och förstått att åt sig reservera de bästa tomterna, innan den af landtmäteriet på hans ansökan anordnade auktionen å stadstomterna går af stapeln.

Men allt hänger på, om man skall lyckas få landet befolkadt tillräckligt hastigt. Det är utvecklingens tempo, som är afgörande för inkomsterna. Därför lämnas intet medel oförsökt att framkalla en allmän opinion till förmån för vederbörande trakt. Man skyr intet för att locka till sig folk från Östern, ja från Europa. Järnvägsbolag, handtverkare och handlande, ja äfven de första nybyggarna ha alla samma intressen. Mäktigast röres trumman af egendomsaffärerna. De sätta sig i förbindelse med utvandrare i Europa och invandrare vid Österns hamnplatser. De sky inga kostnader för att genom flygblad och press sprida sitt nya ildorados rykte. Orten får snart en tidning, som naturligtvis arbetar i spekulanternas intresse. Och så snart det blott lyckats att genom ljusmålningar och öfverord öfvertyga allmänheten om att här, just här finns det pengar att förtjäna, här är jorden fruktbarast i hela världen, så snart egendomshandlanden lyckats tända spekulationslustans flamma, förmått kapitalisterna att placera sitt kapital i orten, lockat näringsidkare, köpmän och farmare att slå sig ned på platsen, då är målet vunnet. Jordvärdena stiga raskt i höjden, och vår man börjar realisera sina tomter och farmarealer.

Ofta beror uppsvinget på svindlerier och falska förespeglingar, och då störtar hela byggnaden samman. Äfven om förutsättningarna

voro riktiga, brukar ofta nog den alltför häftiga och snabba utvecklingen följas af en kortare kris.

Men om spekulationen grundats på verkliga förhållanden och beräkningarna varit riktiga, så leder reklamen icke utför, utan uppför: det nya samhället blomstrar, egendomshandlanden prisas som sin trakts välgörare, stadsgrundare och kolonisateur, och hans på företaget intjänade förmögenhet betraktas med rätta som god lön för de tjänster han gjort bygden. Ingenting vore oriktigare än att uppfatta egendomshandlandena i gemen såsom samvetslösa jordockrare. Visserligen äro de i första hand förvärfskolonisatorer och se på hela kolonisationsfrågan från sin egen intressynpunkt. Visserligen vimla de tallösa flygblad, som egendomsaffärerna och järnvägsbolagen sprida kring land och rike, af de gröfsta öfverdrifter, af skefva och falska påståenden. Visserligen hafva många egnahemsökare på så vis lockats ut i ogästvänliga och för jordbruk omöjliga områden eller drifvits att öfvertaga utsugna farmer. Visserligen betalas år ut och år in kolossala summor åt spekulanter, som hvarken gjort det allmänna eller den enskilde någon tjänst. Men likaså visst är det å andra sidan, att inrekolonisationen står i stor tacksamhetsskuld till dessa förvärfskolonisatorer, ja, att densamma icke kunnat komma någonstädes utan deras biträde, enär ju det allmänna ställde sig fullkomligt passivt inför det direkta kolonisationsarbetet. Egendomshandlandena, vanligen infödda amerikanare, var det, som jämte de dåliga kolonisationslokalerna äfven, och framför allt, togo reda på och bragte i ropet de goda; som stodo de oerfarna europeiska nybyggarna bi i råd och ofta äfven i dåd, hjälpte dem med lifsmedel, redskap och kreatur etc., mot hög ränta naturligtvis, öfver den första och svåraste tiden. Kort sagdt, de voro de egentliga ledarna af Västerens kolonisationsrörelse.

Naturligtvis har Unionens hållning i detta stycke varit föremål för kritik. Man kunde ha önskat ett ordnande och organiserande ingripande från det allmännas sida; ja man kunde till och med förvånas öfver att i organisationernas förlofvade land staten icke vidtagit några åtgärder för intressenternas organiserande och sammanlutning förrän på allra sista tiden, då 1902 års bevattningskolonisation startades på grundval af principen om association mellan egnahemsgrundarna (sid. 43 o. 108). Att staten icke själf blandade sig i det direkta kolonisationsarbetet är dock kanske förklarligt. Man får taga i betraktande kolonisationsrörelsens jättelika dimensioner, de egendomliga politiska förhållandena där ute, korrupsionens och jobberiets anda, som enligt senaste afslöjanden rörande domänsvindlerierna i Väster (Oregon) äfven under rådande regim tycks ha smittat både domänkontorens tjänstemän, ansedda domare och senatorer, ja till och med spridt sina baciller till generaldirektörerna i

domänstyrelsen. Äfven Sering sätter på sin tid (1885) starkt i fråga, huruvida en statsledd inrekolonisation skulle medfört mindre svindlerier och misstag än som blefvo följden af systemet med fri konkurrens.

Man kan fråga sig: *hvilka voro domänpolitikens fel och förtjänster?* Man skulle kunna sammanfatta de förra i slöseri med unionsdomänerna och en alltför liberal jordpolitik. Det är ju godt att man hjälper folk, men hjälpen måste också gifvas på det rätta sättet. Man får icke glömma, allra minst en regering, att klargöra för sig de psykologiska och privatekonomiska verkningarna af den hjälp som bjudes. Ur landtbruksföretagets synpunkt verkar för mycket jord lika ödesdigert som för litet. Nu kunde en nybyggare i Förenta Staterna efter skogsodlingslagens tillkomst 1873 förvärfva: a) 160 acres genom förköp; b) 160 acres enligt skogsodningslagen; och c) 80 eller 160 acres enligt gällande egnahemslag allt efter jordens läge efter järnväg eller ej. Det gör i ett som allt 480 acres (195 har), som man således hade möjlighet förvärfva för snart sagdt ingenting. Hade domänpolitiken förut varit alltför njugg mot nybyggaren, så var den nu i stället alltför liberal.

Detta slöseri medförde de sorgligaste följder. Man lockade den obemedlade nybyggaren (se ofvan sid. 58) att starta i alltför stor skala, hvilket ledde till långtgående extensitet i jordbruket och framkallade det rofbruk, som är karaktäristiskt för hela Amerikas landt-hushållning och tar sig ett så slående uttryck i de låga, under tidernas lopp hart när sjunkande skördesiffrorna. Dock medgifves villigt, att detta landtbrukssystem till viss grad var berättigadt och att amerikanarnas rofbruk i jord var många gånger bättre än vissa europeiska staters rofbruk i människor. Den förra åderlåtningen är bra mycket lättare att bota än den senare. Vidare framkallade den liberala domänpolitiken en våldsamt spekulationslusta i stället för att, som man hoppats, kväfva densamma. Farmarna själfva rycktes med i den allmänna febern, och man såg för sina ögon det föga uppbyggliga skådespelet af spekulationsjordbrukare, färdiga att när som helst sälja sina farmar för att börja på ny kula någon annanstans, blott affären gick med vinst. Unionen blef också lurad på kolossala vidder. Bolag och affärsmän kringgingo lagarna genom lejda hejdukar, som verkställde inskrifningarna för en hacka. Sering förmåler från början af 1880-talet, att såväl berättelserna från generaldirektören i domänstyrelsen som ock en parlamentarisk domänkommission stillatigande erkänna, att tjufvarna voro starkare än staten. Så samlades på många håll stora privatdomäner. För att anföra ett exempel: »det ges kapitalister, som äga 30,000 à 50,000 acres jord och ännu mera i idel utarrenderade farmer af hvarje storlek, kringströdda i Iowa, Missouri, Illinois, Minnesota, Wisconsin etc.» Sedan dess hafva

förhållandena visserligen i någon mån förbättrats. Men att de fortfarande äro långt ifrån ideala framgår af *senaste domänkommissionsbetänkandet af 1905* och *domänstyrelseberättelsen af 1907*, hvars kritiker och förslag rörande domänpolitiken vi som hastigast här referera.

Generaldirektören i domänstyrelsen klagar öfver brist på tränad personal och konstaterar, att följande uttalande af 1879 års domänkommission än i dag har full giltighet: »domänlagarnas verkningar bero på förvaltningsmaskineriet.» Systemet med underlandtmätare (deputy-surveyors) är dyrt och antikveradt; i stället föreslås anställande af en statsaflönad landtmäterikår, sorterande direkt under domänstyrelsen. Fältkontrollbyrån med sina 80 tjänstemän, som hafva att vaka öfver att lagarna icke kringgås och missbrukas, förslår icke långt. Skall jobberiet och sveket kunna hållas i schack, fordras minst 200 man.

Domänkommissionen målar icke heller någon lysande bild af förhållandena. Domänlagarna äro föråldrade. De äro icke längre ägnade att så effektivt och ekonomiskt, som man kunde önska, disponera jorden för verkliga egnahemsgrundare. Den del af unionsdomänerna, som nu finns kvar, ligger nämligen hufvudsakligen inom den torra (arid) regionen — stäppregionen. Skogs- och stenjords- samt stäppjordslagen rekommenderas till indragning. President Roosevelt öfverlämnar betänkandet till kongressen med bl. a. följande ord: »De förhållanden, som enligt denna berättelse äro rådande, synas erfordra en radikal revision af de flesta lagar, som reglera dispositionen öfver unionsdomänerna, om vi skola kunna försäkra oss om den bästa möjliga användning af den återstående domänjorden till förmån för verkliga egnahemsgrundare.» Kommissionen konstaterar till och med, att »effekten af lagar, som antagits för att uppmuntra kolonisationen, går numera icke så sällan ut på att förhindra och försena kolonisationsrörelsen.» Då man föga känner till jordbruksmöjligheterna på resterande unionsdomäner, föreslås en grundlig undersökning och klassificering af desamma. »Jordområden, som en generation tillbaka eller blott för ett tiotal år sedan ansågos som värdelösa, producera nu goda skördar, med eller utan bevattning. Detta har åstadkommits dels genom införande af nya sädessorter och andra växter samt nya jordbruksmetoder, dels också genom tätare befolkning och förbättrade transportanordningar.» Då man har en så oklar föreställning om det framtida värdet af unionsdomänerna såsom jordbruksjord, är det af största vikt att spara, hvad som finnes kvar, »för verkliga egnahemsgrundare» och icke draga växlar på framtiden genom en disposition af domänerna, som gör, att egnahemsgrundandet ej håller jämna steg med upplåtelseerna. Det är i hög grad karaktäristiskt för den rådande situationen under gällande domänlagstiftning, att antalet

lagfartsbevis, som utfärdas, ökas i stor disproportion till antalet af nya egnahem. Man bedrager Unionen.

Sedan domänernas jordbruksmöjligheter sålunda fastslagits med skälig säkerhet, må man skrida till deras uppdelning i »arealer nog stora att underhålla en familj, icke större», och inbjuda till kolonisation på sådana arealer. Det är klart, att hvarje försök att nå ett sådant mål måste misslyckas, om man icke underkastar jorden en omsorgsfull klassificering. Försök härtill ha gjorts då och då, och för närvarande hvilat en lagstiftning af detta slag, modellerad efter 640-acres-egnahemslagen för Nebraska, som antogs på försök för att möta ett lokalt behof. Denna lag tillåter inskrifning af 640-acres-egnahem inom denna stats sand-kull-region. Huruvida den i praktiken skall lyckas plantera ut något afsevärdt antal nybyggare inom vederbörande distrikt, känner man ännu icke.

Domänkommissionen anser sig icke böra förorda några vidare dispositioner, förrän unionsdomänerna underkastats en grundlig och detaljerad undersökning. Hvarje lägenhet bör nämligen disponeras efter sina säregna förhållanden. Att gå schematiskt till väga vore alldeles gifvet ett brott mot grundsatsen om domänjordens bevarande för egnahemssökare. Äfven om det skulle visa sig, att Nebraska-lagen arbetat bra i Nebraska, kunna däraf alls icke dragas några slutsatser rörande samma lags lämplighet för andra regioner, afvikande till topografi, jord, klimat och ekonomiskt läge. »Man bör icke följa någon godtycklig regel, utan bör egnahemsarealen för hvarje fall fastslås efter den areal, som torde vara nödvändig för att ge en familj uppehälle på jorden, det må nu ske genom jordbruk eller genom bete, om jordbruk icke passar. Förrän en sådan areal fastslagits för hvarje lokal, anser kommissionen, att hvarje ny allmän lag rörande förvärf af äganderätt till unionsdomänerna afgjort blefve af tvifvelaktigt värde.»

Kontantköpsklausulen, som medgifver förvärf af egnahemsfastighet genom köp redan efter 14 månaders hemvist och odling i stället för efter ordinarie fem år, underkastas en bitande kritik i samband med jämförelse mellan Förenta Staternas och Canadas egnahemslag. Trakten kring Rainy River, som bildar gräns mellan Minnesota i Förenta Staterna och provinsen Ontario i Canada, erbjuder ett lärorikt iakttagelsefält. Längs södra stranden af denna flod hafva hundratals inskrifningar tagits under egnahems-, skogs- och stenjordslagarna och den vanryktade kontantköpsklausulen. Resultatet har blifvit, att, med undantag af något halfdussin välskötta farmer, hela distriktet är obebodt, erbjudande bilden af en obruten jungfrulig skogsmark. På kanadensiska sidan har skogen disponerats genom utstämpling, och där fordrar egnahemslagen utan undantag specificerade åtgärder af egnahemshafvaren i fråga om hemvist och odling samt viss areal för

hvert år under inskrifningens bestånd. Resultatet af detta system är, att hela norra stranden af Rainy River blifvit bebygd och hela området bragts i hög odling. Fina farmer finnas öfverallt. På kanadensiska sidan hafva vägar byggts och skoldistrikt organiserats, medan få inrekolonisatoriska förbättringar genomförts på Minnesota-sidan. Jorden och naturförhållandena äro desamma, så att orsaken till skillnaden måste sökas i Canadalagens större förmåga att framkalla verklig jordbrukskolonisation. Kommittén har försökt att opartiskt hålla sig till fakta och finner då klart och ostridigt, att kontantköpsklausulen har ledt till bedrägerier, spekulationer och skogssköffingar, att den varit medlet att öfverföra tusentals acres i händerna på ett fåtal personer och korporationer, och att den förhindrat redbar och flitig kolonisation samt domänernas uppodlande. Skall därför denna klausul bibehållas för vissa fall, bör den icke få träda i verksamhet förrän efter minst tre års (enligt nuvarande lag 14 månaders) verklig bosättning på farmen.

Kommissionen vill härmed framhålla, icke att egnahemslagen i sin ursprungliga gestalt och med nutida tolkning verkligen har åstadkommit, hvad kongressen därmed åsyftade, nämligen besättande af unionsdomänerna med jordbrukande medborgare, men att denna lag dock utträttat betydligt mera i denna riktning än någon senare lagstiftningsåtgärd. — Klausullagen kom först 1891.

Tyvär gifva detaljerade studier öfver de gällande domänlagarnas praktiska verkan, särskildt i fråga om stäppjordslagen (desert land act) och kontantköpsklausulen, vid handen en tendens att alltför ofta skapa jordmonopol i stället för mindre jordbruk på egen torfva. Till och med i det praktiska, affärsmissiga Amerika hafva domänlagar, prejudikat och procedurer blifvit så invecklade, att nybyggaren ligger allvarsamt under i konkurrensen med den smarte affärsmannen, som sträfvar att komma åt stora jordkomplex. Icke så sällan befordra de mened och andra svikliga medel att förvärfva domänjord. Det är följaktligen tydligt, att på många orter kanske en större del af domänjorden går öfver i händerna på spekulanter och korporationer än till verkliga egnahemsgrundande nybyggare.

Sådant beror visst icke på jordens beskaffenhet. Inom alla delar af Förenta Staterna, som domänkommissionen känner till, blomstra verkliga egnahemsjordbruk vid sidan af dylika privatdomäner och under precis samma förhållanden. Hvarhelst lagarna handhafts så — här framträder åter förvaltningens dominerande betydelse i förhållande till lagens stadganden — att nybyggaren hållits något så när under armarna, där har han odlat upp och bebyggt landet och städse bragt å bane en kraftigare utveckling och ett större välstånd än där jordmonopolet blomstrat. Nästan öfverallt hafva privatdomänbildarna lyckats slå under sig de fetaste bitarna såväl i fråga om skogs- som

jordbruksmarker. Åtskilliga protester hafva höjts mot dessa missförhållanden; dock är det förvånande, att icke kritiken varit högljuddare och skarpare, men tillskrifver kommissionen detta det energiska och smarta inflytandet hos männen, som tycka det är bra som det är.

Den ödesdigra effekten af det rådande systemet på hela folkets välförstånd behöfver inga kommentarier. Ser man saken i stort, så förbli de stora egendomarna stående i låg kultur, medan samma jord, besatt med verkliga egnahemsgrundare, skulle hafva gifvit god bärning åt många familjer och lämnat betydligt större utbyte. Landtbruket är en näring, om hvilken det med absolut visshet kan påstås, att den icke når sin högsta utveckling under någon koncentrerad äganderätts herradöme.

Öfver Västern sprider sig ett arrende- och legoarbetaresystem, som icke blott representerar en låg näringsekonomisk nivå, men som i sin vidare utbredning hotar med de mest allvarliga följderna. Politiskt, socialt och ekonomiskt är denna ordning oförsvarlig. Hade domänlagarna varit effektiva och handhafts effektivt, skulle ett sådant sakernas tillstånd aldrig hafva kunnat utveckla sig.

Det anföres ofta till försvar för storgodsen, att jorden genom den upplysta egennyttan skulle få sin effektivaste användning. »Detta påstående må stödjas af teoretiska resonemang, men i verkligheten är det nästan öfverallt falskt. Lönarbete på farmen kan icke konkurrera med mannen som brukar sin egen jord, och om det kan, så besitta ägarna af stora arealer sällan det för deras effektiva exploaterande nödiga kapitalet.»

Sannerligen, det är icke någon vidare uppmuntrande bild af de domänpolitiska förhållandena där ute, som vi få till lifs af kommissionens ledamöter: förre generaldirektören i domänstyrelsen W. A. Richards, hr F. H. Newell och chefen för jordbruksdepartementets skogsbyrå Gifford Pinchot, »mannen som kanske gjort mer än någon annan i Amerika för skogsvårdens studium och praktik». Man får en liflig föreställning om, hvilka svårigheter, som möta i Förenta Staterna, kanske mest på grund af de oerhörda dimensionerna, som försvåra, ja hindra öfverblick och kontroll. Det är i själfva verket förvånande, att resultatet af kolonisationspolitiken blifvit så godt som det blifvit; att, såsom vi strax skola se, domänpolitikens ideal, den själfägande småbrukaren, oaktadt allt vunnit sådan terräng där ute. Men den hade ju också det ovärderliga stödet af de ekonomiska konjunkturerna på sin sida, och de äro mäktiga hjälpare, i stånd både att hålla en lagstiftning kvar i sadeln och att kasta den därur.

När allt kommer omkring, få vi kanske instämma med Sering och säga, att »likaså tydligt som felen hos samhällskroppen fram-

träda för den opartiske iakttagaren, likaså lifligt måste betonas, att det här gäller blott och bart utväxter på ett i det stora hela kraftigt och sundt bygge». Till och med den skarpaste kritikern af den amerikanska jordpolitiken, nationalekonomen Henry George, kan icke annat än oförbehållsamt erkänna domänviddernas stora betydelse, i det han på följande sätt skildrar deras inflytande på hela den amerikanska folkkaraktären:

»Unionsdomänerna, den enorma omfattningen af de arealer, som ännu lågo lediga för upplåtelse till privategendom, den kolossala samfällighetsjorden, hvarpå den energiske mannen riktade sina blickar, var den hufvudfaktor, som, alltsedan de första kolonisationerna efter Atlanterkusten, utbildade vår folkkaraktär och färgade våra nationella tankar. Icke därför att vi flytt undan den betitlade aristokratien och afskaffat förstfödslorätten; icke därför att vi *välja* alla våra tjänstemän, från skoldirektör till president; icke emedan staten ej känner någon religion och våra domare icke bära några peruker hafva vi befriats från de missförhållanden, som talarne af den fjärde juli plägade ange som karaktäristiska drag hos gamla världens utnötta despotism. Den allmänna intelligensen, det vidt utbredda välståndet, den verksamma uppfinnarbegåfningen, anpassnings- och assimilationsförmågan, den fria, oberoende andan, energien och själförtroendet, som utmärka vårt folk, äro icke orsaker utan verkningar — uppvuxna ur den fria jorden. Unionsdomänerna hafva varit den omgestaltande kraft, som förvandlat de slöa, ambitionslösa europeiska bönderna till Västerens själfmedvetna farmare; till och med åt de folkrika städernas invånare gäfvo de frihetskänslor och voro en optimismens urkälla äfven för folk som aldrig tänkte på att taga sin tillflykt till dem. Då en folkets son i Europa mognar till man, finner han redan alla de bästa platserna vid lifvets bankett »vikta» och måste med sina kamrater slåss om de nedfallande smulorna, med en chance af noll på tusen, för att kunna tvinga eller lista sig till en plats. I Amerika hade man dock ännu alltjämt medvetandet om att ha domänvidderna bakom sig, och detta medvetande har genomträngt hela folkkaraktären och förlänat densamma öfvermod och själfständighet, elasticitet och ärelystnad. Allt som fyller amerikanaren med stolthet, allt som gör amerikanska förhållanden och inrättningar bättre än gamla världens, kan man hänföra till det faktum, att jorden i Förenta Staterna var billig, emedan ny jord stod invandra- ren till buds.»

Detta om *unionsdomänernas betydelse i allmänhet*. Vi vilja nu öfvergå till en mera *detaljerad diskussion af frågorna*, i hvad mån det har lyckats domänpolitiken att nå sitt mål och huru den härvid har verkat i ekonomiskt hänseende. Dess mål var ju i stort

sedt att besätta domänerna med mindre jordbrukare, enkannerligen *själfägande småbrukare*. Roosevelt konstaterar i ett bref till domänkonferensen i Denver, Col., juni 1907: »Den nuvarande förvaltningens politik har alltid varit, är och skall bli att på hvarje tänkbart sätt framkalla och utveckla verklig jordbrukskolonisation, verkligt egnahemsbygge på unionsdomänerna. . . . Men om förvaltningens politik kastas öfverända, så blir den ende obotligt skadade just nybyggaren, egnahemsgrundaren, mannen med små medel, som tagit upp en farm i afsikt att själf bruka den och med dess afkastning uppehålla och föda sin familj.» I jordbruksdepartementets årsbok för 1905 (s. 532) konstaterar en af departementets byråchefer, G. K. Holmes, att »goda priser på landtbruksprodukter och frånvaron af ett öfverskott på lönarbetare trygga utvecklingen af Unionens egnahemsplan med för familjebruk afpassade farmer — en af de betydande sociala framgångar, som denna republik visat världen».

Det är verkligen en framgång, det visar oss statistiken öfver *farmarealens fördelning*. Redan Sering framhåller (1885), att den rådande fördelningen af Förenta Staternas jord på farmer i det väsentliga är att anse som en följd af domänlagstiftningen. Oaktadt svårigheten att draga exakta slutsatser ur statistiken, då t. ex. »en farm på 50 acres i närheten af Buffalo har minst samma värde, fordrar samma mängd arbetare och ger sin brukare samma sociala ställning som en farmareal af 350—400 acres i östra Nebraska» o. s. v., gör dock Sering följande uttalande: »I Förenta Staterna öfverväger vida det mindre och medelstora jordbruket. Man kan säga, att af Förenta Staternas fyra millioner farmer (1880) cirka tre och en half millioner höra till de mellanstora jordbruken, som kunna hålla dragare och brukas med maskiner och hvilkas innehafvare till större delen äro enkla och sträfsamma människor, som själfva lägga hand vid arbetena, om de också mera äro affärsmän än bönder. Af dessa farmer brukas den större delen utan eller blott med tillfällig arbetshjälp.»

Helt nyligen återkommen från en studieresa, som tyska landtbrukare företagit där ute, säger godsägare Sachse: »I allmänhet föreställer man sig landtbruken i Amerika mycket större än de äro. Farmernas genomsnittsareal i Förenta Staterna belöper sig till cirka 130 acres. Denna areal brukas i regeln af farmaren, jämte en son eller en dräng, med 6 hästar. Vid skördetid pläga ett par skördearbetare komma till.» Nå, det är ju ett något väl allmänt uttalande men ger i alla fall en god föreställning om de intryck författaren fått af förhållandena. I samma riktning uttalar sig Gustav Fischer på grund af iakttagelser och meddelanden, som han samlade under en resa genom Förenta Staterna sommaren 1901. »I mellanstaterna är därför det medelstora landtbruket förhärskande, vid hvilket ägaren själf arbetar med och har föga eller inga lönarbetare. . . . Hela drif-

ten där ute är mycket extensivare än hos oss (Tyskland); dessutom har större delen af den i farmer utlagda arealen ännu icke tagits i kultur. Farmer om 320 acres (130 har) äro helt och hållet att anse som mellanstora.» Eduard David, förf. till ett betydande landtbruks-ekonomiskt verk, fogar till Fischers uttalanden dessa ord: »Vid den i jämförelse med västeuropeiska förhållanden extensiva hushållningen, sådan den ännu är gängse äfven på Amerikas »mixed farms» (mångsidigt i st. för ensidigt jordbruk), skötes en farm om 200 acres (81 har) ofta nog af en enda landtbrukarefamilj, särskildt när en del af totalarealen icke ligger under plog utan brukas helt extensivt såsom skogs- eller betesmark. Efter vår definition äro sådana landtbruk att anse som småbruk. Och då nu statistiken säger oss, att farmernas medelstorlek sjunkit från 203 acres år 1850 till 137 acres år 1890, så säger den oss för det första, att i Nordamerika icke storbruket utan småbruket är den förhärskande driftsformen, och för det andra, att med stigande intensitet tendensen till minskning i småbrukets normalstorlek gör sig gällande.»

Härtill må ytterligare fogas några uttalanden af den måttfulle nationalekonomiske forskaren Maurice Bourguin. På tal om småbruk och storbruk samt kapitalism och landtbruk skrifver han följande: »Det ges intet land, som på grund af den snabba rörligheten hos människor och kapital och den säkerhet, hvarmed kapitalismen utvecklar de för exploaterandet af naturskatterna gynnsammaste formerna, erbjuder större intresse för vår fråga än Förenta Staterna. Men i detta land utvecklar sig landtbruket under helt andra förhållanden än i Europa, emedan det där finner jungfrulig jord, som naturligtvis brukas extensivt.»

Förenta Staterna är ingalunda det land af jättefarmer, som man ofta hör det kallas. De små jordbruken under 70 hektar, som kunna skötas af själfständiga farmarefamiljer, räknas i millioner (noga räknadt 4,721,738) och omfatta 40 % af totalarealen. Deras ursprung går ofta tillbaka till en egnahemsbevillning af 80 eller 160 acres. Den mellersta storleksgruppen om 70—200 har omfattar 27·7 %, och storbruken 31·9 % af den i besittning tagna jorden. Ser man bort ifrån de stora syd- och västcentra, där rancherna (betesfarmerna) öfverväga, så upptaga de mindre jordbruken under 70 har ungefär hälften af jordarealen (48·4 %), medan storgodsen blott omfatta 16·3 %. I förbigående erinras om de för västeuropeiska förhållanden kolossala vidder som borta på domänernas betesmarker i Västern åtgå för att bereda sysselsättning och uppehälle åt en ranch-familj. Under vanliga förhållanden beräknas härtill åtgå från fyra till åtta sektioner, d. v. s. 2,560—5,120 acres (1,036—2,072 har). På grund af liflig kolonisation å dylika betesfarmer har den genomsnittliga farmarealen, som 1880 utgjorde 133·7 acres (54·1 har), år 1900 stigit till

146.6 acres (59.3 har). Denna arealutvidgning kan således icke tolkas såsom någon utveckling mot större jordbruk.

Sammanfattningsvis låter sig säga, att den kapitalistiska jordbrukshushållningens framåtskridande i Förenta Staterna *gynnar farmernas uppdelning*; blott mjölkfarmerna synas bilda undantag från regeln. Privatdomäner uppkomma blott i trakter, där nya extensiva regioner just öppnas för kolonisation. För öfrigt synes det vara förmanligare att, i samma mån som befolkning och rikedom växa och bevattningen breder ut sig, öfvergå till intensivare och mångsidigare jordbruk än att förbli stående på den gamla ranchodlingens eller på den extensiva, ensidiga sädesodlingens nivå. Ty det ensidiga och gödsellösa landtbruket på jättestorheterna utsuger jorden och leder slutligen till minskade skördar. Storbruket tendera därför vid fortskridande odling till att styckas sönder, i Förenta Staterna likaväl som i Australien och på Nya Zeeland.

Den amerikanske nationalekonomen Bogart bekräftar Bourguins uppfattning, då han säger: Den landtbrukande befolkningen är numera mycket bättre försedd med farmer än förhållandet var förr i tiden. Mellan 1850 och 1900 ökades antalet landtbruk i förhållande till den jordbrukande befolkningen från 1 farm på 14 personer till 1 farm på 9 personer. Denna vinst representerar uppstyckningen såväl af gamla farmarealer som af nybruten jord. »Under här rådande landbruksförhållanden måste Förenta Staterna betraktas såsom *de små och medelstora farmernas land.*»

Till styrkande af det sagda meddelas ett par tabeller.

Farmerna åren 1880—1900.

Storleksklasser.	År 1880.		År 1890.		År 1900.	
	Antal.	%	Antal.	%	Antal.	%
Under 10 acres	139,241	3.5	150,194	3.3	268,446	4.7
10—50 »	1,036,323	25.8	1,168,327	25.6	1,664,797	29.0
50—100 »	1,032,810	25.8	1,121,485	24.6	1,366,167	23.8
100—500 »	1,695,983	42.3	2,008,694	44.0	2,290,424	39.9
500—1,000 »	75,972	1.9	84,395	1.8	102,547	1.8
Öfver 1,000 »	28,578	0.7	31,546	0.7	47,276	0.8
Summa	4,008,907	100.0	4,564,641	100.0	5,739,657	100.0

Farmerna klassificerade efter storlek år 1900.

Farmklasser.	Antal farmer.	Procent improved areal (åker, trädgård, äng.)	Procent, farmer.
Under 3 acres	41,882	0.02 %	0.7 %
3—10 »	226,564	0.30 »	4.0 »
10—20 »	407,012	1.23 »	7.1 »
20—50 »	1,257,785	7.96 »	21.9 »
50—100 »	1,366,166	16.23 »	23.8 »
100—175 »	1,422,327	28.54 »	24.8 »
175—260 »	490,104	15.24 »	8.5 »
260—500 »	377,992	17.44 »	6.6 »
500—1,000 »	102,549	7.11 »	1.8 »
Öfver 1,000 »	47,276	5.92 »	0.8 »
Summa	5,739,657	99.99 %	100.00 %

För att rätt bedöma dessa tabeller, är det nödvändigt att veta, hvad amerikanerna innefatta under termen farm, farmareal. Det är icke bara odlad jord, det är mera. Vi hålla oss till 1880 års statistik (census of 1880), som är den första och enda som lämnat detaljerade uppgifter rörande farmarealens användning. Detta år var medelstorleken på en farm i Förenta Staterna 133·7 acres. Här af var 56 acres (42 %) odlad jord, inklusive träda och vall, både betes- och slättervall. I ständig äng, ständigt bete samt frukt- och vinträdgårdar lågo 15 acres (11 %); i skogsmark och skog 47·5 acres (35 %) och i diverse slag af jord, mossmark m. m. (unimproved) 15·2 acres (11 %). Sedan den tiden torde arealen skogsmark pr farm hafva minskats. Af den nutida genomsnittsfarmen utgöres ungefär hälften af trädgård, åker och äng, eller hvad amerikanerna sammanfatta under »improved areal.»

Betrakta vi nu Tabell 2, så visar denna, att en mycket stor procent af Förenta Staternas farmer (70·5 %) faller inom arealerna 20—175 acres (8—70 har). Af åker-trädgårds- och ängsarealen kommer ungefär hälften inom dessa storleksklasser. Men det ges ännu ett par data af annat slag, som tala för *det mindre jordbrukets dominerande roll* inom Förenta Staterna. Af den produktiva jordbrukarebefolkningen år 1900 voro 56 % »farmare, plantageägare och uppsyningsmän», medan endast 44 % voro »landtbruksarbetare». Af dessa statistikens landtbruksarbetare åter voro öfver hälften medlemmar af farmarfamiljerna, och mindre än hälften, således kanske icke ens 20 %, voro lönarbetare. Det var sålunda knappast mera än en lönarbetare i genomsnitt på tre farmare. Detta betyder, att i de öfvervägande flesta fall farmarbetet utföres af farmaren själf och hans familj. Räkna vi bort den troligen rätt obetydliga procent af dessa familjarbetande farmare, som i någon större grad måste lita till extrainkomster utom jordbruket, så ha vi här inför oss en öfvervägande mängd af småbrukare, själfständiga familj jordbrukare. Än mera, »mängden af landtarbetare i procent af hela den produktiva jordbrukarebefolkningen sjönk från 49 % år 1870 till 43·6 % år 1880 och 35·8 % år 1900».¹⁾ En högst karaktäristisk utvecklingsgång. »I direkt motsats mot den industriella utvecklingen äger inom landtbruket en relativ minskning af lönarbetarelementet rum, de själfständiga tilltaga i mängd.» Det lider intet tvifvel om att domänpolitiken och de ekonomiska konjunkturerna (höga arbetslöner!) samverkat till ofvanstående resultat. Det kan ha sitt intresse att höra ett officiellt amerikanskt omdöme om saken. Jordbruksdepartementets statistiska byrå skrifer 1908, »att tillväxten i antalet landtarbetare under perioden 1870—1900 endast var 52·8 % mot . . . en ökning af 90·3 % i antalet farmare, plantageägare och uppsyningsmän». Om detta är ofördel-

¹⁾ Efter *Edvard David*, — tydligen med något annan begränsning är här ofvan.

aktigt från de farmares synpunkt, som råka lida brist på arbetshjälp, så är det å andra sidan tillfredsställande för enhvar, som mera glädjes öfver tillväxten af de oberoende folkklasserna än öfver en stegring af lönarbetarklasserna.

Hvad landtarbetare och arbetslöner angår, så råder allmän klagan däröfver bland farmarna. Det har till och med gått så långt, att man i pressen börjat dryfta lämpligheten af att med stöd från det allmänna sätta upp små egendomar (small holdings) för att hjälpa de större farmarna till arbetskraft i svåra tider. Oaktadt det kolossala kolonisationsarbetet äger *en stark förskjutning i yrkesfördelningen* rum. Man har icke lyckats hejda folkströmmen från land till stad och industri. Medan 1880 cirka 44·3 % af folkstocken var jordbrukare, så sjönk denna siffra 1890 till 37·7 % och 1900 till 35·7 %. Industri, handel och transportväsen utveckla sig raskt, och oaktadt dessa grenar af mänsklig verksamhet förfoga öfver mycket mera arbetsbesparande maskiner, verktyg och metoder än landtbruket, draga de dock till sig en växande procent af befolkningen. År 1880 voro inom dessa yrken sysselsatta 32·5 %, år 1900 ej mindre än 40·8 %. En jämförelse med Sverige är rätt intressant. Vi hade 1870 en jordbruksbefolkning af 71·87 %, 1900 af 53·67 %; befolkningen inom industri, handel och samfärdsel steg från 19·77 % år 1870 till 39·49 % år 1900. Sammanställas jordbruksbefolkningens nedgång och industribefolkningens tillväxt pr tioårsperiod, så visar det sig, att medan Förenta Staterna haft en tillväxt resp. nedgång af något öfver 4 % pr tioårsperiod, så har denna förskjutning i yrkesfördelningen inom Sverige antagit dimensionen af något öfver 6 %. Tvifvelsutan ligger här bakom som mäktigt verkande kraft Förenta Staternas omfattande jordbrukskolonisation, som konkurrerat med industrien, handeln och transportväsendet om arbetskrafterna och därigenom fått folkströmmen från landtmanna- till stadsmannaringarna att flyta *något* långsammare, lugnare och mindre öfverflödande än i Sverige.

Men huru har jordbrukskolonisationen kunnat hafva sådan verkan? Man tar näppeligen miste, om man tillskrifver detta grundandet af *jordbruk som i inkomstgifvande förmåga kunnat mäta sig med industrien*. Så mycket större skäl finnes att här räkna med ett dominerande ekonomiskt motiv, som just dylika motiv äro det karakteristiska för hela det vakna, rörliga amerikanska samhället. Man talar icke för ro skull om affärsfarmare i stället för om bönder, därmed häntydande på den lätthet, hvarmed den amerikanske jordbrukaren öfverger sin farm för mera lönande, mera rikflytande förvärfskällor. Men huru vidare förklara den konkurrenskraftiga inkomstgifvande förmågan hos farmarna? Den skall skapas af priserna på saluprodukterna å ena sidan samt af produktionskostnaderna å den andra. Saluprodukterna torde i genomsnitt icke betinga ett pris

vid gården, som kan mäta sig med västeuropeiska; och beträffande produktionskostnaderna konstaterade redan Sering, att det väsentligen blott var i ett afseende, som amerikanarna voro fördelaktigare situerade än gamla världens landtmän, nämligen i fråga om den billiga jorden. Både arbetslöner och räntor äro genomgående högre i Amerika än i Västeuropa. Vi närma oss pudelns kärna: jordbrukskolonisationen bygger på det lönande jordbruket, detta i sin tur bygger sin räntabilitet på den billiga jorden; men hur blir då jorden billig i förhållande till sin inkomstgifvande förmåga? Jo, genom domänpolitiken. Denna politik har i själfva verket fungerat som *en regulator på jordpriserna*; häri ligger kvintessensen af dess ekonomiska verkan. Domänpolitiken har icke blott kastat billig (ja hart när kostnadsfri) jordbruksjord på marknaden i småbruksarealer; den har äfven genom dimensionerna i sitt utbud nedsatt efterfrågans prisstegrande effekt på i privatägo befintliga småarealer.

Men domänpolitiken har också långsamt och säkert grävt sin egen graf. Ty förmågan att reglera inköpspriserna på småarealerna sjönk, i samma mån som proportionen mellan antalet unionella och privata köplediga farmer genom unionsdomänernas afyttrande försköts till privatfarmernas fördel. För hvarje hektar, som disponerades, försvagade staten sin förmåga att reglera jordvärdena. Om den till en början kunnat hålla inköpspriserna på farmjord till och med under dess nettoafkastningsvärde, så fick den senare vara nöjd med att kunna hålla dem nere just på denna nivå (och det var ju hufvudsaken), för att slutligen finna sig urståndsatt att *hindra handelsvärdena från att stiga öfver afkastningsvärdena*. Så måste förhållandena utveckla sig, ty Förenta Staterna belastade icke ens vid bortdonerandet af egna hem de kommande jordägarnas äganderätt med några som helst inskränkningar, ägnade att i statens hand kvarhålla makten att äfven för framtiden reglera jordpriserna. »Kongressen har icke gjort något försök att kontrollera dessa fastigheter (unionsfastigheter donerade till egna hem) . . . med afseende på någon handling, som utförts eller skuld som ådragits sedan äganderätten frångått staten.»

Man kan tycka, att detta var ett svårt fel i domänpolitiken, då ju egna hemdonationerna sålunda endast kommo de första innehafvarna till godo. »Den hufvudsakliga nyttan af jordvärdenas stegring i Västern under de sista trettio åren hafva de tidigare jordägarna haft», säger Sering (1885). »Större delen af de nuvarande farminnehafvarna ha nedlagt så mycket på jorden och farmernas utrustning, att de under normala marknadsförhållanden icke kunna hushålla fram ur sina landtbruk mera än den i landet gängse räntan på kapitalet och den gängse lönen för det personliga arbetet, såsom med en rad räntabilitetsberäkningar blifvit styrkt.»

Hvarför har man då exempelvis icke förbehållit staten förköpsrätt till egnahemsfastigheterna — en rätt att vid alla senare försäljningar, som dessa fastigheter komme att undergå, före någon annan få återköpa fastigheterna till deras afkastningsvärde? Hvarför uppställde icke Unionen såsom villkor för sin egnahemsdonation utom en sådan förköpsrätt äfven en för-arrenderätt, medförande rättighet att vid alla senare utarrenderingar själf få arrendera egnahemsfastigheten, och detta till nettoafkastningsvärde? Det är ju sant, att åtskilliga svårigheter hade mött, särskildt i ett land med så fria och oordnade förhållanden som Förenta Staterna. Man hade ju måst etablera en afkastningsvärdering, och en sådan fordrar en viss hög ståndpunkt hos tidens landbruksekonomiska forskning och praktik. Den fordrar också skolade och opartiska värderingsmän. Den ställer därjämte landbrukaren vid hvarje försäljning, där staten gör bruk af sin företrädesrätt, i beroende af värderingsmän, som näppeligen kunna vara annat än statens aflönade tjänstemän. Sådant kallas byråkrati och fruktas af amerikanarna som pesten; de hafva ju också gjort dåliga erfarenheter härutinnan — man erinre sig endast de oerhörda jobberierna i unionsdomäner.

Men alla dessa svårigheter spela i grund och botten ingen afgörande roll för föreliggande fråga. Ty man hade väl kunnat skapa förköps- och förarrenderätt utan att därför genast använda den. Hvad hade hindrat Unionen att belasta egnahemsdonationerna med en hvilande förköpsrätt, öfverlämnande åt framtida kongresser att, då de funnit samhället moget, låta densamma träda i kraft? Förr eller senare hade den tidpunkt nåtts, då samhällsförhållandena blifvit tillräckligt ordnade och jordvärdena nog höga, för att låta ett praktiskt förverkligande af de hvilande möjligheterna framstå såsom önskvärdt. Staten hade då haft i sin hand att till kompetenta egnahemssökare öfverlämna dylika förköps- och förarrenderätter till priser och arrenden icke öfverstigande jordens afkastningsvärde. Unionsdomänerna skulle då äfven i framtiden kunnat användas som regulatorer på jordpriserna, utan att Unionen därför behöft frångå principen om deras upplåtande till äganderätt — en princip, som man i Förenta Staterna håller högt i helgd.

Det finnes många exempel på, att *jordvärdena mer eller mindre hastigt skjutit i höjden* inom trakter, där det tagit slut på den billiga domänjorden, när denna öfvergått i privat ägo. Sering anför från sin resa många både lokala och allmänna iakttagelser häröfver. Så t. ex. följande: I viss mening äro egendomshandlarna och jordspekulanterna att anse som de (nedkonkurrerade) europeiska landbrukarnas bundsförvanter. Ty i det att de med all makt sträfva att lägga under sig Unionens domäner, drifva de fram ett handelsvärde på jorden, långt innan vederbörande trakt blifvit bebyggd och bragts

i kultur. De nytillträdande farmarna måste betala jorden efter dess verkliga värde i stället för att kunna få sådan gratis från Unionen. Härigenom fördubblas, ja tredubblas det för landtbrukets uppsättande erforderliga kapitalet, och härmed följa ökade produktionskostnader för landtbrukets alster, då ju farmarna ur inkomsten på försäljningen af sina produkter måste taga icke blott arbetslöner utan äfven räntor å nedlagdt — ofta lånadt kapital.

Från östra Oregon och Washington berättar samma författare ett fall, som därjämte belyser järnvägarnas betydelse i föreliggande hänseende. Det var nämligen anläggningen af dylika kommunikationsmedel, som på den korta tiden af sex år beredde möjlighet till en höjning i inköpsprisen på jord från 0 å 2 1/2 dollar pr acre till 25 å 50 dollar år 1883. Naturligtvis steg välståndet snabbt, och man kunde i Valla Valla bredvid nybyggarens gamla torftiga brädstuga ofta nog se ett nytt vackert boningshus resa sig. »Men det behöfver knappast påpekas, att en egnahemsgrundare, som nu (1885) köper en farm i Valla Valla, kommer att stå sig mindre godt, på grund af de rådande, relativt höga egendomspriserna, som i hvarje fall fullt upp motsvara jordens faktiska värde.» Och Sering tillägger: »Naturligtvis hafva spekulanter i rätt tid slagit under sig domänjorden på stora sträckor.»

Öfverallt, där kolonisationen nått en viss ålder, konstaterar Sering äfven, att fördelen af de låga jordpriserna upphör. Dessa stiga snabbt till en höjd, som fullt ut motsvarar deras inkomstgifvande förmåga, på grund af den snabba folkökningen inom de genom nya samfärdsmedel öppnade kolonisationsområdena.

Jämväl senare författares uttalanden gå i samma riktning. Särskildt belysande härför är *en undersökning af Hibbard öfver jordvärdenas historia i Dane county* (Wisconsin). I Amerika rådde vid midten af 1830-talet en blomstringsperiod, som nådde sin höjd 1836 men som följdes af panik följande året, 1837. Hibbard skrifer om de statsmän och kapitalister, som placerade sina pengar i Västerns jord under blomstringsdagarna 1836, att redan själfva det faktum, att de voro ur stånd att bilda något som närmade sig ett monopol på jorden, gjorde dem nästan lika hjälplösa som deras stackars vänner, hvilkas kapital drogs ned i de äldre staternas handelskris. Huru mycket dessa storjordägare sedan finga vid försäljningen af sin jord, är omöjligt att skaffa någon statistik öfver. Men vid enskilda tillfällen, då försäljningar, enligt hvad man kunnat utröna, ägt rum till verkliga köpare före 1850, var priset föga högre än det ursprungliga — 1.25 dollar pr acre. Ännu år 1845 fanns det så godt om skäligen god domänjord, att det är orimligt antaga, att jorden kunde vara värd mycket öfver den ursprungliga 1 1/4 dollar pr acre. Detta antagande finner ett stöd i de priser, till hvilka försäljningar kommo till stånd. Ty i medeltal gäfvos dessa en marginal ej öfver 1.59 dollar, som då representerade både

på jorden nedlagda förbättringar och dess värdestegring, hvilket gör sannolikt, att denna senare praktiskt taget var ingen.

Tio år senare var förhållandet alldeles förändradt. Orsakerna äro uppenbara: »unionsjorden hade upphört att vara en faktor i jordvärdena, sedan föga fanns kvar af önskvärd beskaffenhet»; vid sidan häraf spelade en tillfällig faktor in. Hur tydligt värdesprånget var, därom gifver följande tabellutdrag upplysning:

Jordförsäljningar i Dane county.

År slutande 1 sept.	Antal försäljningar.	Såld areal i acres.	Pris pr acre.
1845	113	10,921	\$ 2.84
1855	745	68,894	\$ 9.68

Naturligtvis äro siffrorna kanske icke alldeles pålitliga, då de hämtats ur lagfartsregistret. Men författarens slutsats är i alla fall grundad.

Rörande nuvarande jordvärden i Dane county i Wisconsin säger samme författare, att den bästa jorden är värd nära 100 dollar pr acre, d. v. s. reduceradt till svensk ränta och svenskt mynt (se sid. 86) nära 1,300 kr. pr har, hvarvid byggnader, hägnader, nyodlingar, jordförbättringar och dylikt (improvements) utgöra en anseelig del af värdet; och en stor del jord med goda byggnader och andra förbättringar till, låt oss säga tretusen dollars värde på 200 acres, säljes för 80 dollar, lämnande alltså jorden själf till 65 dollar (reduceradt till Sverige i rundt tal 800 kr. pr har). Kan det vid så högt jordvärde manne stiga ändå högre, eller måste värdestegringen upphöra? »Ingen påstår, att genomsnittsfarmerne kunna skaffa sig verklig nettovinst på kapital placeradt i den dyraste jorden, långt därifrån. Det skall vara de allra dugligaste bland dem, som kunna taga ut mera än den gängse räntan.» Det oaktadt visar jorden så långtifrån några tendenser att falla i pris, att den tvärtom envisas att stadigt stiga i höjden . . . Hvilka möjligheter Västern fortfarande gömmer på, kommer väl icke i dagen, förrän bevattningen lägges på mera vetenskapliga grundvalar och utsträcker till hittills oförsökta jordområden. »Detta kan möjligen utöfva någon liknande effekt på Mississippidalen, som denna utöfvade på landtbruket i öst- och mellanstaterna, men för närvarande (1904) skönjes icke någon gräns för jordvärdestegringen.»

I samma riktning som Hibbards undersökning gå resultaten af en inom jordbruksdepartementets statistiska afdelning (byråchef G. K. Holmes) år 1905 anordnad *enquête* rörande »faktorer som påverka farmvärdena». Denna visar, att under femårsperioden 1900—1905 farmfastigheternas värde, då man räknar medelgoda farmer, stigit i rundt tal med 33.5 %. Orsakerna härtill äro mångahanda: bättre priser,

lägre räntor, effektivare landbruksmetoder, verkliga förbättringar på farmerna, såsom byggnader, nyodlingar och dikningar m. m.; men också den billiga domänjorden har spelat sin roll.

»Man fattar lätt, huru direkt tillgången på billig domänjord, passande för jordbruk, har tryckt ned värdet på äldre jordbruksjord och hindrat värdet på nyare, under odling lagd jord, från att stiga till sin annars naturliga värdenivå — då man läser meddelandena från många af korrespondenterna, särskildt från jordbruksgränsen i närheten af jord nyligen förvärfvad från Unionen, stat eller järnväg. De för jordbruk användbara unionsdomänerna äro nu reducerade till omkring 300 mill. acres, men nästan hela detta område passar endast till betesmarker, enär det icke kan användas vare sig för s. k. torrjordbruk (dry farming, i den regnfattiga regionen¹) eller för bevattning.»

»Mycket odlingsbar jord har emellertid, särskildt i sydväst, gått öfver i privat ägo under här i fråga varande fem år, och många korrespondenter framlägga slående vittnesbörd om, huru denna jord, innan den öfvergick till privategendom, höll nere värdet på förvärfvade farmer i kringliggande regioner. Denna effekt har utbredd sig bakåt till farmer längre och längre bort, ända till Atlanterkusten, där den direkta orsaken dock icke varit så påtaglig som i grannskapet, hvarest orsak och verkan stått i intimt samband.»

Redan af hvad ofvan anförts framgår, hurusom tidens gång och jordvärdenas ständiga stegring ställa allt *högre anspråk på egnahemsgrundarens kapitalkraft*. Det duger näppeligen i våra dagars Amerika att komma med enbart två duktiga armar och en redbar vilja. Egnahemsjordbrukaren blir mer och mer hänvisad till dyrköpt privatjord, och starten på sådan jord kostar pengar. En nyligen (1905) utkommen tysk reseberättelse af dr. Stieger innehåller en del siffror ägnade att belysa *startsvårigheterna för småbrukare*.

Ur en af honom uppställd tabell öfver ekonomiska data vid 10 jordbruk i Nebraska, Wisconsin och Minnesota utväljer jag tre farmer, som arbeta ensamt med familjemedlemmar, åtminstone i det allra närmaste, och som därför kunna karaktäriseras som *småbruk*. Samtidigt tilläggas ett par kolumner öfver farmvärdena pr acre för att visa, att man icke enbart därutaf kan sluta till, hvad en amerikansk småbrukare behöfver i startkapital; äfven arealen spelar nämligen en roll.

Hvad arbetarkolumnen angår, får kanske erinras om att utom de där upptagna arbetarna naturligtvis småbrukaren själf och hans hustru deltaga i de löpande göromålen. De nuvarande farmvärdena, inberäknadt byggnader och inventarier etc., gå, som man ser,

¹ Jordbruk utan bevattning.

Tre amerikanska småbruk.

Stat.	Storlek.		Köpeskilling.			Nuvarande värde.		Arbetare.	
	Totalareal, acres.	Areal landtbruksjord acres.	För hela farmen \$	Per acre \$	Tiden för inköpet, år	Hela farmen med byggnader, inventar. o. förbättringar \$	Per acre \$	Familjemedlemmar.	Drängar.
Wisconsin	160	120	2,700	17	1884	7,000	43·7	3 1/2	—
Wisconsin	80	—	1,800	22·5	1884	5,500	68·8	1	? 1/3
Minnesota	240	160	9,000	37·5	1893	17,500	72·9	1	1/4

på belopp, hvilka omräknade i svenskt mynt gifva respektive 26,250 kr., 20,625 kr. och 65,625 kr. Reduceras dessa belopp från 6 % till 4 1/2 % ränta, (jfr sid. 86), stiga de till 35,000, 27,500 och 87,500 kr. Vi komma således till det resultatet, att om en svensk invandrare ville slå sig ned som småbrukare på någon af dessa farmer och nå förre innehafvarens nivå, finge han lof att dessförinnan genom sparande eller lån förskaffa sig betydande kapitalbelopp. De nuvarande farmvärdena, beräknade pr hektar, gå till resp. c:a 410, 650 och 690 kr., hvilket reduceradt till svensk räntefot gör c:a 550, 870 och 920 kr. Dessa hektarsiffror gifva, som man ser, föga upplysning om småbrukarens behof af startkapital, förrän de multiplicerats med den erforderliga arealen.¹

Huru ställde sig emellertid inköpspriserna på dessa tre småbruk, då de grundades i början af 1880- och 1890-talen? Köpeskillingarna stego då till resp. 13,500, 9,000 och 45,000 kr. reducerade värden. Redan på den tiden fordrades sålunda af egnahemsgrundaren ett betydande startkapital.

Rörande det första af de anförda landtbruken har dr Stieger lyckats insamla ovanligt detaljerade ekonomiska uppgifter; det torde vara af intresse att referera dem, då de så klart och ingående redogöra för ett amerikanskt småbruk, i mening af familj jordbruk:

Areal 160 acres, hvaraf

Skogsmark, stenbrott o. s. v.	60 acres
Landtbruksareal } 100 acres	permanent betesmark . . . . . 20 >
	åkerjord . . . . . 80 >
Klöfver och gräs	10—15 acres
Majs	c:a 20 >
Råg	10 >
Hafre	20—25 >
Potatis	3—4 >

Köptes för 20 år sedan med c:a 60 acres landtbruksareal. Köpeskilling 2,700 \$, nutida värde, inventarier medräknadt, öfver 7,000 \$

¹ Dessa siffror få gifvetvis ej förväxlas med handelsvärdena, sid. 86—87.

pengar. Allt i allt c:a 7 % af bruttoinkomsten. *Skörd* pr acre: 45 bsh. hafre (å 32 pounds), 10 bsh. höstvetete (å 60 pounds) osäkert, 25 bsh. råg (å 20—30 pounds); hö cirka 4,000 pounds, potatis 80—300 bsh. (å 60 pounds), majs c:a 50 bsh. (å 72 pounds) till cirka 35 cents; skördevärde 40—80 \$. Omräknas dessa skördeuppgifter i svenska mått och mynt, få vi: 1,620 kg. hafre, 675 kg. hvete, 563—844 kg. råg, 4,500 kg. hö, 5,400—20,250 kg. potatis och 4,050 kg. majs — allt pr hektar. Skördevärde 376—752 kr. pr har. *Pris på försålda produkter*: Merendels säljas icke några alster af växtodlingen. Inkomsterna tagas nästan uteslutande från husdjursskötseln: smörfett (skummjölken går tillbaka) 30—50 \$ i månaden, d. v. s. 112·50—187·50 kronor. Svin ungefär 20 om året å 250 pounds (112·5 kg.) för ett pris af 9 \$ pr 100 kg. I rundt tal 2 nöt (kor) årligen. Låt oss räkna samman dessa belopp, så få vi en årsinkomst af rundt 480 \$ för smörfett och 200 \$ för svin, summa 680 \$. Huru mycket inkomsten från de två försålda korna kan gå till, är ej så godt att säga, men under en 40 \$ lär man väl icke få räkna. Allt som allt skulle således vår småbrukare ha en bruttoinkomst på försålda produkter af c:a 720 \$, d. v. s. 10 % på farmkapitalet. *Föreningar*: vår man är med i mejeriförening (creamery), brandförsäkringsbolag och hästafvelsförening. *Tiderna* för vår- och höstbruk samt skörd: vårbruket börjar ungefär i midten af april och varar till slutet af maj. Höstsådden af hvete och råg pågår till ungefär medio af september. Skörden börjar för råg 4 juli, för hafre 15 juli, för majs i september. *Ogräs och skadedjur*: den af kommunen (townboard) anställde väguppsyningsmannen (roadmaster) har uppsikt öfver förekomsten af vissa ogräs, hvilkas utrotande är lagligen påbjudet vid äfventyr af straff (tistlar, kardborrar, Bidens spec.). *Inkomster och utgifter*, skilda för landtbruket och hushållet, kunde icke uppgifvas af brist på bokföring. *Tidningar* lästes flera stycken:

Aftonposten, Chicago, daglig	2— \$
The Milwaukee-Journal, daglig	1·75 >
Lincoln Fria Pressen med landtbruksbilagorna >Hemvännen> och American-Farmer, veckotidning	0·85 >
Reedsburg >Times> (veckotidning)	0·75 >
	Summa 5·35 \$

Kan man nu männe betrakta denna farm såsom någorlunda typisk för ett amerikanskt småbruk? Delvis, icke helt. Det är sannolikt att antalet i landtbruket medarbetande familjemedlemmar är något större än vanligt. De voro ju 3 1/2 söner plus farmaren själf plus hustrun, d. v. s. 5 1/2 personer. Så stora familjer äro kanske typiska hos invandrade tyska småbrukare, men för stora för infödda amerikaner. En antydning om att farmen ifråga i ekonomiskt afseende icke afviker vidare från genomsnittstypen finna vi däri, att om man

ordnar farmerna i Förenta Staterna efter den bruttoinkomst, som 1900 års statistik anger, så befinnes storlekssklassen 100—175 acres farmareal ($\frac{1}{2}$ odlad jord och äng, $\frac{1}{2}$ skog och beten och dylikt) lämna en bruttoinkomst på 721 \$ — just den bruttoinkomst, som föreliggande 160-acres småbruk (80 acres odlad jord och 80 acres skogs- och betesmark) förfogade öfver: 720 \$.

Detta Stieger'ska småbruk förstärker genom sina detaljuppgifter intrycket af de växande svårigheter, särskildt i fråga om kapital, som möta eignahemssökaren, hvilken startar på privatjord. Vill han t. ex. öfvertaga föreliggande farm eller i ett slag bringa sig upp på dess nivå, så har han utom jordvärdet att stå utgiften för 1,200 \$ byggnadskapital och 924 \$ döda inventarier, hvartill kommer kostnaden för kreatursbesättningen.

Rörande *jordvärdena* skall här ytterligare framdragas en del siffror till belysande af den höjd, hvartill de i senare tid hunnit. För att möjliggöra en exaktare jämförelse med Sverige¹ äro värdena icke blott omräknade från dollar till kronor (1 \$ = 3.73 kr.) utan äfven reducerade till svensk räntefot. Farmaren får i Förenta Staterna — äfven mot bästa säkerhet, nämligen in-teckning i farmen — icke låna pengar under 6 % samt mot räntans erläggande halfårsvis i förskott. Ett motsvarande uttalande för Sveriges del finge väl gå ned till åtminstone 4 $\frac{1}{2}$ %; jag erinrar om våra hypoteksföreningar, som saknas i Amerika. Samma fastighet, som i Amerika vid 6 % räntefot är värd t. ex. 6,000 kr., bör således i Sverige vid 4 $\frac{1}{2}$ % räntefot ha ett värde af 8,000 kr. Utgående från denna grundsats skall jag här efter Th. Hunt, professor vid det välkända Cornell University, anföra några medeltalsvärden på farmjord inom olika jordbruksregioner och stater i Förenta Staterna — allt reduceradt i runda tal till svensk ränta och svenskt mynt. Härvid afses *handelsvärdet*, det värde hvartill privat farmjord kan i medeltal köpas nu för tiden. Detta handelsvärde är beräknadt för hektar »odlad jord och äng», hvarvid värdet å farmbyggnader, farmhägnader, farmbeten, farmskog och farmimpediment likaledes fördelats pr hektar af farmens odlade jord och äng (jfr sid. 76). Det gäller statistiska genomsnittsvärden, omfattande all farmjord inom anförda regioner, både god och dålig.

Handelsvärden pr hektar.

New England-staterna:	Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island, Con- necticut	800 kr.
Södra Nord-Atlant-staterna:	New York, Pennsylvania, New Jersey	800 »

¹ Det behöfver väl knappast påpekas, att jämförelsen blir tämligen grof, då de förhållanden, som ligga bakom jordvärdena, äro så olika i de båda länderna.

Syd-Atlant-staterna I: Delaware, Maryland, Distriktet	
Columbia	650 kr.
II: Virginia, West Virginia	350 »
Nordcentralstaterna I: Ohio, Indiana, Illinois	700 »
Medelgoda, väl bebyggda och odlade farmer inom denna region	
betinga approximativt 1,100—1,500 »	
II: Iowa, Missouri, Nebraska, Kansas	450 »
III: Michigan, Wisconsin	700 »
IV: Minnesota, N. och S. Dakota . .	350 »
Väststaterna I: Montana, Wyoming, Colorado . .	500 »
II: Washington, Oregon, Idaho . .	500 »
III: California	750 »

De, som ej vilja acceptera reduktionen till svensk räntefot, hafva blott att multiplicera ofvanstående medelvärden med $\frac{3}{4}$, så fås det amerikanska värdet oduceradt.

En hel del stater med billig jord öfver hela södra Förenta Staterna hafva här förbigåtts, såsom erbjudande alltför afvikande förhållanden gentemot Sverige. Däremot riktar jag särskildt uppmärksamheten på den nordcentrala statsgruppen Ohio, Indiana och Illinois, som är den i jordbrukshänseende mest utvecklade regionen inom Förenta Staterna.

Allt tyder på *växande svårigheter för den amerikanske egnahemsgrundaren*. Starten på privatjord ställer förut okända kraf på hans kapitaltillgångar; och det är dock privatjorden, hvartill han för framtiden blir mer och mer ensamt hänvisad. Det börjar ju lida mot slutet med Förenta Staternas stora jordbrukskolonisations trumf, unionsdomänerna. När en indianreservation i våra dagar öppnas för kolonisation, rusar man dit; det ligger alltid ett flertal sökande på lur bakom hvarje passande jordbit. Sommaren 1904 inskrefvos i ett fall 106,308 sökande till 2,412 jordlotter à 160 acres. Tillgången på billig, obesatt jord, som förr gjorde det så lätt att förvärfva en egnahemsfastighet, spelar icke längre någon dominerande roll. Den gamla goda tiden är i detta afseende slut. Nu får man i Amerika liksom i Europa dyrt betala det naturliga och ekonomiska lägets samt konjunkturernas fördelar, i det dessa raskt kapitaliseras, utfällas i form af stigande jordvärden. Latent aflagrade, träda de vid öfverlätelser plötsligt i dagen och aktualiseras. »Det oafbrutna trycket af en ny efterfrågan på en begränsad areal ökade ofta värdet pr acre under de sistförflutna fem åren med 50 à 100 %.» Detta är visserligen glädjande för det nedkonkurrerade Västeuropa, som därigenom efterhand blir mera jämnställt med den mäktiga emigrant-slukaren i väster. Men för Förenta Staterna själfva blir atmosfären

på så vis laddad med nya problem och frågor, som amerikanerna kanske trott Europas gamla kulturländer ensamt förbehållna.

Hvad har man egentligen gjort där ute för att möta den nya tidens kraf? Det allmänna föga, intressentsammanslutningar likaså, de enskilde något och jämväl konjunkturerna.

Jordbrukskolonisationen på privatjord förutsätter kapital, dels eget — ärfdt eller förvärfvadt, — dels lånadt. Betydande förmögenheter öfvergå i Förena Staterna, liksom på andra håll, *genom gåfva och arf till följande generationer*. Hvad som framför allt skiljer amerikansk arfsrätt från europeisk är den absoluta testamenteringsfriheten, som icke inskränkes af några stadganden om laglotter. Intet laga tvång föreligger vare sig att vid dödsfall bibehålla egendomarna odelade eller att stycka dem. Huruvida arfsrätten i det glest befolkade, omflyttningslystna Amerika ännu spelar någon afgörande roll i fråga om jordens fördelning på ägare, låter sig betviflas. »Men just emedan jordegendoms öfvergång från en generation till annan genom arf har mycket mindre betydelse än öfverlåtelse mellan lefvande, och dessutom emedan arfsfrågan för hvarje fall är förbehållen arflåtarens bestämmanderätt, så anpassar sig jordens fördelning på farmer i regel lättare och raskare efter landthushållningens kraf än i något annat land. Genomsnittstorleken på farmerna aftager inom sädesregionen från väster till öster nära nog omvänt proportionellt mot befolkningstätheten och landtbrukets stigande intensitet.» (Ser- ring 1885.)

Det är en allmän iakttagelse i Förenta Staterna, att farmare, som så kunna, hjälpa sina söner att köpa farmer. Ofta förstoras hemfarmen betydligt genom inköp af fyrtio acre här, åttio där under pojknarnas uppväxttid, hvarpå de styckas sönder, då ungdomarna vilja sätta eget bo. Denna *familjekolonisation* är gifvetvis af stor betydelse, ehuru den icke erhåller något annat stöd från det allmän- nas sida än som ligger i de rediga, enkla landtmäteriförhållandena och »de bestående lagarna för registrering af äganderätt, genom hvilka öfverlåtelse af jordegendom regleras på enklaste och billigaste sätt». När så föräldrarna dött, öfvergår resten af deras hopsparade förmö- genhet till söner och döttrar och hjälper dem i hög grad att ut- vidga farmerna, i samma mån som deras växande familjer göra större sådana önskvärda. Förhållandena i Förenta Staterna äro ägnade att öppna våra ögon för den jordbrukskolonisations betydelsen af ett i raskt tempo försiggående framåtskridande, som tillför hvarje gene- ration tillräckligt med inkomster att kraftigt biträda den följande vid dess start. Ett lönande landtbruk är den oundgängliga förut- sättningen för en stark familjekolonisations verksamhet. Alla åtgärder för höjande af jordbrukets räntabilitet äro därför att räkna till jordbrukskolonisationens grundläggande arbeten.

Att man dock icke ensamt därmed står absolut på den säkra sidan, visa oss äfven de amerikanska förhållandena. Där ute flyter liksom i Sverige en ständig folkström från land till stad, från jordbruk till industri och handel. Hvad som är mest karaktäristiskt för denna befolkningsrörelse är den däri ingående landtjungdomen. »En stor procent af de pojkar, som uppfödas på landet, uppfostras och skickas till städerna, där de slå sig på sysslor af hvarjehanda slag. En stor del af de män, som leda våra dagars stadsmannanät, voro en gång farmpojkar.» Tyvärr finnes det skäl antaga, att det kanske mest är de mera välmående farmarnas söner, som gå denna väg. Så dragas betydande förmögenhetsmassor undan jordbrukskolonisationen, dels i form af uppfödning- och uppfostringskostnader, dels i form af arfsdelar. Några åtgärder för att bereda de vid jordbruket kvarstannande familjemedlemmarna ekonomiskt skydd och rättvisa i dylika situationer hafva icke vidtagits.

Vid sidan af *ärfda medel grundlägga förtjänster och besparingar* det egna kapital, hvarpå egnahemsgrundaren skall starta sitt jordbruk. Här gynna de allmänna konjunkturerna i ovanlig grad farmungdomarna i Förenta Staterna. Det är ju ondt om landtarbetare, så att det möter inga svårigheter att få tjänst i ett godt landtbruk, och hvad mera är, man får duktigt betaldt. Landtarbetarnas löner hafva visserligen icke stigit så snabbt som industriens, men statistiken registrerar i alla fall en förhöjning under perioden 1866—1902 från \$ 12.50 till 16.40 (61.50 kronor) pr månad med kost och bostad, en ökning af 32 %. Sering uppger (1885) 300 \$ totallön pr år vara det normala, och dr Stieger konstaterar från sin resa i nord-centralstaterna (1904), att där betalades 300—360 dollar kontant om året, hvartill kom den mycket rikliga kosten. Hos alla medelstora och mindre landtbrukare hållas arbetarna vidare fullkomligt som medlemmar af familjen. Så dyra äro landtarbetarna, både fasta och säsongarbetare, »att en farmare nu för tiden blott då kan skrapa ihop ett godt netto, om han har arbetsföra söner». Men dessa penninglöner, som nyss anfördes, måste naturligt nog ses mot bakgrunden af där rådande förhållanden. Kanske allting är så dyrt ute i Amerika, att farmarbetaren icke kan lägga af något? Tvärtom, »enhvar kan med lätthet skaffa sig kapital genom sina händers arbete; han förtjänar vida mera, än han vid måttliga anspråk förbrukar, ty just de enklare slagen af kläder och andra lifsförnödenheter äro ovanligt billiga, däremot allt, som stöter på lyx och förfining, rätt dyrt.»

Och Viktor Jonson säger i sina 1909 utkomna »Nordamerikanska landtbruksstudier»: »En ordentlig arbetare, som ej behöfver spilla bort så mycken tid på att söka arbete, har dock större utsikter än hos oss att kunna göra besparingar.» . . .

Småfarmarnas söner hafva således i Förenta Staterna den för jordbrukskolonisationen så värdefulla möjligheten att på tämligen

kort tid förtjäna betydande kapital, och detta inom den näringsgren, som skall gifva dem deras framtida lefvebröd. I förbigående må erinras om, hvilka förträffliga läroår de så få genomgå. Den kände författaren W. v. Polentz säger: »Vi kunna framför allt lära af amerikanerna i det praktiska, och det icke blott genom att efterapa hvarje tidsbesparande anordning — utan än mera i hela den enkla, storslagna arbetsmetoden, hvars hemlighetsfulla kraft hvilar på koncentration och organisation.»

Man kan emellertid icke vara nöjd med att förtjänster flyta in; de måste också kunna säkert placeras och förskaffa ägaren höga ränteinkomster, tills den dag kommer, då jord skall köpas eller arrenderas och jordbruk startas. I detta afseende synas Förenta Staterna icke kunna skryta med några idealförhållanden. *Landsbyggsbankerna* vilja icke betala mera än fyra procent för de besparingar, som farmaren deponerar hos dem, och det oakadt deras utlåningsränta icke ens för bästa säkerhet går under sex procent. *Sparbanker* af det stabila slag, som de skandinaviska länderna förfoga öfver, saknas där ute. *Låne- och byggnadsföreningarna* — loan and building societies — hvilka bland annat genom sitt spartvång fungera som förträffliga sparanstalter för egnahemsgrundare och som förekomma till ett antal af cirka 6,000, äro tyvärr, efter hvad jag kunnat finna, begränsade till industri- och stadsarbetare. — Hvarken den enskilde lokale långgifvaren eller försäkringsbolagens agenter (se sid. 92) bereda landtbrukarna några sparmöjligheter. Den unge farmaren, som samlar ihop blott ett par hundra dollar pr år, kan i allmänhet icke heller få låna ut denna alltför obetydliga summa åt lånebehöfvande egendomsköpare, ty de vilja ha större belopp på en gång. Då återstår således endast landtbanken med sin låga ränta såsom den enda sparplatsen under de år han knogar och sparar för att få ihop en summa stor nog att köpa ett stycke jord. När så tiden är inne att efter många års försakelser förvärfva en fastighet mot in-teckning af halfva köpeskillingen, finner han sig stående inför det sorgliga faktum, att länkapitalet drager 6 % ränta, medan hans eget sparkapital under långa år gifvit endast 4 %. Redan detta borde vara nog att öfvertyga landtbrukaren om att någonting är på tok.

Äfven *kreditförhållandena* äro dåligt ordnade. Räntorna äro ju höga. Bankerna regeras uteslutande af kapitalistintressen; några föreningsbanker, hypoteksföreningar, finnas icke. »På grund af den amerikanske farmarens välstånd och däraf följande oberoende har dock icke bristen på länemedel varit något allvarligt hinder, utom möjligen i Södern; men han kunde icke desto mindre använda sådant kapital med stor fördel.»

Missförhållandena äro på sätt och vis rätt lärerika. Domänkommissionens expert Hatton (1905) meddelar från Dakota följande:

Vid besök af småsamhällen (towns) i de nykoloniserade delarna af Dakota mötes ögat af diverse skyltar: »Pengar att låna på farmjord», »Fastighetslån», »Farmer köpas och säljas», »Pengar att låna mot god säkerhet». Till slut förefaller det, som om nästan hvarannan dörr eller affär vore direkt eller indirekt intresserad i fastighetslån. Farmaren erbjudes vid ringaste anledning en möjlighet att få låna, det må nu lända honom och hans farm till fördel eller icke. Oerhörda summor placeras utan tanke på, om de komma till produktiv användning. Ett bolag i Cincinnati lär ha utlånat öfver 1,000,000 dollar i Nord Dakota år 1903. Genom glödande cirkulär, kartor, agenter och otaliga andra lockmedel drages folk till de båda Dakotastaterna . . . Stora lån gå på 1,500 \$ och små på 600—700 \$, under det att det före 1898 var svårt att få öfver 300—400 \$ på en kvartssektion (160 acres). Om låntagaren icke går i land med att betala på förfallodagen, så tages antingen ett nytt, större lån, eller också säljes egendomen för några hundra dollar öfver skulden, hvarpå köparen får öfvertaga gäldbördan . . . För närvarande härskar stark verksamhet i de gynnsammare jordbruksdistrikten, och få de blott goda skördar några år å rad, så slå de sig nog igenom, de som lånat för produktiva ändamål. Komma å andra sidan en rad hårda år, måste in-teckningen nödvändigtvis förnyas eller egendomen släppas. — Så långt domänkommissionen.

Öfver hela Förenta Staterna är det vanligt, att farmarna låna pengar och placera i jord. Vi följa här landtbruksekonomen Taylor. Då en ung man sparat ihop nog för att betala, låt oss säga hälften eller två tredjedelar af farmpriset, lånar han resten mot in-teckning. Denna kredit sätter farmaren i stånd att förvärfva jord långt tidigare, än om han varit hänvisad uteslutande till eget kapital. »Då räntan icke är alltför hög, är det ofta fördelaktigare att betala ränta än att betala arrende; ty så befrias man från svårigheten att reglera förhållandet mellan jordägare och arrendator, och landtbrukaren äger full frihet att förbättra sin jord, som han vill, i visshet om att frukterna skola bli hans egna.»

Rörande *intekningsväsendets nytta eller skada* heter det i 1890 års statistik bland annat:

En skillnad måste göras på in-teckningslånen orsak och verkan. In-teckningen är till sina motiv i de flesta fall ett affärs-vågstycke och, så vidt tvångsförsäljningarna visa, i de flesta fall ett framgångsrikt dylikt. Den leder till olycka, ifall den af något skäl blir ett affärsmisgrepp.

Betraktas in-teckningslånen i alla sina verkningar, måste de anses som ett viktigt medel att förvärfva jordegendom, säger Taylor; om de också ibland visa sig olycksbringande, så äro de dock ett praktiskt taget oundgängligt led i landtbruksekonomen och måste i det stora hela anses som främjare af landtbruksintressena.

Taylor föreslår också *införandet af hypoteksföreningar* i Förenta Staterna, ty som förhållandena nu stå, äro de i många afseenden föga tilltalande. Krediten är icke organiserad och ordnad — icke tillräckligt billig, sund och säker. Bankerna synas i de flesta kommuner vida öfvertrufas af privata långgivare, då det gäller lån för farmköp. Hvarje kommun har åtminstone en dylik långgivare. Åtskilliga af dem, kanske de flesta, drifva sin lånerörelse som hederliga karlar, men de taga för hög ränta. Somliga äro skurkar och ockrare (land sharks), som låna ut blott för att vid tillfälle pressa till sig egendomen för rampris. Jämte dessa kreditgivare finnes det vanligen också någon, som har agentur för något stort försäkringsbolag, hvilket behöfver få sina fonder placerade. Här får farmaren längre och säkrare lån, men tyvärr för dyra.

Författaren menar, att en god kreditorganisation borde vara bästa medlet att göra slut på det i Förenta Staterna *mer och mer kring sig gripande arrendesystemet* . . »Gåfva, arf och inkomster, stödda af ett godt creditsystem, äro de viktigaste medlen för förvärf af äganderätt till jord. Nu, då unionsdomänerna praktiskt taget uttömt sitt förråd af goda farmer och konkurrensen (i efterfrågan) drifver upp jordprisen högre och högre, blir det mer och mer af vikt, att farmaren beredes hvarje möjlighet att göra det mesta af de medel till förvärf af egen torfva, som ännu stå honom till buds. Farmaren borde beredas hvarje möjlighet att förvärfva kännedom om de fakta och principer, hvarpå hans konst är byggd, för att så kunna sköta sin farm, att han förmår afvinna den höga inkomster, hvarur medel kunde sparas till jordinköp. Han borde också utrustas med ett creditsystem, som satte honom i stånd att placera sina besparingar fördelaktigt och som erbjöde en ekonomisk källa att ösa ur utan höga räntor... då det blefve önskvärdt att låna medel för jordförvärf.»

Att *arrendesystemet* i Förenta Staterna på sina håll väcker farhågor, kan man godt förstå. Det kastar ju öfverända den princip, »enhvar farmare sin egen jordägare», hvarpå hela kolonisationspolitiken är byggd. Det gynnar, under de oordnade arrendeförhållanden, som råda där ute, i långt högre grad än äganderätten rofbruk med jordens resurser. Det har vidare utvecklats sig i rask fart, utan att låta sig hejdas af Unionens domänpolitik, som allt intill våra dagar disponerat jorden till full äganderätt; först nu föreligger ett förslag om utarrendering af unionsdomäner, och detta gäller blott Västerns betesmarker. Utaf hela antalet farmer utgjorde de själfägande åren 1880, 1890 och 1900 följande procenter:

Procent själfägande farmare:

År 1880	74.5 %
» 1890	71.6 »
» 1900	64.7 »

Mera än en tredjedel (35·3 %) af antalet farmer i Förenta Staterna brukas af arrendatorer. Hvad säga dessa siffror, gifva de verkligen anledning till oro? Tvärtom, menar dr Bogart, motsatsen tyckes vara fallet. Den arrenderande farmargruppens tillväxt tyder snarare på landtarbetares och *obemedlade personers sträfvanden att svinga sig upp i en oberoende ställning* än på ett fall af tidigare jordägare ned i arrendatorsklassen. Arrende är i själfva verket ett medel af växande betydelse att skaffa sig jordbruk och eget hem. Största ökningen af arrendelandtbruken har inträdt i Södern, där de stora plantagerna fallit sönder och nu odlas af penningarrendatorer eller hälftenbrukare.

Enligt Taylor beror nedgången i procenten själfägande farmare därpå, att en växande del af de nya generationerna af unga farmare äro ur stånd att köpa egen jord. Följande siffror belysa detta förhållande:

Procent ägare och arrendatorer af farmhem:

	År 1890.		År 1900.	
	Ägare.	Arrendatorer.	Ägare.	Arrendatorer.
Under 25 år	32·6	67·4	27·8	72·2
25—35 år	49·8	50·2	45·3	54·7
35—45 år	64·0	36·0	64·4	35·6
45—55 år	72·3	27·7	70·7	29·3
55 år o. däröfver	82·2	17·8	81·4	18·6

Tabellen visar, att närmare tre fjärdedelar af farmarna under 25 år äro arrendatorer. Sedan sjunker procenten arrendatorer med stigande ålder, så att i högsta åldersklassen icke ens en femtedel sitter som arrendatorer på farmarna.

Inom de olika *åldersklasserna* visar sig alltså med ålderns tillväxt *en genomgående rörelse från arrende till äganderätt*. Detta är en allmän iakttagelse och en nödvändig. Unga farmare starta med föga kapital, och med hjälp af arf och besparingar från sina förtjänster öfvergå de sedan småningom till den jordägande klassen. Men från generation till generation sjunker procenten farmare, som kunna taga detta steg. Nedgången i procenten själfägare tyder på en växande svårighet att förvärfva äganderätten till den jord, hvar på landtbruket skall startas.

Hvari ligga dessa svårigheter? Uti de *växande kraf på startkapital*, som det moderna landbruksföretaget ställer på sin grundare och ledare. »Det framåtskridande inom samhället», säger Taylor, »som resulterar i stigande jordvärden, tenderar att göra det svårare att köpa en farm för besparingar från personliga inkomster. Detta torde vara en viktig orsak till det relativa fallet i procenten af själfägare. Det kan hända, att farmaren är i stånd att spara en större summa pengar för hvart år och likväl icke är i stånd att köpa en

farm så snart som förut, sedan jordvärdena stigit, emedan det erfordras mera pengar att betala för jorden. Om stegringen i jordvärdena håller jämna steg med farmprodukternas värdestegring, och icke mera, så att inkomsterna på grund af personlig duglighet växa i samma proportion som jordvärdena, skall den tidsperiod, som erfordras för hopsparande af köpeskillingen, förbli densamma. Men det är ett faktum, att det framåtskridande, som skapar efterfrågan på farmprodukter till höjda priser, vanligen åtföljes af en tillväxt i landtbruksbefolkningen, och följaktligen skall ett större antal farmare konkurrera om nyttjanderätten till jorden, så att en större andel i produkten krediteras jorden; och medan sålunda de dugande farmarna kunna lägga af mera pengar hvarvt år än förr, skola icke deras besparingar växa lika snabbt som det årliga värdet på jorden. Därför kommer det att taga längre tid, innan den för inköp af en farm af gifven storlek nödvändiga summan hinner hopsparas. I kapp med framåtskridandet, som höjer jordvärdena, kommer följaktligen en mindre procent af hvarje farmaregeneration att kunna förvärfva egen torfva, och detta kommer att taga sig uttryck i *en småningom försiggående sänkning af procenten utaf jordägande farmare.*»

Dessa resonemang och data äro ägnade att skärpa vår uppmärksamhet för den jordbrukskolonisationsroll, som arrendena spela i Amerika. I grund och botten hafva vi att göra med en kreditfråga. Låt det allmänna inskrida och bevilja kredit till inköp af arrendegården på så billiga villkor, att räntan icke öfverstiger årsarrendet, så lider väl föga tvifvel om, att de unga farmarna-arrendatorerna skola begagna sig af ett sådant anbud, därmed frigörande sig ur det beroende och den osäkerhet, som arrendeförhållandet i sin oorganiserade form alltid medför. Vill man, såsom troligt är, icke gå den vägen för lösningen af arrendefrågan, återstår att på lagstiftningens och organisationens vägar utbilda och förbättra förhållandet mellan jordägare och arrendator. Åt detta håll syfta också Taylors utredningar, och det är karaktäristiskt för de outvecklade förhållandena i Förenta Staterna, att han härvid söker tillgodogöra den gamla världens, speciellt Englands, erfarenheter och rön i detta hänseende.

Atmosfären där ute är laddad med framtidsdiga problem. Men Amerikas bebyggare äro också ett ungt och kraftfullt släkte och torde kunna skaka fram mera än en statsman mäktig att tvinga sitt folk att lösa dem. Den mäktigaste orsaken till att amerikanarna gärna lyckas i sina förehafvanden är kanske den hos folkets flertal medvetna eller omedvetna, men dock sega och energiska föresatsen Förenta Staterna skall stå främst bland folken.

7. Frälsningsarméns kolonisationsförsök.

I det föregående hafva skildrats mera spridda jordbrukskolonisationsarbeten — förvärfskolonisatorernas mer eller mindre planmässiga kolonisationsverksamhet samt intressenternas egna, isolerade sträfvanden för skapande af egna hem och förvärfskällor vid jorden. *Frälsningsarmén* för oss med sina försök ett stycke vidare framåt, i det den griper sig an med uppgiften att efter bestämd plan *starta hela jordbrukskolonier*. Den drifver en fullt genomförd kolonisation, det vill säga nöjer sig icke med att hjälpa egna hemgrundarna på enskilda punkter utan skaffar dem allt: jord, byggnader, driftslån och organisationer samt en upplyst och allmännyttig handledning i råd och dåd.

Frälsningsarmén — Salvation Army — åtnjuter i Amerika stort anseende; den lär där ute till och med vara mera känd och värderad än i England. Hvad som här anföres om dess kolonisationsförsök är hämtadt ur en officiell berättelse af H. Rider Haggard, som utskickades af engelska regeringen år 1905 för att införskaffa upplysningar rörande tre jordbrukskolonier, som af nämnda allmännyttiga organisation grundats i Förenta Staterna. Af dessa tre företag är det hufvudsakligen blott två, som erbjuda intresse: det ena afsåg kolonisation af folk tillhörande landtarbetarklassen, det andra kolonisation af hufvudsakligen stadsarbetare.

Kolonien Fort Romie i Californien omfattar 520 acres vacker, lätt lerjord. Trakten ligger i stäppregionen (arid region), nederbörden är låg och osäker, så att man måste införa bevattning för att få ordnad drift på den annars rika och bördiga jorden. Egendomen inköptes 1898 för 26,000 \$, d. v. s. 50 \$ pr acre (460 kr. pr har). Därpå utplanterades så aderton familjer, inalles 75 personer, allt stadsfolk från San Francisco, och de flesta arbetslösa. Bevattningsanläggningarna voro tyvärr icke i ordning; de tre första åren blefvo olyckliga torkår, skördarna slogo fel, och det hela gick omkull. Haggard ansåg förhållandena vara sådana, att äfven de bästa jordbrukare hade måst gifva tappt. Här fick man således göra sitt första lärospån; ett dyrt: det duger icke att starta jordbrukskolonier på osäkra förhoppningar vare sig om goda år eller annat; allt måste vara säkert och väl planerat.

Man lät sig emellertid icke afskräcka utan startade på nytt våren 1901. Denna gång utvaldes för kolonisationen fattigt folk inom distriktet, ungefär i den ställning som landtarbetare intaga. De flesta kommo utan nämnvärdt kapital och antogos därför att de voro hemma i landtbruk och i grund och botten kände de förhållanden, som de skulle få arbeta med. Det höga jordpriset och be-

vattningssvårigheterna gjorde det enligt kolonisationsledningens åsikt nödvändigt för företagets framgång att få yrkesskickligt folk.

För närvarande (1905) finnes det på kolonien tjugo familjer med i medeltal 20 acres (8 har) hvar. De flesta kolonisterna kommo dit 1901, och sedan dess har ingen lämnat Fort Romie. Till dessa egnahemsgrundare såldes jorden enligt aftal till ett pris af 100 \$ pr acre (920 kr. pr har) plus kostnaderna för förbättringar af hvarje slag, byggnader och annat, som komme till utförande på 20-acres lotten. Köpeskillingen erlägges i årliga afbetalningar under tjugo års tid med fem procents ränta på resterande belopp. Inventarier, såsom hästar, nötkreatur, maskiner och redskap, öfverlämnades till egnahemsgrundarna på fem års afbetalning efter 6 procents ränta. Säkerhet toges i hvad sålunda lämnas af lefvande och döda inventarier, ehuru väl någon anledning att tillgripa lagsökningsåtgärder icke förekommit. Enligt aftal förvärfvas icke äganderätten till jorden, förrän alla afbetalningar gjorts; och om en kolonist icke uppfyller sina förbindelser, kan han efter delgifning vråkas och jorden och hvad därpå är användas till gäldande af hans skulder. Sköta de sig åter, som hittills skett, så är deras ställning alldeles en själfägares.

Efter fyra års erfarenhet måste man säga, att det andra kolonisationsförsöket varit en stor framgång. Ungefär en fjärdedel äro redan ägare af sina lotter. De öfriga hafva visserligen afbetalat mycket litet på sina köpeskillingar, men detta har sina särskilda skäl. Folket var ju i regel utfattigt vid starten, tillhörande den klass, hvars kapital utgöres af hufvud och armar, och det ansågs förmånligare både för kolonisationsföretaget och kolonisten att låta det anstå med gälden, så att vederbörande i stället fingo placera sina besparingar i inventarier och förbättringar af jord och byggnader. Man hade dessutom alls intet skäl att vara orolig, då ju värdet af säkerheterna steg år från år. Därtill stiger, såsom räkenskaperna visa, egnahemsgrundarnas nettoförmögenhet stadigt och jämnt; med nettoförmögenhet afses då skillnaden mellan hans tillgångar och hans skulder till frälsningsarmén och andra fordringsägare. Där råder allmän förnöjsamhet med förhållandena, hvilket också är fullt förklarligt. Man må nämligen erinra sig, att kolonisterna, som för några få år sedan voro daglönare, nu redan äro på god väg till välstånd och framgång. Redan sitta de i lyckliga hem med lyckliga familjer, angenäma omgifningar och god bärning. Haggard besökte dem så godt som alla ute på deras farmer utan att möta några klagomål. Han besökte också skolan med femtio till sextio barn, välfödda, välklädda och friska. — Kännedomen om de utomordentliga fördelar, som ett dylikt system bjuder folk utan annat kapital än sina armar och sina familjer, har redan spridit sig vida omkring, så att hvarje ledig plats öfversvämmas af en hel flod med ansökningar.

Gifvetvis komma i framtiden svårigheter att infinna sig. I samma mån som välståndet stiger, vill man ha mera jord, men däraf finns äfven med bästa vilja i världen blott en obetydlighet att tillgå. När sedan barnen växa upp och vilja sätta bo, blir det än värre. Nå, dessa frågor får man väl lösa, då de träda fram. Men redan deras förekomst bör lära oss vikten af att dylika kolonier omges af oupptagen odlingsjord, som kan dragas in under kultur, då behovet kommer.

Företaget bedrifves fullt affärsmässigt efter sunda ekonomiska riktlinjer. Det är icke meningen att bedrifva någon välgörenhet och utdela gåfvor. Frälsningsarmén afser med sin jordbrukskolonisation att hjälpa obemedlade till att bli ägare af hem och jord och därmed vinna oberoende och själfständig bärning. Dock är det sannt, att egnahemsjordbrukarna icke hafva belastats med de kostnader, som kolonisationsförvaltningen ådragit frälsningsarmén. Ifall man räknar med gängse löner för landtbruksförvaltare, skulle kolonisationsarbetena förorsaka en årsutgift af cirka 2,000 \$, hvartill måste läggas ungefär 500 \$ diverse omkostnader. Men armén betalar ju icke så höga löner utan håller sig till hvad vederbörande behöfva för att kunna uppehålla sig därmed. Den ledande och rådgifvande kraft, som står i spetsen för Fort Romie, har icke hälften af den summa, som ofvan nämnts.

En fördel med denna *kolonisation i kolonier* är, förutom tillgången på det ledande och sammanhållande stöd, som kolonisationen kan gifva, jämväl möjligheten till rikare personligt och ekonomiskt samlif. Föreningsrörelsen har vunnit insteg äfven i Fort Romie. Så har en stor föreningshandel uppförts på det blifvande municipalområdet; dess vinster utdelas bland medlemmarna efter vanliga föreningsgrundsatser. Föreståndaren meddelade Haggard, att rörelsen gick bra och åtnjöt stödet af flertalet kolonister. I samband därmed finnes en slakteributik, där kött, produceradt på koloniens betesmarker, saluföres. Där stodo också äggglådor, som tagits i byte mot detaljvaror i San Francisco. Affären öppnades först den 24 maj 1904, sedan hvilken tid dess omsättning fördubblats. Den utdelar nu 5 à 10 %.

Rörande det ekonomiska resultatet af hela kolonisationsförsöket är Rider Haggard i stånd att meddela högst intressanta siffror, grundade på värderingar, verkställda för ändamålet af opartiska, edsvurna personer.

Genomsnittligä nettoförmögenheten pr kolonist belöper sig således till \$ 2,055, d. v. s. i rundt tal 7,650 kronor. Detta måste betecknas såsom ett godt resultat efter så få års arbete. Man får nämligen komma ihåg, att flera bland egnahemsgrundarna började med två tomma händer — så S. Handley (5), Mitschell (10), Carle (16) och

*Kolonisternas ekonomiska ställning vid Fort Romie kolonien
den 1 april 1905.*

N a m n.	Kolo- nist i antal år.	Tillgångar.		Skulder.		Kolonis- ternas netto- förmö- genhet.
		Jord, byggnad- er, för- bättring- ingar.	Lefvan- de inven- tarier. Utrust- ning. Skörd.	Till Fräls- ningsar- mén 1 okt. 1904.	Andra skulder.	
		\$	\$	\$	\$	\$
1. T. Bryant	4	4,020 00	1,300 00	2,008 31	—	3,311 69
2. E. Harding	6	3,675 00	1,200 00	3,087 14	517 00	1,270 86
3. Fru Johnsson	—	2,600 00	300 00	1,625 54	—	1,274 46
4. W. G. Boswell	—	3,420 00	325 00	2,796 13	—	948 87
5. S. Handley	4	3,805 00	2,600 00	2,641 54	565 00	3,198 46
6. O. Lindstrand	8	4,450 00	900 00	955 76	—	4,394 24
7. A. James	4	3,650 00	275 00	3,047 07	31 00	846 93
8. T. Day	—	3,620 00	1,725 00	2,960 66	400 00	1,984 34
9. C. E. Baetschen	4	3,970 00	1,350 00	2,908 52	150 00	2,261 48
10. R. W. Mitschell	4	3,925 00	1,500 00	3,035 16	50 00	2,339 84
11. W. J. Scott	4	3,650 00	1,500 00	3,222 18	170 00	1,757 82
12. C. M. Hodges	2	3,280 00	400 00	2,645 98	155 00	879 02
13. C. M. Hume	2	3,325 00	300 00	2,535 06	94 00	995 94
14. D. W. Wiley	—	4,060 00	—	2,229 88	—	1,830 12
15. J. F. Nelson	—	3,550 00	1,800 00	2,373 77	—	2,976 23
16. A. C. Carle	2	2,360 00	225 00	1,628 74	97 00	859 26
17. C. N. Handley	1 ¹ / ₂	3,635 00	1,000 00	2,238 87	—	2,396 13
18. J. Vrieling	3	2,410 00	275 00	1,860 89	35 00	789 11
19. M. Matheson	2	6,700 00	—	—	—	6,700 00
20. A. Roddick	—	450 00	100 00	—	450 00	100 00
Summa	—	70,555 00	17,075 00	43,801 20	2,714 00	41,114 80

Roddick (20). Andra hade vid starten några hästar och kor: Hodges (12) några djur af föga värde, Scott (11) ett par hästar och 30 dollar. Andra synas hafva haft större tillskott till sin nettoförmögenhet utifrån: Lindstrand (6) fick nyligen ett arf på 1,000 \$, James (7) började med 175 \$, Baetschen (9) med 525 \$. Matheson måtte ha varit småkapitalist, då han för två år sedan af armén köpte en farm om 29 acres, med »improvements», för 4,650 \$, hvilket gör 160 \$ pr acre (nära 1,500 kr. pr har). Största intresset erbjuda sådana kolonister som n:o 5, 10 och 16, hvilka, utan någon den minsta grundplåt, på den korta tiden af 2—4 år med sitt hufvuds och sina händers arbete ökat sin nettoförmögenhet med i genomsnitt c:a 640 \$ (2,400 kronor) pr år. Ett vackrare bevis för värdet af frälsningsarméns jordbrukskolonisation kan näppeligen tänkas.

Men huru ställer sig ekonomien för frälsningsarmén själf? På det första kolonisationsförsöket förlorade den på grund af vidriga omständigheter 27,000 \$. Den andra, nu pågående kolonisationen åter visar ett öfverskott till dess fördel af 6,000 \$. Frälsningsarméns utgifter för inköp af jord samt för startande och underhåll

af kolonien uppgå nämligen till 64,000 \$; förlusten på första kolonisationen bör rättvisligen lämnas ur räkningen såsom beroende på särskilda förhållanden, hvilka för framtiden kunna undvikas. Jord och inventarier etc., som ännu äro i arméns ägo, värderas till 18,500 \$, kolonisternas skulder och bevattningsverket uppgå till 51,654.99 \$, d. v. s. sammanlagdt 70,154.99 \$, mot 64,000 \$ utgifter.

Jordvärdet har stigit betydligt genom kolonisternas arbete och bevattningsanläggningen, så att hvad frälsningsarmén köpte för 50 \$ pr acre nu lätt kan säljas för 100—150 \$ pr acre allt efter läge och utförda förbättringar. Armén betalade 26,000 \$ för jorden. Nu är den värd, med förbättringar, 95,000 \$. Skulle hela kolonien försäljas med jord, byggnader, lefvande och döda inventarier m. m., skulle den enligt de edsvurna värderingsmännen inbringa 113,280 \$.

Jordbrukskolonien Fort Amity ligger på präriejord i Arkansasflodens dalgång i Colorado — 1,760 acres (712 hektar) stor. Innan frälsningsarmén startade sin kolonisationsrörelse där ute, fanns det blott en enda enslig stuga; nu stå åtminstone ett 60-tal på platsen.

Koloniens historia är i viss mån litet nedslående. Den inköptes 1898 af Amity jord- och bevattningsbolag för 47,000 \$. Intet af köpeskillingen erlades kontant, eftersom frälsningsarmén icke hade tillräckliga fonder att taga ur, och än i dag (1905) står den i skuld för 20,000 \$. De första 640 acres, en fjärdedels sektion, köptes för 20 \$ pr acre (185 kr. pr har) och resten för 27.5 \$ pr acre (253 kr. pr har). Här koloniserades nu på 20-acres lotter (8 har) familjer, som mestadels togos från Chicago eller andra städer. Knappast någon bland dessa egnahemsgrundare hade något egentligt kapital. I många fall måste frälsningsarmén betala kostnaderna för deras resor till det nya hemmet. Endast ett fåtal hade några kunskaper i jordbruk, ehuru väl några erfarna farmare uttogos och placerades ut ibland dem till lära och föredöme.

För närvarande finnas trettioåtta nybyggare på kolonien, hvaraf sex arrendatorer. Sedan försökets början hafva 16 å 18 familjer gifvit sig i väg: somliga, därför att de ej voro nöjda med resultaten, andra därför att de funno landtlifvet tråkigt, andra på grund af sjukdom, åter andra när de hoppades på bättre lycka annorstädes. Frälsningsarmén led dock icke några ekonomiska förluster på dessa bortflyttande familjer, som antingen betalade eller lämnade efter sig egendom till täckande af sina skulder.

De kvarstående hafva, om man ser saken mot bakgrunden af deras ursprungliga ställningar och förhållanden, nästan utan undantag lyckats väl. Hade de fått stanna i städerna och stadslifvet, skulle de nog hafva funnit sin nödortftiga bärgning, men de skulle näppe- ligen hafva lyckats lägga af några pengar och svinga sig upp till

högre välstånd. Nu hafva de efter en genomsnittlig kolonisationstid af fem år arbetat sig fram till en nettoförmögenhet af 1,163 \$ pr man (4,340 kr.). Detta måste från kolonisternas synpunkt anses som ett tillfredsställande resultat; hvilket också synes vara deras egen mening om saken.

Delvis har emellertid detta egnahemsgrundarnas välstånd vunnits på frälsningsarméns bekostnad. Enligt räkenskaperna och tjänstemännens uppgifter har armén på kolonisationsförsöket vid Fort Amity lidit en förlust af 23,111 \$. Orsakerna härtill äro emellertid af den art, att man anser sig med sin surt förvärfvade erfarenhet för framtiden kunna undvika dem. Och ser man saken i stort, sammanläggande resultatet af arméns och kolonisternas arbete, så icke blott reduceras denna förlust å arméns sida utan förvandlas till och med i en vinst, för hela kolonien räknadt; huru stor, skola vi se i samband med sluttabeln öfver det ekonomiska resultatet.

En stor del af frälsningsarméns förlust härrör från dess något brådstörtade försök att starta ett så omfattande företag utan kontanta medel med hjälp af kapital upplånadt mot den höga räntan af 5 och 6 %. Hade lånet stått att få för, låt oss säga 3¹/₂ %, skulle mycket af förlusten hafva försvunnit. Vidare erkänna kolonisationsledarna själfva, att förhållandena otvetydigt gifva vid handen, att man vid planläggningen förbisett en del utgifter för diverse ändamål och, af önskan att ställa det så bra för kolonisterna som möjligt, icke belastat dem med tillräckligt hög köpeskilling för jorden.

Armén öfverbetalade nog redan från början jorden; ett pris af i medeltal 300 kr. pr har måste anses som högt i betraktande af att det gällde obruten, naken präriejord med seg grästorfva. Vidare fordrades väl mycket planeringsarbeten för att kunna genomföra bevattningen. Grästorfvån var hård och seg; det tog åtminstone tre års arbete, innan man fick den väl sönderrifven och i god kultur. Det var nog ett misstag, att icke jorden var omplöjd och tagen under odling, innan så oerfaret folk placerades ut därpå som kolonister. Första året åtgick följaktligen för uppodling, byggnadsverksamhet och upptagande af bevattningsdiken i stället för att ägnas åt direkt växtodling och skördearbete. Då man således icke bärgade något i ladorna första året, var det nödvändigt att hjälpa familjerna genom kassalån, hvilka uppgingo till 2 å 4 \$ pr familj och vecka. Under andra året fingo kolonisterna något så när goda skördar. Nu upphörde kassalånen att utgå, och tills nästa skörd hann bärgas, voro egnahemshafvarna i stånd att uppehålla sig med diverse arbeten, dels åt armén, dels åt andra; man ser här ånyo betydelsen af extraförtjänster under första kolonisationstiden. Arbetet, som kolonisterna nedlade på bostäder och dylikt för egen räkning, aflönades naturligtvis icke. Ej heller ha senare några lån utlämnats

annat än under trycket af alldeles speciella förhållanden. Egna-hemsgrundarna hafva sedan dess i stort sedt redt sig själfva utan att behöfva låna. De ha skaffat sig och sina familjer uppehälle, byggt och odlat, förbättrat sina hem, ökat sina besättningar.

Att välståndet dröjde något att infinna sig och att arméns förlust blef så stor, berodde vidare på en oförutsedd svårighet: alkalialter utfälldes nämligen på jordytan på flera håll, med påföljd att man måste företaga djupdränering — understundom nedlägga rördiken, — en högst dyrbar historia i Amerika. Enligt Hunt kostar en fullständig rördikning af en farm 25—30 \$ pr acre (230—275 kr. pr har), dock åstadkommer redan en dräneringskostnad af 5—10 \$ pr acre (ca 46—92 kr. pr har) i vanliga fall ett mycket tydligt resultat på dräneringsbehöfvande jord. Till slut må också erinras om, att distriktet, där Fort Amity ligger, alldeles saknar skog, med påföljd att hvarje hägnad, stolpe eller timmerbit för byggnaderna måste köpas till höga priser.

Rider Haggard anser, att om alla omständigheter tagas med i räkningen, så kan frälsningsarmén vara glad öfver att förlusterna icke stego till ännu högre belopp än de faktiskt gjorde.

Ser man kolonisationsförsöket i stort, så har på cirka sju års tid ett block öde präriejord förvandlats till ett blomstrande samhälle, där en befolkning af omkring 275 personer lefva i lycka, hälsa och välstånd, med goda utsikter att småningom svinga sig upp till ekonomiskt oberoende och i några fall till och med förmögenhet. Intelligent barn gå i välbyggda skolor; deras utseende är sundt och friskt; så se de icke ut i Amerikas städer. Vid Fort Amity funnos redan postkontor, grofsmeds- och spannmålsaffär, apotek, två slakteri-affärer, klädes- och järnkramhandel, den senare utrustad med alla möjliga förnödenheter, från landtbruksmaskiner till mindre verktyg, en specciaffär, upprättad af en bland de första kolonisterna, en bank — Bank of Amity — som startades med ett kapital af 5,000 \$, sammanskjutet af kolonisterna och andra, en tidningsbyrå, barberarstuga o. s. v.

En jord, som förr icke producerade annat än stäppgräs, föder nu kor, hästar och får och bär mångahanda kulturväxter, bland annat den majsliknande durrah, frukter och grönsaker, meloner och dylikt; vidare sockerbeter, som nu, då en fabrik är under uppförande i trakten, börjar bli den säkraste och mest lönande kulturväxten.

Så ter sig i stora drag Fort Amity. Hvad kan detta kolonisationsförsök männe lära oss? Jo, att otränadt folk kan tagas från städerna och planteras ut som jordbrukare på landsbygden, trifvas och blomstra, äfven om jorden till sin natur icke är alltför lämplig för kolonisation. Vidare inplanter det den gamla läran om nödvändigheten att bygga alla, äfven de mest allmännyttiga, sociala och filantropiska företag på säkra ekonomiska grundvalar och efter

sunda, affärsmässiga principer. Frälsningsarméns tjänstemän har försöket förskaffat mången god lärdom för framtiden. De komma hädanefter att vara försiktigare i valet af jord. Den bistra erfarenheten har öfvertygat dem om nödvändigheten att hafva ett eget billigt startkapital. Dessutom ha de gångna sju åren utrustat armén med erfarna och väl kvalificerade kolonisationsledare, »kanske ett af de viktigaste villkoren för framgång».

Hade frälsningsarmén behandlat det hela som en egendomsaffär utan att taga några allmännyttiga hänsyn, skulle säkerligen en rätt god vinst inhöstats utöfver alla utgifter, inklusive räntor, skatter och vattenafgifter. På grund af, dels byggnader, nyodling och jordförbättringar, dels den allmänna kolonisationen af distriktet, har det mesta af den jord, armén och kolonisterna äga, stigit så i värde, att den vid en försäljning torde betinga dubbelt så högt pris som vid inköpet. Tabellen å nästa sida ger en öfversikt af den ekonomiska situationen; arrendatorerna äro icke inräknade.

Det kan nu vara af intresse att göra en beräkning öfver, huru kolonisationsföretaget i sin helhet skulle ha burit sig för egnahemsfarmarna, om de hade haft att svara för frälsningsarméns förlust. Denna uppgick ju till i rundt tal 23,000 \$, hvilka, fördelade på koloniens 38 kolonister, göra cirka 600 \$ pr man. Fråndraga vi denna förlustsumma från kolonisternas genomsnittliga nettoförmögenhet, så återstår dock på densamma öfver 500 \$. Därpå taga vi ännu ett steg och afdraga förmögenheten vid tillträdet till egnahemsfarmen. Härvid måste bortses från n:r 11 och 17, om hvilkas utgångsförmögenhet inga uppgifter föreligga. De öfriga hade i rundt tal 200 \$ pr man att starta med, somliga mera, andra mindre, åter andra ingenting, som synes under tabellen. Men 500—200 gör 300 \$. Således hade kolonisterna vid Fort Amity, oaktadt åtskilliga vidriga omständigheter, på mindre genomsnittstid än fem år, dels intjänat tillräckligt för att kunna betala frälsningsarméns förlust och så ställa företaget på sund ekonomisk grund, dels därutöfver ökat sin nettoförmögenhet med cirka 300 \$ pr man. Detta kan näppeligen sägas vara ett dåligt resultat. Kolonisterna hafva ju uppehållit sig själfva och de sina och dessutom utöfver arméförlusten hoparbetat cirka 60 \$ — 225 kr. — pr år.

Till fullständigande af hvad nu anförts om kolonien Fort Amity må anföras innehållet i det cirkulär, som frälsningsarmén utfärdat angående denna koloni. (Se nederst å nästa sida).

Kolonisternas ekonomiska ställning den 4 april 1905 vid frälsningsarméns jordbrukskoloni Fort Amity.

N a m n.	Kolonist- antal år.	Jord, byggnader och för- bättringar.	Kreaturs- stock.	Farm- inven- tarier.	S:a till- gångar.	Skulder till frälsnings- armén.	Andra skulder.	Summa skulder.	Netto- förmö- genhet. 1
1. Backman	6	1,560	700	175	2,435	1,814.41	100	1,914.41	520.00
2. Cooker	7	2,640	150	750	3,540	1,326.67	—	1,326.67	2,213.33
3. Childs	7	2,700	125	3,050	5,875	1,700.00	1,800	3,500.00	2,375.00
4. Cox	—	1,860	100	80	2,040	1,759.35	100	1,859.35	180.65
5. Cloughley	1/6	1,925	240	150	2,315	1,618.29	—	1,618.29	696.71
6. Davy	4	2,585	50	350	2,985	904.28	—	904.28	2,080.72
7. Doble	3	1,835	900	190	2,925	1,927.72	111	2,038.72	886.28
8. Ericksson, E.	3	1,680	500	315	2,495	1,901.78	10	1,911.78	583.22
9. Ericksson, C. A.	6	2,340	35	750	3,125	1,499.96	700	2,199.96	925.04
10. Frewing	7	2,440	75	100	2,615	1,618.93	—	1,618.93	996.07
11. Greenard	1	2,900	—	—	2,900	2,107.37	—	2,107.37	792.63
12. Grindrod	1	1,715	800	145	2,660	2,357.47	25	2,357.47	302.53
13. Gaylord	—	1,885	200	135	2,220	1,555.00	—	1,555.00	665.00
14. Harris	6	2,210	250	175	2,635	1,080.76	—	1,080.76	1,554.24
15. Hargreaves	—	2,685	300	200	3,185	1,831.50	—	1,831.50	1,353.50
16. Inman	4	2,112	325	85	2,522	1,892.10	62	1,954.10	567.90
17. Kephort	—	4,060	—	—	4,060	2,800.00	—	2,800.00	1,260.00
18. Manning	1 1/2	2,381	700	200	3,281	1,834.65	—	1,834.65	1,446.35
19. Mc Abee	7	755	225	175	1,155	1,357.91	390	1,747.91	—
20. Mitchell	5	1,049	260	100	1,409	735.67	—	735.67	673.33
21. Nicol	5	2,108	300	90	2,498	1,806.40	35	1,841.40	656.60
22. Newman, H.	7	3,085	170	4,275	7,530	1,223.76	1,000	2,223.76	5,306.24
23. Newman, R.	6	1,575	100	1,380	3,055	628.49	1,000	1,628.49	1,426.21
24. Priebe	4 1/2	1,875	350	70	2,295	2,437.22	40	2,477.22	—
25. Pringle	3	1,850	450	175	2,475	1,185.88	—	1,185.88	1,289.12
26. Stevens	7	2,395	—	145	2,540	764.84	—	764.84	1,775.16
27. Schachtler	2	1,870	250	150	2,270	2,160.91	125	2,285.91	—
28. Thomas	7	2,790	325	2,585	5,700	1,723.79	1,000	2,723.79	2,976.21
29. Waidner	4	1,765	200	115	2,080	2,328.27	25	2,353.27	—
30. Ziegler	3	1,700	1,400	305	3,405	1,798.54	384	2,182.54	1,222.96
31. Garrison	1	500	1,192	1,277	2,969	934.00	200	1,134.00	1,835.00
32. Romig	—	1,700	—	—	1,700	1,036.32	—	1,036.32	663.68
Summa	—	66,530	10,672	17,692	94,894	51,627.24	7,107	58,734.24	37,223.68

Genomsnittsenlig nettoförmögenhet pr kolonist 1,163 \$.

Förmögenheten vid tillträdet utgjorde: N:r 2: 13 dollar. — N:r 3: 1,000 dollar. — N:r 7: 10 dollar. — N:r 8: 25 dollar. — N:r 9: 20 dollar. — N:r 14: Ett par hästar och vagn. — N:r 16: Hästar och vagn. — N:r 18: Hästar och nöt till 350 dollars värde. — N:r 20: Hästar och nöt till 700 dollars värde. — N:r 21: 25 dollar. — N:r 22: 50 dollar. — N:r 23: 600 dollar. — N:r 24: 3 dollar. — N:r 25: 1,765 dollar. — N:r 26: Hästar och vagn. — N:r 27: 25 dollar. — N:r 28: 300 dollar. — N:r 30: 125 dollar. — N:r 31: Ett par hästar till 300 dollars värde. — N:r 11 var läkare, och N:r 17 en f. d. farmare i trakten.

Frälsningsarméns cirkulär rörande kolonien vid Fort Amity, Prowers county, Colorado.

»Läge. Kolonien är belägen 257 (eng.) mil söder och öster om Denver och 12 mil väster om Kansasgränsen. Den ligger efter A. T.

¹ I vissa fall inräknadt smärre, här ej redovisade tillgångar.

& S. F.-järnvägens hufvudlinje och har en depôt- och expresstation. Municipalsamhället, utlagdt i tomter för två år sedan, håller på att byggas upp och har för närvarande sexton etablerade affärer, bland hvilka befinna sig vanliga handelsaffärer, järnkramhandel, skoaffär, grofsmedsbutik, apotek, hyrstall m. fl.

Jord. Jordan utgör en del af det kända »Amity jord- och bevattningsbolagets» område. Den är rik på svämlera, som, då den odlas och skötes väl, ger rikliga skördar.

Farmstorlek och pris. Tjugo acres jord tilldelas hvar egnahemsgrundare. Hvarje köpare får själf välja läget för sin farm. Priset på jorden utan därå nedlagda förbättringsarbeten (odling, hägnader m. m.) växlar för närvarande från 50 \$ till 75 \$ pr acre (460—690 kr. pr hektar), hvarvid ingår en ständigt bevattningsrätt af tillräcklig omfattning.

Vattentillförsel och bevattning. Bevattningsvatten erhålles från Buffalo-kanalen, en af de bästa och säkraste i Colorado. Bevattningsbolaget debiterar årligen en half dollar pr acre (4.60 kr. pr har) för underhållet af kanalen.

Ledande sidokanaler till en kostnad af tusentals dollar hafva utförts af armén; kostnaden för dessa ingår i jordpriset. Hvarje kolonist anlägger själf fördelningsdikena på sin farm. De ledande sidokanalerna underhållas gemensamt af de farmare, som få sitt vatten genom dem.

Själfva bevattningen är tämligen enkel och lättfattlig och erfordrar ingen särskild fackskicklighet från jordbrukarens sida. En ströskrift utgifven af jordbruksdepartementet i Washington — nr 73 »Bevattning i Klippiga Bergs Staterna» — lämnar upplysning om saken i enkel och lättfattlig form.

Byggnader. Frälsningsarmén lämnar ett kassalån på högst 300 \$ (1,120 kr.) för köp af erforderligt material till en god bostads- och stallbyggnad. Kolonisterna väntas komma att bygga sina hus själfva. Men om de icke gå i land därmed, tillåter armén dem att använda 25 \$ af de 300 till legande af handverkare för svårare arbeten, som kolonisten icke kan utföra på egen hand.

Byggnaderna måste uppföras af sten; god dylik kan fås inom en halfmil (engelsk) från kolonien till 2.50 dollar pr 100 kvadratfot lastad på vagn.

Kolonisterna kunna själfva välja den stil de vilja ha på huset. Men ritningen måste godkännas af koloniförvaltaren.

Utrustning. Armén lämnar ett par hästar, redskap och maskiner, kor, utsäde etc. till kolonister, som icke ha medel att köpa sig sådan utrustning. Arbetet kan vanligen erhållas af dem, som så önska, till anskaffande af specier och dylikt, till dess första skörden bärgats.

Villkor. På jord och byggnader lämnas 12 års afbetalningstid i enlighet med ett kontrakt, som sändes kolonisten vid hans antagande. De två första åren fordras endast räntornas erläggande. Sedan afbetalas en tiondel af totalskulden hvart år, med 6 % ränta på resterande gäld, till dess allt inbetalats. Lån för lefvande och döda inventarier säkerställas genom inteckning och erläggas i fem lika stora årliga afbetalningar efter 6 % ränta.

Produktion. Bland våra stapelprodukter äro sockerbeter, hvilka gifva 7—15 ton pr acre ($17\frac{1}{2}$ — $37\frac{1}{2}$ ton pr har), allt efter den skötsel som kommer dem till del. De säljas till sockerfabriken till ett pris af 4—6 \$ pr ton (15—22.50 kr.). Rocky Ford meloner odlas också i stor utsträckning och löna sig vanligen bra. Dessutom har kolonien stora möjligheter för mejerihandtering och svinskötsel; lucernbetena lämna ett utmärkt foder. Af frukt odlas äpplen, persikor, körsbär och plommon, som alla gå bra; och vi tro, att småfrukter kunde odlas med stor framgång.

Vi vilja dock icke råda egnahemsgrundaren att lägga alla sina ägg i en eller två korgar utan tvärtom förmå dem till mångsidighet i landthushållningen; särskildt bör tillses, att de själfva odla allt hvad de behöfva för eget och djurens uppehälle. »Aldrig ge ut en dollar från farmen för hvad den själf kan producera», bör vara jordbrukarens motto.

Afsättning. Denver och andra städer lämna god afsättning för alla slags produkter. Kansas city ligger icke just längre från oss och kan ta hand om en massa af våra alster.

Klimat. Colorados klimat är det mest önskvärda och hälsosamma. Alla våra kolonister hafva mått bra på att komma hit, särskildt sådana, som lidit af svaga lungor. Luften är klar och stärkande, och ehuru sommardagarna äro heta, äro nätterna alltid angenämt svala. Solstyng äro, efter hvad som uppges, okända inom staten. Vintrarna äro vanligen milda och klara, ehuru understundom tillfälliga köldvägor äro stränga.

Allmänna förhållanden. Godt vatten för djuren kan fås öfver hela kolonien på cirka tio fots djup. Till dricksvatten rekommendera vi emellertid den artesiska brunn, som nyligen borrhats i municipalsamhället (town site) för en kostnad af 1,200 \$. Hvarje kolonist åläggas att köpa en andel däri; priset är 15 \$, betalbara i tre årliga terminer.

Sociala förhållanden och undervisning. Kolonien är icke alls afsedd blott för medlemmar i frälsningsarmén. I själfva verket tillhör flertalet af kolonisterna icke armén. Vi hafva emellertid en särskildt organiserad kår af frälsningssoldater under ledarskap af en erfaren officer. Två aftonmöten i veckan och åtskilliga sön-

dagsmöten äro öppna för alla som önska deltaga däri. Likaså en omsorgsfullt skött söndagsskola för barn.

Egnahemshafvarna hålla sammankomster så ofta som möjligt för öfverläggningar rörande jordbruk, bevattning m. m. Så ofta omständigheterna det medgifva, afhållas landtmannakurser (farmers institutes) under ledning af statens landbruksinstitut (agricultural college).

Våra skolor äro goda, och vårt skoldistrikt har flera barn i skolåldern än något annat distrikt i kommunen med undantag för hufvudorten (County Seat). Ett nytt skolhus har just fullbordats för en kostnad af 2,500 \$, och fyra lärare ha förvärfvats för den kommande vintern.

Diverse. Vi ha ett postkontor för både in- och utrikes post-anvisningar. Vår befolkning uppgår, då detta skrives, till 300 personer. Frälsningsarméns hitte-barnhus ligger här, kostnad 20,000 \$, och anses för den finaste byggnaden i kommunen. Det tar emot 80—100 barn. Två läkare finnas här.

Slutord. Det är väl för egnahemsgrundarna, om de sätta sig grundligt in i att de starta lifvet i en ny, obruten trakt och därför komma, medvetna om tvånget att handla såsom nybyggare och banbrytare alltid måste handla, för att arbeta många och långa timmar och underkasta sig åtskilliga försakelser under de första åren. Detta är den starke mannens väg, och hustrur och barn måste förena sina sträfvanden med män och fäder i kampen för hemmet.»

Vi vilja sluta med några uttalanden af engelska regeringens expert i denna fråga, Rider Haggard, amerikanske jordbruksministern Wilson och president Roosevelt. Haggard anser, att vi kunna lära oss åtskilligt af frälsningsarméns försök i jordbrukskolonisation:

1. All jordbrukskolonisation, såsom afseende grundande af både hem och förvärfskällor vid jorden, måste hvila på sunda, strängt affärsmässiga grundvalar.

2. Den bör hvila på eget kapital i tillräcklig utsträckning. Frälsningsarmén begick ett misstag, då den startade sina kolonier nästan helt och hållet på lånadt kapital, belastadt med den alltför dryga räntan af 5—6 %.

3. Kolonisationsjorden måste vara billig, med goda naturliga förhållanden och god afsättning. Kolonisationsledningen måste vara utrustad med så mycken fackkunskap och ha vidtagit sådana förberedande undersökningar, att den slipper råka ut för oförutsedda odlingshinder såsom saltutfällning, vattensjuka m. m.

4. Egnahemsgrundarna måste utväljas med stor omsorg, och alla omständigheter och förhållanden rörande vederbörande egnahemsfamiljer noga tagas i ögonsikte.

5. Dessa egnehemsgrundare böra betala ett skäligt pris för jorden, dock med köpeskillingen fördelad på en lång följd af år.

6. Det viktigaste af allt är kanske, att de under denna period åtnjuta stödet af en erfaren, sympatisk kolonisationsledning, som bistår dem i råd och råd.

På grundval af frälsningsarméns erfarenheter har Rider Haggard utarbetat en kolonisationsplan, som går ut på att i jordbrukskolonier omplantera i första hand landsfolk, som kommit in i städerna och industrien men åter vilja därur, ehuru de sakna medel, — i andra hand rena stadsarbetare. Han stöder sig härvid speciellt på det faktum, att det vid Fort Amity visat sig, »att män, som äro så obevandrade i landtlifvet, att de icke ens kunna skilja på plog och harf, hafva visat sig som våra bästa och framgångsrikaste jordbrukare». Den plan Haggard sålunda utarbetat har vunnit erkännande från så framstående män som kanadensiske premierministern Wilfrid Laurier och president Roosevelt. Roosevelt försäkrar i bref till honom, att han »absolut» gillar både ändamålet och själva planen i dess stora drag.

Rider Haggard hade också under sin resa ett längre samtal med Förenta Staternas jordbruksminister James Wilson, »en gentleman af den största duglighet och den mest omfattande erfarenhet». Han har innehaft jordbruksministerportföljen sedan 1897 och var förut direktör för landbruksförsöksstationen i Iowa. Då Haggard för honom utvecklade sina idéer, försäkrade äfven han sig tro på en jordbrukskolonisation af stadsdrifna, utblottade landtbor, under förutsättning att det fanns nog med kapital, att kolonisationsledningen var god, att de utvalda kolonisterna voro arbetsamma och villiga att underkasta sig en del oundvikliga försakelser, att kolonisationsjorden erhöles för moderat pris och att afsättningen var lätt. På förfrågan rörande hans ställning till spörsmålet om ständig nyttjanderätt eller äganderätt uttalade sig den gamle jordbruksminister-veteranen obetingadt för äganderätten, med hvilken enligt hans åsikt ingen nyttjanderätt, huru lång och tilldragande den än gjordes, kunde konkurrera i egnehemsökarens ögon. Utsikten att kunna förvärfva en egen torfva, sade han, gaf nybyggaren något att arbeta för, ett mål bortom kampen för det dagliga brödet. Han var öfvertygad om, att ifall full äganderätt till jorden kunde tillförsäkras egnehemsgrundarna inom rimlig tid, så skulle detta vara en kraftig sporre i deras sträfvanden. — Rörande urvalet af blifvande kolonister ur massan af sökande stadsfolk var Wilson af samma åsikt som Haggard, nämligen att det icke duger att låta det verkställas genom statstjänstemän af något slag (sådant är omöjligt eller resulterar i byråkrati och alltför dryga kostnader), utan bör detta urval handhafvas af någon allmännyttigt intresserad

organisation, såsom frälsningsarmén. Äfven president Roosevelt delar denna mening om tjänstemännens oduglighet för en så delikat frågas afgörande.

Denna korta redogörelse kan näppeligen slutas bättre än med några ord sprungna ur det folk, som från ett hårdt och utsiktslöst lif i städerna flyttades till Fort Amity för att bli lyckliga och välmående familjefäder, jordbrukare och jordägare. De finnas uttalade i ett välkomsttal, som några ledande kolonister öfverlämnade åt Haggard vid en fest för honom å Fort Amity:

»Vi hoppas, att hvad ni sett med edra egna ögon och hvad ni hört från våra läppar jämte de siffror, som vi lämnat eder rörande våra ställningar och förhållanden, innan vi kommo hit, och rörande vårt nuvarande läge, skall, i förening med edert eget inflytande, hafva sådan förmåga att intressera kapital i liknande företag, att resultatet blir en hart när allmän tillämpning af denna plan. Vi skulle vilja se de förmåner, som vi — våra familjer och våra barn — åtnjuta, utsträckta till de tusental, som längtat och bedt om en dylik räddningsplanka.»

8. Bevattningsföreningar.

Det finnes omkring 30,000 bevattningsföreningar bland farmarna i Västern med ett stort ehuru okänt medlemsantal. De äro enligt R. P. Teele (1904) vanligen aktiebolag, hvilkas aktier till större delen innehafvas af vattenförbrukarna. Aktierna utgifvas i ersättning för arbete vid kanalbyggena eller mot kontant betalning. Aktieteckningen är vanligen begränsad till jordägarna utefter kanalerna men kan äfven göras af utomstående. Aktie är icke bunden vid jorden och kan öfverlätas fritt. Andel i sådant bolag berättigar innehafvaren till en andel i det vatten, som kanalen levererar, och till en röst i bolagets förvaltning. Intet vatten säljes af bolaget, och följaktligen inflyta inga inkomster. Äger man således aktier i en kanal men ingen jord inom dess bevattningsområde, måste man arrendera ut sin aktie till någon annan för att få någon inkomst på densamma. Största utgiftsposten vid utförande af medelstora bevattningskanaler åsamkar själfva arbetet. Men man måste ju också hafva litet pengar, och sådana anskaffas i många fall genom försäljning af en begränsad aktiemängd till utomstående. I Utah har mor-monkyrkan ibland brukat lämna hjälp till kanalbyggen på detta sätt. Folket själf utför arbetena, kyrkan skjuter till erforderligt kapital mot aktier i bolaget, hvilka sedan säljas till nykomlingar eller utarrenderas till farmare som behöfva mera vatten än de få på sina egna aktier.

Aktieägarna i ett sådant bolag sammanträda en å två gånger om året och välja en styrelse (board of directors), som sköter bolagets affärer, och en verkställande direktör (superintendent), som har om hand den omedelbara skötseln af arbetena och fördelningen af vattnet bland aktieägarna. På sina årsstämmor antaga aktieägarna stadgar för arbetena och vattenförbrukningen och besluta om uttaxering för underhåll och reparationer. Dessa uttaxeringar äro nätt upp lagom stora att betäcka utgifterna och äro baserade snarare på ägda aktier än på bevattnad areal eller mängd förbrukadt vatten. De utgå som regel hufvudsakligen in natura, i form af arbete för rensning och reparation af kanalen. En del bolag specificera för hvar år, huru mycket som skall utgöras i kontanter.

Så länge aktierna stanna i händerna på vattenförbrukarna, är denna organisationsform idealisk. Jordbrukarna skaffa sig sina egna stadgar, välja sina egna tjänstemän att verkställa dem och votera själfva sina uttaxeringar till täckande af utgifterna för bevattningssystemet. Det ligger i deras eget intresse, att anläggningen hålles i förstklassigt skick, annars sjunker vattentillförseln. Å andra sidan kommer man icke att gå till extravagans och onödiga utgifter, eftersom farmarna själfva få betala kalaset. Det finnes inga vinster och dividender att utbetala, så att det kan näppeligen uppkomma något splittrande missnöje med anledning af att någon särskild person eller grupp skördar största vinsten af företaget. Faran ligger i att aktier kunna säljas till utomstående, hvilka sålunda få hand om aktiemajoriteten. Då komma utomstående i stället för intressenterna själfva att fastställa stadgar, utse styrelsemedlemmar samt votera uttaxeringar, och aktiearrenderande eller aktieägende farmare (som använda sitt eget vatten) måste foga sig efter stadgar, hvilka när som helst kunna förändras utan deras begifvande. De skulle då till och med komma i en sämre situation än farmare, hvilka få sitt vatten från t. ex. rena affärsbolag på grund af kontrakt med tydligt fastslagna rättigheter och skyldigheter för båda parterna.

Inom Förenta Staterna har emellertid icke spårats någon tendens hos dessa kooperativa bolags aktier att samlas hos andra än farmare. Teele anställde förfrågningar härom i Jordan Valley i Utah med följande resultat: Ost-Jordan-kanalbolaget har en aktieägare pr 6.5 acres bevattnad jord; Syd-Jordan-kanalbolaget har en aktieägare pr 13.85 acres; Nord-Jordan-bevattningsbolaget har en aktieägare pr 26.25 acres. Sekreteraren i ett af dessa bolag försäkrade, att tendensen snarast gick i en riktning motsatt den ofvannämnda; de aktier, som såldes till utomstående för att skaffa kapital till kanalbyggna, hafva sedan af dessa afyttrats till farmare i små partier. Spanska erfarenheter hafva icke varit så goda. Bevattningsarbetena hafva utförts efter ofvannämnda plan, men aktierna ha i stor utsträckning öfvergått

till personer som icke själfva använda sitt vatten utan sälja det åt andra. Där säljes vattnet till den högstbjudande på offentlig auktion, hvarvid priset stiger i mån som vattenbehovet blir trängande, så att jordbrukarna i tider af knapp vattentillgång antingen måste betala ruinerande priser eller ge skördarna på båten. Under våta perioder åter ligga vattenägarna under. Naturligtvis är det ingenting som hindrar, att sak samma inträffar i Förenata Staterna. Till förebyggande häraf har föreslagits att fästa vattenrätterna vid jorden. Det vill säga: jordägaren skulle kunna teckna aktier och få vatten att öfvervattna just den och den fastigheten och ingen annan. Alla följande öfverlåtelse af fastigheten skulle innefatta äfven kanalaktierna, och aktierna skulle icke kunna transporteras utan jorden. Om sådana stadganden genomdrefvos, skulle aktierna icke kunna komma i andra händer än jordägarnas. Men de äro förenade med vissa olägenheter, bland hvilka den ekonomiska användningen af vattnet är hufvudsak. Under nu rådande organisation får farmaren ett visst kvantum vatten från kanalen. Han kan använda detsamma på hvilka fastigheter och arealer han vill. Nu händer det ofta, att den jord, som först tas under odling invid en kanal, försumpas eller lider annan skada och därför blir af lägre värde än annan jord, som är bevattningsbar från samma kanal; vore nu vattenrätten bunden vid jorden, skulle farmaren icke kunna leda öfver vattnet till dessa andra mera värdefulla arealer utan måste begagna det på det ursprungliga området eller också icke använda det alls. Det må nu vara, att farmaren ser sig mera betjänad med att fortfarande bevattna den försumpade jorden invid kanalen än att alldeles gifva vattnet på båten. Men räntabiliteten blir dock mindre, än om han finge taga det öfver till en annan areal. Vidare fordrar nyodlad jord mera vatten än jord, som varit under bevattning några år. Om en farmare köper aktier till så mycket vatten, som han behöfver i början, skall han snart nog finna sig ha för mycket på hand. Omsorgsfull odling och hög kultur minskar äfven bevattningsbehovet. Om åter farmaren har fri förfoganderätt öfver sitt vattenkvantum, så eggas detta honom till att i största utsträckning använda det på den mest gifvande jorden, så att han får största möjliga valuta däraf. Hans vatten kostar honom precis detsamma, vare sig han därmed producerar skördar till 100 dollars värde eller till 1,000 dollar, vare sig han fördelar det öfver 10 acres eller 100 acres. Vattenrätter bundna vid jorden åter utöfva icke något sådant inflytande till ekonomisk vattenhushållning, ty vattnet får icke användas annat än på den gifna fastigheten och måste följaktligen af jordägaren uppgifvas i fall så ej kan ske. Tvifvelsutan skulle det då i stället användas af någon annan, men systemets fel ligger däri, att vattenrättsägaren

hellre komme att själf använda vattnet på ett oekonomiskt sätt än låta det gå vidare till någon annan.

Såsom ofvan konstaterades, ha ännu inga missförhållanden uppkommit på grund af försålda eller utarrenderade aktier. Det är därför Teeles mening, att ett bibehållande af det rådande systemet med bevattningsföreningar kommer att gifva bästa resultat.

Denna organisationsform passar icke, då det gäller att indraga obrutna marker under kultur, ty dessa kunna icke koloniseras förrän bevattningsanläggningarna bragts i fullbordadt skick, och så länge jorden icke koloniserats, finnes det ju inga farmare, som kunna bilda något kooperativt bolag. En trakts bebyggande och kolonisation skrider endast långsamt framåt, och om ett aktiebolag grundades och aktier utlämnades till nybyggarna vid tillträdet, allteftersom de kommo, skulle de på nåd och onåd ligga i bolagets våld till dess aktiemajoriteten ginge öfver på nybyggarna, då ju bladet vände sig. För dylika fall torde det vara bättre, att ett särskildt bolag af utomstående utför bevattningsanläggningarna och att nybyggarna få sina vattenförhållanden med detta bolag ordnade genom kontrakt, som bland annat föreskrifva bevattningsverkens öfvergång i nybyggarnas händer så snart vissa villkor uppfyllts; några aktier i bolaget lämnas då icke ut till kolonisterna när de starta jordbruket, utan först senare, när det kan antagas, att de blifvit nog många för att bilda majoritet.

Den direkta orsaken till att affärsbolag inom bevattningsbranschen hittilldags gått omkull har varit deras oförmåga att skaffa sig nybyggare. Priset på vattenrätten har växlat från 10 till 20 s pr acre, ehuru icke alltid utgående efter arealenhet. Farmare med egna medel hafva icke velat betala detta pris, och de medellösa hafva icke kunnat det. Till utgifterna för vatten komma omkostnader för markens röjning och planering samt för gräfning af små fördelningsdiken, vidare resekostnader för nybyggaren och hans familj från det gamla hemmet till det nya och utgifterna för uppehälle, till dess första skörden kan bärgas. Alla dessa omkostnader hafva utestängt den egentliga egnahemssökande klassen eller åtminstone dem, som bäst behöfva hem på landet — fattigfolket i städerna och männen som icke hafva annat kapital än sin vilja och förmåga att arbeta. »Nyckeln till en blomstrande bevattningskolonisation synes ligga i kolonisationsbolag, hvilka utföra bevattningsverken, taga nybyggare till sig och uppehålla dem tills de hinna få in första skörden, sålunda tvingande vattnet från anläggningarna att genast gifva inkomster.» Detta skall icke vara välgörenhet utan affär hvilande på sunda ekonomiska grundvalar. Naturligtvis kunna sådana nybyggare icke lämna bolaget annan säkerhet för återfåendet af de så disponerade kapitalen än en förbindelse att lefva och bo på vederbörande jord-

lott och bruka den under en följd af år samt lämna kolonisationsbolaget andel i skörden eller klingande valuta afpassad efter framgången i deras odlingar. För dessa företag synes den gamla bolagsform väl lämpa sig, enligt hvilken bolaget på grund af ingånget kontrakt öfverlämnade bevattningsanläggningarna till en nybyggareorganisation, så snart vissa aftalade villkor uppfyllts. Till dess bolagsutgifterna ersatts af nybyggarna, skulle förhållandet mellan bolag och farmare regleras af kontrakt, så att ingen efteråt kunde förfördela den andra parten. Vid den tid, då aftalade ersättningar gäldats, skulle nybyggarna på så vis hafva blifvit förtrogna med bevattningens praktiska handhavande och vara i stånd att själfva sköta sina angelägenheter. Då kunde man organisera en bevattningsförening (cooperative company) af det slag, för hvilket nyss redogjorts.

Det har varit förenadt med stora svårigheter att öfverhufvud taget komma öfver någon litteratur om den jordbrukskolonisationsverksamhet, som intressentsammanslutningar utvecklat i Förenta Staterna. Byråchefen i unionens jordbruksdepartement G. K. Holmes lär hafva samlat ett omfattande material rörande föreningsverksamheten bland farmarna, men det har tyvärr ännu icke publicerats. Föregående anmärkningar rörande denna viktiga fråga torde blott belysa brottstycken af verkligheten. Så litet det än är, synes det dock visa, att amerikanarna redan med frisk och vaken energi uppfattat värdet af organiserad samverkan mellan intressenterna i det jordbrukskolonisationsarbetet.

Reduktionstal.

1 dollar = 3·73 kronor.

1 acre = 0·40467 hektar.

1 amerikansk bushel = 0·3524 hektoliter.

1 pound = 0·4536 kilogram.

1 engelskt och amerikanskt ton = 1,016 kilogram.

Litteraturförteckning.

- Bailey, L. H.*, Cyclopedia of american agriculture. Vol. I. New York 1907.
» » , The state and the farmer. New York. Macmillan 1908.
- Bogart, E. L.*, The economic history of the United States. New York 1908.
- Bourguin, Maurice.*, Die sozialistischen Systeme und die wirtschaftliche Entwicklung. Übersetzung aus d. französischen. Tübingen 1906.
- Buchenberger, A.*, Agrarwesen und Agrarpolitik II. Leipzig 1893.
- Bureau, Le* homestead. Paris 1895.
- Chautauquan*, april, march 1908. Chautauqua. New York 1908.
- Circular from the General Land Office* showing the manner of proceeding to obtain title to public lands under the homestead, desert land, and other laws. Issued jan. 25, 1904. Washington: Gov. Print. Off. 1904.
- Conrads Jahrbücher*, 34. Bd. (07), 5. Heft. 1907.
- David, Eduard*, Socialismus und Landwirtschaft, 1. Bd. Die Betriebsfrage. Berlin 1903.
- Digest of decisions* of the Dept. of the Interior and the Gen. Land Office in cases ref. to public lands. Vols. 1—16. Washington 1893.
- Donaldson*, Public domain. 1884.
- Durandi, Jacopo*, Insequestrabilità immobiliare e protezione della famiglia. 1908.
- Eleventh Census* of the United States.
- Elster, L.*, Wörterbuch der Volkswirtschaft. Jena. Fischer 1907.
- Eckerbom, A. K.*, Kreditanstalter för det mindre jordbruket. (Kungl. Landtbruks-Akademiens Handl:ar o. Tidskrift 1908, n:r 3.)
- Experiment Station Record* 1908, n:r 11.
- Fast and Maxwell*, History and Government of West Virginia. Morgantown 1906.
- Hibbard, B. H.*, The history of agriculture in Dane county Wisconsin. Madison 1904.
- Hunt, Th.*, How to choose a farm. New York. Macmillan 1906.
- Jebb, L.*, Small holdings. London 1907.
- Jonson, V.*, Nordamerikanska landtbruksstudier. (Kungl. Jordbruksdepartementet XIX.) Stockholm 1908.
- Jowanowitsch*, Die Heimstätte oder die Unangreifbarkeit des ländlichen Grundbesitzes. Tübingen 1908.
- Kansas*, her story and statistics. Vol. XXVI, N:o 101. Rpt. Kansas State Board of Agriculture for the quarter ending march, 1907. Topeka, Kansas.
- Laur, Ernst*, Landwirtschaftliche Betriebslehre für bäuerliche Verhältnisse. Arau 1907.
- Ljungberg, E. J.*, Det produktiva arbetet i vårt lands hushållning. Föredrag å Nacionalekonomiska föreningen i Stockholm 16 mars 1906.
- Lundberg, Sverker*, Staten och emigrationen. (Föreningsbladets ströskrifter n:r 1.) Malmö 1906.

- Puter and Stevens*, Looters of the public domain. Portland, Oregon 1908.
- Report of the Commissioner of the General Land Office* to the Secretary of the Interior for the fiscal year ended June 30, 1907. Washington 1907.
- Report of the Public Lands Commission* With appendix. 58th Congress, 3d session, senate document no. 189. Washington 1905.
- Rider Haggard*, The poor and the land being a report on the salvation army colonies in the United States. New York 1905.
- Roosevelt, Theodore*, The strenuous life. London 1903.
- Sachse, B.*, Eine landwirtschaftliche Studienreise durch die Vereinigten Staaten von Nordamerika. Leipzig 1904.
- Sagorsky*, Die Arbeiterfrage in d. Südrussischen Landwirtschaft. München 1908.
- Sering, Max*, Die landwirtschaftliche Konkurrenz Nordamerikas. Leipzig 1887.
- Stieger, G.*, Die Landwirtschaft in den Nordcentralstaaten von Nordamerika. (Arbeiten d. deutschen landw.-Gesellschaft Heft 104). Berlin 1905.
- Suggestions to homesteaders* and persons desiring to make homestead entries. Approved August 4, 1906. General Land Office. Washington 1906.
- » » » Approved March 9, 1908. Washington 1908.
- Taylor, Henry C.*, Agricultural economics. New York. Macmillan 1905.
- The Arena*, Aug. 1903.
- Teele, R. P.*, Organisation of irrigation companies. (The journal of political economy, March 1904.)
- Tidsskrift for Landøkonomi* 1907, hefte 5. Kbhvn.
- Twelfth Census* of the United States 1900.
- United States vacant lands* located by states, territories, districts and counties. Rev. to 1908. St. Paul 1908.
- Waples, R.*, A treatise on homestead and exemption. Chicago 1893.
- Waldon*, Hints to homesteaders. (North Dakota Sta. Bul. 74.)
- Wolf, Julius*, Nationalökonomie als exakte Wissenschaft. Leipzig 1908.
- Yearbook of the United States' Department of Agriculture 1905*. Washington 1906.
- D:o 1906*. Washington 1907.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Förord	3.
1. Inledande anmärkningar	10.
2. Historik	11.
3. Landtmäterisystemet	19.
4. Gällande egnahemsförfattningar. Domänförvaltningen	22.
5. Exekutionsskydd för egnahem	44.
6. Kolonisationens gång. Kolonisationspolitikens fel och förtjänster	49.
7. Frälsningsarméns kolonisationsförsök	95.
8. Bevattningsföreningar	108.

6000125785

Göteborgs universitetsbibliotek

8

